OPERA

FRANCISCI

BARONIS

DE

VERVLAMIO,

VICE-COMITIS

SANCTI ALBANI,

TOMVS PRIMVS:

Qui continet

De Dignitate & Augmentis Scientiarum

LIBROS IX.

AD REGEM SVVM.

LONDINI,

In Officina IOANNIS HAVILAND.

MDCXXIII.

Academiæ Cantabrigiensis
Liber

GVILIELMVS RAWLEY,

Sacræ Theologiæ Professor, Illustrissimi Domini D. FRANCISCI Baronis de *Verulamio*, Vice-Comitis *Sancti Albani*, Sacellanus,

LECTORI S.

VM *Domino* meo placuerit, eo me dignari Honore, vt in edendis *Operibus* suis, operâ meâ vsus sit; non abs re fore existimaui, si *Lectorem* de aliquibus, quæ ad hunc *Primũ Tomũ* pertinent, breuitèr moneam. Tractatum istum, de *Dignitate & Augmentis Scientiarum*, ante Annos Octodecim, edidit Dominatio sua, Linguâ Patriâ, in duos tantummodò Libros distributum; & *Regiæ suæ Maiestati* dicauit, quod & nunc facit. Non ita pridèm Animum adiecit, vt in Latinam Linguam verteretur. Inaudierat siquidèm illud apud Exteros expeti: Quinetiàm solebat subinde dicere, *Libros Modernis Linguis conscriptos, non ita multò post Decocturos*. Eius igitur *Translationem*, ab insignioribus quibusdam Eloquentiâ Viris elaboratam, propriâ quoque Recensione castigatam, iam emittit. Ac *Liber Primus* certè, quasi mera

Translatio est, in Paucis admodùm mutatus: At reliqui *Octo*, qui *Partitiones Scientiarum* tradunt, atq; vnico antè Libro continebantur, vt *Nouum Opus*, & nunc primùm editum, prodit. Caussa autem præcipua, quæ Dominationem suā mouit, vt Opus hoc retractaret, & in plurimis amplificaret, ea fuit; Quod in *Instauratione Magnâ* (quam diù posteà edidit) *Partitiones Scientiarū*, pro primâ *Instaurationis* Parte constituit; quam sequeretur *Nouum Organum*; dein *Historia Naturalis*; & sic deinceps. Cùm igitur reperiret Partem eam de *Partitionibus Scientiarum* iam pridèm elaboratā, (licèt minùs solidè quam Argumenti Dignitas postularet) optimum fore putauit, si retractaretur, & redigeretur in opus iustum & completum. Atque hoc pacto, Fidem suam liberari intelligit, de Primâ Parte *Instaurationis* præstitam. Quantum ad *Opus* ipsum, non est Tenuitatis meæ, de eo aliquid præfari. Præconium ei, quod optimè conueniat, existimo futurū illud, quod Demosthenes interdùm dicere solebat, de rebus gestis Atheniensium veterum; *Laudatorem ijs dignum esse solummodò Tempus.* *Deum Opt: Max:* obnixè precor, vt pro *Dignitate Operis*, Fructus Vberes, diuturnique, & *Auctori*, & *Lectori*, contingant.

FRANCISCI
BARONIS
DE
VERVLAMIO,
VICE-COMITIS
SANCTI ALBANI,

DE

Dignitate & Augmentis Scientiarum

LIBRI IX.

AD REGEM SVVM.

LONDINI,
In Officina IOANNIS HAVILAND.
MDCXXIII.

FRANCISCI

BARONIS

DE

VERVLAMIO,

VICE-COMITIS

SANCTI ALBANI,

DE

Dignitate & Augmentis Scientiarum

LIBRI IX.

AD REGEM SVVM.

LONDINI,

In Officina IOANNIS HAVILAND.

MDCXXIII.

PARTITIONES SCIENTIarum, & Argumenta Singulorum CAPITVM.

LIB. II.

CAPVT I.

P*Artitio Vniuersalis* Doctrinæ Humanæ, *in* Historiam; Poesim; Philosophiam. *Secundum tres Facultates Intellectûs*, Memoriam; Phantasiam; Rationem: *Quodque eadem Partitio competat etiàm* Theologicis.

CAP. 2.

P*Artitio* Historiæ *in* Naturalem; *&* Ciuilem: Ecclesiasticâ, *&* Literariâ, *sub* Ciuili *comprehensis*: *Partitio* Historiæ Naturalis, *ex* Subiecto *suo*, *in* Historiā Generationum; Præter-Generationum; *&* Artium.

CAP. 3.

P*Artitio* Historiæ Naturalis *Secunda*, *ex* Vsu *&* Fine *suo*, *in* Narratiuam; *&* Inductiuam: *Quódque* Finis *nobilissimus* Historiæ Naturalis *sit*, *vt ministret*, *& in ordine sit*, *ad* condendam Philosophiam; *quem* Finem

Finem *intuetur* Inductiua. *Partitio* Historiæ Generationum, *in* Historiam Cœlestium; Historiam Meteororum; Historiam Globi Terræ & Maris; Historiam Massarum, *siue* Collegiorum Maiorum; *&* Historiam Specierum, *siue* Collegiorum Minorum.

Cap. 4.

PArtitio Historiæ Ciuilis, *in* Ecclesiasticam; Literariam; *&* (*quæ Generis Nomen retinet*) Ciuilem: *Quódque* Historia Literaria *desideretur*: *Eius conficiendæ Præcepta.*

Cap. 5.

DE Dignitate, *&* Difficultate Historiæ Ciuilis.

Cap. 6.

PArtitio *prima* Historiæ Ciuilis (Specialis) *in* Memorias, Antiquitates, *&* Historiam Iustam.

Cap. 7.

PArtitio Historiæ Iustæ, *in* Chronica Temporum; Vitas Personarum; *&* Relationes Actionum: *Earum Partium Explicatio.*

Cap. 8.

PArtitio Historiæ Temporum, *in* Historiam Vniuersalem; *&* Particularem. *Vtriusque Commoda, & Incommoda.*

Cap.

CAP. 9.

PArtitio *secunda* Historiæ Temporum, *in* Annales; *&* Acta Diurna.

CAP. 10.

PArtitio *secunda* Historiæ Ciuilis (Specialis,) *in* Meram; *&* Mixtam.

CAP. 11.

PArtitio Historiæ Ecclesiasticæ, *in* Ecclesiasticam Specialem; Historiam ad Prophetias; *&* Historiam Nemeseos.

CAP. 12.

DE Appendicibus Historiæ, *quæ circa* Verba *Hominum* (*quemadmodùm* Historia *ipsa circa* Facta) *versantur*: *Partitio earum in* Orationes; Epistolas; *&* Apophthegmata.

CAP. 13.

DE *secundo Membro Principali* Doctrinæ Humanæ, (*nempe* Poesi. *Partitio* Poeseos *in* Narratiuam; Dramaticam; *&* Parabolicam.

bolicam. *Exempla* Parabolicæ *tria proponuntur*.

LIB. III.

Cap. I.

P*Artitio* Scientiæ *in* Theologiam; & Philosophiam. *Partitio* Philosophiæ *in* Doctrinas tres: *De* Numine; *De* Naturâ; *De* Homine. *Constitutio* Philosophiæ Primæ, *vt Matris communis omnium.*

Cap. 2.

De Theologiâ Naturali: & Doctrinâ *de* Angelis & Spiritibus, *quæ eiusdem est* Appendix.

Cap. 3.

P*Artitio* Naturalis Philosophiæ, *in* Speculatiuam; & Operatiuam: *quódque illæ duæ, & in Intentione* Tractantis, & *in Corpore* Tractatûs, *segregari debeant*.

Cap. 4.

P*Artitio* Doctrinæ Speculatiuæ *de* Naturâ, *in* Physicam (Specialem;) & Metaphysicam: *Quarum* Physica Caussam Efficientem,

entem, & Materiam; Metaphysica Caussam Finalem, & Formam, inquirit. *Partitio* Physicæ (*Spec:*) *in* Doctrinas *De* Principijs Rerum; *De* Fabricâ Rerum, *siue de* Mundo; & *de* Varietate Rerum. *Partitio* Doctrinæ *de* Varietate Rerum, *in* Doctrinam *de* Concretis; & Doctrinam *de* Abstractis: *Partitio* Doctrinæ *de* Concretis, *reijcitur ad easdem Partitiones, quas suscipit* Historia Naturalis. *Partitio* Doctrinæ *de* Abstractis, *in* Doctrinam *de* Schematismis Materiæ; & Doctrinâ *de* Motibus. *Appendices duæ* Physicæ Speculatiuæ: Problemata Naturalia; Placita Antiquorum Philosophorum. *Partitio* Metaphysicæ, *in* Doctrinam *de* Formis; & Doctrinam *de* Caussis Finalibus.

CAPVT 5.

P*Artitio* Operatiuæ Doctrinæ *de* Naturâ, *in* Mechanicam; & Magiam: *Quæ respondent Partibus* Speculatiuæ: Physicæ Mechanica; Metaphysicæ Magia: *Expurgatio Vocabuli* Magiæ. *Appendices duæ* Operatiuæ: Inuentarium Opum Humanarum; & Catalogus Polychrestorum.

CAP. 6.

D*E Magnâ* Philosophiæ Naturalis, *tam* Speculatiuæ, *quam* Operatiuæ, *Appen-*

 dice

dice Mathematicâ; *Quódque inter Appendices potiùs poni debet, quam inter* Scientias Substantiuas. *Partitio* Mathematicæ, *in* Puram; & Mixtam.

LIB. IIII.

Cap. I.

PArtitio Doctrinæ *de* Homine, *in* Philosophiam Humanitatis; & Ciuilem. *Partitio* Philosophiæ Humanitatis, *in* Doctrinam *circa* Corpus Hominis; & Doctrinam *circa* Animam Hominis. *Constitutio vnius* Doctrinæ generalis *de* Naturâ, *siue de* Statu *Hominis. Partitio* Doctrinæ *de* Statu Hominis, *in* Doctrinam *de* Personâ Hominis; & *de* Fœdere Animi & Corporis. *Partitio* Doctrinæ *de* Personâ Hominis, *in* Doctrinam *de* Miserijs Hominis; & *de* Prærogatiuis. *Partitio* Doctrinæ *de* Fœdere, *in* Doctrinam *de* Indicationibus; & *de* Impressionibus. *Assignatio* Physiognomiæ, & Interpretationis Somniorum Naturalium, Doctrinæ *de* Indicationibus.

Cap. 2.

PArtitio Doctrinæ *circa* Corpus Hominis, *in* Medicinam; Cosmeticam; Athleticam;

cam; & Voluptariam. *Partitio* Medicinæ *in Officia tria: viz. in* Conseruationem Sanitatis; Curationem Morborum; & Prolongationem Vitæ. *Quódque Pars postrema de* Prolongatione Vitæ *disiungi debeat à duabus reliquis.*

Cap. 3.

P*Artitio* Philosophiæ Humanæ *circa* Animam, *in* Doctrinam *de* Spiraculo; & Doctrinam *de* Animâ Sensibili, *siue* Productâ. *Partitio secunda eiusdem* Philosophiæ, *in* Doctrinam *de* Substantiâ; & Facultatibus Animæ; & Doctrinam *de* Vsu, & Obiectis Facultatum. *Appendices duæ* Doctrinæ *de* Facultatibus Animæ; Doctrina *de* Diuinatione Naturali; & Doctrina *de* Fascinatione. *Distributio* Facultatum Animæ Sensibilis, *in* Motum; & Sensum.

LIB. V.

Cap. I.

P*Artitio* Doctrinæ *circa* Vsum & Obiecta Facultatum Animæ Humanæ, *in* Logicam; & Ethicam. *Partitio* Logicæ, *in* Artes Inueniendi; Iudicandi; Retinendi; & Tradendi.

Cap. 2.

PArtitio Inuentiuæ, *in* Inuentiuâ Artium; & Argumentorum: *Quódque prior harum (quæ eminet)* desideretur. *Partitio* Inuentiuæ Artium, *in* Experientiam Literatam; & Organum Nouum. *Delineatio* Experientiæ Literatæ.

Cap. 3.

PArtitio Inuentiuæ Argumentorum, *in* Promptuariam; & Topicam. *Partitio* Topicæ, *in* Generalem; & Particularem. *Exemplum* Topicæ Particularis, *in Inquisitione, De* Graui & Leui.

Cap. 4.

PArtitio Artis Iudicandi, *in* Iudicium *per* Inductionẽ; & *per* Syllogismum. *Quorum prius aggregatur* Organo Nouo. *Partitio prima* Iudicij per Syllogismum, *in* Reductionẽ Rectam; & Inuersam. *Partitio secunda eius, in* Analyticam; & Doctrinâ *de* Elenchis. *Partitio* Doctrinæ de Elenchis, *in* Elenchos Sophismatum; Elenchos Hermeniæ; & Elenchos Imaginum, *siue* Idolorum. *Partitio* Idolorum, *in* Idôla Tribûs; Idôla Specûs; &

Idôla

Idôla Fori. *Appendix* Artis Iudicandi, *viz.* *De* Analogiâ Demonstrationum pro Naturâ Subiecti.

Cap. 5.

P*Artitio Artis* Retinendi *siue* Retentiuæ, *in* Doctrinam de Adminiculis Memoriæ; *&* Doctrinam de Memoriâ ipsâ. *Partitio* Doctrinæ de Memoriâ ipsâ, in Prænotionem; *&* Emblema.

LIB. VI.

Cap. I.

P*Artitio* Traditiuæ, *in* Doctrinam de Organo Sermonis; Doctrinam de Methodo Sermonis; *&* Doctrinam de Illustratione Sermonis. *Partitio* Doctrinæ de Organo Sermonis, *in* Doctrinam de Notis Rerum; De Locutione; *&* De Scriptione. *Quarum duæ Posteriores* Grammaticam *constituunt, eiusq;* Partitiones *sunt.* *Partitio* Doctrinæ *de* Notis Rerum, *in* Hieroglyphica; *&* Characteres Reales. *Partitio secunda* Grammaticæ, *in* Literariam; *&* Philosophantem. *Aggregatio* Poeseos quoad Metrum,

trum, *ad* Doctrinam *de* Locutione. *Aggregatio* Doctrinæ de Ciphris, *ad* Doctrinam de Scriptione.

Cap. 2.

DOctrina de Methodo Sermonis *constituitur vt Pars* Traditiuæ *Substantiua & Principalis. Nomen ei inditur* Prudentia Traditiuæ. *Enumerantur* Methodi *Genera diuersa; & subiunguntur eorum Commoda, & Incommoda.*

Cap. 3.

DE Fundamentis & Officio Doctrinæ de Illustratione Sermonis, *siue* Rhetoricæ. *Appendices tres* Rhetoricæ, *quæ ad* Promptuariam *tantummodò pertinent*: Colores Boni & Mali, tam Simplicis quam Comparati; Antitheta Rerum; Formulæ Minores Orationum.

Cap. 4.

A*Ppendices generales duæ* Traditiuæ: Critica; *&* Pædagogica.

LIB.

LIB. VII.

CAP. I.

P*Artitio* Ethicæ, *in* Doctrinam *de* Exemplari; *&* Georgica Animi. *Partitio* Exemplaris (*scilicet* Boni) *in* Bonum Simplex; *&* Bonum Comparatum. *Partitio* Boni Simplicis, *in* Bonum Indiuiduale; *&* Bonum Communionis.

CAP. 2.

P*Artitio Boni* Indiuidualis, *vel* Suitatis, *in* Bonum Actiuum; *&* Bonum Passiuum. *Partitio* Boni Passiui, *in* Bonum Conseruatiuum; *&* Bonum Perfectiuum. *Partitio* Boni Communionis, *in* Officia Generalia; *&* Respectiua.

CAP. 3.

P*Artitio* Doctrinæ *de* Culturâ Animi, *in* Doctrinam *de* Characteribus Animorum; De Affectibus; *&* De Remedijs, *siue* Curationibus. *Appendix* Doctrinæ *eiusdem*, *de* Congruitate inter Bonum Animi, *&* Bonum Corporis.

LIB.

LIB. VIII.

CAP. I.

P*Artitio* Doctrinæ Ciuilis, *in* Doctrinam de Conuersatione, Doctrinam de Negotijs; *&* Doctrinam de Imperio, *siue* Repub.

CAP. 2.

P*Artitio* Doctrinæ de Negotijs, *in* Doctrinam de Occasionibus Sparsis; *&* Doctrinam de Ambitu Vitæ. *Exemplum* Doctrinæ *de* Occasionibus Sparsis, *ex* Parabolis *aliquibus* Salomonis. *Præcepta de* Ambitu Vitæ.

CAP. 3.

P*Artitiones* Doctrinæ de Imperio, *siue* Repub. *omittuntur: Tantùm Aditus fit ad* Desiderata *duo*: Doctrinam *de* Proferendis Finibus Imperij; *&* Doctrinam *de* Iustitiâ Vniuersali, *siue de* Fontibus Iuris. Exempla *vtriusque.*

LIB. IX.

CAP. I.

P*Artitiones* Theologiæ Inſpiratæ *omittuntur: Tantùm Aditus fit ad* Deſiderata *tria*: Doctrinam *de* Legitimo Vſu Rationis Humanæ in Diuinis; Doctrinam de Gradibus Vnitatis in Ciuitate Dei; *&* Emanationes Scripturarum.

LIB. IX.

CAP. I.

Partitiones Theologiæ Inspiratæ omittuntur: Tantùm Aditus fit ad Desiderata tria: Doctrinam de Legitimo Usu Rationis Humanæ in Divinis; Doctrinam de Gradibus Unitatis in Civitate Dei; & Emanationes Scripturarum.

FRANCISCI BARONIS DE VERVLAMIO, VICE-COMITIS SANCTI ALBANI, DE *Dignitate & Augmentis Scientiarum* LIBER PRIMVS.

SVB Veteri Lege, Rex Optime, erant & spontaneæ Oblationes, & quotidiana Sacrificia; Hæc ex rituali cultu, illæ ex piâ Alacritate profectæ. Arbitror equidem deberi tale quidpiam Regibus à Seruis suis; vt scilicet quisque non solum Muneris sui Tributa, sed & Amoris Pignora deferat. Atque in prioribus illis, spero me minime defuturum; In posteriori autem genere, dubitaui quid potissimum sumerem: Satius autem visum est, hujusmodi aliquid deligere, quod potius ad Personæ tuæ Excellentiam, quàm ad Negotia Coronæ spectaret.

Ego sæpissimè de Majestate tuâ, vt debeo, cogitans

(missis alijs siue Virtutis, siue Fortunæ tuæ Dotibus) magnâ prorsus afficior admiratione, cùm intueor Excellentiam earum in te Virtutum, Facultatumque, quas Philosophi Intellectuales vocant: Capacitatem Ingenij tot & tanta complexam, Firmitudinem Memoriæ, Prehensionis Velocitatem, Iudicij Penetrationem, Elocutionisque Ordinem simul & Facilitatem. Subit profectò Animum quandóque Dogma illud Platonicum, quo asseritur, *Scientiam nihil aliud esse quàm Reminiscentiam; Animumq́ naturalitèr omnia cognoscere, natiuæ luci, quam specus corporis obumbrauerat, subinde redditum.* Certè hujus rei, (si in quo alio) relucet in Majestate tuâ Exemplum insigne; cui adeò prompta est Mens ad concipiendam Flammam, ubi vel leuissima eam excitauerit objecta Occasio, vel minima alienæ Cognitionis scintilla affulserit. Quemadmodùm igitur, de Regum sapientissimo, Sacra perhibet Scriptura, *Cor illi fuisse tanquam Arenam Maris*; cuius quanquam Massa prægrandis, Partes tamen minutissimæ; sic Mentis indidit Deus Maiestati tuæ crasim planè mirabilem, quæ cùm maxima quæque complectatur, minima tamen prehendat, nec patiatur effluere: Cùm perdifficile videatur, vel potiùs impossibile in Naturâ, vt idem Instrumentum, & grandia Opera, & pusilla aptè disponat. Quantum ad Elocutionem tuam, occurrit illud Cornelii Taciti de Augusto Cæsare; *Augusto*, inquit, *profluens, & quæ principem virum deceret, eloquentia fuit.* Sanè si rectè rem perpendamus, omnis Oratio aut laboriosa, aut affectata, aut Imitatrix, quamvis alioquin excellens, nescio quid seruile olet, nec sui iuris est. Tuum autem dicendi genus verè Regium est, profluens tanquàm à Fonte, & nihilominùs, sicut Naturæ Ordo postulat, Riuis diductum suis, plenum facilitatis, fœlicitatisque, imitans neminem, nemini imitabile. Atque sicut in Rebus tuis, quæ tam ad Regnum, quàm ad Domum

mum tuam spectant, Virtus videtur cum Fortunâ certare; Mores scilicet optimi cum fœlici Regimine; Spes tuæ olim patientèr & piè cohibitæ, cum faustâ & opportunâ speratorum adeptione; Thori Coniugalis sancta fides, cum fructu Coniugii beato, in Sobole pulcherrimâ; Pia, & Principe Christiano dignissima ad pacem propensio, cum simili vicinorum Principum inclinatione, in idem votum fœlicitèr conspirantium; sic & in Intellectûs tui Dotibus, non leuior exoritur lis & æmulatio, si eas, quæ à Naturâ ipsâ præbitæ sunt & infusæ, cum instructissimâ gazâ multiplicis Eruditionis, & plurimarum Artium Scientiâ committamus. Neque verò facilè fuerit Regem aliquem post Christum natum reperire, qui fuerit Maiestati tuæ, Literarum Diuinarum, & Humanarum varietate, & culturâ comparandus. Percurrat, qui voluerit, Imperatorum & Regum seriem, & iuxta mecum sentiet. Magnum certè quiddam præstare Reges videntur, si delibantes aliorum Ingenia ex compendio sapiant, aut in Cortice Doctrinæ aliquatenùs hæreant, aut denique literatos ament, euehantque. At Regem, & Regem natum, veros Eruditionis Fontes hausisse, imò ipsummet Fontem Eruditionis esse, propè abest à Miraculo. Tuæ verò Maiestati, etiam illud accedit, quod in eodem Pectoris tui Scrinio, Sacræ Literæ cum profanis recondantur; adeò vt cum Hermete illo Trismegisto, triplici gloriâ insigniaris, Potestate Regis, Illuminatione Sacerdotis, Eruditione Philosophi. Cùm igitur alios Reges, longè hâc laude (propriè quæ tua est) superes, æquum est, vt non solùm præsentis Seculi famâ, & admiratione celebretur, aut etiam Historiarum lumine posteritati transmittatur, verùm vt solido aliquo in Opere incidatur, quod & Regis Magni potentiam denotet, & Regis tam insignitèr Docti Imaginem referat.

Quare (vt ad Inceptũ reuertar) nulla potior mihi

visa est Oblatio, quam Tractatus aliquis eò spectans. Huius Argumentum duabus constabit Partibus. In priori (quæ levior est, neque tamen vllo modo prætermittenda) de Scientiæ, & Literarum per omnia excellentiâ agendum est; & simul de Merito eorum, qui in iisdem prouehendis operam strenuè, & cum iudicio impendunt. Posterior verò Pars (quod Caput rei est) proponet, quid in hoc genere, hucúsque actum sit, & perfectum; insupèr & ea perstringet, quæ videntur desiderari; vt quamuis non ausim seponere, aut deligere, tuæ quod præcipuè Maiestati cõmendem, tamen multa & varia repræsentando, Regias tuas Cogitationes excitare possim, vt proprios Pectoris tui Thesauros excutias, atque inde pro magnanimitate tuâ, atque sapientiâ, optima quæque, ad Artium & Scientiarum Terminos proferendos, depromas.

In ipso Vestibulo prioris Partis, ad purgandam viam, & quasi indicendum silentium, quo meliùs audiantur Testimonia de Dignitate Literarum, absque Oblatratione tacitarum Obiectionum, statui primo loco liberare literas opprobriis, & vilipendiis, quibus impetit eas Ignorantia, sed Ignorantia sub non vno schemate: modò in Theologorum Zelotypiâ, modò in Politicorum supercilio, modò in ipsorum Literatorum erroribus sese ostentans, & prodens. Audio primos dicentes, Scientiam inter ea esse, quæ parcè cautéque admittenda sunt; Scientiæ nimium Appetitum fuisse primum Peccatum, vnde Hominis lapsus; hodiéque hærere Serpentinum quid in eâ, siquidem Ingrediens tumorem inducit; *Scientia inflat*: Salomonem censere: *Faciendi libros nullum esse finem, multamque lectionem carnis esse afflictionem*; & alibi, *In multâ Sapientiâ multam esse indignationem*; &, *Qui auget scientiam, augere & dolorem*; D. Pauli monitum esse, *Ne decipiamur per inanem philosophiam*: Quin & experientiâ

rientiâ notum esse, doctissimos Viros Hæretico-rum Coryphæos, doctissima Secula in Atheismum procliuia fuisse; Contemplationem denique Secundarum Causarum, authoritati Primæ Causæ derogare.

Vt igitur Falsitatem huius Dogmatis, Fundamentaque eius malè iacta aperiamus, cuiuis obuiam est, istos non percipere, Scientiam quæ Lapsum peperit, non fuisse puram illam, primigeniamque Scientiam Naturalem, cuius lumine Homo Animalibus in Paradiso adductis, Nomina ex Naturâ imposuit, sed superbam illam, *Boni & Mali*, per quam excutere Deum, sibique ipse legem figere ambiuit: Neque certè vis vlla Scientiæ, quanta quanta sit, inflat mentem, cùm nihil implere Animum, nedum distendere possit, præter Deum, Deique contemplationem: Quare Salomon de duobus palmariis Inuentionis sensibus, (Visu, atque Auditu) loquens, ait, *Oculum videndo, aurem audiendo non satiari*: quod si non sit Impletio, sequitur Continens maius esse Contento. Haud alitèr de Scientiâ ipsâ, Animoque humano (cui Sensus sunt tanquàm Emissarii) definit his verbis, quæ Calendario suo, Ephemeridique omnium rerum tempora describenti subnectit, ita concludens; *Omnia Deus condidit, vt vnumquodque pulchrum sit in tempore suo: Mundum quoque ipsum indidit cordi eorum: inuenire tamen Homo non potest opus, quod operatus est Deus, ab initio vsque ad finem.* Quibus verbis haud obscurè innuit, Deum fabricatum esse Animum humanum instar speculi, totius Mundi capacem, Eiusque non minùs sitientem, quam oculum Luminis: neque gestientem solùm conspicere varietates, vicissitudinesque Temporum, verùm etiàm perscrutandi, explorandique immotas, atque inuiolabiles Naturæ Leges, & Decreta, ambitiosam. Et quamuis innuere videatur, summam illam

illam Naturæ œconomiam (quam appellat *Opus, quod operatur Deus, ab initio vsque ad finem*) non posse inueniri ab Homine; hoc non detrahit captui humano, sed in impedimenta Doctrinæ reiiciendum; qualia sunt Vitæ breuitas, Studiorum diuortia, Scientiarum traditio praua & infida, plurimaque alia incommoda, quibus humana conditio irretitur. Siquidem nullam Vniuersi partem, ab humanâ disquisitione alienam esse, satis clarè alibi docet, inquiens, *Spiritus hominis est tanquam lucerna Dei*, quâ intima arcana explorat. Quare si tanta sit amplitudo captûs humani, manifestum est nullum esse periculum à quantitate Scientiæ, vt vt diffusâ, ne aut tumorem inducat, aut excessum: sed à qualitate tantùm, quæ quantulacunque sit, si absque Antidoto suâ sumatur, malignum quid habet, atque venenosum, flatuosis symptomatis plenissimum. Hæc Antidotus, siue Arôma, (cuius mixtio temperat Scientiam, eamque saluberrimam efficit,) est *Charitas*, quod etiam priori clausulæ subiungit Apostolus dicens, *Scientia inflat, charitas autem ædificat*. Cui consonum est, quod alibi docet, *Si*, inquit, *linguis loquar Angelorum, vel hominũ, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs resonans, aut cymbalum tinniens*. Non quin eximium quid sit loqui Linguis Angelorum & Hominum, sed quia si segregetur à Charitate, neq; ad cõmune Humani Generis bonum dirigatur, potiùs inanem gloriam exhibebit, quàm solidum fructum. Censuram quod attinet Salomonis, de Excessu legendi scribendique Libros, & cruciatu spiritûs è Scientiâ oriundo; Monitumque etiam Paulinum, *Ne decipiamur per inanem philosophiam*; si rectè explicentur ea loca, optimè ostendent veros cancellos, & limites, quibus humana scientia circumsepitur, ita tamen vt liberum sit ei, absque omni coarctatione vniuersam rerum naturam amplecti. Sunt enim limites tres. Primus, ne ita fœlicitatem collocemus in

Scientiâ,

Scientiâ, vt interim Mortalitatis nostræ Obliuio subrepat. Secundus, ne sic vtamur scientiâ, vt anxietatem pariat, non Animi tranquillitatem. Tertius, ne putemus posse nos, per Naturæ contemplationem, Mysteria Diuina assequi. Nam quantum ad primum, optimè in eodem Libro alibi se Salomon explicat, *Satis*, inquit, *perspexi Sapientiam tantum recedere à stultitiâ, quantum Lucem à Tenebris. Sapientis oculi in capite eius, stultus in tenebris oberrat; sed simul didici moriendi necessitatem vtrique esse communem.* De secundo certum est, nullam Animi anxietatem, aut perturbationem oriri è Scientiâ, nisi tantùm per accidens. Omnis enim Scientia, & Admiratio (quæ est semen Scientiæ) per se iucunda est; cùm autem Conclusiones inde deducuntur, quæ obliquè rebus nostris applicatæ, vel infirmos metus gignunt, vel immodicas cupiditates, tum demùm nascitur Cruciatus ille, & Perturbatio mentis, quâ de loquimur: tunc enim Scientia, non est ampliùs *Lumen siccum*, (vt voluit Heraclitus ille obscurus, *Lumen siccum optima anima*) sed fit Lumen madidum, atque humoribus Affectuum maceratum. Tertia regula accuratiorem paulò disquisitionem postulat, neque sicco pede prætereunda est. Si quis enim ex Rerum Sensibilium, & Materiatarum intuitu, tantum Luminis assequi speret, quantum ad patefaciendam Diuinam Naturam, aut Voluntatem sufficiet, *næ iste decipitur per inanem philosophiam.* Etenim Contemplatio Creaturarum, quantum ad Creaturas ipsas, producit Scientiam; quantum ad Deum, Admirationem tantùm, quæ est quasi abrupta Scientia. Ideóque scitissimè dixit quidam Platonicus: *Sensus humanos solem referre, qui quidem reuelat terrestrem globum, cœlestem verò & stellas obsignat*: sic sensus reserant Naturalia, Diuina occludunt. Atque hinc euênit, nonnullos è doctiorum manipulo in hæresim lapsos esse, quum ceratis sensuum alis innixi, ad Diuina euolare contenderent. Namque

cos,

eos, qui autumant nimiam Scientiam inclinare mentem in Atheiſmum, Ignorantiamque Secundarum Cauſarum, Pietati erga Primam obſtetricari, libentèr compellarem Iobi quæſtione, *An oporteat mentiri pro Deo, & eius gratiâ dolum loqui conueniat, vt ipſi gratificemur?* liquet enim Deum nihil operari ordinariò in naturâ, niſi per Secundas Cauſas, cuius diuerſum credi ſi vellent, impoſtura mera eſſet, quaſi in gratiam Dei, & nihil aliud, quàm Authori veritatis immundam mendacij hoſtiam immolare. Quin potiùs certiſſimum eſt, atque experientiâ comprobatum, leues guſtus in Philoſophiâ, mouere fortaſſe ad Atheiſmum, ſed pleniores hauſtus ad Religionem reducere. Namque in limine Philoſophiæ, cùm ſecundæ cauſæ tanquam ſenſibus proximæ, ingerant ſe Menti Humanæ, Menſque ipſa in illis hæreat, atque commoretur, Obliuio Primæ Cauſæ obrepere poſſit: ſin quis vlteriùs pergat, Cauſarumque Dependentiam, Seriem, & Concatenationem, atque opera Prouidentiæ intueatur, tunc ſecundùm Poetarum Mythologiam facilè credet Summum Naturalis Catenæ Annulum Pedi Solij Iouis affigi. Vt ſemel dicam, Nemo malè applicatæ ſobrietatis, moderationiſque famam captans, poſſe nos nimiùm progredi, in libris ſiue Scripturarum, ſiue Creaturarum, Theologiâ aut Philoſophiâ, exiſtimet; quinimò excitent ſe Homines, & infinitos profectus audactèr vrgeant vtrobique, & perſequantur; cauentes tantùm ne Scientiâ vtantur, ad tumorem, non ad charitatem, ad oſtentationem, non ad vſum; & rurſùs, ne diſtinctas illas Theologiæ, Philoſophiæque doctrinas, earumque Latices imperitè miſceant, ac confundant.

Accedamus nunc ad Opprobria, quibus literas aſpergunt Politici. Illa eiuſmodi ſunt: Artes emollire animos, Militarique Gloriæ ineptos reddere: tum in Politicis quoque corrumpere Ingenia, quæ vel nimis

curioſa

curiosa efficiunt ex Varietate Lectionis; vel nimis pertinacia ex Rigore Regularum, vel nimis tumida ex Magnitudine Exemplorum, vel nimis extrauagantia ex Dissimilitudine Exemplorum; quin saltem vtcunque auertere, & alienare Animos à Negotijs, & Actione, Otij ac Secessûs amorem instillantes: dein Rebuspub. inducere Disciplinæ Relaxationem, dum vnusquisque promptior est ad Disputandum, quàm ad Obtemperandum. Vnde Cato Censorius, cum primis Mortalium sapiens, vbi Iuuentus Romana ad Carneadem Philosophum, qui venerat Romam Legatus, dulcedine atque maiestate Eloquentiæ eius capta, vndique conflueret, frequenti Senatu Author fuit, vt expeditis Negotijs, primo quoque tempore dimitterent Hominem; ne Ciuium Animos inficeret, & fascinaret, & nec-opinantibus Morum Consuetudinumque patriarum mutationem induceret. Hoc etiam permouit Virgilium, (dum Studia sua Patriæ existimationi post-haberet,) vt Artes Politicas à Literariis segregaret, illas Romanis vendicans, has Græcis relinquens, in versibus illis decantatis,

Tu regere imperio populos Romane memento
Hæ tibi erunt artes. ——

Videmus etiam Anytum Socratis Accusatorem, pro crimine ei obiecisse, quod vi & varietate Sermonum, ac Disputationum suarum, Authoritatem & Reuerentiam Legum, Consuetudinumque patriarum, apud Adolescentes imminueret; quódque Artē profiteretur perniciosam, & periculo plenam, quâ quis instructus, deteriorem causam meliorem faceret, veritatemque ipsam Eloquentiæ apparatu obrueret.

Verùm hæ Criminationes, cæteræque eiusdē farinæ, potiùs Personatā Grauitatē præ se ferunt, quàm Veritatis Candorē. Testatur enim Experientiā, sicut vnos atque eosdē Homines, sic vna eademque Tempora, & Rerum

Bellicarum, & Optimarum Artium gloriâ floruisse. Viros quod attinet, exemplo sit Nobile par Imperatorum, Alexander Magnus, & Iulius Cæsar Dictator, alter Aristotelis in Philosophiâ Discipulus, alter Ciceronis in dicendo Riualis. Aut si quis requirat potiùs Literatos, qui in claros Imperatores euaserunt, quàm Imperatores, qui insignitèr docti fuerunt, præstò est Epaminondas Thebanus, aut Xenophon Atheniensis, quorum ille primus fuit, qui fregit potentiam Spartanorum, hic autem primus, qui strauit viam ad euersionem Monarchiæ Persarum. Istud verò Armorum, Literarumque quasi Coniugium, clariùs adhuc in Temporibus, quàm in Personis elucescit, quantò nimirum Seculum Homine Obiectum grandius est. Ipsa quippe eademque Tempora, apud Ægyptios, Assyrios, Persas, Græcos, Romanosque, quæ propter Bellicam Virtutem maximè celebrantur, etiam & Literis plurimùm fuerunt nobilitata; adeò vt grauissimi Authores Philosophique, & clarissimi Duces atque Imperatores, eodem seculo vixerint. Nec sanè aliter fieri potest, quandoquidem vt in Homine, Vigor Corporis Animique, simul ferè maturescunt, nisi quod ille hunc paulò anteuertat: sic in Rebuspub. Militaris gloria Literataque (quarum illa Corpori respondet, hæc Animo) aut coæua sunt, aut se proximè consequuntur.

Iam verò, Eruditionem politicis impedimento esse potiùs quàm adiumento, nil minùs probabile. Fatemur omnes temerarium quiddam esse, Empyricis Medicis Corpus, & Valetudinis curam tradere, qui solent pauca quædam Medicamenta, quæ illis videntur Pancresta, Venditare, quorum fiduciâ nihil non audent tentare, cùm tamen neque Causas Morborũ, neq; Ægrotorum Habitus, neque Symptomatum Pericula, neque veram Sanandi Methodum calleant. Videmus paritèr errare eos, qui ad Causas & Lites suas expediendas, adhibent

hibent Leguleios, in Practicâ potiùs, quàm in libris Iuris Versatos, quibus os facilè oblinitur, si quid nouum, aut extra Experientiæ suæ calles tritos occurrat: consimilitèr non potest non esse periculosissimum, quoties Summa Rerum Empyricis Consiliarijs præcipuè mandatur. E contrà, vix Exemplum adduci possit Reip. infœlicitèr administratæ, ad clauum sedentibus Viris Eruditis. Quamuis enim in more sit Politicis, Literatos Pedantiorum nomine eleuare; Historia tamen *Veritatis Magistra*, in plurimis fidem facit, Pupillares Principes Adultis longè præstitisse, (non obstante ætatis incommodo) eâ ipsâ de causâ, quam Politici sugillant, quod scilicet, tunc temporis à Pædagogis administratum sit Imperium. Quis ignorat per decantatum illud Quinquennium Neronis, onus rerum incubuisse Senecæ Pædagogo? Quin & Gordianus Iunior Decennium laudis, Misitheo Pædagogo debuit. Neque infœliciùs Imperium gessit Alexander Seuerus, dũ minor fuit, quo tempore omnia procurabant Mulieres, sed ex consilio Præceptorum. Imò conuertamus oculos ad Regimen Pontificium, ac nominatim Pij Quinti, vel Sixti Quinti, nostro seculo, qui sub initijs suis habiti sunt, pro Fraterculis rerũ imperitis; reperiemusq; Acta Paparũ eius generis, magis esse solere memorabilia, quam eorum, qui in negotijs ciuilibus, & Principum Aulis enutriti, ad Papatum ascenderint. Quamuis enim, qui in Literis vitam maximè traduxerunt, minùs sollertes sint atque versatiles in Occasionibus prensandis, atque accommodandis Rebus, quò spectant ea quæ ab Italis *Ragioni di Stato* dicuntur, (quorum nomen ipsum auersatus est Pius Quintus, solitus dicere, *Esse mera malorum Hominum Commenta, quæ opponerentur Religioni, & virtutibus Moralibus*) in eo tamen abundè fit compensatio, quod per tutum, planumque iter Religionis, Iusticiæ, Honestatis, Virtutumque Moralium, promptè atque

 expeditè

expeditè incedant; quam viam qui constantèr tenuerint, illis alteris remediis non magis indigebunt, quàm Corpus sanum Medicinâ. Porrò autem Curriculum vitæ in vno Homine, suppeditare non potest Exemplorum Copiam, ad regendos euentus vitæ, etiam in vno Homine. Sicut enim interdùm fit, vt Nepos, vel Pronepos, Auum, vel Proauum magis referat, quàm Patrem: eodem modo haud rarò euenit, vt Negotia præsentia magis quadrent cum Exemplis vetustioribus, quàm cum Recentioribus. Postremò vnius Ingenium tantum cedit Amplitudini Literarum, quantum priuati Reditus Ærario.

Quod si detur, deprauationes illas & impedimenta, quæ à Politicis imputantur literis, aliquid virium habere & veritatis; attamen simul monendum, Eruditionem in singulis plus Remedii, quàm Mali afferre. Esto enim, Literæ Tacitâ quadam vi Animum reddunt incertum, atque perplexum; at certè liquidò præcipiunt, quomodo cogitationes sint expediendæ, & quoúsque sit deliberandum, quando demùm statuendum, imò ostendunt, quomodo res interim absque periculo trahi possint, & suspendi. Esto etiam, Animos efficiunt magis pertinaces, & difficiles; at simul docent, quæ Res Demonstrationibus, quæ Coniecturis innituntur; neque minùs Distinctionum, & Exceptionum vsum, quàm Canonum, & Principiorum constantiam proponunt. Esto rursùs, seducunt, & detorquent Animos Exemplorum vel imparitate, vel dissimilitudine; nescio; sed satis noui, eas, tam circumstantiarum efficacias, quàm comparationum Errores, & applicationum Cautiones, explicare; adeò vt in vniuersum magis corrigant Animos, quàm corrumpant. Hæc autem Remedia insinuant vndequaq; Literæ, magnâ vi, & varietate Exemplorum. Perpendat quis Errores Clementis Septimi, à Guicciardino, qui ei fuit quasi Domesticus, tam luculentèr depictos; aut vacilla-

vacillationes Ciceronis, in epiſtolis ad Atticum, manu propriâ ad viuum reſectas; omninò Inconſtantiam, & crebras Conſiliorum Mutationes vitabit: Inſpiciat Errores Phocionis, Peruicaciam exhorrebit: Fabulam Ixionis legat, & nimias Spes, & huiuſmodi Fumos, ac Nebulas diſpellet. Intueatur Catonem Secundum, neque vnquàm migrabit ad Antipodas, & contraria præſenti Seculo veſtigia figet.

Iam qui putant Literas Deſidiæ Amicas eſſe, Otijque, & Seceſsûs dulcedine perfundere Animum, mirum præſtabunt, ſi quæ aſſuefaciunt Mentem perpetuæ Agitationi, Socordiæ Patronas oſtendant: cùm contrà verè affirmari poſſit, inter omnia Hominum genera, nullum Negotia amare propter ipſa Negotia, præter Literatum. Alij enim Res, & Negotia diligunt Quæſtus gratiâ, vt Conductitij opus propter mercedem: Alij Honoris ergô; etenim dum res gerunt, viuunt in oculis Hominum, exiſtimationique ſuæ inſeruiunt, alioqui euaniturae: Alij propter Potentiam, & Fortunæ prærogatiuam, vt Amicos remunerare, Inimicos vlciſci poſſint: Alij vt Facultatem aliquam ſuam, quam adamant, exerceant, ac ſibi ipſis hoc nomine ſæpiùs gratulentur, & arrideant: Alii deniquc vt alios ſuos Fines conſequantur. Adeò vt, quod de Glorioſis dici ſolet, eorum Fortitudinem ſitam eſſe in ſpectantium Oculis, ſic huiuſmodi Hominum Diligentia & Strenuitas, hoc videtur agere, aut vt alii plaudant, aut vt ipſi intra ſe geſtiant: Soli Literati Negotiis, & Occupationibus delectantur, tanquàm Actionibus Naturæ conſentaneis, & non minùs ſalubribus Animo, quam Exercitatio eſt Corpori, ipſam Rem, non Emolumentum intuentes: ita vt omnium minimè ſint defatigabiles, ſi modò res ſit huiuſmodi, vt Animum pro dignitate eius impleat, & detineat. Quod ſi reperiantur interdum nonnulli, in legendo ſtrenui, in agendo

do cessatores; non hoc à Literis ortum habet, sed ab imbecillitate, & mollicie quadam Corporis, Animíue; quales notat Seneca, *Quidam*, inquit, *tam sunt vmbratiles, vt putent in turbido esse, quicquid in luce est.* Vsuenire poterit fortassè, vt huiusmodi ingenii sibi conscii, se dent Literis; Eruditio autem ipsa, huiusmodi Ingenia minimè indit, aut progignit. Quod si quis illud nihilominùs mordicùs teneat, Literas nimium absumere temporis, quod aliàs rectiùs impendi possit; aio, neminem adeò distringi negotiis, quin habeat sua Otii interualla, donec Agendi Vices, atque Æstus refluant, nisi aut admodùm hebes sit in expediendis Negotiis, aut parùm cum dignitate ambitiosus in Negotiis cuiuscunque generis captandis. Restat igitur quærendum, quâ in re, & quomodo, has subseciuas horas collocare oporteat; Studiis an Voluptatibus, Genio an Ingenio indulgendum? Sicut rectè respondit Demosthenes Æschini, homini voluptatibus dedito, qui cùm per contumeliam obiecisset, *Orationes ejus lucernam olere*; *Pol*, inquit, *multum interest inter ea, quæ ego ac tu ad lucernam facimus.* Quare neutiquàm metuendum, ne Literæ eliminent Negotia; quin potiùs vindicant animum ab Otio, & Voluptate, quæ aliàs sensim, ad vtriusque damnum, & Negotiorum, & Literarum, subintrare solent.

Dein, quod oggerunt, Literas Reuerentiam Legum, atque Imperii conuellere; calumnia mera est, nec probabilitèr ad criminandum inducta. Nam qui *cæcam obedientiam* fortiùs obligare contenderit, quam *Officium oculatum*, vnâ operâ asserat cœcum manu dictum certiùs incedere, quam qui Luce, & Oculis vtitur. Imò citra omnem controuersiam, Artes emolliunt mores, teneros reddunt, sequaces, cereos, & ad Mandata Imperii ductiles: Ignorantia contrà, contumaces, refractarios, seditiosos: Quod ex historiâ clarissimè

ſimè patet, quandoquidèm tempora maximè indocta, inculta, barbara, tumultibus, ſeditionibus, mutationibuſque maximè obnoxia fuerint.

De Catonis Cenſoris iudicio, hoc dictum eſto, meritiſſimas eum, blaſphemiæ in Literas luiſſe pœnas, cùm ſeptuagenario maior, quaſi repueraſcens, Græcam Linguam cupidiſſimè addiſceret: ex quo liquet, priorem illam cenſuram Græcæ Literaturæ, ex Affectatâ potiùs grauitate, quam quod ita penitùs ſentiret, fluxiſſe. Ad Virgilii verò Carmina quod attinet, vtcunque illi libitum fuerit, vniuerſo Mundo inſultare, Romanis aſſerendo Artes Imperandi, cæteras tanquam Populares aliis relinquendo; in hoc tamen manifeſtò tenetur, Romanos nunquam Imperii Faſtigium conſcendiſſe, donec ad Artium Culmen ſimul perueniſſent. Namque duobus primis Cæſaribus, viris imperandi peritiſſimis, contemporanei erant, Optimus Poeta ille ipſe Virgilius Maro, Optimus Hiſtoricus Titus Liuius, Optimus Antiquarius Marcus Varro, Optimus aut Optimo proximus Orator Marcus Cicero; Principes certè, ex omni memoriâ, in ſuâ quiſque Facultate. Poſtremò, quantum ad Socratis Accuſationem, id dico tantùm; recordemur temporum, quibus intentata eſt; nimirùm ſub Triginta Tyrannis, Mortalium omnium crudeliſſimis, ſceleratiſſimis, Imperioque indigniſſimis: qui Rerum, & Temporum Orbis, poſtquàm circumactus eſſet, Socrates ille, (flagitioſus ſcilicet) Heroibus annumeratus eſt, & Memoria eius omnibus tam Diuinis, quàm Humanis Honoribus cumulata: quin diſputationes eius tanquam Corruptrices Morum prius habitæ, pro præſentiſſimis Mentis Morumque Antidotis, ab omni Poſteritate celebrabantur. Atq; hæc ſufficiant ad reſpondendum Politicis, qui ſuperciliosâ ſeueritate, aut fucatâ grauitate, auſi ſunt literas inceſſere contumeliis; quæ tamen confutatio impræſentiarum, niſi quod neſciamus

mus an ad posteros permanaturi sint labores nostri, minùs necessaria videatur; cùm Aspectus, & Fauor duorum literatissimorum Principum, Elizabethæ Reginæ, & Maiestatis tuæ, tanquam Castoris & Pollucis, *Lucidorum Syderum*, tantum apud nos in Britanniâ Literis amorem, reuerentiamque conciliauerint.

Nunc ad tertium Vituperationum genus peruenimus, quod à Literatis ipsis in Literas redundat, altiúsque cæteris solet hærere. Eæ vel à Fortunâ, vel à Moribus, vel à Studiis ipsorum Originem ducunt. Quarum prima extra potestatem ipsorum est, secunda extra rem, vt tertia sola propriè in disquisitionem venire videatur. Quia tamen, non tam de vero Rerum Pondere, quàm de Vulgi æstimatione, sermo instituendus est, haud abs re fuerit, etiam de alteris duabus, pauca quædam innuere.

Quapropter dignitatis Imminutiones, & quasi Dehonestamenta, quæ à Literatorum Fortunâ Literis imponuntur, sumuntur aut à paupertate & inopiâ ipsorum, aut à Vitæ genere obscuro & vmbratili, aut ab occupationum, in quibus versantur, subiecto non admodùm nobili.

Quantum ad Paupertatem pertinet, quódque frequentèr vsuueniat, vt Literati inopes sint, & tenui plerunque origine, neque tam properè ditescant, ac alii, qui quæstui solùm inhiant; consultum foret hunc Locum, de laude Paupertatis, Fratribus Mendicantibus (pace eorum dixerim) exornandum tradere; quibus Machiauellus non parùm tribuebat, cùm diceret, *Iam dudum actum esset de Regno Sacerdotum, nisi reuerentia erga Fratres ac Monachos, Episcoporum luxum & excessum compensasset.* Paritèr dicat quis, Fœlicitatem, & Magnificentiam Principum, & Nobilium, iam olim recidere potuisse, in Barbariem, & Sordes, nisi deberent literatis istis Pauperibus, ciuilis vitæ culturam, & decus. Sed missis his

laudum

laudum aucupiis, notatu dignum est, quam sacra atque veneranda Res, per aliquot apud Romanos secula, Paupertas ipsa habita fuerit; quæ tamen Resp. nihil trahebat ex Paradoxis: Sic enim præfatur T. Liuius; *Aut me amor negotij suscepti fallit, aut nulla vnquam Resp. nec major, nec sanctior, nec bonis exemplis ditior fuit, nec in quam, tam seræ auaritia Luxuriaq́; immigrauerint, nec vbi tantus, ac tam diù, paupertati ac parsimoniæ honos fuerit.* Quinetiam, postquam Roma iam degenerasset, legimus cùm Cæsar Dictator, collapsam Remp. instauraturum se profiteretur, quendam ex Amicis eius prompsisse sententiam, nihil tam expeditum esse, ad id quod ageret, quàm si Diuitiarum honos quoquo modo tolleretur. *Verùm* (inquit) *hæc, & omnia mala, paritèr cum honore pecuniæ desinent, si neque magistratus, neque alia vulgò cupienda, venalia erunt.* Denique, quemadmodum verè dictum est, *Ruborem esse colorem virtutis,* licet quandóque oriatur ex culpâ; ita rectè statuas, Paupertatem esse Virtutis fortunam, quamuis interdùm à luxu & incuriâ accersatur. Salomonis certè hæc est sententia, *Qui festinat ad diuitias, non erit insons;* & Præceptum, *Veritatem eme, & noli vendere, similitèr scientiam, & prudentiam:* quasi æquum iudicet, opes impendendas, ut doctrina paretur, non doctrinam eò vertendam, vt Opes congerantur.

Quid attinet dicere, de Vitâ illâ priuatâ, & obscurâ, quam Literatis objiciunt? Adeò tritum Thema est, atque ab omnibus iactatum, Otium, & Secessum (modò absint desidia, & luxus) præponere vitæ forensi, & occupatæ, propter Securitatem, Libertatem, dulcedinem, dignitatem, aut saltèm ab indignitatibus immunitatem, vt nemo tractet hunc Locum, quin benè tractet: ita Humanis Conceptibus in experimendo, & Consensibus in approbando consonat. Hoc tantùm adijciam, Eruditos latentes in Rebusp. & sub oculis Hominum minimè degentes, similes esse Imaginibus Cassij, & Bruti, de

quibus, in elatione Iuniæ non gestatis, cùm aliæ plurimæ ducerentur, Tacitus, *Eo ipso*, (inquit) *præfulgebant, quod non visebantur.*

De Occupationum, quæ Literatis committuntur, vilitate, illud occurrit, quod demandetur iisdem, Puerorum ac Iuniorum Institutio, cuius Ætatis contemptus, in Magistros ipsos redundat. Cæterùm, quam iniusta sit hæc obtrectatio, si non ex vulgi opinione, sed ex sano iudicio res perpendatur, inde licet æstimare, quod diligentiores sint omnes, in imbuendâ Testâ recenti, quam veteri; magisque solliciti sint, qualem admoueant terram teneræ Plantæ, quàm adultæ: vnde liquet præcipuam curam, circa Rerum, & Corporum initia versari. Rabbinis, si placet, porrige aurem, *Iuuenes vestri visiones videbunt, & senes somniabunt somnia*: Ex hoc textu colligunt, Iuuentutem esse ætatem digniorem; quantò nimirum Reuelatio accedat clarior, per visiones, quàm per somnia. Illud verò notatu omninò dignum, quod licet pædagogi, velut Simiæ Tyrannidis, Scenæ sint Lubria, & temporum incuria in delectu ipsorum veluti obdormierit; vetus tamen querela sit, inde usque ab optimis & prudentissimis seculis deducta, Resp. circa Leges quidem nimiùm satagere, circa Educationem indiligentes esse. Quæ Nobilissima Pars priscæ Disciplinæ, reuocata est aliquatenùs quasi postliminio in Iesuitarum Collegiis; quorum cùm intueor Industriam, solertiamque, tam in doctrinâ excolendâ, quàm in moribus informandis, illud occurrit Agesilai de Pharnabazo, *Talis cùm sis, vtinam noster esses.* Atque hactenùs de Opprobriis è Literatorum Fortunâ, & Conditione desumptis.

Quod ad Literatorum Mores; Res est ista, potiùs ad Personas, quam ad Studia spectans. Reperiuntur proculdubiò inter eos, quemadmodum in omnibus vitæ ordinibus & generibus, tam mali, quàm boni; neque

propterea non verum est, (quod asseritur,) *Abire studia in mores*, atque Literas, nisi incidant in Ingenia admodùm deprauata, corrigere prorsùs Naturam, & mutare in melius.

Veruntamen diligentèr mihi, atque ingenuè rem æstimanti, nullum occurrit dedecus, Literis, ex Literatorum moribus, quatenùs sunt literati, adhærens, nisi fortè hoc vitio vertatur (cuius Demosthenes, Cicero, Cato secundus, Seneca, pluresque alii insimulantur) quod cùm plerunque Tempora, de quibus legunt, illis in quibus viuunt, & quæ præcipiuntur, illis quæ aguntur, meliora sint; vltra quam par est contendant, Morum corruptelas, ad Præceptorum & Dogmatum honestatem retrahere, & priscæ seueritatis mores, temporibus dissolutis imponere: De quo tamen abundè è propriis Fontibus admoneri possunt. Solon enim interrogatus, an optimas Ciuibus suis dedisset Leges? *Optimas*, inquit, *ex illis, quas ipsi voluissent accipere*. Ita Plato, videns corruptiores suorum Ciuium mores, quam vt ipse ferre posset, ab omni publico munere abstinuit, dicens, *Sic cum patriâ agendum esse, vt cum parentibus, hoc est, suasu, non violentiâ; obtestando, non contestando*. Atque hoc ipsum cauet ille, qui à Consiliis Cæsari. *Non*, inquit, *ad vetera instituta reuocans, quæ iampridem corruptis moribus ludibrio sunt*. Cicero etiam huius erroris arguit Catonem secundum, Attico suo scribens. *Cato optimè sentit, sed nocet interdum Reip. loquitur enim, tanquam in Rep. Platonis, non tanquam in fæce Romuli*. Idem Cicero molli Interpretatione excusat Philosophorum Dicta, & Decreta duriora: *Isti*, inquit, *ipsi præceptores, & magistri videntur fines officiorum, paulò longiùs, quàm natura vellet, protulisse, vt cùm ad vltimum animo contendissemus, ibi tamen, vbi oportet, consisteremus*. Ipsemet tamen potuit dicere, *Monitis sum minor ipse meis*: quippe qui in eundem lapidem ipse, licet non tam grauitèr impegerit.

 Aliud,

Aliud, quod Eruditis non immeritò fortaſſe obijcitur vitium, huiuſmodi eſt, quod honori aut emolumento Patriarum ſuarum, aut Dominorum, proprias fortunas, aut præſidia poſt-poſuerint. Sic enim Demoſthenes Athenienſibus ſuis, *Mea*, inquit, *conſilia, ſi rectè attendatis, non ſunt eius generis, per quæ ego inter vos magnus, vos inter Græcos deſpectui ſitis; ſed talia, vt mihi ſæpenumerò, ea haud tutum ſit dare, vobis autem ſemper vtile amplecti.* Haud aliter Seneca, poſtquam Quinquennium illud Neronis, æternæ eruditorum Magiſtrorum conſecraſſet gloriæ, Dominum ſuum, omnibus iam flagitiis inquinatiſſimum, liberè atque fidentèr monere non deſtitit, magno ſuo periculo, ac poſtremò præcipitio. Neque aliter poteſt ſe habere res; ſiquidem Humanam Mentem Doctrina imbuit vero ſenſu fragilitatis ſuæ, inſtabilitatis Fortunæ, dignitatis Animæ, & muneris ſui; quarum rerum memores, nullo modo ſibi perſuadere poſſunt, Fortunæ propriæ Amplitudinem, tanquam præcipuum ſibi Bonorum Finem ſtatui poſſe. Quare ſic viuunt, tanquam rationem redditurі Deo, & Dominis poſt Deum, ſiue Regibus, ſiue Rebuſp. hâc formulâ, *Ecce tibi lucrefeci*, non autem illâ, *Ecce mihi lucrefeci.* At Politicorum Turba, quorum mentes in Doctrinâ Officiorum, & in Contemplatione Boni vniuerſalis, non ſunt inſtitutæ, & confirmatæ, omnia ad ſe referunt; gerentes ſe pro Centro Mundi, ac-ſi omnes Lineæ in ſe, ſuiſque Fortunis, debeant concurrere; de Reip. Naui, licet tempeſtatibus iactatâ, neutiquàm ſolliciti, modò ipſis in Scaphâ rerum ſuarum, receptus detur & effugium. At contrà, Qui officiorum pondera, & Philautiæ limites didicerunt, munia ſua, ſtationeſque, licet cum periculo tuentur. Quod ſi fortè incolumes permaneant, in ſeditionibus, & Rerum mutationibus, non id artibus, aut verſatili ingenio, ſed reuerentiæ, quam probitas etiam ab Hoſtibus

extorquet, tribuendum. Cæterùm, quod attinet ad fidei constantiam, & Officiorum Religionem, quas certè animis Hominum inserit Eruditio, vtcunque eæ quandóque à fortunâ mulctentur, aut ex malè-sanis Politicorum Principijs condemnentur, tamen palam scilicet apud omnes laudem referent, vt in hâc re, longâ defensione non sit opus.

Aliud vitium Literatis familiare (quod faciliùs excusari potest, quàm negari) illud nimirùm, quod non facilè se applicent, & accommodent, erga Personas, quibuscum negotiantur, aut viuunt: qui defectus è duabus oritur causis: Prima est Animi ipsius Magnitudo, propter quam ægrè se demittere possunt, ad obseruantiam vnius alicuius Hominis. Amantis verba sunt, non Sapientis, *Satis magnum alter alteri theatrum sumus.* Neque tamen inficias ibo, illum qui Aciem Animi, instar Oculi, non possit æquè contrahere, ac dilatare, insigni facultate ad res gerendas esse orbatum. Secunda verò Causa est probitas morum, & Simplicitas; quæ tamen delectû iudicii, non defectû in illis arguit. Veri enim, & legitimi Obseruantiæ erga aliquam Personam limites, non vltrà porrigunt se, quam ita nosse illius mores, vt absque offensione cum eo versari, eumque consilio, si opus sit, iuuare, nobisque interim ipsis, in omnibus cauere possimus; verùm alienos affectus rimari, eo fine, vt illum inflectas, verses, & ad libitum circumagas, Hominis est parùm candidi, sed potiùs astuti, & bifidi; id quod in Amicitiâ vitiosum fuerit, erga Principes etiam inofficiosum. Mos enim Orientis, quo nefas habetur oculos in Reges defigere, ritû quidem barbarus est, sed significatione bonus: neque enim subditos decet, corda Regum suorum, quæ sacræ Scripturæ inscrutabilia docent, curiosiùs rimari.

Superest etiamnùm aliud vitium, (quocum hanc partem concludam) Literatis sæpiùs imputatum, videlicet

cet quod in rebus exiguis, & externis; (vultu, Gestu, Incessu, Sermonibus quotidianis, & huiusmodi) deficiant in obseruando Decoro; vnde Homines imperiti, ex istis minutis, leuiculisque erroribus, quanti sint in rebus maioribus tractandis, coniecturam capiunt. Verùm fallit eos plerunque huiusmodi iudicium; imò sciant responsum sibi esse à Themistocle, qui cùm rogatus esset, vt fidibus caneret, arrogantèr satis ipse de se, sed ad præsens institutum perquàm appositè respondit; *Se quidem fidium rudem esse, sed quo pacto oppidum paruum, in ciuitatem magnam euadere posset, satis nosse.* Et sunt proculdubiò multi politicarum Artium apprimè gnari, quibus tamen in communi vitâ, & quotidianis reculis nihil imperitius. Quin etiàm huiusmodi Sugillatores amandandi sunt, ad Platonis Elogium, de Præceptore suo Socrate, quem haud absimilem dixit Pharmacopularum Pyxidibus, quæ exteriùs inducebantur simijs, vlulis, satyrisque; intùs vero Pretiosos Liquores, & Nobilia Medicamenta recondita habebant: Fatendo scilicet, quod ad vulgi captum, & famam popularem, præ se ferret nonnulla leuia, atque etiàm deformia, cùm tamen Animi Interiora, summis tam facultatibus, quam virtutibus essent repleta. Atque de Moribus Literatorum hæc hactenùs.

Interim monere placet, nos nihil minùs agere, quàm vt patrocinemur, quibusdam Professorum institutis abiectis, & sordidis, quibus & seipsos, & literas dehonestârunt: quales erant apud Romanos, seculis posterioribus, Philosophi quidam in familijs diuitum, Mensarumque eorum asseclæ, quos haud absurdè dicas *Barbatos Parasitos.* Cuius generis quendam lepidè describit Lucianus, quem Matrona nobilis, catulum suum Melitæum in rhedâ gestare voluit: quod cùm ille officiosè, sed indecentèr faceret, Pusio subsannans, *Vereor,*

or, inquit, *ne philosophus noster è Stoico fiat Cynicus.* Ante omnia verò, nihil tam offecit literarum dignitati, quam crassa & turpis adulatio, ad quam multi, neque hi indocti, & calamos, & ingenia submisere, *Hecubam in Helenam, Faustinam in Lucretiam,* (vt ait Du-Bartas) transformantes. Neque verò nimis laudo morem illum receptum, Libros Patronis nuncupandi, cùm libri, præsertim qui hoc nomine dignandi, in Veritatis tantùm, & Rationis clientelam, se dare debeant. Meliùs veteres, qui non alijs, quam Amicis, atque Æqualibus Scripta sua dicare solebant, aut etiam Nomina eiusmodi amicorum Tractatibus suis imponere: quod si fortè Regibus, aut Magnatibus opus nuncuparent, tum demùm hoc factum est, cùm Argumentum Libri Personæ tali conueniret. Hæc autem, & similia reprehensionem potiùs merentur, quam defensionem.

Neque hoc dico, quasi Literatos culpem, si ad beatos, & potentes viros quandóque se applicent: rectè enim Diogenes cuidam cum irrisione roganti, *Qui fieret, quod Philosophi Diuites sectarentur, non Diuites Philosophos?* respondit non sine morsu, *Hoc ideò fieri, quod Philosophi quibus rebus indigeant, probè intelligant, Diuites non item.* Huic affine est illud Aristippi, cui nescio quid petenti cùm non attenderet Dionysius, ille adorantis more abiecit se ad pedes eius, qui tum demùm auscultans petitioni annuit: Sed paulò post, quidam dignitatis philosophiæ Assertor, increpuit Aristippum, quod demittendo se, ad Pedes Tyranni, pro tantillâ re Philosophiam ipsam contumeliâ affecisset; cui ille, *Suam id culpam non fuisse respondit, sed Dionysij, qui Aures gestaret in Pedibus.* Quin prudens ille, non pusillanimis habitus est, qui in Disputatione quâdam cum Hadriano Cæsare, vinci se passus est, excusans factum, *Quod æquum esset ei cedere, qui triginta imperaret Legionibus.* Atque propterea non sunt damnandi

nandi Viri docti, vbi, cùm res postulat, aliquid de grauitate suâ remittant, siue imperante necessitate, siue impetrante occasione; quod quamuis humile videatur, atque seruile primo intuitu, tamen veriùs rem æstimanti, censebuntur non Personæ, sed Tempori ipsi seruire.

Pergamus nunc ad Errores, atque Inania, quæ in Studijs ipsis Virorum doctorum interueniunt, ijsque se immiscent, id quod præcipuè & propriè spectat ad præsens Argumentum. Quâ in re, non est instituti nostri Erroribus ipsis patrocinari, sed per eorum censuram & secretionem, excutere quod sanum, & solidum est, atque à calumniâ vindicare. Videmus enim in more, præsertim apud inuidos, esse, propter ea quæ deprauata sunt, etiàm ea quæ impolluta, & in statu suo manserunt, sugillare; quemadmodùm Ethnici in primitiuâ Ecclesiâ, Christianos Hæreticorum vitijs aspergere solebant. Neque tamen consilium est mihi examen aliquod accuratius instituere, de Erroribus, & Impedimentis Literarum, quæ interiora, & à captu Vulgi remotiora; sed de illis tantùm verba facere, quæ cadunt sub communi, & populari obseruatione, & notâ, aut saltèm ab eâ non longè recedunt.

Quare tria præcipuè deprehendo Vana & Inania in Literis, quæ ansas præcipuè præbuerunt ad obtrectandum. Eas enim res pro Vanis ducimus, quæ aut Falsæ sunt, aut Friuolæ; in quibus scilicet, aut Veritas deficit, aut Vsus: Illos etiàm Homines vanos & leues existimamus, qui aut ad Falsa Creduli, aut in rebus exigui vsûs Curiosi. Curiositas autem, aut in rebus ipsis versatur, aut in verbis; quando nimirùm, aut in Rebus inanibus opera insumitur, aut circa verborum delicias nimiùm insudatur. Quocircà, non certæ magis Experientiæ, quam rectæ etiàm Rationi consonum videtur, vt tres ponantur Doctrinarum Intemperies. Prima est

Doctrina

Doctrina Fantastica, secunda Doctrina Litigiosa, tertia Doctrina Fucata & mollis: vel sic, vanæ Imaginationes, vanæ Altercationes, vanæ Affectationes. Ac quidem ordiar ab vltimâ.

Intemperies ista, in Luxurie quâdam Orationis sita, (licet olim per vices in pretio habita fuerit) circa Lutheri tempora, miris modis inualuit. In causâ præcipuè fuit, quod Feruor & Efficacia Concionum tunc Temporis, ad populum demulcendum & alliciendum, maximè vigebat: Illa autem populare genus Orationis poscebant. Accedebat Odium & Contemptus, illis ipsis Temporibus, ortus erga Scholasticos, qui stilo, & scribendi genere vtebantur valdè diuerso, verba licentèr admodùm cudentes noua & horrida, de Orationis ornatu & Elegantiâ parùm sollicitì, dummodò circuitionem euitarent, & Sensus ac Conceptus suos acutè exprimerent; atque hinc factum est, vt paulò posteà, maior apud plurimos cœperit haberi Verborum Cura quàm Rerum; plerisque magis comptam phrasim, teretem periodum, Clausularum rythmos, Troporum Stellulas; quam Pondus Rerum, Rationum Neruos, Inuentionis Acumen, aut Iudicij Limam affectantibus. Tum demùm floruit Osorij Lusitani Episcopi luxurians, & diluta Oratio. Tunc Sturmius in Cicerone Oratore & Hermogene Rhetore, infinitam & anxiam operam consumpsit. Tunc Carrus & Aschamus apud nos, Prælectionibus & Scriptis suis, Ciceronem & Demosthenem vsque ad Cœlum euehentes, Iuuenes ad politum hoc, & florens Doctrinæ Genus, inuitârunt. Tunc Erasmus arripuit ansam introducendi ridiculam illam Echô, *Decem annos consumpsi in legendo Cicerone*; cui Echô respondit, *One*, Asine. Scholasticorum verò Doctrina despectui prorsùs haberi cœpit, tanquam aspera & barbara: Denique vt semel dicam, præcipua illorum Temporum Inclinatio,

& Studium, potiùs ad Copiam, quàm ad Pondus deflexit.

Hîc itaque cernere est primam Literarum Intemperiem, cùm (vt diximus) Verbis studetur, non Rebus: cuius etsi è citimis tantùm temporibus protulerim Exempla, tamen secundùm Maius & Minus, & olim placuerunt eius generis ineptiæ, & deinceps placebunt. Iam verò fieri non potest, quin hoc ipsum, multum faciat ad Doctrinæ Existimationem minuendam & eleuandam, etiàm apud Vulgus imperitum, cùm videant doctorum scripta, tanquàm primam Literam Diplomatis, quæ quamuis varijs Calami ductibus, & Flosculis variegata sit, Litera tamen est vnica. Ac mihi sanè videtur perapposita huiusce Vanitatis Adumbratio, & quasi Emblema, Pigmaleonis illa Insania; quid enim aliud sunt Verba, quàm Imagines Rerum, vt nisi Rationum vigore animata sint, adamare illa idem sit, ac Statuam deperire?

Neque tamen temerè damnandum est, si quis Philosophiæ Obscura & Aspera, Verborum splendore illustret, & expoliat: Huius enim rei magna adsunt Exempla in Xenophonte, Cicerone, Senecâ, Plutarcho, ipsoque etiam Platone: Nec minor est vtilitas. Quamuis enim diligentem Veri cognitionem, atque acre studium Philosophiæ, res hæc nonnihil impediat, quoniam præproperè Mentē consopit, atque vlterioris Disquisitionis sitim & Ardorem restinguit; si quis tamen Doctrinam ad vsus ciuiles adhibeat, (Sermocinandi videlicet, Consulendi, Suadendi, Argumentandi, & similium) omnia, quæ cupiat præparata & adornata, in huiusmodi Authoribus reperiet. Veruntamen huiusce rei Excessus adeò iustè contemnitur, vt quemadmodùm Hercules, cùm videret in Templo Statuam Adonidis (Veneris Deliciarum) indignabundus dixit, *Nil sacri es*; ita omnes Herculei Literarum Pugiles, id est, labo-

laboriosi atque constantes Indagatores Veritatis, huiusmodi Delicias & Lauticias, tanquàm nil Diuini spirantes, facilè spreuerint.

Paulò sanius est aliud stili genus (neque tamen ipsum omninò Vanitatis expers) quod Copiæ illi, & Luxuriæ Orationis, tempore ferè succedit. Illud totum in eo est, vt Verba sint aculeata, Sententiæ concisæ, Oratio denique potiùs versa quàm fusa; quo fit vt omnia per huiusmodi Artificium, magis ingeniosa videantur, quàm reuerà sint. Tale inuenitur in Senecâ effusiùs, in Tacito & Plinio secundo moderatiùs; atque nostri Temporis Auribus cœpit esse non ita pridem accommodatum. Verùm hoc ipsum mediocribus Ingenijs gratum esse solet (adeò vt dignitatem quandam literis conciliet;) attamen à Iudicijs magis limatis meritò fastiditur, & poni possit pro Intemperie quâdam Doctrinæ, cùm sit verborum etiàm, & eorum Concinnitatis Aucupium quoddam. Atque hæc de primâ Literarum Intemperie dicta sunto.

Sequitur ea Intemperies in Rebus ipsis, quam posuimus mediam, & *litigiosæ subtilitatis* nomine designauimus. Estque illâ, de quâ modò diximus, aliquantò deterior. Vt enim Rerum dignitas, Verborum cultui præcellit, sic è contrario odiosior est Vanitas in Rebus, quàm in Verbis. Quâ in re, Increpatio illa Paulina, non magis ad suam ætatem referri, quàm ad sequentia tempora deduci potest; neque Theologiam tantùm, sed etiam omnes Scientias respicere videtur. *Deuita prophanas vocum nouitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ.* His enim verbis, duo signa, indiciaque Scientiæ suspectæ, atque ementitæ proponit. Primum est, Vocum Nouitas, & Insolentia; Alterum, Rigor Dogmatum, qui necessariò Oppositionem, & dein Altercationes, Quæstionesque inducit. Certè quemadmodùm complura Corpora Naturalia, dum valent integra, cor-

rumpuntur sæpiùs, & abeunt in vermes; eodem modo, sana & solida rerum cognitio, sæpenumerò putrescit, & soluitur in subtiles, vanas, insalubres, & (si ita loqui licet) vermiculatas Quæstiones; quæ motu quodam, & viuacitate nonnullâ præditæ videntur, sed putidæ sunt, & nullius vsûs. Hoc genus Doctrinæ minùs sanæ & seipsam corrumpentis, inualuit præcipuè apud multos ex Scholasticis, qui summo otio abundantes, atque ingenio acres, lectione autem impares (quippe quorum Mentes conclusæ essent, in paucorum Authorum, præcipuè Aristotelis Dictatoris sui scriptis, non minùs quàm Corpora ipsorum in Cœnobiorum cellis) Historiam verò & Naturæ, & Temporis, maximâ ex parte ignorantes; ex non magno Materiæ stamine, sed maximâ Spiritûs, quasi Radij, agitatione, operosissimas illas telas, quæ in Libris eorum extant, confecerunt. Etenim, Mens Humana, si agat in Materiam (Naturam rerum, & Opera Dei contemplando) pro modo Materiæ operatur, atque ab eâdem determinatur; sin ipsa in se vertatur, (tanquam Aranea texens Telam) tum demùm interminata est, & parit certè Telas quasdam Doctrinæ, tenuitate fili, operisque admirabiles, sed quoad vsum friuolas, & inanes.

Hæc inutilis subtilitas, siue Curiositas duplex est: & spectatur aut in Materiâ ipsâ, qualis est inanis speculatio, siue Controuersia; cuius generis reperiuntur, & in Theologiâ, & in Philosophiâ, haud paucæ: aut in Modo, & Methodo tractandi; hæc apud Scholasticos ferè talis erat. Super vnaquaque re propositâ formabant Obiectiones, deinde Obiectionum illarum Solutiones, quæ Solutiones, vt plurimùm, Distinctiones tantùm erant; cùm tamen Scientiarum omnium robur, instar Fascis illius Senis, non in singulis bacillis, sed in omnibus vinculo coniunctis consistat. Etenim Symmetria Scientiæ, singulis scilicet partibus se inuicèm sustinentibus, est, &

esse debet, vera atque expedita ratio refellendi Obiectiones Minorum Gentium: Contrà, si singula Axiomata, tanquam baculos Fascis seorsim extrahas, facile erit ea infirmare, & pro libito, aut flectere, aut frangere: Vt quod de Senecâ dictum erat, *Verborum minutijs rerum frangit pondera*; verè de Scholasticis vsurpari possit, *Quæstionum minutijs Scientiarum frangunt robur*. Num-non in Aulâ spatiosâ consultius foret, vnum accendere Cereum, aut Lychnuchum suspendere, variis Luminibus instructum, quo omnia simul perlustrentur, quam in singulos Angulos quaquauersus exiguam circumferre Lucernam? Atqui non absimilis est eorum Ratio, qui non tam veritatem perspicuis Argumentis, Authoritatibus, Comparationibus, Exemplis illustrare nituntur; quam in hoc solùm incumbunt, vt minutos quosque Scrupulos eximant, & Captiunculas expediant, & Dubitationes soluant; hoc pacto quæstionem ex quæstione gignentes, quemadmodùm fit in superiori similitudine, vt Lucerna in vnũ aliquem locum delata, alios circumquaque destituat, & obscuret. Adeò vt Scyllæ fabula, ad viuum exprimat, hoc genus Philosophiæ; cuius Os & Pectus Virginem formosam præferebant, infra vero fuisse aiunt,

Candida succinctam latrantibus inguina monstris.

Sic generalia quædam apud Scholasticos inuenias, quæ pulchra sunt dictu, & non perperàm inuenta; vbi autem ventum fuerit ad Distinctiones, Decisionesque, pro fæcundo Vtero, ad Vitæ Humanæ commoda, in portentosas, & latrantes Quæstiones desinunt. Itaque minimè mirum, si hoc genus Doctrinæ, etiam apud vulgus Hominum contemptui obnoxium fuerit, qui ferè solent, Veritatem propter Controuersias circa eam motas aspernari, atque existimare eos errare omnes, qui nunquam inter se conueniant; cúmque videant doctos Homines inter se digladiari, de rebus nullius momenti,

momenti, facilè illud Dyonisij Syracusani arripiunt, *Verba ista sunt senum otiosorum.* Nihilominùs certissimùm est, si modo Scholastici, ad inexplebilem Sitim Veritatis, & continuam Agitationem Ingenij, Varietatem, & Multiplicitatem Lectionis, & Contemplationum adiunxissent, insignia profectò illi extitissent Lumina, omnesque Artes, & Scientias mirificè prouexissent. Hactenùs de secundâ Literarum Intemperie.

Ad tertiam quod attinet, quæ ad Falsitatem, & Mendaciũ spectat; vna hæc omnium turpissima est, quippe quæ ipsam Naturam, Animamque destruit Scientiæ, quæ nihil aliud est quam Veritatis Imago. Nam Veritas Essendi, & Veritas Cognoscendi, idem sunt; nec plus à se inuicem differunt, quam Radius directus, & reflexus. Hoc vitium itaque duplex, vel potiùs duplicatum est, Impostura & Credulitas; hæc decipitur, illa decipit; quæ licet videantur discrepantis naturæ, alteráque à Calliditate quâdam, altera à Simplicitate profecta, plerúnque tamen coeunt. Vt enim in carmine habetur,

Percontatorem fugito, nam garrulus idem est.

Innuendo, qui curiosus est, eundem esse & futilem; paritèr fit, vt qui facilè credat, idem libentèr decipiat. Quemadmodùm quoque fieri videmus in Famâ, & Rumoribus, vt qui citò ijsdem fidem habeat, pari facilitate eos auxerit. Quod Tacitus prudentèr innuit his verbis, *Fingunt simul creduntque*, adeò finitimæ sunt, voluntas fallendi, & Facilitas credendi.

Hæc credendi, recipiendique omnia (licet leui Authoritate munita) facilitas, duorum generum est, pro ratione subiectæ materiæ: aut enim creditur Narrationi, siue Facto (vt loquuntur Iurisconsulti) aut Dogmati. In priori genere videmus, quanto Dignitatis detrimento, hic Error affecerit ex Ecclesiasticis Historijs

nonnullas;

nonnullas; quæ nimis faciles se præbuerunt, in prodendis transcribendisque Miraculis, à Martyribus, Eremitis, Anachoretis, & aliis Sanctis Viris; atque ab eorum Reliquiis, Sepulchris, Sacellis, Imaginibus, editis. Eodem modo in Naturali Historiâ, videmus multa temerè, ac parùm cum delectu, aut iudicio recepta, & descripta; vt liquet ex scriptis Plinii, Cardani, Alberti, & plurimorum ex Arabibus, quæ commentitiis, & fabulosis Narrationibus passim scatent; iisque non solùm incertis, & neutiquàm probatis, sed perspicuè falsis, & manifestò conuictis; ingenti Philosophiæ Naturalis dedecore, apud Homines graues, & sobrios. In quo sanè elucescit Aristotelis Sapientia, & Integritas, qui cùm diligentem scripserit, atque accuratam Historiam Animalium, tam parcè Ficta, aut Fabulosa admiscuerit: quin potiùs *Auditiones admirandas*, quas memoratu dignas iudicauit, in vnum Commentariolum coniecit: prudentèr perpendens; perspicuè vera, (quæ tanquam Basis Experientiæ solida, Philosophiæ & Scientiis substerni possint) haud temerè esse cum Rebus suspectæ fidei miscenda: Et rursùs etiàm Rara, atque Insolita, quæ plerisque incredibilia videntur, non omninò esse supprimenda, neque Memoriæ Posterorum deneganda.

At illa altera Credulitas, quæ non Historiæ, aut Narrationibus, sed Artibus & Opinionibus tribuitur, duplex est: Aut cùm Artibus ipsis, aut cùm Authoribus in Arte nimiùm credimus. Artes ipsæ, quæ plus habent ex Phantasiâ, & Fide, quàm ex Ratione, & Demonstrationibus, sunt præcipuè tres, *Astrologia, Naturalis Magia, & Alchymia*; quarum tamen Fines non sunt ignobiles. Profitetur enim Astrologia, Superiorum in Inferiora, Influxum & Dominatum recludere. Magia sibi proponit Naturalem Philosophiam, à varietate Speculationũ, ad Magnitudinem Operum reuocare. Chymica in se suscipit, Partes Rerum Heterogeneas, quæ in Corpori-

bus

bus Naturalibus latent & implicantur, ſeparare & extrahere; Corporaque ipſa, inquinata depurare, impedita liberare, immatura perficere. Sed Viæ, atque Rationes, quæ ducere putantur ad hos fines, tam in Theoriâ illarum Artium, quàm in Praxi, Erroris, & Nugarum plenæ ſunt. Neque adeò traditio ipſarum, vt plurimum, candida eſt, ſed Artificiis, & Latebris munita. Chymicæ tamen hoc certè debetur, quod verè comparari poſſit Agricolæ apud Æſopum, qui è vitâ exiturus, dixit filiis, *Se illis vim magnam Auri, in Vineâ, nec ſatis meminiſſe quo loco, defoſſam reliquiſſe*: Qui cùm Vineam diligentèr Ligonibus vbique inuertiſſent, Aurum quidem repererunt nullum, ſed tamen Vindemiam inſequentis Anni, propter foſſionem circa radices vitium, tulerunt longè vberrimam: ſic ſtrenui illi Chymiſtarum Labores, & Molimina, circa Aurum conficiendum, haud paucis nobilibus Inuentis, & Experimentis, tum ad reſerandam Naturam, tum ad vſus Vitæ apprimè idoneis, quaſi Facem accenderunt.

Illa autem Credulitas, quæ certos Scientiarum Authores, Dictatoriâ quadam Poteſtate muniuit vt edicant, non Senatoriâ vt conſulant, ingens damnum Scientijs intulit; tanquam præcipua cauſa, quæ tantopere illas afflixit & depreſſit, vt abſque inſigni aliquo Augmento, exangues iacerent. Hinc nempe factum eſt, vt in Artibus Mechanicis, primi Inuentores pauca excogitauerint, Tempus reliqua ſuppleuerit, & perfecerit; at in Scientijs, primi Authores longiſſimè penetrauerint, Tempus plurima detriuerit, & corruperit. Sic videmus Tormentariam, Nauticam, Typographicam, ſub initijs imperfectas, & propemodùm informes fuiſſe, & exercentibus oneroſas, temporis verò progreſſu, expolitas, & accommodas. At contrà Philoſophiæ, & Scientiæ Ariſtotelis, Platonis, Democriti, Hippocratis, Euclidis, Archimedis, in ipſis illis Authoribus viguerunt, tractu temporis

poris

poris degenerârunt, potiùs & non minimum ſplendoris amiſerunt: Cuius rei non eſt alia ratio, quàm quod in Artibus Mechanicis, Ingenia multorum in vnum coierunt; in Artibus, & Scientijs Liberalibus, Ingenia multorum ſub vno ſuccubuerunt; quem tamen ipſum ſæpenumerò Sequaces ſui, potiùs deprauârunt, quàm illuſtrârunt. Vt enim Aqua non aſcendet altiùs, quàm Caput Fontis, à quo promanat; ita Doctrina ab Ariſtotele deducta, ſupra Doctrinam Ariſtotelis nunquam aſſurget. Ideóque etſi non diſpliceat Regula, *Oportet diſcentem credere*; huic tamen coniungendum eſt, *Oportet iam edoctum iudicio ſuo vti.* Diſcipuli enim debent Magiſtris temporariam ſolùm Fidem, iudiciique ſuſpenſionem, donec penitùs imbiberint Artes; non autem plenam Libertatis eiurationem, perpetuamque Ingenii ſeruitutem. Quare, vt abſoluam hanc partem, hoc tantùm adiiciam; Magnis Authoribus ſuis ſic conſtet Honos, vt Authori Authorum, & Veritatis Parenti Tempori, non derogetur.

Explicauimus tandem tres Doctrinæ Intemperies, ſiue Morbos; præter quos nonnulli ſunt, non tam Morbi confirmati, quàm vitioſi Humores; qui tamen non adeò occulti ſunt, aut latentes, quin in multorum ſenſum, & reprehenſionem incurrant, ideóque neutiquàm prætermittendi.

Horum primus eſt immodicum Studium duorum Extremorum, Antiquitatis & Nouitatis: Quâ in re Temporis Filiæ malè patriſſant: Vt enim Tempus prolem deuorat, ſic hæc ſe inuicem, dum Antiquitas nouis inuideat Augmentis, & Nouitas non ſit contenta Recentia adiicere, niſi Vetera prorsùs eliminet, & reiiciat. Certè Conſilium Prophetæ vera in hâc re Norma eſt: *State ſuper vias antiquas, & videte quænam ſit via recta, & bona; & ambulate in eâ.* Antiquitas eam meretur Reuerentiam, vt Homines aliquandiù gradum ſiſtere, &

supra eam stare debeant, atque vndequaque circumspicere, quæ sit via optima: quùm autem de viâ benè constiterit, tunc demùm non restitandum, sed alacritèr progrediendum. Sanè, vt verum dicamus, *Antiquitas seculi, Iuuentus mundi:* Nostra profectò sunt Antiqua Tempora, cùm Mundus iam senuerit, non ea, quæ computantur ordine retrogrado, initium sumendo à Seculo nostro.

Alius Error è priori oriundus, est Suspicio quædam & Diffidentia, quæ nihil nunc posse inueniri autumat, quo Mundus tam diù carere potuit: ac si illa Obiectio conueniret erga Tempus, quâ Lucianus impetit Iouem, cæterosque Ethnicorum Deos: *Miratur enim, cur tot olim genuerint Liberos, nullos autem suo Seculo? interrogatq; iocans, ecquid Septuagenarij iam essent, aut lege Pappiâ contra Senum Nuptias latâ constricti?* sic videntur Homines subuereri, ne Tempus effœtum iam factũ sit, & ad Generationem ineptum. Quin potiùs Leuitas Hominum, atque Inconstantia, hinc optimè perspici potest, qui donec res aliqua perfecta sit, eam mirantur fieri posse; postquàm facta semel est, iterùm mirantur eam iam pridèm factam non fuisse. Ita Alexandri Expeditio in Asiam, habita est initio, pro vasto, & arduo admodùm Negotio; quam tamen posteà placuit Liuio in tantum eleuare, vt diceret de Alexandro, *Nil aliud quàm benè ausus est vana contemnere.* Idem Columbo euênit circa Occidentalem Nauigationem. Sed in Rebus Intellectualibus, hoc fit multò frequentiùs, vti videre est in plerisque Propositionibus apud Euclidem, quæ antequàm demonstrentur, miræ videntur, & quibus quis non facilè assenserit; post Demonstrationem autem factam, arripit eas Mens per Retractionem quandam (vt loquuntur Iureconsulti) tanquam antè perspectas & cognitas.

Alius Error superiori affinis, est eorum, qui omnium

Sectarum,

Sectarum, atque Hæresium veterum, postquàm excussæ fuissent, & ventilatæ, optimam semper obtinuisse, posthabitis aliis, existimant. Itaque putant, si quis de integro institueret inquisitionem, & examen, non posset non incidere in aliquas ex reiectis Opinionibus, & post reiectionem amissis, & obliteratis: quasi verò Multitudo, aut etiam Sapientes Multitudinis deliniendæ gratiâ, non illud sæpè probârint, quod populare magis, atque leue sit, quàm quod solidum, atque altè radices agens. Tempus siquidem simile est Fluuio, qui leuia, atque inflata ad nos deuehit, solida autem, & pondus habentia submergit.

Alius Error à reliquis diuersus, est præmatura atque proterua Reductio Doctrinarum in Artes, & Methodos; quod cùm fit, plerunque Scientia aut parùm, aut nihil proficit. Nimirùm vt Ephebi, postquam Membra & Lineamenta corporis ipsorum, perfectè efformata sunt, vix ampliùs crescunt: sic Scientia quamdiù in Aphorismos, & Obseruationes spargitur, crescere potest, & exurgere; sed Methodis semel circumscripta, & conclusa, expoliri forsan & illustrari, aut ad Vsus Humanos edolari potest, non autem porrò mole augeri.

Alius Error succedens ipsi, quem postremò notauimus, est, quod post singulas Scientias, & Artes, suas in Classes distributas, mox à plerisque, Vniuersali rerum cognitioni, & Philosophiæ Primæ renunciatur; quod quidem profectui Doctrinarum inimicissimũ est. Prospectationes fiunt è Turribus, aut Locis præaltis, & impossibile est, vt quis exploret, remotiores, interioresque Scientiæ alicuius partes, si stet super Plano eiusdem Scientiæ, neque Altioris Scientiæ veluti Speculam conscendat.

Alius Error fluit ex nimiâ Reuerentiâ, & quasi Adoratione Intellectûs Humani; vnde Homines abduxere

se è Contemplatione Naturæ, atque ab Experientiâ, in proprijs Meditationibus, & Ingenij Commentis, súsque déque volutantes. Cæterùm præclaros hos Opinatores, & (si ita loqui licet) Intellectualistas, qui tamen pro maximè Sublimibus, & Diuinis Philosophis haberi solent, rectè Heraclitus perstrinxit, *Homines*, inquit, *quærunt Veritatem in Microcosmis suis, non in Mundo maiori.* Respuunt enim quasi Abecedarium Naturæ, Primumque in Operibus diuinis tyrocinium; quod si non facerent, potuissent fortassè gradatìm & sensim, post Literas simplices, & deinceps Syllabas, ad Textum & volumen ipsum Creaturarum expeditè legendum ascendere. At illi contrà, iugi mentis agitatione, vrgent & tanquam inuocant suos Genios, vt vaticinentur eis, edantq; Oracula, quibus meritò & suauitèr decipiuntur.

Alius Error huic posteriori finitimus est, quod homines sæpiùs imbuant, & inficiant Meditationes, & Doctrinas suas, Opinionibus quibusdã, & conceptib' proprijs, quos potissimùm in Admiratione habent; aut Artibus, quib' maximè addicti, & consecrati sunt; cætera omnia illis delicijs inficientes, & quasi intingentes, licet Fuco admodùm fallaci. Sic suæ Philosophiæ immiscuit Plato Theologiam, Aristoteles Logicã, secunda Schola Platonis, (Procl' scilicet & reliqui) Mathematicas. Istas enim Artes solebant illi, tanquã Filiolos suos Primogenitos suauiari. At Chymici è paucis Experimentis, ad Foculũ & Fornacẽ, nouã Philosophiã excuderũt. Et Gilbert' Popularis noster, Philosophiã aliã ex Magnete elicuit. Sic Cicero, cùm varias opiniones de naturâ Animæ recensens, tandẽ in Musicũ incidisset, qui Animã esse Harmoniã statuebat, facetè dixit, *Hic ab arte suâ non recessit.* Sed de hoc gen' Errorib', appositè, & prudentèr, ait Aristoteles, *Qui respiciunt ad pauca, de facili pronunciant.*

Alius Error est Impatientia Dubitandi, & cæca Festinatio Decernendi, absq; debitâ, & adultâ Suspensione

Iudicii.

Iudicij. Nam Biuium Contemplationis, nō est dissimile Biuio Actionis, à Veteribus sæpiùs memorato: cuius altera via, initio plana & facilis erat, fine autē imperuia; altera ingredienti aspera erat, & cōfragosa, vbi paulò processeris, expedita, & æquabilis: Haud secùs in Contemplationibus, si quis à certis ordiatur, in dubia desinet; sin à dubijs incipiat, eáque aliquandiù patientèr toleret, in certis exitum reperiet.

Similis Error se ostendit in modo tradendi Doctrinā, qui, vt plurimùm, est Imperiosus & Magistralis, nō Ingenuus & liberalis; ita demùm compositus, vt potiùs Fidē imperet, quàm Examini subiiciatur. Non negauerim in summariis Libellis, ad Praxim destinatis, hanc formulā scribendi retineri posse, verùm in iustis Tractatibus de Scientiis vtrumque Extremū vitandū censeo, tam Vellei Epicurei, nil tam metuentis, quam Ne dubitare de re aliquâ videretur; quam Socratis, & Academiæ, Omnia in dubio relinquentium. Candori potiùs studendum, Resque maiore aut minore contentione tradendæ, prout Rationum momentis parciùs, aut pleniùs sint probatæ.

Alii Errores sunt in Scopis, quos Homines præfigunt sibi, & in quos Conatus suos, & Labores dirigunt. Cùm enim diligentiores Literarum Coryphæi, ad id collimare debeant præcipuè, vt Arti quam profitentur, aliquid præclarum adiiciant; hi contrà in secundis tantummodò consistere sat habent; vel subtilis Interpretis, vel Antagonistæ vehementis & neruosi, vel methodici Abbreuiatoris nomen ambientes: vnde Reditus & Vectigalia Scientiarum augeri possunt, Patrimonium & Fundus minimè.

Omnium autem grauissimus Error in Deuiatione ab vltimo Doctrinarum Fine consistit. Appetunt enim Homines Scientiam, alij ex insitâ Curiositate, & irrequietâ; alij Animi causâ, & delectationis; alii Existimationis

mationis gratiâ; alii Contentionis ergô, atque vt in Differendo superiores sint; plerique propter Lucrum & Victum; Paucissimi, vt Donum Rationis diuinitùs datum, in vsus humani generis impendant. Planè, quasi in Doctrinâ quæreretur Lectulus, in quo tumultuans Ingenium, & æstuans requiesceret; aut Xystus siue Porticus, in quo Animus deambularet liber, & vagus: aut Turris alta, & edita, de quâ Mens ambitiosa, & superba despectaret; aut Arx, & Propugnaculum ad Contentiones, & Prælia; aut Officina ad quæstum, & mercatum; Et non potiùs locuples Armarium, & Gazophylacium, ad Opificis rerum omnium Gloriam, & Vitæ Humanæ Subsidium. Hoc enim illud est, quod reuerà Doctrinam, atque Artes condecoraret, & attolleret, si Contemplatio, & Actio, arctiore quàm adhuc vinculo copularentur. Quæ certè Coniunctio talis foret, qualis est supremorum duorum Planetarũ Sysygia, cùm Saturnus Quietis, & Contemplationis Dux, cum Ioue Duce Societatis, Agendique conspiret. Quanquam cùm de Praxi, atque Actione loquor, nullo modo ad Doctrinam Professoriam, & Lucrosam innuo: Neque enim me fugit, quantopere hoc ipsum, Progressionem Doctrinæ, & Amplificationem moretur; perindè quidem vt Aureum Malum, ante Oculos Atalantæ proiectum, quod vt tollat, dum flectit se, Cursus intereà impeditur;

Declinat cursus, Aurumq; volubile tollit.

Neque rursùs mihi in animo est, quod de Socrate dictum erat, *Philosophiam deuocare de Cœlo, vt tantummodò versaretur in Terris;* hoc est, Physicam seponi, vt Moralis Philosophia, & Politica celebraretur sola: sed quemadmodum Cœlum & Terra simul conspirant, & consentiunt, ad Hominum tuendam vitam, atque iuuandam; ita sanè hic Finis esse debet vtriusq; Philosophiæ, vt reiectis vanis speculationibus, & quicquid

quid inane, ac sterile est, conseruetur quicquid solidū est, ac fructuosum; vt hoc pacto, Scientia non sit tanquàm Scortum, ad Voluptatem, aut tanquàm Ancilla, ad quæstum; sed tanquàm Sponsa, ad Generationem, Fructum, atque Solatium honestum.

Iam explicasse videor, & quasi Dissectione quâdam aperuisse, vitiosos illos Humores, aut saltem eorum præcipuos, qui non solùm obstitere profectui Literarum, verùm etiam culpandis ijsdem ansam dedere. Quod quidem si nimis ad viuum fecerim, meminisse oportet, *Fidelia vulnera amantis, sed dolosa Oscula malignantis.* Vtcúnque, hoc certè mihi videor assecutus, vt merear fidem in sequenti prœconio, cùm in superiori Censurâ tam liberè egerim. Neque tamen in animo est mihi, Panegyricum Literarum scribere, aut Hymnum Musis prœcinere, licet forsitàn diù iam sit, ex quo Sacra earum ritè celebrata sint: sed consilium est absque Pigmentis, & Hyperbolis, verum doctrinæ contra alias res Pondus, excipere & perpendere, verumque eius Valorem & Pretium, ex Testimonijs Diuinis atque Humanis exquirere.

Primò igitur quæramus Dignitatem Scientiæ in Archetypo, siue Exemplari; id est, in Attributis, atque Actis Dei, quatenùs reuelantur Homini, & sobriè indagari possunt. Quâ in re, non competit appellatio Doctrinæ, cùm omnis Doctrina sit Scientia acquisita; nulla autem Cognitio in Deo acquisita est, sed Originalis. Itaque aliud quærendum est nomen, *Sapientia* scilicet, vt sacræ Scripturæ eam indigetant.

Sic autem se res habet: In operibus Creationis, duplicem Virtutis Diuinæ Emanationem videmus, quarum vna ad Potentiam refertur, altera ad Sapientiam: Illa præcipuè cernitur in creandâ Mole Materiæ, hæc in Pulchritudine Formæ disponendâ. Hoc posito notandum est, nihil in Creationis Historiâ obstare, quin

quin fuerit confusa illa Cœli Terræque Massa, & Materia, vnico temporis momento creata; cui tamen disponendæ, digerendæque sex dies fuerunt attributi: adeò signantèr Deus Opera Potentiæ, ac Sapientiæ discriminauit. Cui accedit, quod de Materiæ Creatione, memoriæ proditum non sit, dixisse Deum, *Fiat Cœlum & Terra*, sicut de sequentibus operibus dictum est; sed nudè atque actualitèr, *Deus creauit Cœlum, & Terram*: ita vt Materia videatur, tanquam Manu facta, Formæ verò Introductio stilum habeat Legis, aut Decreti.

Pergamus à Deo ad Angelos, quorum Natura dignatione est Deo proxima. Videmus in Ordinibus Angelorum (quatenùs fides adhibenda Cœlesti illi Hierarchiæ, quæ Dionysij Areopagitæ nomine euulgatur) primum locum obtinere *Seraphim*, Angelos scilicet Amoris; secundum *Cherubim*, Angelos Illuminationis; tertium autem Locum, & sequentes, *Thronis*, *Principabus*, cæterisque Angelis Potentiæ, & Ministerij concedi: vt ex hoc ipso ordine, ac distributione clarum sit, Angelos Scientiæ, & Illuminationis, Angelis Imperij & Potentiæ præponi.

A Spiritibus, & Intelligentijs, ad Formas Sensibiles & Materiatas descendentes, legimus primam Formarum creatarum fuisse Lucem; quæ in Naturalibus & Corporeis, Scientiæ in Spiritualibus atque Incorporeis respondet.

Sic in Distributione Dierum, videmus Diem, quâ requieuit Deus, & contemplatus est Opera sua, benedictam fuisse supra omnes Dies, quibus creata est, & disposita Fabrica Vniuersi.

Post Creationem absolutam, legimus Hominem collocari in Paradiso, vt illic operaretur: quod quidem Opus, aliud esse non poterat, quàm quale pertinet ad Contemplandum; hoc est, cuius Finis, non ad Necessitatem

cessitatem aliquam, sed ad Delectationem, & Actiuitatem sine Molestiâ, referri possit: cùm enim tunc temporis, nulla potuerit esse Creaturæ Reluctatio, nullus *sudor vultûs*, necessariò sequitur Actiones Humanas, ad Voluptatem, & Contemplationem, non ad Laborem, aut Opus comparatas fuisse. Rursus primæ Hominis Actiones, quas in Paradiso exercuit, duas summarias Scientiæ partes complexæ sunt: Hæ erant, Inspectio Creaturarum, & Impositio Nominum. Nam Scientia illa, quæ Lapsum introduxit (quod & ante monuimus) non erat Naturalis Scientia circa Creaturas, sed Moralis Scientia de Bono & Malo; ex hâc suppositione, quod Dei Mandata, aut Vetita, non essent Principia Boni & Mali, sed quod alias haberent illa Origines; quorum cognitionem affectauit Homo, scilicet vt totaliter à Deo deficeret, & sibi ipsi, suoque arbitrio prorsùs inniteretur.

Veniamus ad ea, quæ statim post Lapsum contigere. Videmus (vt innumera sunt Sacrarum Scripturarum Mysteria, saluâ semper veritate Historicâ & Literali) imaginem duarum Vitarum, Contemplatiuæ nimirùm & Actiuæ, in Personis Abelis & Caini, inque eorum institutis, & primitiis viuendi Rationibus delineatam: Quorum alter Pastor erat (qui propter Otium & Quietem, liberúmque Cœli Aspectum, Typus est vitæ Theoricæ) alter Agricola (laboribus scilicet fatigatus, & aspectu in Terram defixus.) Vbi cernere est, Fauorem, Electionemque Diuinam, ad Pastorem accessisse, non ad Agricolam.

Sic ante Diluuium, Sacri Fasti, inter paucissima, quæ de eo seculo memorantur, dignati sunt memoriæ prodere, Inuentores Musicæ, atque Operum metallicorum. Sequenti Seculo post Diluuium, grauissima pœna, quâ Deus Humanam Superbiam vltus est, fuit Confusio Linguarum, quâ Doctrinæ liberum

Commercium, & literarum ad inuicem Communicatio maximè interclusa est.

Descendamus ad Mosem Legis-latorem, & primum Dei Notarium, quem Scripturæ ornant hoc elogio, quod *gnarus & peritus esset Omnis doctrinæ Ægyptiorum.* Quæ quidem Gens inter vetustissimas Mundi Scholas numeratur. Sic enim Plato inducit Ægyptium Sacerdotem dicentem Soloni; *Vos Græci semper Pueri estis, nullam vel Scientiam Antiquitatis, vel Antiquitatem Scientiæ habentes.* Perlustremus Cæremonialem Legem Mosis, reperiemusque præter Christi Prefigurationem, Distinctionem populi Dei à Gentibus, Exercitium Obedientiæ, aliosque eiusdem Legis Vsus sacros, nonnullos doctissimorum Rabbinorum, haud inutilem circa eam nauasse operam, vt sedulò eruerent, quandoque Naturalem; quandoque Moralem Sensum Cæremoniarum, & Rituum. Exempli gratiâ, vbi de Leprâ dicitur, *Si effloruerit discurrens Lepra, Homo mundus erit, & non recludetur; sin caro viua in eo erit, immunditiæ condemnabitur, & ad Sacerdotis arbitrium separabitur.* Ex hâc Lege colligit vnus eorum Axiôma in Naturâ; *Putredinem pestilentiorem esse, ante, quam post Maturitatem.* Alius Morale Documentum elicit, *Homines flagitijs vndique coopertos, minùs corrumpere publicos mores, quam mediocritèr, & ex parte tantùm malos*: adeò vt ex hoc, & similibus locis eius Legis, præter Sensum Theologicum, haud pauca ad Philosophiam Spectantia Spargi videantur.

Si quis etiam eximium illum Iobi Librum diligentèr euoluerit, plenum eum, & tanquam grauidum, Naturalis Philosophiæ Mysteriis deprehendet. Exempli gratiâ; circa Cosmographiam, & Rotunditatem Terræ, illo loco, *Qui extendit Aquilonem super vacuum, & appendit terram super nihilum.* Vbi

Vbi pensilis Terra, Polus Arcticus, & Cœli conuexitas in extimis, haud obscurè insinuantur. Rursùs circa Astronomiam, & Asterismos, illis verbis, *Spiritus eius ornauit Cœlos, & obstetricante manu eius eductus est Coluber tortuosus.* Et alio loco, *Nunquid coniungere valebis micantes stellas Pleiadas, aut gyrum Arcturi poteris dissipare?* vbi immota configuratio stellarum Fixarum, paribus interuallis semper inter se distantium, elegantissimè describitur. Item alio loco, *Qui facit Arcturum, & Oriona, & Hyadas, & Interiora Austri.* Vbi iterum innuit depressionem Antarctici Poli, eamque designat nomine *Interiorum Austri,* quia Australes stellæ nostro Hemisphærio non cernuntur. Circa generationem Animalium: *Annon sicut lac mulsisti me, & sicut caseum coagulasti me,* &c? Circa rem Metallicam, *Habet Argentum venarum suarum principia, & Auro locus est in quo conflatur, Ferrum de terrâ tollitur, & Lapis solutus calore in æs vertitur.* Et sequentia in eodem Capite.

Paritèr & in Personâ Regis Salomonis, videmus Donum Sapientiæ, tum in Petitione ipsius, tum in Concessione Diuinâ, omnibus terrenæ, & temporalis Felicitatis Bonis prælatum. Virtute cuius Doni, & Concessionis, Salomon egregiè instructus, non solùm scripsit insignes illas Parabolas, siue Aphorismos de Diuinâ, atque Morali Philosophiâ; verùm etiàm composuit Naturalem Historiam omnium Vegetabilium, *A cedro super montem, vsque ad muscum super murum,* (qui nihil est aliud, quàm Rudimentum plantæ, Putredinis & Herbæ Medium) Omniúmque etiàm, quæ respirant, & mouentur. Imò idem Rex Salomon, quamuis excelluerit Opibus, Magnificentiâ Ædificiorum, Classe, Famulitio, Nominis celebritate, & reliquis quæ ad gloriam pertinent, nihil tamen, ex isto Gloriæ segete, sibi ipsi decerpit, aut assumit, præter Decus Inquirendi, & Inueniendi veritatem. Sic enim disertè ait; *Glo-*

ria Dei est celare verbum, & gloria Regis inuestigare sermonem. Ac si Diuina Maiestas innoxio illo, & beneuolo puerorum Ludo delectaretur, qui ideò se abscondunt, vt inueniantur: quasique etiam nihil esset honorificentius Regibus, quam Dei Collusores esse in eodem Ludo; præsertìm cùm tot Ingenijs imperent, tantasque opes præstò habeant, quibus omnis Secreti Inuestigatio absolui possit.

Nec verò alitèr hæc dispensauit Deus, postquàm Saluator noster in mundum venisset. Ille enim priùs, potentiam ostendit suam, in profligandâ ignorantiâ, vbi cum Doctoribus, & Sacerdotibus dissereret in Templo, quam in subiugandâ Naturâ, tot & tantis editis Miraculis. Aduentus quoque Spiritûs Sancti, præcipuè adumbratus, atque expressus fuit in similitudine, ac Dono Linguarum, quæ sunt duntaxat *Vehicula Scientiæ.*

Ita in seligendis illis Instrumentis quæ adhibuit Deus ad fidem disseminandam, initio Homines euocauit planè indoctos, & illiteratos, præterquam quod Spiritûs Sancti Afflatu instructi fuissent; quo euidentiùs Virtutem suam Immediatam, & Diuinam declararet, omnemque Humanã Sapientiam deprimeret. Quamprimùm autem Consilium suum in hâc parte perimpletum esset, mox in proximâ Successione Temporum, Diuinam Veritatem suam, alijs Doctrinis veluti pedissequis comitatam, in Mundum immisit. Itaque D. Pauli Calamus, (qui inter Apostolos solus literatus fuit) in Scripturis Noui Testamenti, præcipuè à Deo adhibitus est.

Sic & nouimus complures ex antiquis Episcopis & Patribus, egregiè fuisse in omni Ethnicorum Eruditione versatos. Adeò vt Edictum Iuliani, quo cautum est, ne Christiani ad Scholas, & Gymnasia mitterentur, perniciosior machina, ad expugnandam Fidem Christianam,

ſtianam, quam cruentæ Superiorum Imperatorum Perſecutiones, habitum fuerit. Neque Gregorii primi, Epiſcopi Romani (cætera viri egregii) Æmulatio, & Inuidentia, qui Ethnicorum Authorum, & Antiquitatum memoriam obliterare ſtudebat, in bonam partem, etiam apud viros pios, accepta eſt. Quinimò ſola Chriſtiana Eccleſia, inter Inundationes Scytharum à Plagis Septentrionalibus, & Saracenorum ab Orientalibus, pretioſas gentilis Eruditionis Reliquias, iam-iam funditùs perituras, ſinu & gremio ſuo conſeruauit. Nupèr etiam intueri licet Ieſuitas, (qui partim ſtudio proprio, partim ex æmulatione Aduerſariorum, Literis ſtrenuè incubuerunt) quantum ſubſidij, viriumque, Romanæ Sedi reparandæ, & ſtabiliendæ attulerint.

Quare vt abſoluam hanc Partem, duo ſunt præcipua Officia, & Miniſteria, præter Ornatum, & Illuſtrationem, quæ Fidei Religionique humaniores Literæ perſoluunt. Vnum, quod efficacia ſint Incitamenta, ad Diuinam Gloriam exaltandam, & celebrandam: ſicut enim Pſalmi, & aliæ Scripturæ, crebrò nos inuitant ad Contemplationem, Prædicationemque magnificorum, & admirabilium Operum Dei; ita, ſi tantùm in eorum ſpecie externâ, ſic vt ſenſibus noſtris ſe exhibent, hæreremus; eandem faceremus iniuriam Maieſtati diuinæ, ac ſi de Opulentiâ, & copiâ nobiliſſimi Gemmarii, ex iis quæ palàm exponuntur in pergulâ, iudicaremus. Alterum, quod ſingulare Remedium, Antidotumque exhibeat Philoſophia, contra Infidelitatem & Errores. Nam Saluator noſter inquit, *Erratis neſcientes Scripturas & Potentiam Dei*. Vbi duos Libros, ne in Errores incidamus, proponit nobis euoluendos: primò Volumen Scripturarum, quæ Voluntatem Dei, dein Volumen Creaturarum, quæ Potentiam reuelant: Quorum poſterior, veluti Clauis eſt prioris, non ſolùm Intellectum noſtrum aperiens, ad genuinam Scripturarum

Mentem,

Mentem, ex generalibus Regulis Rationis, & Legibus Sermonis expromendam; Sed porrò etiam præcipuè Fidem nostram resecans, vt in seriam ingrediamur Omnipotentiæ Diuinæ Meditationem, cuius Characteres maximè insculpti eius Operibus, & incisi sunt. Tantum de Diuinis Testimoniis, ac Iudiciis, pro verâ Dignitate, & Pretio Doctrinæ, dictum sit.

Quantum ad Humana Testimonia, & Argumenta, tam latus aperitur Campus, vt in Tractatu hoc breui, & presso, delectum potius adhibere deceat, quam copiam. Primò itaque Summus apud Ethnicos Honoris Gradus fuit, Diuinam Venerationem, Cultumque consequi: (Quod quidèm Christianis est tanquàm Fructus vetitus:) Nunc vero loquimur separatim de Iudicijs Humanis. Itaque (vt cœpimus dicere) apud Ethnicos, ille quem Græci *Apotheosin*, Latini *Relationem inter Diuos* vocarunt, Supremus Honor fuit, qui Homini ab Homine tribui posset: presertim vbi non ex Decreto, aut Edicto aliquo Imperij (vt Cæsaribus apud Romanos) sed ex Opinione Hominum, & Fide internâ, vltrò deferretur. Cuius Honoris tam excelsi, Gradus quidam erat, Et Terminus medius. Quippe supra Humanos Honores, Heroici numerabantur, & Diuini; in quorum distributione hunc ordinem tenuere Veteres. Rerumpub. conditores, Legislatores, Tyrannicidæ, Patres Patriæ, quíque in rebus ciuilibus optimè meruerunt, insigniti sunt titulo Herôum tantùm, aut Semideorum, quales fuere *Theseus*, *Minos*, *Romulus*, cæterique: Ex alterâ Parte, Inuentores & Authores nouarum Artium, quíque Vitam Humanam nouis Commodis, & Accessionibus dotârunt, semper consecrati sunt inter Deos ipsos Maiores, quod *Cereri*, *Baccho*, *Mercurio*, *Apollini*, & alijs contigit. Quod certè iure, & sano cum iudicio factum est. Nam priorum Benemerita intra Vnius Ætatis, aut Nationis limites, ferè

coercentur;

coerceantur; nec absimilia sunt Imbribus tempestiuis, & benignis, qui quamuis frugiferi sint, atque optabiles, tamen pro illâ Tempestate tantùm, quâ decidunt, atque pro Amplitudine Tractûs Terræ, quam irrigant, vtiles sunt; Posteriorum verò Beneficia, vt ipsius Solis, & Cœlestium Munera, Temporibus perpetua, Locis infinita sunt: Illa rursùs, cum contentione, & perturbatione, vt plurimùm coniuncta sunt; hæc habent verum Characterem Diuinæ Præsentiæ, veniuntque in *aurâ leni*, absque tumultu, aut strepitu.

Neque sanè Doctrinæ Meritum in Ciuilibus, & in reprimendis Incommodis, quæ Homo Homini infert, multum cedit illi alteri, in subleuandis Humanis Necessitatibus, quæ ab ipsâ Naturâ imponuntur. Atque hoc genus Meriti, optimè adumbratum fuit sub illâ fictâ Narratione, de Theatro Orphei; vbi singulæ Bestiæ, Auesque congregatæ sunt, quæ Appetituum suorum innatorum immemores, Prædæ, Ludi, Pugnæ, amicè placidèque vnà stetere, Cytharæ concentu, & suauitate captæ. Cuius Sonus vbi aut cessaret, aut maiori sonitu obrueretur, omnes illicò Animantes ad ingenium redibant. Quâ in Fabulâ elegantèr describuntur Ingenia, & Mores Hominum, qui varijs, & indomitis cupiditatibus agitantur, Lucri, Libidinis, Vindictæ: qui tamen quamdiù Aures præbent, Præceptis & Suasionibus Religionis, Legum, Magistrorum, in Libris, Sermonibus, & Concionibus, eloquentèr, & suauitèr modulantibus, tam diù Pacem colunt, & societatem; Sin ista sileant, aut Seditiones, & Tumultus obstrepant, omnia dissiliunt, & in Anarchiam, atque Confusionem relabuntur.

Sed enim hoc clariùs cernitur, cùm Reges ipsi, aut Magnates, aut Præfecti eruditione præditi sint. Vt vt enim suis addictus nimiùm Partibus videatur, qui dixit, *Tum demùm Resp. fore felices, cùm aut Philosophi regnant,*

regnant, aut Reges philosophantur: Hoc tamen experientiâ notum est, sub eruditis Principibus, & Custodibus Reip. secula maximè fælicia fuisse. Quamuis enim Reges ipsi, suos habeant Errores & Vitia, Affectibus scilicet & prauis consuetudinibus pro more cæterorum Hominum obnoxii; tamen Doctrinarum si accedat Lumen, anticipatæ quædam Notiones, Religionis, Prudentiæ, Honestatis, retinent eos, & ab omni præcipiti, & immedicabili Excessu, & Errore refrænant; Aurem semper vellentes, etiam cùm Consiliarii, & Domestici silent. Quin Senatores ipsi, & Consiliarii, qui Literis exculti sunt, Solidioribus innituntur Principiis, quam qui ab Experientiâ tantùm edocti sunt; illis ex longinquo prospicientibus Pericula, & maturè propulsantibus, cùm isti tantùm ex propinquo, & cominùs sapiant, nihil videntes nisi quod imminet, & tunc demùm Agilitate Ingenii sui, se in ipso Periculorum articulo, expedire, & eripere posse confidentes.

Quæ Felicitas Temporum sub eruditis Principibus (vt semper breuitati Studeam, adhibens non nisi lectissima quæque Exempla, & maximè illustria) præcipuè cernitur eo in Seculo, quod à Morte Domitiani Imperatoris, vsque ad Imperium Commodi defluxit; Successionem sex Principum eruditorum, aut certè eruditioni impensè fauentium, complectente; omniumque, (si temporalia Bona spectemus) quæ vnquam vidit Roma, totius Orbis tunc Epitome, longè florentissimo. Id quod Domitiano, pridie eius diei, quo interfectus est, in Somnis præmonstratum erat. Quippe qui videre visus est, *Caput aureum sibi pone ceruicem enatum esse*: Quod sanè vaticinium, Aureis illis subsequentibus Seculis, adimpletum est; De quibus sigillatim sed breuissimè verba faciam.

Nerua Vir doctus fuit, Apollonij illius Pythagorei Familiaris, & quasi Discipulus, qui etiàm ferè

ferè expirauit, in Versu illo Homeri,

Telis Phœbe tuis lachrymas vlciscere nostras.

Traianus non ipse quidem doctus, sed Doctrinæ Admirator, & erga Literatos munificus, Bibliothecarum Institutor, & in cuius Aulâ (licet Imperatoris Bellicosi) Professores & Pædagogos gratiosissimos fuisse, Memoriæ proditum est. *Adrianus* curiosissimus Mortalium, & inexplebilis omnis Varietatis, & Secreti Inuestigator. *Antoninus* subtilis & quasi Scholasticus, vndè etiàm *Cymini sector* vocatus est. Ex *Diuis Fratribus* autem, *Lucius Commodus* molliori Literarum genere eruditus: *Marcus* etiàm Cognomine ipso Philosophus. Hi Principes, vt doctissimi, ita & Optimi fuerunt. *Nerua* clementissimus Imperator, quique, si nihil aliud, Orbi *Traianum* dedit. *Traianus*, omnium qui imperârunt, & Belli & Pacis Artibus maximè florens: Idem Imperij fines longissimè protulit; Idem vim Dominationis modestissimè cohibuit: Maximorum etiàm Extructor Operum, vnde à *Constantino*, *Parietaria* per inuidiam vocatus est, propter Nomen eius tot parietibus incisum. *Adrianus* Temporis ipsius Æmulus: Iniurias enim & Ruinas Temporis, in quoquo genere, curâ & munificentiâ suâ, reparauit. *Antoninus*, (vt etiam appellatus est) Vir maximè *Pius*, natiuâ quâdam & insitâ bonitate, omnibus Ordinibus gratus, cuiusque Regnum (licet haud breue) omnis calamitatis expers. *Lucius Commodus* Fratri quidem Bonitate cedens, reliquos Imperatores plurimos superans. *Marcus* Vir ad Exemplar Virtutis compositus, cuique Scurra ille, in Conuiuio Deorum, nihil habuit quod obijceret, præter patientiam erga mores Vxoris. In hâc itaque continuâ sex Principum serie, videre cuiuis liceat, fœlicissimos fructus Doctrinæ, in Imperio collocatæ, in maximâ Orbis Terrarum Tabulâ depictos.

Iam verò Doctrina, non in Ciuilia tantùm, atque Artes Pacis, influxum habet, sed & in militari Virtute exercet vim suam, ac potentiam; vt clarè perspicitur in Exemplis Alexandri Magni, & Cæsaris Dictatoris; Quorum anteà obitèr meminimus, nunc verò ea paulò fusiùs retractabimus: Horum Virtutes Militares, & Res in bello Gestas, superuacaneum esset notare, aut recensere, cùm in eo genere Mundi Miracula extiterint: sed de Amore ipsorum, & studio erga Literas, nec-non in ijsdem Excellentiâ propriâ, non alienum erit, si pauca subiungamus.

Educatus fuit Alexander, edoctusque ab Aristotele, (Philosopho certè magno) qui non nullos è libris suis philosophicis ei nuncupauit: A latere illius nunquàm discedebat Callisthenes, alijque pereruditi viri, qui Castra sequebantur, & perpetui erant, omnium eius Itinerum & Expeditionum Comites: Quo autem pretio literas habuerit, haud pauca liquidò demonstrant: veluti Inuidia, quâ dignam censuit Achillis Fortunam, quod Gestarum Rerum, Laudumque suarum, Homerum Præconem inuenerat. Iudicium de pretiosâ Darii Arculâ, inter reliqua spolia repertâ, de quâ cùm Quæstio moueretur, quidnam potissimùm dignum esset, quod in eâ asseruaretur, ipse, cùm alii alia dicerent, pro Homeri Operibus sententiam tulit. Epistola Obiurgatoria ad Aristotelem missa, postquàm Libros Physicorum edidisset, in quâ expostulat, quod Philosophiæ Mysteria euulgasset; simulque rescribit, malle se omnibus doctrinâ & cognitione, quàm potentiâ ac Imperio præcellere. Sunt & alia quæ hùc spectant. Ipse verò, quam egregiè Animum excoluisset doctrinâ, in omnibus eius Dictis, & Responsis apparet, vel potiùs refulget,

Eruditione plenissimis; in quibus, licet numero pauca sint, quæ adhuc supersint, singularum Scientiarum Vestigia altè impressa reperias.

In Moralibus, obseruetur primò Alexandri Apophthegma circa Diogenem, & aduerte (si placet) si fortè non vnam ex grauissimis quæstionibus Moralis Philosophiæ, constituat: *Vtrùm qui fruitur externis bonis, felicior sit, an qui contemnit?* cùm enim Diogenem cerneret, tam paruo contentum, conuersus ad circumstantes, qui eius conditionem subsannabant, *Nisi essem*, inquit, *Alexander, optarem esse Diogenes.* At Seneca in hac comparatione Diogenem prætulit, cùm diceret, *Plus erat, quod Diogenes nollet accipere, quàm quod Alexander posset dare.*

In Naturalibus, obseruetur illud quod crebrò vsurpabat, *In duabus se rebus, mortalitatem suam maximè percipere, Somno & Libidine*: Quod sanè dictum ex intimâ Naturali Philosophiâ depromptum est, non tam Alexandrum, quàm Aristotelem, aut Democritum sapiens; cùm tam Indigentia, quàm Redundantia Naturæ, per illa duo designata, Mortis sint tanquam Arrhabones.

In Poeticis, obseruetur dictum illud, quùm sanguine è vulneribus eius effluente, accerseret vnum ex Adulatoribus, qui ei Diuinitatem tribuere solebat, *Specta*, inquit, *hominis iste sanguis est, non talis liquor, qualem dixit Homerus, Veneris è manu manasse, vulneratâ à Diomede*; hoc dicto & Poetas, & Assentatores suos, & seipsum ridens.

In Dialecticis, accipe reprehensionem illam Argutiarum Dialecticarum, circa reijcienda, & retorquenda argumenta, in dicto suo, quo perstrinxit Cassandrum, Delatores Patris sui Antipatri repellentem. Cùm enim Alexander fortè dixisset, *Nunquid putas hos Homines, tam longum iter suscepturos fuisse, nisi iustam doloris caussam habuissent?* Respondit Cassander, *Imò hoc ipsum Animos*

eis dedit, quod sperabant longinquitatem viæ obstituram, quo minùs calumnia proderetur. Euge, inquit Rex, *Strophas Aristotelis, rem pro & contra detorquentes.* Attamen hâc ipsâ, quam in alio carpebat, arte, cùm res postularet, in commodum suum vti, probè nouerat: Ita enim accidit, vt Callisthenes (quem odio clàm habebat, quod nouæ eius inter Diuos Relationi refragaretur,) in quodam Conuiuio rogatus esset, ab vnà discumbentibus, vt oblectationis gratiâ, (cùm esset vir eloquentissimus) Thema aliquod pro arbitrio sibi sumeret, de quo subitò diceret; ille autem annuens, & laudes Gentis Macedonicæ eligens, mirifico cum omnium applausu disseruit: At neutiquàm hoc delectatus Alexander, subiecit, *In bonâ causâ, facilè est cuilibet esse eloquenti, quin verte,* inquit, *stilum, & quid contra nos possis, audiamus.* Callisthenes negotium in se recepit, idque tam acerbè, tamque aculeatè præstitit, vt Alexander interpellans diceret, *Etiàm malus animus, æque ac bona caussa indit eloquentiam.*

In Rhetoricis, ad quæ Tropi, & ornamenta pertinent, ecce tibi elegantissimum Metaphoræ vsum, quâ Antipatrum imperiosum, & tyrannicum Præsidem perstrinxit. Cùm enim Amicus quidam Antipatri laudaret eum coram Alexandro, quod tam moderatus esset, neque in Persicum, prout alij Præfecti, luxum, vsumque purpuræ, veteri Macedoniæ amictu exuto, degeneraret, *At intùs,* inquit Alexander, *Antipater est totus purpureus.* Etiàm & illa Metaphora insignis: Cùm Parmenio ad eum accederet, in Campis Arbellæ, eique ingentem hostium exercitum monstraret, qui oculis subiacens noctu, propter infinitum numerum Ignium, veluti alterum Firmamentum Stellatum repræsentabat, ideoque consuleret, vt Nocturno Prælio illos inuaderet, *Nolo,* inquit Alexander, *suffurari victoriam.*

In

In politicis, attende grauissimam illam, & prudentissimam distinctionem (quam omnis Posteritas amplexa est) quâ duos ex præcipuis eius Amicis, Ephestionem & Craterum discreuit, cùm diceret, *Alterum Alexandrum amare, alterum amare Regem*. Dissimilitudinem maximi ponderis, etiam inter fidelissimos Regum Seruos constituens, quod alii magis Dominorum suorum Personas vero Affectu prosequantur, alii potiùs moueantur Officio ergà Principatum ipsum. Spectetur etiam, quam eximiè redargueret Errorem, Principum Consiliarijs familiarem, qui plerumque consilia, pro modulo sui Animi, & Fortunæ, non Dominorum, suggerunt. Cùm enim Darius magnas Alexandro offerret conditiones, Parmenio; *Ego*, inquit, *si essem Alexander, acciperem*. Subiecit Alexander, *Et ego quidem si essem Parmenio*. Postremò, excutiatur acre illud atque acutum Responsum, ad Amicos interrogantes, Quid sibi reseruaret, cùm tot & tanta donaret? *Spem*, inquit: quippe qui probè sciret, subductis rationibus, Spem veram esse Sortem, & tanquam Hæreditatem, ad magna aspirantium. Hæc Iulij Cæsaris Sors, cùm proficiscens in Galliam, vniuersas opes profusis largitionibus exhausisset. Hæc etiam Sors Henrici Ducis Guisii, Nobilissimi Principis, licet nimiùm Ambitiosi, de quo illud increbuit, *Fœneratorem eum fuisse vnum omnium Gallorum maximum, eò quod omnes opes in nominibus haberet, atque Patrimonium vniuersum, in obligationes conuertisset*. Cæterùm Admiratio huius Principis, dùm eum mihi, non vt Alexandrum Magnum, sed vt Aristotelis Discipulum propono, longiùs fortasè me prouexit.

Quantum ad Iulium Cæsarem, non est opus, vt de præstantiâ Eruditionis eius, aut ex Educatione, aut ex Familiaribus, aut ex Responsis suis, coniecturam faciamus. Hæc siquidem eminet in eius scriptis,

&

& Libris, quorum alij extant, alij infœliciter desiderantur. Primò enim hodiè in manibus habetur, insignis illa Bellorum suorum Historia, cui Nomen & Titulū Commentariorum duntaxat præfixit; In quo omnes posteri, solidum Rerum pondus, & viua tam Actionum quàm Personarum simulachra, cum castissimâ puritate sermonis, Narrationisque perspicuitate eximiâ, cōiuncta admirantur: Quas quidem Dotes, non à Naturâ infusas fuisse, sed à Præceptis Institutisq; Doctrinæ acquisitas, testatur liber eius de *Analogiâ*; qui nihil aliud erat, quam Grammaticalis quædam Philosophia; in quo sedulò dedit operam, vt Vox ad Placitum, redderetur Vox ad Licitum; & Consuetudo quoquo modo loquendi, ad congruitatem reuocaretur emendatè loquendi; & verba, quæ sunt Rerum Imagines, Rebus ipsis conuenirent, non vulgi prorsùs arbitrium sequerentur.

Ita etiàm veluti Monumentum Doctrinæ, non minùs quam Potentiæ, emendatam eius Edicto habemus computationem Anni; quæ disertè testatur, æque eum gloriæ sibi duxisse, Syderum in cœlis Leges pernosse, ac Hominibus in Terris Leges dedisse.

Ex Libro quoque, cui Titulum præposuit Anti-Cato, facilè constat, eum tanto studio accensum, ad Victoriam Ingenij, quanto Belli & Armorum obtinendam; certamen Calami tum suscipientem, contra maximum eo tempore Pugilem, Ciceronem Oratorem.

Rursùs in Libro Apophthegmatum quæ collegit, videmus honorificentius sibi putasse, si seipsum tanquam in Tabellas, aut Codicillos mutaret, in quos prudentia aliorum Dicta, grauiáque referrentur; quam si Dicta sua propria, velut Oracula sacrarentur, sicut inepti Principes nonnulli, adulatione corrupti, sibi fieri gestiunt. Attamen si recensere vellem, pleraque eius Dicta, (vt feci in Alexando) sunt ea certè huiusmodi, qualia notat Salomon, *Verba sapientum sunt tanquam Aculei, &*

tanquam

tanquam Claui in altum defixi. Itaque tria hic tantùm proponam, non tam elegantiâ, quam vi & efficaciâ mirabilia.

Primò igitur, Magister sit, oportet, loquendi, qui vnico verbo, seditionem in excercitu comprimere potuit. Sic autem se res habuit. Romanis mos fuit, cùm Exercitum Duces alloquerentur, Milites vti eos appellarent, cùm Magistratus Populum, Quirites. Tumultuabantur Milites Cæsaris, ac Missionem seditiosè flagitabant; non quod hoc ipsi cuperent, sed vt hoc postulato, Cæsarem ad alias Conditiones adigerent: Ille immotus, atque inconcussus silentio facto sic exorsus est: *Ego Quirites:* Quo verbo, eos iam dimissos significabat. Eo perculsi Milites, & planè obstupefacti, concionantem deinceps perpetuo obturbabant, & postulato illo Missionis posthabito, contrà obnixè petebant, vt Militum Appellatio eis restitueretur.

Secundum fuit huiusmodi. Regis Nomen Cæsar summè affectabat: Itaque subornati sunt nonnulli, qui prætereuntem populari Acclamatione Regem salutarent. Ille sentiens Acclamationem tenuem fuisse, ac raram; Negotium ioco transmisit, ac si erratum esset in Cognomine, *Non Rex sum,* inquit, *sed Cæsar.* Dictum sanè huiusmodi, vt si diligenter excutiatur, vigor eius & pondus, vix exprimi possit: Primùm enim recusationem Nominis præ se ferebat, sed neutiquàm seriam: Deinde ingentem quandam Confidentiam, & Magnanimitatem monstrabat; ac si Cæsaris appellatio, illustrior Titulus esset, quam Regis; quod haud secùs euênit, & vsque in hodiernum diem obtinuit. Sed quod illius maximè intererat, hoc dictum, summo artificio, finem suum vrgebat; Hoc enim innuebat S. P. Q. R. de re leui, hoc est Nomine tantùm (nam potestatem Regiam iampridem habebat) secum contendere; ac tali Nomine, quale complures etiam ex Familiis obscuris

ris gerebant: Nam Cognomen Regis multis Romanorum Gentilitium erat, quemadmodùm & nos simile quiddam nostro idiomate habemus.

Vltimum quod hoc loco repetere placet, tale fuit. Cúm Cæsar post bellum initum, Romam occupasset, atque sanctius Ærarium reclusisset, vt Pecunias ibi congestas, in vsus Belli tolleret, restitit Metellus, vtpote tunc temporis Tribunus; Cui Cæsar, *Si perstes*, inquit, *mortuus es*. Dein reprimens se paulùm, subiecit, *Adolescēs, durius est mihi hoc dicere, quam facere.* Dictum tam mirificè, ex terrore & clementiâ conflatum, vt nihil supra.

Verùm vt Cæsarem mittamus; Perspicuum est eum probè sibi consciùm suæ eximiæ Eruditionis fuisse; vt liquet ex eo, quod demirantibus nonnullis Lucij Syllæ consilium, in deponendâ Dictaturâ, cavillans dixit, *Sylla nesciuit literas, dictare non potuit.*

Nunc autem tempus videtur imponendi finem huic dissertationi de arctâ coniunctione Militaris Virtutis, & Literariæ (quid enim in hoc genere, post Alexandrum & Cæsarem afferri potest?) nisi quod moueor vnius alterius Exempli dignitate, & insolentiâ, eo quod tam subitò transierit, à Ludibrio ad Miraculum. Est autem Xenophontis Philosophi, qui è Socratis Ludo profectus est in Asiam, cum Cyro Iuniore, in Expeditione contra Regem Artaxerxem: Hic Xenophon eo tempore peradolescens fuit, & nunquàm Aciem, aut Castra viderat, neque tunc præfecturam aliquam in Exercitu gerebat, sed tantùm sponte, ob Amicitiam Proxeni proficiscebatur. Aderat fortè fortunâ, cùm Falinus à Magno Rege Legatus ad Græcos veniret, postquàm Cyrus in Acie occubuisset, Græci autem (Manipulus tantummodò Hominum) Duce orbati, in medio Provinciarum Persiæ, à Patriâ suâ, plurimorum Milliarium interuallis, & Fluminibus maximis atque altissimis interclusi essent. Legatio hùc spectabat, vt positis Armis

atque deditis, se Regiæ Clementiæ submitterent: Cui legationi antequàm publicè responsum esset, complures ex Exercitu, familiaritèr cum Falino colloquebantur, inter quos Xenophon ita fortè locutus est. *Imò*, inquit, *Faline, hæc duo tantùm nobis iam superfunt, Arma & Virtus, si igitur Arma dedamus, cui vsui (obsecro) nobis erit Virtus?* At Falinus subridens, *Ni fallor* (inquit) *Atheniensis es (Adolescens) & Philosophiæ incumbis, atq; bellula sunt, quæ dicis, sed valdè erras, si virtutem vestram Regijs Copijs parem esse arbitreris.* Ecce Ludibrium, sequitur Miraculum. Nouitius iste ex Scholâ, & Philosophus, postquam omnes Duces, & Præfecti proditione interempti essent, decem millia Peditum, Babylone in Græciam reduxit, per medias Regis Prouincias, omnibus eius Copijs frustrà obnitentibus: Quo facto stuporem iniecit omnibus, Græcis autem ab eo tempore, ingentes addidit Animos, & Spiritus, ad Persarum Regnum inuadendum, & subuertendum. Quod & mox cogitauit sanè, & designauit Iason Thessalus; tentauit, & inchoauit Agesilaus Spartanus; perfecit demùm Alexander Macedo, omnes Literati istius præuii egregio Facinore incitati.

Pergamus ab Imperatoriâ, Militarique Virtute, ad Moralem, & eam quæ est Hominum priuatorum: Primò, certissimum est illud Poetæ,

Scilicet ingenuas didicisse fidelitèr Artes
Emollit mores, nec sinit esse feros.

Eruditio siquidèm Humanas Mentes, feritate atque barbarie exuit. Veruntamèn opus est, vt Accentus sit in Voce illâ *Fidelitèr*. Nam tumultuaria Cognitio flectit potiùs in contrarium. Eruditio, inquam, Leuitatem, Temeritatem, atque Insolentiam tollit, dum omnia Pericula & Ambigua simul cum re ipsâ suggerit, Rationum & Argumentorum pondera in vtramque partem librat, prima quæque quæ se offerunt animo

eique arrident pro ſuſpectis habet, iterque omne tanquam explorato inire docet. Eadem Admirationem Rerum vanam & nimiam euellit, Radicem ipſam omnis infirmi Conſilii: quippe admiramur Res, vel quia Nouæ ſunt, vel quia Magnæ. Quantum ad Nouitatem, nemo eſt qui Literas, & Rerum Contemplationem penitùs imbiberit, quin illud Cordi impreſſum habeat, *Nil noui ſuper terram.* Neque enim Puparum Ludū, quiſquam magnoperè mirabitur, qui pone Aulæa caput inſerens, Organa quibus mouentur, & Filamenta cernit. Quantum ad Magnitudinem, quemadmodùm Alexander Magnus, ingentibus præliis, & Victoriis in Aſiâ aſſuetus, cùm interdùm acciperet è Græciâ Literas, de Expeditionibus, & Dimicationibus quibuſdam illic factis, quæ plerunque propter Pontem aliquem, aut Caſtellum, aut ad ſummum, pro expugnatione Oppidi alicuius ſuſcipiebantur, dicere ſolebat, *Videri ſibi Nuncium allatum, de Ranarum, & Murium Pugnâ, de quâ Homerus:* Sic certè, qui vniuerſitatem Rerum, eiuſque Fabricam intueatur, illi Terræ Globus, cum Hominibus ſuperſtantibus (ſi Diuinitatem Animarum ſeponas) haud maius quidpiam videbitur, quam Colliculus Formicarum, quarum aliæ cum Granis, aliæ cum Ouis ſuis, aliæ vacuæ, omnes hinc inde circa exiguum Puluiſculi Aceruum, reptant & curſitant. Porrò Eruditio aufert, aut ſaltem minuit Timorem Mortis, atque aduerſæ Fortunæ, quo nihil magis Virtutibus Moribuſque officere ſolet. Si enim Animus cuiuſpiam, contemplatione Mortalitatis, & Rerum Naturæ corruptibilis imbutus fuerit, & intinctus, iuxta cum Epicteto ſentiet; qui, cùm pridiè exiens, Mulierculam ob fractam ollam plorantem cerneret, poſtridiè etiàm exiens, aliam mortuum Filium deflentem conſpiceret, dixit; *Heri vidi fragilem frangi, hodie vidi mortalem mori.* Quare optimè, & valdè ſapientèr Virgilius,

lius, Cognitionem Causarum cum Metûs omnis profligatione copulauit, tanquam Concomitantia;

Fœlix qui potuit Rerum cognoscere Causas,
Quique metus omnes, & inexorabile Fatum
Subiecit pedibus, strepitumq; Acherontis auari.

Nimis longum esset singula percurrere Remedia, quæ singulis Animi Morbis Doctrina suppeditat; aliquandò vitiosos Humores expurgans, nonnunquàm Obstructiones aperiens, aliàs Concoctionem iuuans, aliàs Appetitum excitans, non rarò Vulnera eius, & Vlcera sanans, & similia. Quare concludam cum hoc, quod videtur rationem habere totius, ita nimirùm Animum Doctrinam disponere, & flectere, vt nunquam protinùs acquiescat, & tanquàm congeletur in defectibus suis, quin incitet se semper, Progressumque spiret. Nescit illiteratus, quid sit in se descendere, aut secum inire rationes, aut quam suauis vita sit, quæ indies sentit se fieri meliorem: si quâ fortè Virtute præditus sit, eam venditabit scilicet, & vbique spectandam exponet, eâque vtetur forsitan commodè, quam tamen excolere, & augere negligit. Rursùs, si quo vitio laborat, Artem, atque industriam illud celandi atque occultandi, minimè autem corrigendi adhibebit; tanquàm malus Messor, qui perpetuò demetit, falcem autem nunquam exacuit. Literatus contrà, non tantùm vtitur Animo, Virtutesque exercet, sed continuò emendat se, & in Virtutem proficit. Imò vt in summâ dicam, pro certo est, Veritatem & Bonitatem distingui tantùm, sicut Sigillum, & Impressionem, nam Veritas Bonitatem signat: Et contrà, Vitiorum ac Perturbationum procellæ, ex Errores, & Falsitatis Nubibus erumpunt.

A Virtute transeamus ad Potentiam & Imperium, & dispiciamus, si vspiam inueniatur tanta Potentia, & Regnum, quanto Eruditio Hominis Naturam inuestit, & coronat. Videmus dignitatem Imperandi, sequi

dignitatem eius, cui imperatur. Imperium in Belluas, & Pecora, quale Bubulcorum aut Opilionum, res vilis: Imperium in pueros, quale Ludimagistrorum, minùs honorificum: Imperium in Mancipia, potiùs dedecori est, quàm honori: Neque multò præstantius est Imperium Tyrannorum, in populum seruilem, atque Animis, & generosâ indole exutum: Vnde hoc sempèr manauit iudicium, Honores in liberis Monarchijs, aut Rebusp. suauiores esse, quàm sub Tyrannis; quia Imperium honorificum magis supra volentes est, quam supra inuitos, & coactos. Ideóque Virgilius, cùm ex intimo artificio, inter Humanos Honores, longè vellet optimos expromere, quos Augusto Cæsari assignaret, in hac ipsa verba loquitur,

—— Victorq́; volentes
Per populos dat iura, Viamq́; affectat Olympo.

Ast Imperium Scientiæ, longè celsius est, quàm Imperium in Voluntatem, licet liberam, & non astrictam. Illa enim Rationi, Fidei, & Intellectui ipsi dominatur, qui est altissima Pars Animi, & Voluntatem ipsam regit. Etenim nulla proculdubio terrena est potestas, quæ in Spiritibus Hominum, & Animabus, eorúmque cogitationibus, & phantasijs, assensu quoque & fide, Thronum, & quasi Cathedram suam erigit, & collocat, præter Doctrinam, & Scientiam. Ac idcircò videmus, detestabilem illam, & immensam delectationem, quâ Hæresiarchæ, falsi Prophetæ, & Impostores magni perfunduntur, & rapiuntur, postquàm senserint in Fide, & conscientijs Hominum cœpisse se regnare: Tantam certè, vt qui eam semel degustauerit, nullis ferè persecutionibus, aut tormentis adigi possit, vt hoc regno se abdicet. Sicut autem, hoc illud est, quod in Apocalypsi dicitur, *Abyssus siue profunda Sathanæ*; ita è contrario, iustus & legitimus, in animos Hominum Dominatus, Veritatis ipsâ euidentiâ, ac commendatione dulcissimâ stabi-

stabilitus, sanè quam proximè, ad Potestatis Diuinæ similitudinem accedit.

Quod ad Fortunas, & Honores spectat, Munificentia Doctrinæ, non sic Regna integra, & Resp. locupletat, & ditat, vt non Hominum etiam priuatorum Fortunas, & Opes amplificet, & euehat. Vetus enim Obseruatio est, Homerum pluribus suppeditasse victũ, quam *Syllam*, *Cæsarem*, aut *Augustum*, licet tot Congiaria, tot Donatiua, tot Agrorum Assignationes largiti sint. Certè difficile dictu est, Arma an Literæ plurium fortunas constituerint. Quin si de summâ potestate loquamur, videmus; si Arma, aut Ius hæreditatis Regnum contulerunt, at Literarum sorti sæpius cessit Sacerdotium, quod Regni semper fuit Riuale.

Rursùs, si Delectationem, Iucunditatemque scientiæ intuearis, multùm sanè illa voluptates alias omnes exuperat. Quid enim? num fortè Affectuum Voluptates tanto intervallo oblectamenta sensuum excedent, quanto Voti Assecutio fœlix, Cantiunculam, aut Cœnam: & non pari gradatione, Intellectûs Voluptates, eas quæ sunt Affectuum, transcendent? In cæteris oblectationibus satietas est finitima, & postquàm paulò inueteraverint, Flos ipsarum & venustas marcescit: quo docemur, non illas liquidas reuerà voluptates, ac sinceras fuisse, sed vmbras tantùm, & Fallacias voluptatum, non tam qualitate suâ, quam nouitate iucundas: Vnde & Voluptarij sæpiùs fiunt Monachi, & ambitiosorum Principum Senectus, tristiòr ferè est, & Melancholiâ obsessa. Scientiæ autem non est satietas; verùm & fruendi, & appetendi, perpetuò & subindè recurrens Vicissitudo; vt necesse sit huius Delectationis Bonum, simplex esse, non ex Accidente, aut cum Fraude. Neque illa voluptas, quam depingit Lucretius, vltimum in Animo locum sortitur,

Suaue mari magno turbantibus æquora Ventis, &c.

Suaue

Suaue est spectaculum (inquit) *stantem aut ambulantem in littore, nauem intueri tempestate in mari iactatam: suaue itidem ex editâ turri duas cernere Acies concursantes in planitie; at nil dulcius est Homini, quam mens per doctrinam, in arce veritatis collocata, vnde aliorum errores, & labores dispicere poßit.*

Denique, vt mittamus vulgaria illa Argumenta, quod per Doctrinam scilicet, *Homo homini in eo præstet, in quo ipse Brutis*; Quod ope Doctrinæ ascendat homo intellectu vsque ad Cœlos, quo corpore non potest, & alia similia; cum eo concludamus Bono, hanc Dissertationem de Literarum excellentiâ, ad quod Humana Natura ante omnia aspirat, hoc est, Immortalitate, & Æternitate. Hùc enim spectant Procreatio sobolis, Nobilitatio Familiæ, Ædificia, Fundationes, Monumenta, Fama, ac denique Humanorum Votorum Summa. Atqui videmus Monumenta Ingenij, & Eruditionis, quantò diutiùs durent, quam ea quæ opere, & manu facta sunt. Annon Homeri Carmina, viginti quinque Annorum Centurias, & supra, absque vnius Syllabæ, aut Literæ iacturâ, durauerunt? Quo spatio innumera Palatia, Templa, Castella, Vrbes collapsa sunt, aut diruta? Picturæ, ac Statuæ Cyri, Alexandri, Cæsaris, imò Regum & Principum multò recentiorũ, nullo iam sunt modo parabiles: Archetypa enim ipsa, iamdudùm confecta vetustate perierunt, Exempla autem indies primigeniâ Similitudine mulctantur. At Ingeniorum Imagines perpetuò integræ manent in Libris, nullis temporum iniurijs obnoxiæ, vtpote quæ iugem renouationem recipere possunt: Quanquam nec Imagines dici propriè possint, quia perpetuò generant quodammodò, seminaque sua in Animos Hominum spargunt, atque ætatibus subsequentibus infinitas Actiones, Opinionesque suscitant, & progignunt. Quod si Nauis Inuentum, res existimata tam nobilis, & admirabi-

lis fuerit, quæ opes mercesque hinc inde transportat, Regiones locis disiunctissimas, participatione fructuum & commodorum consociat; quantò rectiùs Literæ celebrari debent, quæ tanquam Naues sulcantes Oceanum Temporis, remotissima secula Ingeniorum & Iuuentorum commercio, & societate copulant? Porrò videmus nonnullos Philosophorum qui maximè immersi erant sensibus, miniméque Diuini, atque Immortalitatem Animæ præfractè negabant; hoc tamen vi Veritatis adactos concessisse, quoscunque Motus & Actus Anima humana absque Corporis Organo præstare possit, eos etiam post Mortem permanere probabile esse: quales nimirùm erant Intellectûs, minimè autem Affectuum Motus. Adeò scilicet Scientia immortalis visa est Res illis, atque incorruptibilis. Nos autem, quibus diuina Reuelatio illuxit, conculcantes hæc Rudimenta, atque Offucias Sensuum, nouimus non solùm Mentem, sed & Affectus perpurgatos; neque Animam tantùm, sed etiam Corpus ad Immortalitatem assumptum iri suo tempore. Sedenim meminerint Homines, & nunc & aliàs vbi opus fuit, me in Probationibus de Dignitate Scientiæ, inde ab initio seiunxisse Testimonia diuina ab humanis; quam Methodum constantèr retinui, separatìm vtrunque explicans.

Quamuis verò hæc ita sint, nequaquàm tamen hoc mihi sumo, neque me consequi posse confido, vt vllâ Causæ huius pro Doctrinâ Peroratione, aut Actione, iudicia rescindam, vel *Æsopici Galli*, qui Granum Hordei Gemmæ prætulit; vel *Midæ*, qui cùm Arbiter factus esset, inter Apollinem, Musarum, & Panem, Ouium Præsidem, Opulentiæ palmam detulit; vel *Paridis*, qui spretâ Sapientiâ, ac Potentiâ, primas Voluptati & Amori dedit; vel *Agrippinæ* eligentis, *Occidat matrem, modò imperet*, Imperium licet cum conditione detestandâ

dâ præoptantis; vel *Vlyßis, qui Vetulam prætulit Immortalitati,* typi certè eorum, qui Consueta Optimis præponunt; plurimaque eiusmodi Iudicia Popularia: Hæc enim antiquum obtinebunt: Verùm & illud etiàm manebit, cui innixa est semper Doctrina tanquam firmissimo fundamento, quodque nunquàm labefactari poterit, *Iustificata est Sapientia à Filijs suis.*

FRANCISCI BARONIS DE VERVLAMIO, VICE-COMITIS SANCTI ALBANI,

DE *Dignitate & Augmentis Scientiarum* LIBER SECVNDVS.

AD REGEM SVVM.

Onsentaneum videri possit, tametsi non rarò secùs eueniat, (Rex optime) vt qui Sobole numerosâ aucti sunt, quique Immortalitatem suam in Posteris ipsorum quasi prospectant, præ cæteris Mortalibus sint solliciti, de Statu futurorum Temporum; vtpote quibus, satis intelligunt, charissima illa sua tandem debere pignora transmitti. *Elizabetha*

betha Regina, propter Vitam cœlibem, Hospes potiùs in Mundo quàm Incola fuit; sua quidem Tempora ornauit, & in multis beauit. Enimuerò tuæ Maiestati, (cui Deus pro Benignitate suâ dedit tot suscipere Liberos, dignos certè qui te perpetuent, cuiusque Ætas vigens, & Thorus fœcundus adhùc plures pollicetur) vsquequaque conuenit, non modò tuum (quod facis) Seculum irradiare; verùm etiam ad illa Curas tuas extendere, quæ Memoria omnis alat, quæque ipsa intueatur Æternitas. Inter ea autem (nisi studium meum erga Literas me fallit) nil dignius est aut nobilius, quàm si dotetur Orbis Terrarum, *Augmentis Scientiarum* solidis & fructuosis. Quousque enim tandem, pauculos aliquos Scriptores, statuemus nobis tanquàm *Columnas Herculis*, ne *plus vltra* in Doctrinis progrediamur; cùm habeamus Maiestatem tuam, instar Lucidi & Benigni Syderis, quod nos inter Nauigandum conducat & fortunet?

Vt igitur ad rem redeamus: Recolamus iam, & nobiscum perpendamus, quid Principes Viri, alijque, hucusque ad Literarum Amplificationem attulerint, quid prætermiserint? Hoc autem pressè & distinctè excutiamus; sermone quodam Actiuo & Masculo, nusquàm digrediendo, nil amplificando. Ponatur igitur illud (quod quiuis concedat) Opera quæque maxima & difficillima, vel Præmiorum Amplitudine, vel Consiliorum Prudentiâ & Sanitate, vel Laborum Coniunctione superari: Quorum primum Conatum extimulat, secundùm Ambages & Errores tollit, tertium Mortalium Fragilitati succurrit. At inter hæc tria, meritò Primas tenet, *Consilij prudentia & sanitas*; hoc est, Monstratio, & Delineatio viæ rectæ & procliuis, ad rem, quæ proponit, peragendam: *Claudus enim*, (quod dici solet) *in viâ, anteuertit Cursorem extra viam*. Et Salomon perappositè ad hanc rem; *Ferrum si retusum fuerit viribus*

vtendum

vtendum maioribus; quod verò super omnia prævalet, est sapientia. Quibus verbis innuit, Medii prudentem electionem, efficaciùs conducere ad Rem, quàm virium aut Intentionem, aut Accumulationẽ. Hæc vt dicam, illud impellit, quod (saluo sempèr eorum honore, qui de Literis quomodocunque meruerunt) perspicio atque animaduerto, Opera eorum atque Acta pleraque, ad Magnificentiam potiùs, & Nominis sui Memoriam, quam ad Scientiarum ipsarum Profectum & Augmenta spectasse; & Literatorum potiùs Numerum auxisse, quam Artibus ipsis multum Incrementi attulisse.

Actiones autem & Opera, quæ ad Literas amplificandas pertinent, circa tria versantur Obiecta: Circa Literarum Sedes; circa Libros; & circa Personas Eruditorum. Quemadmodùm enim Aqua, siue ex Cœlesti Rore descendens, siue ex Fontibus scaturiens, facilè dispergitur & disperditur, nisi colligatur in aliqua Receptacula, vbi per vnionem, & congregationem, se sustentare & fouere possit, (quem in finem excogitauit Solertia humana Aquæductus, Cisternas, Stagna; eaque etiam varijs ornamentis condecorauit, quæ Magnificentiæ & Dignitati, non minùs quàm Vsui & Necessitati deseruiant) similitèr Liquor iste Scientiæ pretiosissimus, siue à Diuinâ Inspiratione destillet, siue è Sensibus exiliat, mox periret omnis, atque euanesceret, nisi conseruaretur in Libris, Traditionibus, Colloquijs; ac præcipuè in Locis certis his Rebus destinatis, quales sunt Academiæ, Collegia, Scholæ; vbi & permanentes habeat Sedes, & crescendi insupèr, & se congregandi Copiam, & Facultatem.

Ac primò, Opera, quæ ad *Musarum Sedes* spectant, quatuor numerantur: Ædificiorum Structura; Prouentuum Dotatio; Priuilegiorum Concessio; Disciplinæ Lex & Institutio; Quæ omnia ad Secessum, & Otium (vt plurimùm) conferunt, & ad Vacationem à

Curis & Molestijs: qualia sunt quæ ad Alucaria constituenda, in vsum Mellis, requirit Virgilius;

Principio sedes apibus, statioq; petenda,
Quo neque sit ventis aditus. &c.

At Opera circa *Libros* duo sunt præcipua: primum Bibliothecæ, in quibus tanquam Mausolæis, priscorum Sanctorum Reliquiæ, Virtutis plenæ, conditæ sunt. Secundò, nouæ Editiones Auctorum, emendatioribus Impressionibus, fidelioribus Versionibus, vtilioribus Commentarijs, Annotationibus magis diligentibus, & huiusmodi famulitio, instructæ & ornatæ.

Porrò Opera, quæ *Literatorum Hominum Personas* respiciunt (præterquàm quod ipsi ornandi sint & promouendi) sunt etiàm duo: Remuneratio & Designatio Lectorum, in Artibus iamdudùm inuentis, & cognitis; & Remuneratio ac Designatio Scriptorum, circa eas Doctrinæ partes, quæ non satis hactenùs excultæ, aut elaboratæ sunt.

Hæc summatim Opera sunt & Acta, in quibus inclytorum Principum, aliorumque illustrium virorum promerita, erga rem literariam claruerunt. De particulari alicuius commemoratione, qui de Literis benè meruit, cogitanti, occurrit illud Ciceronis, quod eum, post reditum suum, ad gratias promiscuè agendas impulit; *Difficile non aliquem, ingratum quenquam præterire.* Potiùs (ex Scripturarum consilio) spatium intueamur, quod adhùc restat in Stadio decurrendum; quàm oculos reflectamus ad ea, quæ à tergo iampridem reliquimus.

Primùm igitur, inter tot totius Europæ Collegia, præclarissimè fundata, Omnia illa certis Professionibus destinata esse demiror, nulla, liberis atque Vniuersalibus Artium, & Scientiarum studijs, dedicata. Nam si quis iudicet Doctrinam omnem referendam esse ad Vsum & Actionem, rectè sapit; Veruntamèn facile

est

est isto modo prolabi in errorem illum, quem Fabula perantiqua perstringit; in quâ cætera Corporis Membra litem Ventriculo intendêrunt, quod neque Motum præberet, vt Artus, neque Sensum, vt Caput; quamuis intereà Alimentum coctum atque confectum ventriculus ille in reliquum corpus diuideret: Planè eodem modo, qui in Philosopiâ ac Contemplationibus vniuersalibus, positum omne studium inane atque ignauum arbitratur, non animaduertit singulis Professionibus, & Artibus, exinde succum & Robur suppeditari. Atque certè persuasum habeo, hanc ipsam haud minimam caussam fuisse, cur fœlicior Doctrinæ progressus hucusque retardatus sit; quod opera hisce fundamentalibus Scientijs, nauata sit tantùm in transitu, neque haustus pleniores indè epoti. Nam si Arborem solito fructuosiorem fieri cupias, de Ramis medicandis frustrà cogitaueris; Terra ipsa circa Radicem subigenda, & Glebâ lætior admouenda, aut nihil egeris. Neque rursus silentio prætermittendum est, hanc Collegiorum, & Societatum, in vsum tantummodò Doctrinæ Professoriæ, Dedicationem, non solùm Scientiarum incrementis inimicam fuisse; sed etiam in Regnorum, & Rerump. detrimentum cessisse. Hinc enim fieri solet, vt Principes delectum habituri Ministrorum, qui Rebus ciuilibus tractandis sint idonei; eiusmodi hominum miram solitudinem circa se reperiant; propterea quod non habeatur Educatio aliqua Collegiata, in hos vsus destinata, vbi scilicet Homines à Naturâ ad hoc facti & comparati, (præter artes alias) Historiæ, Linguis modernis, Libris & Tractatibus Politicis, præcipuè incumbant; vt inde ad ciuilia Munera, magis habiles, & instructi accedant.

Quoniam verò Fundatores Collegiorum *plantant*, Prælectionum verò *rigant*, sequitur iam ordine, vt dicam quid in publicis Lectionibus desideretur. Nimirùm,

rùm Improbo vel maximè Tenuitatem Stipendiorum, Prælectoribus siue Artium, siue Professionum, (præsertìm apud nos) assignatam. Interest enim inprimis progressûs in Scientijs, vt Lectores in vnoquoque genere, ex optimis instructissimisque eligantur; vtpote quorum opera, non in vsum transitorium, sed ad sufficiendam Sobolem Scientiæ in secula adhibeatur. Id fieri nequit, nisi Præmia, & conditiones tales constituantur, quibus eminentissimus quisque in eâ Arte, planè contentus esse possit; vt illi demùm graue non sit, in eodem munere immori; neque Practicam cogitet. Quocirca Scientiæ vt floreant, Militaris Lex seruanda Dauidis; *Vt æqua esset pars descendentis ad prælium, & manentis ad Sarcinas*; Sarcinis malè alitèr prospectum erit. Sic Lectores in Scientijs sunt tanquam Conseruatores, & Custodes totius Literarij Apparatûs, vnde Praxis & Militia deinceps Scientiarum instruatur: Proinde æquum est, vt Merces ipsorum Lucra Practicorum exæquare possit. Alitèr si Patribus Scientiarum Præmia non constituantur satis ampla, & luculenta, eueniet illud,

Et Patrum inualidi referent ieiunia Nati.

Defectum nunc notabo alium, in quo Alchymista quispiam in auxilium aduocandus fôret; cùm id genus Hominum Studiosis Authores sint, vt Libros vendant, Fornaces extruant, Mineruam ac Musas, (tanquam Virgines Steriles,) deserant, ac Vulcano se applicent. Fatendum est enimuerò, tam ad Penetralia Contemplationis, quàm ad Operatiuæ Fructum, in nonnullis Scientiis, (præsertìm Naturali Philosophiâ, & Medicinâ) haud vnica subsidia è Libris petenda esse. Quâ in re neutiquàm omninò cessauit Munificentia Hominum; quippe videmus non Libros magis, quam Sphæras, Globos, Astrolabia, Mappas, & alia simila, vt adminicula quædam Astronomiæ, & Cosmographiæ comparari, &

studio

præberi. Videmus etiam loca nonnulla, Medecinæ ſtudio dicata, Hortos habere pro Simplicium cuiuſque generis inſpectione, & notitiâ; nec vſu Mortuorum Corporum ad Obſeruationes Anatomicas deſtitui. Cæterùm hæc ad pauca ſpectant. In genere, pro certo habeatur, magnos, in rebus Naturæ abditis eruendis & reſerandis, progreſſus vix fieri poſſe, niſi ad Experimenta, ſiue Vulcani, ſiue Dædali, (Fornacis ſcilicet, aut Machinæ,) vel cuiuſcunque alterius generis, ſumptus abundè ſuppeditentur. Ideoque ſicut Principum Secretariis, & Emiſſariis, conceditur exhibere rationes Expenſarum, pro diligentiis ſuis, in explorando, & eruendo Res nouas & Arcana ciuilia; ſimilitèr & Exploratoribus, ac Speculatoribus Naturæ, ſatisfaciendum de expenſis ſuis; aliàs de quamplurimis ſcitu digniſſimis nunquam fiemus certiores. Si enim Alexander magnam vim pecuniæ ſuppeditauit Ariſtoteli, quâ conduceret Venatores, Aucupes, Piſcatores, & alios, quo inſtructior accederet ad conſcribendam Hiſtoriam Animalium; certè maius quiddam debetur ijs, qui non in Saltibus Naturæ pererrant, ſed in Labyrinthis Artium viam ſibi aperiunt.

Defectus etiamnùm alius nobis obſeruandus, (magni certè momenti,) Neglectus quidam eſt; in Academiarum Rectoribus, Conſultationis, in Regibus ſiue Superioribus, Viſitationis; in hunc finem, vt diligentèr conſideretur, & perpendatur, vtrùm Prælectiones, Diſputationes, aliaque Exercitia Scholaſtica, antiquitùs inſtituta, & ad noſtra vſque tempora vſitata, continuare fuerit ex vſu, vel potiùs antiquare, aliaque meliora ſubſtituere. Etenim inter Maieſtatis tuæ Canones prudentiſſimos, illum reperio. *In omni vel conſuetudine, vel exemplo, tempora ſpectanda ſunt, quandò primùm Res cæpta; in quibus, ſi vel confuſio regnauerit, vel inſcitia; derogat illud inprimis Authoritati rerum, atque omnia reddit ſuſpecta.* Quamobrem,

obrem, quandoquidem Academiarum Instituta, plerunque originem traxerint à temporibus, hisce nostris haud paulò obscurioribus, & indoctioribus; eò magis conuenit, vt examini denuò subijciantur. Exemplum in hoc genere, vnum aut alterum proponam, in rebus quæ maximè obuiæ videntur, & familiares. Pro more receptum est (licet vt mihi videtur perperàm) vt Literarum studiosi, Logicam, & Rhetoricam præproperè nimis addiscant; Artes sanè Prouectioribus magis conuenientes, quàm Pueris, & Tyronibus. Etenim hæ duæ, si verè res perpendatur, sunt ex Artibus grauissimis; cùm sint *Artes Artium*, altera ad Iudicium, altera ad Ornatum. Quinetiàm Regulam, & Normam continent, Res & Materiam subiectam, vel disponendi, vel illustrandi. Ideóque id agere, vt Mentes Rerum ignaræ, & rudes, (quæque nondùm id collegerunt, quod à Cicerone *Sylua*, vel *Supellex* appellatur, id est Materiem, & Copiam rerum,) initium ab istis Scientiis sumant; (ac si quis discere vellet, ponderare, vel metiri, vel ornare Ventum:) haud aliud profectò parit, quàm vt harum Artium virtus & facultas, (quæ permagnæ sunt, & latissimè diffusæ,) ferè contemptæ iaceant; atque vel in puerilia Sophismata, Affectationesque ridiculas degenerauerint; vel saltem existimatione suâ haud parùm mulctatæ sint. Quinetiam præmatura, & intempestiua ad has Artes Accessio, dilutam earum, atque ieiunam Traditionem ac Tractationem, necessariò secum traxit, qualis nimirùm Captui Puerorum adaptetur. Alterum Exemplum (quod adducam) Erroris, qui in Academiis iam diù inueterauit, eiusmodi est; quod scilicet Inuentionis, atque Memoriæ, in Exercitiis scholasticis, fieri solet nimiò plus noxium Diuortium: Illic siquidem Orationes plæræque, aut omninò præmeditatæ sunt, adeò vt Conceptis Verbis proferantur, & Inuentioni nihil relinquatur; aut planè

extem-

extemporariæ, vt perparùm relinquatur Memoriæ: (cùm in vitâ communi, & Praxi, rarus ſit alterutrius iſtorum vſus ſeorſim, ſed potiùs mixturæ ipſorum; id eſt Notarum ſiue Commentariorum, atque Dictionis ſubitæ) ita vt hoc pacto, Exercitia ad Praxim haud ſint accommodata, nec Imago reſpondeat Vitæ. Illud autem in Exercitijs perpetuò tenendum eſt; vt omnia (quam fieri poteſt) maximè repræſentent ea, quæ in vitâ agi ſolent; Alioqui Motus & Facultates Mentis peruertent, non præparabunt. Huius autem rei Veritas non obſcurè cernitur, cùm Academici ad Praxim ſuarum Profeſſionum, vel alia Ciuilis Vitæ Munia ſe accingant; quod cùm faciunt, hunc, de quo loquimur, defectum, ipſi in ſe citò deprehendunt; ſed citiùs etiamnùm alii. Cæterùm hanc partem, de Inſtitutorum Academicorum emendatione, clauſulâ illâ (ex Cæſaris quâdam ad Oppium, & Balbum Epiſtolâ deſumptâ) concludam; *Hoc quemadmodùm fieri poßit, nonnulla mihi in mentem veniunt, & multa reperiri poſſunt; de ijs rebus rogo vos, vt cogitationem ſuſcipiatis.*

Alter Defectus quem obſeruo, altiùs paulò quam præcedens aſcendit. Quemadmodùm enim Doctrinarum Progreſſio, haud parùm in prudenti Regimine, & Inſtitutione Academiarum ſingularum conſiſtit; ita magnus ad hoc cumulus accedere poſſit, ſi Academiæ vniuerſæ, per totam Europam ſparſæ, arctiorem coniunctionem, & neceſſitudinem contraherent. Sunt enim, vti videmus, multi Ordines, & Sodalitia, quæ licet Regnis, & Spatiis longinquis diſiuncta ſint, tamen Societatem & tanquam Fraternitatem inter ſe ineunt, & colunt; adeò vt habeant Præfectos (alios Prouinciales, alios Generales,) quibus omnes parent. Et certè, quemadmodùm Natura creat Fraternitatem in Familiis; Artes Mechanicæ contrahunt

Fraternitatem in Sodalitijs; Vnctio diuina superinducit Fraternitatem in Regibus, & Episcopis; Vota & Regulæ conciliant Fraternitatem in Ordinibus: eodem modo fieri non poteſt, quin intercedat Fraternitas illuſtris & generosa, inter Homines, per Doctrinas & Illuminationes, quandoquidem Deus ipse *Pater Luminum* nuncupetur.

Poſtremò illud queror (de quo superiùs nonnihil præmisi) quod vel nunquàm, vel raro admodùm, publica aliqua extiterit Designatio Virorum idoneorum, qui vel scriberent, vel Inquisitionem inſtituerent, de illis Scientiarum Partibus, in quibus satis adhùc non fuerit elaboratum. Cui rei, illud inseruiet quam maximè, si tanquam Luſtrum condatur Doctrinarum; & Census excipiatur; quæ ex illis locupletes sint, & maiorem in modum auctæ; quæ autem inopes, & deſtitutæ. Opinio enim Copiæ, inter caussas Inopiæ eſt: Atque multitudo Librorum Luxuriæ potiùs quàm Penuriæ indicium quoddam præ se fert. Quæ tamen Redundantia, (si quis rectè iudicet) neutiquàm delendis antehàc scriptis Libris, sed nouis melioribus edendis tolli debet; qui eius generis sint, vt tanquam *Serpens Mosis*, *Serpentes Magorum* deuorent.

Horum, quos enumerauimus, omnium Defectuum Remedia, præter illius poſtremi; quinetiàm eiusdem poſtremi, quoad Partem eius Actiuam, quæ spectat ad Designationem scribentium, Opera sunt verè Basilica; Erga quæ, priuati alicuius conatus, & induſtria, ferè sic se habeat, ut Mercurius in Biuio; qui Digitum poteſt in viam intendere, Pedem inferre non poteſt. At Speculatiua illa Pars, quæ ad Examen Doctrinarum (quid nimirùm in singulis desideretur) pertinet; etiàm induſtriæ Hominis Priuati patet. Mihi igitur in animo eſt, Perambulationem Doctrinarum, & Luſtrationem generalem, & fidelem aggredi, præcipuè cum inquisitione

ne ſedulâ & accuratâ, quænam earum Partes neglectæ incultæque iaceant, hominum induſtriâ nondùm ſubactæ, & ad vſum conuerſæ; vt huiuſmodi Delineatio, & Regiſtratio, & publicis Deſignationibus; & Priuatorum ſpontaneis laboribus facem accendat. In quo nihilominùs Conſilium eſt hoc tempore, Omiſſiones duntaxat, & *Deſiderata* notare; non autem Errores, & Infælicitates redarguere. Aliud enim eſt inculta loca indicare, aliud culturæ modum corrigere.

Quam quidem ad rem, cùm me comparo, & accingor, non ſum neſcius, quantum opus moueam, quamque difficilem prouinciam ſuſtineam; etiàm quàm ſint vires minimè Voluntati pares: Attamen magnam in ſpem venio, ſi ardentior meus erga Literas Amor, me longiùs prouexerit, vſurum me excuſatione Affectûs; quia non ſimul cuiquam conceditur, *Amare & Sapere*. Neſcius equidem non ſum, eandem iudicij libertatem alijs relinquendam, quam ipſe vſurpauerim. Equidem libentèr æque acceperim ab alijs, ac impertiuerim, Humanitatis illud officium; *Nam qui Erranti comitèr monſtrat viam*, &c. Proſpicio etiàm animo, complura ex illis, quæ tanquam omiſſa, & deſiderata, in Regiſtrum hoc noſtrum referre viſum fuerit, in diuerſas cenſuras incurſura; Alia ſcilicet quod ſint dudùm peracta, & iam extent; Alia quod curioſitatem ſapiant, & fructum promittant perexilem; Alia quod nimis ardua exiſtant, & ferè impoſſibilia, quæ ab hominibus abſoluantur. Ad priora duo quod attinet, Res ipſæ pro ſe cauſſam agent: Circa poſtremum de Impoſſibilitate ita ſtatuo; Ea omnia poſſibilia, & præſtabilia cenſenda, quæ ab aliquibus perfici poſſint, licet non à quibuſuis; Et quæ à multis coniunctìm, licet non ab vno; Et quæ in Succeſſione Seculorum, licet non eodem æuo; Et denique quæ Publicâ Curâ & Sumptu, licet non Opibus &

Industriâ singulorum. Si quis tamen sit, qui malit Salomonis illud vsurpare, *Dicit piger, Leo est in viâ*; quàm illud Virgilij, *Possunt, quia posse videntur*; satis mihi erit, si labores mei, inter Vota tantùm siue Optata melioris notæ habeantur. Sicut enim haud omninò Rei imperitum esse oportet, qui Quæstionem appositè instituat; ita nec Sensûs inops videatur, qui haudquaquàm absurda Optauerit.

CAPVT I.

Partitio Vniuersalis Doctrinæ Humanæ *in* Historiam, Poesim, Philosophiam; *Secundum tres Intellectûs Facultates*, Memoriam, Phantasiam, Rationem: *quódque eadem Partitio competat etiàm* Theologicis.

PARTITIO *Doctrinæ Humanæ* ea est verissima, quæ sumitur ex triplici Facultate Animæ Rationalis, quæ Doctrinæ Sedes est. *Historia* ad *Memoriam* refertur; *Poesis* ad *Phantasiam*; *Philosophia* ad *Rationem*. Per *Poesim* autem, hoc loco intelligimus non aliud, quàm Historiam confictam, siue Fabulas. Carmen enim Stili quidam Character est, atque ad Artificia Orationis pertinet, de quo suo loco.

Historia propriè Indiuiduorum est, quæ circumscribuntur Loco & Tempore. Etsi enim Historia Naturalis circa Species versari videatur; tamen hoc fit ob promiscuam Rerum Naturalium, (in plurimis) sub vnâ Specie, Similitudinem; vt si vnam nôris, omnes

omnes nôris. Sicubi autem Indiuidua reperiantur, quæ aut vnica sunt in suâ Specie, veluti Sol & Luna; aut à Specie insigniter deflectunt, vt Monstra; non minùs rectè constituitur Narratio de illis in Historiâ Naturali, quam de Hominibus singularibus in Historiâ Ciuili. Hæc autem omnia ad *Memoriam* spectant.

Poesis, eo sensu quo dictum est, etiàm Indiuiduorum est; confictorum ad similitudinem illorum, quæ in Historiâ verâ memorantur; ita tamen vt modum sæpiùs excedat, & quæ in Rerum naturâ nunquam conuentura, aut euentura fuissent, ad libitum componat, & introducat; quemadmodum facit & Pictoria. Quod quidem *Phantasiæ* Opus est.

Philosophia Indiuidua dimittit; neque Impressiones primas Indiuiduorum, sed Notiones ab illis Abstractas complectitur; atque in ijs componendis, & diuidendis, ex Lege Naturæ, & Rerum ipsarum euidentiâ versatur. Atque hoc prorsùs Officium est, atque Opificium *Rationis*.

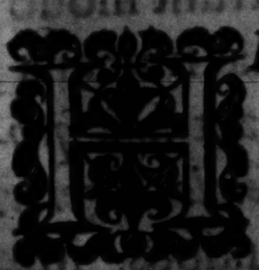
Hæc autem ita se habere, si quis intellectualium Origines petat, facilè cernet. Indiuidua sola Sensum percellunt, qui Intellectûs Ianua est. Indiuiduorum eorum Imagines, siue Impressiones à sensu exceptæ, figuntur in Memoriâ, atque abeunt in eam, à principio tanquam integræ, eodem quo ocurrunt modo: Eas posteà recolit, & ruminat Anima humana; Quas deinceps aut *simpliciter recenset*, aut *lusu quodam imitatur*; aut *Componendo & Diuidendo digerit*. Itaque liquidò constat, ex tribus his Fontibus, *Memoriæ*, *Phantasiæ*, & *Rationis*, esse tres illas Emanationes, *Historiæ*, *Poeseos*, & *Philosophiæ*; nec alias, aut plures esse posse. Etenim Historiam, & Experientiam pro eâdem re habemus; quemadmodùm etiàm Philosophiam, & Scientias.

Neque

Neque aliâ censemus ad *Theologica* Partitione opus esse. Differunt certè Informationes Oraculi & Sensûs, & Re, & Modo insinuandi; sed Spiritus Humanus vnus est, eiusque Arculæ, & Cellæ eædem. Fit itaque, ac si diuersi Liquores, atque per diuersa Infundibula, in vnum atque idem Vas recipiantur. Quare & *Theologia*, aut ex *Historiâ Sacrâ* constat; aut ex *Parabolis*, quæ instar diuinæ *Poeseos* sunt; aut ex *Præceptis* & *Dogmatibus*, tanquam perenni quâdam *Philosophiâ*. Quod enim ad eam partem pertinet, quæ redundare videtur, *Prophetiam* videlicet, ea *Historiæ* genus est; quandoquidem Historia Diuina, eâ polleat supra Humanam Prærogatiuâ, vt Narratio Factum præcedere, non minùs quam sequi possit.

CAPVT II.

Partitio Historiæ *in* Naturalem *&* Ciuilem, Ecclesiasticâ *&* Literariâ *sub* Ciuili *comprehensâ*. *Partitio* Historiæ Naturalis *in* Historiam Generationum, Præter-Generationum, *&* Artium.

ISTORIA aut *Naturalis* est, aut *Ciuilis*: In *Naturali*, Naturæ res gestæ, & Facinora memorantur; in *Ciuili*, Hominum. Elucent proculdubio *Diuina* in vtrisque, sed magis in *Ciuilibus*, vt etiam propriam *Historiæ* speciem constituant, quam *Sacram* aut *Ecclesiasticã* appellare consueuimus. Nobis verò etiam ea videtur *Literarum*, & *Artium* Dignitas, vt ijs *Historia* propria seorsùm attribui debeat; quam sub *Historiâ Ciuili*, (quemadmodum

admodum & *Ecclesiasticam,*) comprehendi intelligimus.

Partitionem *Historiæ Naturalis* moliemur ex *statu*, & conditione ipsius Naturæ, quæ in triplici statu posita inuenitur, & tanquam Regimen trinum subit. Aut enim libera est Natura, & cursu consueto se explicans, vt in Cœlis, Animalibus, Plantis, & vniuerso Naturæ Apparatu; Aut à prauitatibus, & insolentijs Materiæ contumacis, & ab Impedimentorum violentiâ, de statu suo detruditur, vt in Monstris; Aut denique ab Arte, & Operâ humanâ constringitur, & fingitur, & tanquam nouatur, vt in Artificialibus. Sit itaque Partitio *Historiæ Naturalis*, in *Historiam Generationum*; *Præter-Generationum*; & *Artium*: Quam postremam, etiàm *Mechanicam*, & *Experimentalem* appellare consueuimus. Harum prima *Libertatem Naturæ* tractat; secunda *Errores*; tertia *Vincula*. Libentèr autem *Historiam Artium*, vt Historiæ Naturalis speciem constituimus; quia inueterauit prorsùs opinio, ac-si aliud quippiam esset Ars à Naturâ; Artificialia à Naturalibus: vnde illud Malum, quod plerique Historiæ Naturalis Scriptores, perfunctos se putent, si Historiam Animalium, aut Plantarum, aut Mineralium confecerint, omissis Artium Mechanicarum Experimentis. Sed & illabitur etiàm Animis Hominum aliud subtilius Malum; nempe, vt Ars censeatur solummodò, tanquam Additamentum quoddam Naturæ, cuius scilicet ea sit vis, vt Naturam (sanè) vel inchoatam perficere, vel in deterius vergentem emendare, vel impeditam liberare; minimè verò penitùs vertere, transmutare, aut in imis concutere possit. Quod ipsum Rebus Humanis præproperam desperationem intulit. At contrà, illud Animis Hominum penitùs insidere debuerat; Artificialia à Naturalibus, non Formâ, aut Essentiâ, sed Efficiente solummodò differe; Homini quippè in Naturam,

Naturam, nullius rei potestatem esse, præterquam Motûs, vt scilicet Corpora Naturalia aut admoueat, aut amoueat: vbi igitur datur Admotio Corporum Naturalium, aut Remotio, coniungendo (vt vocant) Actiua Passiuis, omnia potest homo; vbi non datur, nihil: Neque interest, si Res ponantur in ordine ad aliquem Effectum, vtrùm hoc fiat per Hominem, vel absque Homine: Aurum aliquandò excoquitur igne, aliquandò in Arenulis purum inuenitur, ministrante sibi ipsi Naturâ: Iris similitèr fit ex Nube roscidâ in sublimi; fit etiàm per Aspersionem Aquæ, hic apud nos. Itaque Natura omnia regit, subordinantur autem illa tria, *Cursus Naturæ; Expatiatio Naturæ*; & *Ars*, siue Additus Rebus *Homo*: Ideoque in Historiâ Naturali, tria illa comprehendi par est; quod etiam C. Plinius magnâ ex parte fecit; qui Historiam Naturalem solus pro dignitate complexus est; sed complexam, minimè vt decuit, imò potiùs indignis modis tractauit.

Harum prima habetur mediocritèr exculta; Sequentes duæ ita tenuitèr, & inutilitèr tractantur, vt in *Desideratorum* classe reponendæ sint. Neque enim reperias satis instructam, & locupletem collectionem Operum Naturæ eorum, quæ à Cursu ordinario Generationum, Productionum, & Motuum aberrârunt, & deflexerunt; siue sint illa Fœtus certarum Regionum aut Locorum singulares; siue Temporum Euentus insoliti; siue *Casuum* (vt ait ille) *Ingenia*; siue Proprietatum Abditarum Effectus; siue Monodica Naturæ in suâ Specie. Non negauerim inueniri Libros nimiò plures, fabulosis Experimentis, Commentitiis Secretis, & friuolis Imposturis, ad Voluptatem, & Nouitatem, refertos; Cæterùm Narrationem grauem, & seueram de Heteroclitis, & Mirabilibus Naturæ, diligentèr examinatam, ac fidelitèr descriptam,

descriptam, non, inquam, inuenio; præsertìm cum debitâ reiectione, & publicâ tanquam proscriptione Mendaciorum, & Fabularum, quæ inualuerunt. Nam vt res se nunc habet, si fortè Mendacia aliqua circa Res Naturales obtinuerint, & celebrata sint (siue quod tantum possit Reuerentia Antiquitatis, siue quod illa denuò examini subijcere sit molestum, siue quod mirifica scilicet Ornamenta putantur Orationis, propter Similitudines & Comparationes) nunquàm posteà exterminantur, aut retractantur.

Finis huiusmodi Operis, quod Exemplo suo decorauit Aristoteles, nil minus est, quam vt curiosis, & inanibus Ingenijs gratificetur, sicut faciunt Mirabilarij, & Prodigiastri; verùm duas ob causas, vtramque seriam & grauem: Vnam, vt Axiomatum corrigatur Iniquitas; quæ plerunque in Exemplis tritis, & vulgatis fundamentum habent: Alteram, quòd à Miraculis Naturæ, ad Miracula Artis, expeditus sit transitus, & peruius. Neque enim huic rei plus inest Negotii, præterquàm vt Naturæ vestigia persequaris sagacitèr, cùm ipsa sponte aberret; vt hoc pacto posteà cùm tibi libuerit, eam eôdem loci deducere, & compellere possis. Neque verò præceperim, vt ex Historiâ istâ Mirabilium, superstitiosæ Narrationes, de Maleficiis, Fascinationibus, Incantationibus, Somniis, Diuinationibus, & similibus, prorsùs excludantur, vbi de Facto, & Re gestâ liquidò constet. Nondùm enim innotuit, quibus in rebus, & quousque, Effectus Superstitioni attributi, ex Caussis naturalibus participent. Ideóque licet huiusmodi Artium Vsum & Praxim, meritò damnandum censeamus, tamen à speculatione, & consideratione ipsarum, (si strenuè excutiantur) notitiam haud inutilem consequemur, non solùm ad Delicta, in hoc genere Reorum, ritè diiudicanda; sed etiam ad Naturæ

Naturam, nullius rei potestatem esse, præterquam Motûs, vt scilicet Corpora Naturalia aut admoueat, aut amoueat: vbi igitur datur Admotio Corporum Naturalium, aut Remotio, coniungendo (vt vocant) Actiua Passiuis, omnia potest homo; vbi non datur, nihil: Neque interest, si Res ponantur in ordine ad aliquem Effectum, vtrùm hoc fiat per Hominem, vel absque Homine: Aurum aliquandò excoquitur igne, aliquandò in Arenulis purum inuenitur, ministrante sibi ipsi Naturâ: Iris similitèr fit ex Nube roscidâ in sublimi; fit etiàm per Aspersionem Aquæ, hic apud nos. Itaque Natura omnia regit, subordinantur autem illa tria, *Cursus Naturæ; Expatiatio Naturæ;* & *Ars*, siue Additus Rebus *Homo*: Ideoque in Historiâ Naturali, tria illa comprehendi par est; quod etiam C. Plinius magnâ ex parte fecit; qui Historiam Naturalem solus pro dignitate complexus est; sed complexam, minimè vt decuit, imò potiùs indignis modis tractauit.

Harum prima habetur mediocritèr exculta; Sequentes duæ ita tenuitèr, & inutilitèr tractantur, vt in *Desideratorum* classe reponendæ sint. Neque enim reperias satis instructam, & locupletem collectionem Operum Naturæ eorum, quæ à Cursu ordinario Generationum, Productionum, & Motuum aberrârunt, & deflexerunt; siue sint illa Fœtus certarum Regionum aut Locorum singulares; siue Temporum Euentus insoliti; siue *Casuum* (vt ait ille) *Ingenia*; siue Proprietatum Abditarum Effectus; siue Monodica Naturæ in suâ Specie. Non negauerim inueniri Libros nimiò plures, fabulosis Experimentis, Commentitiis Secretis, & friuolis Imposturis, ad Voluptatem, & Nouitatem, refertos; Cæterùm Narrationem grauem, & seueram de Heteroclitis, & Mirabilibus Naturæ, diligentèr examinatam, ac fidelitèr descriptam,

descriptam, non, inquam, inuenio; præsertìm cum debitâ reiectione, & publicâ tanquam proscriptione Mendaciorum, & Fabularum, quæ inualuerunt. Nam vt res se nunc habet, si fortè Mendacia aliqua circa Res Naturales obtinuerint, & celebrata sint (siue quod tantum possit Reuerentia Antiquitatis, siue quod illa denuò examini subijcere sit molestum, siue quod mirifica scilicet Ornamenta putantur Orationis, propter Similitudines & Comparationes) nunquàm posteà exterminantur, aut retractantur.

Finis hujusmodi Operis, quod Exemplo suo decorauit Aristoteles, nil minus est, quam vt curiosis, & inanibus Ingenijs gratificetur, sicut faciunt Mirabilarij, & Prodigiastri; verùm duas ob causas, vtramque seriam & grauem: Vnam, vt Axiomatum corrigatur Iniquitas; quæ plerunque in Exemplis tritis, & vulgatis fundamentum habent: Alteram, quòd à Miraculis Naturæ, ad Miracula Artis, expeditus sit transitus, & peruius. Neque enim huic rei plus inest Negotii, præterquàm vt Naturæ vestigia persequaris sagacitèr, cùm ipsa sponte aberret; vt hoc pacto posteà cùm tibi libuerit, eam eôdem loci deducere, & compellere possis. Neque verò præceperim, vt ex Historiâ istâ Mirabilium, superstitiosæ Narrationes, de Maleficiis, Fascinationibus, Incantationibus, Somniis, Diuinationibus, & similibus, prorsùs excludantur, vbi de Facto, & Re gestâ liquidò constet. Nondùm enim innotuit, quibus in rebus, & quousque, Effectus Superstitioni attributi, ex Caussis naturalibus participent. Ideóque licet huiusmodi Artium Vsum & Praxim, meritò damnandum censeamus, tamen à speculatione, & consideratione ipsarum, (si strenuè excutiantur) notitiam haud inutilem consequemur, non solùm ad Delicta, in hoc genere Reorum, ritè diiudicanda; sed etiam ad Naturæ

Secreta vlteriùs rimanda. Neque certè hæsitandum de ingressu, & penetratione intra huiusmodi Antra, & Recessus, si quis sibi vnicam Veritatis inquisitionem proponat; quod & Maiestas tua Exemplo proprio confirmauit. Tu enim, duobus illis clarissimis & acutissimis, Religionis, ac Naturalis Philosophiæ oculis, tales vmbras prudentèr ac perspicacitèr perlustrasti; vt te Soli simillimum probaueris, qui polluta Loca ingreditur, nec tamen inquinatur. Cæterùm illud monuerim, Narrationes istas cum Rebus superstitiosis coniunctas, seorsùm componi, neque cum puris, & sinceris Naturalibus commisceri oportere. Quod verò ad Narrationes attinet, circa Prodigia & Miracula Religionum; illa certè aut non vtique vera sunt; aut nullâ ex parte naturalia; ideóque ad *Historiam Naturalem* non pertinent.

Quantum ad *Historiam Naturæ subactæ*, & *Factitiæ*, quam *Mechanicam* appellare solemus; inuenio sanè Collectiones quasdam de Agriculturâ, etiàm de Artibus compluribus Mechanicis; sed, quod pessimum est in hoc genere, sempèr negliguntur & reijciuntur Experimenta, in Artibus singulis familiaria & vulgata; quæ tamen ad Interpretationem Naturæ, æquè aut plus faciunt, quam minùs trita. Nam Labes quædam Literis aspergi videatur, si fortè viri docti se submittant Inquisitioni, aut obseruationi rerum mechanicarum; nisi fuerit earum, quæ pro Arcanis Artis, aut pro Rebus admodùm raris, aut subtilibus reputentur. Quod tam inanis, ac superciliosæ Arrogantiæ Vitium, meritò irrisit Plato, quandò Hippiam Sophistam iactabundũ inducit cum Socrate disputantem, sincero & solido Veritatis Inuestigatore: Qui, cùm de Pulchritudine sermo institutus esset, pro vago suo, & soluto Disputandi more, primùm intulit Exemplum Virginis pulchræ, dein Equæ pulchræ,

postremò Ollæ Fictilis pulchræ, & affabrè factæ: Hoc vltimo Exemplo Hippias commotus, dixit, *Stomacharer certè, (nisi humanitatis ratio me eò adigeret,) cum quoquam disputare, qui Exempla tam vilia, & sordida allegaret.* Cui Socrates, *Te quidem ita decet, cùm tam nitidis sis amictus vestibus, & pulchris calceis;* & alia per Ironiam. Enimuerò, illud pro certo asseri possit, grandia Exempla haud optimam, aut tutissimam afferre Informationem. Id quod exprimitur non insulsè, in peruulgatâ illâ Fabulâ de Philosopho; qui cùm Stellas, sublatis oculis intueretur, incidit in Aquam: Nam si Oculos demisisset, stellas illicò in Aquâ videre potuisset; verùm suspiciens in cœlum, Aquam in Stellis videre non potuit. Eodem modo sæpè accidit, vt Res minutæ & humiles, plus conferant ad Notitiam Grandium, quàm Grandes ad Notitiam Minutarum. Benè siquidem notauit Aristoteles, *Cuiusque rei naturam in portionibus eius minimis optimè cerni.* Quam ob Caussam, Reip. Naturam perscrutatur primò in Familiâ, & in simplicissimis Combinationibus Societatis, (Mariti scilicet & vxoris, Parentum & Liberorum, Domini & Serui,) quæ in quolibet tuguriolo occurrunt. Simili planè ratione, Natura huiusce magnæ Ciuitatis, (Vniuersitatis nimirùm rerum,) eiusque Dispensatio, in primâ quâque Symbolizatione, & minimis Rerum Portionibus inuestiganda est: vti fieri videmus, quod Secretum illud Naturæ, (habitum pro maximo,) de Verticitate Ferri, tactu Magnetis exciti, ad Polos, se conspiciendum præbuit, non in Vectibus ferreis; sed in Acubus.

Ego verò, si quod sit mei pondus Iudicij, sic planè Statuo; *Historiæ Mechanicæ* vsum erga Philosophiam Naturalem, esse maximè Radicalem, & Fundamentalem. Talem intelligo Philosophiam Naturalem, quæ non abeat in Fumos Speculationum subtilium, aut

ſublimium; ſed quæ efficacitèr operetur, ad ſubleuanda Vitæ humanæ Incommoda. Neque enim ad præſens tantùm iuuabit, nectendo & transferendo Obſeruationes vnius Artis, in vſum aliarum; & inde nouas commoditates eliciendo, quod neceſſe eſt fieri, cùm Experimenta diuerſarum Artium, in vnius Hominis Obſeruationem, & conſiderationem Venient; ſed porrò ad cauſſas rerum indagandas, & Artium Axiomata deducenda, lucidiorem Facem accendet, quàm hactenùs vnquàm affulſit. Quemadmodùm enim Ingenium alicuius, haud benè nôris, aut probâris, niſi eum irritaueris; neque Proteus ſe, in varias rerum facies, vertere ſolitus eſt, niſi Manicis arctè comprehenſus; ſimilitèr etiàm Natura Arte irritata, & vexata, ſe clariùs prodit, quam cùm ſibi Libera permittitur.

Antequàm verò hoc Membrum Hiſtoriæ Naturalis, (quod Mechanicum atque Experimentale vocamus,) dimittamus, illud adijciendum; Corpus talis Hiſtoriæ, non ſolùm ex Artibus ipſis Mechanicis, verùm & ex Operatiuâ parte Scientiarum Liberalium, ac ſimul ex Practicis compluribus, (quæ in Artem non coaluerunt) confici debere, vt nihil vtile prætermittatur, quod ad informandum Intellectum iuuat. Atque hæc eſt *Hiſtoriæ Naturalis* Partitio prima.

CAPVT

CAPVT III.

Partitio Historiæ Naturalis *Secunda, ex* Vsu *&* Fine *suo, in* Narratiuam; *&* Inductiuam. *Quodque* Finis *nobilissimus* Historiæ Naturalis *sit, vt ministret & in Ordine sit ad condendam Philosophiam; quem* Finem *intuetur* Inductiua. *Partitio* Historiæ Generationum *in* Historiam Cœlestium: Historiam Meteororum: Historiam Globi Terræ & Maris: Historiam Massarum *siue* Collegiorum Maiorum: *&* Historiam Specierum *siue* Collegiorum Minorum.

HISTORIA *Naturalis*, vt *Subiecto* triplex (quemadmodum diximus) ita *Vsu* duplex est: Adhibetur enim, aut propter *Cognitionem Rerum* ipsarum, quæ Historiæ mandantur; aut tanquam *Materia prima* Philosophiæ. Atque prior illa, quæ aut *Narrationum* iucunditate delectat, aut *Experimentorum* vsu iuuat, atque huiusmodi Voluptatis, aut Fructus gratiâ quæsita est, longè inferioris notæ censenda, præ eâ, quæ *Inductionis* veræ, & legitimæ Sylua sit, atque Supellex, & primam Philosophiæ Mammam præbeat. Rursus itaque partiemur *Historiam Naturalem*, in *Narratiuam*, & *Inductiuam*. Hanc autem posteriorem inter *Desiderata* ponimus. Neque verò aciem Mentis alicuius perstringant, aut magna Antiquorum Nomina, aut magna Recentium Volumina. Satis enim scimus, haberi

beri Historiam Naturalem mole amplam, varietate gratam, diligentiâ sæpius curiosam. Attamen si quis ex eâ Fabulas, & Antiquitatem, & Auctorum Citationes, & inanes Controuersias, Philologiam denique, & Ornamenta eximat (quæ ad *Conuiuales Sermones*, Hominumque doctorum *Noctes*, potiùs quàm ad instituendam Philosophiam sint accomodata,) ad nil magni res recidet. Longè autem profectò abest ab eâ Historiâ, quam Animo metimur. Primò enim desiderantur duæ illæ *Historiæ Naturalis* Partes, (de quibus modò diximus) *Præter-Generationum*, & *Artium*, in quibus nos plurimum ponimus: Deinde, in tertiâ illâ (quæ reliqua est) Parte Generali, nimirùm de *Generationibus*, vni tantùm, ex quinque Partibus eius, satisfacit. Siquidem *Historiæ Generationum* constituuntur Partes subordinatæ quinque: Prima *Cœlestium*, quæ Phænomena ipsa sincera complectitur, atque separata à Dogmatibus; Secunda *Meteororum* (annumerando etiam Cometas) & *Regionum*, quas vocant, *Aëris*: Neque enim de Cometis, Meteôris ignitis, Ventis, Pluuijs, Tempestatibus, & reliquis, inuenitur aliqua Historia, quæ vllius sit pretij. Tertia *Terræ & Maris*, (quatenùs sunt Vniuersi Partes Integrales) Montium, Fluminum, Æstuum, Arenarum, Syluarum, Insularum, denique Figuræ ipsius Continentium prout exporriguntur; in his omnibus, potiùs Naturalia inquirendo & obseruando, quàm Cosmographica. Quartò, de *Maßis Materiæ communibus*, quas *Collegia Maiora* vocamus, (vulgò *Elementa* dicuntur;) Neque enim de Igne, Aëre, Aquâ, Terrâ; eorumque Naturis, Motibus, Operibus, Impressionibus, Narrationes reperiuntur, quæ Corpus aliquod Historiæ iustum constituant. Quinta, & vltima, de *Collectionibus Materiæ exquisitis*, quæ à nobis *Collegia Minora*, vulgò *Species* appellantur. In hâc autem postremâ solâ,

industria

induſtria Scriptorum enituit; ita tamen, vt potiùs luxuriata ſit in ſuperfluis, (Iconibus Animalium, aut Plantarum, & ſimilibus intumeſcens) quam ſolidis, & diligentibus obſeruationibus ditata, quæ vbique in *Hiſtoriâ Naturali* ſubnecti debeant. Atque, vt verbo dicam, omnis quam habemus Naturalis Hiſtoria, tam inquiſitione ſuâ, quàm congerie, nullo modo in ordine ad eum quem diximus finem, (condendæ ſcilicet Philoſophiæ,) aptata eſt. Quare *Hiſtoriam Inductiuam* deſiderari pronunciamus. Atque de *Naturali Hiſtoriâ* hactenùs.

CAPVT IV.

Partitio Hiſtoriæ Ciuilis, *in* Eccleſiaſticam, Literariam, *&* (*quæ Generis nomen retinet*) Ciuilem: *quodque* Hiſtoria Literaria *deſideretur: Eius conficiendæ Præcepta.*

HISTORIAM *Ciuilem* in tres ſpecies rectè diuidi putamus: Primò *Sacram*, ſiue *Eccleſiaſticam*: deinde eam, quæ Generis nomen retinet, *Ciuilem*: Poſtremò *Literarum & Artium*. Ordiemur autem ab eâ Specie, quam poſtremò poſuimus; quia reliquæ duæ habentur, illam autem inter *Deſiderata* referre viſum eſt. Ea eſt *Hiſtoria Literarum*. Atque certè Hiſtoria Mundi, ſi hâc parte fuerit deſtituta, non abſimilis cenſeri poſſit *Statuæ Poliphemi*, eruto Oculo; cùm ea pars Imaginis deſit, quæ Ingenium & Indolem Perſonæ maximè referat. Hanc licet deſiderari ſtatuamus, nos nihilominùs minimè fugit,

fugit, in Scientiis Particularibus Iureconsultorum, Mathematicorum, Rhetorum, Philosophorum, haberi leuem aliquam Mentionem, aut Narrationes quasdam ieiunas, de Sectis, Scholis, Libris, Auctoribus, & Successionibus huiusmodi Scientiarum: Inueniri etiàm de Rerum & Artium Inuentoribus, tractatus aliquos exiles, & infructuosos; Attamen iustam atque vniuersalem *Literarum Historiam* nullam adhùc editam asserimus. Eius itaque & Argumentum, & conficiendi Modum, & Vsum proponemus.

Argumentum non aliud est, quam vt ex omni Memoriâ repetatur, quæ Doctrinæ & Artes, quibus Mundi Ætatibus, & Regionibus floruerint. Earum Antiquitates, Progressus, etiàm Peragrationes per diuersas Orbis Partes (migrant enim Scientiæ, non secùs ac Populi) rursùs Declinationes, Obliuiones, Instaurationes commemorentur. Obseruetur simul per singulas Artes, Inuentionis Occasio & Origo; Tradendi Mos & Disciplina; Colendi & Exercendi Ratio & Instituta. Adijciantur etiàm Sectæ, & Controuersiæ maximè celebres, quæ Homines doctos tenuerunt; Calumniæ, quibus patuerunt; Laudes & Honores quibus decoratæ sunt. Notentur Auctores præcipui, Libri præstantiores, Scholæ, Successiones, Academiæ, Societates, Collegia, Ordines, denique omnia quæ ad Statum Literarum spectant. Ante omnia etiàm id agi volumus (quod Ciuilis Historiæ decus est, & quasi Anima) vt cum euentis caussæ copulentur: videlicet, vt memorentur Naturæ Regionum ac Populorum; Indolesque apta & habilis, aut inepta & inhabilis ad Disciplinas diuersas; Accidentia temporum, quæ Scientijs aduersa fuerint aut propitia; Zeli & mixturæ Religionum; Malitiæ & Fauores Legum; Virtutes denìque insignes, & efficacia quorundam virorum, erga literas promouendas, & similia. At hæc omnia ita tractari præcipimus, vt non

Criticorum

Criticorum more, in laude & censurâ tempus teratur; sed planè historicè res ipsæ narrentur, iudicium parciùs interponatur.

De *Modo* autem huiusmodi Historiæ conficiendæ, illud inprimis monemus; vt Materia & Copia eius, non tantùm ab Historijs, & Criticis petatur, verùm etiàm vt per singulas Annorum Centurias, aut etiàm minora interualla, seriatim, (ab vltimâ Antiquitate facto principio) Libri præcipui, qui per ea Temporis Spatia conscripti sunt, in consilium adhibeantur; vt ex eorum non perlectione (id enim infinitum quiddam esset) sed degustatione, & obseruatione Argumenti, Stili, Methodi, Genius illius temporis Literarius, veluti Incantatione quâdam, à Mortuis euocetur.

Quod ad *Vsum* attinet, hæc eò spectant; non vt Honor Literarum, & Pompa, per tot circumfusas Imagines celebretur; nec quia, pro flagrantissimo, quo literas prosequimur, amore, omnia quæ ad earum statum quoquo modo pertinent, vsque ad curiositatem inquirere, & scire, & conseruare auemus; sed præcipuè ob caussam magis seriam, & grauem: Ea est (vt Verbo dicamus) quoniam per talem, qualem descripsimus, Narrationem, ad Virorum doctorum, in Doctrinæ vsu & administratione, prudentiam & solertiam, maximam accessionem fieri posse existimamus; & Rerum Intellectualium, non minùs quàm Ciuilium motus, & perturbationes, vitiaque & Virtutes, notari posse; & Regimen inde optimum educi, & institui. Neque enim B. Augustini, aut B. Ambrosij Opera, ad Prudentiam Episcopi, aut Theologi, tantùm facere posse putamus, quantùm si Ecclesiastica Historia diligentèr inspiciatur, & reuoluatur. Quod & Viris doctis, ex *Historiâ Literarum* obuenturum non dubitamus. Casum enim omninò recipit, & temeritati exponitur, quod Ex-

 emplis

emplis & Memoriâ Rerum non fulcitur. Atque de *Historiâ Literariâ*, hæc dicta sint.

CAPVT V.

De Dignitate, *&* Difficultate Historiæ Ciuilis.

SEquitur *Historia Ciuilis* specialis, cuius Dignitas atque Auctoritas, inter Scripta Humana eminet. Huius enim fidei, Exempla Maiorum, Vicissitudines Rerum, Fundamenta Prudentiæ Ciuilis, Hominum denique Nomen & Fama, commissa sunt. Ad Dignitatem rei accedit, Difficultas non minor. Etenim Animum in scribendo ad præterita retrahere, & veluti antiquum facere, Temporum motus, Personarum Characteres, Consiliorum trepidationes, Actionum (tanquam Aquarum) ductus, Prætextuum Interiora, Imperij Arcana, cum diligentiâ scrutari, cum fide & libertate referre, denique verborum lumine sub Oculos ponere, magni vtique laboris est, & iudicij; præsertim cùm antiquiora quæque incerta, recentiora periculo obnoxia reperiantur. Quamobrem & plurima Historiam istam Ciuilem circumstant Vitia; dum Plerique Narrationes quasdam inopes, & plebeias, & planè Dedecora Historiarum conscribant; Alij particulares Relationes, & Commentariolos operâ festinatâ, & textu inæquali consarciant; Alij Capita tantùm Rerum gestarum percurrant; Alij contrà, minima quæque, & ad summas Actionum nihil facientia persequantur; Nonnulli, nimiâ erga Ingenia propria Indulgentiâ, plurima audactèr confingant; Ast alij, non tam Ingeniorum suorum

orum, quàm Affectuum Imaginem Rebus imprimant, & addant, Partium suarum memores, Rerum parùm fideles testes; Quidam Politica, in quibus sibi complacent, vbique inculcent, & Diuerticula ad Ostentationem quærendo, Narrationem Rerum nimis leuitèr interrumpant: Alij in Orationum, & Concionum, aut etiam Actorum ipsorum prolixitate, parùm cum iudicio, nimii sint; Adeò vt satis constet, non inueniri inter Scripta Hominum, rarius quicquam, quam Historiam Legitimam, & omnibus Numeris suis absolutam. Verùm nos in præsenti, Partitionem Doctrinarum instituimus, vt Omissa, non Censuram, vt Vitiosa notentur. Nunc Partitiones *Historiæ Ciuilis* persequemur, easque diuersorum Generum: Minùs enim implicabuntur Species, si Partitiones diuersæ proponantur, quam si vna Partitio curiosè per Membra deducatur.

CAPVT VI.

Partitio prima Historiæ Ciuilis, *in* Memorias, Antiquitates, *&* Historiam Iustam.

HISTORIA *Ciuilis* tripartita est, tribus Picturarum, aut Imaginum Generibus non absimilis. Videmus enim ex Picturis, & Imaginibus, alias Imperfectas, vt quibus vltima Manus non accesserit; Alias Perfectas; Alias verò Vetustate Mutilatas & Deformatas. *Historiam* similiter *Ciuilem*, (quæ Imago Rerum, & Temporum quædam est) in tres species, illis Picturarum congruas, partiemur; *Memorias* scilicet; *Historiam Iustam*; & *Antiquitates*.

quitates. Memoriæ sunt *Historia inchoata*, aut prima & rudia Historiæ Lineamenta; *Antiquitates* verò *Historia deformata* sunt, siue Reliquiæ Historiæ, quæ casu è Naufragio temporum ereptæ sunt.

Memoriæ, siue Præparationes ad Historiam duplicis generis sunt; quorum alterum *Commentarios*, alterum *Registra* vocare placet. *Commentarij* nudam Actionum & Euentuum Seriem, ac Connexionem proponunt; prætermissis caussis Rerum & prætextibus, initijs quoque earundem & occasionibus, consilijs itidem & orationibus, & reliquo Actionum Apparatu. Talis enim est propria *Commentariorum* natura; licet Cæsari, per Modestiam quandam cum Magnanimitate coniunctam, præstantissimæ, inter eas quæ extant, Historiæ, Commentariorum nomen indere placuerit. At *Registra* duplicis naturæ sunt: Complectuntur enim aut *Titulos Rerum & Personarum*, in *Serie temporum*; quales dicuntur *Fasti*, & *Chronologiæ*: Aut *Actorum Solennitates*, cuius generis sunt, Principum Edicta, Senatuum Decreta, Iudiciorum Processus, Orationes publicè habitæ, Epistolæ publicè missæ, & similia, absque Narrationis Contextu, siue Filo continuo.

Antiquitates, seu *Historiarum Reliquiæ* sunt (vti iam diximus) tanquam Tabulæ Naufragij; cùm deficiente, & ferè submersâ rerum Memoriâ, nihilominùs Homines industrij, & sagaces, pertinaci quâdam, & scrupulosâ diligentiâ, ex Genealogijs, Fastis, Titulis, Monumentis, Numismatibus, Nominibus Proprijs & Stilis, Verborum Etymologijs, Prouerbijs, Traditionibus, Archiuis & Instrumentis tam publicis quàm priuatis, Historiarum Fragmentis, Librorum neutiquàm Historicorum Locis dispersis; ex his inquam omnibus, vel aliquibus, nonnulla à Temporis Diluuio eripiunt, & conseruant. Res sanè operosa, sed Mortalibus grata, & cum Reuerentiâ quâdam coniuncta; ac digna certè, quæ

quæ deletis Fabulosis Nationum Originibus, in locum huiusmodi commentitiorum substituatur; sed tamen eò minus habens Auctoritatis, quia paucorum Licentiæ subijcitur, quod paucis curæ est.

In his *Imperfectæ Historiæ* Generibus, Defectum aliquem non puto designandum, cùm sint tanquam *Imperfectè Mista*; vt Defectus huiusmodi sit ex ipsâ earum Naturâ. Ad *Epitomas* quod attinet, (Historiarum certè Teredines, & Tineas,) eas exulare volumus; quod etiàm cum plurimis, qui maximè sani fuerunt iudicij, facimus; vtpote quæ complura Nobilissimarum Historiarum Corpora exederint, & corroderint, atque in fœces inutiles demùm redegerint.

CAPVT VII.

Partitio Historiæ Iustæ *in* Chronica, Vitas, *&* Relationes; *Earumque Partium Explicatio.*

AT *Historia Iusta* trium est generum, pro ratione *Obiecti*, quod sibi proponit repræsentandum. Aut enim *Portionem aliquam Temporis* repræsentat; aut *Personam singularem* Memoriâ dignam; aut *Actionem aliquam* siue *Rem gestam* ex illustrioribus. Primum *Chronica* siue *Annales* appellamus; secundum *Vitas*; tertium *Relationes*. Inter quæ, *Chronica* Celebritate & Nomine, excellere videntur; *Vitæ* autem Fructu & Exemplis; *Relationes* rursùs Sinceritate & Veritate. *Chronica* namque Amplitudinem Actionum Publicarum, & Personarum Facies externas, & in publicum versas proponunt; Minora autem, quæ tum ad Res, tum ad Personas pertinent,

tinent, omittunt, & silentio inuoluunt. Cùm verò id Artificij diuini sit proprium, vt *Maxima è minimis suspendat*, fit sæpenumerò vt huiusmodi *Historia*, maiora tantùm persecuta, Negotiorum Pompam potiùs, & Solennia, quàm eorum veros Fomites, & Texturas subtiliores ostendat: Quinetiàm, etsi Consilia ipsa addat, atque immisceat, tamen granditate gaudens, plus grauitatis atque prudentiæ, quam reuerà habent, Humanis Actionibus aspergat; vt Satyra aliqua possit esse verior Humanæ vitæ Tabula, quam nonnulla ex eiusmodi Historijs. Contrà *Vitæ*, si diligentèr & cum iudicio perscribantur (neque enim de Elogijs, & huiusmodi Commemorationibus ieiunis loquimur) quandoquidem Personam singularem pro Subiecto sibi proponant, in quâ necesse est Actiones, non minùs leues quàm graues, paruas quàm grandes, priuatas quàm publicas, componi & commisceri; sanè magis viuas, & fidas Rerum Narrationes, & quas ad Exemplum tutiùs & fœliciùs transferre possis, exhibent. At *Relationes* Actionum speciales, (qualia sunt *Bellum Peloponnesi*, *Expeditio Cyri*, *Coniuratio Catilinæ*, & similia) omninò puriore & magis sincero Veritatis Candore vestiri par est, quàm *Historias Iustas* Temporum; quia Argumentum in ijs deligi, & sumi potest habile, & definitum; atque eiusmodi, vt de eo Notitia, & certitudo bona, & plena informatio haberi possit; cùm contrà *Historia Temporis* (præsertim quæ ætate Scriptoris multò antiquior sit) necessariò in Memoriâ rerum sæpiùs fatiscat, & veluti spatia vacua contineat; quæ ingenio & coniecturâ occupari, & suppleri satis licentèr consueuerunt. Hoc tamen ipsum, quod de Relationum sinceritate dicimus, cum exceptione intelligendum est; nam fatendum certè est (cùm humana omnia ex parte laborent, & commoda cum incommodis ferè perpetuò coniuncta sint) huiusmodi Relationes, præsertim si

sub ipsa Rerum gestarum tempora edantur, (cùm sæpiùs vel ad Gratiam, vel ad Inuidiam scribantur,) omnium Narrationum meritò maximè suspectas esse. Sed rursùs huic Incommodo etiàm illud connascitur Remedium; quod illæ ipsæ *Relationes*, cùm non ex vnâ parte solummodò, sed pro Factionibus, & Partium studijs, ex vtrâque parte sempèr ferè edantur, viam hoc pacto quandam Veritati, tanquàm inter Extrema, aperiunt & muniunt: atque postquàm Contentiones Animorum deferbuerint, Historico bono & prudenti, non pessima Historiæ perfectioris Materia, & Seminentis sunt.

Quod verò ad ea, quæ in his tribus Historiæ generibus desiderari videantur; dubium certè non est, quin plurimæ Historiæ particulares (de talibus loquimur quæ esse possint) alicuius dignitatis, aut etiam mediocritatis, cum maximo Regnorum, & Rerump. quibus debentur, Honoris & Nominis detrimento, hucusque prætermissæ sint, quas notare perlongum esset. Cæterùm Exterarum Nationum Historias, Exterorum curæ relinquens (*ne fortè sim in alienâ rep. curiosus*) non possum non apud Maiestatem tuam conqueri, de Historiæ Angliæ, quæ nunc habetur, Vilitate & Indignitate, quatenùs ad Corpus eius integrum; nec-non Historiæ Scotiæ Iniquitate & Obliquitate, quatenùs ad Auctorem eius recentissimum & vberrimum: Reputans mecum, honorificum admodùm Maiestati tuæ futurum, atque Opus Posteritati gratissimum; si quemadmodùm Insula hæc Magnæ Britanniæ, se nunc in vnam Monarchiam coalitam, ad sequentes Ætates transmittit; ita in vnâ Historiâ descripta, à præteritis Seculis repeteretur; eodem modo, quo Historiam decem Tribuum Regni Israelis, & duarum Tribuum Regni Iudæ, tanquam gemellam, Sacra Pagina deducit. Quod si moles huiusmodi Historiæ,

storiæ, (magna certè & ardua,) quo minùs exactè & pro dignitate perscribatur, videatur obfutura, ecce tibi memorabilem multò angustioris Temporis Periodum, quatenùs ad Historiam Angliæ; nimirùm ab Vnione Rosarum, ad Vnionem Regnorum; Spatium temporis, quod meo quidem iudicio, maiorem recipit Euentuum (quæ raró se ostendunt) varietatem, quam in pari Successionum numero, vspiam in Regno Hæreditario, deprehendere licet. Incipit enim ab Adeptione Coronæ mixtâ, partìm Armis, partìm Iure: Ingressum siquidem Ferrum aperuit, Stabilimentum attulerunt Nuptiæ; Secuta igitur sunt tempora illis initijs consentanea; simillima fluctibus, post magnam tempestatem, tumores & agitationes suas, sed absque aliquâ immani procellâ, retinentibus; atque Gubernatoris prudentiâ, qui vnus inter Antecessores Reges consilio enituit, superatis. Ordine proximus succedit Rex, cuius Actiones, licet magis impetu quàm consilio administratæ, non leue tamen in Rebus Europæ momentum attulerunt, eas subinde librando, & inclinando, prout ipsæ propendebant. Quo etiàm regnante, cœpit fieri ingens illa Statûs Ecclesiastici Mutatio, qualis raró admodùm prodit in Theatrum. Secutus est Rex Minor. Dein tentamentum Tyrannidis, licet illud breuissimum fuerit, instar Febris Ephemeræ. Dein Regnum Fæminæ, extero Regi nuptæ. Rursùs Regnum Fæminæ solitariæ, & cælibis. Hæc omnia demùm excepit Euentus iste faustus & gloriosus; nimirùm huiusce Insulæ Britanniæ, à toto Orbe diuisæ, in se Vnio; per quam Vetus illud Oraculum Æneæ redditum, quod requiem ei præmonstrabat,

—— (*Antiquam exquirite matrem*;)

Supra nobilissimas Gentes Angliæ & Scotiæ, in Nomine illo *Britanniæ*, *Antiquæ suæ Matris*, iam conuenientes, adimpletum sit; in pignus, & tesseram Metæ

&

& Exitûs Errorum, & peregrinationis, iam reperti. Ita vt, quemadmodùm Corpora ponderosa iactata, antequàm ponant & consistant, trepidationes quasdam experiantur; eodem modo probabile videtur, Diuinâ Prouidentiâ factum esse, vt Monarchia ista, priusquàm in tuâ Maiestate, regiâque tuâ sobole (in quâ spero eam in perpetuum fore stabilitam) consisteret, & confirmata esset, has tam varias Mutationes, & Vicissitudines, tanquam præludia Stabilitatis suæ, subiret.

De *Vitis* cogitantem, subit quædam Admiratio, Tempora ista nostra, haud nosse Bona sua; cùm tam rara sit Commemoratio, & conscriptio vitarum, eorum, qui nostro seculo claruerunt. Etsi enim Reges, & qui absolutum Principatum obtineant, pauci esse possint; Principes etiàm in Rep. liberâ (tot Rebusp. in Monarchiam conuersis) haud multi; vtcunque tamen non defuerunt Viri egregij, (licet sub Regibus) qui meliora merentur, quàm incertam & vagam Memoriæ suæ Famam, aut Elogia arida & ieiuna. Etenim hâc ex parte, Inuentum cuiusdam ex Poetis Recentioribus, quo antiquam Fabulam locupletauit, non ineleganś est. Fingit ille in extremitate Fili Parcarum, Numisma quoddam, seu Monile pendere, in quo Defuncti Nomen impressum sit: Tempus autem Cultrum Atropi præstolari, & statim abscisso Filo, Numismata eripere, eáque asportata, paulò post in Fluuium Lethes, ex gremio suo proijcere: Circa Fluuium autem, magnam Auium vim volitare, quæ Numismata arripiunt, ac postquàm in rostris ipsarum paulispèr eadem circumtulerint, paulò post per incuriam in Fluuium decidere permittunt: Inter eas verò, Cygnos reperiri nonnullos, qui si Numisma aliquod cum Nomine prehenderint, illicò ad Templum quoddam illud deferre solebant, Immortalitati cônsecratum. Huiusmodi itaque Cygni nostris Temporibus ferè defecerunt. Quamuis autem plurimi

O Hominum,

Hominum, Curis & Studijs suis nimiò plus quam Corporibus mortales; Nominis sui memoriam, veluti Fumum aut Auram despiciant,

——*Animi nil magnæ Laudis egentes*;

Quorum scilicet Philosophia & Seueritas ab eâ Radice pullulat, *Non priùs laudes contempsimus, quam laudanda facere desiuimus*; Id tamen apud nos Salomonis iudicio non præiudicabit, *Memoria iusti cum laudibus, at impiorum nomen putrescet*: Altera perpetuò floret, alterum aut in Obliuionem protinùs abit, aut in Odorem tetrum computrescit. Ac propterea in eo ipso Stilo, vel loquendi Formulâ, quæ rectè admodùm recepta est, vt Defunctis tribuatur (*Fœlicis memoriæ, piæ memoriæ, bonæ memoriæ*) agnoscere videmur illud, quod Cicero (mutuatus id ipsum à Demosthene) protulit, *Bonam famam propriam esse possessionem Defunctorum*. Quam quidem Possessionem non possum non notare nostro æuo incultam vt plurimùm, & neglectam iacere.

Quantùm ad *Relationes*, optandum esset prorsùs, vt multò maior circa eas adhiberetur diligentia. Quippe vix incidit aliqua Actio paulò illustrior, cui non intersit Calamus aliquis ex melioribus, qui eam excipere & describere possit. Quoniàm autem is perpaucorum Hominum esse debet, qui Historiam Iustam pro dignitate conscribat, (vt ex paucitate Historicorum vel mediocrium satis liquet) idcircò si Actiones particulares, sub tempus ipsum quo geruntur, tolerabili aliquo Scripto Memoriæ mandarentur; sperandum esset exorituros quandoque, qui Historiam Iustam, ope & auxilio illarum *Relationum* conscribere posset. Illæ enim instar Seminarij esse possint, vnde, cùm vsus foret, Hortus amplus & magnificus consereretur.

CAPVT

O

CAPVT VIII.

Partitio Historiæ Temporum *in* Historiam Vniuersalem, *&* Particularem; *& vtriusque Commoda, & Incommoda.*

HISTORIA *Temporum* aut *Vniuersalis* est, aut *Particularis*; Hæc alicuius *Regni*, vel *Reip.* vel *Nationis* res gestas complectitur; illa *Vniuersi Orbis*. Neque enim defuerunt, qui *Historiam Mundi*, etiàm ab Origine scripsisse videri volunt; Farraginem rerum, & Compendia Narrationum pro Historiâ exhibentes: Alij sui Temporis Res, per Orbem Terrarum memorabiles, tanquam Iustâ Historiâ complecti posse confisi sunt, Conatu profectò magnanimo, atque Fructu haud exiguo. Neque enim Res humanæ ita Imperijs, aut Regionibus diuisæ sunt, vt non habeant multa connexa; Quare iuuat certè Fata, alicui Seculo, aut Ætati destinata, veluti vnâ Fabulâ contenta, & descripta intueri. Fit etiàm, vt plurima scripta non contemnenda (qualia sunt eæ, de quibus anteà locuti sumus, *Relationes*) aliàs fortè peritura, neque Prelum sæpiùs passura, aut saltem Capita ipsorum, in huiusmodi *Historiam Generalem* recipiantur, atque hoc pacto figantur, & conseruentur. Veruntamèn, si quis rem rectiùs perpendat, animaduertet tam seueras esse *Historiæ Iustæ* Leges, vt eas in tantâ Argumenti vastitate exercere vix liceat; adeò vt minuatur potiùs Historiæ Maiestas Molis granditate, quàm amplificetur. Fiet enim, vt qui tam varia vndequaque persequitur, is Informationis Religione paulatim remissâ, & diligentiâ suâ, quæ ad tot res extenditur, in singulis elanguescente, Auras populares, & Rumores captet; & ex Relationibus non admodùm Authenticis,

aut huiusmodi aliquâ leuidensi Materiâ, Historiam conficiet. Quinetiàm necesse ei erit, (ne Opus in immensum excrescat,) plurima relatu digna consultò prætermittere, atque ad Epitomarum rationes sæpiùs delabi. Incumbit etiàm aliud periculum non paruum, atque Vtilitati illi Historiæ Vniuersalis, ex diametro oppositum; Quemadmodùm enim Vniuersalis Historia, Narrationes aliquas, quæ aliàs fortè fuissent perituræ, conseruat; ita contrà sæpenumerò Narrationes alias satis fructuosas, quæ alitèr victuræ fuissent, propter grata Mortalibus rerum Compendia, perimit.

CAPVT IX.

Partitio alia Historiæ Temporum, *in* Annales, *&* Acta Diurna.

ETIAM *Historia Temporum* rectè diuiditur in *Annales*, & *Diaria:* Quæ Diuisio, licet ex Periodis Temporum Nomina sumat, tamen ad Delectum Rerum etiàm pertinet. Rectè enim Cornelius Tacitus, cùm in mentionem Magnificentiæ quarundam Structurarum incidit, statìm subdit, *Ex dignitate populi Ro. repertum esse, res illustres Annalibus, talia diurnis vrbis Actis mandare:* Applicando Annalibus Res, quæ ad Statum Reip. pertinent, Acta verò & Accidentia leuiora, Diarijs. Meo vtique iudicio, valere conueniret Disciplinam quandam Haraldicam, in disponendis non minùs Librorum, quàm Personarum Dignitatibus. Sicut enim nihil Rebus Ciuilibus magis detrahit, quàm Ordinum & Graduum confusio; ita etiàm Auctoritati Historiæ

grauis, haud parùm derogat, si admisceantur Politicis Res leuioris momenti; quales sunt Pompæ, & Solennitates, & Spectacula, & huiusmodi. Atque sanè optandum esset, vt illa ipsa Distinctio in consuetudinem veniret. Nostris verò temporibus, *Diaria* in Nauigationibus tantùm, & Expeditionibus bellicis in vsu sunt. Apud Antiquos certè Regum honori dabatur, vt Acta Palatij sui in *Diaria* referrentur; quod videmus factum fuisse sub Ahasuero Persarum Rege; qui cùm Noctem ageret insomnem, *Diaria* poposcit, vbi Coniurationem Eunuchorum recognouit. At in Alexandri Magni *Diarijs*, tam pusilla continebantur, vt etiàm, si fortè ad Mensam dormiret, in Acta reponeretur: Neque enim sicut *Annales* tantùm grauia, ita *Diaria* tantùm leuia complexa sunt; sed omnia promiscuè, & cursìm *Diarijs* excipiebantur, seu maioris, seu minoris Momenti.

CAPVT X.

Partitio secunda Historiæ Ciuilis, *in* Meram, & Mixtam.

POstrema verò Partitio *Historiæ Ciuilis* ea sit; vt diuidatur in *Meram*, aut *Mixtam*. *Mixturæ* celebres duæ, Altera ex *Scientiâ Ciuili*, Altera præcipuè ex *Naturali*. Introductum est enim ab aliquibus genus scribendi, vt quis Narrationes aliquas, non in serie Historiæ continuatas, sed ex Delectu Auctoris excerptas conscribat: Deindè easdem recolat, & tanquam ruminet; & sumptâ ab ipsis occasione, de rebus Politicis disserat. Quod genus *Historiæ Ruminatæ* nos sanè magnoperè probamus

rinis, modò huiusmodi Scriptor hoc agat, & hoc se agere confiteatur. *Historiam* autem *Iustam* ex professo scribenti, Politica vbique ingerere, atque per illa Filum Historiæ interrumpere, intempestiuum quiddam, & molestum est. Licet enim Historia quæque prudentior, Politicis præceptis, & monitis, veluti impregnata sit; tamen Scriptor ipse sibi obstetricari non debet.

Mixta etiam est *Historia Cosmographica*, idque multipliciter: Habet enim ex *Historiâ Naturali*, *Regiones* ipsas, atque earum *Situs*, & *Fructus*: Ex *Historiâ Ciuili*, *Vrbes*, *Imperia*, *Mores*; Ex *Mathematicis*, *Climata*, & *Configurationes Cœli*, quibus Tractus Mundi subiacent. In quo genere *Historiæ*, siue Scientiæ, est quod seculo nostro gratulemur: Orbis enim Terrarum factus est, hâc nostrâ ætate, mirum in modum fenestratus, atque patens: Antiqui certè Zonas, & Antipodas nouerant,

(Nosq; vbi primus equis oriens afflauit anhelis,
Illic sera rubens accendit lumina vesper.)

Idque ipsum magis per Demonstrationes, quàm per Peregrinationes: Verùm vt *Carina* aliqua parua, Cœlum ipsum æmularetur; atque vniuersum Globum Terrestre, magis etiam obliquo & flexuoso, quàm Cœlestia solent, itinere circumiuerit, ea est nostri Seculi Prærogatiua: ita vt præsens Ætas iure in Symbolo suo vsurpare possit, non tantùm illud *Plus vltrà*, vbi Antiqui vsurpabant *Non vltrà*; atque insupèr illud *Imitabile fulmen*, vbi Antiqui, *Non imitabile fulmen*,

Demens qui nimbos, & non imitabile fulmen;

Verùm & illud, quod omnem Admirationem superat, *Imitabile Cœlum*; propter Nauigationes nostras, quibus circa vniuersum Terræ Ambitum, Cœlestium Corporum more, volui, & circumagi sæpiùs concessum fuit.

Atque hæc præclara, in re Nauticâ, atque Orbe per-

perlustrando, Felicitas, de vlterioribus etiàm progressibus, & Augmentis Scientiarum, spem magnam facere possit; præsertim cum diuino videatur Consilio esse decretum, vt hæc duo coæua sint: Sic enim Daniel Propheta, de nouissimis Temporibus verba faciens, prædicit, *Plurimi pertransibunt & augebitur Scientia*; quasi Pertransitus, siue Perlustratio Mundi, atque multiplex Augmentum Scientiarum, eidem Seculo destinarentur: Sicut magnâ ex parte iam completum videmus; Quandoquidem Tempora nostra, duabus illis prioribus Doctrinarum Periodis, aut Reuolutionibus, (alteri apud Græcos, alteri apud Romanos) eruditione non multùm cedant, eas verò in aliquibus longè superent.

CAPVT XI.

Partitio Historiæ Ecclesiasticæ, *in* Ecclesiasticam specialem, Historiam ad Prophetias, *&* Historiam Nemeseos.

HISTORIA *Ecclesiastica* in genere, easdem ferè cum *Historiâ Ciuili* Partitiones subit. Sunt enim *Chronica Ecclesiastica*, sunt *Vitæ Patrum*, sunt *Relationes de Synodis*, & reliquis ad Ecclesiam spectantibus. Proprio verò nomine, rectè diuiditur in *Historiam Ecclesiasticam* (Generis nomine seruato,) & *Historiam ad Prophetias*, & *Historiam Nemeseos* siue *Prouidentiæ*. Prima *Ecclesiæ Militantis Tempora*, & *Statum diuersum* memorat; siue illa fluctuet, vt *Arca* in *Diluuio*; siue itineretur, vt *Arca* in *Eremo*; siue consistat, vt *Arca* in *Templo*; hoc est, *Statum*

tum Ecclesiæ in Persecutione, in Motu, & in Pace. In hâc Parte, Defectum aliquem non inuenio, quin supersunt in illâ complura potiùs quàm desunt: Illud sanè optarem, vt Massæ tam prægrandi, Virtus quoque & Sinceritas Narrationum responderent.

Secunda Pars, quæ est *Historia ad Prophetias*, ex duobus Relatiuis constat, *Prophetiâ ipsâ*, & eius *Adimpletione.* Quapropter tale esse debet huius Operis Institutum, vt cum singulis ex Scripturis Prophetijs, Euentuum Veritas coniungatur; idque per omnes Mundi Ætates, tum ad confirmationem Fidei, tum ad instituendam Disciplinam quandam, & Peritiam, in interpretatione Prophetiarum, quæ adhùc restant complendæ. Attamen in hâc re, admittenda est illa Latitudo, quæ Diuinis vaticinijs propria est & familiaris; vt Adimpletiones eorum fiant, & continentèr, & punctualitèr: Referunt enim Auctoris sui naturam, *Cui vnus Dies tanquam mille Anni, & mille Anni tanquam vnus Dies*; atque licet Plenitudo, & Fastigium Complementi eorum, plerunque alicui certæ Ætati, vel etiàm certo Momento destinetur; attamen habent interìm Gradus nonnullos, & Scalas complementi, per diuersas Mundi Ætates. Hoc Opus desiderari statuo, verùm tale est, vt magnâ cum sapientiâ, sobrietate, & reuerentiâ tractandum sit, aut omninò dimittendum.

Tertia Pars, quæ *Historia Nemeseos* est, sanè in calamos nonnullorum Piorum Virorum incidit, sed non sine Partium Studio: Occupata est autem, in obseruandâ Diuinâ illâ Conuenientiâ, quæ nonnunquàm intercedit, inter Dei Voluntatem Reuelatam, & Secretam. Quamuis enim tam obscura sint Consilia & Iudicia Dei, vt *Homini Animali* sint penitùs inscrutabilia; quinetiam sæpiùs eorum oculis, qui prospiciunt è Tabernaculo, se subducant; Diuinæ tamen Sapientiæ visum aliquandò per vices, ad suorum

Con-

Confirmationem, & Confusionem eorum, qui tanquam sine Deo sunt in Mundo, ea quasi Maioribus Characteribus descripta, sic proponere conspicienda, vti (sicut loquitur Propheta) *Quiuis etiam in cursu ea perlegere poßit*; hoc est, vt Homines merè Sensuales & voluptarij, qui Iudicia illa Diuina prætervehi festinant, neque cogitationes suas in ea vnquam defigunt; tamen quamuis properè currant, & aliud agant, ipsa agnoscere cogantur. Talia sunt Vindictæ seræ & inopinæ; Salutes subitò affulgentes, & insperatæ; Consilia diuina per Ambages rerum tortuosas, & stupendas spiras, tandem se manifestò expedientia; & similia: Quæ valent, non solùm ad consolandos Animos Fidelium, sed ad Percellendas & conuincendas Conscientias Improborum.

CAPVT XII.

De Appendicibus Historiæ; *quæ circa* Verba *Hominum* (*quemadmodùm* Historia *ipsa circa* Facta) *versantur*: *Partitio earum in* Orationes, Epistolas, *&* Apophthegmata.

AT non *Factorum* solummodò Humani Generis, verum etiàm *Dictorum* Memoria seruari debet. Neque tamen dubium, quin *Dicta* illa quandoque *Historiæ* ipsi inserantur, quatenùs ad Res gestas perspicuè & grauitèr narrandas faciant, & deseruiant. Sed *Dicta* siue *Verba Humana* propriè custodiunt *Libri Orationum, Epistolarum, & Apophthegmatum.* Atque Orationes

 sanè

ſanè virorum prudentium, de Negotijs, & Cauſis grauibus, & arduis habitæ, tum ad Rerum ipſarum notitiam, tum ad Eloquentiam multùm valent. Sed maiora adhùc præſtantur Auxilia ad inſtruendam Prudentiam Ciuilem ab *Epiſtolis*, quæ à Viris Magnis de Negotijs Serijs miſſæ ſunt. Etenìm ex *Verbis Hominum*, nil ſanius aut præſtantius, quàm huiuſmodi *Epiſtolæ*. Habent enim plus natiui ſensûs, quam Orationes; plus etiàm maturitatis, quam Colloquia ſubita. Eædem quandò continuantur ſecundum Seriem Temporum, (vt fit in illis, quæ à Legatis, Præfectis Prouinciarum, & alijs Imperij Miniſtris, ad Reges, vel Senatus, vel alios Superiores ſuos mittuntur; aut viciſſim ab Imperantibus ad Miniſtros,) ſunt certè ad *Hiſtoriam*, præ omnibus, Pretioſiſſima Supellex. Neque *Apophthegmata* ipſa ad Delectationem & Ornatum tantùm proſunt, ſed ad res gerendas etiàm, & vſus Ciuiles. Sunt enim (vt aiebat ille) veluti *Secures* aut *Mucrones Verborum*, qui Rerum & Negotiorum Nodos, acumine quodam ſecant, & penetrant: Occaſiones autem redeunt in Orbem, & quod olìm erat commodum, rursùs adhiberi, & prodeſſe poteſt; ſiue quis ea tanquam ſua proferat, ſiue tanquam Vetera. Neque certe de Vtilitate eius rei ad Ciuilia dubitari poteſt, quam Cæſar Dictator operâ ſuâ honeſtauit; cuius Liber vtinàm extaret, cùm ea, quæ vſquàm habentur in hoc genere, nobis parùm cum delectu congeſta videantur.

Atque hæc dicta ſint de *Hiſtoriâ*, eâ ſcilicet Parte Doctrinæ, quæ reſpondet vni ex *Cellis*, ſiue *Domicilijs Intellectûs*, quæ eſt *Memoria*.

CAPVT

CAPVT XIII.

De secundo Membro principali Doctrinæ, *nempe* Poesi. *Partitio* Poeseos *in* Narratiuam, Dramaticam, *&* Parabolicam. Exempla Parabolicæ *tria proponuntur*.

IAm ad *Poesim* veniamus. *Poesis* est genus Doctrinæ, Verbis plerunque astrictum, Rebus solutum & licentiosum; Itaque, vt initio diximus, ad *Phantasiam* refertur, quæ iniqua, & illicita prorsùs rerum Coniugia & Diuortia comminisci, & machinari solet. *Poesis* autem (vt supra innuimus) duplici accipitur sensu, quatenùs ad *Verba*, vel quatenùs ad *Res* respiciat. Priore sensu, *Sermonis* quidam *Character* est: *Carmen* enim Stili genus, & Elocutionis Formula quædam, nec ad Res pertinet: Nam & vera Narratio Carmine, & ficta Oratione solutâ conscribi potest. Posteriore verò sensu, constituimus eam, ab initio, *Doctrinæ Membrum Principale*, eamque iuxta *Historiam* collocauimus, cùm nihil aliud sit, quàm *Historiæ Imitatio ad Placitum*. Nos igitur in Partitionibus nostris, veras Doctrinarum venas indagantes, & persequentes; neque Consuetudini, & Diuisionibus receptis (in multis) cedentes; *Satyras*, & *Elegias*, & *Epigrammata*, & *Odas*, & huiusmodi, ab instituto Sermone remouemus; atque ad Philosophiam, & Artes Orationis rejicimus. Sub nomine autem *Poeseos*, de *Historiâ ad Placitum confictâ*, tantummodo tractamus.

Partitio *Poeseos* verissima, atque maximè ex proprietate, præter illas Diuisiones, quæ sunt ei cum *Histo-*

riâ communes, (sunt enim *ficta Chronica*, *Vitæ fictæ*, *fictæ* etiàm *Relationes*) ea est, vt sit aut *Narratiua*; aut *Dramatica*; aut *Parabolica*. *Narratiua* prorsùs Historiam imitatur, vt ferè fallat, nisi quod res extollat sæpiùs supra fidem. *Dramatica* est veluti Historia Spectabilis; nam constituit Imaginem Rerum tanquam præsentium, Historia autem tanquam præteritarum. *Parabolica* verò est Historia cum Typo, quæ Intellectualia deducit ad Sensum.

Atque de *Poesi Narratiuâ*, siue eam *Heroicam* appellare placet (modò hoc intelligas de *Materiâ*, non de *Versu*) ea à Fundamento prorsùs nobili excitata videtur, quod ad dignitatem humanæ Naturæ imprimis spectat. Cùm enim Mundus Sensibilis, sit Animâ Rationali dignitate inferior, videtur *Poesis* hæc humanæ Naturæ largiri, quæ Historia denegat; atque Animo Vmbris rerum vtcunque satisfacere, cùm Solida haberi non possint. Si quis enim rem acutiùs introspiciat, firmum ex *Poesi* sumitur Argumentum, Magnitudinem Rerum magis illustrem, Ordinem magis perfectum, & Varietatem magis pulchram, Animæ humanæ complacere, quam in Naturâ ipsâ, post Lapsum, reperire vllo modo possit. Quapropter, cùm Res gestæ, & Euentus, qui veræ Historiæ subijciuntur, non sint eius amplitudinis, in quâ Anima humana sibi satisfaciat, præstò est *Poesis*, quæ Facta magis Heroica confingat: Cùm Historia vera successus rerum, minimè pro meritis Virtutum & Scelerum, narret; corrigit eam *Poesis*, & exitus, & fortunas secundùm Merita, & ex lege Nemeseos exhibet: Cùm Historia vera, obuiâ rerum satietate & similitudine, Animæ humanæ fastidio sit; reficit eam *Poesis*, inexpectata, & varia, & vicissitudinum plena canens. Adeò vt *Poesis* ista, non solùm ad Delectationem, sed etiàm ad Animi Magnitudinem, & ad Mores conferat. Quare & meritò etiàm Diuinitatis

cuiuspiam

cuiuſpiam particeps videri poſſit; quia Animum erigit, & in ſublime rapit; Rerum ſimulachra ad Animi deſideria accommodando, non Animum Rebus (quod Ratio facit, & Hiſtoria,) ſubmittendo. Atque his quidem illecebris, & congruitate, quâ Animum humanum demulcet, addito etiàm conſortio Muſices, vnde ſuauiùs inſinuari poſſit, aditum ſibi patefecit, vt honori fuerit etiàm ſeculis planè rudibus, & apud Nationes Barbaras, cùm aliæ Doctrinæ prorsùs excluſæ eſſent.

Dramatica autem *Poeſis*, que Theatrum habet pro Mundo, vſu eximia eſt, ſi ſana fôret. Non parua enim eſſe poſſet Theatri, & Diſciplina, & Corruptela: Atque Corruptelarum, in hoc genere, abundè eſt; Diſciplina planè noſtris temporibus eſt neglecta. Attamen licet in Rebuſp. modernis, habeatur pro re ludicrâ Actio theatralis, niſi fortè nimiùm trahat è Satyrâ, & mordeat; tamen apud Antiquos curæ fuit, vt Animos Hominum ad Virtutem inſtitueret. Quinetiàm Viris prudentibus, & magnis Philoſophis, veluti Animorum Plectrum quoddam cenſebatur. Atque ſanè veriſſimum eſt, & tanquam Secretum quoddam Naturæ, Hominum animos, cùm congregati ſint, magis quam cùm ſoli ſint, Affectibus & Impreſſionibus patere.

At *Poeſis Parabolica*, inter reliquas eminet, & tanquàm Res ſacra videtur, & Auguſta; cùm præſertim Religio ipſa, eius operâ plerunque vtatur, & per eam commercia Diuinorum cum Humanis exerceat. Attamen & hæc quoque, Ingeniorum circa Allegorias leuitate & indulgentiâ, contaminata inuenitur. Eſt autem vſûs ambigui, atque ad contraria adhibetur. Facit enim ad *Inuolucrum*; facit etiàm ad *Illuſtrationem*. In hoc *Docendi* quædam *Ratio*; in illo *Occultandi Artificium* quæri videtur. Hæc autem *Docendi Ratio*, quæ facit ad *Illuſtrationem*, antiquis ſeculis plurimùm adhibebatur: Cum enim Rationis humanæ Inuenta, & Concluſiones,

clusiones, (etiàm eæ quæ nunc tritæ, & vulgatæ sunt) tunc temporis nouæ & insuetæ essent, vix illam subtilitatem capiebant Ingenia Humana, nisi propiùs eæ ad Sensum per huiusmodi Simulachra, & Exempla deducerentur. Quare omnia apud illos, Fabularum omnigenarum, & Parabolarũ, & Ænigmatum, & similitudinum plena fuerunt. Hinc Tesseræ Pythagoræ, Ænigmata Sphingis, Æsopi Fabulæ, & similia. Quinetiàm Apophthegmata veterum Sapientum ferè per similitudines rem demonstrabant. Hinc Menenius Agrippa apud Romanos (Gentem eo seculo minimè literatam) seditionem Fabulâ repressit. Denique vt Hieroglyphica Literis, ita Parabolæ Argumentis erant antiquiores. Atque hodiè etiàm & sempèr, eximius est, & fuit Parabolarum vigor, cùm nec Argumenta tam perspicua, nec vera exempla tam apta, esse possint.

Alter est vsus *Poeseos Parabolicæ*, priori quasi contrarius, qui facit (vt diximus) ad *Inuolucrum*; earum nempè Rerum, quarum dignitas tanquam velo quodam discreta esse mereatur: Hoc est, cùm Occulta & Mysteria Religionis, Politicæ, & Philosophiæ, Fabulis & Parabolis vestiuntur. Vtrùm verò Fabulis veteribus Poetarum, subsit aliquis Sensus mysticus, dubitationem nonnullam habet: Atque ipsi certè fatemur, nos in eam sententiam propendere, vt non paucis Antiquorum Poetarum Fabulis, Mysterium infusum fuisse putemus. Neque nos mouet, quod ista Pueris ferè, & Grammaticis relinquantur, & vilescant, vt de illis contemptim sententiam feramus: Quin contrà, cùm planè constet scripta illa, quæ Fabulas istas recitant, ex Scriptis Hominum, post Literas Sacras, esse antiquissima, & longè his antiquiores Fabulas ipsas; (etenim tanquam priùs creditæ & receptæ, non tanquam excogitatæ ab illis Scriptoribus referuntur) videntur esse instar tenuis cuiusdam auræ, quæ ex traditionibus Nationum magis

Anti-

Antiquarum, in Græcorum Fistulas inciderunt. Cùm verò, quæ circa harum Parabolarum Interpretationem, adhûc tentata sint, per Homines scilicet imperitos, nec vltra Locos communes doctos, nobis nullo modo satisfaciant; Philosophiam secundùm Parabolas antiquas, inter *Desiderata* referre visum est. Eius autem Operis *Exemplum* vnum aut alterum subiungemus. Non quod res sit fortassè tanti, sed vt Institutum nostrum seruemus. Id huiusmodi est, vt de Operibus illis, quæ inter *Desiderata* ponimus (si quid sit paulò obscurius) perpetuò aut *præcepta* ad opus illud instruendum, aut *Exempla* proponamus: ne quis fortè existimet, leuem aliquam tantùm Notionem, de illis Mentem nostram perstrinxisse; nosque Regiones sicut Augures, Animo tantùm metiri, neque eas ingrediendi vias nosse. Aliam aliquam partem in *Poesi* desiderari non inuenimus; quin potiùs cum Planta sit *poesis*, quæ veluti à Terrâ luxuriante, absque certo semine, germinauerit, supra cæteras Doctrinas excreuit, & diffusa est. Verùm iam *Exempla* proponemus, tria tantùm numero, Vnum è *Naturalibus*, è *Politicis* vnum, atque vnum denique è *Moralibus*.

Exemplum Primum Philosophiæ secundùm Parabolas Antiquas, in Naturalibus. De *Vniuerso, secundùm Fabulam* Panis.

ANTIQVI Generationem *Panis* in dubio relinquunt. Alij enim eum à *Mercurio* genitum; Alij longè alium Generationis modum ei tribuunt. Aiunt enim Procos vniuersos cum *Penelope* rem habuisse, ex quo promiscuo concubitu, *Pana* communem Filium ortum esse. Neque prætermittenda est tertia illa Generationis explicatio: Quidam enim prodiderunt eum *Iouis*, & *Hybreos* (id est, *Contumeliæ*,) Filium fuisse.

Vtcun-

Vtcunq; orto, *Parcæ* illi Sorores fuisse perhibentur, quæ in Specu subterraneo habitabant: *Pan* autem morabatur sub Dîo. Effigies *Panis* talis ab Antiquitate describitur; Cornutus, Cornibus in acutum surgentibus, & vsque ad Cœlum fastigiatis; Corpore toto hispidus & villosus; Barbâ inprimis promissâ; Figurâ biformis, Humanâ quoad superiora, sed Semiferâ & in Capræ Pedes desinente. Gestabat autem Insignia Potestatis; Sinistrâ Fistulam ex septem Calamis compactam, Dextrâ Pedum siue Baculum, superiùs curuum & inflexum. Induebatur Chlamyde ex *pelle Pardalis*. Potestates ei & Munera huiusmodi attribuuntur, vt sit Deus Venatorum, etiàm Pastorum, & in Vniuersum Ruricolarum; Præses item Montium. Erat etiàm, proximus à *Mercurio*, Nuncius Deorum. Habebatur etiam Dux & Imperator *Nympharum*, quæ circa eum perpetuò Choreas ducere, & tripudiare solebant: Comitabantur & *Satyri*, & his seniores *Sileni*. Habebat insuper potestatem *Terrores* immittendi, præsertìm inanes & superstitiosos, qui & *Panici* vocati sunt. Res gestæ autem eius non multæ memorantur: Illud præcipuum, quod *Cupidinem* prouocauit ad Luctam, à quo etiàm in Certamine victus est. Etiàm *Typhonem Gigantem* Retibus implicauit & cohibuit. Atque narrant insupèr, cùm *Ceres* mæsta, & ob raptam *Proserpinam* indignata, se abscondisset; atque Dij omnes ad eam inuestigandam magnoperè incubuissent, & se per varias Vias dispertiti essent; *Pani* solummodò ex felicitate quâdam contigisse, vt inter Venandum eam inueniret, & indicaret. Ausus est quoque cum *Apolline* de Victoriâ Musices decertare, atque etiàm *Mydâ* Iudice prælatus est; ob quod iudicium *Mydas* Asininas Aures tulit, sed clàm & secretò. Amores *Panis* nulli referuntur, aut saltem admodùm rari; quod mirum, inter Turbam Deorum, prorsùs tam profusè amatoriam,

amatoriam, videri possit. Illud solummodò ei datur, quod *Ecchô* adamaret, quæ etiàm Vxor eius est habita; atque vnam præterea Nympham, *Syringam* nomine; in quam propter Iram & Vindictam *Cupidinis* (quem ad Luctam prouocare non reueritus esset) incensus est. Etiàm *Lunam* quondàm in altas Syluas seuocasse dicitur. Neque etiàm Prolem vllam suscepit (quod similitèr mirum est, cùm Dij, præsertìm Masculi, prolifici admodùm essent) nisi quod ei attribuatur tanquam Filia, Muliercula quædam Ancilla, *Iambe* nomine; quæ ridiculis Narratiunculis oblectare Hospites solebat, eiusque Proles ex Coniuge *Ecchô* esse à nonnullis existimabatur. *Parabola* talis esse videtur.

Pan (vt & Nomen ipsum etiàm sonat) *Vniuersum* siue *Vniuersitatem Rerum* repræsentat & proponit. De huius *Origine* duplex omninò sententia est, atque adeò esse potest. Aut enim à *Mercurio* est, Verbo scilicet diuino, (quod & Sacræ Literæ extra controuersiam ponunt; & Philosophi ipsi, qui magis Diuini habiti sunt, viderunt) aut ex *confusis Rerum Seminibus*. Etenim quidam è Philosophis Semina Rerum etiàm Substantiâ infinita statuerunt; vnde Opinio de Homoiomeris fluxit, quam *Anaxagoras* aut inuenit, aut celebrauit. Nonnulli verò magis acutè & sobriè censebant, ad Varietatem Rerum expediendam sufficere, si Semina, Substantiâ eadem, Figuris varia sed certis & definitis, essent; & reliqua in positurâ & complexu Seminum ad inuicem ponebant; ex quo Fonte Opinio de *Atomis* emanauit, ad quam *Democritus* se applicauit, cùm *Leucippus* eius Auctor fuisset. At alij, licet vnum rerum Principium assererent (Aquam *Thales*, Aerem *Anaximenes*, Ignem *Heraclitus*) tamen illud ipsum Principium actu vnicum, potentiâ varium & dispensabile posuerunt, vt in quo Rerum omnium Semina laterent. Qui verò Materiam omninò Spoliatam, & In-

formem, & ad Formas Indifferentem introduxerunt (vt *Plato* & *Aristoteles*) multò etiàm propiùs & propensiùs, ad Parabolæ figuram accesserunt. Posuerunt enim *Materiam* tanquam *publicam Meretricem*, *Formas* verò tanquam *Procos*. Adeò vt omnes de Rerum Principijs Opiniones hùc redeant, & ad illam distributionem reducantur, vt Mundus sit, vel à *Mercurio*; vel à *Penelope* & *Procis* omnibus. Tertia autem *Generatio Panis*, eiusmodi est, vt videantur Græci aliquid de Hebræis Mysterijs, vel per Ægyptios Internuncios, vel vtcunque, inaudiuisse. Pertinet enim ad Statum Mundi, non in meris Natalibus suis, sed post Lapsum Adami, Morti & Corruptioni expositum, & obnoxium factum. Ille enim Status, Dei, & Peccati (siue Contumeliæ) Proles fuit, ac manet. Fuit enim Peccatum Adami ex genere *Contumeliæ*, cùm *Deo similis fieri vellet*. Itaque triplex ista Narratio de *Generatione Panis*, etiàm vera videri possit, si ritè & Rebus & Temporibus distinguatur. Nam iste *Pan* (qualem eum nunc intuemur & complectimur) ex *Verbo Diuino*, mediante confusâ *Materiâ* (quæ tamen ipsa Dei Opus erat) & subintrante *Præuaricatione*, & per eam Corruptione, Ortum habet.

Naturæ rerum, *Fata rerum* sorores verè perhibentur, & ponuntur. *Fata* enim vocantur, Ortus rerum, & Durationes, & Interitus; atque Depressiones etiàm, & Eminentiæ, & Labores, & Felicitates, denique Conditiones quæcunque Indiuidui: quæ tamen nisi in Indiuiduo nobili (vtpote Homine, aut Vrbe, aut Gente) ferè non agnoscuntur. Atqui ad istas Conditiones tam varias, deducit Indiuidua illa singula *Pan*, Rerum scilicet Natura; vt tanquam eadem sit res (quatenùs ad Indiuidua) Catena Naturæ, & Filum Parcarum. Ad hæc insupèr finxerunt Antiqui, *Panem* semper sub Dîo morari, sed *Parcas* sub Specu ingenti

sub-

ſubterraneo habitare, atque inde maximâ pernicitate ad Homines ſubitò aduolare: quia *Natura*, atque Vniuerſi facies, ſpectabilis eſt & aperta; at *Fata* Indiuiduorum occulta, & rapida. Quod ſi *Fatum* accipiatur largiùs, vt omnem prorsùs euentum, non illuſtriores tantùm denotet, tamen vtique & eo ſenſu optimè conuenit cum Vniuerſitate Rerum; cùm ex ordine Naturæ, nil tam exiguum ſit, quod ſine cauſsâ fiat; & rursùs nil tam magnum, vt non aliunde pendeat; adeò vt Fabrica ipſa Naturæ, ſuo ſinu & gremio, omnem euentum & minimum & maximum complectatur; & ſuo tempore certâ Lege prodat. Itaque nil mirum, ſi *Parcæ* vt *Panis* Sorores introductæ ſint, & certè legitimæ. Nam *Fortuna* Vulgi Filia eſt, & leuioribus tantùm Philoſophis placuit. Sanè *Epicurus*, non ſolùm profanum inſtituere ſermonem, ſed etiàm deſipere videtur, cùm dixit, *Præſtare credere Fabulam Deorum, quam Fatum aſſerere*, acſi quicquam in vniuerſo eſſe poſſit inſtar Inſulæ, quod à Rerum nexu ſeparetur. Verùm *Epicurus* Philoſophiam ſuam Naturalem (vt ex ipſius verbis patet) Morali ſuæ accommodans & ſubijciens, nullam opinionem admittere voluit, quæ Animum premeret & morderet, atque *Euthymiam* illam (quam à *Democrito* acceperat) laceſſeret aut turbaret. Itaque ſuauitati Cogitationum indulgens, potiùs quàm Veritatis patiens, planè iugum iactauit, & tam Fati Neceſſitatem, quàm Deorum Metum repudiauit. Verùm de *Parcarum* Germanitate cum *Pane* ſatis dictum eſt.

Cornua autem Mundo attribuuntur, ab imo latiora, ad Verticem acuta. Omnis enim Rerum Natura inſtar Pyramidis acuta eſt. Quippe Indiuidua, in quibus Baſis Naturæ exporrigitur, infinita ſunt; Ea colliguntur in Species, & ipſas multiplices; Species rurſùs inſurgunt in Genera, atque hæc quoque aſcendendo

dendo in magis Generalia contrahuntur; vt tandem Natura, tanquam in vnum coire videatur; Quod *Figurâ* illâ *Pyramidali Cornuum Panis* significatur. Mirum verò minimè est, *Panis* Cornua etiàm Cœlum ferire; cùm Excelsa Naturæ, siue Ideæ Vniuersales, ad Diuina quodam modo pertingant. Itaque & Catena illa *Homeri* decantata, (caussarum scilicet Naturalium) ad Pedem Solij Iouis fixa memorabatur; neque quisquam (vt videre est) Metaphysicam, & quæ in Naturâ æterna, & immobilia sunt, tractauit, atque Animum à fluxu Rerum paulispèr abduxit; qui non simul in Theologiam Naturalem inciderit; adeò paratus & propinquus est transitus, à Vertice illâ Pyramidis, ad Diuina.

Corpus autem *Naturæ* elegantissimè & verissimè depingitur *Hirsutum*, propter Rerum Radios. Radij enim sunt tanquam Naturæ Crines, siue Villi: Atque omnia ferè vel magis vel minùs Radiosa sunt: Quod in facultate Visûs manifestissimum est; Nec minùs in omni Virtute Magneticâ, & Operatione ad distans. Quicquid enim operatur ad Distans, id etiàm Radios emittere rectè dici potest. Sed maximè omnium prominet *Barba Panis*; quia Radij Corporum Cœlestium, & præcipuè Solis, maximè ex longinquo operantur & penetrant; Adeò vt Superiora Terræ, atque etiàm Interiora, ad distantiam nonnullam planè verterint & subegerint, & Spiritu impleuerint. Elegantior autem est Figura de *Barbâ Panis*, quod & Sol ipse, quando Parte superiore eius Nube obuolutâ, Radij inferiùs erumpunt, ad aspectum *Barbatus* cernitur.

Etiàm Corpus Naturæ rectissimè describitur *Biforme*, ob differentiam Corporum Superiorum, & Inferiorum. Illa enim ob Pulchritudinem, & Motûs Æqualitatem & Constantiam, nec-non Imperium in

Terram & Terrestria, meritò sub Humanâ Figurâ repræsentantur; cùm Natura Humana Ordinis & Dominationis particeps sit: Hæc autem ob Perturbationem, & Motus incompositos, & quod à Cœlestibus in plurimis regantur, Bruti Animalis Figurâ contenta esse possunt. Porrò eadem Corporis Biformis Descriptio, pertinet ad Participationem Specierum: Nulla enim Naturæ Species, simplex videri potest, sed tanquam ex duobus participans & concreta. Habet enim Homo nonnihil ex Bruto, Brutum nonnihil ex Plantâ, Planta nonnihil ex Corpore Inanimato, omniaque reuerà biformia sunt, & ex Specie Superiore & Inferiore compacta. Acutissima autem est Allegoria de *Pedibus Capræ*, propter Ascensionem Corporum Terrestrium, versus Regiones Aeris & Cœli, vbi etiam Pensilia fiunt, & inde deijciuntur, magis quàm descendunt. Capra enim Animal scansorium est, eaque è rupibus pendere, atque in præcipitijs hærere amat; Similiter etiam Res, licet inferiori Globo destinatæ, faciunt, idque miris modis, vt in Nubibus & Meteôris manifestissimum est. Imò non sine causâ *Gilbertus*, qui de Magnete laboriosissimè, & secundùm viam experimentalem conscripsit, dubitationem iniecit; Num-non fortè Corpora grauia, post longam à Terra distantiam, Motum versus Inferiora paulatim exuant?

Insignia autem in Manibus *Panis* ponuntur duplicia; Alterum *Harmoniæ*, alterum *Imperij*. *Fistula* enim ex *septem Calamis*, Concentum Rerum & Harmoniam, siue Concordiam cum Discordiâ mistam, (quæ ex septem Stellarum Erratitium Motu conficitur,) euidentèr ostendit. Neque enim alij, præterquàm septem Planetarum, inueniuntur in Cœlo errores, siue expatiationes manifestæ; quæ cum æqualitate Stellarum fixarum, earumque perpetuâ & inuariabili ad se

inuicem

inuicem distantiâ compositæ & temperatæ, tum Constantiam Specierum, tum fluxum Indiuiduorum tueri, & ciere possint. Si qui verò sint Planetæ minores, qui non conspiciuntur; si qua etiàm Mutatio in Cœlo maior (vt in Cometis nonnullis Superlunaribus) videntur illa profectò tanquàm Fistulæ, aut omninò mutæ, aut ad tempus tantùm streperæ; vtpote quarum Operationes vel ad nos non perlabantur, vel Harmoniam illam septem Fistularum *Panis* non diù interturbent. *Pedum* autem illud *Imperij*, nobilis translatio est, propter vias Naturæ partìm rectas, partìm obliquas. Atque *Baculum* illud, siue *Virga*, versus superiorem partem præcipuè curua est, quia omnia Prouidentiæ Diuinæ Opera in Mundo ferè per Ambages & circuitus fiunt; vt aliud agi videri possit, aliud reuerà agatur; sicut *Iosephi venditio in Ægyptum*, & similia. Quinetiàm in Regimine humano omni prudentiore, qui ad Gubernacula sedent, Populo conuenientia, per prætextus & vias obliquas, feliciùs quæ volunt, quàm ex directo superinducunt & insinuant. Etiàm (quod mirum fortassè videri possit) in Rebus merè Naturalibus, citiùs Naturam fallas quàm premas: Adeò, quæ ex directo fiunt, inepta sunt & seipsa impediunt; cùm contrà, via obliqua & insinuans molliter fluat, & effectum sortiatur. *Vestis Panis* & Amiculum, ingeniosè admodùm ex *Pelle Pardalis* fuisse fingitur, propter Maculas vbique sparsas. Cœlum enim Stellis, Maria Insulis, Tellus Floribus consperguntur; Atque etiàm res particulares ferè variegatæ esse solent circa Superficiem, quæ veluti *Rei Chlamys* est.

Officium autem *Panis*, nullâ aliâ re, tam ad viuum proponi atque explicari potuerit, quam quod *Deus Venatorum* sit. Omnis enim naturalis Actio, atque adeò Motus & Progressio, nihil aliud quàm *Venatio* est.

Nam

Nam & Scientiæ & Artes Opera sua venantur; & Consilia humana Fines suos; atque Res naturales omnes vel Alimenta sua vt conseruentur, vel Voluptates & Delicias suas vt perficiantur, venantur; (Omnis siquidem Venatio est aut Prædæ, aut Animi causâ;) idque modis peritis & sagacibus;

Torua Leæna Lupum sequitur, Lupus ipse Capellam,
Florentem Cythisum sequitur lasciua Capella.

Etiàm *Ruricolarum* in genere *Pan Deus* est, quia huiusmodi Homines magis secundùm Naturam viuant, cùm in Vrbibus & Aulis, Natura à cultu nimio corrumpatur, vt illud Poetæ amatorium, verum, propter huiusmodi Delicias, etiàm de Naturâ sit

——— *Pars minima est ipsa puella sui.*

Montium autem inprimis *Præses* dicitur *Pan*, quia in Montibus & Locis editis Natura Rerum panditur, atque Oculis & Contemplationi magis subijcitur. Quod alter à *Mercurio Deorum Nuncius* sit *Pan*, ea Allegoria planè diuina est; cùm proximè post Verbum Dei, ipsa Mundi Imago, diuinæ Potentiæ & Sapientiæ Præconium sit. Quod & Poeta Diuinus cecinit, *Cæli enarrant gloriam Dei, atque opera manuum eius indicat Firmamentum.*

At *Pana* oblectant *Nymphæ*, Animæ scilicet: Deliciæ enim Mundi Animæ Viuentium sunt. Hic autem meritò illarum Imperator, cùm illæ Naturam quæque suam tanquàm Ducem sequantur, & circa eum infinitâ cum Varietate, veluti singulæ more Patrio, saltent, & Chorêas ducant, motu neutiquàm cessante. Itaque acutè quidam ex recentioribus, facultates Animæ omnes, ad Motũ reduxit, & nonnullorum ex Antiquis fastidium & Præcipitationem notauit, qui Memoriam, & Phantasiam, & Rationem, defixis præproperè oculis intuentes & contemplantes, Vim Cogitatiuam, quæ primas tenet, prætermiserunt. Nam & qui meminit, aut etiàm

remi-

reminiſcitur, cogitat; & qui imaginatur, similitèr cogitat; & qui ratiocinatur, vtique cogitat: Denique Anima, ſiue à Senſu monita, ſiue ſibi permiſſa, ſiue in Functionibus Intellectûs, ſiue Affectuum & Voluntatis, ad modulationem Cogitationum ſaltat; quæ eſt illa Nympharum tripudiatio. Vnà verò perpetuò comitantur *Satyri* & *Sileni*, Senectus ſcilicet & Iuuentus. Omnium enim rerum eſt Ætas quædam hilaris & motu gaudens, atque rursùs Ætas tarda & bibula: Vtriuſque autem Ætatis ſtudia, verè contemplanti fortaſsè ridicula, & deformia videantur, inſtar *Satyri* alicuius aut *Sileni*. De *Panicis* autem *Terroribus* prudentiſſima Doctrina proponitur. Natura enim Rerum omnibus Viuentibus indidit Metum & Formidinem, Vitæ atque Eſſentiæ ſuæ conſeruatricem, ac Mala ingruentia vitantem & depellentem. Veruntamen eadem Natura modum tenere neſcia eſt, ſed *Timoribus* Salutaribus ſemper Vanos & Inanes admiſcet; adeò vt omnia (ſi intùs conſpici darentur) *Panicis Terroribus* pleniſſima ſint; præſertim humana; & maximè omnium apud Vulgum, qui ſuperſtitione (quæ verè nihil aliud quàm *Panicus Terror* eſt) in immenſum laborat & agitatur, præcipuè temporibus duris, & trepidis, & aduerſis. Neque Superſtitio iſta tantummodò in vulgo regnat, ſed ab Opinionibus Vulgi etiàm in Sapientiores aliquandò inſilit, vt diuinè *Epicurus* (ſi cætera quæ de Dijs diſſeruit ad hanc normam fuiſſent) locutus ſit: *Non deos vulgi negare profanum, ſeb vulgi opiniones Dijs applicare profanum.*

Quod verò attinet ad *Audaciam Panis*, & *Pugnam* per *prouocationem* cum *Cupidine*; id eò ſpectat, quia Materia non caret Inclinatione, & Appetitu ad Diſſolutionem Mundi, & Recidiuationem in illud Châos antiquum, niſi præualidâ rerum concordiâ (per *Amorem* ſiue *Cupidinem* ſignificatâ) malitia & impetus eius cohi-

cohiberetur, & in ordinem compelletur. Itaque bono admodùm Hominum & Rerum Fato fit (vel potiùs immensâ Bonitate Diuinâ) vt *Pan* illud certamen aduersum experiatur, & victus abscedat. Eôdem prorsùs pertinet, & illud de *Typhone* in *Retibus* implicato, quia vtcunque aliquandò vasti, & insoliti rerum Tumores sint, (id quod *Typhon* sonat) siue intumescant Maria, siue intumescant Nubes, siue intumescat Terra, siue alia, tamen Rerum Natura huiusmodi Corporum exuberantias atque insolentias, Reti inextricabili implicat & coercet, & veluti Catenâ Adamantinâ deuincit.

Quod autem *Inuentio Cereris* huic Deo attribuatur, idque inter Venationem; reliquis autem Dijs negetur, licet sedulò quærentibus, & illud ipsum agentibus; Monitum habet verum admodùm & prudens: hoc scilicet, ne Rerum vtilium ad vitam & Cultum Inuentio, à Philosophijs Abstractis, tanquàm Dijs Maioribus expectetur, licet totis viribus in illud ipsum incumbant; sed tantummodò à *Pane*, id est Experientiâ sagaci, & Rerum Mundi notitiâ vniuersali; quæ etiàm casu quodam, ac veluti inter venandum in huiusmodi Inuenta incidere solet. Vtilissima enim quæque Inuenta Experientiæ debentur, & veluti Donaria quædam fuere casu in Homines sparsa.

Illud autem *Musices certamen*, eiusque Euentus, salutarem exhibet Doctrinam, atque eam quæ Rationi & Iudicio humano gestienti, & se efferenti, Sobrietatis Vincula inijcere possit. Duplex enim videtur esse Harmonia, & quasi *Musica*, altera Sapientiæ Diuinæ, altera Rationis Humanæ. Iudicio enim Humano, ac veluti Auribus Mortalium, Administratio Mundi & Rerum, & Iudicia Diuina secretiora, sonant aliquid durum, & quasi absonum: Quæ Inscitia, licet *Asininis Auribus*, meritò insigniatur, tamen & illæ ipsæ Aures,

ſecretò non palàm geſtantur. Neque enim huiuſce Rei Deformitas à vulgo conſpicitur aut notatur.

Poſtremò minimè mirum eſt, ſi nulli *Amores Pani* attribuantur, præter *Coniugium Ecchûs*; Mundus enim ſe ipſo, atque in ſe rebus omnibus fruitur: Qui amat autem frui vult, neque in Copiâ Deſiderio locus eſt. Itaque Mundi *Amores* eſſe nulli poſſunt, nec potiundi Cupido, (cùm ſe ipſe contentus ſit,) niſi fortaſſè Amores *Sermonis*. Ij ſunt *Nympha Eccho*, Res non Solida, ſed Vocalis; aut ſi accuratiores ſint, *Syringa*, quandò ſcilicet Verba, & Voces, numeris quibuſdam, ſiue Poeticis, ſiue Oratorijs, & tanquàm Modulamine, reguntur. Inter Sermones autem ſiue Voces, excellentèr ad Coniugium Mundi ſumitur ſola *Eccho*: Ea enim demùm vera eſt Philoſophia, quæ Mundi ipſius voces fideliſſimè reddit, & veluti dictante Mundo conſcripta eſt; & nihil aliud eſt quam eiuſdem Simulachrum & Reflexio; neque addit quicquam de proprio, ſed tantùm iterat, & reſonat. Nam quod *Lunam Pan* in altas Syluas aliquando ſeuocaſſet, videtur pertinere ad Congreſſum Sensûs, cum rebus Cœleſtibus, ſiue Diuinis. Nam alia eſt *Endymionis* ratio, alia *Panis*: Ad *Endymionem* dormientem ſponte ſe demittit *Luna*; ſiquidem ad Intellectum ſopitum, & à ſenſibus abductum, quandóque ſponte influunt Diuina: Quod ſi acceſſantur & vocentur à Senſu, tanquam à *Pane*, tum verò non aliud lumen præbent, quam illud,

Quale ſub incertam Lunam ſub luce malignâ
Eſt iter in Syluis ———

Ad Mundi etiàm ſufficientiam & Perfectionem pertinet, quod *Prolem non edat*. Ille enim per Partes generat; per Totum quomodò generare poſſit, cùm Corpus extra ipſum non ſit? Nam de *Muliercula* illâ *Iambe, Filiâ Panis* putatiuâ, eſt ſanè ea Adiectio quædam ad Fabulam ſapientiſſima. Per illam enim repræ-

ſentantur

sentantur eæ, quæ perpetuis temporibus passim vagantur, atque omnia implent, vaniloquæ de Rerum Naturâ Doctrinæ, re ipsâ infructuosæ, Genere quasi subditiciæ, garrulitate verò interdum iucundæ, interdum molestæ & importunæ.

Exemplum alterum Philosophiæ, secundum Parabolas Antiquas, in Politicis. *De Bello, secundum Fabulam* Persei.

PERSEVS, *Orientalis* cùm fuisset, missus traditur à *Pallade*, ad obtruncandam *Medusam*, quæ Populis plurimis ad *Occidentem*, in extremis *Iberiæ* partibus, maximæ calamitati fuit. Monstrum enim hoc, aliàs crudele & immane, etiàm Aspectu tam dirum atque horrendum fuit, vt eo solo Homines in Saxa verteret. Erat autem, è *Gorgonibus* vna, *Medusa*, ac sola inter eas Mortalis, cùm reliquæ passiuæ non essent. *Perseus* igitur ad tam nobile Facinus se comparans, Arma ad Dona à tribus Dijs mutuò accepit; *Alas* à *Mercurio*, talares scilicet non axillares; à *Plutone* autem *Galeam*; *Scutum* denique à *Pallade* & *Speculum*. Neque tamen (licet tanto apparatu instructus,) ad *Medusam* rectà perrexit, sed primùm ad *Græas* diuertit; Eæ Sorores, ex alterâ Parente, *Gorgonibus* erant; Atque *Grææ* istæ canæ etiàm à Natiuitate erant, & tanquàm Vetulæ. Oculus autem ijs tantummodò & Dens erat omnibus vnicus; quos prout exire foràs quamque contigerat, vicissìm gestabant, reuersæ autem deponere solebant. Hunc itaque Oculum, atque hunc Dentem illæ *Perseo* commodârunt. Tum demùm, cùm se abundè ad destinata perficienda instructum iudicaret, ad *Medusam* properauit, impiger & volans. Illam autem offendit dormientem, neque tamen aspectui eius (si forsan euigilaret) se commit-

tere audebat, ſed Ceruice reflexâ, & in *Speculum* illud *Palladis* inſpiciens, atque hoc modo ictus dirigens, Caput *Meduſæ* abſcîdit: Ex Sanguine autem eiuſdem, in terram fuſo, ſtatìm *Pegaſus* Alatus emicuit: Caput autem abſciſſum *Perſeus* in Scutum *Palladis* tranſtulit & inſeruit, cui etiamnùm ſua manſit vis, vt ad eius intuitum omnes ceù attoniti aut ſyderati obrigerent.

Fabula conficta videtur de *Belligerandi Ratione* & Prudentiâ: Atque primò omnis *Belli Suſceptio* debet eſſe tanquam *Miſſio à Pallade*; non à *Venere* certè (vt Bellum Troianum fuit) aut aliâ leui ex cauſsâ; quippe cùm in Conſilijs ſolidis, Decreta de Bellis fundari oporteat. Deinde de *Genere Belli* eligendo, tria proponit Fabula Præcepta, ſana admodùm & grauia: Primum eſt, vt de *Subiugatione Nationum Finitimarum* quis non magnoperè laboret: Neque enim eadem eſt Patrimonij, & Imperij amplificandi ratio: Nam in Poſſeſſionibus priuatis, Vicinitas Prædiorum ſpectatur, ſed in propagando Imperio, Occaſio, & Belli conficiendi Facilitas, & Fructus, loco Vicinitatis eſſe debent. Itaque *Perſeus*, licet *Orientalis*, tamen tam longinquam Expeditionem, vſque ad extremum *Occidentem*, minimè detrectauit. Huius rei Exemplum inſigne eſt in Belligerandi diuerſâ ratione Patris & Filij Regum, *Philippi* & *Alexandri*. Ille enim in Finitimis Bellis occupatus, Vrbes paucas Imperio adiecit, idque non ſine maximâ Contentione & Periculo; quippe qui & aliàs, & præcipuè in *Prælio Chæroneo*, in vltimum diſcrimen adductus fuit: At *Alexander* longinquam Expeditionem benè auſus in *Perſas*, Nationes infinitas ſubiugauit, magis Itineribus quàm Prælijs fatigatus. Hoc ipſum adhùc clariùs cernitur, in Propagatione *Imperij Romanorum*, qui, quo tempore ex parte *Occidentis*, vix vltra *Liguriam* Armis penetrauerant, eodem tempore *Orientis* Prouincias vſque ad

Montem

Montum Taurum Armis & Imperio complexi sunt. Etiàm *Carolus Octauus* Rex *Galliæ*, *Bellum Britannicum* (quod Matrimonio tandem compositum est) non admodùm facile expertus, expeditionem illam *Neapolitanam* longinquam, admirandâ quâdam facilitate & felicitate transegit. Habent certè hoc Bella longinqua, vt cum ijs manus conseratur, qui Militiæ & Armis Inuasoris minimè sint assueti, quod in finitimis secùs se habet. Etiàm & Apparatus in huiusmodi Expeditionibus solet esse diligentior & instructior; & Terror apud Hostes ex ipso ausu & fiduciâ maior. Neque etiàm ferè possit fieri in illis Expeditionibus remotis, per Hostes, ad quos tam longo itinere peruenitur, Diuersio aliqua aut Inuasio reciproca, quæ in Belligerandi ratione cum Finitimis, sæpiùs adhibetur. Caput autem rei est, quod in subiugandis Finitimis, Occasionum Delectus in angusto versatur; at si quis longinquiora non detrectet, poterit pro arbitrio suo eò transferre Bellum, vbi aut Disciplina Militaris maximè est eneruata, aut vires Nationis plurimùm attritæ & consumptæ, aut Dissidia Ciuilia opportunè oborta, aut aliæ huiusmodi Commoditates se ostendant. Secundum est, vt semper subsit *Caussa Belli* iusta, & pia, & honorifica, & fauorabilis: Id enim alacritatem, tum Militibus, tum Populis impensas conferentibus, addit, & Societates aperit & conciliat, & plurimas denique commoditates habet. Inter Caussas autem Belli, admodùm fauorabilis est ea, quæ ducit ad debellandas Tyrannides, sub quibus Populus succumbit, & prosternitur sine Animis & Vigore, tanquam sub *Aspectum Medusæ*; quod etiàm *Herculi* Diuinitatem conciliauit. Romanis certè magna Religio fuit, strenuè & impigrè accurrere ad Socios tuendos, si quoquo modo oppressi fuissent. Etiàm Bella ob Vindictam iustam ferè semper felicia fuerunt, sicut Bellum aduersus

uersus *Brutum* & *Cassium*, ad vindicandam Mortem *Cæsaris*; *Seueri* ad vindicandam Mortem *Pertinacis*; *Iunij Bruti* ad vindicandam Mortem *Lucretiæ*: Denique quicunque Bello Calamitates Hominum & Iniurias, aut leuant aut vindicant, sub *Perseo* militant. Tertium vt in omni Bello suscipiendo vera sit *Æstimatio virium*; atque rectè perpendatur, vtrùm Bellum sit tale, quod confici & ad exitum perduci possit, ne quis vastas & infinitas Spes persequatur. Prudentèr enim *Perseus* inter *Gorgonas* (per quas Bella repræsentantur) eam delegit, quæ in suâ Naturâ Mortalis erat, neque ad Impossibilia Animum adiecit. Atque de ijs, quæ in suscipiendo Bello Deliberationem subeunt, hæc præcipit Fabula, reliqua ad Belligerationem ipsam pertinent.

In Bello maximè omnium prosunt illa tria *Dona Deorum*, adeò vt Fortunam ipsam ferè regant & trahant. Accepit enim *Perseus Celeritatem*, à *Mercurio*, *Occultationem Consiliorum* ab *Orco*, & *Prouidentiam* à *Pallade*: Neque caret Allegoriâ, eâque prudentissimâ, quod *Alæ* illæ *Celeritatis* in rebus conficiendis (cùm Celeritas in Bello plurimum possit) *Talares*, non *Axillares* fuerint, atque Pedibus non Humeris additæ; quia non tam in primis Belli agressibus, quam in ijs quæ sequuntur, & primis subsidio sunt, Celeritas requiritur. Nullus enim Error in Bello magis frequens fuit, quam quod Prosecutiones, & subsidiarij Impetus, Initiorum Alacritati non respondeant. At *Galea Plutonis* (quæ Homines inuisibiles reddere solebat) manifesta Parabola est. Nam *Consiliorum Occultatio* post *Celeritatem*, maximi ad Bellum est momenti. Cuius etiàm Celeritas ipsa Pars magna est. Celeritas enim Consiliorum euulgationem præuertit. Ad *Galeam Plutonis* spectant, vt vnus Bello præsit, cum Mandatis liberis; Consultationes enim cum multis, habent aliquid potiùs ex *Cristis Martis*,

tis, quam ex *Galeâ Plutonis*. Eôdem spectant Prætextus Varij, & Designationes Ancipites, & Famæ Emissariæ, quæ Oculos Hominum aut perstringunt aut auertunt, atque vera Consiliorum in obscuro ponunt. Etiàm Cautiones diligentes & suspiciosæ, de Literis, de Legatis, de Perfugis, & complura alia *Galeam Plutonis* ornant, & reuinciunt. At non minùs interest, *Consilia Hostium* explorare, quam sua occultare. Itaque *Galeæ Plutonis* adiungendum est *Speculum palladis*, per quod Hostium vires, Inopia, Occulti Fautores, Dissidia & Factiones, Progressus, Consilia cernantur. Quoniam verò tantum fortuitorum suscipit Bellum, vt nec in Consilijs proprijs occultandis, nec in Hostium explorandis, nec in Celeritate ipsâ, multum fiduciæ ponendum sit, ideò ante omnia sumendum *Palladis Scutum*, *Prouidentiæ* scilicet, vt quam minimum *Fortunæ* relinquatur. Huc pertinent, Exploratò vias inire, Castra diligentèr munire (quod in Militiâ modernâ in desuetudinem ferè abijt; Castra verò instar Vrbis Munitæ, Romanis ad aduersos Prælij euentus erant) Acies stabilis & ordinata, non nimiùm fidendo Cohortibus leuis Armaturæ, aut etiàm Equitum Turmis; denique omnia quæ ad solidam & sollicitam Defensiuam spectant; cùm plus valeat vtique in Bellis *Scutum Palladis*, quam *Gladius* ipse *Martis*. Verùm *Perseo* vtcunque Copijs aut Animis instructo, restat aliud quidpiam, maximi per omnia momenti, antequam Bellum incipiatur: Nimirùm, vt *diuertat ad Grææs*. *Grææ* autem *Proditiones* sunt, Bellorum scilicet Sorores, non Germanæ illæ quidem, sed Generis Nobilitate quasi impares. Bella enim generosa, Proditiones degeneres & turpes. Earum Descriptio elegans est, vt *Canæ* à Natiuitate sint, & tanquam *Vetulæ*, propter perpetuas Proditorum Curas, & Trepidationes. Earum autem vis (antequam in manifestam defectionem erumpant) aut in *Oculo*, aut in

Dente

Dente est. Omnis enim Factio, à Statu quopiam alienata, & in Proditionem propensa, & *speculatur*, & *mordet*. Atque huiusmodi *Oculus* & *Dens* tanquam *communis* est; nam quicquid didicerunt & nouerunt, ferè per Manus ab vnâ ad alteram transit & percurrit. Et quod ad *Dentem* attinet, vno quasi ore mordent, & eadem Scandala iactant; vt si vnam audias, omnes audias. Itaque *Perseo* sunt istæ *Grææ* conciliandæ, atque in auxilium adducendæ, præsertìm vt *Oculum* & *Dentem* suum ei commodent; *Oculum* ad Indicia; *Dentem* ad Rumores serendos, & Inuidiam conflandam, & Animos Hominum sollicitandos. Postquam verò omnia benè sint ad Bellum præparatè disposita, illud inprimis curandum, quod *Perseus* fecit, vt *Medusa dormiens* inueniatur. Prudens enim Belli Susceptor semper ferè Hostem assequitur imparatum, & securitati propiorem. Denique in ipsis Belli Actionibus atque insultibus, ille *Intuitus* in *Speculum Palladis*, adoperandus est. Plurimi enim ante ipsa Pericula Res Hostium acutè & attentè introspicere possunt; at in ipso Periculi Articulô, aut terrore offunduntur, aut pericula nimiùm præcipites & à fronte spectant; vnde in illa temerè ruunt, Vincendi memores, vitandi obliti. At neutrum horum fieri debet; sed in *Speculum Palladis*, *ceruice reflexâ* inspiciendum, vt impetus rectè dirigatur, absque vel terrore, vel furore.

A Bello perfecto & Victoriâ, sequuntur Effecta duo; *Pegasi* illa *Generatio* & *Exsuscitatio*, quæ satis euidentèr *Famam* denotat, quæ per omnia volat, & Victoriam celebrat, & Reliquias Belli faciles, & in votum cedentes efficit. Secundum, *Gestatio Capitis Medusæ* in *Scuto*; siquidem nullum præsidij genus huic ob præstantiam comparari possit. *Vnicum* enim *Facinus insigne* & memorabile, felicitèr gestum & perpetratum, omnes Hostium Motus

obrigescere

obrigescere facit, atque Maleuolentiam ipsam stupidam reddit.

Exemplum tertium Philosophiæ secundum Parabolas Antiquas, in Moralibus. *De Cupiditate, secundum Fabulam* Dionysi.

NARRANT *Semelem Iouis* Pellicem, postquam Iuramento eum inuiolabili, ad votum indefinitum obstrinxisset, petijsse, vt ad Amplexus suos accederet talis, qualis cum *Iunone* consuesset. Itaque illa ex conflagratione perijt. Infans autem, quem in Vtero gestabat, à Patre exceptus, in Femur eius insutus est; donec Menses Fœtui destinatos compleret. Ex quo tamen onere *Iupiter* interim nonnihil claudicabat. Itaque Puer, quod Iouem, dum in Femore eius portaretur, grauaret & pungeret, Dionysi nomen accepit. Postquàm autem editus esset; apud *Proserpinam* per aliquot Annos nutritus est; cùm verò adultus esset, ore ferè Muliebri conspiciebatur, vt Sexûs videretur tanquam ambigui. Etiàm extinctus & sepultus quondam erat ad tempus, & non ità multò post reuixit. Atque primâ Iuuentâ Vitis culturam, atque adeò Vini confectionem & vsum primus inuenit, & edocuit; ex quo celebris factus, & inclytus, orbem Terrarum subiugauit, & ad vltimos Indorum Terminos perrexit. Curru autem vehebatur à Tigribus tractô; circa eum subsultabant *Dæmones* deformes, *Cobali* vocati, *Acratus* & alij. Quin & *Musæ* Comitatui eius se adiungebant. Vxorem autem sibi sumpsit *Ariadnem*, à *Theseo* desertam & relictam. *Arbor* ei sacra erat *Hedera*. Etiàm Sacrorum & Ceremoniarum Inuentor & Institutor habebatur; eius tamen generis, quæ & Fanaticæ erant, & plenæ corruptelarum, atque insupèr crudeles. Furores quoque immitendi pote-

ſtatem habebat. Certè in *Orgyis* eius, à Mulieribus furore percitis, duo viri inſignes diſcerpti narrantur, *Pentheus* & *Orpheus*: Ille dum arbore conſcensâ Spectator eorum, quæ agerentur, curioſus eſſe voluiſſet; Hic cùm Lyram ſuauitèr & peritè pulſaret. Atque huius Dei Res geſtæ, cùm *Iouis* rebus ferè confunduntur.

Fabula videtur ad *Mores* pertinere, vt vix quicquam in Philoſophiâ Morali, melius inueniatur. Deſcribitur autem sub *Perſonâ Bacchi*, *Natura Cupiditatis*, ſiue Affectuum & Perturbationum Animi. Primùm igitur, quod ad *Natalia Cupiditatis* attinet; *Origò Cupiditatis* omnis, licet nocentiſſimæ, non alia eſt, quàm *Bonum Apparens*. Sicut enim Virtutis Mater eſt Bonum Exiſtens, ſimilitèr Cupiditatis Mater eſt Bonum Apparens. Altera *Iouis* (ſub cuius Perſonâ Animâ Humana repræſentatur) Vxor legitima, altera Pellex: quæ tamen *Iunonis* Honoris æmuletur, tanquam *Semele*. Concipitur verò *Cupiditas* in *Voto illicito*, priùs temerè conceſſo, quàm ritè intellecto & iudicato. Atque poſtquàm efferueſcere cœperit, *Mater* eius (Natura ſcilicet & Species Boni) ex *nimio incendio* deſtruitur & perit. Proceſſus autem Cupiditatis à conceptu ſuo talis eſt: Illa ab *Animo Humano* (qui eius eſt Genitor) & nutricatur, & occultatur, præcipuè in *Inferiori parte* eius, tanquam *Femore*; atque Animum pungit, & conuellit, & deprimit, adeò vt Actiones & Decreta ab eâ impediantur, & claudicent. Quinetiàm poſtquàm conſenſu & tempore confirmata eſt, & in Actus erumpit, vt iam quaſi *Menſes compleuerit*, & edita planè ſit atque nata, primò tamen ad tempus nonnullum apud *Proſerpinam* educatur, id eſt, *Latebras quærit*, atque clandeſtina eſt, & quaſi ſubterranea; donec remotis *Pudoris* & *Metûs Frænis*, & coalitâ audaciâ, aut Virtutis alicuius Prætextum ſumit, aut

Infamiam ipsam contemnit. Atque illud verissimum est, omnem Affectum vehementiorem tanquam *ambigui Sexûs* esse. Habet enim *Impetum Virilem*, *Impotentiam* autem *Muliebrem*. Etiàm illud præclarè, *Bacchum mortuum reuiuiscere*. Videntur enim Affectus quandoque sopiti, atque extincti, sed nulla fides habenda est eis, ne sepultis quidem: siquidem præbitâ Materiâ, & Occasione, resurgunt.

De *Inuentione Vitis* Parabola prudens est: Omnis enim Affectus ingeniosus est admodùm & sagax, ad inuestigandum ea, quæ ipsum alant & foueant. Atqui ante omnia, quæ Hominibus innotuere, *Vinum* ad perturbationes cuiuscunque generis, excitandas & inflammandas, potentissimum est, & maximè efficax; atque est Cupiditatibus in genere, instar *Fomitis communis*. Elegantissimè autem ponitur *Affectus* siue *Cupiditas*, *Prouinciarum Subiugator*, & Expeditionis infinitæ Susceptor: Nunquàm enim partis acquiescit, sed Appetitu infinito, neque satiabili, ad Vlteriora tendit, & Nouis sempèr inhiat. Etiàm *Tigres* apud *Affectus stabulant*, & ad *Currum* eorum subinde *iugantur*. Postquàm enim *Affectus Curulis* esse cœperit, non *Pedestris*, sed Victor Rationis, & quasi Triumphator factus sit, in omnes qui aduersantur aut se opponunt, crudelis est, & indomitus, ac immitis. Facetum autem est, quod circa *Currum Bacchi* subsultant illi *Dæmones* deformes & ridiculi. Omnis enim Affectus vehementior progignit motus, in Oculis, & Ore ipso, & Gestu, indecoros & inconditos, subsultorios & deformes; adeò vt qui sibi ipsi fortasse in aliquo Affectu (veluti Irâ, Arrogantiâ, Amore) videatur magnificus & tumidus, alijs tamen appareat turpis & ridiculus. Conspiciuntur autem in *Cupiditatis Comitatu Musæ*. Neque enim reperitur vllus ferè Affectus, tam prauus & vilis, cui non blandiatur aliqua Doctrina.

Hâc enim in re, Ingeniorum Indulgentia & Procacitas, Musarum Maiestatem in immensum minuit; vt cùm Duces Vitæ, & Signiferi esse debeant, sint non rarò Cupiditatum Pedissequæ, & Oblectatrices.

Inprimis verò nobilis est illa Allegoria, *Bacchum Amores* suos in eam effudisse, quæ ab alio *Relicta* erat & Fastidita. Certissimum enim est, Affectus id petere atque ambire, quod *Experientia* iam pridèm repudiauit. Atque nôrint omnes, qui Affectibus suis seruientes & indulgentes, Pretium potiundi in immensum augent (siue Honores appetant, siue Amores, siue Gloriam, siue Scientiam, siue alia quæcunq;) se *Res Relictas* petere, & à compluribus, per omnia ferè Secula, post Experimentum, dimissas & repudiatas. Neque Mysterio caret, quod *Hedera Baccho* sacra fuerit, hoc enim duplici modo conuenit; primùm, quod *Hedera hyeme virescat*; deinde, quod circa tot *Res* (Arbores, Parietes, Ædificia) *serpat*, ac circumfundatur, & se attollat. Quod ad primum enim attinet; omnis *Cupiditas* per *Renitentiam*, & Vetitum, & tanquàm Antiperistasin (veluti per frigora Brumæ *Hedera*) virescit, ac vigorem acquirit: Secundò, *Affectus* aliquis in Humanâ Animâ prædominans, omnes eius Actiones & Decreta, tanquàm *Hedera circumsepit*; neque ferè quicquam purum inuenias, quo illa Clauiculas suas non imprimat. Neque mirum est, si *Superstitiosi Ritus Baccho* attribuantur, cùm omnis ferè *male-sanus Affectus* in *prauis Religionibus* luxurietur, adeò vt Hæreticorum Colluuies Bacchanalia Ethnicorum superârit; quorum etiàm Superstitiones, non minùs cruentæ quam turpes extiterunt. Neque itidem mirum est, si *Furores à Baccho* immitti putentur, cùm & omnis *Affectus in excessu suo*, veluti *Furor breuis* sit, & si vehementiùs obsideat & incumbat, in Insaniâ sæpiùs terminetur. Illud autem de *Pentheo* & *Orpheo*

pheo inter *Orgya Bacchi* laceratis, euidentem Parabolam habet; cùm Affectus quisque præualidus erga duas res sit asperrimus atque insensissimus; quarum altera est *Inquisitio in eum curiosa*, altera *Admonitio salutaris* & libera. Neque auxilio fuerit, si illa Inquisitio fiat tantùm Contemplationis aut Spectandi gratiâ, tanquàm Arbore conscensâ, absque omni Animi Malignitate: Neque rursùs si Admonitio illa, multâ cum suauitate & dexteritate adhibeatur; Verùm vtcunque non tolerant *Orgya* aut *Pentheum* aut *Orpheum*. Postremò, illa *Confusio Personarum Iouis* & *Bacchi*, ad Parabolam rectè traduci potest; quandoquidem *Res gestæ nobiles*, & claræ, atque Merita insignia & gloriosa, interdùm à *Virtute* & Rectâ Ratione & Magnanimitate, interdùm autem à *latente Affectu* & occultâ Cupiditate (vtcunque Famæ & Laudis celebritate vtraque res paritèr gaudeat) proueniant; vt non facile sit distinguere Facta *Dionysi* à Factis *Iouis*.

Verùm in Theatro nimis diù moramur; transeamus ad Palatium Animi; cuius Limina maiori cum Veneratione & curâ, ingredi conuenit.

pheo inter *Orgya Bacchi* laceratis, euidentem Parabolam habet; cum Affectus quisque praeualidus erga duas res sit asperrimus atque infensissimus; quarum altera est *Inquisitio nimis curiosa*, altera *Admonitio salutaris* & libera. Neque auxilio fuerit, si illa Inquisitio fiat tantùm Contemplationis aut Spectandi gratia, tanquam Arbore conscensa, absque omni Animi Malignitate: Neque rursus si Admonitio illa, multa cum suauitate & dexteritate adhibeatur; Verùm vtcunque non tolerant *Orgya* aut *Pentheum* aut *Orpheum*. Postremò, illa *Confusio Personarum Iouis & Bacchi*, ad Parabolam rectè traduci potest; quandoquidem *Res gestae nobiles*, & clarae, atque Merita insignia & gloriosa, interdùm à *Virtute* & Rectâ Ratione & Magnanimitate, interdùm autem à *latente Affectu* & occultâ Cupiditate (vtcunque Famae & Laudis celebritate vtraque res pariter gaudeat) proueniant; vt non facile sit distinguere *Facta Dionysi* à *Factis Iouis*.

Verùm in Theatro nimis diù moramur; transeamus ad Palatium Animi; cuius Limina maiori cum Veneratione & curâ ingredi conuenit.

FRANCISCI BARONIS DE VERULAMIO, VICE-COMITIS SANCTI ALBANI,

DE *Dignitate & Augmentis Scientiarum* LIBER TERTIUS.

AD REGEM SUUM.

CAPUT I.

Partitio Scientiæ in Theologiam *&* Philosophiam. *Partitio* Philosophiæ *in* Doctrinas *tres*; *De Numine, de* Naturâ, *de* Homine. *Constitutio* Philosophiæ Primæ, *ut Matris Communis omnium.*

HISTORIA omnis (Rex optime) humi incedit, & Ducis potius officio, quam Lucis perfungitur: *Poesis* autem Doctrinæ tanquam Somnium: Res dulcis, & varia, & volens videri aliquid in se habere Diuini; quod etiam Somnia vendicant. Verùm iam tempus est

est mihi, vt euigilem, & me humo attollam, *Philosophiæ & Scientiarum* liquidum Æthera secans.

Scientia Aquarum similis est: Aquarum aliæ descendunt cœlitùs, aliæ emanant è Terrâ. Etiàm *Scientiarum* primaria Partitio sumenda est ex Fontibus suis: Horum alij in alto siti sunt, alij hic infrà. Omnis enim *Scientia* duplicem sortitur Informationem. Vna inspiratur diuinitùs, altera oritur à Sensu. Nam quantum ad illàm, quæ *Docendo* infunditur Scientiam; Cumulatiua ea est, non Originalis; sicut etiàm fit in Aquis, quæ præter Fontes primarios, ex alijs Riuulis in se receptis, augescunt. Partiemur igitur Scientiam, in *Theologiam*, et *Philosophiam*. *Theologiam* hîc intelligimus *Inspiratam* siue Sacram, non *Naturalem*, de qua paulò post dicturi sumus. At illam (*Inspiratam* nimirùm) ad vltimum locum reseruabimus, vt cum eâ Sermones nostros claudamus; cùm sit Portus, et Sabbathum Humanarum Contemplationum omnium.

Philosophiæ autem Obiectum triplex, *Deus*, *Natura*, *Homo*: Et triplex itidèm *Radius* Rerum: *Natura* enim percutit Intellectum *Radio directo*; *Deus* autem, propter Medium inæquale (Creaturas scilicet) *Radio refracto*; *Homo* verò, sibi ipsi monstratus et exhibitus, *Radio reflexo*. Conuenit igitur partiri *Philosophiam* in *Doctrinas* tres; *Doctrinam* de *Numine*, *Doctrinam* de *Naturâ*, *Doctrinam* de *Homine*. Quoniam autem Partitiones *Scientiarum*, non sunt Lineis diuersis similes, quæ coeunt ad vnum Angulum; sed potiùs Ramis Arborum, qui coniunguntur in vno Trunco, (qui etiàm Truncus ad spatium nonnullum integer est et continuus, antequàm se partiatur in Ramos;) idcircò postulat res, vt priusquàm prioris Partitionis Membra persequamur, constituatur vna *Scientia Vniuersalis*; quæ sit Mater reliquarum, et habeatur in progressu Doctrinarum, tanquam Portio viæ communis,

antequàm

antequàm viæ se separent, & disiungant. Hanc *Scientiam*, *Philosophiæ primæ*, siue etiàm *Sapientiæ* (quæ olìm *Rerum Diuinarum atque Humanarum Scientia* diffiniebatur) nomine insignimus. Huic autem *Scientiæ* nulla alia opponitur; cùm ab alijs Scientijs, potiùs Limitibus intra quos continetur, quam Rebus & subiecto differat, Fastigia scilicet Rerum tantummodò tractans. Hanc ipsam vtrùm inter *Desiderata* reponere oporteat, hæsito; sed arbitror tamen poni debere. Equidem inuenio Farraginem quandam, & Massam inconditam Doctrinæ, ex *Theologiâ Naturali*; ex *Logicâ*; ex partibus quibusdam *Physicæ* (veluti de *Principijs*, & de *Animâ*) compositam, & congestam; & sublimitate quâdam sermonis, Hominum qui seipsos admirari amant, tanquàm in Vertice Scientiarum collocatam. Nos verò, misso fastu, id tantùm volumus, vt designetur aliqua *Scientia*, quæ sit Receptaculum *Axiomatum*, quæ Particularium Scientiarum non sint propria, sed pluribus earum in commune competant.

Plurima autem id genus *Axiomata* esse nemo ambigat. Exempli gratiâ, *Si inæqualibus æqualia addas, omnia erunt inæqualia*: Regula est ex *Mathematicis*; Eadem & in *Ethicis* obtinet, quatenùs ad Iustitiam Distributiuam; Siquidem in Iustitiâ Commutatiuâ, vt Paria Imparibus tribuantur, Ratio Æquitatis postulat; at in Distributiuâ, nisi Imparia Imparibus præstentur, Iniquitas fuerit maxima. *Quæ in eodem tertio conueniunt, & inter se conueniunt*: Regula est itidem ex *Mathematicis*; Verùm simul tam potens in *Logicâ*, vt Syllogismi sit Fundamentum. *Natura se potissimùm prodit in minimis*: Regula est in *Physicis*, tam valida, vt etiàm *Democriti Atomos* produxerit; Veruntamèn eam rectè adhibuit Aristoteles in *Politicis*, qui Contemplationem Reip. orditur à Familiâ. *Omnia mutantur, nil interit*: Regula itidem in *Physicis*; hoc modo prolata;

Quantum Naturæ, nec minuitur, nec augetur; Eadem competit *Theologiæ Naturali*, sic variata; *Omnipotentiæ sunt Opera; Aliquid ex nihilo facere, & Aliquid in nihilum redigere*: Quod etiàm Scriptura testatur, *Didici quod omnia opera, quæ fecit Deus, perseuerent in perpetuum, non possumus eis quicquam addere, nec auferre. Interitus rei arcetur per Reductionem eius ad principia*: Regula est in *Physicis*; Eadem valet in *Politicis*, (vt rectè notauit Machiauellus) cùm illa quæ Interitum Rerump. maximè prohibent, nihil aliud ferè sint, quàm Reformatio earum, & Reductio ad antiquos mores. *Putredo serpens, magis contagiosa est, quàm matura*: Regula est in *Physicis*; eadem insignis etiàm in *Moralibus*; cùm Homines profligatissimi, & maximè facinorosi, minus corruptelæ inferant publicis Moribus, quam qui aliquid videntur habere Sanitatis & Virtutis, & ex parte tantùm mali sunt. *Quod conseruatiuum est Formæ maioris, id actiuitate potentius*: Regula est in *Physicis*: Etenim, vt non abscindatur ipse Rerum Nexus, nec detur (vt loquuntur) vacuum, facit ad conseruandam Fabricam Vniuersi: Vt verò Grauia congregentur ad Massam Terræ, facit ad conseruandam tantùm Regionem Densorum. Itaque prior Motus posteriorem domat. Eadem tenet in *Politicis*: Nam quæ faciunt ad conseruandam ipsam Politiam in suâ Naturâ, validiora sunt, quam quæ ad Bene esse Particularium in Rep. Membrorum conducunt. Similiter eadem locum habet in *Theologiâ*. Etenim in Theologicis Virtutibus, Charitas, quæ est Virtus maximè communicatiua, præ reliquis omnibus eminet. *Augetur vis Agentis per Antiperistasin Contrarij*: Regula est in *Physicis*; Eadem mira præstat in *Politicis*; cùm omnis Factio, ex contrariâ ingruente, vehementèr irritetur. *Tonus discors in concordem actutùm desinens, Concentum commendat*: Regula est *Musicæ*; Eadem in *Ethicis*, & *Affectibus* obtinet.

tinet. Tropus ille Musicus, *à clausulâ* aut *Cadentiâ* (quam vocant) cùm iam-iam *adesse videatur, placidè elabendi*; conuenit cum Tropo Rhetorico *Expectationem eludendi*. *Fidium sonus tremulus*, eandem affert auribus voluptatem, quam Lumen, Aquæ aut Gemmæ insiliens, Oculis;

——— *Splendet tremulo sub lumine Pontus.*

Organa Sensuum cum Organis Reflexionum conueniunt: Hoc in *Perspectiuâ* locum habet; Oculus enim similis Speculo, siue Aquis; Et in *Acousticâ*; Instrumentum enim Auditûs obici intra Cauernam simile. Hæc pauca enumerasse sufficiet ad Exempla. Quinimò *Magia Persarum* (quæ in tantum est celebrata) in eo potissimùm versabatur, vt Architecturas & Fabricas, Rerum Naturalium, & Ciuilium, symbolizantes notaret. Neque hæc omnia quæ diximus, & alia huius generis, Similitudines meræ sunt (quales Hominibus fortasse parùm perspicacibus videri possint) sed planè vna, eademque Naturæ Vestigia aut Signacula, diuersis Materijs, & Subiectis impressa. Atque hæc Res adhùc sedulò tractata non est. Inuenias fortasse in Scriptis, quæ ab Ingenijs celsioribus, promanârunt, huiusmodi *Axiomata* rarò & sparsim inserta, ex vsu Argumenti quod tractant: Corpus verò aliquod talium *Axiomatum*, quæ vim habeant quandam Primitiuam, & summariam ad *Scientias*, nemo composuit; cùm tamen sit Res eiusmodi, quæ insigniter Naturam vnam faciat; quod *Philosophiæ Primæ* Munus esse autumant.

Est & alia huius *Philosophiæ Primæ* pars, quæ, si ad vocabula respicias, vetus est; si ad rem quam designamus, noua. Est autem Inquisitio de *Conditionibus aduentitijs Entium*, (quas *Transcendentes* dicere possumus) *Pauco, Multo, Simili, Diuerso, Possibili, Impossibili*; etiam *Ente*, & *Non Ente*, atque eiusmodi. Quandoquidem enim ista sub *Physica* propriè non

 cadant;

cadant; Dissertatio autem Dialectica circa ea, magis ad Argumentandi Rationes, quam ad Rerum Existentiam sit accommodata; consentaneum omninò est, vt hæc Contemplatio (in quâ non parum est Dignitatis & Vtilitatis) haud deseratur prorsùs, sed in Scientiarum Partitionibus, nonnullum saltèm inueniat locum: Veruntamen hoc intelligimus fieri debere, longè alio, quam quo tractari solet, modo. Exempli gratiâ; Nemo, qui de *Multo* & *Pauco* verba fecit, hoc egit, vt caussa reddatur, cur alia in Naturâ, tam numerosa & ampla sint, & esse possint, alia tam rara & modica: Nam certè fieri non potest, vt in Rerum Naturâ, tanta sit copia Auri, quanta Ferri; tanta Rosæ, quanta Graminis; tanta Specificati, quanta non Specificati. Similitèr, Nemo, qui de *Simili* & *Diuerso* disseruit, satis explicauit, cur quasi perpetuò inter *Species diuersas*, interponantur *Participia* quædam, quæ sunt Speciei ambiguæ; veluti Muscus inter Putredinem & Plantam; Pisces qui hærent & loco non mouentur, inter Plantam & Animal; Sorices, & Mures, & alia nonnulla, inter Animalia ex Putredine & ex Semine prognata; Vespertiliones inter Aues & Quadrupedes; Pisces volantes, (qui iam notissimi sunt) inter Aues & Pisces; Phocæ inter Pisces & Quadrupedes; & alia huiusmodi. Neque rursùs caussam indagauit quispiam, cur cùm *Similia Similibus gaudeant*, Ferrum Ferrum non trahat, quod Magnes facit; neque Aurum ipsum Aurum, licet Argentum viuum alliciat: Circa hæc, & similia, in Disceptatione de *Transcendentibus* illis, altum est Silentium; Orationis enim Apices, non Rerum Subtilitates secuti sunt Homines. Quamobrem horum *Transcendentium*, siue *Conditionum Entium aduentitiarum* Inquisitionem veram & solidam, secundum Naturæ non Sermonis leges, *Philosophiam Primam* recipere volumus. Atque de *Philosophia primâ* (siue de *Sophiâ*)

quam

quam inter *Desiderata* haud immeritò retulimus, hæc dicta sint.

CAPVT II.

De Theologiâ Naturali: *&* Doctrina *de* Angelis *&* Spiritibus, *quæ eiusdem est* Appendix.

Ollocatâ igitur suâ in sede, *Communi Scientiarum Parente*, instar Berecynthiæ tantâ gaudentis cœlesti sobole;

Omnes Cœlicolas, omnes Supera alta tenentes;

Reuertamur ad Partitionem illam trium *Philosophiarum, Diuinæ, Naturalis, & Humanæ*. Nam *Theologia Naturalis*, *Philosophia* etiam *Diuina* rectè appellatur. Diffinitur autem hæc, vt sit talis *Scientia*, seu potiùs *Scientiæ* Scintilla, qualis de Deo haberi potest, per lumen Naturæ, & Contemplationem Rerum creatarum; & ratione Obiecti, sanè Diuina, ratione Informationis, Naturalis censeri potest. Huius *Scientiæ* limites ita verè signantur, vt ad Atheismum confutandum, & conuincendum, & ad Legem Naturæ informandam, se extendant; ad Religionem autem astruendam non proferantur. Quamobrèm nec Deus vnquam edidit Miraculum, quo conuerteretur Atheus; quia poterat ipso Naturæ Lumine ad notitiam Dei perduci; verùm Miracula ad conuertendos Idolatras & Superstitiosos designata sunt, qui Numen agnouerunt, sed in Cultu eius aberrarunt; quoniam non sufficit Lumen Naturæ, Dei voluntati declarandæ, aut Cultui eius legitimo prodendo. Sicut enim Opificis potentiam & peritiam ostendunt Opera eius, Imaginem autem minimè; sic Opera

Dei,

Dei, Conditoris omni-potentiam & Sapientiam ostendunt, Imaginem eius haudquaquàm depingunt. Atque hâc in re, Ethnicorum Opinio à sacrâ Veritate recedit. Illi siquidem Mundum Imaginem Dei statuebant, Hominem Mundi. At Sacræ Literæ haud tali honore Mundum dignantur, vt Dei vspiam Imago dicatur, sed solummodò Opus Manuum eius; Hominem vero Imaginem Dei immediate substituunt. Quocircà, quod sit Deus, quod Rerum Habenas tractet, quod summè Potens, quod Sapiens & Præscius, quod Bonus, quod Remunerator, quod Vindex, quod Adorandus, etiam ex Operibus eius demonstrari, & euinci potest: & Admirabilia complura Secreta circa Attributa eius, & multò magis circa Regimen, & Dispensationem super vniuersum, etiàm sobriè ex ijsdem elici & manifestari queunt; estque istud Argumentum à nonnullis vtilitèr pertractatum. Verùm ex intuitu Rerum Naturalium, atque humanæ Rationis Principijs, de Fidei Mysterijs vel ratiocinari, vel etiàm suadere vehementiùs; aut rursùs ea curiosiùs introspicere, & ventilare, & de modo Mysterij inquirere; haud tutum meo iudicio fuerit. *Da Fidei quæ Fidei sunt.* Nam vel Ethnici, in illustri illâ & diuinâ, de Aureâ Catenâ, Fabulâ, hoc ipsum concedunt, *quod Iouem de Cœlo ad Terras deducere nec Homines potuerunt, nec Dij; è contrario, quod Iupiter pertrahere eos potuerit è Terrâ ad Cœlum.* Quare frustrà sudauerit, qui cœlestia Religionis Arcana, nostræ Rationi adaptare conabitur: Decebit potiùs Mentes nostras ad cœlestis Veritatis Thronum adorandum attollere. In hâc igitur parte *Theologiæ Naturalis*, tantùm abest vt Defectum aliquem obseruem, vt Excessum potiùs reperiam; ad quem subnotandum paulùm sum digressus, propter maxima Incommoda & Pericula, quæ ex eo tum Religioni, tum Philosophiæ impendent; vtpote qui & Religionem Hæreticam procudet,

cuder, & Philosophiam Phantasticam & Superstitiosam.

Secùs est, quod ad *Angelorum & Spirituum* Naturam attinet, quæ nec inscrutabilis est, nec interdicta; Ad quam etiam, ex Affinitate, quam habet cum Animâ humanâ, Aditus magnâ ex parte est patefactus. Præcipit certè Sacra Scriptura, *Nemo vos decipiat in sublimitate sermonum, & religione Angelorum, ingerens se in ea quæ non nouit.* Attamen si hoc Monitum diligentèr perpendas, duo duntaxat in eo vetita reperies; Adorationem scilicet, qualis Deo debetur, Angelorum; & fanaticas de ijs Opiniones, vel vltra Creaturæ sortem eos efferentes, vel ampliorem de ijs cognitionem, quam quis reuerà adeptus sit, venditantes. Cæterùm sobria circa illos Inquisitio, quæ vel per Rerum Corporearum Scalam, ad eorum Naturam pernoscendam ascendat; vel in Animâ Humanâ, veluti in Speculo, eam intueatur, neutiquàm prohibetur. Idem de *Spiritibus* statuendum *Immundis*, qui à Statu suo deciderunt. Consortium cum ijs, atque vsus operæ eorum, illicitus est, multò magis qualiscunque Cultus vel Veneratio. At Contemplatio & Cognitio illorum Naturæ, Potestatis, Illusionum, non solùm ex locis Scripturæ Sacræ, sed ex Ratione, aut Experientiâ, haud postrema pars est Sapientiæ Spiritualis. Sic certè Apostolus, *Stratagematum eius non ignari sumus.* Ac non minùs *Dæmonum* Naturam inuestigare in *Theologiâ Naturali* conceditur, quàm *Venenorum* in *Physicâ*, aut *Vitiorum* in *Ethicâ*. Hanc autem *Scientiæ* partem de *Angelis & Dæmonibus*, inter *Desiderata* numerare non licet, quippe quæ ab haud paucis sit tentata: Æquius esset, vt Scriptorum in hoc genere Pars haud parua, aut Vanitatis, aut Superstitionis, aut Subtilitatis inutilis, arguantur.

CAPVT

CAPVT III.

Partitio Naturalis Philosophiæ *in* Speculatiuam *&* Operatiuam : *quodque illæ duæ, & in Intentione Tractantis, & in Corpore Tractatûs, segregari debeant.*

Missâ igitur *Theologiâ Naturali* (cui Inquisitionem de *Spiritibus*, vt *Appendicem* attribuimus) accedamus ad secundam Partem ; videlicet illam de *Naturâ*, siue *Philosophiam Naturalem*. Optimè Democritus ; *Scientiam de Naturâ, in profundis Mineris, siue Puteis latere demersam.* Non malè Chymici ; *Vulcanum alteram Naturam esse* ; *quinetiàm id celeritèr perficere, quod Natura per ambages, & temporis moras solet.* Quidni igitur *Philosophiam* in duas Partes secemus, *Fodinam* & *Fornacem* ; & duo constituamus *Philosophorum Munera, Operarios in Mineris, & Fabros* ? Sanè vtcunque videamur hæc per lusum loqui ; tamen huius generis Partitionem vtilissimam esse censemus, cùm proponetur Vocabulis Familiaribus & Scholasticis ; hoc est, vt diuidatur *Doctrina de Naturâ*, in *Inquisitionem Causarum*, & *Productionem Effectuum* ; *Speculatiuam* & *Operatiuam*. Altera Naturæ Viscera perscrutatur ; altera Naturam veluti super Incudem efformat. Neque me fugit quam arctо copulentur vinculo, *Caussæ* & *Effectus*, vt Explicationem eorum aliquatenùs coniungi sit necesse. Attamen quandoquidèm omnis solida & fructuosa *Naturalis Philosophia*, duplicem adhibeat Scalam, eamque diuersam ; *Ascensoriam* & *Descensoriam* ; Ab *Experientiâ* ad *Axiomata*, & ab *Axiomatibus* ad *noua Inuenta* ; consultissimum iudico, vt hæ duæ Partes, *Speculatiua* & *Operatiua*, & in Intentione Tractantis, & in Corpore Tractatûs, separentur.

CAPVT

CAPVT IV.

Partitio Doctrinæ Speculatiuæ *de* Naturâ, *in* Physicam Specialem, *&* Metaphysicam: *quarum* Physica Causam Efficientem *&* Materiam; Metaphysica Caussam Finalem *&* Formam *inquirit. Partitio* Physicæ *in* Doctrinas de Principijs Rerum, De Fabricâ Rerum *siue de* Mundo, *&* De Varietate Rerum. *Partitio* Physicæ de Varietate Rerum, *in* Doctrinam de Concretis, & Doctrinam de Abstractis. *Partitio* Doctrinæ de Cõcretis, *reijcitur ad easdem Partitiones, quas suscipit* Historia Naturalis. *Partitio* Doctrinæ de Abstractis *in* Doctrinam de Schematismis Materiæ, *&* Doctrinam de Motibus. *Appendices duæ* Physicæ Speculatiuæ, Problemata Naturalia, Placita Antiquorum Philosophorum. *Partitio* Metaphysicæ, *in* Doctrinam de Formis, *&* Doctrinam *de* Caussis Finalibus.

Aturalis Philosophiæ Partem, quæ *Speculatiua* est, & Theorica, in *Physicam Specialem*, & *Metaphysicam* diuidere placet. Atque in hâc Partitione attendant Homines, nos Vocabulum *Metaphysicæ* vsurpare, Sensu, à recepto &

 vulgato,

vulgato, discrepanti. Hic autem Locus admonendi videtur, de nostro, in genere, circa vsum Vocabulorum, instituto. Id huiusmodi est, vt tam in præmisso Vocabulo *Metaphysicæ*, quam in alijs, vbi Conceptus & Notiones nostræ nouæ sunt, & à receptis recedunt, maximâ certè cum Religione Antiqua Vocabula retineamus. Cùm enim futurum speremus, vt Ordo ipse, & dilucida rerum Explicatio, quam subiungere conamur, nos à prauâ vocabulorum (quibus vtimur) intelligentia liberent; in cæteris omninò auemus (quatenùs sine Veritatis ac Scientiarum dispendio fieri possit) vel minimùm, ab Antiquorum aut Opinionibus, aut Loquendi More deflectere. Quâ in re Aristotelis confidentiam proinde subit mirari, qui impetu quodam percitus Contradictionis, & Bellum vniuersæ Antiquitati indicens, non solùm noua Artium Vocabula pro libitu cudendi licentiam vsurpauit; sed etiàm priscam omnem Sapientiam extinguere & delere annisus est. Adeò vt neque nominet vspiam Authores Antiquos, neque Dogmatum eorum mentionem vllam faciat, nisi quò aut Homines perstringeret, aut Placita redargueret. Sanè si famam Nomini suo, ac Sequacium Turbam affectauerit, hoc rationibus suis inprimis accommodatum. Siquidem in Veritate Philosophicâ asserendâ, & recipiendâ, idem contingit, quod in Veritate diuinâ; *Veni in nomine Patris, nec recipitis me; si quis venerit in nomine suo, eum recipietis.* Sed ex hoc cœlesti Aphorismo, si quem præcipuè designauerit spectemus; (nempe Antichristum omnium seculorum Impostorem maximum) colligere licet, istud ipsum, *Venire in nomine suo*, nullâ Antiquitatis, aut (si ita loqui licet) Paternitatis habitâ ratione, Rem mali Ominis esse ad Veritatem; vtcunque eam sæpenumerò comitetur illa Fortuna, *Eum recipietis.* Cæterùm de Viro tam eximio certè, & ob Acumen Ingenij mirabili, Aristotele, crediderim

derim facilè hanc Ambitionem eum à Discipulo suo accepisse, quem fortassè æmulatus est; vt si ille omnes Nationes, hic omnes Opiniones subigeret, & Monarchiam quandam in Contemplationibus sibi conderet. Quanquàm fieri possit, vt apud aliquos tetricos, & linguæ acerbæ, simili cum Discipulo suo titulo insigniretur.

Fœlix terrarum prædo, non vtile mundo
Editus exemplum: ——

Eodem modo,

Fœlix Doctrinæ prædo &c.

Nobis verò ex alterâ parte, (quibus, quantum calamo valemus, inter vetera & noua in Literis, fœdus & commercium contrahere, cordi est) decretum manet, Antiquitatem comitari *Vsque ad aras*; atque Vocabula Antiqua retinere, quanquam Sensum eorum & Diffinitiones sæpiùs immutemus; Secundùm moderatum illum & laudatum, in Ciuilibus, nouandi modum, quo Rerum Statu nouato, Verborum tamen Solennia durent; quod notat Tacitus; *Eadem magistratuum Vocabula.*

Redeamus igitur ad Acceptionem Vocabuli *Metaphysicæ*, nostro sensu. Patet ex ijs, quæ suprà disseruimus, disiungere nos *Philosophiam primam* à *Metaphysicâ*, quæ hactenùs pro Re eâdem habitæ sunt. Illam *Communem Scientiarum parentem*, hanc *Naturalis Philosophiæ portionem* posuimus. Atqui *Philosophiæ primæ* communia & promiscua *Scientiarum Axiomata* assignauimus. Etiàm *Relatiuas*, & *Aduentitias Entium Conditiones* (quas *Transcendentes* nominauimus) *Multum, Paucum*; *Idem, Diuersum*; *Possibile, Impossibile*; & hoc genus reliqua, eidem attribuimus; id solummodò cauendo, vt Physicè, non Logicè tractentur. At Inquisitionem de *Deo, Vno, Bono, Angelis, Spiritibus*, ad *Theologiam Naturalem* retulimus. Meritò igitur quæri possit, quid tandem sit, quod *Metaphysicæ* relinquatur? Certè

vltra Naturam nihil; ſed ipſius Naturæ Pars multò præſtantiſſima. Atque profectò, citra Veritatis diſpendium, huc vſque de Veterum Sententiâ reſpondere liceat, *Phyſicam* ea tractare, quæ penitùs in Materiâ merſa ſunt, & Mobilia; *Metaphyſicam* Abſtracta magis, & Conſtantia. Rursùs *Phyſicam* in Naturâ ſupponere Exiſtentiam tantùm & Motum & Naturalem Neceſſitatem: At *Metaphyſicam* etiàm Mentem & Idæam. Nam hùc fortè redit ea, quam dicemus, Res. Verùm nos eam, miſsâ Sermonis Sublimitate, perſpicuè & familiaritèr proponemus. Partiti ſumus *Naturalem Philoſophiam*, in *Cauſſarum Inquiſitionem*, & *Productionem Effectuum*. *Inquiſitionem Cauſſarum* in *Theoricam* coniecimus. Eam in *Phyſicam* & *Metaphyſicam* partiti ſumus. Ergo neceſſe eſt, vt vera Differentia harum ſumatur ex naturâ Cauſſarum, quas inquirunt. Itaque abſque aliquâ obſcuritate, aut circuitione, *Phyſica* eſt quæ inquirit de *Efficiente* & *Materiâ*; *Metaphyſica* quæ de *Formâ* & *Fine*.

Phyſica igitur, *Cauſſarum* Vaga, & Incerta, & pro modo Subiecti, Mobilia complectitur; *Cauſſarum* Conſtantiam non aſſequitur.

Limus vt hic dureſcit, & hæc vt cera liqueſcit,
Vno eodemq; igne. ———

Ignis duritiei Cauſſa, ſed in Limo; Ignis Colliquationis Cauſſa, ſed in Cerâ. Partiemur autem *Phyſicam* in *Doctrinas* tres. *Natura* enim aut *collecta in vnum*; aut *fuſa & ſparſa* eſt. Colligitur verò in vnum *Natura*, aut propter *Communia Rerum omnium Principia*; aut propter *vnicam integralem vniuerſi Fabricam*. Itaque hæc *Vnio Naturæ* duas peperit *Phyſicæ* Partes: vnam de *Principijs Rerum*; alteram de *Fabrica Vniuerſi* ſiue de *Mundo*, quas etiàm *Doctrinas de Summis* appellare conſueuimus. Tertia Doctrina (quæ de *Naturâ ſparſâ* ſiue *fuſâ* tractat) *omnimodam Rerum Varietatem*, & *Summas*

minores

minores exhibet. Ex his igitur patet tres omninò reperiri *Doctrinas physicas*. De *Principijs Rerum*; De *Mundo* siue de *Fabricâ Rerum*; & de *Naturâ multiplici* siue *sparsâ*; Quæ postrema (vt diximus) omnimodam Rerum varietatem continet; estque veluti Glossa prima, aut Paraphrasis circa Naturæ Interpretationem. Harum trium Partium *desideratur* totalitèr nulla; Cæterùm quam verè & solidè tractentur, non est hic diffiniendi Locus.

At *Physicam Sparsam* siue de *Varietate Rerum*, rursùs in duas Partes diuidemus; *Physicam* de *Concretis*, & *Physicam* de *Abstractis*; siue *Physicam* de *Creaturis*, & *Physicam* de *Naturis*. Altera (vt Logicis Vocabulis vtamur) inquirit de Substantijs, cum omni varietate suorum Accidentium: Altera de Accidentibus, per omnem varietatem Substantiarum. Veluti, si inquiratur de Leone, aut Quercu, illa complura diuersa Accidentia suffulciunt: Contrà, si inquiratur de Calore aut Grauitate, illa plurimis distinctis Substantijs insunt. Cùm verò omnis *Physica*, sita sit in medio, inter *Historiam Naturalem* & *Metaphysicam*; Prior Pars (si rectè aduertas) *Historiæ Naturali propior* est, *posterior Metaphysicæ*. *Physica* autem *Concreta* eandem subit Diuisionem, quam *Historia Naturalis*; vt sit vel circa *Cœlestia*; vel circa *Meteôra*; vel circa *Globum Terræ* & *Maris*; vel circa *Collegia Maiora*, quæ *Elementa* vocant; vel circa *Collegia Minora*, siue *Species*; etiàm circa *Præter-generationes*; & circa *Mechanica*. Etenìm in hisce omnibus, *Historia Naturalis* Factum ipsum perscrutatur & refert; at *Physica* itidem Caussas: sed intellige hoc de *Caussis Fluxis*, *Materiâ* scilicet & *Efficiente*. Inter hasce *Physicæ* Portiones, manca prorsùs & imperfecta est ea, quæ inquirit de *Cœlestibus*, cùm tamen propter Nobilitatem Subiecti præcipuæ Hominibus curæ esse deberet. Etenìm *Astronomia* fundata est in

in Phœnomenis non malè; ſed humilis eſt, & minimè etiàm ſolida: At *Aſtrologia* in plurimis etiàm Fundamento caret. Certè *Aſtronomia* talem offert Humano Intellectui Victimam, qualem Prometheus olìm, cùm fraudem Ioui fecit: Adduxit ille, loco Bouis veri, Pellem Bouis, grandis & pulchri, Stramine, & Folijs, & Viminibus ſuffarcinatam. Exhibet ſimilitèr & *Aſtronomia*, Exteriora Cœleſtium (Aſtrorum dicimus Numerum, Situm, Motus, Periodos) tanquam Pellem Cœli, pulchram, & in Syſtemata fabrè concinnatam: At Viſcera deſunt (*Rationes* nempe *Phyſicæ*) ex quibus (*Hypotheſibus Aſtronomicis* adiunctis) eruatur Theoria; non quæ Phœnomenis tantùm ſatisfaciat, (cuius generis complures ingenioſè confingi poſſent;) ſed quæ Subſtantiam, & Motum, & Influxum Cœleſtium, prout reuerà ſunt, proponat. Exploſa enim ferè iam pridem ſunt illa; *Raptus Primi Mobilis*; & *Soliditas Cœli* (ſtellis in Orbibus ſuis tanquam Clauis in Laquearibus infixis.) Nec multò meliùs aſſeritur; Quod ſint *diuerſi Poli* Zodiaci & Mundi; Quod ſit *Secundum Mobile* Renitentiæ in aduerſum Primi Mobilis Raptûs; Quod omnia in Cœlo ferantur per *Circulos perfectos*; Quod ſint *Eccentrici*, & *Epicycli*, quibus Motuum in Circulis perfectis Conſtantia ſeruetur; Quod à Lunâ in ſuperius nulla ſit *Mutatio* aut *Violentia*; & huiuſmodi. Atque harum Suppoſitionum Abſurditas, in Motum Terræ Diurnum (quod nobis conſtat falſiſſimum eſſe) Homines impegit. At vix quiſquam eſt, qui inquiſiuit Cauſſas Phyſicas, tum de *Subſtantiâ Cœleſtium* tam Stellari quàm interſtellari; tum de *Celeritate & Tarditate* Corporum Cœleſtium ad inuicem; tum de *Incitatione Motûs diuersâ* in eodem Planetâ; tum de *Motuum Conſecutione* ab Oriente in Occidentem, aut è contrà; deque *Progreßionibus*, *Stationibus*, & *Retrogradationibus*; tum de *Motuum Sublatione*, & *Caſu*, per Apogæa & Perigæa;

rigæa; tum de *Motuum Obliquatione*, vel per Spiras se versùs Tropicos texendo & retexendo, vel per Sinuationes, quas Dracones vocant; tum de *Polis Rotationum*, cur magis in tali Parte Cœli siti sint, quam in aliâ; tum de *Alligatione quorundam Planetarum* ad Distantiam certam à Sole: Huius (inquam) generis Inquisitio vix tentata est, sed in *Mathematicis* tantùm *Obseruationibus* & *Demonstrationibus* insudatur. Eæ autem ostendunt, quomodò hæc omnia ingeniosè concinnari & extricari possint, non quomodò verè in Naturâ subsistere; Et Motus tantùm Apparentes, & Machinam ipsorum Fictitiam, & ad placitum dispositam, non Caussas ipsas, & Veritatem Rerum indicant. Quocircà non malè *Astronomia* (qualis nunc habetur) inter *Artes Mathematicas*, non sine Dignitatis suæ dispendio numeratur; cùm debeat potiùs (si proprias Partes tueri velit) constitui *Physicæ* pars quasi nobilissima. Quicunque enim *Superlunarium* & *Sublunarium* conficta Diuortia contempserit; & *Materiæ Appetitus* & *Passiones* maximè *Catholicas*, (quæ in vtroque Globo validæ sunt, & Vniuersitatem Rerum transuerberant) benè perspexerit; is ex illis, quæ apud nos cernuntur, luculentam capiet de *Rebus Cœlestibus* Informationem; & ab ijs è contrà, quæ in Cœlo fiunt, haud pauca de *Motibus Inferioribus* (qui nunc latent) perdiscet; non tantùm quatenùs hi ab illis regantur, sed quatenùs habeant Passiones communes. Quamobrèm hanc Partem *Astronomiæ*, quæ *Physica* est, *desiderari* statuimus. Eam *Astronomiam Viuam* nominabimus, ad Differentiam Bouis illius Promethei, Suffarcinati, & solummodò Figurâ tenus Bouis.

At *Astrologia* multâ Superstitione referta est, vt vix aliquid sanum in eâ reperiatur. Attamen eam potiùs expurgandam, quam prorsùs abijciendam esse censemus. Quod si quis hanc Scientiam, non in Ratione,

aut *Contemplationibus Physicis*; ſed in *cœcâ Experientiâ*, & complurium Seculorum Obſeruatione, fundatam eſſe contendat; ideóque *Rationum Physicarum* Examen reijciat (quod iactabant Chaldæi) is eâdem operâ & Auguria reuocet, & Aruſpicinam, & Exta, & omnigenas Fabulas deglutiat; Nam & hæc omnia, vt diutinæ Experientiæ, & per Manus traditæ Diſciplinæ, Dictamina fuiſſe aſſerebantur. Nos verò, & vt *Physicæ* Portionem *Aſtrologiam* recipimus, & non plus ei, quam Ratio & Rerum Euidentia concedit, tribuimus; demptis Superſtitionibus & Commentis. Vt verò Rem paulò attentiùs introſpiciamus; Primò, quam inane illud Commentum; Quod ſinguli *Planetæ viciſſim per Horas* regnent, vt Spatio viginti quatuor Horarum, Regna ſua ter repetant, præter Horas tres ſupernumerarias? Attamen hoc Commentum nobis Diuiſionem Hebdomadæ (Rem tam Antiquam, & tam latè Receptam) peperit; vt ex Alternatione Dierum manifeſtiſſimè patet; cùm in Principio Diei ſequentis, regnet ſempèr Planeta, à Planetâ prioris Diei, Quartus; propter tres illas Horas, quas diximus ſupernumerarias. Secundò, pro Commento vano reijcere non dubitamus, *Doctrinam* de *Thematibus Cœli*, ad *Puncta Temporis certa*, cum *Diſtributione Domorum*; ipſas ſcilicet *Aſtrologiæ* Delicias, quæ Bacchanalia quædam in Cœleſtibus exercuerunt: Nec ſatis mirari poſſumus, Viros quoſdam egregios, & in *Aſtrologiâ* Principes, tam leui ad iſta aſtruenda Argumento innixos eſſe: Aiunt enim, quandò illud prodat Experientia ipſa, *Solſtitia*, *Æquinoctia*, *Nouilunia*, *Plenilunia*, & huiuſmodi ſtellarum *Reuolutiones maiores*, manifeſtò & inſignitèr operari ſuper Corpora Naturalia; neceſſe eſſe vt *Poſituræ Stellarum magis exactæ & ſubtiliores*, Effectus quoque magis exquiſitos & occultiores producant. Illi verò ſeponere primò debuerant, *Operationes Solis* per *Calorem* mani-

manifestum; & similitèr *Lunæ vim quandam Magneticam*, super Incrementa Æstuum semimenstrua: (Nam Fluxus & Refluxus Maris quotidianus alia Res est:) His verò sepositis, *reliquas Planetarum vires* super Naturalia (quatenùs Experientiâ comprobantur) tenues admodùm, & infirmas, & quasi latitantes reperient, etiàm in *Reuolutionibus Maioribus*. Quare contrario prorsùs modo concludere debuerant; nimirùm cùm *Reuolutiones illæ Maiores* tam parùm possint; *Exactas* illas & *Minutas Positurarum Differentias* nihil omninò virium obtinere. Tertiò *Fatalia* illa, quod Hora Natiuitatis aut Conceptionis Fortunam Fœtûs regat, Hora Inceptionis Fortunam Incæpti, Hora Quæstionis Fortunam Rei Inquisitæ, atque (vt verbo dicamus) *Doctrinas* de *Natiuitatibus*, *Electionibus*, & *Quæstionibus*, & istiusmodi Leuitates, maximâ ex Parte, nihil certi aut solidi habere, & Rationibus Physicis planè redargui & euinci, iudicamus. Illud igitur magis attinet dicere, quid tandem in *Astrologicis* retineamus, aut probemus? Atque in ijs quæ probamus, quid *desideremus*? Nam huius postremæ Rei gratiâ (nempe eius quod *desideratur*) sermonem hunc instituimus, cùm aliàs Censuris (vt sæpè diximus) non vacemus. Atque inter recepta certè, *Doctrinam de Reuolutionibus*, plus Sanitatis quam reliqua habere censemus. Verùm id optimum factu foret, si *Regulas* quasdam præscribamus, ad quarum Trutinam & Normam, *Astrologica* examinentur; vt vtilia retineantur, reijciantur inania. Prima ea sit, de quâ iam antè monuimus. *Reuolutiones Maiores retineantur, valeant Minores Horoscoporum & domorum.* Illæ instar Tormentorum grandium ictus suos à longinquo iacere queant, hæ tanquam Arcus Minores Spatia euadere & vires deferre non possunt. Secunda est; *Operatio Cœlestium in Corpora omnigena non valet, sed tantùm in teneriora*, qualia sunt Humores, Aer, &

Spiritus: Atque hic tamen excipimus Operationes Caloris, Solis & Cœlestium, qui & ad Metalla, & ad plurima Subterranea proculdubiò penetrat. Tertia est; *Omnis Operatio Cœlestium, potiùs ad Massas Rerum extenditur, quam ad Indiuidua:* Obliquè tamen peruenit etiàm ad Indiuidua nonnulla: Illa scilicet, quæ ex Indiuiduis eiusdem Speciei sunt maximè Passibilia, & tanquam Cera mollior; veluti cùm Constitutio Aeris pestilens, Corpora minùs resistentia occupat; magis resistentia præterit. Quarta est præcedenti non dissimilis; *Omnis Operatio Cœlestium, non in Puncta Temporum, aut Angustias minutas; sed in Spatia Maiora defluit & dominatur:* Itaque Prædictiones de Temperaturis Anni, veræ esse possint; de Diebus singulis, pro vanis meritò habentur. Postrema est; (quæ etiàm prudentioribus Astrologis semper placuit) quod *Nulla insit Astris Fatalis Necessitas*; sed quod inclinent ea potiùs quam cogant. Addimus & illud, (in quo in Partes *Astrologia*, si fuerit emendata, non obscurè venire videbimur) nimirùm quod nobis pro certo constet, Cœlestia in se habere alios quosdam Influxus, præter *Calorem* & *Lumen*. Qui tamen ipsi, secundùm Regulas illas, quas iam posuimus, & non alitèr, valent. Verùm illi in intimâ *Physicâ* latent, & longiorem Dissertationem postulant. Visum est igitur nobis (his quæ diximus ritè perpensis) inter *Desiderata* reponere *Astrologiam* his Principijs nostris consentaneam; Atque sicut *Astronomiam*, quæ Physicis Rationibus nitatur, *Astronomiam Viuam* nominauimus; ita & *Astrologiam*, quæ per easdem regitur, *Astrologiam Sanam* appellare placet. Circa quam rectè conficiendam, licet ea quæ diximus non parùm profutura sint; pauca tamen addemus, more nostro, quæ liquidò proponent, & ex quibus sit *coagmentanda*; & ad quæ *adhibenda*. Primò in *Astrologiam Sanam* recipiatur *Doctrina* de *Commixtionibus Radiorum*,

Con-

Coniunctionibus scilicet & Oppositionibus, & reliquis Syzygijs, siue Aspectibus Planetarum inter se: *Planetarum* autem, per *Signa Zodiaci Pertransitum*, & *Locationem* sub *ijsdem Signis*, etiàm huic Parti, de Commixtionibus Radiorum, assignamus: Locatio enim Planetæ sub Signo, est Coniunctio quædam eiusdem cum Stellis Signi: Qainetiàm sicut Coniunctiones, ita & *Oppositiones*, & reliquæ *Syzygiæ Planetarum* erga *stellas Signorum* notandæ sunt, quod adhùc plenè factum non est. At Commixtiones Radiorum Stellarum Fixarum ad inuicem, vtiles quidem sunt ad Contemplationem de Fabricâ Mundi, & Regionum subiacentium Naturâ; ad Prædictiones minimè, quia sempèr eodem modo se habent. Secundò recipiantur *Accessiones* singulorum Planetarum propiùs *ad Perpendiculum*, aut *Recessiones* ab ipso, secundum Regionum Climata: Habent enim Planetæ singuli, non minùs quam Sol, suas Æstates, suas Hyemes; in quibus fortiùs aut infirmiùs Radios iaciant, propter rationem Perpendiculi. Etenim nobis dubium non est, quin Luna posita in Leone, fortiùs operetur super Corpora Naturalia, apud nos, quam posita in Piscibus: Non quod Luna sub Leone ad Cor respiciat, sub Piscibus ad Pedes (sicut fabulantur;) sed propter Eleuationem versùs Perpendiculum, & Approximationem ad Stellas maiores, eâdem prorsùs ratione quâ & Sol. Tertiò recipiantur *Apogæa* & *Perigæa Planetarum*, cum debitâ disquisitione, ad quæ pertineat *Planetæ Vigor* in seipso, ad quæ *Vicinitas* ad nos. Planeta enim in Apogæo, siue Exaltatione suâ, magis alacer est; in Perigæo autem, siue Casu suo, magis communicat. Quartò recipiantur (vt summatim dicamus) omnia reliqua *Accidentia Motûs Planetarum*; quales singulorum in Itinere suo *Accelerationes*, *Retardationes*, *Progressus*, *Stationes*, *Retrogradationes*; quales *Distantia à Sole*, *Combustiones*,

Augmenta & *Diminutiones Luminis*, *Ecclipses*, & si quæ sint alia? Etenìm faciunt hæc omnia, vt Planetarum Radij, vel fortiùs, vel debiliùs, diuersis denique modis & virtutibus, operentur. Atque quatuor ista ad *Radiationes Stellarum* spectant. Quintò recipiantur, quæ Naturas Stellarum, siue Erraticarum, siue Fixarum, in propriâ suâ Essentiâ, & Actiuitate, reserare & detegere vllo modo queant; Qualis *Magnitudo*; Qualis *Color* & *Aspectus*; Qualis *Scintillatio* & Vibratio Luminis; Qualis *Situs versus Polos* aut *Æquinoctium*; Quales *Asterismi*; Quæ alijs *Stellis magis immixtæ*, quæ magis *solitariæ*; Quæ *superiores*, quæ *inferiores*; Quæ ex Fixis intra *vias Solis* & *Planetarum* (*Zodiacum* scilicet,) quæ *extra*; Quis ex Planetis *velocior*, quis *tardior*; Quis *moueatur in Eccliptica*, quis *peruagetur in Latitudine*; Quis possit esse *retrogradus*, quis *minimè*; Quis *patiatur omnimodam distantiam à Sole*, quis *alligetur*; Quis moueatur *celeriùs in Apogæo*, quis in *Perigæo*; Denique *Anomalia Martis*, *Expatiatio Veneris*, & *Labores* siue *Passiones* admirandæ, quæ non semel & in *Sole*, & in *Venere* deprehensæ sunt, & si quæ sint alia? Postremò recipiantur etiàm ex traditione, *Naturæ* & *Inclinationes Planetarum* particulares; atque etiàm *Stellarum Fixarum*; quæ, quandoquidèm magno consensu tradantur, non leuitèr (præterquàm vbi cum *Physicis Rationibus* planè discordant) reijciendæ sunt. Atque ex talibus Obseruationibus coagmentatur *Astrologia sana*; & secundum eas tantùm, Schemata Cœli & componere & interpretari, oportet.

Adhibetur autem *Astrologia sana*; Ad *Prædictiones* fidentiùs; ad *Electiones* cautiùs, ad vtraque autem intra Terminos debitos. *Prædictiones* fieri possint, de *Cometis* futuris, qui (vt nostra fert Coniectura) prænunciari possunt; & de omni genere *Meteororum*, de *Diluuijs*, *Siccitatibus*, *Ardoribus*, *Conglaciationibus*, *Terræ Motibus*, *Ir-*

ruptionibus Aquarum, Eruptionibus Ignium, Ventis & *Pluuijs maioribus, Anni varijs tempestatibus, Pestilentijs, Morbis grassantibus, Vbertate* & *Caritate Frugum, Bellis, Seditionibus, Sectis, Transmigrationibus Populorum*, denique de omnibus Rerum vel Naturalium vel Ciuilium *Motibus*, aut *Innouationibus maioribus*: Ad magis autem *Specialia*, & fortè *Singularia, Prædictiones* istæ (licet minore certitudine) deduci possint, si repertis primò huiusmodi Temporum Inclinationibus generalibus, acri iudicio vel Physico vel Politico, applicentur illis Speciebus aut Indiuiduis, quæ huiusmodi Accidentibus maximè sint obnoxia; veluti si quis ex præcognitione Tempestatum Anni, eas reperiet (exempli gratiâ) magis Oleis quam Vitibus, magis Phthisicis quam Hepaticis, magis Incolis Collium quam Vallium, magis Monachis quam Aulicis (propter Victûs rationem diuersam) propitias aut perniciosas. Aut si quis ex Cognitione Influxûs, quem Cœlestia habent super Spiritus humanos, reperiat eum talem esse, vt magis Populis quàm Regibus, magis Viris Doctis & Curiosis, quam Animosis & Militaribus, magis Voluptarijs, quam Negotiosis aut Politicis, faueat aut aduersetur. Huiusmodi autem innumera sunt, sed (quemadmodùm diximus) non tantùm Cognitionem illam generalem, quæ sumitur ex Astris (quæ sunt Agentia) verùm etiàm particularem Subiectorum (quæ sunt Passiua) requirunt. Neque *Electiones* prorsùs reijciendæ sunt; sed parciùs illis quam *Prædictionibus* fidendum. Videmus enim in Plantationibus, & Seminationibus, & Insitionibus, Ætatum Lunæ Obseruationes, non esse res omninò friuolas. Sunt & multa eius generis. Verùm & *Electiones* istæ, etiàm magis quam *Prædictiones*, per nostras Regulas cohibendæ sunt. Atque illud semper attendendum; valere *Electiones*, in illis tantùm casibus, vbi & Virtus Cœlestium

lestium talis sit, quæ non subitò transeat; & Actio Inferiorum similitèr talis, quæ non statìm absoluatur; quemadmodùm fit in illis Exemplis quæ memorauimus: Nam nec Incrementa Lunæ subitò transiguntur, nec Incrementa Plantarum. Punctualitas verò temporis omninò repudianda. Inueniuntur autem & talia complura (quod quis minùs putet) in *Electionibus circa Ciuilia.* Quod si quis nos compellat eo nomine, quod ex quibus ista *Astrologia* emendata *elici* possit; & rursùs ad quæ vtilitèr *adhiberi*, aliquid monstrauimus; quis verò sit eliciendi Modus, neutiquàm docuimus; ille minùs æquus fuerit, cùm Artem ipsam (cuius Debitores non sumus) à nobis exigat. Hoc tamen circa illud ipsum, quod petit, monebimus; Quatuor tantùm esse Modos, quibus ad hanc Scientiam Via sternatur. Primò per *Experimenta Futura*; Dein per *Experimenta præterita*; Rursùs per *Traditiones*; vltimò per *Rationes Physicas*. Atque quod ad *Experimenta Futura*, quid attinet dicere? cùm illa Seculis compluribus ad eorum Copiam comparandam indigeant, vt de ijsdem Cogitationem suscipere frustrà fuerit? Quod verò ad *Experimenta Præterita*; Ea certè in Manu Hominum sunt; licet Res sit laboriosa, & multi otij. Possint enim *Astrologi* (si sibi non desint) omnes *Casus Maiores*, (veluti Inundationes, Pestilentias, Prælia, Seditiones, Mortes Regum (si placet,) & similia) ex Historiæ fide depromere; & Situm Cœlestium, non secundum Thematum subtilitatem, sed iuxta Regulas eas Reuolutionum, quæ à nobis adumbratæ sunt, qualis fuerit sub ijsdem temporibus, intueri; vt vbi manifestus fuerit Euentuum Consensus & Conspiratio, ibi *Prædictionis* Norma probabilis constituatur. Quatenùs ad *Traditiones*; Eas ita ventilare oportet, vt quæ cùm *Rationibus Physicis* manifestò pugnent, è medio tollantur; quæ verò cum ijs benè consentiant, etiam

Aucto-

Auctoritate suâ valeant. Quantum denique ad *Physicas Rationes*; Illæ maximè huic Inquisitioni accommodatæ sunt, quæ de Catholicis Materiæ Appetitibus, & Passionibus; & de Motibus Corporum simplicibus & genuinis inquirunt. His enim Alis ad Cœlestia ista Materiata ascenditur tutissimè. Atque de *Astrologiâ sanâ* hactenùs.

Insaniæ autem *Astrologicæ*, (præter ea quæ à principio notauimus Commenta) alia quædam Portio superest non prætermittenda; quæ tamen ab *Astrologia* secludi solet, & in *Magiam*, quam vocant, *Cœlestem* transferri. Ea nacta est mirum Commentum Ingenij humani, nimirùm, vt *Beneuolus aliquis Situs Astrorum*, in *Sigillis* aut *Signaculis* (puta Metalli, aut Gemmæ alicuius ad Intentionem propriæ) excipiatur, quæ Horæ eius Fœlicitatem aliàs præteruolaturam detineant, & quasi volatilem figant. Quemadmodùm grauitèr ille conqueritur, de tàm Nobili apud Antiquos Arte, iampridèm amissâ.

Annulus infuso non viuit mirus Olympo,
Non magis ingentes humili sub lumine Phœbos
Fert Gemma, aut celso diuulsas cardine Lunas.

Certè Reliquias Sanctorum, earúmque Virtutes, recepit Ecclesia Romana (neque enim in Diuinis & Immateriatis Fluxus temporis obest) verùm vt condantur Reliquiæ Cœli, quò Hora, quæ recessit, & tanquam mortua est, reuiuiscat & continuetur, mera est Superstitio. Missa igitur hæc faciamus, nisi fortè Musæ Aniculæ iam factæ sint.

Physicam Abstractam in duas Partes rectissimè diuidi posse statuimus; *Doctrinam de Schematismis Materiæ*, & *Doctrinam de Appetitibus & Motibus*. Vtrosque cursim enumerabimus, vnde veræ *Physicæ de Abstractis* Adumbratio quædam deduci possit. *Schematismi Materiæ* sunt, *Densum*, *Rarum*; *Graue*, *Leue*; *Calidum*, *Frigidum*;

Tangibile,

Tangibile, Pneumaticum; *Volatile, Fixum*; *Determinatum, Fluidum*; *Humidum, Siccum*; *Pingue, Crudum*; *Durum, Molle*; *Fragile, Tensile*; *Porosum, Vnitum*; *Spirituosum, Ieiunum*; *Simplex, Compositum*; *Absolutum, imperfectè Mistum*; *Fibrosum atque venosum, simplicis positurae siue aequum*; *Similare, Dissimilare*; *Specificatum, non Specificatum*; *Organicum, Inorganicum*; *Animatum, Inanimatum*; neque vltrà rem extendimus. *Sensibile* enim & *Insensibile, Rationale* & *Irrationale*, ad *Doctrinam de Homine* reijcimus. *Appetituum* verò & *Motuum* duo genera sunt: Sunt enim vel *Motus Simplices*, in quibus Radix omnium Naturalium Actionum continetur, pro ratione tamen *Schematismorum Materiae*; vel *Motus Compositi* siue Producti; à quibus vltimis recepta *Philosophia*, (quae parùm de Corpore Naturae stringit) auspicatur. Debent autem haberi huiusmodi *Motus Compositi*, (quales sunt *Generatio*, Corruptio, & reliqui) pro Pensis quibusdam, aut *Summis Motuum Simplicium*, potiùs quam pro Motibus Primitiuis. *Motus simplices* sunt, *Motus Antitypiae*, quem vulgò Motum, ne fiat Penetratio Dimensionum, vocant; *Motus Nexûs*, quem Motum ex Fugâ Vacui appellant; *Motus Libertatis*, ne detur Compressio aut Extensio Praeternaturalis; *Motus in Sphaeram nouam*, siue ad Rarefactionem & Condensationem; *Motus Nexûs secundi*, siue ne detur solutio Continuatis; *Motus Congregationis Maioris*, siue ad Massas Connaturalium suorum, qui vulgò dicitur Motus Naturalis; *Motus Congregationis Minoris*, qui vulgò dicitur Sympathiae & Antipathiae; *Motus Disponens*, siue vt Partes benè collocentur in Toto; *Motus Assimilationis* siue Multiplicationis Naturae suae super aliud; *Motus Excitationis*, vbi Agens nobilius Motum in alio latentem & sopitum excitat; *Motus Sigilli* siue *Impressionis*, Operatio scilicet absque communicatione Substantiae; *Motus Regius*, siue Cohibitio reliquorum

rum

rum Motuum à Motu prædominante; *Motus absque termino*, siue Rotatio spontanea; *Motus Trepidationis*, siue Systoles & Diastoles, Corporum scilicet, quæ locantur inter Commoda & Incommoda; Postremò *Decubitus*, siue *Exhorrentia Motûs*, quæ etiàm plurimarum Rerum est Caussatiua. Huiusmodi sunt *Motus Simplices*, qui ex Penetralibus Naturæ verè prodeunt; quíque Complicati, Continuati, Alternati, Frænati, Repetiti, & multis modis aggregati, *Motus* illos *Compositos*, siue *Summas Motuum*, quæ receptæ sunt, aut illis similes constituunt. *Summæ Motuum*, sunt decantati illi Motus, *Generatio*; *Corruptio*; *Augmentatio*; *Diminutio*; *Alteratio*, & *Latio*; Etiàm *Mixtio*, *Separatio*; *versio*. Supersunt tantùm tanquàm *Appendices Physicæ*, *Mensuræ Motuum*; Quid possit *Quantum*, siue *Dosis Naturæ*? Quid possit *Distantia*, id quod Orbis Virtutis siue Actiuitatis non malè vocatur? Quid possint *Incitatio* & *Tarditas*? Quid breuis aut longa *Mora*? Quid *Vis* aut *Hebetudo rei*? Quid *Stimulus Peristaseos*? Atque hæ sunt *Physicæ veræ de Abstractis* Partes genuinæ. Etenìm, in *Schematismis Materiæ*, in *Motibus Simplicibus*, in *Summis* siue *Aggregationibus Motuum*, & in *Mensuris Motuum*, *Physica* de *Abstractis* absoluitur. Nam *Motum voluntarium in Animalibus*; *Motum qui fit in Actionibus Sensuum*; *Motum phantasiæ*, *Appetitûs* & *Voluntatis*; *Motum Mentis*, *Decreti*, & *Intellectualium*; ad proprias *Doctrinas* amandamus. Illud tamen iteratò monemus, Vniuersa hæc quæ diximus, in *Physicâ* non vlteriùs tractari, quam vt inquirantur *Materia* & *Efficiens* ipsorum: Retractantur enim in *Metaphysicâ*, quoad *Formas* & *Fines*.

Physicæ subiungemus *Appendices* insignes duas, quæ non tam ad Materiam, quam ad Modum Inquisitionis spectant; *Problemata Naturalia*; & *Placita Antiquorum Philosophorum*. Prior *Naturæ multiplicis* siue *Sparsæ Appendix*

pendix est; Secunda *Naturæ vnitæ* siue *Summarum*: Vtraque ad solertem *Dubitationem* pertinet, quæ *Scientiæ* Pars est non contemnenda: Nam *Problemata Particulares Dubitationes* complectuntur; *Placita generales*; circa *Principia* & *Fabricam*. *Problematum* Exemplum nobile est in Libris Aristotelis: Quod genus Operis meruit certè, non solùm vt Posterorum laudibus celebraretur, verùm etiam vt eorum Laboribus continuaretur; cùm *Dubitationes* indies oriantur nouæ. Attamen in hâc re adhibenda est Cautio, magni vtique momenti. *Dubiorum Commemoratio* & Propositio duplicem in se habet fructum; Vnum quod *Philosophiam* muniat contra Errores; quando id quod non planè liquet, non iudicatur, aut asseritur, (ne Error Errorem gigneret) sed suspenditur de eo iudicium, & non fit positiuum: Alterum, quod *Dubitationes*, in codicillos relatæ, totidem Spongiæ sunt, quæ Incrementa Scientiæ perpetuò ad se sugant, & alliciant; vnde fit vt illa, quæ, nisi præcessissent *Dubitationes*, leuitèr, & sicco pede transmissa fuissent, *Dubitationum* admonitu attentè & studiosè obseruentur. Verùm hæ duæ Vtilitates vix vnum compensant Incommodum, quod, nisi sedulò prohibeatur, se ingeret; Nimirùm quod *Dubitatio*, si semel admittatur tanquam iusta, & fiat quasi Authentica, statìm Defensores in vtramque partem suscitabit, qui etiam posteris eandem Licentiam *Dubitandi* transmittant; adeò vt Homines Ingenia sua intendant & applicent ad hoc, vt alatur potiùs *Dubitatio*, quam terminetur aut soluatur. Cuius quidem Rei Exempla, & in Iurisperitis, & in Academicis, vbique occurrunt; quibus moris est, vt *Dubitationem* semel admissam, perpetuam esse velint, nec minùs *Dubitandi*, quam *Asserendi* Aucthoramenta amplectantur: Cùm tamen ille demùm sit Ingenij Vsus legitimus, qui ex Dubijs Certa faciat, non qui Certa in Dubium vocet. Quare *Kalendarium*

rium Dubitationum, ſiue *Problematum* in Naturâ, & *deſiderari* aſſero, & ſuſcipi probo; Modò curæ ſit, vt auctâ *Scientiâ* indies (quod fiet proculdubiò ſi nos audiant Homines) quæ clarè diſcuſſæ ſint *Dubitationes*, ex Albo deleantur. Huic *Kalendario* aliud addi cuperem, non minùs vtile; Cùm enim in omni Inquiſitione inueniantur hæc tria, *perſpicuè Vera*, *Dubia*, *perſpicuè Falſa*; vtiliſſimum foret *Kalendario Dubiorum*, *Kalendarium Falſitatum*, & Errorum popularium, vel in Hiſtoriâ Naturali, vel in Dogmatibus graſſantium, adiungere; ne illæ ampliùs Scientijs moleſtæ ſint.

Quod ad *Placita Antiquorum Philoſophorum*, qualia fuerunt *Pythagoræ*, *Philolai*, *Xenophanis*, *Anaxagoræ*, *Parmenidis*, *Leucippi*, *Democriti*, aliorum; (quæ Homines contemptìm percurrere ſolent;) non abs re fuerit paulò modeſtiùs in ea Oculos conijcere. Etſi enim Ariſtoteles, more Ottomanorum, regnare ſe haud tutò poſſe putaret, niſi Fratres ſuos omnes contrucidaſſet; tamen ijs, qui non Regnum aut Magiſterium, ſed Veritatis inquiſitionem atque illuſtrationem ſibi proponunt, non poteſt non videri Res vtilis, diuerſas Diuerſorum, circa Rerum naturas, Opiniones, ſub vno aſpectu intueri. Neque tamen ſubeſt ſpes quòd Veritas aliqua purior, ex illis, aut ſimilibus Theorijs, ſperanda vllo modo ſit. Quemadmodùm enim eadem Phœnomena, ijdem Calculi, & Ptolomæi principijs Aſtronomicis, & Copernici competunt: ita Experientia iſta vulgaris, quâ vtimur, atque obuia Rerum Facies, pluribus diuerſis Theorijs ſe applicare poteſt; Vbi ad rectam Veritatis Indagationem longè aliâ Seueritate opus fuerit. Elegantèr enim Ariſtoteles; *Infantes primò balbutientes, quaſuis Mulieres appellare Matres; poſt autem propriam Matrem diſcernere:* ſic certè puerilis Experientia, omnem *Philoſophiam* appellabit Matrem; Adulta verò Matrem veram internoſcet. Intereà iuuabit *Philoſophias*

discrepantes, veluti diuersas *Naturæ Glossas*, (quarum vna fortaßè vno loco, alia alio est emendatior ;) perlegere. Optarim igitur ex Vitis Antiquorum Philosophorum, ex Fasciculo Plutarchi de Placitis eorum, ex Citationibus Platonis, ex Confutationibus Aristotelis, ex sparsâ Mentione, quæ habetur in alijs libris, tam Ecclesiasticis quam Ethnicis, (Lactantio, Philone, Philostrato, & reliquis) Opus confici, cum diligentiâ & iudicio, de *Antiquis Philosophijs*. Tale enim Opus nondùm extare video. Attamen hic moneo, vt hoc fiat distinctè; ita vt singulæ *Philosophiæ* seorsùm componantur, & continuentur ; non per Titulos & Fasciculos (quod Plutarchus fecit) excipiantur. Quæuis enim *Philosophia* integra seipsam sustentat ; atque Dogmata eius, sibi mutuò, & Lumen & Robur, adijciunt : quod si distrahantur, peregrinum quiddam & durum sonant. Certè quando apud Tacitum lego, Facta Neronis aut Claudij, circumstantijs Temporum, Personarum, & Occasionum vestita ; nil video quod à probabilitate prorsùs abhorreat : cùm verò eadem lego in Suetonio Tranquillo, per Capita, & Communes locos, miniméque in Serie Temporis repræsentata, Portenta quædam videntur, & planè Incredibilia. Neque absimilis est ratio *Philosophiæ*, quando proponitur integra, & quando in Frusta concisa & dissecta. Neque verò, ex hoc *Placitorum Philosophiæ Kalendario*, nuperas Theorias & Dogmata excludo ; Sicut illam *Theophrasti Paracelsi*, eloquentèr, in Corpus quoddam, & Harmoniam Philosophiæ, redactam, à Seuerino Dano ; Aut *Telesij Consentini*, qui Parmenidis Philosophiam instaurans, Arma Peripateticorum in illos ipsos vertit ; Aut *Patricij Veneti*, qui Platonicorum Fumos sublimauit ; Aut *Gilberti* Popularis nostri, qui Philolai Dogmata reposuit ; Aut alterius cuiuscunque, si modò dignus sit. Horum verò (quoniam Volumina integra extant) Summæ

tantùm inde conficiendæ, & cum cæteris coniungendæ. Atque de *Physicâ* cum *Appendicibus* hæc dicta sint.

Quantùm ad *Metaphysicam*, assignauimus iam ei Inquisitionem *Caussarum Formalium* & *Finalium*; Quæ Assignatio, quatenus ad *Formas*, in cassum facta videatur. Inualuit siquidem Opinio atque inueterauit, *Rerum formas essentiales*, seu *Veras differentias*, nullâ humanâ inueniri diligentiâ posse. Quæ Opinio interìm nobis elargitur, atque concedit, *Inuentionem Formarum* ex omnibus Scientiæ Partibus dignissimam esse, quæ inuestigetur, si modò fieri possit vt reperiantur. Ad Inuentionis Possibilitatem verò quod attinet, sunt certè ignaui Regionum Exploratores, qui vbi nil nisi Cœlum & Pontum vident, Terras vltrà esse prorsùs negant. At manifestum est, Platonem Virum sublimis Ingenij, (quique veluti ex rupe excelsâ omnia circumspiciebat) in suâ de Idæis Doctrinâ; *Formas esse verum Scientiæ obiectum*, vidisse; vtcunque Sententiæ huius verissimæ, fructum amiserit, *Formas* penitùs à Materiâ Abstractas, non in Materiâ determinatas contemplando & prensando: Vnde factum est, vt ad Speculationes Theologicas diuerteret, quod omnem Naturalem suam Philosophiam infecit & polluit. Quod si diligentèr, seriò, & sincerè, ad Actionem & vsum oculos conuertamus; non difficile erit disquirere, & notitiam assequi, quæ sint illæ *Formæ*, quarum Cognitio res humanas miris modis locupletare, & beare possit. Substantiarũ enim *Formæ* (vno *Homine* excepto, de quo Scriptura, *Formauit hominem de limo terræ, & spirauit in faciem eius spiraculum vitæ*; non vt de cæteris Speciebus, *Producant Aquæ, producat Terra*) Species inquam creaturarum (prout nunc per compositionem & transplantationem inueniuntur multiplicatæ) ita perplexæ sunt & complicatæ, vt aut omninò de ijs inquirere frustrà sit; aut Inquisitio earum, qualis esse potest, seponi ad tempus;

pus; & postquàm *Formæ* simplicioris Naturæ ritè exploratæ sint, & inuentæ, tum demùm institui debeat. Quemadmodùm enim nec facile esset, nec vllo modo vtile, *Formam* Soni inuestigare eius, qui verbum aliquod constituat; cùm Verba, compositione & transpositione Literarum, sint infinita: at Soni, qui Literam aliquam simplicem exprimat, *Formam* inquirere (quali scilicet collisione, quali Instrumentorum vocis applicatione, constituatur) comprehensibile est, imò facile: (Quæ tamen Formæ Literarum cognitæ ad *Formas* Verborum illicò nos deducent:) Eâdem prorsùs ratione, *Formam* inquirendo *Leonis*, *Quercûs*, *Auri*; imò etiam *Aquæ*, aut *Aeris*, Operam quis luserit: *Formam* verò inquirere *Densi*, *Rari*; *Calidi*, *Frigidi*; *Grauis*, *Leuis*; *Tangibilis*, *Pneumatici*; *Volatilis*, *Fixi*; & similium, tam *Schematismorum*, quam *Motuum*, quos in *Physicâ* tractandâ, magnâ ex parte, enumerauimus (& *Formas primæ Classis* appellare consueuimus) quique (veluti Literæ Alphabeti) numero haud ita multi sunt, & tamen *Essentias* & *Formas* omnium substantiarum conficiunt & sustinent; hoc est, inquam, illud ipsum, quod conamur; quódque eam partem *Metaphysicæ*, de quâ nunc inquirimus, constituit & diffinit. Neque hæc officiunt, quò minùs *Physica* easdem Naturas consideret quoque (vt dictum est) sed tantùm quoad *Caussas Fluxas*. Exempli gratiâ, si de *Caussâ* inquiratur *Albedinis* in Niue, vel Spumâ; rectè redditur, quod sit subtilis Intermixtio Aeris cum Aquâ. Hæc autem, longè abest, vt sit *Forma Albedinis*, cùm Aer etiam Pulueri Vitri aut Crystalli intermixtus, *Albedinem* similitèr procreet, non minùs quam si admisceatur Aquæ; verùm *Caussa Efficiens* illa tantùm est, quæ nihil aliud quàm Vehiculum est *Formæ*. At in *Metaphysicâ*, si fiat Inquisitio, huiusmodi quidpiam reperies; Corpora duo Diaphana intermixta, Portionibus eorum Opticis, simplici

ſimplici ordine ſiue æqualitèr collocatis, conſtituere Alb:dinem. Hanc *Metaphyſicæ* partem *deſiderari* reperio. Nec mirum; quia illo inquirendi modo, qui hucuſque in vſum venit, nunquàm in Seculum comparebunt *Rerum Formæ*. Radix autem Mali huius, vt & omnium, ea eſt; Quod Homines & properè nimis, & nimis longè, ab Experientiâ & Rebus Particularibus, Cogitationes ſuas diuellere & abſtrahere conſueuerunt, & ſuis Meditationibus & Argumentationibus ſe totos dedere.

Vſus autem huius *Partis Metaphyſicæ*, quam *Deſideratis* annumero, duas ob Cauſſas vel maximè excellit. Prima eſt, quod Scientiarum omnium Officium ſit, & propria virtus, vt Experientiæ Ambages, & Itinera longa (quantum Veritatis ratio permittit) abbreuient; ac proinde remedium veteri querimoniæ afferant, de *Vitâ breui*, & *Arte longâ*. Illud verò optimè præſtatur, *Axiomata* Scientiarum in magis generalia, & quæ omni Materiæ Rerum indiuiduarum competant, colligendo & vniendo. Sunt enim *Scientiæ* inſtar Pyramidum, quibus *Hiſtoria* & *Experientia*, tanquam Baſis vnica ſubſternuntur; Ac proinde Baſis *Naturalis Philoſophiæ* eſt *Hiſtoria Naturalis*: Tabulatum primum à Baſi eſt *Phyſica*; Vertici proximum *Metaphyſica*: Ad Conum quod attinet & punctum Verticale (*Opus quod operatur Deus à principio vſque ad finem*; *Summariam* nempe *Naturæ legem*) hæſitamus meritò, an Humana poſſit ad illud Inquiſitio pertingere. Cæterùm hæc tria, veræ ſunt Scientiarum contabulationes, ſuntque apud Homines propriâ Scientiâ inflatos, & Theomachos, tanquam tres Moles Giganteæ,

Ter ſunt conati imponere Pelio Oſſam,
Scilicet atque Oſſæ frondoſum inuoluere Olympum.

Apud eos verò, qui ſeipſos exinanientes, omnia ad Dei gloriam referunt, tanquam trina illa Acclamatio, *San-*

cte,

cte, Sancte, Sancte. Sanctus enim Deus in Multitudine Operum suorum, Sanctus in Ordine eorum, Sanctus in Vnione. Quare Speculatio illa Parmenidis & Platonis, (quamuis in illis nuda fuerit Speculatio) excelluit tamen; *Omnia per Scalam quandam ad vnitatem ascendere.* Atq; illa demùm Scientia cæteris est præstantior, quæ Humanũ Intellectum minimùm multiplicitate onerat; quam liquet esse *Metaphysicam*, quippe quæ contemplatur præcipuè, *simplices illas rerum Formas*; (quas superiùs *Formas primæ Classis* nominauimus) quandoquidẽ licet numero paucæ, tamen commensurationibus & coordinationibus suis omnem varietatẽ constituunt. Secunda Res, quæ hanc *Metaphysicæ* partem de *Formis* nobilitat, hæc nimirum est; Quod Potestatem humanam emancipet maximè, & liberet; eámque in amplissimum & apertissimum Operandi Campum educat. Nam Physica per angustas, & impeditos calles, humanam operam dirigit, Naturæ ordinariæ flexuosos tramites imitata; sed *latæ vndique sunt sapientibus viæ*; *Sapientiæ* nimirùm (quæ à Veteribus *Rerum diuinarum & humanarum scientia* diffiniebatur) Mediorum Copia & Varietas sempèr suppetit. *Caussæ* enim *Physicæ*, nouis Inuentis, *in simili materiâ*, lucem & ansam præbent; At qui Formam aliquam nouit, nouit etiam *Vltimam possibilitatem superinducendi Naturam illam in omnigenam Materiam*; eóque minùs inter operandum restringitur, & alligatur, vel ad *Materiæ Basim*, vel ad *Conditionem Efficientis.* Quod genus Scientiæ elegantèr describit etiàm Solomon, etsi sensu magis diuino, *Non arctabuntur gressus tui, & currens non habebis offendiculum.* Intelligit scilicet *Sapientiæ* vias, nec Angustijs, nec Obicibus obnoxias esse.

Metaphysicæ Pars secunda est *Finalium Caussarum* Inquisitio, quam non vt *prætermissam*, sed vt *malè collocatam* notamus. Solent enim inquiri inter *Physica*, non inter

inter *Metaphysica*. Quanquam si Ordinis hoc solùm vitium esset, non mihi fuerit tanti. Ordo enim ad Illustrationem pertinet, neque est ex substantiâ Scientiarum. At hæc Ordinis Inuersio, defectum insignem peperit, & maximam Philosophiæ induxit calamitatem. Tractatio enim *Caussarum Finalium* in *Physicis*, Inquisitionem *Caussarum physicarum* expulit & deiecit; effecitque vt Homines in istiusmodi speciosis & vmbratilibus *Caussis* acquiescerent, nec Inquisitionem *Caussarum* Realium, & verè *Physicarum* strenuè vrgerent; ingenti Scientiarum detrimento. Etenim reperio hoc factum esse, non solùm à Platone, qui in hoc Littore sempèr Anchoram figit, verùm etiam ab Aristotele, Galeno, & alijs, qui sæpissimè etiàm ad illa vada impingunt. Etenim qui Caussas adduxerit huiusmodi, *Palpebras cum pilis, pro sepi & vallo esse, ad munimentum oculorum*; Aut *Corij in Animalibus firmitudinem esse ad propellendos calores & frigora*; Aut *Ossa pro columnis & trabibus à naturâ induci, quibus fabrica corporis innitatur*; Aut *Folia arborum emitti, quo fructus minùs patiantur à Sole & Vento*; Aut *Nubes in sublimi fieri, vt terram imbribus irrigent*; Aut *Terram densari & solidari, vt statio & mansio sit Animalium*; & alia similia; is in *Metaphysicis* non malè ista allegârit; in *Physicis* autem nequaquàm. Imò, quod cœpimus dicere, huiusmodi Sermonum discursus (instar Remorarum (vti fingunt) nauibus adhærentium) *Scientiarum* quasi velificationem & Progressum retardârunt, ne Cursum suum tenerent, & vlteriùs progrederentur; & iam pridèm effecerunt, vt *Physicarum Caussarum* Inquisitio, neglecta deficeret, ac silentio præteriretur. Quapropter *Philosophia Naturalis* Democriti, & aliorum, qui Deum & Mentem à fabricâ Rerum amouerunt; & Structuram Vniuersi infinitis Naturæ Prælusionibus & Tentamentis, (quas vno nomine *Fatum* aut *Fortunam* vocabant)

attribuerunt; & Rerum particularium *Caussas* Materiæ necessitati, sine intermixtione *Caussarum Finalium*, assignârunt; nobis videtur, (quantum ex Fragmentis & Reliquijs Philosophiæ eorum, conijcere licet) quatenùs ad *Caussas Physicas*, multò solidior fuisse, & altiùs in Naturam penetrasse, quam illa Aristotelis, & Platonis: Hanc vnicam ob Caussam, quod illi in *Caussis Finalibus* nunquàm operam triuerunt; hi autem eas perpetuò inculcârunt. Atque magis in hâc parte accusandus Aristoteles quàm Plato, quandoquidem Fontem *Caussarum Finalium*, *Deum* scilicet, omiserit, & *Naturam* pro *Deo* substituerit; *Caussasque* ipsas *Finales* potiùs vt Logicæ Amator, quam Theologiæ, amplexus sit. Neque hæc eò dicimus, quod *Caussæ* illæ *Finales* veræ non sint, & Inquisitione admodùm dignæ, in Speculationibus *Metaphysicæ*; sed quia dum in *Physicarum Caussarum* possessiones excurrunt, & irruunt, miserè eam Prouinciam depopulantur, & vastant. Alioquìn, si modò intra terminos suos coerceantur; magnoperè hallucinantur, quicunque eas *Physicis Caussis* aduersari aut repugnare putent. Nam Caussa reddita, quod *Palpebrarum pili oculos muniant*, nequicquàm sanè repugnat alteri illi, *quod pilositas soleat contingere humiditatum orificijs*.

Muscosi fontes, &c.

Neque Caussa reddita, quod *Coriorum in Animalibus firmitudo pertinet ad cœli iniurias propulsandas*, aduersatur illi alteri, *quod illa firmitudo sit ob contractionem pororum, in extimis corporum, per frigus, & deprædationem Aeris*: & sic de reliquis: Conspirantibus optimè vtrisque Caussis; nisi quod altera Intentionem, altera simplicem Consecutionem denotet. Neque verò ista res in dubium vocat Prouidentiam Diuinam, aut ei quicquam derogat; sed potiùs eandem miris modis confirmat, & euehit. Nam sicut in Rebus Ciuilibus, Prudentia Politica fuerit multò altior, & mirabilior, si quis

quis operâ aliorum, ad ſuos fines & deſideria, abuti poſſit, quibus tamen nihil conſilij ſui impertit; (vt interim ea agant, quæ ipſe velit, neutiquàm verò ſe hoc facere intelligant;) quam ſi Conſilia ſua cum Adminiſtris Voluntatis ſuæ communicaret: Sic Dei Sapientia effulget mirabiliùs, cùm Natura aliud agit, Prouidentia aliud elicit; quàm ſi ſingulis Schematibus, & Motibus naturalibus, Prouidentiæ Characteres eſſent impreſſi. Scilicet Ariſtoteli, poſtquàm Naturam *Finalibus Cauſſis* impregnaſſet; *Naturamque nihil fruſtra facere; ſuiq́; voti sempèr eſſe compotem,* (*ſi impedimenta abeſſent;*) & huiuſmodi multa eò ſpectantia poſuiſſet; ampliùs Deo non fuit opus: At Democritus & Epicurus, cùm Atomos ſuos prædicabant, eòuſque à ſubtilioribus nonnullis tolerabantur; verùm cùm ex eorum fortuito concurſu, Fabricam ipſam rerum, abſque Mente coaluiſſe aſſererent; ab omnibus riſu excepti ſunt. Adeò vt tantum abſit, vt *Cauſſæ Phyſicæ* Homines à Deo & Prouidentiâ abducant, vt contrà potiùs Philoſophi illi, qui in ijſdem eruendis occupati fuerunt, nullum exitum Rei reperiant, niſi poſtremò ad Deum & Prouidentiam confugiant. Atque hæc de *Metaphyſicâ* dicta ſint, cuius Partem de *Cauſſis Finalibus*, in Libris & *Phyſicis*, & *Metaphyſicis* tractatam non negauerim; in his rectè, in illis perperàm propter Incommodum inde ſecutum.

CAPUT V.

Partitio Operatiuæ Doctrinæ *de* Naturâ, *in* Mechanicam, *&* Magiam: *Quæ respondent Partibus* Speculatiuæ; Physicæ Mechanica, Metaphysicæ Magia: *&* *Expurgatio Vocabuli* Magiæ. Appendices *duæ* Operatiuæ; Inuentaria Opum Humanarum, *&* Catalogus Polychrestorum.

OPeratiuam de Naturâ similitèr in duas Partes diuidemus, idque ex necessitate quâdam. Subijcitur enim hæc diuisio, Diuisioni priori *Doctrinæ Speculatiuæ*. *Physica* siquidem, & Inquisitio *Caussarum Effitientium*, & *Materialium*, producit *Mechanicam*; At *Metaphysica*, & Inquisitio *Formarum*, producit *Magiam*; Nam *Caussarum Finalium* Inquisitio sterilis est, & tanquam Virgo Deo consecrata, nihil parit. Neque nos fugit, esse & *Mechanicam* sæpiùs merè Empyricam, & Operariam, quæ à *Physicâ* non pendeat; Verùm hanc in *Historiam Naturalem* coniecimus; à *Philosophiâ Naturali* segregamus. Loquimur tantùm de eâ *Mechanicâ*, quæ cum *Caußis Physicis* coniuncta est. Veruntamèn interuenit quædam *Mechanica*, quæ nec prorsùs Operaria est, neque tamen Philosophiam propriè attingit. Operum enim Inuenta omnia, quæ in Hominum notitiam venerunt; Aut Casu occurrerunt, & deinceps per Manus tradita sunt; Aut de industriâ quæsita: Quæ autem intentionalitèr inuenta sunt; Illa aut per Caussarum, & Axiomatum lucem eruta sunt; Aut per Extensionem

quandam, vel translationem, vel compositionem Inuentorum priorum deprehensa; quæ magis ingeniosa quædam res est, & sagax, quam Philosophica. Hanc verò Partem, quam neutiquàm contemnimus, non multò post, cùm de *Experientiâ Literatâ* inter *Logica* tractabimus, cursim perstringemus. Enimuerò *Mechanicam*, de quâ nunc agimus, tractauit Aristoteles promiscuè; Hero in Spiritalibus; etiàm Georgius Agricola, Scriptor recens, diligentèr admodùm in Mineralibus; Alijque quamplurimi in subiectis particularibus; adeò vt non habeam quod dicam de *Omissis* in hâc parte; nisi quod *Mechanica* promiscua, secundum Exemplum Aristotelis, diligentiùs debuissent continuari, per labores Recentiorum; præsertìm cum delectu eorum Mechanicorum, quorum aut Caussæ magis obscuræ, aut Effectus magis nobiles. Verùm qui in hisce insistunt, quasi Oras tantùm maritimas perreptant,

——— *Premendo littus iniquum*;

Meo siquidem iudicio, vix possit aliquid in Naturâ radicitùs verti, aut innouari, vel per Casus aliquos fortuitos, vel per Tentamenta Experimentorum, vel ex luce Caussarum Physicarum; sed solummodò per *Inuentionem Formarum*. Si igitur desiderari eam partem *Metaphysicæ*, quæ de *Formis* agit, posuimus, sequitur vt *Naturalis* etiàm *Magia*, quæ ad eam est Relatiua, similitèr desideretur. Verùm hoc loco postulandum videtur, vt Vocabulum istud *Magiæ*, in deteriorem partem iam pridem acceptum, Antiquo & Honorifico Sensui restituatur. Etenìm *Magia* apud Persas, pro Sapientiâ sublimi, & Scientiâ consensuum rerum Vniuersalium, accipiebatur; atque etiam tres illi Reges, qui ab Oriente ad *Christum* adorandum venerunt, *Magorum* nomine vocabantur. Nos verò eam, illo in sensu intelligimus, vt sit Scientia, quæ cognitionem *Formarum Abditarum* ad Opera admiranda deducat; atque, quod dici solet,

solet, *Actiua cum Paßiuis coniungendo*, Magnalia Naturæ manifestet. Nam quantum ad *Naturalem Magiam* (quæ in Libris plurimorum volitat) credulas quasdam & superstitiosas Traditiones, & obseruationes, de *Sympathijs & Antipathijs rerum*, atque de *Occultis & specificis proprietatibus* complectentem, cum friuolis vt plurimùm Experimentis, potiùs occultandi artificio, & laruâ, quam re ipsâ admirandis: non errauerit sanè, qui eam dixerit, à Scientiâ quam quærimus, tantùm distare, quoad Veritatem Naturæ, quantum Libri Rerum gestarum Arthuri ex Britanniâ, aut Hugonis Burdegalensis, & huiusmodi Herôum vmbratilium, differunt à Cæsaris Commentarijs, quoad Veritatem Historicã. Manifestũ enim est, Cæsarem maiora reuerâ perpetrasse, quam illi de Heroibus suis confingere ausi sunt; sed Modis faciendi minimè fabulosis. Huiusmodi Doctrinas benè adumbrauit *Fabula de Ixione*; Qui cùm Iunonis, Potentiæ Deæ, Concubitum animo sibi designaret, cum euanidâ nube rem habuit; ex quâ Centauros & Chimæras progenuit. Sic qui insanâ & impotenti cupiditate feruntur, ad ea, quæ per imaginationis tantùm Fumos, & Nebulas cernere se putant, loco Operum, nil aliud quam Spes inanes, & deformia quædam ac Monstrosa Spectra, suscipient. Huius autem *Magiæ Naturalis*, leuis & degeneris, Operatio super Homines, similis est soporiferis quibusdam Medicamentis; quæ Somnum conciliant, atque insupèr inter dormiendum, læta & placentia Somnia immittunt. Primò enim Intellectum humanum in Soporem conijcit; canendo Proprietates Specificas, & Virtutes occultas, & tanquam cœlitùs demissas, & per Traditionum susurros solummodò perdiscendas; vnde Homines ad veras Caussas eruendas, & indagandas, non ampliùs excitantur, & euigilant; sed in huiusmodi otiosis, & credulis opinionibus acquiescunt: Deinde

de verò innumera Commenta grata, & qualia quis optaret maximè, instar somniorum, insinuat. Atque Operæ-pretium est notare, in illis Scientijs, quæ nimium trahunt ex Phantasiâ & Fide, (quales sunt, *Magia* ista leuis, de quâ nunc loquimur, *Alchymia*, *Astrologia*, & aliæ consimiles) Media sua, & Theoriam, solere esse magis monstrosa, quam Finis ipse est, & Actio quò tendunt. Versio Argenti, aut Argenti viui, aut alicuius alterius Metalli in Aurum, Res creditu dura: Attamen longè verisimilius est, ab Homine, qui *Ponderis*, *Coloris flaui*, *Malleabilis* & *Extensibilis*, *Fixi* etiàm & *Volatilis*, Naturas cognitas & perspectas habuerit; quíque similitèr prima Mineralium Semina & Menstrua diligentèr introspexerit; posse Aurum multâ & sagaci molitione tandèm produci; quam quod pauca *Elixiris* Grana, paucis momentis, alia Metalla in Aurum vertere valeant, per Actiuitatem eiusdem *Elixiris*, quæ Naturam scilicet perficere, & omni impedimento liberare possit. Similitèr, Senectutis retardatio, aut Gradûs alicuius Iuuentutis instauratio, non facilè fidē reperiat: Attamen longè verisimilius est, ab Homine, qui Naturā *Arefactionis*, & *Spirituum super solida corporis deprædationes*, benè nôrit; quíque Naturam *Assimilationis*, atque *Alimentationis*, vel perfectioris vel prauioris, perspexerit; *Naturam* etiàm *Spirituum*, & quasi *Flammæ Corporis*, aliàs ad consumendum appositæ, aliàs ad reparandum, notârit; posse per Diætas, Balnea, Vnctiones, Medicinas proprias, accommodata etiàm Exercitia, & similia, Vitam prolongari, aut vigorem Iuuentutis, aliquâ ex parte, renouari: quam quod hoc fieri possit, per Guttas pauculas, aut Scrupulos alicuius *Pretiosi Liquoris*, aut *Quintessentiæ*. Rursùs, ex Astris Fata elici posse, non statim aut facilè Homines consenserint; Illa verò; Quod Hora Natiuitatis, (quæ sæpissimè ex pluribus Accidentibus Naturalibus, vel acceleratur, vel differtur,)

Vitæ totius Fortunam regat; Aut quod Hora Quæstionis, sit cum Re ipsâ, quæ quæritur, confatalis; meras nugas dixeris. Attamen tanta exercet Humanum Genus Impotentia & Intemperies, vt non solùm, quæ fieri non possunt, sibi spondeant, sed etiàm maximè ardua, sine molestiâ aut sudore, tanquam feriantes, se adipisci posse confidunt. Verùm de *Magiâ* hactenùs; cuius & Vocabulum ipsum ab Infamiâ vindicauimus; & Speciem veram à falsâ, & ignobili, segregauimus.

Huius verò Partis, *Operatiuæ* scilicet de *Naturâ*, duæ sunt *Appendices*, magni vtraque Pretij. Prima est, vt fiat *Inuentarium Opum Humanarum*, quo excipiantur & breuitèr enumerentur omnia Hominum Bona, & Fortunæ (siue sint ex Fructibus & Prouentibus Naturæ, siue Artis) quæ iam habentur, & quibus Homines fruuntur; adiectis ijs, quæ olim innotuisse constat, nunc autem perierunt; ad hunc finem, vt qui ad noua Inuenta accingitur, de iam inuentis, & extantibus, negotium sibi non facessat. Hoc verò *Inuentarium* magis erit artificiosum, magisque etiàm vtile; si quæ communi Hominum opinione *Impoßibilia* reputantur, in vnoquoque genere adiunxeris; atque vnà *Proxima Impoßibilibus*, quæ tamen habentur, copules; vt alterum Humanam Inuentionem acuat; alterum quadantenùs dirigat; vtque ex his *Optatiuis*, & *Potentialibus*, *Actiua* promptiùs deducantur. Secunda est, vt fiat *Kalendarium eorum Experimentorum*, quæ maximè *Polychresta* sunt, & ad aliorum Inuentionem faciunt, & ducunt. Exempli gratiâ, *Experimentum Artificialis Conglaciationis Aquæ*, per Glaciem cum Sale nigro, ad infinita pertinet: Hoc enim modum Condensationis secretum reuelat, quo Homini nihil est fructuosius. Præstò enim est Ignis ad Rarefactiones; verùm in Condensationibus laboratur. Plurimùm autem

tem facit, ad inueniendi Compendium, si huiusmodi *Polychresta* proprio Catalogo excipiantur.

CAPVT VI.

De Magnâ Philosophiæ Naturalis, *tam* Speculatiuæ *quàm* Operatiuæ, *Appendice* Mathematicâ: *quódque inter* Appendices *potiùs poni debet, quàm inter* Scientias Substantiuas. *Partitio* Mathematicæ, *in* Puram; *&* Mixtam.

OPtimè Aristoteles, *Physicam & Mathematicam generare Practicam siue Mechanicam.* Quare, cùm iam, tam *Speculatiuam*, quam *Operatiuam* Partem *Doctrinæ* de *Naturâ*, tractauerimus, locus est, vt de *Mathematicâ* dicamus, quæ ad vtramque est Scientia Auxiliaris. Hæc siquidem in Philosophiâ receptâ, *Physicæ* & *Metaphysicæ* pars tertia adiungitur; At nobis ista retractantibus & recolentibus, si eam vt *Scientiam Substantiuam*, & principalem, designare in Animo esset, magis consentaneum videretur, & Rei ipsius Naturæ, & Ordinis perspicuitati, vt constitueretur tanquam Portio *Metaphysicæ*. *Quantitas* enim (quæ subiectum est *Mathematicæ*) Materiæ applicata, veluti Dosis Naturæ est; & plurimorum Effectuum in Rebus Naturalibus caussatiua: ideoque inter *Formas Essentiales* numeranda est. *Figuræ* autem & *Numerorum* Potentia, in tantum apud Antiquos valere visa est, vt Democritus *principia Varietatis Rerum*, in *Figuris Atomorum* præcipuè collocauerit: Ac Pythagoras *Naturam rerum ex numeris* constitui asseruerit.

Illud interim verum est, Quantitatem inter *Formas Naturales*, (quales nos eas intelligimus) omnium maximè esse Abstractam, & à Materiâ Separabilem: Quod ipsum in Caussâ fuit, cur & diligentiùs exculta, & acriùs inquisita ab Hominibus fuerit, quam Aliæ quæcunque *Formæ*, quæ omnes in Materiâ magis sunt immersæ. Cùm enim id Hominum Animis planè insitum sit (plurimo certè cum Scientiarum detrimento) vt *Generalium* quasi *Campis liberis*, magis quam *Particularium Syluis* & *Septis* delectentur, nil repertum est *Mathematicis* gratius, & iucundius, quo Appetitus iste expatiandi & Meditandi expleretur. Etsi autem hæc vera sint, nobis tamen, qui non tantùm Veritati & Ordini, verum etiam Vsui & Commodis Hominum consulimus, satius demùm visum est, *Mathematicas*, cùm & in *Physicis*, & in *Metaphysicis*, & in *Mechanicis*, & in *Magicis*, plurimùm polleant, vt omnium *Appendices*, & Copias auxiliares designare. Quod etiàm quodammodo facere compellimur, propter delicias & Fastum Mathematicorum, qui hanc Scientiam *Physicæ* ferè imperare discupiant. Nescio enim quo Fato fiat, vt *Mathematica* & *Logica*, quæ Ancillarum loco erga Physicam se gerere debeant, nihilominùs Certitudinem suam præ eâ iactantes, Dominatum contrà exercere præsumant. Verùm de Loco, & Dignitate huius Scientiæ minùs curandum, de Re ipsâ videamus.

Mathematica aut *Pura* est, aut *Mixta*. Ad *Puram* referuntur Scientiæ, quæ circa *Quantitatem* occupatæ sunt, à *Materiâ* & *Axiomatibus Physicis* penitùs *Abstractam*. Eæ duæ sunt, *Geometria* & *Arithmetica*: *Quantitatem* altera *Continuam*, altera *Discretam* tractans. Quæ duæ Artes, magno, certè cum acumine & industriâ, inquisitæ & tractatæ sunt: veruntamen & *Euclidis Laboribus*, in *Geometricis*, nihil additum est à sequentibus, quod interuallo tot Seculorum dignum sit;

& *Doctrina* de *Solidis*, nec à veteribus, nec à Modernis, pro Rei Vsu & Excellentiâ, instructa & aucta est. In *Arithmeticis* autem, nec satis varia & commoda inuenta sunt *Supputationum* Compendia, præsertim circa *Progreßiones*, quarum in *Physicis* Vsus est non mediocris: nec *Algebra* benè consummata est; atque *Arithmetica* illa *Pythagorica* & *Mystica*, quæ ex Proclo, & reliquijs quibusdam Euclidis cœpit instaurari, expatiatio quædam Speculationis est. Hoc enim habet Ingenium humanum, vt cùm ad Solida non sufficiat, in Superuacaneis se atterat. *Mixta* habet pro Subiecto *Axiomata* & *Portiones Physicas*: *Quantitatem* autem considerat, quatenùs est ad ea elucidanda, & demonstranda, & actuanda, Auxiliaris. Multæ siquidèm Naturæ Partes, nec satis subtilitèr comprehendi, nec satis perspicuè demonstrari, nec satis dextrè & certò ad Vsum accommodari possint, sine ope & interuentu *Mathematicæ*. Cuius generis sunt *Perspectiua*, *Musica*, *Astronomia*, *Cosmographia*, *Architectura*, *Machinaria*, & nonnullæ Aliæ. Cæterùm in *Mathematicis Mixtis* integras aliquas Portiones *Desideratas* iam non Reperio, sed multas in posterum prædico, si Homines non ferientur. Prout enim *Physica*, maiora indies Incrementa capiet, & noua *Axiomata* educet; eò *Mathematicæ* operâ nouâ in multis indigebit, & plures demùm fient *Mathematicæ Mixtæ*.

Iam autem *Doctrinam* de *Naturâ* pertransiuimus, & *Desiderata* in ipsâ notauimus. Quâ in re, si à priscis, & receptis Opinionibus discesserimus, eoque nomine contradicendi ansam cuiquam præbuerimus; quod ad nos attinet, vt Dissentiendi Studium longè à nobis abest, ita etiàm & Contendendi Consilium. Si hæc vera sunt;

Non Canimus surdis, respondent omnia Syluæ;

Vox Naturæ ingeminabit, etsi Vox Hominum reclamet. Quemadmodùm autem Alexander Borgia dicere

solebat, de Expeditione Gallorum Neapolitanâ, *Eos venisse cum Cretâ in Manibus, quò Diuersoria sua notarent, non cum Armis, vt perrumperent*; Sic nobis magis Cordi est, Pacificus Veritatis Ingressus; vbi quasi Cretâ consignentur Animi, qui tantam Hospitem excipere possint; quam qui pugnax est, viamque sibi per Contentiones, & Lites Sternat. Absolutis igitur duabus Partibus *Philosophiæ*, De *Numine*, & de *Naturâ*, restat tertia De *Homine*.

FRANCISCI BARONIS DE VERVLAMIO, VICE-COMITIS SANCTI ALBANI, DE *Dignitate & Augmentis Scientiarum* LIBER QVARTVS.

AD REGEM SVVM.

CAPVT I.

Partitio Doctrinæ *de* Homine, *in* Philosophiam Humanitatis, *&* Ciuilem. *Partitio* Philosophiæ Humanitatis, *in* Doctrinam *circa* Corpus Hominis, *&* Doctrinam *circa* Animam Hominis. *Constitutio vnius* Doctrinæ generalis *de* Naturâ, *siue de* Statu Hominis. *Partitio* Doctrinæ *de* Statu Hominis, *in* Doctrinam *de* Persona

nâ Hominis, *&* *de* Fœdere Animi *&* Corporis. *Partitio* Doctrinæ *de* Personâ Hominis, *in* Doctrinam *de* Miserijs Hominis, *&* *de* Prærogatiuis. *Partitio* Doctrinæ *de* Fœdere, *in* Doctrinam *de* Indicationibus, *&* *de* Impreſsionibus. *Aſsignatio* Phyſiognomiæ, *&* Interpretationis Somniorum Naturalium, Doctrinæ *de* Indicationibus.

I quis me (Rex optime) ob aliquid eorum, quæ propoſui, aut deinceps proponam, impetat aut vulneret, (præterquàm quod intra Præſidia Maieſtatis tuæ tutus eſſe debeam,) ſciat is, ſe contra Morem & Diſciplinam Militiæ facere. Ego enim Buccinator tantùm, pugnam non ineo; Vnus fortaſsè ex ijs, de quibus Homerus;

Χαίρετε κήρυκες, Διὸς ἄγγελοι, ἠδὲ καὶ ἀνδρῶν:

Hi enim inter Hoſtes, etiàm infenſiſſimos & acerbiſſimos, vltrò citróque inuiolati vbique commeabant. Neque verò noſtra Buccina Homines aduocat & excitat, vt ſe mutuò Contradictionibus proſcindant, aut ſecum ipſi prælientur & digladientur; ſed potiùs vt pace inter ipſos facta, coniunctis viribus, ſe aduerſus *Naturam Rerum* comparent, eiuſque Edita & Munita capiant & expugnent; atque Fines Imperij Humani (quantum Deus Opt. Max. pro Bonitate ſuâ indulſerit) proferant.

Veniamus

Veniamus nunc ad eam *Scientiam*, ad quam nos ducit Oraculum Antiquum; Nempe ad *Scientiam nostri*. Cui, quò magis nostrâ intersit, eò incumbendum est diligentiùs. Hæc Scientia *Homini* pro *fine* est *Scientiarum*; at *Naturæ ipsius Portio* tantùm. Atque hoc pro Regulâ ponatur Generali; Quod omnes Scientiarum Partitiones ita intelligantur, & adhibeantur, vt Scientias potiùs signent, aut distinguant, quam secent & diuellant; vt perpetuò euitetur *Solutio Continuitatis* in *Scientijs*. Huius etenim Contrarium Particulares Scientias steriles reddidit, inanes, & erroneas, dum à Fonte, & Fomite communi non aluntur, sustentantur, & rectificantur. Sic videmus Ciceronem Oratorem, de Socrate, & eius Scholâ conquerentem, quod hic primus *Philosophiam* à *Rhetoricâ* disiunxerit; vnde facta sit *Rhetorica*, Ars loquax & inanis. Constat similitèr Sententiam Copernici de *Rotatione Terræ* (quæ nunc quoque inualuit) quia Phænomenis non repugnat, ab *Astronomicis Principijs* non posse reuinci; à *Naturalis* tamen *Philosophiæ Principijs*, rectè positis, posse. *Artem* denique *Medicam* videmus, si à *Naturali Philosophiâ* destituatur, Empyricorum Praxi haud multum præstare. Hoc igitur posito, accedamus ad *Doctrinam de Homine*. Ea duplex est. Aut enim contemplatur *Hominem segregatum*; aut *Congregatum*, atque in *Societate*. Alteram harum *Philosophiam Humanitatis*; Alteram *Ciuilem* vocamus. *Philosophia Humanitatis* siue *Humana*, ex Partibus similibus illis, ex quibus Homo ipse, consistit; Nempe ex *Scientijs* quæ *circa Corpus*; & ex *Scientijs* quæ circa *Animam* versantur. Verùm priusquàm Distributiones Particulares persequamur; constituamus Scientiam vnam Generalem, de *Naturâ* & *Statu Hominis*: Digna enim certè Res est, vt emancipetur hæc *Scientia*, & in *Scientiam* seorsùm redigatur. Conficitur autem illa ex

ijs rebus, quæ sunt tam *Corpori* quàm *Animæ* communes. Rursus, hæc Scientia de *Naturâ*, & *Statu Hominis*, distribui potest in duas Partes; Attribuendo alteri *Naturam Hominis indiuisam*; alteri *Vinculum ipsum Animæ & Corporis*. Quarum primam, *Doctrinam de Personâ Hominis*; Secundam, *Doctrinam de Fœdere* vocabimus. Liquet autem hæc omnia, cùm sint Communia & Mixta, primæ illi Diuisioni *Scientiarum* circa *Corpus*, & *Scientiarum* circa *Animam* versantium, assignari non potuisse.

Doctrina de *Personâ Hominis* duas res præcipuè complectitur; Contemplationes scilicet de *Miserijs Humani Generis*; & de eiusdem *Prærogatiuis*, siue *Excellentijs*. Atque Deploratio *Humanarum Ærumnarum*, elegantèr & copiosè, à compluribus adornata est, tam in Scriptis Philosophicis, quam Theologicis. Estque Res & dulcis simul, & salubris.

At illa altera de *Prærogatiuis*, digna visa res nobis, quæ inter *Desiderata* proponatur. Elegantissimè certè Pindarus (vt plerunque solet) inter laudandum Hieronem ait, *Eum decerpere summitates ex omnibus virtutibus*. Equidem plurimùm ad Magnanimitatem, & Humanum Decus conferre posse putarem; si *Vltimitates* (vt loquuntur Scholastici) siue *Summitates* (vt Pindarus) Humanæ Naturæ, colligerentur; præcipuè ex Historiæ fide; Illud est, quid *Vltimum*, & *Supremum* fuerit, quò vnquam Humana Natura per se ascenderit, in singulis & Corporis & Animi Dotibus. Quanta Res, quæ de Cæsare narratur, quod Amanuensibus quinque simul *dictare* suffecerit? Quin & Exercitationes illæ antiquorum Rhetorum, Protagoræ, Gorgiæ; Etiam Philosophorum, Callisthenis, Possidonij, Carneadis; vt de quouis Themate, in vtramque partem ex-tempore disserere elegantèr & copiosè potuerint, *Ingenij Humani Vires* haud parùm nobilitant. Res autem

tem

tem Vſu minor, at Oſtentatione & Facultate fortaſsè maior; quam de Archiâ Magiſtro ſuo memorat Cicero; *Eum magnum numerum optimorum Verſuum, de ijs rebus quæ tum agerentur, potuiſſe dicere ex tempore.* Tot Millibus Hominum, Nomina reddere potuiſſe Cyrum aut Scipionem, magnum *Memoriæ* Decus. At *Virtutum Moralium* Palmæ non minùs celebres, quàm *Intellectualium*. Quantam rem, in Exercitio *Patientiæ*, exhibet Hiſtoria illa vulgata de Anaxarcho, qui quæſtioni & Tormentis ſubiectus, Linguam (indicij ſpem,) dentibus præſcidit, & in os Tyranni expuit? Neque Tolerantiâ cedit, (licet dignitate plurimum,) quod ſeculo noſtro accidit in Burgundo quodam, Principis Auraſionenſis Interfectore; Is virgis Ferreis flagellatus, & Forcipibus Ignitis laceratus, nullum prorsùs gemitum edidit: Quinetiàm cùm fortè fractum aliquid deſupèr in Caput Aſtantis cuiuſpiam incideret, vſtulatus iam Nebulo, & in medijs tormentis, riſit; Qui tamen paulò ante, cum Cincinni Capillitij, quos geſtabat, tonderentur, fleuerat. *Animi* quoque mira *Serenitas*, & *Securitas*, ſub ipſum *Tempus Mortis*, in pluribus enituit; qualis fuit illa Centurionis apud Tacitum: Is, cùm à Milite, qui eum ex Imperato occiſurus eſſet, iuberetur, vt Ceruices porrigeret fortitèr, *Vtinam* (inquit ille) *tu tam fortitèr ferias.* At Ioannes Dux Saxoniæ, cùm inter Ludum Scacchorum, Diplôma, quo Nex eius in poſterum diem mandabatur, allatum eſſet, Aſtantem quendam ad ſe vocauit, & ſubridens; *Specta*, inquit, *num non potiores partes Ludi huius teneam. Iſte enim* (ad Colluſorem innuens) *me mortuo, iactabit ſuas potiores partes fuiſſe.* Noſter verò Morus, Angliæ Cancellarius, cùm pridiè quo moriturus eſſet, Tonſor ad eum veniret (miſſus ſcilicet ad hoc, ne fortè Capillitio promiſſo eſſet apud Populum in ſpectaculo miſerabilior,) cumque interrogaret, nùm tonderi placeret; re-

nuit; atque ad Tonsorem versus, *Mihi*, inquit, *cum Rege de capite meo controuersia est; Antequàm vero illa terminata fuerit, sumptus in illud non faciam.* Quin & idem, sub ipsum Mortis Articulum, postquàm iam caput in Truncum fatalem reclinasset, rursùs se paululùm erexit, & Barbâ, quæ ei erat promissior, leniter amotâ; *At certè hæc* (inquit) *non offendit Regem.* Verùm, ne hoc loco longiores simus, satis patet quid velimus; nempe vt *Miracula Naturæ Humanæ*, Viresque eius et Virtutes vltimæ, tam animi quam Corporis, in Volumen aliquod colligantur; quod fuerit instar Fastorum de Humanis Triumphis. Quâ in re, institutum Valerij Maximi, et C. Plinij probamus, diligentiam et iudicium eorum requirimus.

Quantum ad *Doctrinam de Fœdere*, siue de *Communi Vinculo Animæ & Corporis*, Ea in duas partes tribui possit. Quemadmodùm enim, inter Fœderatos intercedunt, & mutua Rerum suarum Communicatio, & mutua Officia; sic Fœdus istud Animæ & Corporis, duabus similitèr rebus continetur; Nimirum vt describatur, *quomodò hæc duo* (*Anima* scilicet & *Corpus*) *se inuicem detegant; & quomodò inuicem in se agant; Notitia* siue *Indicatione*; & *Impressione.* Harum prior, (Descriptio scilicet, qualis possit haberi Notitia de Animâ, ex Habitu Corporis; Aut de Corpore, ex Accidentibus Animi) duas nobis peperit *Artes*; vtramque *Prædictionis*; Inquisitionibus alteram Aristotelis, alteram Hippocratis decoratam. Quanquam autem Tempora recentiora, has Artes, superstitiosis & phantasticis mixturis, polluerint; repurgatæ tamen, ac in integrum restitutæ, & Fundamentum habent in Naturâ solidum, & Fructum edunt, ad Vitam communem, vtilem. Prima est *Physiognomia*; quæ per Corporis Lineamenta, Animi indicat Propensiones: Altera *Somniorum Naturalium Interpretatio*, quæ Corporis Statum, & Dispositionem, ex

Animi

Animi Agitationibus detegit. In harum priore, Partem nonnullam desiderari perspicio. Siquidem Aristoteles ingeniosè & solertèr, Corporis Fabricam, dum quiescit, tractauit; eandem in Motu, (nimirùm Gestus Corporis,) omisit; qui tamen non minùs Artis obseruationibus subijciuntur, & maioris sunt vsûs. Etenim Lineamenta Corporis, Animi Inclinationes & Propensiones generales, ostendunt; Oris autem, & Partium Motus & Gestus, insupèr Aditus, & Tempora, & præsentis Dispositionis & Voluntatis Signa declarant. Vt enim aptissimis atque elegantissimis Maiestatis tuæ Verbis vtar, *Lingua Aures ferit, Gestus verò oculos alloquitur.* Hoc verò benè nôrunt Veteratores complures, & astuti Homines, quorum Oculi in aliorum Vultu & Gestibus habitant; idque in commodum suum trahunt; vtpote in quo Facultatis, & Prudentiæ suæ Pars maxima vertatur. Nec sanè negari potest, hoc ipsum, Simulationis in altero, Indidem esse mirificum, & monere Homines optimè, de Electionibus Temporum et opportunitatum, adeundi Personas; quæ Ciuilis Prudentiæ pars est non parua. Nemo autem putet, huiusmodi Solertiam, aliquid quidem valere, circa Homines Indiuiduos; Sub Regulâ autem non cadere: Nam ad vnum ferè modum omnes ridemus, et ploramus, et erubescimus, et Frontem contrahimus; et sic (vt plurimùm) de Motibus subtilioribus. Si quis autem hîc *Chiromantiæ* meminit; sciat Rem esse prorsùs vanam; et in huiusmodi Sermonibus, quos tractamus, nec dignam quidem quæ nominetur. Quod verò ad *Somniorum Naturalium Interpretationem* attinet; Res est quorundam Laboribus pertractata, sed plurimis Ineptijs scatens. Illud tantùm in præsentiâ innuo, Basim illam huic Rei, quæ maximè est solida, non substerni. Ea huiusmodi est; vbi idem fit ab internâ Causâ, quod fieri quoque solet ab externâ,

Actus ille externus transit in somnium. Similis est Stomachi oppressio, ex crasso Vapore, atque incubitu ponderis externi; Itaque qui Incubo laborant, pondus sibi superimponi, magno cum Apparatu Circumstantiarum, somniant. Similis viscerum Pensilitas, ex Fluctuum agitatione in Mari, & ex Flatu circa Præcordia collecto: Itaque Hypocondriaci sæpiùs Nauigationes, & Agitationes super Aquas somniant. Sunt & innumera id genus.

Posterior Pars *Doctrinæ Fœderis*, (quam *Impreßionem* nominauimus) in Artem nondùm redacta est; sed obiter tantùm, & carptim, inter alios Tractatus, aliquandò interuenit. Illa eandem Antistrophen cum priori habet. Quippe duo considerat: *Aut quomodo, & quousque, Humores & Temperamentum Corporis immutent Animam, in eamque agant; Aut rursùs, quomodò & quousque, Animæ Paßiones, vel Apprehensiones, immutent Corpus, & in illud agant?* Horum prius, in re Medicâ, interdùm tractari videmus; at id ipsum se miris modis Religionibus inseruit. Pharmaca enim præscribunt Medici, quæ *Morbis Animæ* persanandis inseruiant, vt in Curationibus Maniæ, & Melancholiæ; quinetiàm Medicinas porrigunt, ad Animum exhilarandum, ad Cor muniendum, atque inde Fortitudinem augendam, ad Ingenium acuendum, ad Memoriam roborandam, & similia. At Diætæ, & delectus Ciborum & Potuum, & Ablutiones, & aliæ circa Corpus Obseruantiæ, in Secta Pythagoræorum, & in Hæresi Manichæorum, & in Lege Mahometi, omnem modú superant. Ordinationes quoque Legis Cæremonialis, *Sanguinis & Adipis* esum prohibentes, ac *Animalia Munda* ab *Immundis* distinguentes, (quatenus ad Cibi vsum) & plurimæ sunt, & præcisæ. Imò Christiana Fides ipsa, (quamuis à Cæremoniarum Nube libera & serena) vsum tamen retinet Ieiuniorum, Abstinentiarum, & aliarum rerum, quæ ad

Corporis Macerationē & Humiliationē spectant, tanquam Rerum non merè Ritualium, sed etiam Fructuosarum. Atqui Radix omnium huiusmodi Præceptionum (præter ipsam Cæremoniam, & Exercitium Obedientiæ) in hâc re consistit, de quâ loquimur; Nimirùm quod Anima compatiatur Corpori. Si quis autem iudicio infirmior existimet, istas Corporis in Animam Impressiones, aut Immortalitatem Animæ in dubium reuocare, aut Imperio Animæ in Corpus derogare; leui Dubitationi leue Responsum suffecerit. Exempla petat, vel ab Infante in Vtero Matris; qui simul cum Matris Affectibus compatitur, & tamen è corpore Matris suo tempore excluditur: vel à Monarchis, qui licet potentes, à seruorum impetu quandoque flectuntur, saluâ interim Maiestate suâ Regiâ.

Iam quod ad Partem reciprocam, (de *Animâ, & Affectibus eius in Corpus agentibus*) illa quoque in Medicinâ locum inuenit. Nemo enim Medicus est paulò prudentior, quin *Accidentia Animi*, vt rem maximi ad Sanationes suas momenti, quæque omnia alia Remedia plurimùm vel adiuuet, vel impediat, consideret & tractet. At aliud quippiam, quod hùc pertinet, parcè admodùm, nec pro Rei vel subtilitate, vel vtilitate, inquisitum est; quatenùs scilicet (missis Affectibus) *ipsa Imaginatio Animæ, vel cogitatio perquàm fixa, & veluti in Fidem quandam exaltata, valeat ad immutandum corpus Imaginantis?* Quamuis enim vim habeat ad Nocendum manifestam; haud tamen inde sequitur pari potentiâ præditum esse ad Subueniendum. Non magis hercle, quam si quis concluserit, quoniam reperitur aliquis Aer ita pestilens, vt subitò interimat; debere quoque esse aliquem Aerem ita salubrem, vt Decumbentem subitò restituat. Atque hæc Inquisitio nobilis profectò esset vsus; verùm (vt ait Socrates) *Natatore Delio* indiget, quia mergitur in Profundo.

Rursùs

Rursùs inter has *Doctrinas* de *Fœdere*, siue Consensibus Animæ & Corporis, non alia fuerit magis necessaria, quam illa Disquisitio de *Sedibus proprijs* & *Domicilijs*, quæ singulæ *Animæ Facultates* habent in *Corpore*, eiusque *Organis*. Quod genus *Scientiæ*, qui sectati fuerint, non desunt; sed quæ habentur in plerisque, aut controuersa sunt, aut leuitèr inquisita; vt maiori Diligentiâ & Acumine opus sit. Nam Sententia introducta à Platone; quâ *Intellectus in Cerebro*, tanquam in Arce collocatus est; *Animositas* (quam ille satis imperitè *Iracundiam* vocauit, cùm *Tumori* & *Superbiæ* sit propior) *in Corde*; *Concupiscentia autem & Sensualitas in iecinore*; neque prorsùs contemnenda est, neque cupidè recipienda. Rursùs nec Collocatio *Facultatum illarum intellectualium* (*Phantasiæ*, *Rationis*, *Memoriæ*) secundum *Ventriculos Cerebri*, Erroris expers est. Atque *Doctrinam* de *Naturâ Hominis indiuisâ*, ac etiàm de *Fœdere Animi & Corporis*, explicauimus.

CAPVT II.

Partitio Doctrinæ *circa* Corpus Hominis, *in* Medicinam; Cosmeticam; Athleticam; *&* Voluptariam. *Partitio* Medicinæ *in Officia tria, viz. in* Conseruationem Sanitatis; Curationem Morborum; *&* Prolongationem Vitæ: *Quodque Pars postrema de* Prolongatione Vitæ *disiungi debeat à duabus reliquis.*

DOctrina circa Corpus Hominis eandem recipit Diuisionem, quam *Bona Corporis* ipsius, quibus inseruit. *Bona Corporis Humani* quatuor sunt: *Sanitas*; *Forma* siue *Pulchritudo*; *Vires*; *Voluptas*. Totidem igitur *Scientiæ*: *Medicina*; *Cosmetica*; *Athletica*; & *Voluptaria*, quam Tacitus appellat *Eruditum luxum*.

Medicina Ars inprimis nobilis, & ex generosissimâ Prosapiâ secundum Poetas. Illi enim introduxerunt Apollinem primarium Medicinæ Deum; cui Filium dederunt Æsculapium, Deum itidem, & Medicinæ Professorem: Quippe cùm Sol in Naturalibus sit Vitæ Author, & Fons; Medicus eiusdem Conseruator, & tanquam Scaturigo altera. At Decus longè illustrius accedit Medicinæ, ex Operibus Seruatoris, qui & Animæ & Corporis Medicus fuit; Et sicut Animam Doctrinæ suæ Cœlestis, ita Corpus Miraculorum suorum, Obiectum veluti proprium constituit. Nusquam enim legimus Miraculum aliquod ab eo patratum, circa Honores, aut Pecunias (præter vnicum, quò Tributum redderetur Cæsari) sed tantùm circa Corpus Humanum, aut conseruandum, aut sustentandum, aut persanandum.

Subiectum istud *Medicinæ* (*Corpus* nimirùm *Humanum*) ex omnibus, quæ Natura procreauit, maximè est capax Remedij; sed vicissim illud Remedium, maximè est obnoxium Errori. Eadem namque subiecti subtilitas & Varietas, vt magnam Medendi Facultatem præbet, sic magnam etiam Aberrandi Facilitatem. Quocircà quemadmodùm Ars ista (præsertìm quo nunc habetur modo) inter præcipuè Coniecturales; ita Inquisitio eius reponenda est inter summè arduas, & accuratas. Neque propterea, cum Paracelso & Alchymistis ita desipimus, vt putemus, inueniri in Corpore

humano,

humano, quæ ſingulis Vniuerſitatis Rerum Speciebus (*Stellis, Mineralibus*, & alijs) reſpondeant, ſicut illi fabulantur, leuitèr & craſsâ Mineruâ traducentes, Emblema illud Veterum (quod Homo eſſet *Microcoſmus*, ſiue Epitome totius Mundi) ad hoc Commentum ſuum. Verùm nihilominùs hùc res redit, vt (quod occœpimus dicere) non inueniatur inter Corpora Naturalia, aliquod tam multiplicitèr compoſitum, quam *Corpus Humanum*. Videmus enim Herbas & Plantas ex Terrâ & Aquâ nutriri; Animalia ex Herbis & Fructibus: Hominem verò ex Carnibus ipſorum Animalium, (Quadrupedum, Auium, Piſcium;) Etiàm ex Herbis, Granis, Fructibus, Succis & Liquoribus varijs; non ſine multiplici commixtione, conditurâ, & præparatione horum Corporum, priuſquàm Homini ſint in Cibum. Adde quod Animalibus viuendi Modus ſit ſimplicior, Affectuſque, qui in Corpus agant, pauciores, & ad vnum ferè modum operantes; vbi Homo, locis Habitationum, Exercitationibus, Affectibus, Somno & Vigilijs, vices propè infinitas variarum Mutationum ſubit. Vſque adeò verum eſt, vnam, inter res cæteras, *Corporis Humani* Maſſam, maximè fermentatam, & ex plurimis coagmentatam eſſe. At *Anima* contrà Subſtantiarum eſt ſimpliciſſima, vt non malè cecinerit ille;

—— Purumq́ reliquit
Æthereum ſenſum, atque Auraï ſimplicis ignem.

Vnde minimè eſt mirandum, *Animam* ſic collocatam, Requiem non inuenire, iuxta Axiôma illud, *Motum rerum extra Locum eſſe rapidum, placidum in Loco*. Verùm vt ad rem redeamus. Varia iſta & ſubtilis *Corporis Humani* Compoſitio & Fabrica effecit, vt ſit inſtar Organi Muſici operoſi & exquiſiti, quod Harmoniâ ſuâ facilè excidit. Quare apud Poetas, ſummâ ratione, Muſica cum Medicinâ in Apolline coniungitur; quia ſimilis

ferè

fere sit vtriusque Artis Genius; Atque in eo consistat planè Medici officium, vt sciat Humani Corporis Lyram, ita tendere & pulsare, vt reddatur Concentus minimè discors, & insuauis. Ergò demùm ista Subiecti Inconstantia & Varietas, Artem reddidit magis Coniecturalem: Ars autem tam Coniecturalis cùm sit, locum ampliorem dedit non solùm Errori, verùm etiam Imposturæ. Siquidem omnes aliæ propemodùm Artes, & Scientiæ, Virtute suâ & Functione, non Successu aut Opere, iudicantur. Aduocatum ipsa Agendi & Dicendi Facultas, non Exitus Caussæ commendat; Gubernator Nauis, Claui tenendi peritiâ, non Expeditionis Fortunâ, se probat. At *Medicus*, & fortassè Politicus, vix habent Actiones aliquas proprias, quibus Specimen Artis, & Virtutis suæ, liquidò exhibeant; sed ab Euentu præcipuè Honorem aut Dedecus reportant, iniquissimo prorsùs Iudicio. Quotus enim quisque nouit, Ægroto mortuo aut restituto, item Rep. stante vel labante, vtrùm sit Res Casûs, an Consilij? Fit itaque sæpissimè, vt Impostor Palmam, Virtus Censuram referat. Quin ea est Hominum infirmitas, & credulitas, vt sæpenumerò Agyrtam, aut Sagam, docto Medico præponant: Quare Poetæ oculati planè & perspicaces fuisse videntur; cùm Æsculapio Circem Sororem dederunt, vtrumque è Sole prognatum; sicut habetur in Versibus; De Æsculapio Phœbigenâ,

Ille repertorem Medicinæ talis, & Artis,
Fulmine Phœbigenam Stygias detrusit ad vndas.

Et similitèr de Circe Solis Filiâ,

Diues inaccessos vbi Solis Filia lucos
Vrit odoratam nocturna in Lumina cedrum.

Omnibus enim Temporibus, Famâ & Opinione vulgi, Sagæ, & Aniculæ, & Impostores, Medicorum quodammodò Riuales fuere; & de Curationum celebritate cum iisdem ferè certârunt. Ex hoc dic sodes

 quid

quid sequitur? Nempe vt Medici ita secum, quemadmodùm Salomon in re grauiori; *Si vnus & stulti & meus euentus erit, quid mihi prodest quod maiorem Sapientiæ dedi operam?* Equidem Medicis minùs succenseo, si sæpenumerò vacent alicui alteri studio, quod adamant, magis quam Arti suæ propriæ. Inuenies etenim inter eos, Poetas, Antiquarios, Criticos, Rhetores, Politicos, Theologos, atque in ijs Artibus magis quàm in professione propriâ eruditos. Neque hoc fit, vt arbitror, quia (vt quidam Declamator contra Scientias Medicis obijcit) habeant quæ sibi obuersentur Obiecta tam fœda & tristia, vt Animum ad alia abducere ijs omninò sit opus; (Nam qui Homines sint, *Nihil Humani à se alienum putent*;) Sed ob hoc ipsum, de quo nunc agimus; Nempe quod arbitrentur parùm ipsis interesse, vel ad Existimationem, vel ad Lucrum, vtrùm Artis suæ Mediocritatem, an Perfectionem in eâ maiorem assequantur. Morbi enim tædia, Vitæ dulcedo, Spei fallacia, & Amicorum commendatio, efficiunt, vt Homines facilè in Medicis qualibuscunque fiduciam collocent: Verùm si quis hæc attentiùs perpendat, ea potiùs ad culpam Medicorum, quàm ad culpæ excusationem spectant. Neque enim spem abijcere, sed vires potiùs intendere debuerant. Nam si cui placet obseruationem expergefacere suam, & paulatim circumspicere, etiàm ex Exemplis obuijs, & familiaribus, facilè deprehendet; quantum obtineat imperij, *Intellectûs Subtilitas & Acumen*, in Varietatem siue *Materiæ*, siue *Formæ rerum*. Nil magis varium, quam Hominum Facies & Vultus; Eorum tamen Discrimina infinita retinet Memoria: Imò Pictor ex pauculis Colorum testis, acie Oculi vsus, & vi Phantasiæ, & Manûs constantiâ, omnium Facies, qui sunt, fuerunt, atque etiàm (si coràm repræsentarentur) qui futuri sunt, penicillo imitari ac describere posset. Humanâ

Voce nil magis varium; Huius tamen discrimina in singulis Personis facilè internoscimus: Quinetiàm non desunt Moriones & Pantomini quidam, qui, quotquot libuerit, reddere sciunt, & ad viuum exprimere. Nil magis varium quam Soni Articulati, Verba scilicet; Via tamen inita est, ea reducendi ad paucas Literas Alphabeti. Atque illud verissimum est, non ex eo, quod Mens humana sit minùs subtilis aut capax, Perplexitates & Acatalepsias in Scientijs plerunque prouenire; sed ex eo potiùs, quod Obiectum nimis in remoto collocatum sit. Sicut enim Sensus, procul ab Obiecto dissitus, plurimùm fallitur; debitè appropinquatus, non multùm errat; ita fit in Intellectu. Solent autem Homines Naturam, tanquam ex præaltâ Turri, & à longè despicere, & circa Generalia nimiùm occupari; quando si descendere placuerit, & ad Particularia accedere, Resque ipsas attentiùs & diligentiùs inspicere, magis vera & vtilis fieret Comprehensio. Itaque huius Incommodi Remedium, non in eo solùm est, vt Organum ipsum vel acuant, vel roborent, sed simul vt ad Obiectum propiùs accedant. Ideóque dubitandum non est, quin si Medici, missis paulispèr istis Generalibus, Naturæ obuiam ire vellent; compotes eius fierent, de quo ait Poeta,

Et quoniam variant Morbi, variabimus Artes;
Mille Mali Species, mille Salutis erunt.

Quod eò magis facere debent, quia Philosophiæ ipsæ, quibus innituntur Medici, siue Methodici, siue Chymici, (Medicina autem in Philosophiâ non fundata, Res infirma est;) parui reuerà sunt. Quare si nimis Generalia (licet vera forent) hoc vitium habeant, quod non benè Homines ad Actionem deducant; certè maius est periculum ab illis Generalibus, quæ in se falsa sunt; atque, loco deducendi, seducunt.

Medicina igitur (vti perspeximus) adhùc talitèr

comparata est, vt fuerit magis Ostentata, quam Elaborata; etiàm magis Elaborata, quam Amplificata; cùm labores in eam insumpti, potiùs in Circulo, quam in Progressu se exercuerint. Plurima enim in eâ video à Scriptoribus iterata, addita pauca. Eam in tres Partes diuidemus, quæ tria eius Officia nominabimus. Primũ est *Conseruatio Sanitatis*; secundum *Curatio Morborum*; tertium *Prolongatio Vitæ*. At istud postremum, non videntur Medici, tanquàm Partem Principalem Artis suæ agnouisse, verùm idem reliquis duobus satis imperitè immiscuisse. Putant enim, si propulsentur Morbi antequàm ingruant, & curentur postquàm inuaserint; Prolongationem Vitæ vltrò sequi. Quod licet minimè dubium sit, tamen parùm acutè prospiciunt, horum vtrunque ad Morbos tantùm pertinere, & ad eam solummodò *Vitæ Prolongationem*, quæ à Morbis abbreuiatur & intercipitur: Atqui Filum ipsum Vitæ producere, ac Mortem, per Resolutionem Simplicem, & Atrophiam Senilem, sensìm obrepentem, ad tempus summouere; Argumentum est, quod nemo ex Medicis pro dignitate tractauit. Neque verò subeat animos Hominum ille Scrupulus, ac si hæc Res Fato & Diuinæ Prouidentiæ commissa, in Artis Officium & Munus iam primùm à nobis reuocaretur: Prouidentia enim proculdubiò Mortes quascunque, siue ex violentiâ, siue ex Morbis, siue ex Decursu ætatis, paritèr regit; Neque tamen ideò Præuentiones & Remedia excludit. Ars autem & Industria Humana, Naturæ & Fato, non imperant, sed subministrant. Verùm de hâc Parte, paulò post dicemus; hæc tantùm intereà præfati; ne quis tertium istud Officium Medicinæ, cum duobus prioribus, (quod ferè adhùc factum est,) imperitè confundat.

Quod ad Officium *tuendæ Sanitatis* attinet, (ex Officijs prædictis Medicinæ primum) multi de eo scripserunt,

ferunt, cùm in alijs rebus ſatis imperitè, tùm nimiùm (vt arbitramur) Delectui Ciborum, minùs quàm par eſt, Quantitati eorum tribuentes. Quin & in Quantitate ipsâ, tanquam Philoſophi Morales, Mediocritatem nimis laudârunt; Cùm & Ieiunia in conſuetudinem verſa, & Victus liberalis, cui quis aſſueuerit, meliùs Sanitatem tueantur, quam iſtæ Mediocritates, quæ Naturam ignauam ferè reddunt, neque Exceſsûs neque Indigentiæ, cùm opus fuerit, patientem. Exercitationum autem Species, quæ in Sanitate tuendâ plurimùm pollent, nemo ex Medicis benè diſtinxit, aut annotauit; cùm vix inueniatur aliqua Inclinatio in Morbum, quæ non Exercitatione quâdam propriâ corrigi poſſit. Morbis Renum Globorum Luſus conuenit, Pulmonum Sagittatio, Stomachi Deambulatio & Geſtatio, atque alijs aliæ. Verùm cùm hæc Pars, de *Valetudinis Conſeruatione*, ſecundum totum tractata ſit, Defectus minores perſequi non eſt noſtri Inſtituti.

Quod verò ad *Curationem Morborum* attinet, Illa demùm pars eſt *Medicinæ*, in quâ plurimum Laboris inſumptum eſt, licet Fructu ſatis tenui. Continet autem *Doctrinam* de *Morbis*, quibus Corpus humanum ſubijcitur; vnà tum eorundem *Cauſsis*, *Symptomatibus*; & *Medelis*. In hoc ſecundo Officio *Medicinæ*, multa ſunt quæ deſiderantur; Ex his pauca ſed maximè inſignia, proponemus, quæ enumeraſſe ſatis duxerimus, abſque aliquâ Ordinis, aut Methodi lege.

Primum eſt, *Intermiſsio Diligentiæ* illius *Hippocratis*, vtilis admodùm & accuratæ; cui moris erat Narratiuam componere, Caſuum circa Ægrotos ſpecialium; referendo qualis fuiſſet Morbi Natura, qualis Medicatio, qualis Euentus. Atque huius rei nactis nobis jam Exemplum, tam proprium atque inſigne, in eo ſcilicet viro, qui tanquàm Parens Artis habitus eſt; minimè opus erit Exemplum aliquod forinſecum, ab alienis

Artibus

Artibus petere; Veluti à Prudentiâ Iuriſconſultorum, quibus nihil antiquius, quàm illuſtriores Caſus, & nouas Deciſiones, ſcriptis mandare; quò meliùs ſe ad futuros Caſus muniant, & inſtruant. Iſtam proinde *Continuationem Medicinalium Narrationum deſiderari* video; præſertìm in vnum Corpus cum diligentiâ & iudicio digeſtam; Quam tamen non intelligo ita fieri debere amplam, vt planè Vulgata, & quæ quotidiè obueniant, excipiat, (Id enim infinitum quiddam eſſet, neque ad rem;) Nec rursùs tam anguſtam, vt ſolummodò Mirabilia & Stupenda (Id quod à nonnullis factum eſt) complectatur. Multa enim in Modo rei, & Circumſtantijs eius, noua ſunt, quæ in *Genere* ipſo, noua non ſunt: Qui autem ad obſeruandum adijciet Animum, ei etiàm, in rebus quæ vulgares videntur, multa obſeruatu digna occurrent.

Item in *Diſquiſitionibus Anatomicis* fieri ſolet, vt quæ *Corpori Humano* in *vniuerſum* competant, ea diligentiſſimè, vſque ad curioſitàtem, & in minimis quibuſque, notentur: At circa *varietatem*, quæ in *diuerſis Corporibus* reperitur, Médicorum diligentia fatiſcit. Ideòque *Anatomiam Simplicem* luculentiſſimè tractari aſſero; *Anatomiam Comparatam deſiderari* ſtatuo. *Partes* enim ſingulas rectè perſcrutantur Homines, earumque *Conſiſtentias, Figuras, Situs*; ſed *illarum Partium diuerſam in diuerſis Hominibus Figuram & Conditionem*, minùs obſeruant. Atque huius Omiſſionis cauſſam, non aliam eſſe arbitramur, quàm quod ad primam Inquiſitionem, inſpectio vnius aut alterius *Anatomiæ* ſufficere poſſit; ad poſteriorem verò, (quæ Comparatiua eſt, & caſum recipit,) neceſſe eſt, vt plurimarum Diſſectionum attenta & perſpicax Obſeruatio adhibeatur; Prior etiàm res eſt, in quâ Homines docti, in prælectionibus ſuis, & in cœtu Aſtantium, ſe iactare poſſunt: at ſecunda ea eſt, quæ tacitâ & diutinâ Experientiâ tantùm, acquiri poteſt.

Illud

Illud intereà minimè dubium est, quod internarum Partium Figura & Structura, parùm admodùm Externorum Membrorum Varietati & Lineamentis cedat; Quodque Corda, aut Iecinora, aut Ventriculi, tam dissimilia sint in Hominibus, quàm aut Frontes, aut Nasi, aut Aures. Atque in his ipsis differentijs Partium Internarum, reperiuntur sæpiùs *Caussæ continentes* multorum Morborum; quod non attendentes Medici, Humores interdùm minimè delinquentes criminantur; cùm ipsa Mechanica Partis alicuius Fabrica in culpâ sit. In quorum Morborum Curâ, operá luditur, si adhibeantur Medicinæ alterantes, (quia Res Alterationem non recipit) sed emendanda Res est, & accommodanda, seu pallianda, per Victûs Regimen, & Medicinas familiares. Similitèr, ad *Anatomiam comparatam* pertinent, accuratæ Obseruationes, tám *Humorum omnigenûm*, quam *Vestigiorum & Impreßionum Morborum*, in Corporibus varijs dissectis; Etenìm *Humores* in *Anatomijs*, tanquàm Purgamenta & Fastidia ferè prætermitti solent, cùm tamen inprimis necessarium sit notare, *quales* & *quàm multiplices* sint *Humorum* differentium *Species* (non nimiùm in hâc re tribuendo Diuisionibus eorum receptis) qui in Corpore Humano aliquando inueniantur; Et in quibus *Cauitatibus*, & *Receptaculis*, quilibet ipsorum, Sedes & Nidulos suos figere potissimùm soleat; quoque iuuamento aut damno; atque his similia. Itidèm *Vestigia*, & *Impreßiones morborum*, & *Interiorum Partium* ab ijs *Læsiones* & *Deuastationes*, in *diuersis Anatomijs* cum diligentiâ notanda; Nempe, Apostemata, Vlcera, Solutiones Continuitatis, Putrefactiones, Exesiones, Consumptiones; Rursùs Contractiones, Extensiones, Conuulsiones, Luxationes, Dislocationes, Obstructiones, Repletiones, Tumores; vnà cum omnibus Materijs Præter-Naturalibus, quæ in Corpore Humano

Humano inueniuntur, (veluti Calculis, Carnositatibus, Tuberibus, Vermibus, & huiusmodi:) Hæc (inquam) omnia, & his similia, per eam, quam diximus, *Anatomiam comparatam*, & multorum Medicorum Experimenta in vnum collata, magnâ cum curâ perquiri & componi debent. At *Varietas* ista *Accidentium* in *Anatomicis* aut perfunctoriè tractatur, aut silentio præteritur.

De illo verò altero Defectu circa *Anatomiam*, (nempe quod non fieri consueuerit in *Corporibus Viuis*) quid attinet dicere? Res enim hæc Odiosa, & Barbara, & à Celso rectè Damnata. Neque tamen illud minùs verum est, (quod annotatum fuit à Priscis) Poros complures, & Meatus, & Pertusiones, quæ sunt ex Subtilioribus, in Anatomicis Dissectionibus non comparere; quippe quæ in Cadaueribus occluduntur & latent; cùm in Viuentibus dilatentur, & possent esse conspicui. Itaque, vt & Vsui consulatur simul & Humanitati, non est omninò reijcienda *Anatomia Viuorum*, neque ad fortuitas Chirurgicorum Inspectiones (quod Celsus fecit) remittenda; cùm hoc ipsum benè expediri possit, per Dissectionem Brutorum Viuorum, quæ, non obstante suarum Partium dissimilitudine ab Humanis, huic Inquisitioni, adhibito iudicio, satisfacere possint.

Item in Inquisitione illorum de *Morbis*, inueniunt *Morbos* complures, quos *Insanabiles* decernunt, alios iam inde à Principio Morborum, alios post talem quampiam Periodum. Ita vt L. Syllæ & Triumuirorum Proscriptiones, Res nihili fuerint, præ Medicorum Proscriptionibus, per quas tot Homines iniquissimis Edictis Morti dedunt; Quorum tamen plurimi minore cum difficultate euadunt, quàm illi olim inter Proscriptiones Romanas. Neque igitur dubitabo inter *Desiderata* reponere Opus aliquod de *Curationibus Morborum*, qui habentur pro *Insanabilibus*; vt euocentur

centur & excitentur Medici aliqui egregij, & magnanimi; qui huic Operi (quantum largitur Natura rerum) incumbant; quando hoc ipsum, *Istos morbos pronunciare insanabiles*; Neglectum & Incuriam veluti Lege sanciat; & Ignorantiam ab Infamiâ eximat.

Item vt paulò vlteriùs insistam: Etiàm planè censeo ad officium Medici pertinere, non tantùm vt *Sanitatem restituat*; verùm etiàm vt *Dolores & Cruciatus Morborum* mitiget: Neque id ipsum solummodo, cùm illa Mitigatio Doloris, veluti Symptomatis periculosi, *ad conualescentiam* faciat & conducat; imò verò cùm abiectâ prorsùs omni Sanitatis spe, *Excessum* tantùm præbeat *è Vitâ* magis *lenem & placidum*. Siquidem non parua est Fœlicitatis pars; (quam sibi tantoperè precari solebat Augustus Cæsar) illa *Euthanasia*; Quæ etiàm obseruata est in Excessu Antonini Pij, quandò non tam Mori videretur, quàm dulci & alto Sopore excipi. Scribitur etiàm de Epicuro, quod hoc ipsum sibi procurauerit; cùm enim Morbus eius haberetur pro desperato, Ventriculum & Sensus, Meri largiore haustu, & ingurgitatione obruit; vnde illud in Epigrammate,

Hinc stygias ebrius hausit aquas.

Vino scilicet Stygij Laticis Amaritudinem sustulit. At nostris Temporibus, Medicis quasi Religio est, Ægrotis, postquàm deplorati sint, assidere; vbi meo iudicio, si Officio suo, atque adeò Humanitati ipsi deesse nolint, & Artem ediscere, & diligentiam præstare deberent, quâ Animam agentes, faciliùs & mitiùs è Vitâ demigrent. Hanc autem Partem, Inquisitionem de *Euthanasiâ exteriori* (ad differentiam eius *Euthanasiæ*, quæ Animæ præparationem respicit) appellamus, eamque inter *Desiderata* reponimus.

Item in *Curationibus Morborum* illud generalitèr *desiderari* reperio; Quod Medici huiusce Ætatis, licet *generales Intentiones Curationum* non malè persequantur,

 parti-

particulares tanquam *Medicinas*, quæ ad Curationes Morborum singulorum, proprietate quadam spectant, aut non benè vtuntur, aut non religiosè obseruant. Nam Medici Traditionum & Experientiæ probatæ Fructum, Magistralitatibus suis destruxerunt, & sustulerunt; Addendo, & demendo, & mutando circa Medicinas, prout ijs libitum fuerit; & ferè Pharmacopœorum more, *Quid pro Quo* substituendo; ita superbè imperantes Medicinæ, vt Medicina non amplius imperet Morbo. Demptis enim Theriaca, & Mithridatio, & fortasse Diascordio, & Confectione Alkermes, & paucis alijs Medicinis, ad nulla ferè certa Pharmaca se religiosè & seuerè astringunt. Nam Medicamenta illa, quæ in Officinis prostant venalia, potius in promptu sunt ad Intentiones Generales, quàm accommodata & propria ad Curationes Particulares; Siquidem speciatim nullum Morbum magnopere respiciunt, verum generatim ad Obstructiones aperiendas, Concoctiones confortandas, Intemperies alterandas pertinent. Atque hinc præcipuè fit, vt Empyrici & Vetulæ sæpenumerò in curandis Morbis fœlicius operentur, quàm Medici eruditi; quia Medicinarum Probatarum Confectionem & Compositionem fideliter & scrupulosè retinent. Equidem memini Medicum quendam apud nos in Angliâ, Practicâ celebrem, Religione propè Iudæum, Librorum lectione tanquam Arabem, solitum dicere, *Medici vestri Europæi sunt quidem viri docti; sed non nôrunt particulares curationes morborum.* Quinetiam idem ludere solebat, parum decorè, dicendo, *Medicos nostros similes esse Episcopis, ligandi & soluendi claues habere, & nihil ampliùs.* Sed vt serio quod res est dicamus; Plurimum referre censemus, si Medici aliqui, & eruditione & practicâ insigniores, Opus aliquod conficiant, de Medicinis probatis & experimentalibus, ad Morbos Particulares. Nam quod

speciosâ quis ratione nixus, existimet decere Medicum doctum, (habitâ ratione Complexionis Ægrorum, Ætatis, Tempestatis anni, Consuetudinum, & huiusmodi) potiùs Medicinas ex tempore aptare, quàm certis aliquibus præscriptis insistere; id fallax Res est, & Experientiæ non satis attribuit, Iudicio plus nimis. Sanè quemadmodùm in Rep. Romanâ, Ciues erant vtilissimi, & optimè compositi, qui aut Consules Populo fauebant, aut Tribuni in Partes Senatûs inclinabant: ita in hâc Materiâ, de quâ agimus, Medicos eos probamus, qui aut in magnâ Eruditione, traditiones Experientiæ plurimùm faciunt; aut in Practicâ insigni, Methodos & Generalia Artis non aspernantur. Modificationes verò Medicinarum (si quando sit opus eas adhibere) potiùs in Vehiculis earum exercendæ sunt, quàm in ipso Corpore Medicinarum; in quo nil nouandum, absque euidenti necessitate. Hanc igitur Partem, quæ de *Medicinis Authenticis*, & *Positiuis* tractet, *desiderari* statuimus. Res autem est, quæ tentari non debet, absque acri & seuero Iudicio, & tanquàm in Synodo Medicorum selectorum.

Item, inter Præparationes Medicinarum, mirari subit (præsertim cùm *Medicinæ ex Mineralibus* à Chymicis in tantum euectæ & celebratæ sint, cùmque tales Medicinæ tutiùs adhibeantur ad Exteriora, quam intrò sumantur) neminem adhùc inuentum, qui per Artem, *Thermas Naturales*, & *Fontes Medicinales* imitari annixus fuerit; cùm tamen in confesso sit, Thermas illas & Fontes, Virtutes suas, ex Venis Mineralium, per quas permeant, nancisci: Quinetiàm, in manifestum huius rei documentum, benè nôrit Humana Industria, discernere & distinguere per Separationes quasdam, ex quo genere Mineralium, huiusmodi Aquæ inficiantur; veluti an ex Sulphure, Vitriolo,

 Chalybe,

Chalybe, aut aliquo simili. Quæ naturalis Aquarum tinctura, si ad Artificiosas compositiones reduci posset; fieret in potestate Hominis, & plura genera earum (prout usus postulat) efficere, & temperamentum ipsarum pro arbitrio regere. Hanc igitur Partem, de *Imitatione Naturæ in Balneis Artificialibus* (rem proculdubiò & utili, & in promptu) *desiderari* censemus.

Ne verò singula scrupulosiùs exequamur, quam vel Instituto nostro, vel huiusce Tractatûs Naturæ convenit, claudemus hanc Partem, Defectûs alterius cuiusdam enumeratione, qui maximi nobis videtur momenti; Nimirùm, quod *Medendi ratio*, quæ obtinuit, sit *nimio plus compendiosa*, quam ut Insigne aliquid aut Arduum præstare possit. Etenìm iudicio nostro, opinio fuerit magis blanda, quàm vera, si quis existimet Medicamentum aliquod tam potens aut felix fieri posse, ut Usus eius simplex, Curationi alicui grandiori sufficiat. Mirabilis profècto fôret Oratio, quæ pronunciata, aut etiàm sæpiùs repetita, Vitium aliquod Animo penitùs insitum aut inueteratum, corrigere aut tollere possit. Longè certè abest. Verùm quæ in Naturâ eximiè possunt & pollent, sunt Ordo, Prosecutio, Series, Vicissitudo Artificiosa. Quæ, licet maius quoddam in præcipiendo iudicium, maioremque in parendo constantiam, requirant; tamen Effectuum magnitudine abundè rem compensant. Etsi autem ex Opera Medicorum quotidianâ, quam, inuisendo, assidendo, præscribendo, Ægrotis præstant, putaret quispiam haud segnitèr ipsos Curationem persequi; atque in eâdem, certâ quâdam viâ, insistere: Tamèn si quis ea, quæ præscribere & ministrare soleant Medici, acutiùs introspiciat, inueniet pleraque vacillationis & Inconstantiæ plena, & quæ ex tempore excogitentur, & in Mentem illis veniant, absque certo aliquo, aut præuiso Curationis tramite. Debuerant autem

tem, etiam ab initio, post Morbum benè perspectum & cognitum, Seriem curandi ordinatam meditari; neque ab eâ, absque graui Causâ, discedere. Atque sciant pro certo Medici, posse (exempli gratiâ) tria fortasse, aut quatuor Medicamenta, ad Morbum aliquem grauem curandum rectè præscribi; quæ debito ordine, & debito interuallo sumpta, Curationem præstent; quorum singula, si per se tantùm sumerentur, aut si ordo inuerteretur, aut interuallum non seruaretur, fuerint prorsus nocitura. Neque tamen id volumus, vt omnis scrupulosa & superstitiosa curandi Ratio in pretio sit tanquam optima, (non magis quam omnis *Via arcta, via sit ad Cælum*;) verùm vt æquè recta sit Via, ac arcta & difficilis. Hanc autem Partem, quam *Filum medicinale vocabimus desiderari* ponimus. Atque hæc illa sunt, quæ in *Doctrinâ Medicinæ, de Curatione Morborum, desideramus*; nisi quod restet Vnicum, quod pluris est quàm illa omnia. *Desideratur* nimirùm *Philosophia Naturalis Vera & Actiua*, cui *Medicinæ Scientia* inædificetur. Cæterùm illa non est huiusce Tractatûs.

Tertiam Partem *Medicinæ*, posuimus illam de *Prolongatione Vitæ*; quæ noua est, & *desideratur*. Estque omnium Nobilissima. Si enim tale aliquid inueniri possit, non versabitur tantùm Medicina in *Curationum sordibus*, nec Medici ipsi propter *Necessitatem* solummodò *honorabuntur*; sed vtique propter Donum Mortalibus, ex terrenis, quasi maximum; cuius poterint esse, secundùm Deum, Dispensatores & Administri. Licet enim *Mundus* Homini Christiano, ad *Terram promissionis* contendenti, tanquàm *Eremus* sit; tamen in *Eremo* ipso proficiscentibus, Calceos & Vestes (Corpus scilicet nostrum, quod Animæ loco Tegminis est) minùs atteri, Gratiæ Diuinæ Munus quoddam æstimandū. Hâc dere, quia est ex optimis, eàmque inter *Desiderata* posuimus, ex more nostro, & Monita dabimus, & Indicia, & Præcepta.

Primò

Primò *monemus*, ex Scriptoribus, circa hoc Argumentum, neminem esse, qui aliquid Magni, ne dicamus aliquid Sani, repererit. Aristoteles certè Commentarium de hoc edidit perpusillum, in quo nonnihil inest Acuti; quod Ipse Omnia esse vult, vt solet. At Recentiores tam oscitantèr, & superstitiosè, de hoc scripserunt, vt Argumentum ipsum ob eorum vanitatem, tanquam vanum & vecors haberi cœperit.

Secundò *monemus*, ipsas Intentiones, quæ huc spectant, Medicorum, Res nihili esse; & Cogitationes Hominum à re potiùs abducere, quàm versus eam dirigere. Sermocinantur enim, Mortem in Destitutione Calidi & Humidi consistere: Deberi itaque Calorem Naturalem confortari, Humorem autem Radicalem foueri; Perinde ac si hæc res Iusculis, aut Lactucis & Maluis, aut Amydo, aut Iniubis, aut rursus Aromatibus, aut Vino generoso, aut etiam Spiritu Vini, & Oleis Chymicis, confici possit; Quæ omnia obsunt potiùs, quàm prosunt.

Tertiò *monemus*, vt Homines nugari desinant, nec tam faciles sint, vt credant, grande illud opus, quale est Naturæ Cursum remorari & retrouertere, posse Haustu aliquo Matutino, aut Vsu alicuius Pretiosæ Medicinæ, ad exitum perduci; Non Auro potabili, non Margaritarum Essentijs, & similibus Nugis, sed vt pro certo habeant, *Prolongationem Vitæ* esse rem operosam, & quæ ex compluribus Remedijs, atque eorum inter se Connexione idoneâ, constet: Neque enim quisquam ita stupidus esse debet, vt credat, quod nunquam factum est adhuc, id fieri iam posse, nisi per modos etiam nunquam tentatos.

Quartò *monemus*, vt Homines ritè animaduertant & distinguant, circa ea, quæ ad *Vitam sanam*, & ea, quæ ad *Vitam longam*, conferre possunt. Sunt enim nonnulla, quæ ad Spirituum Alacritatem, & Functionum Robur,

bunt, & Morbos arcendos, prosunt; quæ tamen de summâ Vitæ detrahunt, & Atrophiam senilem absque Morbis accelerant: Sunt & alia, quæ ad Prolongationem Vitæ, & Atrophiam senilem longiùs summouendam iuuant; sed tamen non vsurpantur absque periculo Valetudinis; Adeò vt qui ijs vtentur ad Prolongationem Vitæ, debeant simul Incommodis occurrere, quæ alioqui ex eorum vsu superuenire possint. Atque *Monita* hactenùs dedimus.

Quod ad *Indicia* attinet; Tale huius rei (quam Animo metimur) Plasma est. Conseruantur res & durant duobus Modis: Aut in *Identitate suâ*; Aut per *Reparationem*. In *Identitate suâ*, vt *Musca*, aut *Formica in Succino*; *Flos*, aut *Pomum*, aut *Lignum* in *Conseruatorijs Niualibus*; *Cadauer* inter *Balsama*. Per *Reparationem*; vt in *Flammâ*, & in *Mechanicis*. Operanti ad *Prolongationem Vitæ*, vtroque genere vtendum est, (disiuncta minus possunt) Corpusque Humanum conseruandum, quemadmodum *Inanimata* conseruantur; Ac rursùs quemadmodùm *Flamma* conseruatur; Ac denique quadantenùs vt *Mechanica* conseruantur. Tres igitur sunt ad *prolongandam Vitam* Intentiones: *Retardatio Consumptionis*; *Probitas Reparationis*, & *Renouatio* eius quod *cœpit veterascere*. *Consumptio* fit à duabus *Deprædationibus*; *Deprædatione Spiritûs Innati*; & *Deprædatione Aeris Ambientis*. *Prohibitio* vtriusque duplex; Aut si *Agentia* illa fiant minùs *Prædatoria*; aut si *Patientia* (*Succi* scilicet Corporis) reddantur minùs *Deprædabilia*. *Spiritus* fit minùs *Prædatorius*, si aut *substantia densetur*, vt in vsu *Opiatorum* & *Nitratorum*, & in *Contristationibus*; Aut *Quantitate minuatur*, vt in *Diætis Pythagoricis* & *Monasticis*; Aut *Motu lentatur*, vt in *Otio* & *Tranquillitate*. *Aer ambiens* fit minùs *Prædatorius*, si aut minùs *incalescat* à *Radijs Solis*, vt in *Regionibus frigidioribus*,

gidioribus; in *Speluncis*; in *Montibus*; & in *Columnis Anachoretarum*: Aut *summoueatur à Corpore*, vt in *Cute densâ*, & in *plumis Auium*, & in *vsu Olei* & *Vnguentorum* absque *Aromatibus*. *Succi Corporis* redduntur minùs *depraedabiles*, si aut *Duri* facti sint, aut *Roscidi* siue *oleosi*. *Duri*, vt in *Victu aspero*; *vitâ* in *Frigido*; *Exercitationibus robustis*; *Balneis* quibusdam *Mineralibus*. *Roscidi*, vt in *vsu Dulcium*, & *abstinentiâ* à *Salsis* & *Acidis*, & maximè omnium, in tali *Mistione Potûs*, quae sit Partium valdè *tenuium* & subtilium, absque tamen omni *Acrimoniâ* aut *Acedine*. *Reparatio* fit per *Alimenta*; *Alimentatio* autem promouetur quatuor Modis: Per *Concoctionem Viscerum* ad *Extrusionem Alimenti*, vt in *confortantibus Viscera principalia*; Per *Excitationem Partium Exteriorum* ad *Attractionem Alimenti*, vt in *Exercitationibus* & *Fricationibus* debitis, atque *Vnctionibus* quibusdam & *Balneis appropriatis*; Per *Praeparationem Alimenti* ipsius, vt faciliùs se insinuet, & Digestiones ipsas quadamtenùs anticipet, vt in varijs & artificiosis Modis *Cibi condiendi*, *Potûs miscendi*, *Panis fermentandi*, & horum trium *Virtutes* in *vnum redigendi*; Per *Confortationem* ipsius *vltimi Actûs Assimilationis*, vt in *Somno tempestiuo*, & *Applicationibus* quibusdam *exterioribus*. *Renouatio* eius quod coepit *veterascere*, fit duobus Modis; vel per *Intenerationem Habitûs Corporis* ipsius, vt in vsu *Malacissationum* ex *Balneis*, *Emplastris*, & *Vnctionibus*; quae talia sint vt *imprimant*, non *extrahant*: Vel per *Expurgationem Succi veteris*, & *Substitutionem Succi noui*, vt in tempestiuis & *repetitis Purgationibus*, *Sanguinis Missionibus*, & *Diaetis attenuantibus*, quae Florem Corporis restituunt. Atque de *Indicijs* hactenùs.

Praecepta, quanquam ex ipsis *Indicijs* plurima possint deduci; tria tamen veluti praecipua subiungere visum

visum est. *Præcipimus* primò, vt Prolongatio Vitæ expectetur potiùs à Diætis Statis, quàm à Regimine aliquo Victûs familiari; aut etiàm à Medicamentorum Particularium Excellentiâ. Etenim, quæ tantâ Virtute pollent, vt Naturam retrouertere valeant; fortiora plerunque sunt, & potentiora ad alterandum, quàm vt simul in aliquâ Medicinâ componi, multò minùs in Victu familiari interspergi possint. Superest itaque vt seriatìm, & regularitèr, & ad Tempora certa, & vicibus certis recurrentia, adhibeantur.

Secundò *præcipimus*, vt *Prolongatio Vitæ*, expectetur potiùs ab Operatione in Spiritus, & à Malacissatione Partium, quàm à Modis Alimentandi. Etenìm, cùm Corpus humanum, eiusque Fabrica (missis externis) à tribus patiatur; Spiritibus scilicet; Partibus; & Alimentis; Via Prolongationis Vitæ per Alimentandi Modos longa est; atque per multas ambages & circuitus; At viæ per Operationes super Spiritus, & super Partes, multò breuiores sunt, & quibus citiùs ad Finem desideratum peruenitur; Eò quod Spiritus subitò patiantur, & à Vaporibus, & ab Affectibus, quæ miris modis in eos possunt; Partes item, per Balnea, aut Vnguenta, aut Emplastra, quæ subitas etiàm Impressiones faciunt.

Tertiò *præcipimus*, quod Malacissatio Partium per Exteriùs, fieri debet, per *Consubstantialia*, *Imprimentia*, & *Occludentia*. *Consubstantialia* enim beneuolo Partium amplexu libentèr excipiuntur, & propriè malacissant. *Imprimentia* autem, & Virtutem Malacissantium, tanquàm Vehicula, faciliùs & altiùs deducunt, atque ipsa Partes nonnihil expandunt. *Occludentia* autem, Virtutem vtrorumque retinent, & paulispèr figunt, & Perspirationem, quæ est res Malacissationi opposita, (quia Humidum emittit,) cohibent. Itaque per hæc tria; (sed potiùs ordine disposita, & succedentia, quàm commixta;) Res absoluitur. Interìm in hâc Parte mo-

nemus, non eam esse Intentionem Malacissationis, vt nutriat Partes per Exterius; sed tantùm vt eas reddat magis idoneas ad Nutriendum. Quicquid enim magis Aridum est, minùs est Actiuum ad Assimilandum. Atque de *Prolongatione Vitæ*, quæ est Pars tertia *Medicinæ* nouitèr ascripta, hæc dicta sint.

Veniamus ad *Cosmeticam*, quæ certè Partes habet Ciuiles, Partes rursùs Effœminatas. Corporis enim Munditia, & Decor honestus, rectè existimatur promanare à Modestiâ quâdam Morum, & à Reuerentiâ; inprimis erga Deum, cuius Creaturæ sumus; tum erga Societatem, in quâ degimus; tum etiam erga nosmetipsos, quos non minùs, imò magis quàm alios reuereri debemus. Verùm Adulterina illa Decoratio, quæ Fucos & Pigmenta adhibet, digna certè est illis Defectibus, qui eam sempèr comitantur; cùm non sit, aut ad fallendum satis ingeniosa, aut ad vtendum satis commoda, aut ad Salubritatem satis tuta & innocua. Miramur autem prauam hanc consuetudinem Fucandi, Leges Censorias, tam Ecclesiasticas quàm Ciuiles (quæ alias in Luxuriam circa Vestes, aut Cultus Capillorum effœminatos, admodùm fuerint seueræ) ita diù fugisse. Legimus certè de *Iezabele*, quod Pigmentis faciem obliuerit; verùm de *Estherâ*, & *Iudithâ*, nil tale perhibetur.

Pergamus ad *Athleticam*; Eam sensu intelligimus paulò largiori, quàm accipi consueuit. Hùc enim referimus, quicquid versatur circa conciliandā qualemcunque (quam Corpus humanum suscipit) *Habilitatem*; siue sit *Agilitatis*, siue *Tolerantiæ*. Quarum *Agilitas* duas habet Partes, *Robur* & *Velocitatem*: Ac *Tolerantia* itidem duas, vel *Indigentiarum Naturalium patientiam*, vel in *Cruciatibus Fortitudinem*. Quorum omnium, videmus sæpenumerò Exempla insignia, in Practicâ Funambulorum; in duro victu Hominum quorundam Barbarorum; in Stupendis viribus Maniacorum; & in

constantiâ nonnullorum inter exquisita Tormenta. Imò si aliqua alia reperiatur Facultas, quæ in priorem Partitionem non cadit (qualis in *Vrinatoribus* sæpè conspicitur, qui mirificè Anhelitum cohibere possunt) ad hanc ipsam Artem aggregari volumus. Atque quod talia fieri quandóque possint, manifestissimum est; At Philosophia & inquisitio Caussarum circa eadem ferè neglecta iacet; Hanc arbitramur ob Caussam, quòd Hominibus persuasum sit huiusmodi Magisteria Naturæ, solummodò vel ex peculiari certorum Hominum indole, (quæ sub Disciplinam non cadit,) vel à diutinâ, ab Annis vsque Puerilibus, consuetudine, (quæ potiùs imperari quam doceri solet) obtinere. Quod etsi verum prorsus non sit; tamen *Defectus* huiusmodi Rerum quid attinet notare? Certamina enim Olympica iam diù cessarunt; Tum etiam in eiusmodi rebus Mediocritas sufficit ad vsum; Excellentia autem Mercenariæ cuidam Ostentationi ferè inseruit.

Postremò accedimus ad *Artes Voluptarias*. Eæ secundum sensus ipsos dispertitæ sunt: Oculos oblectat præcipuè *Pictoria*, cum alijs Artibus innumeris, (quæ ad Magnificentiam spectant) circa Ædificia, Hortos, Vestes, Vasa, Calices, Gemmas, & similia. Aures demulcet *Musica*, quæ tantâ Vocum, Spiritûs, Chordarum, Varietate, & apparatu, instructa est. Olim etiam *Hydraulica*, pro Coryphæis quibusdam Artis eius habita sunt, quæ nunc propè obsoleuerunt. Atque Artes, quæ ad Visum, aut Auditum spectant, præ alijs præcipuè Liberales habitæ sunt: Sensus hi duo magis casti; Scientiæ magis eruditæ; quippe qui etiam *Mathematicam*, veluti Ancillam, in Familijs suis habeant: Etiam Altera ad Memoriam & Demonstrationes; Altera ad Mores & Affectus Animi nonnihil respicit. Reliquorum Sensuum Oblectationes, atque Artes circa ipsos, minùs in honore sunt; veluti Luxuriæ quam Magnifi-

centiæ propiores. Vnguenta, Odoramenta, Deliciæ & Cupediæ Mensarum, maximè autem Incitamenta Libidinis, rectiùs Censore quàm Doctore indigent. Optimè sanè à quibusdam annotatum est, nascentibus & crescentibus Rebuspub. Artes Militares florere; in statu & culmine positis Liberales; at ad declinationem & decasum vergentibus Voluptarias. Hæc verò Ætas nostra, vereor ne tanquàm in decasu felicitatis, in Artes voluptarias inclinet. Quare ista missa faciamus. Cum *Artibus Voluptarijs Ioculares* copulo. Deceptiones siquidem Sensuum, inter Delectationes Sensuum reponendæ sunt.

Iam verò transcursis *Doctrinis* illis, circa *Corpus Humanum*, (*Medicinâ*, *Cosmeticâ*, *Athleticâ*, *Voluptariâ*) illud obitèr monemus; Cùm in *Corpore Humano* tot Res in considerationem veniant, *Partes*, *Humores*, *Functiones*, *Facultates*, *Accidentia*; Cúmque, (si nobis integrum esset) constitui oportuisset Corpus vnicum *Doctrinæ de Corpore Humano*, quæ ista omnia complecteretur (simile illi *Doctrinæ de Animâ*, de quâ mox dicemus) tamen ne Artes nimis multiplicentur, neue Veteres Artium Limites (plusquàm necesse fuerit) transponantur; *Doctrinam de Partibus Corporis Humani*, de *Functionibus*, de *Humoribus*, de *Respiratione*, de *Somno*, de *Generatione*, de *Fœtu & Gestatione in Vtero*, de *Augmentis*, de *Pubertate*, de *Canicie*, de *Impinguatione*, & similibus, in *Corpus Medicinæ* recipimus; licet ad Officia illa tria non propriè pertineant; Sed quia *Corpus* ipsum *Hominis*, sit per omnia *Medicinæ* Subiectum. *Motum* autem *Voluntarium*, & *Sensum*, ad *Doctrinam* de *Animâ* reijcimus; siquidem *Animæ* Partes in his duobus sunt potiores. Atque sic *Doctrinam*, quæ circa *Corpus Hominis* versatur (quod *Animæ* pro Tabernaculo duntaxat est) claudimus.

CAPVT

CAPVT III.

Partitio Philosophiæ Humanæ *circa* Animam, *in* Doctrinam *de* Spiraculo; *&* Doctrinam *de* Animâ Sensibili *siue* Productâ. *Partitio secunda eiusdem* Philosophiæ, *in* Doctrinam *de* Substantiâ *&* Facultatibus Animæ; *&* Doctrinam *de* Vsu, *&* Obiectis Facultatum. *Appendices duæ* Doctrinæ *de* Facultatibus Animæ; Doctrina *de* Diuinatione Naturali; *&* Doctrina *de* Fascinatione. *Distributio* Facultatum Animæ Sensibilis, *in* Motum; *&* Sensum.

VEniamus ad *Doctrinam de Animâ Humanâ*; è cuius Thesauris, omnes cæteræ *Doctrinæ* depromptæ sunt. Eius duæ sunt Partes; Altera tractat de *Animâ Rationali*, quæ Diuina est; Altera de *Irrationali*, quæ communis est cum Brutis. Notauimus autem paulò superius (vbi de *Formis* loquebamur) differentes illas duas *Animarum* Emanationes, quæ in primâ verusque Creatione, se dant conspiciendas; Nimirùm, quod altera Ortum habuerit à *Spiraculo Dei*; Altera è *Matricibus Elementorum.* Nam de *Animæ Rationalis* Generatione Primitiuâ, ita ait Scriptura, *Formauit Hominem de limo Terræ, & spirauit in Faciem eius Spiraculum Vitæ.* At Generatio *Animæ Irrationalis*, siue *Brutorum*, facta est per Verba illa, *Producat Aqua*; *Producat Terra*; Hæc autem *Anima* (qualis est in Homine) *Animæ Rationali* Organum

tantum

tantùm est, atque Originem habet, & ipsa quoque, quemadmodùm in Brutis, è Limo Terræ: Neque enim dictum est, *Formauit Corpus Hominis de Limo Terræ*; sed *Formauit Hominem*; integrum scilicet Hominem, excepto illo Spiraculo. Quamobrem Partem primam *Doctrinæ Generalis* circa *Animam Humanam*, *Doctrinam de Spiraculo* appellabimus; Secundam verò, *Doctrinam* de *Animâ Sensibili* siue *Productâ*. Neque tamen, cùm hactenùs *Philosophiam* solam tractemus (quippe *Sacram Theologiam* in Fine Operis collocauimus) Partitionem istam à *Theologiâ* mutuaremus, nisi etiàm cum principijs *Philosophiæ* conueniret. Plurimæ enim & maximæ sunt *Animæ Humanæ* præcellentiæ supra *Animas Brutorum*, etiàm Philosophantibus secundum Sensum manifestæ. Vbicunque autem tot & tantarum inuenitur Excellentiarum Symbolum, ibi meritò semper constitui debet Differentia specifica. Itaque nobis non nimiùm placet, confusa illa & promiscua Philosophorum de *Animæ Functionibus* Tractatio; ac si *Anima Humana*, Gradu potiùs quàm Specie, discriminata esset ab *Animâ Brutorum*; Non alitèr quàm Sol inter Astra, aut Aurum inter Metalla.

Subiungenda est etiàm Partitio alia *Doctrinæ Generalis* circa *Animam Humanam*, antequàm de Speciebus fusiùs loquamur. Etenim, quæ de *Speciebus* posteà dicemus, vtramque Partitionem, tum illam quam iam modò posuimus, tum istam quam nunc proponemus, simul tractabunt. Secunda igitur Partitio sit, in *Doctrinam de Substantiâ & Facultatibus Animæ*; & *Doctrinam* de *Vsu* et *Obiectis Facultatum*.

Præmissis itaque his Partitionibus geminis, ad Species accedamus. *Doctrina de Spiraculo*, eademque de *Substantiâ Animæ Rationalis*, complectitur Inquisitiones illas de Naturâ eius; Vtrum *Natiua sit illa*, an *Aduentitia*; *Separabilis*, an *Inseparabilis*; *Mortalis*, an *Immortalis*;

talis; *quatenùs Legibus Materiæ alligata*, *quatenùs minimè*; & similia: Quæ verò huius sunt Generis, licet etiam in Philosophiâ, & diligentiorem & altiorem Inquisitionem subire possint, quàm adhùc habetur; vtcunque tamen in fine, Religioni determinanda & diffinienda rectiùs transmitti censemus: Alitèr enim, Erroribus haud paucis, & Sensûs Illusionibus omninò exponentur. Etenìm, cùm *Substantia Animæ*, in Creatione suâ, non fuerit extracta aut deducta, ex Massâ Cœli & Terræ, sed immediatè inspirata à Deo; Cúmque Leges Cœli & Terræ, sint propria Subiecta Philosophiæ; quomodò possit Cognitio de *Substantiâ Animæ Rationalis* ex Philosophiâ peti & haberi? Quinimò ab eâdem Inspiratione Diuinâ hauriatur, à quâ *Substantia Animæ* primò emanauit.

Doctrina verò de *Animâ Sensibili* siue *Productâ*, etiam quatenùs ad *Substantiam* eius, verè inquiritur: At ea Inquisitio nobis quasi *desiderari* videtur. Quid enim ad *Doctrinam* de *Substantiâ Animæ* faciunt, *Actus vltimus*, & *Forma Corporis*, & hujusmodi Nugæ Logicæ? *Anima* siquidem *Sensibilis* siue *Brutorum*, planè Substantia Corporea censenda est, à Calore attenuata, & facta Inuisibilis; Aura (inquam) ex Naturâ Flammeâ & Aereâ conflata, Aeris mollicie ad Impressionem recipiendam, Ignis vigore ad Actionem vibrandam dotata; partim ex Oleosis, partim ex Aqueis nutrita; Corpore obducta, atque in Animalibus perfectis in Capite præcipuè locata, in Neruis percurrens, & Sanguine spirituoso Arteriarum refecta & reparata; quemadmodùm Bernardinus Telesius, & Discipulus eius Augustinus Donius, aliquâ ex parte, non omninò inutilitèr, asseruerunt. Itaque de hâc *Doctrinâ*, diligentior fiat Inquisitio: Eò magis, quod hæc Res non benè intellecta, Opiniones superstitiosas, & planè contaminatas, & Dignitatem *Animæ Humanæ* pessimè conculcantes, de *Metempsuchôsi*, &

& *Lustrationibus Animarum* per Periodos Annorum, denique de nimis propinquâ *Animæ Humanæ* erga *Animas Brutorum* per omnia *Cognatione*, peperit. Est autem hæc *Anima* in Brutis *Anima principalis*, cuius Corpus Brutorum Organum; In Homine autem, Organum tantùm & ipsa *Animæ Rationalis*; & *Spiritûs* potiùs Appellatione, quàm *Animæ* indigetari possit. Atque de *Substantiâ Animæ* hactenùs.

Facultates autem *Animæ* notissimæ sunt; *Intellectus*, *Ratio*, *Phantasia*, *Memoria*, *Appetitus*, *Voluntas*, denique vniuersæ illæ, circa quæ versantur Scientiæ Logicæ, & Ethicæ: Sed in *Doctrinâ de Animâ*, *Origines* ipsarum tractari debent, idque physicè, prout Animæ innatæ sint, & adhæreant: *Vsus* tantùm ipsarum, & *Obiecta*, illis alteris *Artibus*, deputantur. Atque in hac parte, nihil egregij (vt nobis videtur) adhùc repertum est; quanquàm *desiderari* eam haud sanè dixerimus. Habet etiàm Pars ista, *De Facultatibus Animæ*, Appendices duas; quæ & ipsæ, quemadmodùm tractantur, potiùs Fumos nobis exhibuerunt, quàm Flammam aliquam lucidam Veritatis: Altera harum est *Doctrina* de *Diuinatione* Naturali; Altera de *Fascinatione*.

Diuinationem ab Antiquis, nec malè, in duas Partes diuisam habemus; *Artificialem*, & *Naturalem*: *Artificialis* Ratiocinando, ex Indicatione Signorum, Prædictionem colligit; *Naturalis*, ex ipsâ Animi præsensione internâ, absque Signorum Adminiculis, præsagit. *Artificialis* duplex; Altera argumentatur ex *Caussis*; Altera ex *Experimentis* tantùm, cœcâ quâdam Auctoritate: Quæ posterior, vt plurimùm, superstitiosa est; quales erant Ethnicorum Disciplinæ, circa *Inspectionem Extorum*, *Volatum Auium*, & similia. Etiàm Chaldæorum *Astrologia* solentior, non multò melior. At *Artificialis Diuinatio* vtraque, inter diuersas Scientias spargitur. Habet *Astrologus* Prædictiones suas, ex situ Astrorum.

Habet etiam *Medicus* suas, De Morte ingruente; De Conualescentia; De Symptomatibus Morborum superuenturis, ex Vrinis, Pulsibus, Aspectu Ægrorum, & similibus. Habet & *Politicus* suas; *O Vrbem Venalem, & citò perituram, si Emptorem inuenerit.* Cuius Vaticinij fides non diù morata est; impleta primùm in Syllâ, posteà in Cæsare. Huiusmodi igitur Prædictiones, præsentis non sunt Instituti, verùm ad Artes proprias remitti debent. *Naturalis* autem *Diuinatio*, ex vi scilicet internâ Animi Ortum habens, ea demùm est, de quâ nunc agitur. Hæc duplex est; Altera *Natiua*; Altera per *Influxum*. *Natiua* hoc nititur Suppositionis Fundamento; Quod Anima in se reducta, atque collecta, nec in Corporis Organa diffusa, habeat ex vi propriâ Essentiæ suæ, aliquam Prænotionem Rerum futurarum: Illa verò optimè cernitur, in Somnis, Ecstasibus, Confinijs Mortis; rariùs inter Vigilandum, aut cùm Corpus sanum sit ac validum. Huiusmodi verò status Animi, procuratur ferè, aut adiuuatur, ex Abstinentijs, atque illis Rebus, quæ Animam à Muneribus Corporis exercendis maximè seuocant, vt suâ Naturâ absque Impeditionibus Exteriorum gaudere possit. *Diuinatio* verò per *Influxum*, hoc altero suppositionis Fundamento nititur; Quod Anima, veluti Speculum, Illuminationem quandam secundariam, à Præscientia Dei, & Spirituum excipiat; Cui etiam idem, qui priori, Status & Regimen Corporis confert. Eadem enim Animæ seuocatio efficit, vt & suâ Naturâ impensiùs vtatur; & Diuinorum Influxuum sit magis susceptiua: Nisi quod in *Diuinationibus* per *Influxum*, Anima Feruore quodam, atque tanquàm Numinis præsentis Impatientiâ (quæ apud Priscos *Sacri Furoris* nomine vocabatur) corripiatur; In *Diuinatione* autem *Natiuâ*, Quieti potiùs & Vacationi propior sit.

Fascinatio autem, est Vis & Actus Imaginationis inten-

intensiuus, in Corpus alterius: (Vim enim Imaginationis super Corpus proprium ipsius Imaginantis superius perstrinximus.) In hoc genere Schola Paracelsi, & ementitæ *Naturalis Magiæ* Cultores, tam fuerunt immodici, vt Imaginationis Impetum, & Apprehensionem, *Miracula-patranti Fidei* tantùm non exæquarint. Alij ad Similitudinem Veri propiùs accedentes; cùm occultas Rerum Energias & Impressiones, Sensuum Irradiationes, Contagionum de Corpore in Corpus Transmissiones, Virtutum Magneticarum Delationes, acutiùs intuerentur; in eam opinionem deuenerunt, vt multò magis à Spiritu in Spiritum (cùm Spiritus præ Rebus omnibus sit, & ad Agendum strenuus, & ad Patiendum tener & mollis) Impressiones, & Delationes, & Communicationes fieri poterint. Vnde increbuerunt Opiniones factæ quasi Populares, De Genio superiori, De Hominibus quibusdam infaustis & ominosis, De Ictibus Amoris & Inuidiæ; & aliæ his similes. Atque huic coniuncta est Disquisitio, quomodo *Imaginatio intendi & fortificari* possit? Quippe si Imaginatio fortis tantarum sit virium, operæ-pretium fuerit nosse, quibus modis eam exaltari, & seipsâ maiorem fieri detur? Atque hic obliquè, nec minùs periculosè, se insinuat Palliatio quædam, & Defensio maximæ Partis *Magiæ Cæremonialis*. Speciosus enim fuerit Prætextus, Cæremonias, Characteres, Incantationes, Gesticulationes, Amuleta, & similia, non ex aliquo tacito, aut Sacramentali cum malis Spiritibus contractu, vires nancisci; sed eò pertinere tantùm, vt Imaginatio illius, qui his vtitur, roboretur & exaltetur: Quemadmodùm etiam in Religione, vsus Imaginum, ad Mentes Hominum in Rerum Contemplatione defigendas, & Deuotionem Precantium excitandam, inualuit. Attamen mea talis est Sententia; Etiamsi detur vim Imaginationis esse vtique potentem, atque insuper Cæremonias vim illam intendere

intendere & roborare; posito denique, quod adhibeantur Cæremoniæ ad hanc Intentionem sincerè, atque tanquàm Remedium Physicum, absque aliquâ vel minimâ cogitatione, de inuitandis per ipsas auxilijs Spirituum; haberi nihilominùs debent pro illicitis, propter-eà quod Sententiæ illi Diuinæ, aduersus Hominem propter Peccatum latæ, repugnent & recalcitrent, *In sudore vultûs comedes panem tuum.* Siquidem Magia eius generis, egregios illos Fructus, quibus Deus Pretium Laborem constituit, adipiscendos proponit, per paucas, easque faciles, & minimè operosas Obseruantias.

Supersunt *Doctrinæ* duæ, quæ ad *Facultates Animæ Inferioris* siue *Sensibilis*, præcipuè spectant; vtpote quæ cum Organis Corporeis maximè communicāt. Altera de *Motu Voluntario*; Altera de *Sensu* & *Sensibili*. In priori harū, etiàm aliàs satis ieiunè inquisitâ, Vnica Pars ferè integra *deest*. Etenim de Officio, & Fabricâ cōmodâ Neruorū & Musculorū, & aliorum quæ ad hunc Motū requiruntur; Quæque Pars Corporis quiescat dum alia moueatur; Tum quod huiusce Motûs Rector & quasi Auriga sit Imaginatio, adeò vt dimissâ Imagine ad quam Motus fertur, statim intercipiatur & sistatur Motus ipse, (vt cùm deambulamus, si alia subeat Cogitatio acris & defixa, continuò consistimus;) & aliæ nonnullæ Subtilitates non malæ, in Obseruationem & Inquisitionem iam pridèm venerunt. Quomodò verò Compressiones, & Dilatationes, & Agitationes Spiritûs, (qui proculdubiò Motûs Fons est) corpoream & crassam Partium Molem, flectat, excitet, aut pellat, adhùc diligenter inquisitum & tractatum non est. Neque mirum, cùm *Anima ipsa Sensibilis*, hactenùs potiùs pro Entelechiâ & Functione quâdam habita sit, quam pro Substantiâ. At quandò iam innotuerit, ipsam esse Substantiam Corpoream & Materiatam, necesse est etiàm, vt quibus nixibus, Aura tam pusilla & tenera, Corpora

tam crassa & dura, in *Motu* ponere possit, inquiratur. De hâc Parte igitur, cùm *desideretur*, fiat Inquisitio.

At de *Sensu* & *Sensibili*, longè vberior & diligentior adhibita est Inquisitio, tam in Tractatibus circa ea generalibus, quam in Artibus specialibus, vtpotè *Perspectiuâ*, *Musicâ*: quam verè, nihil ad Institutum: quandoquidem illa tanquàm *Desiderata* ponere non liceat. Sunt tamen duæ Partes Nobiles & insignes, quas in hâc Doctrinâ *desiderari* statuimus: Altera de *Differentiâ Perceptionis* & *Sensûs*; Altera de *Formâ Lucis*.

Atque Differentiam inter *Perceptionem* & *Sensum*, benè enucleatam, debuerant Philosophi Tractatibus suis de *Sensu* & *Sensibili* præmittere, vt rem maximè fundamentalem. Videmus enim, quasi omnibus Corporibus Naturalibus, inesse vim manifestam *Percipiendi*; Etiàm Electionem quandam Amica amplectendi, Inimica & Aliena fugiendi. Neque nos de subtilioribus *Perceptionibus* tantùm loquimur; veluti cùm Magnes Ferrum allicit; Flamma ad Naphtham assilit; Bulla Bullæ approximata coit; Radiatio ab Obiecto albo dissilit; Corpus Animalis vtilia assimilat, inutilia excernit; Spongiæ Pars (etiam super Aquam eleuata) Aquam attrahit, Aerem expellit; & huiusmodi; Etenìm quid attinet talia enumerare? Nullum siquidem Corpus ad aliud admotum, illud immutat, aut ab illo immutatur, nisi Operationem præcedat *Perceptio* Reciproca. *Percipit* Corpus Meatus quibus se insinuat; *Percipit* Impetum alterius Corporis, cui cedit; *Percipit* Amotionem alterius Corporis, à quo detinebatur, cùm se recipit; *Percipit* Diuulsionem sui Continui, cui ad Tempus resistit; vbique denique est *Perceptio*. Aer verò Calidum & Frigidum tam acutè *percipit*, vt Eius *Perceptio* sit longè subtilior quàm Tactûs Humani; qui tamen pro Calidi & Frigidi Normâ habetur. Duplex igitur deprehenditur circa hanc *Doctrinam* Hominum

Culpa;

Culpa; Alia, quod eam intactam, & intractatam (cùm tamen sit Res nobilissima) plerunque reliquerunt: Alia, quod qui huic Contemplationi fortè Animum adiecerunt, longiùs, quàm par est, prouecti sunt, & *Sensum* Corporibus omnibus tribuerunt: vt piaculum ferè sit Ramum Arboris auellere, ne fortè instar Polydori ingemiscat. At debuerant illi *Differentiam Perceptionis* & *Sensûs*, non tantùm in Comparatione Sensibilium ad Insensibilia, secundum Corpus integrum, explorare, (veluti Plantarum & Animalium;) verùm etiàm in Corpore ipso Sensibili animaduertere, quid in Caussâ sit, cur tot Actiones expediantur, absque omni tamen *Sensu*? Cur Alimenta digerantur, egerantur; Humores & Succi, sursùm, deorsùm, ferantur; Cor & Pulsus vibrent; Viscera, sua quæque Opificia, sicut Officinæ, producant; & tamen hæc omnia, & complura alia, absq; *Sensu* fiant? Verùm Homines non satis acutè, qualis sit Actio *Sensûs*, viderunt; atque quod Genus Corporis, quæ Mora, quæ Conduplicatio Impressionis ad hoc requirantur, vt Dolor vel Voluptas sequatur? Denique *Differentiam* inter *Perceptionem* simplicem, & *Sensum*, nullo modo nosse videntur; nec quatenùs fieri possit *Perceptio* absq; *Sensu*. Neque enim hæc Verborum tantùm Controuersia est, sed de Re magni prorsùs Momenti. De hâc igitur *Doctrinâ* (vt inprimis vtili, & ad plurima spectante) meliùs inquiratur. Quandoquidem etiàm circa hanc Rem Inscitia, tantum apud nonnullos ex Antiquis Philosophis potuerit, vt omnibus sine discrimine Corporibus Animam infundi putauerint: Neque enim videbant, quomodò *Motus* cum discretione fieri potuerit absque *Sensu*; aut *Sensus* adesse absque *Animâ*.

De *Formâ Lucis*, quod debita non facta fuerit Inquisitio (præsertìm cùm in *Perspectiuâ* strenuè elaborârunt Homines) stupenda quædam negligentia censeri possit.

possit. Etenìm, nec in *Perspectiuâ*, nec aliàs, aliquid de Luce, quod valeat, inquisitum est. Radiationes eius tractantur, Origines minimè. Sed Collocatio demùm *Perspectiuæ* inter *Mathematica*, hunc ipsum Defectum, & alios similes peperit; quia à Physicis præmaturè discessum est. Tractatio autem de *Luce*, & Caussis eius, in Physicis rursùs superstitiosa ferè est, tanquàm de Re inter Diuina & Naturalia mediâ; adeò vt quidam ex Platonicis, eam Materiâ ipsâ antiquiorem introduxerint: Cùm enim Spatium esset difflatum, id primum Lumine, posteà verò Corpore impletum fuisse, vanissimo commento asseruerunt: Quando tamen Scripturæ Sacræ, Massam Cœli & Terræ, tenebrosam, ante Lucem creatam, disertè posuerint. Quæ verò physicè, & secundum Sensum de eâ tractantur, ea statìm ad Radiationes descendunt, vt parùm Physicæ Inquisitionis circa hanc rem extet. Debuerant autem Homines Contemplationes suas submittere paulispèr, & quid sit *Corporibus* omnibus *Lucidis* commune inquirere, tanquàm de *Formâ Lucis*. Etenìm quam immensa est corporis Differentia, (si ex dignitate considerentur) inter Solem & Lignum putridum, aut Squammas etiàm Piscium putridas? Inquirere etiàm debuerant, quid tandem in caussâ sit, cur aliqua ignescant, & *Lucem* ex se iaciant calefacta, alia minimè? Ferrum, Metalla, Lapides, Vitrum, Ligna, Oleum, Seuum, ab Igne, vel Flammam vibrant, vel saltèm rubescunt: At Aqua, Aer, acerrimo & tanquàm furenti Calore feruefacta, nihil tamen *Lucis* adipiscuntur, nec splendent. Quod si quis hoc eò fieri putet, quod proprium sit Ignis *lucere*, Aqua autem & Aer Igni omninò inimica sint; Is sanè nunquàm per Obscura Noctis, in Aquâ salsâ, tempestate calidâ, remigauit; cùm guttulas Aquæ ex Remorum Concussione subsilientes, micare & lucescere videre potuisset. Quod etiàm fit in Spumâ Maris feruentiore,

uentiore, quam *Pulmonem Marinum* vocant. Quid denique habent commune cum Flammâ & Ignitis, Cicendulæ & Luciolæ; & Musca Indica, quæ Cameram totam illustrat; Et Oculi quorundam Animalium in Tenebris; & Saccharum inter radendum aut frangendum; & Sudor Equi nocte æstuosâ festinantis; & Alia nonnulla? Quin & Homines tam parùm in hâc re viderunt, vt plerique Scintillas è Silice, Aerem attritum putent. Attamen quando Aer Calore non ignescat, & *Lucem* manifestò concipiat, quomodò tandem fit, vt Noctuæ, & Feles, & alia nonnulla Animalia, noctù cernant? Adeò vt ipsi Aeri, (quandò Visio absque *Luce* non transigatur) necesse est inesse *Lucem* aliquam Natiuam & genuinam, quamuis tenuem admodùm & infirmam, quæ tamen sit Radijs Visiuis huiusmodi Animalium proportionata, ijsque ad videndum sufficiat. Verùm huiusce Mali (vt plurimorum) Caussa est, quod Homines ex Instantijs particularibus, *Formas* Naturarum *Communes* non elicuerunt; Id quod nos tanquàm Subiectum proprium *Metaphysicæ* posuimus; Quæ & ipsa *Physicæ*, siue *Doctrinæ* de *Naturâ* Pars est. Itaque de *Formâ* & *Originibus Lucis* fiat Inquisitio, eáque interìm inter *Desiderata* ponatur. Atque de *Doctrinâ* circa *substantiam Animæ*, tam *Rationalis* quàm *Sensibilis*, cum *Facultatibus suis*; atq; de eiusdem *Doctrinæ Appendicibus*, hæc dicta sint.

FRANCISCI

ueniore, quam *Pulmonem Marinum* vocant. *Quid* denique habent commune cum Flammâ & Ignis, Cicendulæ & Luciolæ; & Musca Indica, quæ Cameram totam illustrat; Et Oculi quorundam Animalium in Tenebris; & Saccharum inter radendum aut frangendum; & Sudor Equi noctè æstuosâ festinantis; & Alia nonnulla? *Quin* & Homines tam parùm in hâc re viderunt, vt plerique Scintillas, è Silice, Aerem attritum putent. Attamen quando Aer Calore non ignescat, & *Lucem* manifestò concipiat, quomodò tandem fit, vt Noctuæ, & Feles, & alia nonnulla Animalia, noctu cernant? Adeò vt ipsi Aeri, (quandò Visio absque *Luce* non transigatur) necesse est inesse *Lucem* aliquam Natiuam & genuinam, quamuis tenuem admodùm & infirmam, quæ tamen sit Radijs Visiuis huiusmodi Animalium proportionata, ijsque ad videndum sufficiat. Verùm huiusce Mali (vt plurimorum) Caussa est, quod Homines ex Instantijs particularibus, *Formas Naturarum Communes* non eliciuerunt; Id quod nos tanquàm Subiectum proprium *Metaphysicæ* posuimus; *Quæ* & ipsa *Physicæ*, siue *Doctrinæ de Naturâ* Pars est. Itaque de *Formâ* & *Originibus Lucis* fiat Inquisitio, eâque interim inter *Desiderata* ponatur. Atque de *Doctrinâ circa substantiam Animæ, tam Rationalis quàm Sensibilis, cum Facultatibus suis; atq; de eiusdem Doctrinæ Appendicibus,* hæc dicta sunt.

FRANCISCI

FRANCISCI BARONIS DE VERVLAMIO, VICE-COMITIS SANCTI ALBANI, DE *Dignitate & Augmentis Scientiarum* LIBER QVINTVS.

AD REGEM SVVM.

CAPVT I.

Partitio Doctrinæ *circa* Vsum & Obiecta Facultatum Animæ Humanæ, *in* Logicam; & Ethicam. *Partitio* Logicæ, *in* Artes Inueniendi; Iudicandi; Retinendi; & Tradendi.

Octrina circa Intellectum, (Rex optime) atque illa altera *circa Voluntatem Hominis*, in Natalibus suis tanquam Gemellæ sunt. Etenim *Illuminationis Puritas*, & *Arbitrij Libertas*, simul incœperunt, simul corruerunt. Neque datur in Vniuersitate Rerũ, tam intima Sympathia, quàm illa Veri & Boni. Quo magis rubori fuerit Viris doctis,

si Scientiâ sint tanquàm Angeli Alati, Cupiditatibus verò, tanquàm Serpentes, qui humi reptant; circumgerentes Animas, instar Speculi sanè, sed Menstruati.

Venimus iam ad *Doctrinam* circa *Vsum* & *Obiecta Facultatum Animæ Humanæ*. Illa duas habet Partes, easque notissimas, & consensu receptas; *Logicam*, & *Ethicam*: Nisi quod *Doctrinam Ciuilem*, quæ vulgò vt Pars *Ethicæ* collocatur, iam antè emancipauerimus; & in integram *Doctrinam de Homine Congregato*, siue in *Societate*, constituerimus; hîc tantùm de *Homine segregato* tractantes. *Logica* de *Intellectu* & *Ratione*; *Ethica* de *Voluntate*, *Appetitu*, & *Affectibus* disserit: Altera *Decreta*, Altera *Actiones* progignit. Verum quidem est, quod Phantasia in vtrâque Prouinciâ, tam Iudiciali quàm Ministeriali, Legati cuiusdam, aut Internuncij, aut Procuratoris reciproci, vices gerit. Nam Sensus Idôla omnigena Phantasiæ tradit, de quibus posteà Ratio iudicat: At Ratio vicissìm Idôla electa, & probata Phantasiæ transmittit, priusquàm fiat Executio Decreti. Siquidem Motum voluntarium perpetuò præcedit, cúmque incitat Phantasia: adeò vt Phantasia sit vtrique tam Rationi quàm Voluntati Instrumentum commune: nisi quod Ianus iste Bifrons sit, & duas obuertat Facies: Facies enim Rationem aspiciens, Veritatis habet Effigiem; Facies autem Actionem aspiciens, Effigiem Bonitatis: Quæ tamen sint Facies,

——— *Quales decet esse sororum.*

Neque verò merus & nudus Internuncius est Phantasia; sed Auctoritatem non exiguam, vel accipit, vel vsurpat, præter Delationem simplicem Mandati. Rectè enim Aristoteles; *Id Imperij habet Anima in Corpus, quod Dominus in Mancipium: Ratio verò in phantasiam, quod in liberâ Ciuitate Magistratus in Ciuem*; Ad quem possit suâ vice redire Dominatio. Videmus enim quod in ijs, quæ sunt Fidei & Religionis, Phantasia supra ipsam

Rationem

Rationem scandat & euehatur: Non quod Illuminatio Diuina locum habeat in Phantasiâ; (quin potiùs in ipsâ Arce Mentis & Intellectûs:) verùm quemadmodùm Gratia Diuina in Virtutibus, vtitur Motibus Voluntatis; ita similitèr Gratia Diuina in Illuminationibus vtitur Motibus Phantasiæ; vnde fit vt Religio sempèr Aditum sibi ac Viam ad Animum quæsierit, per *Similitudines, Typos, Parabolas, Visiones, Insomnia*. Rursùs haud humile est Regnum Phantasiæ in persuasionibus, à vi Eloquentiæ insinuatis. Nam vbi per Orationis Artificia Hominum Animi demulcentur, inflammantur, & in quamcunque Partem pertrahuntur; totum illud fit per Exuscitationem Phantasiæ, quæ impotens iam facta, non solùm Rationi insultat, verùm eidem vim quodammodò facit, partìm occœcando, partìm extimulando. Neque tamen Caussa videtur, cur à Partitione priore discedamus. Nam Phantasia Scientias ferè non parit: Siquidem Poesis (quæ à principio Phantasiæ attributa est) pro Lusu potiùs Ingenij, quàm pro Scientiâ, habenda. Potestatem autem Phantasiæ in Naturalibus, Doctrinæ de Animâ paulò antè assignauimus. Eam verò quam habet cum Rhetoricâ cognationem, illi ipsi Arti, (de quâ infrà tractabimus) remitti par est.

Pars ista *Humanæ Philosophiæ*, quæ ad *Logicam* spectat, Ingeniorum plurimorum gustui ac palato minùs grata est; & nihil aliud videtur quàm spinosæ Subtilitatis Laqueus ac Tendicula. Nam sicut verè dicitur, *Scientiam esse Animi pabulum*; ita in hoc Pabulo appetendò, & deligendo, plerique Palatum nacti sunt Israelitarum simile in Deserto; quos Cupido incessit redeundi ad *Ollas Carnium*, *Mannæ* autem fastidium cepit: Quæ licet Cibus fuerit cœlestis, minùs tamen sentiebatur almus & sapidus. Eodem modo (vt plurimùm) illæ *Scientiæ* placent, quæ habent Infusionem nonnullam

Carnium magis esculentam; Quales sunt *Historia Ciuilis, Mores, Prudentia Politica*, circa quas Hominum Cupiditates, Laudes, Fortunæ vertuntur & occupatæ sunt. At istud *Lumen siccum*, plurimorum mollia & madida Ingenia offendit, & torret. Cæterùm vnamquamque rem, propriâ si placet dignitate metiri, *Rationales Scientiæ* reliquarum omninò Claues sunt. Atque quemadmodùm *Manus Instrumentum Instrumentorum, Anima Forma Formarum*, ita & illæ, *Artes Artium* ponendæ sunt. Neque solùm dirigunt, sed & roborant; sicut Sagittandi Vsus & Habitus, non tantùm facit vt melius quis collimet; sed vt Arcum tendat fortiorem.

Artes Logicæ quattuor numero sunt; diuisæ ex Finibus suis, in quos tendunt. Id enim agit Homo in *Rationalibus*; Aut vt *inueniat quod quæsiuerit*; Aut *iudicet quod inuenerit*; Aut *retineat quod iudicauerit*; Aut *tradat quod retinuerit*. Necesse igitur est, vt totidem sint *Artes Rationales*. *Ars Inquisitionis* seu *Inuentionis*; Ars *Examinis* seu *Iudicij*; Ars *Custodiæ* seu *Memoriæ*; & Ars *Elocutionis* seu *Traditionis*. De quibus iam sigillatìm dicemus.

CAPVT II.

Partitio Inuentiuæ, *in* Inuentiuam Artium; *&* Argumentorum: *Quódque prior harum (quæ eminet)* desideretur. *Partitio* Inuentiuæ Artium, *in* Experientiam Literatam; *&* Organum Nouum. *Delineatio* Experientiæ Literatæ.

INuentionis duæ sunt Species, valdè profectò inter se discrepantes; Vna *Artium* & *Scientiarum*; altera *Argumentorum* & *Sermonum*. Priorem harum *desiderari* prorsùs pronuncio. Qui quidem talis mihi videtur esse Defectus; ac si quis in Inuentario conficiendo Bonorum alicuius Defuncti ita referat; *Numeratæ pecuniæ nihil*. Vt enim cætera omnia Pecuniâ parantur, ita & per hanc *Artem* reliquæ acquiruntur. Atque sicut India Occidentalis nunquàm nobis inuenta fuisset, nisi præcessisset Acûs Nauticæ Inuentio; licet Regiones illæ immensæ, Versoriæ Motus pusillus sit: Ita non est cur miretur quispiam, in *Artibus* perlustrandis & promouendis, ampliores Progressus factos non esse; quandoquidem *Ars* ipsa *Inueniendi* & *Perlustrandi Scientias* hactenùs ignoretur.

Hanc Scientiæ *desiderari* Partem planè in confesso est. Primò enim *Dialectica* nihil profitetur, imò ne cogitat quidem, de *inueniendis Artibus*, siue *Mechanicis*, siue (quas vocant) *Liberalibus*; Aut etiàm de Illarum *Operibus*, Harum verò *Axiomatibus* eliciendis; sed quasi præteriens Homines alloquitur, & dimittit, edicens, vt *Cuique in suâ Arte credant*. Celsus vir prudens, non solùm Medicus (licet moris sit omnibus in laudes Artis propriæ

propriæ effundi) grauitèr & ingenuè, de Empyricis & Dogmaticis Medicorum Sectis loquens, fatetur; *Medicamenta & remedia priùs fuisse inuenta, de caussis verò & rationibus posteriùs disceptatum; non ordine conuerso, caussas ex naturâ rerum primò erutas fuisse, easque Inuentioni Remediorum præluxisse.* At Plato non semel innuit, *Particularia infinita esse; maximè rursùs generalia minùs certa documenta exhibere; Medullam igitur Scientiarum, quâ Artifex ab Imperito distinguitur, in medijs propositionibus consistere, quas per singulas Scientias tradidit & docuit experientia.* Quin & illi, qui de Primis Rerum Inuentoribus, aut Scientiarum Originibus verba fecerunt, Casum potiùs quam Artem celebrârunt; Atque Animalia Bruta, Quadrupedes, Aues, Pisces, Serpentes, magis quam Homines, tanquam Scientiarum Doctores, introduxerunt.

Dictamnum Genitrix Dictæa carpit ab Idâ,
Puberibus caulem folijs, & flore comantem
Purpureo, non illa feris incognita Capris
Gramina, cùm tergo volucres hæsere sagittæ.

Adeò vt minimè mirum sit (cùm in more apud Antiquos fuerit Rerum vtilium Inuentores consecrare) apud Ægyptios Gentem priscam, (cui plurimæ *Artes* initia sua debent,) Templa plena fuisse Simulachris Brutorum, Hominum verò Simulachris propè vacua;

Omnigenûmque Deûm monstra, & latrator Anubis,
Contrà Neptunum, & Venerem, contráque Mineruam,
&c.

Quod si malis, ex traditione Græcorum, Artes potiùs Hominibus vt Inuentoribus tribuere; haudquaquàm tamen dixeris Prometheum ad Ignis Inuentionem Contemplationes adhibuisse; Aut cùm Silicem primò percuteret, Scintillas expectasse; sed casu in illud incidisse, atque (vt aiunt) *Furtum Ioui fecisse.* Ita vt ad

Artium

Artium Inuentionem quod attinet, Capræ Syluestri pro Emplastris, Philomelæ pro Modulationibus Musicis, Ibidi pro Lauationibus Intestinorum, Operculo Ollæ quod dissilijt pro Re Tormentariâ, denique (vt verbo dicamus) Casui, aut cuiuis alteri rei plus debeamus, quam Dialecticæ. Nec verò multò alitèr se habet Modus ille Inueniendi, quem rectè describit Virgilius,

Vt varias vsus meditando extunderet Artes
Paulatim———

Non enim alia hîc proponitur Inueniendi Methodus, quam cuius Bruta ipsa sunt capacia, & quam crebrò vsurpant; nimirùm attentissima circa vnam rem Sollicitudo, eiusque perpetua Exercitatio, quas sui conseruandi necessitas huiusmodi Animantibus imponit. Cicero enim verè admodùm; *Vsus vni rei deditus, & Naturam, & Artem sæpè vincit.* Quare si prædicetur de Hominibus,

———*Labor omnia vincit*
Improbus, & duris vrgens in rebus Egestas.

Etiàm de Brutis similitèr quæritur,

Quis expediuit psittaco suum Χαῖρε?

Coruo quis Auctor fuit, vt magnâ siccitate lapillos immitteret Arbori cauæ, vbi Aquam fortè conspexerit, vt surgentem Laticem rostro posset attingere? Quis viam monstrauit Apibus, qui per Aërem, tanquàm vastum Mare, Agros floridos, licet multùm ab Aluearibus dissitos, solent petere, & Fauos suos denuò repetere? Quis Formicam docuit, vt Grana in colliculo suo reponenda circumroderet priùs, ne reposita germinarent, & Spem suam illuderent? Quod si in Versu illo Virgiliano quis notet Verbum illud *Extundere*, quod Difficultatem Rei; & Verbum illud *Paulatìm*, quod Tarditatem innuit; redibimus vnde profecti sumus, ad Ægyptiorum illos Deos; cùm hactenùs Homines modicè

Rationis

Rationis facultate, neutiquàm verò Officio Artis vsi sint, ad Inuenta detegenda.

Secundò hoc ipsum quod asserimus, (si aduertatur paulò diligentiùs) demonstrat *Inductionis* Forma, quam proponit *Dialectica*; quâ scilicet Scientiarum Principia inueniantur, & probentur; quæ vitiosa planè est, & incompetens, & Naturam, tantùm abest, vt perficiat, vt etiàm eam peruertat & detorqueat. Qui enim Modum acutè introspexerit, quo Ros iste Æthereus Scientiarum, similis illi de quo loquitur Poeta,

——*Aerei mellis cœlestia Dona*,

Colligatur; (Cùm & Scientiæ ipsæ ex Exemplis singulis, partìm Naturalibus, partìm Artificialibus, tanquàm Prati floribus & Horti, extrahantur) reperiet profectò Animum suapte sponte, & natiuâ Indole, *Inductionem*, solertiùs conficere, quàm quæ describitur à Dialecticis: Siquidem ex nudâ Enumeratione Particularium (vt Dialectici solent) vbi non inuenitur Instantia Contradictoria, vitiosè concluditur; neque aliquid aliud, hujusmodi *Inductio* producit, quàm Coniecturam probabilem. Quis enim in se recipiet, cùm Particularia quæ quis nouit, aut quorum meminit, ex vnâ tantùm parte compareant, non delitescere aliquod, quod omninò repugnet? Perinde ac si Samuel acquieuisset in illis Isai Filijs, quos coràm adductos videbat in Domo; & minimè quæsiuisset Dauidem, qui in Agro aberat. Atque hæc *Inductionis* Forma, (si verum omninò dicendum sit) tam pinguis est & crassa, vt incredibile videatur, tam acuta & subtilia Ingenia (qualia in his Rebus Meditationes suas exercuerunt) potuisse eam Mundo obtrudere; Nisi illud in caussa fuisset, quod Operâ festinatâ ad Theorias & Dogmata contendissent; Particularia autem, (præsertìm moram in ijs longiorem) ex fastu quodam & elatione Animi, despexissent. Illi enim Exempla, siue Instantias Particulares

lares, vice Lictorum aut Viatorum adhibuerunt ad summouendam Turbam, vt Dogmatibus suis viam aperirent; neutiquàm autem ea indè ab initio in consilium aduocârunt, vt legitima fieret & matura de Rerum Veritate Deliberatio. Certè perculserit Animos pia & religiosa quædam Admiratio, cùm videamus eadem calcata vestigia, ad Errorem ducentia, in Diuinis & Humanis. Quemadmodum enim in Diuinâ Veritate percipiendâ, ægrè quis in animum inducat, vt fiat tanquàm Paruulus; ita in Humanâ perdiscendâ, Prouectos vtique, Puerorum more, prima Inductionum Elementa adhuc legere & retractare, res humilis existimatur, & quasi contemnenda.

Tertiò, si concedatur Principia Scientiarum, ex *Inductione* quâ vtuntur, vel Sensu & Experientiâ, rectè posse constitui; certissimum est tamen, Axiomata inferiora ab ijs per Syllogismum non posse (in rebus Naturalibus, quæ participant ex Materiâ) rectè & tutò deduci. In *Syllogismo* enim fit Reductio Propositionum ad Principia per Propositiones medias. Hæc autem siue *Inueniendi* siue *Probandi* Forma, in *Scientijs Popularibus* (veluti *Ethicis, Politicis, Legibus*, & huiusmodi) locum habet: Imò & in *Theologicis*; quandoquidem Deo pro Bonitate suâ placuerit captui Humano se accommodare: At in *Physicis*, vbi Natura Opere, non Aduersarius Argumento constringendus est, elabitur planè Veritas ex Manibus; propter longè maiorem Naturalium Operationum, quàm Verborum subtilitatem: Adeò vt succumbente *Syllogismo, Inductionis* (veræ scilicet & Emendatæ) officio vbique opus sit, tam ad Principia magis generalia, quàm ad Propositiones inferiores. Nam Syllogismi ex Propositionibus consistunt; Propositiones ex Verbis; Verba Notionum Tesseræ sunt; Quare si Notiones ipsæ (quæ Verbo-

rum Animæ sunt) malè & variè, à rebus abstrahantur, tota Fabrica corruit. Neque laboriosa vel consequentiarum Argumentorum, vel Veritatis Propositionum Examinatio, rem in integrum vnquam restituet; cùm Error sit (vt loquuntur Medici) in *Digestione primâ*; quæ à functionibus sequentibus non rectificatur. Non igitur absque magnâ & euidenti caussâ euenit, vt complures ex Philosophis (Aliqui autem eorum maximè insignes) Academici fuerint & Sceptici, qui Scientiæ Humanæ, & Syllepsium certitudinem sustulerunt; vltra Verisimilitudinem aut Probabilitatem negantes eam pertingere. Inficias non iuerim, visum esse nonnullis, Socratem, cùm Scientiæ certitudinem à se amoueret, per Ironiam tantùm hoc fecisse; & *Scientiam dissimulando simulasse*; Renunciando scilicet ijs quæ manifestò sciebat, vt eo modo, etiàm quæ nesciebat, scire putaretur. Neque etiàm in Recentiore Academiâ, (quam amplexus est Cicero) illa Opinio *Acatalepsiæ* admodùm sincerè culta fuit. Etenim qui Eloquentiâ floruerunt, hanc ferè Sectam sibi desumpserunt, vt in vtramque Partem copiosè disserendi Gloriam assequerentur: vnde à viâ illâ rectâ, per quam ad Veritatem pergere debuissent, tanquam ad Deambulationes quasdam amœnas, Animi caussâ institutas, deflexum est. Constat tamen, nonnullos sparsim in vtraque Academiâ, (Veteri & Nouâ) multò magis inter Scepticos, *Acatalepsiam* istam simpliciter & integrè tenuisse. Verùm in hoc maximè ab illis peccatum est, quod Sensuum perceptiones calumniabantur; vnde *Scientias* radicitùs euellebant. Sensus verò, licet sæpenumerò Homines aut fallant, aut destituant, possint tamen, multâ adhibitâ industriâ ad *Scientias* sufficere; Idque non tam ope Instrumentorum (licet & hæc quoque aliquâ ex parte prosint) quam Experimentorum eius generis, quæ Obiecta subtilio-

ra, quam pro Sensûs Facultate, ad Obiecta sensu comprehensibilia, producere queant. Debuerant autem potiùs, Defectum hâc in parte, imputasse Mentis tum Erroribus tum Contumaciæ, (quæ Rebus ipsis morigera esse recusat) & prauis Demonstrationibus, & modis ratiocinandi, & concludendi, ex perceptione sensuum, perperàm institutis. Hæc autem loquimur, non quo Intellectui detrahatur, aut Negotium totum deseratur; sed quo Intellectui Auxilia commoda comparentur & subministrentur; quibus Rerum Ardua, & Naturæ Obscuritatem vincere possunt. Nemo enim tantâ pollet Manûs Constantiâ, aut etiàm Habitu, vt rectam lineam ducere, aut perfectum Circulum circumscribere, manu liberâ possit; quod tamen ope Regulæ, aut Circini, facere in promptu est. Hæc igitur Res ipsa est quam paramus, & ingenti conatu molimur; vt scilicet Mens per Artem fiat Rebus par: Vtque inueniatur *Ars* quædam *Indicij* & *Directionis*, quæ cæteras Artes, earúmque Axiomata, atque Opera detegat, & in conspectum det. Hanc enim meritò *desiderari* posuimus.

Ars ista *Indicij* (ita enim eam appellabimus) duas habet Partes: Aut enim defertur *Indicium ab Experimentis ad Experimenta*; Aut *ab Experimentis ad Axiomata*, quæ & ipsa *noua Experimenta* designent. Priorem harum *Experientiam Literatam* nominabimus, posteriorem verò *Interpretationem naturæ*, siue *Nouum Organum*: Prior quidem (vt alibi attigimus) vix pro *Arte* habenda est, aut *Parte Philosophiæ*, sed pro *Sagacitate* quâdam; vnde etiàm eam *Venationem Panis* (hoc nomen ex Fabulâ mutuati) quandóque appellamus: Attamen quemadmodum possit quis, in viâ suâ, triplici modo progredi; Aut cùm *palpat ipse in tenebris*; Aut cùm *alterius manu ducatur, ipse parùm videns*; Aut deniquè cùm *Vestigia Lumine adhibito regat*: Similiter cùm quis *Experimenta*

perimenta omnigena, absque ullâ serie aut Methodo tentet, ea demùm mera est Palpatio: Cùm verò *nonnullâ utatur in experimentando directione, & Ordine*, perinde est ac si Manu ducatur: Atque hoc illud est quod per *Experientiam Literatam* intelligimus. Nam *Lumen ipsum*, quod tertium fuit, ab *Interpretatione Naturæ*, siue Nouo Organo, petendum est.

Literata Experientia, siue *Venatio Panis* modos Experimentandi tractat: Eam (cùm *desiderari* posuerimus, neque Res sit planè perspicua) pro more & Instituto nostro aliquatenùs adumbrabimus. *Modus Experimentandi* præcipuè procedit, Aut per *Variationem Experimenti*; Aut per *Productionem Experimenti*; Aut per *Translationem Experimenti*; Aut per *Inuersionem Experimenti*; Aut per *Compulsionem Experimenti*; Aut per *Applicationem Experimenti*; Aut per *Copulationem Experimenti*; Aut denique per *Sortes Experimenti*. Vniuersa verò ista cohibita sunt citra *Terminos Axiomatis* alicuius inueniendi. Illa enim altera Pars de *Nouo Organo*, omnem *Transitionem Experimentorum in Axiomata*; aut *Axiomatum in Experimenta*, sibi vindicat.

Variatio Experimenti fit primò in *Materiâ*; scilicet, quando *Experimentum* in iam cognitis, certæ Materiæ ferè adhæsit; tunc vero in illis, quæ similis sunt Speciei, tentetur: Veluti *Confectio Papyri*, in Pannis Linteis tantùm probata est, in sericis minimè, (nisi fortè apud Chinenses;) Neque rursùs in Filaceis, compositis ex Setis & Pilis, ex quibus conficitur (quod vocamus) Camelotum; Neque denique in Laneis, Gossipio, & Pellibus; quanquam hæc tria postrema magis esse videntur Heterogenea: Itaque admisceri possunt potiùs, quam per se vtilia esse. Item *Insitio in Arboribus Fructiferis*, in vsu est; In Arboribus Syluestribus, rarò tentata; licet perhibetur Vlmum in Vlmum insitam miras producere Foliorum Vmbras. Insitio etiam in Floribus,

ribus, rara admodùm est; licet hoc iam cœperit fieri in Rosis Muscatellis, quæ Rosis Communibus feliciter inoculantur. Etiam *Variationem in Parte Rei*, inter *Variationes in Materiâ* ponimus. Videmus enim *Surculum in Trunco Arboris insitum* feliciùs pullulare, quam si Terræ indatur. Cur non & Semen Cepæ, Capiti alterius Cepæ viridis inditum, feliciùs germinet, quam si nudæ Terræ commissum fuerit? Atque hîc *Radix pro Trunco* variatur; vt hæc res Insitio quædam in Radice videri possit. *Variatio Experimenti* fit secundò in *Efficiente*: *Radij solis* per Specula comburentia, calore ita intenduntur, vt Materiam, quæ Ignem facilè concipiat, accendere possint: Num & Radij Lunæ, per eadem, ad lenissimum aliquem Gradum Teporis actuari possunt; vt videamus, vtrum Corpora omnia Cœlestia sint potestate calida? Item *Calores Radiosi*, per Specula scilicet, intenduntur: Num etiàm Calores Opaci (quales sunt Lapidum & Metallorum antequàm candeant) idem patiuntur, an potiùs sunt Luminis in hâc re Partes nonnullæ? Item *Succinum & Gagates fricata* paleas trahunt: Num etiàm & ad Ignem tepefacta? *Variatio Experimenti* fit tertiò in *Quanto*: circa quod diligens admodùm est adhibenda Cura, cùm hoc multi circumsistent Errores. Credunt enim Homines, aucta aut multiplicâ à *Quantitate*, pro ratâ augeri aut multiplicari Virtutem. Et hoc ferè postulant & supponunt, tanquàm Res sit Mathematicæ cuiusdam certitudinis: Quod omninò falsissimum est. *Globus plumbeus* vnius Libræ à Turri demissus (puta) decem pulsuum spatio, ad Terram descendit; Num Globus duarum Librarum (in quo Impetus iste, Motûs (quem vocant) Naturalis, duplicari debet) spatio quinque Pulsuum Terram feriet? At ille æquali ferè tempore descendet, neque accelerabitur iuxta Rationem *Quanti*. Item *Sulphuris* (puta)

Drachma vna, Semilibræ Chalybis admista, eam fluere faciet & colliquari: Num igitur Vncia sulphuris, quatuor Libris Chalybis, ad Colliquationem sufficiet? At illud non sequitur. Certum enim est, *Obstinationem Materiæ in Patiente*, per Quantitatem, augeri amplius; quam *Actiuitatem Virtutis in Agente*. Porrò Nimium æquè fallit, ac Parum. Etenìm in *Excoctionibus*, & *Depurationibus Metallorum*, Error est familiaris; vt ad Excoctionem promouendam, aut Calorem Fornacis, aut additamenti, quod inijciunt, molem augeant. At illa supra Modum aucta Operationem impediunt; propterea quod vi & acrimoniâ suâ, multum ex Metallo puro in fumos vertant & asportent; vt & iactura fiat, & Massa, quæ remanet, magis sit obstinata & dura. Debent igitur Homines Ludibrium illud Mulieris Æsopi cogitare; quæ sperârat, ex duplicata Mensurâ Hordei Gallinam suam duo Oua quotidiè parituram. At illa impinguata nullum peperit. Prorsùs non tutum fuerit alicui *Experimento Naturali* confidere, nisi facta fuerit Probatio, & in minore, & in maiore *Quanto*. Atque de *Variatione Experimenti* hactenùs.

Productio Experimenti duplex; *Repetitio*, & *Extensio*; Nimirùm, cùm aut *Experimentum iteratur*, aut ad *subtilius quiddam vrgetur*. *Repetitionis* Exemplum tale sit. *Spiritus Vini* fit ex Vino per Distillationem vnicam; estque Vino ipso multò acrior & fortior: Nùm etiàm Spiritus Vini ipse destillatus, siue sublimatus, seipsum Fortitudine æquè superabit? At *Repetitio* quoque non absque Fallaciâ est: Etenìm, tum secunda Exaltatio, prioris excessum non æquat; tum etiàm sæpenumerò per *Iterationem Experimenti*, post Statum siue Acmen quandam Operationis, tantùm abest vt progrediatur Natura, vt potiùs relabatur. Iudicium igitur in hâc re adhibendum. Item *Argentum Viuum*, in Linteo, aut aliàs, in medio plumbi liquefacti, cùm refrigescere cœperit, insertum,

insertum, stupescit; nec amplius fluit. Nùm & idem Argentum Viuum, si sæpiùs immissum fuerit, ita figetur, vt fiat Malleabile? *Extensionis* exemplum tale sit: *Aqua in summo posita*, & pensilis facta, & per rostrum vitri oblongum, in Vinum dilutum immersa, separabit Aquam à Vino; Vino in summum se paulatim recipiente, Aquâ in imo subsidente: Nùm etiam, quemadmodum Vinum & Aqua, (Corpora scilicet diuersa) hoc ingenio separantur; possint quoque Partes Vini, (Corporis nimirum integri,) subtiliores à crassioribus separari; vt fiat tanquam Destillatio per pondus; & in summo reperiatur aliquid Spiritui Vini proximum, sed fortè delicatius? Itèm *Magnes Ferrum integrum* trahit: Nùm etiam Frustum Magnetis, in Dissolutione Ferri immersum, Ferrum ad se alliciet, & se Ferro obducet? Itèm, *Versoria Acus Nautica* se ad Polos Mundi applicat: Nùm etiam eâdem viâ & consecutione quâ Cœlestia? Videlicet, vt si quis Acum in contrario situ, hoc est, in puncto Australi ponat, & paulisper teneat, ac deinde vim omittat: Nùm fortè Acus, ad Septentriones se conferret, eligendo potiùs rotare per Occidentem in Situm desideratum, quàm per Orientem? Itèm, *Aurum Argentum Viuum, iuxta positum, imbibit*: Nùm verò Aurum recipit illud Argentum Viuum intra se, sine Extensione Molis suæ, vt fiat Massa quædam ipso Auro ponderosior? Itèm, *Homines Memoriæ seruiunt collocando Imagines Personarum in Locis*: Nùm etiam idem assequentur (missis Locis) & affingendo Actiones aut Habitus Personis? Atque de *Productione Experimenti* hactenus.

Translatio Experimenti triplex; Aut à *Naturâ vel Casu in Artem*; Aut *ab Arte vel Practicâ aliâ in aliam*; *Aut à Parte alicuius Artis in Partem diuersam eiusdem*. *Translationis à Naturâ aut Casu in Artem*, innumera sunt Exempla: adeò vt omnes ferè Artes Mechanicæ, è tenuibus Initijs, Naturâ aut Casu præbitis, Ortum habuerint.

erint. Adagio receptum erat, *Botrum contra Botrum citiùs maturescere*: Id quod, de mutuis Amicitiæ Operis & Officijs, increbuit. At Nostri Cydræ (Vini scilicet ex Pomis) Confectores, hoc optimè imitantur. Cauent enim, ne Poma tundantur, aut exprimantur, antequàm nonnullo tempore in Aceruos coniecta mutuo contactu maturuerint; vnde nimia Potûs aceditas emendetur. Itèm, *Iridum Artificiosarum Imitatio* ex aspersione spissâ Guttularum, ab Iridibus Naturalibus ex Nube roscidâ, facili ductu translata est. Itèm *Modus destillandi*, vel ex alto peti, ex Imbribus scilicet aut Rore; vel ex humili illo Experimento Guttarum, in Patinis, Ollis Aquæ bullientis, superimpositis, adhærentium, desumi potuit. *Tonitrua* autem & *Fulgura* imitari veritus quis esset, nisi Operculum Monachi illius Chymici, magno impetu & fragore, subitò in sublime iactum, submonuisset. Verùm quo hæc Res magis Exemplis abundet, eò pauciora adducere Opus fuerit. Debuerant autem Homines, si illis vtilia inquirere vacaret, Naturalia Opificia & Operationes singulas, attentè, & minutim, & ex composito intueri; & secum perpetuò & acritèr cogitare, quænam, ex ipsis ad Artes transferri possint. Speculum enim Artis Natura. Nec pauciora sunt *Experimenta*, quæ *ab Arte in Artem*, seu *à Practicâ in Practicam* transferri possunt, licet hoc rariùs in vsu sit. Natura enim vbique omnibus occurrit; at Artes singulæ Artificibus tantùm proprijs cognitæ sunt. *Specilla Ocularia* ad Visum debilem iuuandum inuenta sunt. Nùm & comminisci quis queat aliquod Instrumentum, quod Auribus appensum, Surdastris ad Audiendum iuuet? Itèm *Imbalsamationes ex Melle Cadauera conseruant*: Annon possit aliquid ex his, in Medicinam transferri, quod etiàm viuis Corporibus prosit? Itèm *Sigillorum Practica in Cerâ*, Cemento, & Plumbo antiqua fuit: At hæc etiàm

Impressioni

Impressioni in Chartis, siue Arti Typographicæ, viam monstrauit. Item *Sal in Coquinariâ carnes condit*, idque melius Hyeme quàm Æstate. Annon hoc ad Balnea vtiliter transferri possit, eorumque temperamentum, quando opus fuerit, vel imprimendum, vel extrahendum? Item *Sal*, in nupero *Experimento*, de *Conglaciationibus Artificialibus*, magnas vires ad condensandum obtinere reperitur. Annon possit hoc transferri ad Condensationes Metallorum, cùm iampridèm notum sit, Aquas Fortes, ex nonnullis Salibus, compositas, deijcere & præcipitare Arenulas Auri, ex Metallis aliquibus, Auro ipso minus densis? Item *Pictoria Imagine Memoriam* rei renouat. Annon hoc traductum est in *Artem* eam, quam vocant, *Memoriæ*? De his in genere monitum sit; Quod nihil ad Imbrem quendam Inuentorum vtilium, eorundemque nouorum, veluti cœlitus deducendum, tantùm valere possit, quantùm, si Experimenta complurium Artium Mechanicarum, vni Homini, aut paucis, qui se mutuò Colloquijs acuere possint, in notitiam venerint; vt per hanc, quam dicimus, *Experimentorum Translationem*, Artes se mutuò fouere, & veluti commixtione Radiorum, accendere possint. Quamuis enim *Via Rationalis* per Organum longè maiora spondeat; attamen hæc *Sagacitas*, per *Experientiam literatam*, plurima interim ex ijs, quæ in proximo sunt, in Genus Humanum, (tanquàm Missilia apud Antiquos Donatiua,) proijciet & sparget. Superest illa *Translatio de Parte Artis in Partem diuersam*; quæ parum differt à Translatione de Arte in Artem. Verùm quia *Artes* nonnullæ Spatia magna occupant, vt etiam *Translationem Experimentorum* ferre intra seipsas possint, hanc etiam Speciem *Translationis* subiungere visum est. Præcipuè, quia magni prorsus est in nonnullâ Arte Momenti. Plurimum enim ad *Artem Medicinæ* amplificandam profuerit, si *Experimenta*

menta Partis illius *Medicinæ* de *Curationibus Morborum,*
ad Partes illas de *Tuendâ Sanitate,* & *Prolongatione Vi-*
tæ transferantur. Si enim *Opiatum aliquod insigne,* ad
Spirituum, in Morbo Pestilenti, furibundam Incensio-
nem reprimendam, suffecerit; non dubitet quispiam,
quin simile aliquod, debitâ Dosi familiare redditum, e-
tiam Incensionem eam gliscentem, & obrepentem,
quæ per Ætatem fit, aliquâ ex parte frænare, & re-
tardare possit. Atque de *Translatione Experimenti* ha-
ctenus.

Inversio Experimenti fit, cùm contrarium eius, quod
Experimento constat, probatur. Exempli gratiâ: *Ca-*
lidum per *Specula* intenditur: Nùm etiàm Frigidum?
Item *Calidum se diffundendo, fertur* tamen potiùs in *Sur-*
sum: Num etiam Frigidum se diffundendo, fertur magis
in Deorsùm? Exempli gratiâ, Accipias *Bacillum Ferre-*
um, illúdque in vno fine calefacias; & deinde erigas
Ferrum, parte calefactâ subtùs locatâ, in superiore parte
manu appositâ, actutùm manum aduret; parte autem
calefactâ suprà locata, & manu subtùs, multò tardi-
ùs aduret. Nùm etiàm, si totum Bacillum calefiat, &
Finis alter Niue, vel Spongiâ, in Aquâ frigidâ, tinctâ,
madefiat; Si Nix aut Spongia superiùs locetur, nùm
(inquam) Frigus deorsùm mittet citiùs, quam inferi-
ùs locata, sursùm? Itèm, *Radij solis supra Album* dissi-
liunt, supra Nigrum congregantur: Nùm etiàm Vm-
bræ super Nigrum disperduntur, super Album con-
gregantur? Id quod in loco tenebroso, Luce per Fo-
ramen exiguum tantùm immissâ, fieri videmus, vbi
Imagines Rerum, quæ foras sunt, super Papyrum quæ
Alba est excipiuntur, super Nigram minimè. Item,
Vena Frontis ad *Dolorem Hemicranicum* inciditur: Nùm
etiam Hemicranium scarificatur ad Sodam? Atque de
Inversione Experimenti hactenus.

Compulsio Experimenti fit, vbi vrgetur & producitur
Experi-

Experimentum, ad Annihilationem, vel Priuationem Virtutis: In reliquis enim Venationibus, Fera capitur tantùm; At in istâ, occiditur. Exemplum *Compulsionis* tale est. *Magnes Ferrum trahit*; Vrge ergò Ferrum, aut vrge Magnetem, vt ampliùs non fiat Attractio: Veluti, nùm fortè si Magnes vstus fuerit, aut in Aquis Fortibus maceratus, virtutem suam deponet, aut saltèm remittet? Contrà, si Chalybs, aut Ferrum in Crocum Martis redigantur, vel in Chalybem quem vocant Præparatum, vel etiam in Aquâ Forti soluantur, nùm adhùc ea alliciat Magnes? Rursùs, *Magnes Ferrum trahit per Vniuersa*, quæ nouimus, *Media*; Nempe si interponatur Aurum, Argentum, Vitrum: Vrge igitur aliquod Medium, si fieri possit, quod Virtutem intercipiat; Probetur Argentum Viuum, Probentur Oleum, Gummi, Carbo ignitus, & alia, quæ adhùc probata non sunt. Itèm, *Introducta sunt nupèr Perspicilla*, quæ Visibilia Minuta, miris modis multiplicent. Vrge vsum eorum, vel ad Species tam pusillas, vt ampliùs non valeant; vel ita grandiusculas, vt confundantur. Scilicet, Nùm poterint illa in Vrinâ, clarè detegere ea, quæ aliàs non perspicerentur? Nùm poterint in Gemmis, ex omni parte puris, & nitidis, grana aut nubeculas conspicienda dare? Nùm & Puluiscula in Sole (quæ Democrito pro Atomis suis, & Principijs Rerum, falsissimè obijciebantur) tanquam Corpora grandiuscula monstrare? Nùm Puluerem crassiusculum, ex Cinnabari, & Cerusâ, ita ostendere distributum, vt appareant hic Granula Rubra, illic Alba? Nùm rursùs, Imagines maiores (puta Faciem, Oculum, &c.) in tantum multiplicatas ostendere, in quantum, Pulicem, aut Vermiculum? Nùm Byssum, aut huiusmodi Textile Linteum delicatius, & paulò apertius, ita foraminulum ostendere, ac si esset Rete? Verùm in *Compulsionibus Ex-*

perimentorum minùs moramur, quia ferè extra limites *Experientiæ Literatæ* cadunt, & ad *Caussas*, & *Axiomata*, & *Nouum Organum* potiùs spectant. Vbicunque enim sit Negatiua, aut Priuatiua, aut Exclusiua; cœpit iam præberi Lux nonnulla ad *Inuentionem Formarum*. Atque de *Compulsione Experimenti* hactenùs.

Applicatio Experimenti nihil aliud est, quàm ingeniosa Traductio eius, ad *Experimentum* aliud aliquod vtile. Exemplum tale sit. *Corpora quæque suas habent Dimensiones, sua pondera*: Aurum plus Ponderis, minus Dimensionis quam Argentum; Aqua quam Vinum. Ab hoc traducitur *Experimentum* vtile; Vt ex Mensurâ impletâ, & pondere excepto, possis dignoscere quantum Argenti fuerit admixtum Auro, vel Aquæ Vino; quod fuit εὕρημα illud Archimedis. Item, *Carnes in nonnullis Cellis citiùs putrefiunt, quàm in alijs*: Vtile fuerit, *Experimentum* hoc traducere, ad dignoscendos Aeres, magis aut minùs salubres, ad Habitationem; vbi scilicet Carnes diutiùs vindicentur à Putredine: Possit idem applicari, ad reuelandas Salubriores aut pestilentiores Tempestates Anni. Verùm innumera sunt eiusmodi. Euigilent modò Homines, & Oculos perpetuò, aliàs ad Naturam Rerum, aliàs ad Vsus Humanos vertant. Atque de *Applicatione Experimenti* hactenùs.

Copulatio Experimenti est Applicationum Nexus & Catena; cùm quæ singula profutura non fuissent ad vsum aliquem, connexa valeant: Exempli gratiâ; *Rosas aut Fructus serotinos habere cupis*; Hoc fiet, si Gemmas præcociores auellas; Idem fiet, si Radices, vsque ad Ver adultum, denudes, & Aeri exponas; At multò magis si copuletur vtrunque. Itèm, *Ad refrigerandum maximè faciunt Glacies, & Nitrum*; *Vtrunque commixtum multò magis*. Verùm & hæc res per se perspicua est. Attamen fallacia ei sæpè subesse possit, (vt & omnibus, vbi desunt *Axiomata*) Si Copula fiat ex Rebus, quæ diuersis,

uersis,

uersis, & quasi pugnantibus modis, operantur. Atque de *Copulatione Experimenti* hactenùs.

Restant *Sortes Experimenti*. Hic verò Experimentandi Modus, planè Irrationalis est, & quasi Furiosus; cùm aliquid experiri velle Animum subeat, non quia aut Ratio, aut aliquod aliud *Experimentum* te ad illud deducat, sed prorsùs, quia similis res adhùc nunquàm tentata fuit. Haud tamen scio, an in hâc ipsâ re (de quâ nunc agimus) non aliquid magni lateat: si inquam omnem Lapidem in Naturâ moueas. Magnalia enim Naturæ ferè extra vias tritas, & Orbitas notas iacent, vt etiàm Absurditas rei aliquandò iuuet. At si Ratio simul comitetur; id est, vt & manifestum sit, simile Experimentum nunquàm tentatum fuisse, & tamen Caussa subsit magna cur tentetur; tum verò hæc res ex optimis est, & planè Sinus Naturæ excutit. Exempli gratiâ: In *Operatione Ignis super aliquod Corpus Naturale*, alterum horum hactenùs semper euênit, vt aut aliquid euolet, (veluti Flamma, & Fumus, in Combustione vulgari) aut saltèm fiat Separatio Partium localis, & ad nonnullam distantiam, vt in Destillatione, vbi feces subsident, vapores in Receptacula, postquàm luserint, congregantur. At *Destillationem Clausam*, (ita enim eam vocare possumus) nemo mortalium adhùc tentauit: Verisimile autem videtur vim Caloris, si intra Claustra Corporis, sua in alterando edat facinora; cùm nec iactura fiat Corporis, nec etiam liberatio; tùm demùm hunc Materiæ Proteum, veluti Manicis detentum, ad complures transformationes adacturam; si modò Calor ita temperetur & alternetur, vt non fiat Vasorum Confractio. Est enim hæc res Matrici similis Naturali, vbi Calor operatur, nihil Corporis aut emittitur, aut separatur: Nisi quod in Matrice coniungatur Alimentatio: Verùm quatenùs ad Versionem eadem res videtur. Tales igitur sunt *Sortes Experimenti*.

Illud

Illud interim, circa huiusmodi Experimēta, monemus; vt nemo Animo concidat, aut quasi confundatur, si Experimenta, quibus incumbit, Expectationi suæ non respondeant. Etenim quod succedit, magis complacet; at quod non succedit, sæpenumerò non minùs informat. Atque illud semper in Animo tenendum (quod perpetuò inculcamus) *Experimenta Lucifera*, etiam adhùc, magis quàm Fructifera ambienda esse. Atque de *Literatâ Experientiâ* hæc dicta sint; quæ (vt iam ante diximus) *Sagacitas* potiùs est, & Odoratio quædam Venatica, quàm *Scientia*. De *Nouo* Organo autem silemus, neque de eo quicquam prælibamus; Quoniàm de eo (cùm sit res omnium maxima) Opus integrum (annuente fauore Diuino) conficere nobis in Animo est.

CAPVT III.

Partitio Inuentiuæ Argumentorum, *in* Promptuariam, *&* Topicam. *Partitio* Topicæ, *in* Generalem; *&* Particularem. *Exemplum* Topicæ Particularis, *in Inquisitione*, De Graui *&* Leui.

Nuentio *Argumentorum*, *Inuentio* propriè non est. *Inuenire* enim est ignota Detegere, non antè cognita recipere, aut reuocare. Huiusce autem *Inuentionis*, vsus atque Officium non aliud videtur, quàm ex Massâ Scientiæ, quæ in Animo congesta & recondita est, ea quæ ad rem, aut Quæstionem institutam faciunt, dextrè depromere. Nam cui parùm aut nihil, de Subiecto quod proponitur, innotuit, ei Loci *Inuentionis* non prosunt; Contrà, cui Domi paratum est, quod ad

Rem

Rem adduci possit; is etiam absque Arte, & *Locis Inuentionis*, Argumenta tandem (licet non ita expeditè & commodè) reperiet & producet. Adeò vt hoc genus *Inuentionis* (sicut diximus) *Inuentio* propriè non sit; sed Reductio tantùm in Memoriam, siue Suggestio cum Applicatione. Attamen, quoniam Vocabulum inualuit, & receptum est; vocetur sanè *Inuentio*; Siquidem etiam Feræ alicuius Venatio, & *Inuentio*, non minus cum illa intra Viuariorum Septa indagetur, quam cùm in Saltibus apertis, dici possit. Missis verò Verborum scrupulis, illud constet, Scopum & Finem huiusce rei, esse promptitudinem quandam, & expeditum Vsum Cognitionis nostræ, potiùs quàm eiusdem Amplificationem, aut Incrementum.

Atque vt parata sit ad disserendum Copia, duplex Ratio iniri potest: Aut vt designetur, & quasi indice monstretur, ad quas partes Rem indagare oporteat; atque hæc est ea, quam vocamus *Topicam*. Aut vt iam antea composita sint, & in vsum reposita Argumenta, circa eas res, quæ frequentiùs incidunt, & in Disceptationem veniunt; atque hanc *Promptuariam* nominabimus. Hæc autem posterior tanquam *Scientiæ Pars*, vix dici meretur; cùm in Diligentiâ potiùs consistat, quàm in Eruditione aliquâ artificiosâ. Veruntamen hâc in Parte Aristoteles, ingeniosè quidem, sed tamen damnosè, Sophistas sui temporis deridet, inquiens; *Perinde illos facere, ac si quis calcearium professus, rationem calcei conficiendi non doceret; sed exhiberet tantum calceos complurimos, diuersæ tam Formæ, quàm Magnitudinis.* Attamen hic regeri liceat; Calcearium, si in officinâ nil Calceorum haberet, neque posset consuere nisi rogatus, egenum prorsùs mansurum, & perpaucos inuenturum Emptores. Sed longè aliter *Saluator noster*, de *Diuinâ Scientiâ* verba faciens, inquit, *Omnis Scriba doctus in Regno Cælorum, similis est Homi-*

ni Patrifamiliàs, qui profert, de Thesauro suo, noua & Vetera. Videmus etiam priscos Rhetores Oratoribus præcepisse vt præstò haberent *Locos Communes* varios, iam pridèm adornatos, & in vtramque partem tractatos & illustratos: Exempli gratiâ: *Pro Sententiâ Legis, aduersus Verba Legis; & è contrà. Pro Fide Argumentorum, aduersus Testimonia; & è contrà.* Cicero autem ipse, longâ doctus Experientiâ, planè asserit, posse Oratorem diligentem & sedulum, iam præmeditata & elaborata habere, quæcunque in Disceptationem venient; Adeò vt in Caussæ ipsius Actione, nihil nouum aut subitum inseri necesse fuerit, præter Nomina noua, & Circumstantias aliquas speciales. At Demosthenis Diligentia & Sollicitudo eò vsque processit, vt quoniàm primus ad Caussam Aditus, & Ingressus, ad Animos Auditorũ præparandos, plurimùm virium haberet; operæpretium putaret, complura Concionum & Orationum Exordia, componere, & in promptu habere. Atque hæc Exempla & Auctoritates, meritò Aristotelis Opinioni præponderare possint, qui nobis Auctor foret, vt *Vestiarium* cum *Forfice* commutaremus. Itaque non fuit omittenda hæc Pars *Doctrinæ* circa *Promptuariam*, de quâ hoc loco satis. Cùm enim sit vtrique, tam Logicæ, quam Rhetoricæ communis; visum est eam hic inter Logica cursim tantùm perstringere; pleniorem eius Tractationem, ad Rhetoricam reijcientes.

Partem alteram *Inuentiuæ*, (nimirum *Topicam*) partiemur in *Generalem*; & *Particularem*. *Generalis* illa est, quæ in *Dialecticâ* diligenter, & abundè tractata est; vt in eius Explicatione morari non sit opus. Illud tamen obitèr monendum videtur, Topicam istam non tantùm in Argumentationibus, vbi cum alijs Marium conserimus; verùm & in Meditationibus, cùm quid nobiscum ipsi commentamur, aut reuoluimus, valere. Imò,

neque solummodò in hoc sitam esse, vt inde fiat Suggestio aut Admonitio, quid *Affirmare* aut *Asserere*; verùm etiàm quid *Inquirere*, aut *Interrogare* debeamus. At prudens *Interrogatio*, quasi Dimidium Scientiæ. Rectè siquidem Plato, *Qui aliquid quærit, id ipsum quod quærit, generali quâdam notione comprehendit; aliter qui fieri potest, vt illud cum fuerit inuentum, agnoscat?* Idcircò quò amplior & certior fuerit Anticipatio nostra; eò magis directa & compendiosa erit Inuestigatio. Iidem igitur illi Loci; qui ad Intellectûs nostri Sinus intra nos excutiendos, & congestam illic Scientiam depromendam, conducent; etiàm ad Scientiam extrinsecùs hauriendam iuuabunt: Ita vt si præstò fuerit quis Rei gnarus & peritus, commodè & prudentèr de eâ interrogari à nobis possit; & similitèr Auctores, & Libri, & Partes Librorum, qui nos de iis quæ quærimus, edoceant & informent, vtilitèr deligi & euolui.

At *Topica Particularis*, ad ea quæ dicimus, longè confert magis, & pro Re fructuosissimâ habenda est. Illius certè Mentio leuis à nonnullis Scriptoribus facta est; sed integrè, & pro rei dignitate, minimè tractata. Verùm missum facientes Vitium illud & Fastum, quæ nimiùm diù regnarunt in Scholis; Videlicet, vt quæ præstò sint, infinitâ Subtilitate persequantur; quæ paulò remotiora, ne attingant quidèm; Nos sanè *Topicam Particularem*, tanquam Rem apprimè vtilem amplectimur; hoc est, *Locos Inquisitionis* & *Inuentionis*, *Particularibus Subiectis* & *Scientiis* appropriatos. Illi autem, Mixturæ quædam sunt, ex *Logicâ*, & *Materiâ ipsâ propriâ* singularum *Scientiarum*. Futilem enim esse constat, & angusti cuiusdam Animi, qui existimet *Artem*, de *Scientiis* inueniendis, perfectam iam à Principio, excogitari & proponi posse; eandemque posteà in Opere poni, & exerceri debere. At certò sciant Homines, *Artes inueniendi solidas & veras, adolescere & In-*

crementa sumere, cum ipsis Inuentis: Adeò vt cùm quis primùm ad perscrutationem *Scientiæ* alicuius accesserit, possit habere *Præcepta Inuentiuæ* nonnulla vtilia; postquàm autem, ampliores in ipsâ *Scientiâ* progressus fecerit, possit etiàm, & debeat, noua *Inuentionis Præcepta* excogitare; quæ ad vlteriora eum feliciùs deducant. Similis est sanè hæc Res Viæ initæ in Planitie: postquàm enim Viæ partem aliquam fuerimus emensi; non tantùm hoc lucrati sumus, vt ad exitum Itineris propiùs accesserimus; verum etiàm vt, quod restat viæ, clariùs prospiciamus: Eodem modo, in *Scientijs*, gradus Itineris quisque, ea quæ à tergo reliquit, prætervectus, etiàm illa quæ supersunt, propiùs dat in conspectum. Huius autem *Topicæ* Exemplum, quoniàm eam inter *Desi derata* reponimus, subiungere visum est.

Topica Particularis, siue Articuli Inquisitionis de Graui & Leui.

1. INquiratur, *qualia sint Corpora, quæ* Motûs Grauitatis *sunt susceptibilia*; *qualia, quæ* Leuitatis; *& si quæ sint Mediæ, siue* Adiaphoræ Naturæ?

2. *Post* Inquisitionem *de* Grauitate *&* Leuitate Simplicem, *procedatur ad* Inquisitionem Comparatam; *Quæ nimirùm ex* Grauibus plus; *quæ* minùs ponderent, *in eodem Dimenso? Etiàm, quæ ex Leuibus* celeriùs ferantur *in altum, quæ* tardiùs?

3. *Inquiratur de eo quod poßit & operetur* Quantum Corporis *ad* Motum Grauitatis. *Atqui videatur hoc primo aspectu quasi superuacuum; quia Rationes* Motûs *debeant sequi Rationes* Quanti: *sed res aliter se habet; Nam licet in Lancibus*, Quantitas Grauitatem Corporis *ipsius compenset (viribus Corporis vndique coeuntibus*

tibus per Repercussionem, siue Resistentiam Lancium vel Trabis) tamen vbi parua datur Resistentia (veluti in Decasu Corporum *per Aerem*) Quantum Corporis *parùm valet, ad* Incitationem Descensus: *Cum viginti pondo Plumbi, & Libra vna, eodem ferè spatio cadant.*

4. *Inquiratur vtrùm* Quantum Corporis *ita augeri posßit, vt* Motus Grauitatis prorsus deponatur; *vt fit in Globo Terræ, qui pensilis est, non cadit? Vtrùm igitur posßint esse aliæ Massæ tam grandes, vt se ipsæ sustentent? Nam Latio ad Centrum Terræ Res fictitia est; Atque omnis Massa grandis, Motum Lationis quemcunque exhorret, nisi ab alio Appetitu fortiori vincatur.*

5. *Inquiratur de eo, quod posßit & operetur* Resistentia Corporis Medij, *vel occurrentis, ad* Regimen Motûs Grauitatis: *Corpus verò descendens, aut* penetrat *& secat Corpus occurrens; Aut ab eo* Sistitur: *Si* penetret, *fit Penetratio; Aut cum leui Resistentiâ, vt in Aere; Aut cum fortiori, vt in Aquâ: Si* Sistatur, *sistitur aut Resistentiâ dispari, vbi fit Prægrauatio; vt si Lignum superponatur Ceræ; Aut æquâ, veluti si Aqua superponatur Aquæ, aut Lignum, eiusdem generis Ligno; Id quod appellat Schola (Apprehensione quadam inani)* Non ponderare corpus nisi extra locum suum. *Atque hæc omnia Motum Grauitatis variant: Aliter enim mouentur Grauia in Lancibus, aliter in Decasu; Etiam aliter (quod mirum videri posßit) in Lancibus pendentibus in Aere, aliter in Lancibus immersis in Aquâ; Aliter in Decasu per Aquam; aliter in Natantibus siue Vectis super Aquam.*

6. *Inquiratur de eo, quod posßit & operetur* Figura Corporis descendentis, *ad regendum Motum Grauitatis; veluti Figura Lata cum tenuitate, Cubica, Oblonga, Rotunda, Pyramidalis; & quando se vertant Corpora, quando eâdem, quâ dimittuntur, positurâ permaneant.*

7. *Inquiratur de eo, quod posßit & operetur* Continuatio & Progressio ipsius Casûs siue Descensûs, *ad hoc, vt*

vt maiori incitatione & impetu feratur? Et quâ proportione, & quousque inualescat illa Incitatio? siquidem veteres leui Contemplatione opinati sint, (cùm Motus Naturalis sit iste) eum perpetuò augeri & intendi.

8. *Inquiratur de eo, quod poßit & operetur* Distantia, aut proximitas Corporis descendentis à Terrâ, *ad hoc, vt celeriùs cadat, aut tardiùs, aut etiàm non omninò, (si modò fuerit extra Orbem Actiuitatis Globi Terræ, quæ Gilberti opinio fuit:) Atque simul de eo quod operetur* Immersio Corporis Descendentis *magis in* profundo Terræ, *aut* Collocatio *eiusdem propiùs ad* Superficiem Terræ: *Etenìm hæc res etiàm Motum variat, vt Operantibus in Mineris perspectum est.*

9. *Inquiratur de eo, quod poßit & operetur* Differentia Corporum, per quæ Motus Grauitatis diffunditur & communicatur: *Atque vtrùm æquè communicetur per Corpora Mollia & Porosa, ac per Dura & Solida: veluti si Trabs Lancis, sit, ex alterâ parte Lingulæ, lignea, ex alterâ, argentea, (licet fuerint reductæ ad idem pondus,) vtrùm non progignat variationem in Lancibus? Similiter, vtrùm* Metallum, Lanæ, *aut* Vesicæ *inflatæ, super-impositum, idem* ponderet, *quod in* Fundo Lancis?

10. *Inquiratur de eo, quod poßit & operetur, in communicatione Motûs Grauitatis,* Distantia Corporis à Libramine; *Hoc est, cita & sera Perceptio Incubitûs, siue Depreßionis: Veluti in Lancibus, vbi altera Pars Trabis est longior (licet reducta ad idem Pondus) an inclinet hoc ipsum Lancem? Aut in Tubis arcuatis, vbi longior pars certè trahet Aquam, licet breuior pars (facta scilicet capacior) maius contineat pondus Aquæ?*

11. *Inquiratur de eo, quod poßit* Intermixtio siue Copulatio Corporis Leuis, cum Corpore Graui, *ad eleuandam Corporis Grauitatem; vt in Pondere Animalium Viuorum, & Mortuorum?*

12. *Inquiratur de* secretis Ascensibus, & Descensibus Parti-

Partium Leuiorum & Grauiorum in vno Corpore integro: *vnde fiant sæpè accuratæ Separationes; Vt in Separatione Vini & Aquæ; in Ascensione Floris Lactis; & similibus?*

13. *Inquiratur*, quæ sit Linea, & Directio Motûs Grauitatis; *& quatenus sequatur vel Centrum Terræ, id est Massam Terræ; vel Centrum Corporis ipsius, id est Nixum Partium eius.* Centra *enim illa ad Demonstrationes apta sunt; in Naturâ nihil valent.*

14. *Inquiratur, de* Comparatione Motûs Grauitatis, cum Motibus alijs; *quos scilicet vincat, quibus cedat? veluti in* Motu (*quem appellant*) violento, *Motus Grauitatis compescitur ad Tempus. Etiam, cùm Pondus longè maius Ferri, ab exiguo Magnete attollitur, cedit Motus Grauitatis, Motui Sympathiæ.*

15. *Inquiratur* de Motu Aeris, *vtrum feratur sursum, an sit tanquam Adiaphorus? Quod difficile est inuentu, nisi per Experimenta aliqua exquisita: Nam Emicatio Aeris in fundo Aquæ, fit potiùs per Plagam Aquæ, quàm per Motum Aeris; cùm idem etiàm fiat in Ligno. Aer autem Aeri commistus nihil prodit, cùm non minùs Leuitatem exhibeat Aer in Aere, quam Grauitatem Aqua in Aquâ: In Bullâ autem, exili obductâ pelliculâ, ad tempus stat.*

16. *Inquiratur*, quis sit Terminus Leuitatis? *Neque enim quemadmodùm Centrũ Terræ posuerunt Centrum Grauitatis, volunt (credo) vt vltima Conuexitas Cœli sit Terminus Leuitatis: An potiùs, veluti Grauia videntur eoùsque ferri, vt decumbant, & tanquàm ad Immobile; ita Leuia eoùsque ferantur, vt rotari incipiant, & tanquàm ad Motum sine Termino?*

17. *Inquiratur, quid in Caußâ sit, cur* Vapores & Halitus *eoùsque in altum, ac sita est Regio (quam vocant) Media Aeris, ferantur; cùm & craßiusculæ sint Materiæ, & Radij solis per Vices (noctù scilicet) cessent?*

18. *Inquiratur de* Regimine Motûs Flammæ in sursum;

sum; *quod eo abstrusius est, quia singulis momentis flamma perit; nisi fortè in medio Flammarum Maiorum: Etenim Flammæ abruptæ à Continuitate suâ, parùm durant.*

19. *Inquiratur de* Motu in sursum, ipsius Actiuitatis Calidi; *veluti cùm Calor in Ferro candente, citiùs gliscit in sursùm, quàm in Deorsùm?*

Exemplum igitur *Topicæ Particularis* tale sit: Illud interim, quod monere occæpimus, iterùm monemus, Nempe vt Homines debeant *Topicas Particulares* suas alternare; ita vt post maiores progressus aliquos, in Inquisitione factos, aliam, & subindè aliam instituant Topicam; si modò Scientiarum Fastigia conscendere cupiant. Nos autem *Topicis Particularibus* tantùm tribuimus, vt proprium Opus de ipsis, in subiectis Naturalibus dignioribus, & obscurioribus, conficere in Animo habeamus. Domini enim Quæstionum sumus, Rerum non itèm. Atque de *Inuentione* hactenùs.

CAPVT

CAPVT IIII.

Partitio Artis Iudicandi, *in* Iudicium per Inductionem; *&* per Syllogismum. *Quorum prius aggregatur* Organo Nouo. *Partitio prima* Iudicij per Syllogismum, *in* Reductionem Rectam; *&* Inuersam. *Partitio secunda eius in* Analyticam, *&* Doctrinam De Elenchis. *Partitio* Doctrinæ de Elenchis, *in* Elenchos Sophismatum; Elenchos Hermeniæ; *&* Elenchos Imaginum siue Idolorum. *Partitio* Idolorum, *in* Idôla Tribus; Idôla Specûs; *&* Idôla Fori. *Appendix* Artis Iudicandi, *videlicet de* Analogiâ Demonstrationum pro Natura Subiecti.

TRanseamus nunc ad *Iudicium*, siue *Artem Iudicandi*; in quâ agitur de *Naturâ Probationum* siue *Demonstrationum*. In *Arte* autem istâ *Iudicandi* (vt etiam vulgò receptum est) aut *per Inductionem*, aut *per Syllogismum* concluditur. Nam *Enthymemata*, & *Exempla*, illorum duorum Compendia tantùm sunt. At quatenus ad *Iudicium*, quod fit per *Inductionem*, nihil est quod nos detinere debeat: Vno siquidem eodemque Mentis opere, illud quod quæritur, & inuenitur, & iudicatur. Neque enim per Medium aliquod res transigitur, sed immediatè, eodem ferè modo, quo fit in Sensu. Quippe sensus in Obiectis suis primarijs, simul

mul & Obiecti Speciem arripit, & eius Veritati consentit. Alitèr autem fit in *Syllogismo*; cuius Probatio immediata non est, sed per Medium perficitur. Itaque alia res est *Inuentio Medij*, alia *Iudicium* de *Consequentiâ Argumenti*. Nam primò discurrit Mens, posteà acquiescit. At *Inductionis* Formam vitiosam prorsùs valere iubemus; legitimam ad *Nouum Organum* remittimus. Itaque de *Iudicio per Inductionem* hoc loco satis.

De illo altero per *Syllogismum* quid attinet dicere; cùm subtilissimis Ingeniorum Limis, hæc res ferè attrita sit, & in multas minutias redacta? Nec mirum, cùm sit res, quæ cum Intellectu humano magnam habeat Sympathiam. Nam Animus humanus, miris modis ad hoc contendit, & anhelat, vt non pensilis sit, sed nanciscatur aliquid fixum & immobile, cui tanquàm Firmamento, in Transcursibus & Disquisitionibus suis, innitatur. Sanè quemadmodùm Aristoteles probare conatur inueniri in omni Motu Corporum, aliquid quod quiescit; & Fabulam Antiquam de Atlante, qui ipse erectus Cœlum humeris sustinuit, perelegantèr ad Polos Mundi traducit, circa quos Conuersiones expediuntur: Similitèr magno studio appetunt Homines, aliquem habere intra se Cogitationum Atlantem, aut Polos, qui Intellectûs Fluctuationes & Vertigines aliquatenùs regant; Timentes scilicet, ne Cœlum ipsorum ruat. Itaque ad Principia Scientiarum constituenda præproperè festinarunt; circa quæ omnis Disputationum varietas verteretur, sine periculo Ruinæ & Casûs: Nescientes profectò eum, qui certa nimis properè captauerit, in dubijs finiturum; qui autem Iudicium tempestiuè cohibuerit, ad certa peruenturum.

Manifestum est igitur, *Artem* hanc *Iudicandi per Syllogismum*, nihil aliud esse, quam Reductionem Propositionum ad Principia, per Medios *Terminos*. Principia autem consensu recepta intelliguntur, atque à Quæsti-

lum

one

one eximuntur. At Terminorum Mediorum Inuentio, libero Ingeniorum Acumini & Inuestigationi permittitur. Est autem *Reductio* illa duplex, *Directa* scilicet; & *Inuersa*. *Directa* est, cùm ipsa Propositio ad ipsum Principium reducitur: Id quod *Probatio Ostensiua* vocatur. *Inuersa* est; cùm Contradictoria Propositionis reducitur ad Contradictorium Principij; quod vocant *Probationem per Incommodum*. Numerus verò Terminorum Mediorum, siue Scala eorum minuitur, aut augetur, pro remotione Propositionis à Principio.

His positis, partiemur *Artem Iudicij* (sicut vulgò ferè solet) in *Analyticam*; & *Doctrinam de Elenchis*: Altera indicat, altera cauet: *Analytica* enim veras Formas instituit, de Consequentijs Argumentorum; à quibus si varietur, siue deflectatur, vitiosa deprehenditur esse Conclusio: Atque hoc ipsum in se Elenchum quendam, siue Redargutionem continet. *Rectum enim* (vt dicitur) *Et sui Index est, & obliqui*. Tutissimum nihilominus est *Elenchos*, veluti Monitores adhibere, quò faciliùs detegantur Fallaciæ, Iudicium alioquìn illaqueaturæ. In *Analyticâ* verò, nihil desiderari reperimus; quin potiùs oneratur Superfluis, quàm indiget Accessionibus.

Doctrinam de *Elenchis*, in tres Partes diuidere placet: *Elenchos Sophismatum*; *Elenchos Hermeniæ*; & *Elenchos Imaginum* siue *Idolorum*. *Doctrina* de *Elenchis Sophismatum* apprimè vtilis est: Quamuis enim pinguius Fallaciarum Genus, à Senecâ, non inscitè comparetur cum Præstigiatorum technis; in quibus quo pacto res geratur nescimus, alitèr autem se habere rem quam videtur, satis nouimus: Subtiliora tamen *Sophismata*, non solùm id præstant, vt non habeat quis, quod respondeat; sed & Iudicium ipsum seriò confundunt.

Hæc Pars de *Elenchis Sophismatum* præclarè tractata

est ab Aristotele, quoad Præcepta: Etiàm à Platone adhùc meliùs, quoad Exempla: Neque illud tantùm in Personâ Sophistarum Antiquorum (*Gorgiæ, Hippiæ, Protagoræ, Euthydemi,* & reliquorum) verùm etiam in Personâ ipsius Socratis, qui cum illud semper agat, vt nihil affirmet, sed à Cæteris in medium adducta infirmet, ingeniosissimè Obiectionum, Fallaciarum, & Redargutionum Modos expressit. Itaque in hâc Parte, nihil habemus quod *desideremus*. Illud interim notandum; quamuis Vsum huius Doctrinæ probum, & præcipuum, in hoc posuerimus, vt redarguantur sophismata; liquidò nihilominùs patere, Vsum eius degenerem & corruptum, ad Captiones, & Contradictiones per illa ipsa Sophismata struendas & concinnandas spectare. Quod genus Facultatis, etiàm pro Eximio habetur, & haud paruas affert Vtilitates. Licet elegantèr introducta sit à quopiam illa Differentia inter Oratorem, & Sophistam; quod alter tanquàm Leporarius Cursu præstet; Alter tanquàm Lepus ipse Flexu.

Sequuntur *Elenchi Hermeniæ*, ita enim (vocabulum potiùs quàm Sensum ab Aristotele mutuantes) eos appellabimus. Redigamus igitur Hominibus in Memoriam, ea quæ à Nobis de *Transcendentibus*, & de *Aduentitijs Entium Conditionibus*, siue *Adiunctis* (cùm de *Philosophiâ primâ* ageremus) superiùs dicta sunt. Ea sunt, *Maius, Minus*; *Multum, Paucum*; *Prius, Posterius*; *Idem, Diuersum*; *Potentia, Actus*; *Habitus, Priuatio*; *Totum, Partes*; *Agens, Patiens*; *Motus, Quies*; *Ens, Non Ens*; & similia. Inprimis autem meminerint & notent, differentes eas, quas diximus, harum Rerum Contemplationes; videlicet quod possint inquiri vel *Physicè*, vel *Logicè*: *Physicam* autem circa eas Tractationem, *Philosophiæ Primæ* assignauimus: superest *Logica*; Ea verò ipsa est Res, quam in præsenti, *Doctrinam de Elenchis Hermeniæ* nominamus. Portio certè est hæc Doctrinæ

sana

sana & bona. Hoc enim habent Notiones illæ Generales & Communes, vt in omnibus Disputationibus vbique intercurrant; adeò vt nisi accuratè, & anxio cum iudicio, benè iam ab initio distinguantur; vniuerso Disputationum Lumini, caliginem miris modis offusuræ sint; & eò rem ferè deducturæ, vt desinant Disputationes in Pugnas Verborum. Etenim Æquiuocationes, & malæ Acceptiones Verborum, (præsertìm huius generis,) sunt *Sophismata Sophismatum*. Quare etiàm melius visum est, istarum Tractationem seorsùm constituere, quam eam, vel in *Philosophiam primam* siue *Metaphysicam*, recipere; vel ex parte *Analyticæ* subijcere, vt Aristoteles satis confusè fecit. Dedimus autem ei nomen ex vsu, quia verus eius Vsus est planè Redargutio, & Cautio circa vsum Verborum. Quinimò Partem illam de *Prædicamentis*, si rectè instituatur, circa Cautiones de non confundendis aut transponendis Definitionum & Diuisionum Terminis, præcipuum vsum sortiri existimamus, & hùc etiàm referri malumus. Atque de *Elenchis Hermeniæ* hactenùs.

Ad *Elenchos* verò *Imaginum*, siue *Idolorum* quod attinet; sunt quidem *Idôla*, profundissimæ Mentis Humanæ Fallaciæ. Neque enim fallunt in Particularibus, vt cæteræ; Iudicio caliginem offundendo, & tendiculas struendo: Sed planè ex prædispositione Mentis prauâ, & perperàm constitutâ; quæ tanquàm omnes Intellectûs Anticipationes detorquet & inficit. Nam *Mens Humana* (Corpore obducta & obfuscata) tantùm abest vt Speculo plano, æquali, & claro similis sit, (quod Rerum Radios sincerè excipiat & reflectat,) vt potiùs sit instar Speculi alicuius Incantati, pleni Superstitionibus & Spectris. Imponuntur autem Intellectui *Idôla*, Aut per *Naturam ipsam Generis Humani Generalem*; Aut per *Naturam cuiusque Indiuidualem*; Aut per *Verba*, siue *Naturam communicatiuam*. Primum Genus *Idôla*

Tribûs, Secundum *Idôla Specûs*, Tertium *Idôla Fori* vocare consueuimus. Est & Quartum Genus, quod *Idôla Theatri* appellamus, atque super-inductum est à *prauis Theorijs* siue *Philosophijs*, & *peruersis Legibus Demonstrationum*: Verùm hoc Genus abnegari potest & deponi; Itaque illud in præsentiâ omittemus. At reliqua planè obsident mentem, neque prorsùs euelli possunt. Igitur non est, quod quis in istis, *Analyticam* aliquam expectet; sed *Doctrina de Elenchis* est, circa ipsa *Idôla*, Doctrina primaria. Neque (si verum omninò dicendum sit) *Doctrina de Idôlis*, in Artem redigi possit; sed tantùm adhibenda est, ad ea cauenda, Prudentia quædam Contemplatiua. Horum autem Tractationem plenam & subtilem, ad *Nouum Organum* amandamus; pauca generalitèr tantùm de ijs hoc loco dicturi.

Idolorum Tribûs Exemplum tale sit. *Natura Intellectûs Humani magis afficitur Affirmatiuis & Actiuis, quam Negatiuis & Priuatiuis*; cùm ritè & ordine æquum se vtrique præbere debeat. At ille, si res quæpiam aliquandò existat & teneat; fortiorem recipit de eâ Impressionem, quàm si eadem longè plurièes fallat, aut in contrarium eueniat. Id quod omnis Superstitionis, & vanæ Credulitatis, quasi Radix est. Itaque rectè respondit ille, qui, cùm suspensa Tabula in Templo monstraretur, eorum qui vota soluerant, quod Naufragij Periculum effugissent, atque interrogando premeretur, annon tum demùm Neptuni Numen agnosceret? quæsiuit vicissim, *At vbi sunt illi depicti, qui post vota nuncupata perierunt?* Atque eadem est ratio Superstitionum similium, sicut in Astrologicis, Insomnijs, Ominibus, & reliquis: Alterum Exemplum est huiusmodi; *Animus Humanus* (cùm sit ipse Substantiâ æqualis & vniformis) *maiorem præsupponit, & affingit in Naturâ Rerum Æqualitatem, & Vniformitatem, quam reuerâ est.* Hinc Commentum

mentum Mathematicorum, *In cœlestibus omnia moueri per Circulos perfectos*, reijciendo Lineas Spirales: Hinc etiàm fit, quod cùm multa sint in Naturâ *Monodica*, & plena Imparitatis, affingat tamen sempèr Cogitatio Humana, *Relatiua, Parallela, & Coniugata*; Ab hoc enim Fonte, Elementum Ignis, cum Orbe suo, introductum est, ad constituendam quaternionem cum reliquis tribus, Terrâ, Aquâ, Aere. Chymici autem fanaticum instruxerunt Rerum vniuersarum Phalangem, inanissimo commento inueniri fingentes, in quatuor illis suis Elementis, (Cœlo, Aere, Aquâ, & Terrâ,) Species singulas parallelas inuicèm, & conformes. Tertium Exemplum est superiori finitimum; quod *Homo fiat, quasi Norma & Speculum Naturæ*: Neque enim credibile est, (si singula percurrantur & notentur) quantum Agmen *Idolorum* Philosophiæ immiserit, Naturalium Operationum, ad Similitudinem Actionum Humanarum, Reductio: Hoc ipsum inquam, quod putetur talia Naturam facere, qualia Homo facit. Neque multò meliora sunt ista, quam Hæresis *Anthropomorphitarum*, in Cellis ac Solitudine stupidorum Monachorum orta: Aut Sententia Epicuri huic ipsi in Paganismo respondens; qui Dijs Humanam Figuram tribuebat. At non opus fuit Velleio Epicureo interrogare, *Cùr Deus Cœlum Stellis & Luminibus, tanquàm Ædilis, ornasset?* Nam si summus ille Opifex, ad modum Ædilis se gessisset, in pulchrum aliquem & elegantem ordinem stellas digerere debuisset, operosis Palatiorum Laquearibus consimilem; cùm è contrà ægrè quis ostendat, in tam infinito Stellarum numero, Figuram aliquam vel quadratam, vel Triangularem, vel Rectilinearem. Tanta est Harmoniæ discrepantia, inter Spiritum Hominis, & Spiritum Mundi.

Quod ad *Idôla Specûs* attinet, illa ortum habent ex *propriâ cuiusque Naturâ & Animi & Corporis*; atque etiàm

ex Educatione & Consuetudine, & *fortuitis rebus*, quæ singulis Hominibus accidunt. Pulcherrimum enim Emblema, est illud de *Specu Platonis*. Siquidèm si quis (missâ illâ exquisitâ Parabolæ subtilitate) à primâ Infantiâ, in Antro, aut Cauernâ obscurâ & subterraneâ, ad maturam vsque Ætatem degeret, & tunc derepentè in Aperta prodiret, & hunc Cœli & Rerum Apparatum contueretur; dubium non est, quin animum eius subirent, & perstringerent, quamplurimæ miræ & absurdissimæ Phantasiæ. Nos verò scilicet, sub Aspectu Cœli degimus; intereà tamen Animi in Cauernis Corporum nostrorum conduntur; vt infinitas Errorum & Falsitatum Imagines haurire necesse sit, si è Specu suâ rarò tantùm, & ad breue aliquod tempus prodeant; & non in Contemplatione Naturæ perpetuò, tanquàm sub Dio morentur. Emblemati siquidèm illi *de Specu Platonis*, optimè conuenit Parabola illa Heracliti; Quod *Homines Scientias in Mundis proprijs, & non in Mundo maiore quærant*.

At *Idôla Fori* molestissima sunt, quæ ex *Fœdere tacito inter Homines, de Verbis & Nominibus impositis*, se in Intellectum insinuârunt. Verba autem plerunque ex captu Vulgi induntur, atque per Differentias, quarum Vulgus capax est, res secant; Cùm autem Intellectus acutior, aut Obseruatio diligentior res meliùs distinguere velit, Verba obstrepunt. Quod verò huius Remedium est, (Definitiones scilicet,) in plurimis huic malo mederi nequit; quoniàm & ipsæ Definitiones ex verbis constent, & Verba gignant Verba. Etsi autèm putemus Verbis nostris nos imperare; & illud facile dictu sit, *Loquendum esse vt vulgus, sentiendum vt Sapientes*; Quinetiàm Vocabula Artium (quæ apud peritos solùm valent) huic rei satisfacere videri possint; & Diffinitiones (de quibus diximus) Artibus præmissæ, (secundum Prudentiam Mathematicorum) Vocabulorum

lorum prauas Acceptiones corrigere valeant; attamen hæc omnia non sufficiunt, quo minus Verborum præstigiæ & Incantationes, plurimis modis seducant, & vim quandam Intellectui faciant, & impetum suum, (more Tartarorum sagittationis) retrò in Intellectum (vnde profecta sint) retorqueant. Quare altiore, & nouo quodam remedio, ad hoc Malum opus est: Verùm hæc iam cursim perstringimus, interim *desiderari* pronunciantes hanc Doctrinam, quam *Elenchos magnos*, siue de *Idolis Animi humani natiuis & aduentitijs* appellabimus. Eius autem Tractationem legitimam, ad *Organum Nouum* referimus.

Superest *Artis Iudicandi Appendix* quædam insignis; quam etiàm *desiderari* statuimus. Siquidem Aristoteles Rem notauit, Modum Rei nullibi persecutus est. Ea tractat, *quales Demonstrationes ad quales Materias, sua Subiecta, applicari debeant*; vt hæc Doctrina tanquam *Iudicationes Iudicationum* contineat. Optimè enim Aristoteles, *Neque Demonstrationes ab Oratoribus, neque Suasiones à Mathematicis requiri debere* monet. Vt si in Probationis genere aberretur, Iudicatio ipsa non absoluatur. Quandò verò sint quatuor Demonstrationum genera, vel per *Consensum immediatum & Notiones communes*; vel per *Inductionem*; vel per *Syllogismum*; vel per eam (quam rectè vocat Aristoteles) *Demonstrationem in Orbem*; (non à Notioribus scilicet, sed tanquàm de Plano;) habent hæ Demonstrationes singulæ certa subiecta, & Materias Scientiarum in quibus pollent; alia, à quibus excludantur. Etenim Rigor & Curiositas, in poscendo Probationes nimiùm seueras, in aliquibus; multò magis Facilitas & Remissio, in acquiescendo Probationibus leuioribus in alijs; inter ea sunt numeranda, quæ Detrimenti plurimum, & Impedimenti Scientijs attulerunt. Atque de *Arte Iudicandi* hæc dicta sint.

CAPVT

Capvt V.

Partitio Artis Retinendi *siue* Retentiuæ, *in* Doctrinam de Adminiculis Memoriæ, *&* Doctrinam de Memoriâ ipsâ. *Partitio* Doctrinæ de Memoriâ ipsâ, *in* Prænotionem; *&* Emblema.

Rtem *Retinendi* siue *Custodiendi*, in duas Doctrinas partiemur. *Doctrinam* scilicet de *Adminiculis Memoriæ*; & *Doctrinam de Memoriâ ipsâ*. *Adminiculum Memoriæ* planè *Scriptio* est: Atque omninò monendum, quod *Memoria* sine hoc Adminiculo, Rebus prolixioribus & accuratioribus, impar sit; neque vllo modo, nisi de Scripto, recipi debeat. Quod etiàm in *Philosophiâ Inductiuâ*, & *Interpretatione Naturæ*, præcipuè obtinet: Tam enim possit quis Calculationes Ephemeridis, Memoriâ nudâ, absque Scripto absoluere, quam interpretationi Naturæ per Meditationes, & vires Memoriæ natiuas & nudas, sufficere; nisi eidem Memoriæ, per *Tabulas ordinatas* ministretur. Verum missâ *Interpretatione Naturæ*, quæ Doctrina noua est, etiàm ad Veteres & Populares Scientias, haud quicquam ferè vtilius esse possit; quam Memoriæ Adminiculum solidum & bonum; hoc est; *Digestum* probum, & eruditum, *Locorum Communium*. Neque tamen me fugit; quod Relatio eorum, quæ legimus aut discimus, in *Locos communes*, damno Eruditionis ab aliquibus, imputetur, vt quæ Lectionis Cursum remoretur, & *Memoriam* ad feriandum inuitet. Attamen quoniam Adulterina res est, in Scientijs præcocem esse & promptum; nisi etiàm solidus sis & multipliciter instructus, Diligentiam &

Laborem in *Locis communibus* congerendis, magni prorsùs rem esse Vsûs, & Firmitudinis, in studijs iudicamus; veluti quæ *Inuentioni* copiam subministret; & Aciem *Iudicij* in Vnum contrahat. Verum est tamen, inter Methodos & Syntaxes *Locorum communium*, quas nobis adhùc videre contigit, nullam reperiri quæ alicuius sit pretij; quandoquidem in Titulis suis, Faciem prorsùs exhibeant, magis Scholæ, quam Mundi; Vulgares & pædagogicas adhibentes Diuisiones, non autem eas, quæ ad Rerum Medullas, & Interiora quouis modo penetrent.

Circa *Memoriam* autem *ipsam*, satis segnitèr & languidè videtur adhùc inquisitum. Extat certè de eâ *Ars* quæpiam; Verùm nobis constat, tum meliora Præcepta de *Memoriâ* confirmandâ & ampliandâ haberi posse, quam illa Ars complectitur; tum Practicam illius ipsius Artis meliorem institui posse, quam quæ recepta est. Neque tamen ambigimus (si cui placet hâc Arte ad Ostentationem abuti) quin possint præstari per eam nonnulla Mirabilia, & Portentosa: Sed nihilominus Res quasi sterilis est, (eo quo adhibetur modo) ad vsus humanos. At illud interim ei non imputamus, quod *Naturalem Memoriam* destruat, & super-oneret, (vt vulgò obijcitur;) sed quod non dextrè instituta sit, ad Auxilia memoriæ commodanda, in Negotijs & Rebus serijs. Nos verò hoc habemus (fortassè ex genere vitæ nostro Politicæ) vt, quæ Artem iactant, vsum non præbent, parui faciamus. Nam ingentem Numerum Nominum, aut Verborum semel recitatorum, eodem ordine statìm repetere; aut Versus complures de quouis Argumento extemporè conficere; aut quicquid occurrit Satyricâ aliquâ similitudine perstringere; aut seria quæque in Iocum vertere; aut Contradictione & Cauillatione quiduis eludere; & similia; (quorum in Facultatibus Animi haud exigua est

Copia; quæque Ingenio & Exercitatione ad Miraculum vsque extolli possunt;) hæc certè omnia & his similia nos non maioris facimus, quam Funambulorum & Mimorum Agilitates & Ludicra: Etenim eadem fermè Res sunt; cùm hæc Corporis, illa Animi viribus abutantur; & Admirationis forsitàn aliquid habeant, Dignitatis parùm.

Ars autem *Memoriæ*, duplici nititur Intentione; *Prænotione*; & *Emblemate*: *Prænotionem* vocamus Abscissionem quandam Inuestigationis infinitæ. Cùm enim quis aliquid reuocare in memoriam conatur; si nullam Prænotionem habeat, aut Perceptionem eius quod quærit; quærit certè, & molitur, & hâc illâc discurrit, tanquam in Infinito. Quod si certam aliquam prænotionem habeat; statìm abscinditur Infinitum, & fit Discursus Memoriæ magis in vicino; Vt Venatio Damæ, intra Septa. Itaque & Ordo manifestò iuuat *Memoriam*. Subest enim *Prænotio*, id quod quæritur tale esse debere, vt conueniat cum Ordine. *Similitèr* Carmina faciliùs discuntur memoritèr, quam *Prosa*. Si enim hæretur in aliquo verbo; subest *Prænotio*, tale debere esse Verbum, quod conueniat cum Versu. Atque ista *Prænotio* est *Artificialis Memoriæ* Pars prima. Nam in *Artificiali Memoriâ Locos* habemus jam antè digestos & paratos: *Imagines* extempore, prout res postulat, conficimus: At subest *Prænotio*, talem esse debere *Imaginem*, qualis aliquatenus conueniat cum *Loco*. Id quod vellicat Memoriam, & aliquo modo munit ad rem quam quærimus. *Emblema* verò deducit Intellectuale ad Sensibile: Sensibile autem semper fortiùs percutit Memoriam, atque in eâ faciliùs imprimitur, quam Intellectuale. Adeò vt etiàm Brutorum Memoria, per Sensibile excitetur; per Intellectuale, minimè. Itaque faciliùs retineas Imaginem Venatoris Leporem persequentis, aut Pharmacopæi Pyxides ordinantis, aut Pedantij

Orationem habentis, aut Pueri Versus memoritèr recitantis, aut Mimi in Scenâ agentis; quam ipsas Notiones Inuentionis, Dispositionis, Elocutionis, Memoriæ, Actionis. Sunt & alia, quæ pertinent ad *Memoriam* iuuandam (vt modo diximus) sed *Ars* quæ iam habetur ex his duobus iam præmissis consistit. Particulares autem Artium Defectus persequi, fuerit ab Instituto nostro recedere. Igitur de *Arte Retinendi* siue *Custodiæ*, hæc dicta sint. Iam verò, ad quartum Membrum *Logicæ*, quod *Traditionem* & *Elocutionem* tractat, ordine peruenimus.

Orationem habemus, aut Pueri Versus memoriter recitantis, aut Mimi in Scena agentis; quam ipsas Notiones Inuentionis, Dispositionis, Elocutionis, Memoriae, Actionis. Sunt & alia, quae pertinent ad *Memoriam iuuandam* (vt modo diximus) sed *Ars* quae iam habetur ex his duobus iam praemissis consistit. Particulares autem Artium Defectus persequi, fuerit ab Instituto nostro recedere. Igitur de *Arte Retinendi* siue *Custodiendi*, haec dicta sint. Iam verò, ad quartum Membrum *Logicae*, quod *Traditionem* & *Elocutionem* tractat, ordine peruenimus.

FRANCISCI
BARONIS
DE
VERVLAMIO,
VICE-COMITIS
SANCTI ALBANI,
DE
Dignitate & Augmentis Scientiarum
LIBER SEXTVS.

AD REGEM SVVM.

CAPVT I.

Partitio Traditiuæ, *in* Doctrinam de Organo Sermonis; Doctrinam de Methodo Sermonis; *&* Doctrinam de Illustratione Sermonis. *Partitio* Doctrinæ de Organo Sermonis, *in* Doctrinam de Notis Rerum; De Locutione; *&* De Scriptione: *Quarum duæ posteriores* Grammaticam *constituunt, eiusque* Partitiones *sunt. Partitio* Doctrinæ de Notis

Rerum,

Rerum, *in* Hieroglyphica; & Characteres Reales. *Partitio Secunda* Grammaticæ, *in* Literariam; & Philosophantem. *Aggregatio* Poeseos quoad Metrum, *ad* Doctrinam de Locutione. *Aggregatio* Doctrinæ de Ciphris, *ad* Doctrinam de Scriptione.

Onceditur certè cuiuis (Rex Optime) Seipsum & Sua ridere & ludere. Quis igitur nouit, nùm fortè Opus istud nostrum, non descriptum fuerit, ex Libro quodam Veteri, reperto inter Libros, famosissimæ illius Bibliothecæ *Sancti Victoris*; quorum Catalogum excepit Magister *Franciscus Rabelesius*? Illic enim inuenitur Liber, cui Titulus est, *Formicarium Artium*. Nos sanè pusillum Aceruum Puluisculi congessimus, & sub eo complura Scientiarum & Artium Grana condidimus; quò Formicæ reptare possint, & paulatìm conquiescere, & subinde ad nouos se labores accingere. At Regum Sapientissimus Pigros quoscunque remisit ad Formicas; Nos autem Pigros eos Homines pronunciamus, quibus acquisitis vti tantùm, cordi sit; neque subinde nouas Scientiarum Sementes & Messes facere.

Accedamus nunc ad *Artem Tradendi*, siue *Proferendi*, & *Enunciandi* ea, quæ Inuenta, Iudicata, ac in Memoriâ reposita sunt; quam Nomine Generali *Traditiuam* appellabimus. Ea omnes *Artes* circa *Verba* & *Sermones* complectitur. Quamuis enim Ratio, Sermonis veluti Anima sit; tamen in tractando disiungi debent,

Ratio, & Sermo; non minùs quam Anima, & Corpus. *Traditiuam* in tres Partes diuidemus; *Doctrinam circa Organum Sermonis*; *Doctrinam circa Methodum Sermonis*; & *Doctrinam circa Sermonis Illustrationem*, siue *Ornatum*.

Doctrina de Organo Sermonis vulgò recepta, quæ & *Grammatica* dicitur, duplex est: Altera de *Locutione*; Altera de *Scriptione*: Rectè enim Aristoteles; *Cogitationum Tesseræ verba, Verborum literæ*; Vtrunque *Grammaticæ* assignabimus. Verùm vt rem altiùs repetamus, antequàm ad *Grammaticam* & Partes eius iam dictas veniamus, in genere de *Organo Traditiuæ* dicendum est. Videntur enim esse Proles quædam *Traditiuæ* aliæ, præter *Verba* & *Literas*. Hoc igitur planè statuendum est; Quicquid scindi possit in Differentias satis numerosas, ad Notionum varietatem explicandam (modò Differentiæ illæ Sensui perceptibiles sint) fieri posse Vehiculum Cogitationum de Homine in Hominem. Nam videmus Nationes *Linguis* discrepantes, Commercia non malè per *Gestus* exercere. At in Practicâ nonnullorum, qui surdi & muti vsque à Natiuitate fuerant, & aliàs erant ingeniosi, miros vidimus haberi inter eos & Amicos suos, qui eorum *Gestus* perdidicerant, Dialogos. Quinetiàm notissimum fieri iam cœpit, quod in Chinâ, & Prouincijs vltimi Orientis, in vsu hodiè sint, *Characteres* quidam *Reales*, non *Nominales*; qui scilicet nec Literas, nec Verba, sed Res & Notiones exprimunt. Adeò vt Gentes complures, Linguis prorsus discrepantes, sed huiusmodi Characteribus, (qui apud illos latiùs recepti sunt) consentientes, Scriptis communicent: Eoúsque, vt Librum aliquem huiusmodi Characteribus conscriptum, quæque Gens, Patriâ Linguâ legere, & reddere possit.

Notæ igitur *Rerum*, quæ absque Ope, aut Medio *Verborum*, Res significant, duplicis generis sunt: Quarum prius Genus ex *Congruo*; Alterum ad *Placitum* significat.

significat. Prioris Generis sunt, *Hieroglyphica*; & *Gestus*: Posterioris verò, ij, quos diximus, *Characteres Reales*. *Hieroglyphicorum* Vsus vetustus admodùm, & in Veneratione quâdam habitus; Præcipuè apud Ægyptios Gentem valdè antiquam: Adeò vt videantur *Hieroglyphica* fuisse *Scriptio* quædam Ante-nata, & senior ipsis *Elementis Literarum*, nisi fortè apud Hebræos. *Gestus* autèm, tanquàm *Hieroglyphica* Transitoria sunt. Quemadmodùm enim Verba prolata volant, scripta manent; ita & *Hieroglyphica Gestibus* expressa transeunt, depicta durant. Cùm enim Periander, consultus de conseruandâ Tyrannide, Legatum astare iuberet; atque ipse in Horto deambulans, Summitates Florum eminentiorum carperet, ad Sedem Procerum innuens; non minùs vsus est *Hieroglyphico*, quam si id in Chartâ depinxisset. Illud interim patet, *Hieroglyphica* & *Gestus*, sempèr cum Re significatâ aliquid Similitudinis habere; & Emblemata quædam esse; vnde eas *Notas Rerum ex congruo* nominauimus. At *Characteres Reales*, nihil habent ex Emblemate, sed planè surdi sunt; non minùs quam ipsa Elementa Literarum; & ad *Placitum* tantùm efficti, consuetudine autem tanquàm Pacto tacito recepti. Illud interim liquet, vastâ ipsorum multitudine ad Scribendum opus esse: Tot enim esse debent, quot sunt Vocabula Radicalia. Hæc igitur Portio *Doctrinæ de Organo Sermonis* quæ est de *Notis Rerum* nobis ponitur pro *Desiderato*. Etsi autem tenuis possit videri esse eius Vsus, cùm Verba & Scriptio per Literas sint Organa *Traditiuæ* longè commodissima; visum est tamen nobis, veluti Rei non ignobilis, aliquam hoc loco Mentionem eius facere. Tractamus enim hîc, veluti Numismata Rerum Intellectualium; nec abs re fuerit nosse, quod sicut Nummi possint confici ex aliâ Materiâ præter Aurum & Argentum, ita & *Notæ Rerum* aliæ possint cudi, præter *Verba* & *Literas*.

Pergamus

Pergamus igitur ad *Grammaticam*. Ea verò, veluti Viatoris locum, erga cæteras Scientias obtinet; non nobilem illum quidem, sed inprimis tamen necessarium; præsertìm cùm Scientiæ, nostris Seculis, ex Linguis Eruditis, non vernaculis, potissimùm hauriantur. Neque tamen Dignitas eius parua censenda est; quandoquidèm Antidoti cuiusdam vicibus fungatur contrà Maledictionem illam Confusionis Linguarum. Sanè hoc agit Industria humana, vt se restituat & redintegret in Benedictionibus illis, quibus Culpâ suâ excidit. Atque contra Maledictionem primam Generalem de Sterilitate Terræ, & *Comedendò panem suum in sudore vultûs sui*, reliquis Artibus omnibus se munit & instruit. At contra secundam illam de Confusione Linguarum, aduocat in auxilium *Grammaticam*. Eius, in Linguis quibusque vernaculis, exiguus certè vsus est; In Externis perdiscendis, latior; Amplissimus verò in illis Linguis, quæ vulgares esse desierunt, & in Libris tantùm perpetuantur.

Grammaticam etiàm bipartitam ponemus; vt alia sit *literaria*; alia *Philosophica*: Altera adhibetur simplicitèr ad Linguas, nempe vt eas quis, aut celeriùs perdiscat, aut emendatiùs & puriùs loquatur: Altera verò aliquatenùs Philosophiæ ministrat: Quâ in parte occurrit nobis Cæsarem Libros *De Analogiâ* conscripsisse, Atque Dubitatio subijt, vtrum illi hanc, quam dicimus, *Grammaticam Philosophicam* tractarint? Suspicamur tamen nil admodùm in illis fuisse subtilius, aut sublimius; sed tantùm Præceptiones tradidisse de Oratione castâ & integrâ, neque à Consuetudine loquendi prauâ, neque ab Affectatione aliquorum, vitiatâ & pollutâ; in quo genere ipse excelluit. Veruntamen hâc ipsâ re moniti, cogitatione complexi sumus *Grammaticam* quandam, quæ non Analogiam Verborum ad inuicem, sed Analogiam inter Verba, & Res, siue Rati-

onem, ſedulò inquirat; citra tamen eam, quæ Logicæ ſubſeruit, Hermeniam. Veſtigia certè Rationis Verba ſunt: Itaque Veſtigia etiàm aliquid de Corpore indicant: Huius igitur rei Adumbrationem quandam tenuem dabimus: Primò autem minimè probamus curioſam illam Inquiſitionem, quam tamen Plato Vir eximius non contempſit; nimirùm de Impoſitione & Originali Etymologiâ Nominum; ſupponendo ac ſi illa iam à Principio ad Placitum indita minimè fuiſſent, ſed ratione quâdam & ſignificantèr deriuata & deducta: Materiam certè elegantem, & quaſi ceream, quæ aptè fingi & flecti poſſit; quoniàm verò Antiquitatum Penetralia perſcrutari videtur, etiàm quodammodò Venerabilem; ſed nihilominùs parcè veram, & fructu caſſam. Illa demùm, vt arbitramur, foret nobiliſſima *Grammaticæ* ſpecies, ſi quis in *Linguis* plurimis, tam Eruditis quam Vulgaribus eximiè doctus, de varijs *Linguarum* Proprietatibus tractaret; in quibus quæque excellat, in quibus deficiat, oſtendens. Ita enim & *Linguæ* mutuo commercio locupletari poſſint; & fiet ex ijs quæ in ſingulis *Linguis* pulchra ſunt, (tanquam Venus Apellis) Orationis ipſius quædam formoſiſſima Imago, & Exemplar quoddam inſigne, ad ſenſus Animi ritè exprimendos. Atque vnà etiam hoc pacto capientur ſigna haud leuia, ſed obſeruatu digna (quod fortaſsè quiſpiam non putaret) de Ingenijs & Moribus Populorum & Nationum, ex *Linguis* ipſorum. Equidem libentèr audio Ciceronem notantem, quod apud Græcos deſit Verbum, quod Latinum illud (*Ineptum*) reddat; *Propterea* (inquit) *quod Græcis hoc vitium tam familiare fuit, vt illud in ſe ne agnoſcerent quidem:* Digna certè grauitate Romanâ Cenſura: Quid illud, quod Græci in Compoſitionibus Verborum tanta licentiâ vſi ſunt, Romani contrà magnâ in hâc re Seueritatem adhibuerunt? Planè colligat quis, Græcos fuiſſe

fuisse Artibus, Romanos Rebus gerendis magis idoneos. Artium enim Distinctiones, Verborum Compositionem ferè exigunt; At Res & Negotia, simpliciora Verba postulant. Quin Hebræi tantùm Compositiones illas refugiunt, vt malint Metaphorâ abuti, quam Compositionem introducere. Quinetiàm Verbis tam paucis, & minimè commixtis vtuntur, vt planè ex *Linguâ* ipsâ quis perspiciat, Gentem fuisse illam Nazaræam, & à reliquis Gentibus separatam. Annon & illud Obseruatione dignum (licet nobis Modernis Spiritus nonnihil retundat) antiquas *Linguas* plenas Declinationum, Casuum, Coniugationum, Temporum, & similium fuisse; Modernas his ferè destitutas, plurima per Præpositiones, & Verba Auxiliaria segniter expedire. Sanè facilè quis coniijciat (vtcunque nobis ipsi placeamus) Ingenia priorum Seculorum nostris fuisse multò acutiora & subtiliora. Innumera sunt eiusmodi, quæ iustum Volumen complere possint. Non abs re igitur fuerit, *Grammaticam Philosophantem*, à *Simplici* & *Literariâ* distinguere, & *Desideratam* ponere.

Ad *Grammaticam* etiam pertinere iudicamus omnia illa, quæ Verbis quoquo modo accidunt, qualia sunt *Sonus*, *Mensura*, *Accentus*. At prima illa Literarum Simplicium Cunabula (nempe quâ percussione Linguæ, quâ Aperturâ Oris, quâ Adductione Labiorum, quo Nisu Gutturis, singularum Literarum Sonus generetur) ad *Grammaticam* non pertinent, sed Portio sunt *Doctrinæ de sonis, sub Sensu & Sensibili* tractanda. *Sonus*, de quo loquimur, *Grammaticus*, ad *Euphonias* tantùm pertinet, & *Dysphonias*. Illarum quædam communes sunt: Nulla enim est *Lingua*, quin Vocalium Concurrentium Hiatus, aut Consonantium Concurrentium Asperitates aliquatenùs refugiat. Sunt & aliæ Respectiuæ, quæ scilicet diuersorum Popu-

lorum Auribus gratæ aut ingratæ accedunt. *Græca Lingua* Dipthongis scatet; *Latina* longè parciùs. *Lingua Hispanica* Literas Tenues odit, easque statim vertit in Medias. *Linguæ* quæ *ex Gothis* fluxere, Aspiratis gaudent: Multa sunt eiusmodi: Verùm hæc ipsa fortassè plus satis.

At *Mensura Verborum* ingens nobis Corpus Artis peperit, *Poesim* scilicet, non quatenùs ad Materiam (de quâ suprà) sed quatenùs ad Stilum & Figuram Verborum; Versus nimirùm siue Carmina. Circa quæ Ars habetur quasi pusilla, Exempla accedunt grandia, & infinita. Neque tamen Ars illa (quam *Prosodiam Grammatici* appellant) ad Carminum Genera, & Mensuras edocendas tantùm restringi debeat: Adijcienda enim sunt præcepta, quod Carminum Genus, cuique Materiæ, siue Subiecto, optimè conueniat? Antiqui Heroica Carmina Historijs & Encomijs applicauerunt; Elegos Querimonijs; Iambos Inuectiuis; Lyricos Odis & Hymnis. Neque hæc Prudentia recentioribus Poetis in *Linguis Proprijs* defuit: Illud reprehendendum, quod quidam Antiquitatis nimiùm studiosi, *Linguas Modernas*, ad Mensuras Antiquas (Heroicas, Elegiacas, Sapphicas, &c.) traducere conati sunt; quas ipsarum *Linguarum* Fabrica respuit, nec minus Aures exhorrent. In huiusmodi rebus, Sensûs iudicium, Artis præceptis præponendum; vt ait ille,

—*Cœnæ fercula nostræ*
Mallem conuiuis quàm placuisse Cocis.

Neque verò Ars est, sed Artis abusus, cùm illa Naturam non perficiat, sed peruertat. Verùm quod ad *Poesim* attinet (siue de *Fabulis*, siue de *Metro* loquamur) est illa (vt superiùs diximus) tanquàm Herba luxurians, sine Semine nata, ex Vigore ipsius Terræ germinans. Quare vbique serpit, & latissimè diffusa est; vt superuacuum foret de Defectibus eius sollici-

tum

tum esse. De illâ igitur Cura est abijcienda. Quod verò ad *Accentus Verborum*, nil opus est de re tam pusillâ dicere; nisi fortè illud quis notatu dignum putet; quod *Accentus Verborum* exquisitè, *Accentus* autem *Sententiarum* neutiquàm in Obseruationem venit. Attamen illud ferè vniuerso Generi humano commune est, vt Vocem in fine Periodi submittant, in Interrogatione eleuent, & alia huiusmodi non pauca. Atque de *Grammaticæ* Parte, quæ ad *Locutionem* spectat, hactenùs.

Quod ad *Scriptionem* attinet, ea aut *Alphabeto Vulgari* perficitur, (quod vbique recipitur,) aut *Occulto* & *Priuato*, de quo inter singulos conuenit, quod *Ciphras* vocant. At *Orthographia vulgaris* etiàm Controuersiam & Quæstionem nobis peperit; Vtrùm scilicet eodem, Verba scribere oporteat, quo pronunciantur, modo; an potiùs ex more consueto? At illa *Scriptio* quæ reformata videri possit, (vt scilicet *Scriptio Pronunciationi* consona sit,) est ex Genere inutilium Subtilitatum. Nam & ipsa *Pronunciatio* quotidiè gliscit, nec constans est; & Deriuationes Verborum, præsertim ex Linguis extraneis, prorsùs obscurantur; Denique cùm ex more recepto Scripta, morem pronunciandi nullo modo impediant, sed liberam relinquant, quorsùm attinet ista Nouatio?

Ad *Ciphras* igitur veniendum. Earum Genera haud pauca sunt. *Ciphræ simplices*; *Ciphræ Non significantibus Characteribus intermixtæ*; *Ciphræ duplices Literas vno Charactere complexæ*; *Ciphræ Rotæ*; *Ciphræ Clauis*; *Ciphræ verborum*; aliæ. Virtutes autem in *Ciphris* requirendæ tres sunt; Vt sint Expeditæ, non nimis operosæ ad scribendum: Vt sint fidæ, & nullo modo pateant ad Deciphrandum; Addo denique, vt, si fieri possit, suspicione vacent. Si enim Epistolæ in Manus Eorum deuenient, qui in eos qui scribunt,

bunt, aut ad quos scribuntur, potestatem habeant, tametsi Ciphra ipsa fida sit, & deciphratu impossibilis, tamen subijcitur hæc Res Examini & Quæstioni; nisi Ciphra sit eiusmodi, quæ aut suspicione vacet, aut Examinationem eludat. Quod verò ad Elusionem Examinis attinet, suppetit Inuentum ad hoc nouum atque vtile, quod cùm in promptu habeamus, quorsùm attinet illud inter *Desiderata* referre, sed potiùs id ipsum proponere? Hoc huiusmodi est; Vt habeat quis duo Alphabeta, Vnum Literarum verarum, alterum Non-significantium; Et simul duas Epistolas inuoluat, vnam quæ Secretum deferat, alteram qualem verisimile fuerit Scribentem missurum fuisse, absque periculo tamen. Quod si quis de Ciphrâ seuerè interrogetur, porrigat ille Alphabetum Non significantium, pro veris Literis, Alphabetum autem Verarum Literarum pro Non-significantibus; Hoc modo incidet Examinator in Epistolam illam Exteriorem; quam cùm probabilem inueniet, de Interiori Epistolâ nihil suspicabitur. Vt vero suspicio omnis absit, aliud Inuentum subijciemus, quod certè, cùm Adolescentuli essemus Parisijs, excogitauimus; nec etiàm adhùc, visa nobis res digna est, quæ pereat. Habet enim gradum Ciphræ altissimum; nimirùm vt *Omnia per Omnia* significari possint: ita tamen, vt Scriptio quæ inuoluitur, quintuplò minor sit, quàm ea cui inuoluatur: Alia nulla omninò requiritur Conditio, aut Restrictio. Id hoc modo fiet. Primò, vniuersæ literæ *Alphabeti* in duas tantummodò Literas soluantur, per Transpositionem earum. Nam Transpositio duarum Literarum, per Locos quinque, Differentijs triginta duabus, multò magis viginti quatuor (qui est Numerus *Alphabeti* apud nos) sufficiet. Huius *Alphabeti* Exemplum tale est.

Exemplum

Exemplum *Alphabeti Biliterarij.*

A	B	C	D	E	F
Aaaaa.	*aaaab.*	*aaaba.*	*aaabb.*	*aabaa.*	*aabab.*
G	H	I	K	L	M
aabba.	*aabbb.*	*abaaa.*	*abaab.*	*ababa.*	*ababb.*
N	O	P	Q	R	S
abbaa.	*abbab.*	*abbba.*	*abbbb.*	*baaaa.*	*baaab.*
T	V	W	X	Y	Z.
baaba.	*baabb.*	*babaa.*	*babab.*	*babba.*	*babbb.*

Neque leue quiddam obitèr hoc modo perfectum est. Etenìm ex hoc ipso patet Modus, quo ad omnem Loci Distantiam, per Obiecta, quæ vel Visui, vel Auditui subijci possint, Sensa Animi proferre, & significare liceat; si modò Obiecta illa, duplicis tantum Differentiæ capacia sunt; veluti per Campanas, per Buccinas, per Flammeos, per Sonitus Tormentorum, & alia quæcunque. Verùm vt Incœptum persequamur, cùm ad Scribendum accingeris, Epistolam Interiorem in *Alphabetum* hoc *Biliterarium* solues. Sit Epistola interior;

Fuge.

Exemplum *Solutionis.*

F.	V.	G.	E.
Aabab.	*baabb.*	*aabba.*	*aabaa.*

Præstò

Præstò simul sit aliud *Alphabetum Biforme*; nimirùm, quod singulas *Alphabeti Communis* Literas, tam Capitales, quamminores, duplici Formâ, prout cuique commodum sit, exhibeat.

Exemplum *Alphabeti Biformis.*

a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.

A. A. a. a. B. B. b. b. C. C. c. c. D. D. d. d.

a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.

E. E. e. e. F. F. f. f. G. G. g. g. H. H. h. h.

a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.

I. I. i. i. K. K. k. k. L. L. l. l. M. M. m. m.

a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a.

N. N. n. n. O. O. o. o. P. P. p. p. Q. Q. q. q. R.

b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.

R. r. r. S. S. s. s. T. T. t. t. V. V. v. v. u. u.

a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.

W. W. w. w. X. X. x. x. Y. Y. y. y. Z. Z. z. z.

Tum demùm Epistolæ Interiori, iam factæ *Biliteratæ*, Epistolam Exteriorem *Biformem*, literatim accommodabis, & posteà describes. Sit Epistola Exterior;

Manère te volo donec venero.

Exemplum *Accommodationis.*

F V G F
a abab.b aa b b.aa b b a.aa b.aa.

Manere te volo donec venero

Apposuimus etiàm Exemplum aliud largius eiusdem Ciphræ, *Scribendi Omnia per Omnia.*

Epistola Interior, ad quam delegimus *Epistolam Spartanam*, missam olim in Scytale.

Perditae Res. Mindarus cecidit. Milites esuriunt. Neque hinc nos extricare, neque hic diutiùs manere possumus.

Epistola Exterior, sumpta ex *Epistolâ Primâ Ciceronis*, in quâ *Epistola Spartana* inuoluitur.

Ego omni officio, ac potiùs pietate erga te;
caeteris satisfacio omnibus: Mihi ipse nun=
quàm satisfacio. Tanta est enim magni=
tudo tuorum erga me meritorum, vt quoni=
am tu, nisi perfectâ re, de me non conquiês=
ti; ego, quia non idem in tuâ causâ efficio,
vitam mihi esse acerbam putem. In cau=
sâ haec sunt: Ammonius Regis Legatus
apertè pecuniâ nos oppugnat. Res agitur
per eosdem creditores, per quos, cùm tu ade=
ras, agebatur. Regis causâ, si qui sunt,
qui velint, qui pauci sunt, omnes ad Pompe=
ium rem deferri volunt. Senatus Reli=
gionis calumniam, non religione, sed ma=
leuolentia, et illius Regiae Largitionis
inuidiâ comprobat. &c.

Doctrina autem de *Ciphris*, aliam secum traxit *Doctrinam* erga ipsam Relatiuam: Illa est de *Deciphratione*, siue Reseratione Ciphrarum; licet quis Alphabetum Ciphræ, aut pactum de Latebrâ penitùs ignoret. Res sanè est illa, laboriosa simul & ingeniosa, & Arcanis Principum, veluti & illa prior, dicata. Attamen præcautione solerti fieri possit inutilis; etsi quomodò Res nunc se habent, magni prorsùs sit vsûs. Etenìm si Ciphræ introductæ essent bonæ & fideles, plurimæ fuerint, quæ operam Deciphratoris prorsùs eluderent, & excluderent; quæ tamen sint satis commodæ, & expeditæ, ad legendum, aut Scribendum. Verùm Imperitia & Inscitia Secretariorum, & Amanuensium, in Aulis Principum tanta est, vt maxima plerunque Negotia Ciphris infirmis & futilibus, committantur.

Intereà fieri potest, vt suspicetur quispiàm, Nos in Enumeratione, & quasi Censu Artium, id agere, vt Scientiarum Copiæ (quas veluti in aciem adducimus) Auctæ & multiplicatæ, magis sint Admirationi; cùm tamen Numerus earum fortè ostentari, vires tam breui Tractatu vix explicari possint. Verùm Nos Institutum nostrum fidelitèr vrgemus; atque in hoc globo Scientiarum conficiendo, etiam Insulas minores, aut remotiores omitti nolumus. Neque verò (vt arbitramur) perfunctoriè, licet cursìm eas Artes attingimus; sed potiùs Nucleos & Medullas ipsarum, ex multâ Materiæ massâ, stilo acuto excerpimus. Cuius rei iudicium ipsis illis, qui in huiusmodi Artibus peritissimi sunt, permittimus: Cùm enim plerique, qui multiscij videri volunt, hoc ferè habeant; vt Vocabula & Exteriora Artium passìm iactantes, illarum ignaris Admirationi, Magistris ludibrio sint; speramus nostra contrarium prorsùs euentum habitura, vt peritissimi cuiusque in Artibus singulis iudicium maximè detineant, cæteris minoris sint. Quod verò ad Artes illas,

las, quæ Minorum quasi Gentium videri possunt; si quis existimet nos, nimium quid ipsis tribuere; circumspiciat ille & videbit, Homines in Prouincijs suis, magnos satis & celebres, cùm ad Metropolim aut Sedem Imperij forte migrauerint, turbæ fere immisceri, & inferioris notæ esse: similitèr mirum non est, Artes istas leuiores, iuxta Artes Principales & supremas collocatas, dignitate minui; cùm tamen ijs, qui Operam illis præcipuè impenderint, Res videantur vtique magnæ & præclaræ. Atque de *Organo* Sermonis hæc dicta sint.

Capvt II.

Doctrina *de* Methodo Sermonis *constituitur vt pars* Traditiuæ *Substantiua & Principalis*: *Nomen ei inditur* Prudentia Traditiuæ. *Enumerantur* Methodi *Genera diuersa; & subiunguntur eorum Commoda & Incommoda.*

Veniamus ad *Doctrinam de Methodo Sermonis*. Ea vt Pars Dialecticæ tractari consueuit. Etiàm Locum in *Rhetoricâ* per Nomen *Dispositionis* reperit. Verùm Collocatio eius in Famulitio aliarum Artium, in Causâ fuit, vt plurima quæ ad ipsum spectant, cognitu vtilia, prætermissa sint. Visum igitur est nobis, *Doctrinam Substantiuam & Principalem de Methodo*, constituere, quam nomine generali *Prudentiam Traditiuæ* appellamus. Itaque *Methodi* Genera (cùm varia sint,) enumerabimus potiùs, quàm partiemur. Atque de vnicâ *Methodo*, & Dichotomijs

chotomijs perpetuis, nil attinet dicere. Fuit enim Nubecula quædam Doctrinæ, quæ citò transijt: Res certè simul & leuis, & Scientijs damnosissima. Etenim huiusmodi Homines, cùm *Methodi* suæ Legibus res torqueant; &, quæcunque in Dichotomias illas non aptè cadunt, aut omittant, aut præter Naturam inflectant; hoc efficiunt, vt, quasi Nuclei & Grana Scientiarum exiliant, ipsi aridas tantùm & desertas Siliquas stringant. Itaque inania Compendia parit hoc genus *Methodi*, Solida Scientiarum destruit.

Constituatur igitur prima Differentia *Methodi*, vt sit aut *Magistralis*, aut *Initiatiua*. Neque verò Verbum *Initiatiua* ita intelligimus, quasi hæc Initia Scientiarum tantùm traderet, illa Doctrinam integram; Verùm contrà (Vocabulum à Sacris mutuantes) eam dicimus *Methodum Initiatiuam*, quæ ipsa Scientiarum Mysteria recludat, & denudet: *Magistralis* siquidèm docet; *Initiatiua* intimat: *Magistralis* poscit, vt fides habeatur ijs quæ dicuntur; *Initiatiua* verò potiùs vt Examen subeant: Altera Scientias Discentium vulgo; Altera tanquàm Filijs Scientiarum tradit: Denique, Altera pro fine habet, Scientiarum (quales iam sunt) Vsum; Altera earundem Continuationem, & vlteriorem Progressum. Harum posterior, Via videtur *Deserta & Interclusa*. Ita enim adhùc Scientiæ tradi consueuerunt, quasi ex pacto, tam docens quam Discens, Errores ascilcere cupiant. Etenim qui docet, eo docet modo, quo maximè dictis suis Fides astruatur, non quo illa commodissimè Examini subijciantur: & qui discit, sibi extemplò satisfieri, non legitimam Disquisitionem præstolari expetit; vt magis sit ei cordi, *Non Dubitare*, quam *Non Errare*. Ita vt & Magister, amore gloriæ infirmitatem Scientiæ suæ prodere caueat, & Discipulus, Laboris odio, Vires proprias experiri nolit. Scientia verò, quæ alijs tanquàm Tela pertexenda traditur,

ditur, *Eadem Methodo* (si fieri possit) *animo alterius est insinuanda, quâ primitùs inuenta est.* Atque hoc ipsum fieri sanè potest in Scientiâ per *Inductionem* acquisitâ: Sed in Anticipatâ istâ & Præmaturâ Scientiâ (quâ vtimur) non facilè dicat quis, quo itinere, ad eam quam nactus est Scientiam, peruenerit. Attamen sanè secundum Maius & Minus, possit quis Scientiam propriam reuisere, & Vestigia suæ Cognitionis simul & Consensûs remetiri; atque hoc pacto, Scientiam sic transplantare in Animum alienum, sicut creuit in suo. Artibus enim idem vsuuenit quod Plantis: Si Plantâ aliquâ vti in animo habeas, de Radice quid fiat nil refert; si verò transferre cupias in aliud Solum, tutius est Radicibus vti quam Surculis. Sic traditio, (quæ nunc in vsu est) exhibet planè tanquàm Truncos (pulchros illos quidèm) Scientiarum, sed tamen absque Radicibus, Fabro Lignario certè commodos, at Plantatori inutiles. Quod si, Disciplinæ vt crescant, tibi Cordi sit, de Truncis minùs sis sollicitus; ad id curam adhibe, vt Radices illæsæ, etiàm cum aliquantulo Terræ adhærentis, extrahantur. Cuius quidem Generis Traditionis, *Methodus* Mathematicorum, in eo Subiecto, Similitudinem quandam habet; generatìm autem non video quod aut in vsu sit, aut quod quis Inquisitioni eius dederit operam; proinde eam inter *Desiderata* numerabimus, eámque *Traditionem Lampadis*, siue *Methodum ad Filios* appellabimus.

Sequitur aliud *Methodi* discrimen, priori Intentione affine, Reipsâ ferè contrarium. Hoc enim habet vtraque *Methodus* commune, vt Vulgus Auditorum à Selectis separet; Illud oppositum, quod prior introducit modum Tradendi solito apertiorem, altera, de quâ iam dicemus, occultiorem. Sit igitur Discrimen tale, vt altera *Methodus* sit *Exoterica*, altera *Acroamatica*. Etenìm quam Antiqui adhibuerunt præcipuè in edendis Libris

Differen-

Differentiam; eam nos transferemus ad ipsum Modum Tradendi. Quinetiam *Acroamatica* ipsa apud Veteres in vsu fuit; atque prudentèr, & cum iudicio, adhibita. At *Acroamaticum* siue *Ænigmaticum* istud dicendi genus, posterioribus temporibus dehonestatum est, à plurimis, qui eo tanquàm Lumine ambiguo, & fallaci abusi sunt, ad Merces suas Adulterinas extrudendas. Intentio autem eius ea esse videtur, vt Traditionis Inuolucris, Vulgus (profanum scilicet) à Secretis Scientiarum summoueatur; atque illi tantùm admittantur, qui aut per Manus Magistrorum, Parabolarum Interpretationem nacti sunt; aut proprio Ingenij acumine & subtilitate, intra velum penetrare possint.

Sequitur aliud *Methodi* Discrimen, magni prorsùs ad Scientias Momenti; cùm scilicet Scientiæ traduntur, aut per *Aphorismos*, aut *Methodicè*. Notatu enim inprimis dignum est, in consuetudinem plerunque venisse, vt Homines ex pauculis Axiomatibus & Obseruationibus, in quouismodo Subiecto, Artem constituant quasi completam & solennem, eam Ingenij quibusdam Commentationibus suffarcinando, Exemplis illustrando, & *Methodo* reuinciendo. At illa altera *Traditio* per *Aphorismos*, plurima secum fert Commoda, ad quæ *Traditio Methodica* non attingit. Primùm enim de Scriptore Specimen dat, vtrùm ille leuitèr & perfunctoriè Scientiam hauserit, an penitùs imbiberit. *Aphorismi* enim, nisi prorsùs forent ridiculi, necesse est, vt ex Medullis & Interioribus Scientiarum, conficiantur. Abscinditur enim Illustratio & Excursio; Abscinditur Varietas Exemplorum; Abscinditur Deductio & Connexio; Abscinditur Descriptio Practicæ: vt ad Materiem *Aphorismorum* nihil relinquatur, præter copiam Obseruationum benè amplam. Igitur ad *Aphorismos* non sufficiet quispiam, imò de eis nec cogitabit sanè, qui se neutiquàm copiosè & solidè

lidè instructum ad scribendum perspexerit. At in *Methodis*;

——*Tantum series iuncturaque pollet,*
Tantum de medio sumptis accedit Honoris;

Vt Speciem Artis, nescio cuius, præclaræ, sæpenumerò reportent ea, quæ si soluantur, segregentur, & denudentur, ad nihilum ferè recasura fôrent. Secundò, *Traditio Methodica*, ad Fidem & Consensum valet; Ad Indicationes de Praxi minùs innuit; Siquidèm Demonstrationem quandam in Orbe præ se fert, partibus se inuicèm illuminantibus, ideoque Intellectui satisfacit magis; quia verò Actiones in Vitâ communi sparguntur, non ordine componuntur, ideò magis ijsdem conducunt etiàm sparsa Documenta. Postremò, *Aphorismi*, cùm Scientiarum Portiones quasdam & quasi Frusta tantùm exhibeant, inuitant, vt alij etiàm aliquid adijciant & erogent; Traditio verò *Methodica*, dum Scientiam integram ostentat, securos illicò Homines reddit, quasi iam Summa adeptos.

Sequitur aliud *Methodi* Discrimen, magni & illud quoque momenti; cùm scilicet Scientiæ traduntur, aut per *Assertiones adiectis probationibus*, aut per *Quæstiones vnà cum Determinationibus*. Hanc autem posteriorem *Methodum* si immoderatiùs quis persequatur; Scientiarum Profectui non minùs illa officit, quam Fortunis & Progressibus Exercitûs cuiuspiam impedimento & damno fôret, si in minutis quibusque Castellis aut Oppidis expugnandis subindè hæreat. Etenìm si quis in Acie sit superior, & summæ Belli sedulò incumbat, minora illa loca vltrò se submittent: Illud tamen inficias non ierim, Vrbem aliquam magnam & munitam, à tergo relinquere, haudquaquàm sempèr tutum esse: Eodem modo, Confutationibus in Scientiarum Traditione temperandum,

ijsque

ijsque parcè vtendum; & ad hoc tantùm, vt maiores Præoccupationes Animorum & Præiudicia frangantur; minimè autem vt leuiores Dubitationes excitentur & prouocentur.

Sequitur aliud *Methodi* Discrimen, vt scilicet *Methodus sit subiectæ materiæ quæ tractatur accommoda.* Alio enim modo traduntur Mathematica, (quæ sunt inter Scientias maximè Abstracta & simplicia;) alio Politica (quæ maximè sunt Immersa & Composita.) Neque (vt iam diximus) *Methodus* vniformis in Materiâ multiformi commodè se habere potest. Equidèm quemadmodùm *Topicas particulares* ad Inueniendum probauimus, ita & *Methodos particulares* ad Tradendum similitèr aliquatenus adhiberi volumus.

Sequitur aliud *Methodi* Discrimen, in tradendis Scientijs cum iudicio adhibendum. Illud autem regitur per Informationes, & Anticipationes de Scientiâ (quæ tradenda est) in Animis Discentium prius infusas & impressas. Alitèr enìm tradi debet Scientia, quæ ad Animos Hominum noua & peregrina prorsùs accedit; alitèr ea, quæ Opinionibus iam pridèm imbibitis & receptis, est affinis & familiaris. Ideoque Aristoteles Democritum sugillare cupiens, reuerà eum laudat; *Si* (inquit) *seriò disputare velimus, non sectari Similitudines, &c.* Id vitio vertens Democrito, quod in Comparationibus esset nimius. At illi, quorum Documenta in opinionibus Popularibus iam Sedes suas collocârunt, non aliud habent quod agant, nisi vt disputent & probent. Illis contrà, quorum Dogmata Opiniones populares transcendunt, gemino labore opus est: primò vt intelligantur quæ afferunt; deinde vt probentur: Ita vt necessum habeant confugere ad Auxilia Similitudinum & Translationum, quo se captui Hominum insinuent. Videmus igitur sub Infantiâ Doctrinarum, seculis rudioribus,

cùm Syllepses illæ, quæ jam factæ sunt vulgares & tritæ, nouæ fuerant & inauditæ, omnia Parabolis & Similitudinibus plena fuisse. Aliàs euenisset, vt quæ proponebantur, aut absque notâ seu attentione debitâ transmissa, aut pro Paradoxis reiecta fuissent. Etenìm Regula quædam est Traditiuæ, *quod Scientia omnis quæ Anticipationibus siue præsuppositionibus non est consona, à Similitudinibus & comparationibus suppetias petere debeat.*

Atque de *Methodorum* diuersis Generibus, hæc dicta sint; ijs videlicet, quæ antehac ab alijs notata non fuerunt: Nam quantum ad cæteras illas *Methodos, Analyticam, Systaticam, Diæreticam,* etiàm *Crypticam, Homericam,* & similes, rectè sunt eæ inuentæ & distributæ; Neque caussa videtur, cur illis immoremur.

At *Methodi Genera* huiusmodi sunt, *Partes* autem duæ; Altera de *Dispositione totius Operis vel Argumenti* Libri alicuius; Altera de *Limitatione Propositionum.* Etenìm ad Architecturam spectat, non solum Fabrica totius Ædificij, sed etiàm Efformatio & Figura Columnarum, Trabium, & similium. *Methodus* verò, veluti Scientiarum Architectura est. Atque hâc in Parte meliùs meruit Ramus, in optimis illis Regulis (Καθόλου πρῶτον, κατὰ πάντος, καθ' ἀυτὸ, &c.) renouandis, quam in Vnicâ suâ *Methodo* & *Dichotomijs* obtrudendis. Veruntamen nescio quo Fato fit, vt in Humanis (sicut sæpiùs fingunt Poetæ) *Rebus pretiosissimis semper adhibeantur perniciosissimi quique Custodes.* Certè Conatus Rami, circa illam Propositionum Limam, coniecit eum in Epitomas illas, & Scientiarum Vada. Auspicatò enim & felicis cuiusdam Genij ductu processerit oportet, qui *Axiomata* Scientiarum *conuertibilia* facere attentauerit, & non simul ea reddiderit *Circularia,* aut in semet recurrentia. Conatum nihilo seciùs Rami in hâc parte vtilem fuisse non inficiamur.

 Super-

Supersunt duæ adhùc *Propositionum Limitationes*, præter eam vt fiant *Conuertibiles*; Altera de *Extensione*; altera de *Productione* ipsarum. Sanè habent *Scientiæ*, si quis rectè aduertat, præter Profunditatem, alias duas Dimensiones; Latitudinem scilicet, ac Longitudinem suam. Ac profunditas quidem ad ipsarum Veritatem & Realitatem refertur: Hæ enim sunt, quæ Soliditatem conferunt. Quantum ad reliquas duas, Latitudo accipi & computari potest de Scientiâ in Scientiam; Longitudo verò sumitur à summâ Propositione ad imam in eâdem Scientiâ. Altera fines, & veros Scientiarum Terminos complectitur, vt Propositiones propriè, non promiscuè tractentur; & euitetur Repetitio, Excursio, denique Confusio omnis: Altera Normam præscribit, quousque & ad quem Particularitatis gradum, Propositiones Scientiarum sint deducendæ. Sanè dubium non est, quin aliquid Exercitationi & Practicæ sit relinquendum; Oportet siquidèm *Antonini Pij* vitium euitari, ne simus *Cymini Sectores in Scientijs*, neue Diuisiones ad infima quæque multiplicemus. Itaque qualitèr in hâc Parte, nobis ipsi temperemus, Inquisitione planè dignum est. Videmus enim nimium Generalia (nisi deducantur) parùm informare; quin potiùs Hominum Practicorum ludibrio Scientias exponere, cùm nihilo magis ad Practicam faciant, quam Chorographia Ortelij vniuersalis, ad viam monstrandam, quæ Londino ducit Eboracum. Certè Regulæ optimæ, Speculis ex Metallo, non inscitè assimulantur, in quibus cernuntur vtique Imagines, sed non antequàm expolita fuerint; Sic iuuant demùm Regulæ & Præcepta, postquàm Exercitationis Limam subierint. Quod si tamen, vsque à principio, Regulæ illæ fieri possint nitidæ, & quasi Crystallinæ, id optimum factu foret, quandoquidèm Exercitatione assiduâ minùs indigebunt. Atque de *Scientiâ Methodi*

 (quam

(quam *Prudentiam Traditiuæ* nominauimus) hæc dicta sint.

Neque tamen illud prætermittendum, quod nonnulli, viri magis tumidi quam docti, insudârunt circa *Methodum* quandam, legitimæ *Methodi* nomine haud dignam, cùm potiùs sit *Methodus* Imposturæ; quæ tamen quibusdam Ardelionibus acceptissima proculdubiò fuerit. Hæc *Methodus* ita Scientiæ alicuius guttulas aspergit, vt quis sciolus, specie nonnullâ Eruditionis ad Ostentationem possit abuti. Talis fuit *Ars Lullij*; Talis *Typocosmia* à nonnullis exarata; quæ nihil aliud fuerunt, quam Vocabulorum Artis cuiusque Massa & Aceruus; ad hoc, vt qui Voces Artis habeant in promptu, etiàm Artes ipsas perdidicisse existimentur. Huius generis Collectanea Officinam referunt Veteramentariam, vbi Præsegmina multa reperiuntur, sed nihil quod alicuius sit pretij.

CAPVT III.

De Fundamentis *&* Officio Rhetoricæ. *Appendices tres* Rhetoricæ, *quæ ad* Promptuariam *tantummodò pertinent*; Colores Boni & Mali, tam simplicis, quam Comparati: Antitheta Rerum: Formulæ minores Orationis.

VEnimus iam ad *Doctrinam de Illustratione Sermonis*; Ea est, quæ *Rhetorica* dicitur, siue *Oratoria Scientia* certè & in se egregia, & egregiè à Scriptoribus exculta. Eloquentia autem, si quis verè rem æstimet, Sapientiâ proculdubiò

est inferior. Videmus enim quanto interuallo hæc illam post se relinquat, in Verbis quibus allocutus est Mosem Deus, cùm ille munus sibi delatum, propter Defectum Elocutionis recusasset; *Habes Aaronem, ille erit tibi Vice Oratoris, tu verò ei Vice Dei.* At Fructu, & populari existimatione, Sapientia Eloquentiæ cedit. Ita enim Salomon; *Sapiens corde appellabitur prudens, sed dulcis eloquio maiora reperiet.* Haud obscurè innuens, Sapientiam Famam quandam, & Admirationem cuipiam conciliare; at in rebus gerendis, & Vitâ communi, Eloquentiam præcipuè esse efficacem. Ad *Artis* verò huius Culturam quod attinet; Aristotelis erga Rhetores sui temporis Æmulatio; atque Ciceronis studium acre & vehemens, illi nobilitandæ totis viribus incumbens, cum longo vsu coniunctum; in causâ fuerunt, vt in Libris suis de hâc *Arte* conscriptis, seipsos vicerint. Dein *Exempla* illa luculentissima huiusce *Artis*, quæ in *Orationibus Demosthenis* & *Ciceronis* habentur, Præceptorum acumini & diligentiæ addita, profectus ipsius geminârunt. Quare, quæ in hâc *Arte desiderari* inuenimus, versabuntur potiùs in *Collectionibus* quibusdam, quæ tanquàm Pedissequæ huic Arti præstò sint, quàm in Disciplinâ & vsu Artis ipsius. Nam etiam tum, cùm *Promptuariæ* cuiusdam inter *Logica*, mentionem faceremus, vberiora eius rei Exempla in *Rhetoricis* polliciti sumus.

Veruntamen vt more nostro, circa Radices huius *Artis*, Glebam paululùm aperiamus & subigamus; *Rhetorica* certè *Phantasiæ*, quemadmodùm *Dialectica Intellectui* subseruit. Estque, si quis altiùs rem penetret, *Officium & Munus Rhetoricæ* non aliud, quam v. *Rationis dictamina phantasiæ applicet & commendet, ad excitandum Appetitum & voluntatem.* Regimen enim Rationis, imperi & perturbari videmus tribus modis; Vel per *Illaqueationem Sophismatum*, quod ad *Dialecticam* pertinet; vel per *Præstigias Verborum*, quod ad *Rhetoricam*;

cam; vel per *Affectuum Violentiam*, quod ad *Ethicam*. Quemadmodùm enim in Negotijs, quæ cum alijs contrahimus, vinci quis & perduci solet, vel *Astu*, vel *Importunitate*, vel *Vehementiâ*; ita etiam in illâ Negotiatione internâ, quam nobiscum exercemus, aut *Argumentorum Fallacijs* subruimur, aut *Impreßionum* & *Obuersationum Aßiduitate* sollicitamur & inquietamur, aut *Affectuum Impetu* concutimur & rapimur. Neque verò, tam infelicitèr agitur cum Naturâ Humanâ, vt illæ Artes & Facultates ad Rationem deturbandam valeant, neutiquàm verò ad eandem roborandam & stabiliendam: Verùm ad hanc rem longè magis. Finis enim *Dialecticæ* est, docere Formam Argumentorum, ad Præsidia Intellectûs, non ad Insidias. Finis itidèm *Ethicæ*, Affectus ita componere, vt Rationi militent, non autem eam inuadant. Finis denique *Rhetoricæ*, Phantasiam implere Obuersationibus & Simulachris, quæ Rationi suppetias ferant, non autem eam opprimant. Abusus enim Artis ex obliquo tantùm interueniunt, ad Cauendum, non ad Vtendum.

Quapropter in Platone summa fuit Iniquitas (licet ex non immerito erga *Rhetores* sui temporis odio orta) cùm *Rhetoricam* inter Artes Voluptarias collocauit: Eam similem esse dicens *Coquinariæ*, quæ non minùs Cibos salubres corrumperet, quàm insalubres gratiores redderet, Condimentorum Varietate & Delicijs abutens. Absit autem, vt Oratio non frequentiùs versetur, in Rebus honestis ornandis, quàm in turpibus oblinendis: Hoc enim vbique præstò est: Siquidèm nemo est, quin honestiùs loquatur, quam aut sentiat, aut faciat. Sanè à Thucydide optimè notatum est, tale quidpiam solitum fuisse obijci Cleoni; quòd cùm semper deteriorem partem tueretur, in hoc multus esset, vt Eloquentiam & Sermonis gratiam carperet: Probè quippe cùm sciret, de rebus sordidis & indignis, non

non posse quempiam pulchrè loqui; At de Rebus honestis, facillimè. Elegantèr enim Plato (licet iam in Triuio decantetur) *Virtus si conspici daretur, ingentes sui Amores concitaret*: At *Rhetorica* Virtutem & Bonum depingit planè, & reddit quasi conspicuum. Cùm enim in Corporeâ Effigie, illa Sensui monstrari nequeant, superest vt per Ornatum Verborum, Phantasiæ, repræsentatione, quantum fieri potest, viuâ, coràm sistantur. Siquidèm Mos Stoicorum, meritò derisus est à Cicerone; qui concisis & argutis Sententijs & Conclusionibus, virtutem Animis Hominum imponere satagebant; quæ res paruum habet cum Phantasiâ & Voluntate Consensum.

Porrò, si Affectus ipsi in ordinem compulsi, & Rationi prorsùs morigeri essent; verum est, nullum magnoperè futurum, Persuasionum & Insinuationum, quæ Aditum ad Mentem præbere possint, vsum; sed satis fore, si Res ipsæ nudè & simplicitèr proponantur, & probentur. Verùm Affectus contrà, tantas Secessiones faciunt; qui etiàm tantas turbas & Seditiones mouent, (secundum illud,

Video meliora, proboq;,

Deteriora sequor) & Vt Ratio prorsùs in seruitutem & Captiuitatem abrepta foret, nisi Eloquentiæ Suada efficeret, quo minùs Phantasia à Partibus Affectuum staret; sed potiùs operâ eius, fœdus ineatur inter Rationem, & Phantasiam, contra Affectus. Notandum est enim, Affectus ipsos ad Bonum Apparens sempèr ferri; atque hâc ex parte aliquid habere cum Ratione commune; verùm illud interest; quod *Affectus intuentur præcipuè Bonum in præsentiâ; Ratio prospiciens in longum, etiàm futurum, & in summâ*. Ideóque cùm quæ in præsentiâ obuersentur, impleant Phantasiam fortiùs, succumbit plerunque Ratio, & subiugatur. Sed postquàm Eloquentiâ,

quentiâ, & Suasionum vi effectum sit, vt Futura & Remota, constituantur & conspiciantur tanquàm Præsentia, tum demùm abeunte in partes Rationis Phantasiâ, Ratio sit superior.

Concludamus igitur, non deberi magis vitio verti *Rhetoricæ*, quod deteriorem Partem cohonestare sciat; quam *Dialecticæ*, quod Sophismata concinnare doceat. Quis enim nescit, Contrariorum eandem Rationem esse, licet vsu opponantur? Porrò non eò tantùm differt *Dialectica* à *Rhetoricâ*, quod (vt vulgò dicitur) Altera instar Pugni, Altera instar Palmæ sit; (Altera scilicet pressè, Altera fusè tractet;) verùm multò magis, quod *Dialectica* Rationem in suis Naturalibus, *Rhetorica*, qualis in Opinionibus Vulgi sita est, consideret. Prudentèr igitur Aristoteles, *Rhetoricam* inter *Dialecticam*, & *Ethicam* cum *Politicâ*, collocat, cùm ex vtrisque participet. Siquidèm Probationes & Demonstrationes *Dialecticæ*, vniuersis Hominibus sunt communes; at Probationes & suasiones *Rhetoricæ*, pro ratione Auditorum variari debent; vt quis tanquàm Musicus, Auribus diuersis se accommodans, sit demùm

Orpheus in Syluis, inter Delphinas Arion.

Quæ quidem Applicatio, & Variatio Orationis (si quis eius Perfectionem & Culmen desideret) eò úsque extendi debet; vt si eadem ipsa apud diuersos Homines sint dicenda, apud singulos tamen alijs atque alijs verbis sit vtendum. Quanquam hâc Parte Eloquentiæ (Politicâ scilicet & Negotiosâ, in priuatis Sermonibus) maximos Oratores plerunque destitui certum sit; dum Ornatum & Formulas elegantes Orationis captantes, volubili illâ applicatione, & Characteribus Sermonum, quibus versus singulos vti consultius foret, excidunt. Certè, non abs re fuerit, circa hoc ipsum, de quo nunc dicimus, nouam instituere Inquisitionem, eámque nomine *Prudentiæ Sermonis priuati* indigetare, atque inter

Desiderata

Desiderata reponere: Rem certè, quam quò attentiùs quis recogitet, eò pluris faciet. Vtrùm verò hæc inter *Rhetorica*, an *Politica* collocetur, haud magni refert.

Descendamus modò ad *Desiderata* in hâc *Arte*, quæ (vt antè diximus) eius sunt generis, vt pro *Appendicibus* potiùs censeri debeant, quam pro *Portionibus Artis* ipsius; & pertinent omnia ad *Promptuariam*. Primò igitur non inuenimus, qui Prudentiam illam, simul & diligentiam Aristotelis, benè persecutus sit, aut suppleuerit. Hic nimirùm cœpit colligere, *Signa popularia*, siue *Colores Boni ac Mali Apparentis, tam simplicis quam comparati*, qui sunt verè *Sophismata Rhetorica*. Sunt autem eximij Vsûs, præsertìm ad Negotia, & Prudentiam Sermonis priuati. Labores verò Aristotelis circa Colores istos in tribus claudicant; Primò, quod cùm multi sint, paucos admodùm recenseat: Secundò, quod *Elenchos* suos non habeant adiunctos: Tertiò, quod videtur ille vsum eorum ex parte ignorasse: Vsus enim eorum, non magis ad Probandum, quam ad Afficiendum & Commouendum subseruit. Complures siquidem loquendi Formulæ, quæ idem significant, variè tamen afficiunt. Nam longè fortiùs penetrat, quod acuminatum est, quàm quod obtusum; licet in ipsâ percussione vires æqualitèr intendantur. Nemo est certè, qui non magis afficiatur, audiens, *Inimici tui de hoc miros triumphos agent.*

Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ;

Quam si simplicitèr dicatur, *Hoc rebus tuis incommodabit.* Itaque Mucrones isti, & Aculei Sermonũ, minimè sunt negligendi. Cùm verò hanc rem, vt *Desideratam* proponamus, ex consuetudine nostrâ, illam *Exemplis* fulciemus; *Præcepta* enim minùs rem illustrauerint.

Exempla *Colorum Boni & Mali tam Simplicis quam Comparati.*

Sophisma.

1 *Quod laudant Homines & celebrant, Bonum;*

quod vituperant & reprehendunt, Malum.

Elenchus.

Fallit *Sophisma* quatuor modis; scilicet, Aut propter *Ignorantiā*; Aut propter *Malā Fidem*; Aut propter *Studia* & *Factiones*; Aut propter *Ingenia Laudatorū* & *Vituperatorum*. Propter *Ignorantiam*; Quid Vulgi Iudicium ad Examen Boni & Mali? Meliùs Phocion, qui, cùm populus ei præter solitum applauderet, quæsiuit, *Num fortè deliquisset?* Propter *Malā Fidē*; Laudantes enim & Vituperantes suam Rem sæpiùs agant, neque loquuntur vt sentiunt.

Laudat Vænales qui vult extrudere Merces.

Itèm, *Malū est, malū est (inquit Emptor) sed cùm recesserit, tum gloriabitur.* Propter *Factiones*; Cuiuis enim patet, consuescere Homines, eos qui suarum Partium sunt, immodicis efferre Laudibus; qui autem contrariarum sunt, infra Meritum deprimere. Propter *Ingenia*; Alij enim Naturâ facti sunt, & cōpositi, ad Adulationē Seruilem; Alij contrà Momi & tetrici; Vt laudando & vituperando, suis *Ingenijs* tantùm obsecundent, parū de Veritate solliciti.

Sophisma.

2 *Quod etiam ab Inimicis laudatur, magnum Bonum; quod verò etiam ab Amicis reprehenditur, magnum malum.*

Sophisma Fundamento hoc niti videtur; quod quæ ingratijs, & contra Animi nostri Affectum, & propensionem loquimur, ea ipsa, vim veritatis à nobis extorquere, facilè creditur.

Elenchus.

Fallit *Sophisma* propter *Astutiam*, tam *Inimicorum*, quam *Amicorum*. *Inimici* enim Laudes quandóque tribuunt, non inuitè, nec à vi veritatis coacti; sed eas tamen deligentes, quæ Inimicis suæ inuidiam & pericula conflare possint. Itaque apud Græcos, superstitio quædam inualuit, vt crederent, si quis ab altero laudaretur, Animo maleuolo, & proposito nocendi, *Naribus eius Pustulam annasci solere.* Fallit iterum, quia Laudes interdum

terdùm impertiunt *Inimici*, tanquàm Præfatiunculas quasdam, vt posteà liberiùs, & maliciosiùs calumniarentur. Ex alterâ parte, fallit etiàm hoc Sophisma propter Astutiam *Amicorum*. Solent enim & illi vitia Amicorum interdùm agnoscere, & prædicare; non quod aliqua vis Veritatis eos cogat, sed ea eligentes, quæ minimùm Amicos suos lædere possint: ac si cætera quidem, viri optimi essent. Fallit iterùm, quia *Amici* quoque Reprehensionibus suis (sicut de *Inimici* laudibus diximus) tanquàm præfatiunculis quibusdam vtuntur, quò paulò post in laudes effusiùs excurrant.

Sophisma.

3 *Cuius Priuatio bona, id ipsum Malum; cuius Priuatio mala, id ipsum Bonum.*

Elenchus.

Fallit *Sophisma* duobus modis; Aut propter *Comparationem Boni & Mali*; Aut propter *Successionem Boni ad Bonum, aut Mali ad Malum*. Propter *Comparationem*; Si bonum fuerit Generi Humano, priuari Esu Glandium, non sequitur, quod malus ille erat, sed *Dodona* bona, *Ceres* melior. Neque si malum fuit Populo Syracusano, Dionysio Seniore priuari, sequitur quod Dionysius ille bonus fuerit, sed minùs malus quam Iunior. Per *Successionem*; Etenim Priuatio Boni alicuius non sempèr dat locum Malo, sed quandoque maiori Bono; vt cùm Flos decidit, Fructus succedit: Nec Priuatio alicuius Mali dat sempèr locum Bono, sed interdùm maiori Malo. Nam sublato Inimico Clodio, Milo simul & Segetem Gloriæ perdidit.

Sophisma.

4 *Quod Bono, aut Malo vicinum est, id ipsum itidèm Bonum, aut Malum: quod verò remotum est à Bono, Malum; quod à Malo, Bonum.*

Habet hoc ferè Rerum Natura, vt quæ Naturâ suâ conueniant, etiàm Locis conueniant; que verò con-

trariæ Naturæ sunt, etiam Interuallis distent: Cùm singula Amica sibi associare, Inimica summouere gaudeant.

Elenchus.

Sed fallit *Sophisma* tribus modis: Primò propter *Destitutionem*, secundò propter *Obscurationem*, tertiò propter *Protectionem*. Propter *Destitutionem*; Fit, vt quæ in suo genere amplissima sunt, & maximè excellunt, omnia, quantum fieri potest, ad se trahant, & in vicino quæque posita destituant, ac quasi inediâ conficiant. Itaque in propinquo Arborum grandium Virgulta nunquàm læta reperies. Rectè etiàm ille, *Diuitis Serui maximè Serui*. Nec malè cauillatus est qui inferius Famulitium in Aulis Principum, *Festorum vigilijs* comparauit; quæ Festa sua in proximo attingunt, ipsæ autem Ieiunijs addicuntur. Propter *Obscurationem*; Etenìm & hoc habent, quæque, in suo genere, præstantissima; vt licet proxima non extenuent, aut destituant, tamen obscurent, & obumbrent. Quod etiàm de *Sole* notant Astronomi; quod sit scilicet Aspectu bonus, Coniunctione & Approximatu malus. Propter *Protectionem*; Nam non solùm res coeunt & congregantur propter Consortium, & Naturæ similitudinem; sed etiàm Malum (præsertìm in Ciuilibus) confugit ad Bonum, vt lateat, & protegatur. Itaque Scelerati Homines petunt Asyla Diuorum; & Vitium ipsum se in Virtutis Vmbram recipit;

Sæpè latet vitium proximitate Boni.

Contrà & Bonum se aggregat ad Malum, non propter Consortium, sed vt illud conuertat, & reformet in Bonum. Itaque & Medici, magis accedunt ad Ægrotos, quàm ad Sanos; & Seruatori nostro obiectum est, quod *Conuersaretur cum publicanis & peccatoribus.*

Sophisma.

5 *Cui cæteræ Partes, vel Sectæ, Secundas vnanimitèr deferunt, (cùm singulæ Principatum sibi vendicent) melior*

reliquis videtur: Nam primas quæque ex Zelo videtur sumere, secundas autem ex Vero & Merito tribuere.

Ita Cicero argumentatur, Sectam Academicorum, quæ Acatalepsiam tenuit, Philosophiarum fuisse præstantissimam. *Interroga enim (inquit) Stoicum, quæ Secta sit potior; ille suam cæteris anteponet. Deinde quæ secundas teneat, Academicam fatebitur. Age similitèr cum Epicureo (qui Stoici vix aspectum tolerauerit) postquàm suam Sectam collocârit in summo, collocabit Academicam in proximo.* Similitèr, vacante Dignitate aliquâ, Princeps si Competitores singulos interrogaret, quem post se potissimum commendare vellent, Verisimile est, Secunda illorum vota, in eum qui præcipuè dignus, & optimè meritus fuerit, concursura.

Elenchus.

Fallit *Sophisma* propter *Inuidiam*. Solent enim Homines, proximè post se, & Factionem suam, in eos inclinare & propendere, qui reliquorum maximè sint eneruæs & imbelles, quique eis minimum molestiæ exhibuerunt; in Odium illorum, qui illis plurimùm insultârunt, aut incommodârunt.

Sophisma.

6 *Cuius Excellentia vel Exuperantia melior, id totô genere melius.*

Huc pertinent *Formulæ* illæ vsitatæ; *Ne peruagemur in Generalibus: Conferamus particularem aliquem cum particulari, &c.*

Elenchus.

Videtur hoc *Sophisma* satis neruosum; & magis *Dialecticum* quiddam, quam *Rhetoricum*. Attamen interdùm fallit. Primò, quia sunt Res haud paucæ, periculo plurimùm obnoxiæ, quæ tamen, si euadant, cæteris antecellant. Ita vt Genere sint deteriores, quia sæpiùs periclitantur & excidunt; Indiuiduo autem Nobiliores. In hoc numero est *Gemma Martia*, de quâ

Gallicum

Gallicum Adagium; *Filius Parisiorum, & Gemma Mensis Martij, si ex illis euadat vnus, erit instar decem aliorū.* Adeò vt in Genere, Gemma Maij Gemmæ Martij præstet; sed tamen in Indiuiduo, Optima Gemma Martij optimæ Gemmæ Maij præferatur. Fallit secundò, propter *Naturam Rerum*, in aliquibus *Generibus aut Speciebus magis æqualem, in aliquibus magis inæqualem*: Quemadmodùm in obseruationem venit, Climata Calidiora generalitèr Ingenia producere acutiora; at in Frigidioribus, Ingenia illa quæ eminent, etiàm acutissimis Calidarum Regionum præstare. Similitèr, in Exercitibus compluribus, si Res Duello inter singulos transigeretur, fortassè ad vnam Partem accederet Victoria; si Copijs vniuersis, in alteram. Etenìm Excellentiæ & Exuperantiæ casum recipiunt; at Genera Naturâ aut Disciplinâ reguntur. Quinetiàm in Genere, Metallum Lapide pretiosius; Attamen Adamas præcellit Auro.

Sophisma.

7 *Quod rem integram seruat, Bonum; Quod sine receptu est, Malum: Nam se recipere non posse, Impotentiæ genus est; Potentia autem Bonum.*

Hinc confinxit Æsopus Fabulam de duabus Ranis; quæ in magnâ siccitate, cum Aquæ vbique deficerent, deliberârunt, quid sibi demùm agendum esset: Prior autem; *Descendamus* (inquit) *in puteum profundum, neque enim verisimile est ibi Aquam defuturam*: Cui altera ita regerit; *Quin si fortè ibi quoquè Aqua deficiet, quomodò exinde rursùs ascendere poterimus?* Firmamentum autem huius Sophismatis est; Quod Actiones Humanæ adeò sint incertæ, & Periculis expositæ, vt illud optimum videatur, quod plurima habeat Effugia. Hùc spectant Formulæ illæ, quæ in vsu sunt; *Obligatum planè & Obstrictum te reddes: Non tantum quantum voles, sumes ex Fortunâ, &c.*

Elen-

Elenchus.

Fallit *Sophisma* primò, quia in *Actionibus* humanis, fortuna vrget, vt aliquid demum decernatur. Etenim vt elegantèr à quopiam dictum est; *Etiàm non Statuere, est aliquid Statuere*: Adeò vt sæpenumerò Consilij Suspensio, pluribus nos implicet Necessitatibus, quam si aliquid statuissemus. Videtur autem iste Morbus quidam Animi, similis ei, qui reperitur in Auaris: Sed translatus à Cupiditate retinendi Opes, ad Cupiditatem retinendi Arbitrium & Potestatem. Siquidem Auarus frui non vult, ne quid detrahat de Summâ; Ita & huiusmodi Scepticus nil exequi vult, vt omnia ei sint integra. Fallit secundò, quia Necessitas, & illud (quod aiunt) *Iacta est alea*, stimulos addit Animis; sicut inquit ille, *Cæteris pares, necessitate certè superiores estis.*

Sophisma.

8 *Quod quis culpâ suâ contraxit, maius Malum; quod ab externis imponitur, minùs Malum.*

Huius Rei Caussa est, quod Morsus Conscientiæ Aduersa conduplicet: Contrà, Conscium sibi esse, quod culpâ quis vacet, magnum præbet in Calamitate Solatium. Itaque Poetæ ea Pathemata maximè exaggerant, tanquam Desperationi propiora, vbi quis seipsum accuset, & discruciet;

Seque vnum clamat Caussamque Caputque Malorum.

Contrà Calamitates Virorum insignium, eleuat & diluit Innocentiæ & Meriti Conscientia. Porrò cùm Malum ab alijs intentetur, habet quiuis, quod liberè conqueri possit; vnde Dolores sui exhalent, neque Cor suffocent: Etenim ijs, quæ ab iniuriâ Hominum profecta sunt, indignari solemus, aut vltionem meditari, aut denique Nemesim Diuinam vel implorare, vel expectare: Quinetiam, si à Fortunâ ipsâ inflictum quid sit, tamen datur quædam cum Fatis ipsis Expostulatio;

Atque Deos, atque Astra vocat crudelia Mater.

Contrâ,

Contrà, vbi quis Malum aliquod suâ Culpâ contraxerit, stimuli Doloris intrò vertuntur, Animumque magis vulnerant, & confodiunt.

Elenchus.

Fallit istud *Sophisma*, primò propter *Spem*; quæ Malorum magnum est Antidotum. Etenim Culpæ Emendatio, sæpè in nostrâ Potestate sita est; Fortunæ verò minimè. Itaque Demosthenes, non semel Ciues suos huiusmodi Verbis affatus est; *Quod ad præterita pessimum, id ad futura optimum est. Quid hoc tandem sit? Hoc ipsum scilicet, quod vestrâ incuriâ & culpâ, res vestræ malè se habeant: Nam si vos officio vestro per omnia perfuncti essetis, & nihilominùs Status vester, vt nunc, laborasset, ne spes quidem reliqua esset, eum futurum aliquandò meliorem. Cùm verò Errores vestri in caussâ potissimùm fuerint; confidendum planè, Vos illis emendatis, pristinum statum vestrum recuperaturos.* Similitèr Epictetus de Gradibus Tranquillitatis Animi verba faciens; Infimum locum illis attribuit, *qui alios accusant*; Superiorem ijs, *qui seipsos*; Supremum verò illis, *qui nec alios, nec seipsos.* Fallit secundò, propter insitam Animis humanis *Superbiam*; quâ ægrè adducuntur Homines, vt Errores proprios agnoscant. Hoc verò vt euitent, Patientiam adhibent longè maiorem, in ijs malis, quæ culpâ suâ contraxerunt. Etenim, quemadmodùm fieri videmus, vt cùm culpa admissa sit, neque de Auctore constiterit, supra modum excandescunt Homines & tumultuantur: Quod si posteà in notitiam peruenerit, culpam illam ad Filium, aut Vxorem, aut Gratiosum aliquem pertinere, statim sedantur turbæ & consilescunt: Eodem modo fit, cùm Res aliqua accidit, propter quam Necessitas incumbit, culpam in nosipsos recipiendi. Id quod in mulieribus sæpissimè conspicitur, quæ si quid infelicitèr egerunt, contra consensum Parentũ, aut Amicorũ, qualecũq; Infortuniũ sequatur, illud sedulò dissimulabũt.

Sophisma.

Sophisma.

9 *Gradus Priuationis maior videtur, quàm Gradus Diminutionis; & rursus, Gradus Incœptionis maior videtur, quàm Gradus Incrementi.*

Canon est in Mathematicis, *Nullas esse Rationes Nihili ad Aliquid.* Itaque Gradus Nullitatis, & Quidditatis, maiores videntur Gradibus Incrementi, & Decrementi. Sicut Monoculo durius est, vnum perdere Oculum, quàm vtrunque Oculum habenti. Similitèr, complures Liberos habenti, grauius est, vltimum, qui superstes fuerit, Filium amittere, quàm reliquos priores. Itaque & Sibylla, cùm duos priores Libros combussisset, pretium tertij duplicauit: Siquidem illius Amissio *Gradus* fuisset *Priuationis*, non *Diminutionis*.

Elenchus.

Fallit *Sophisma* primò, propter eas res, quarum Vsus in Sufficientiâ quadam, siue Competentiâ; hoc est, Quantitate Determinatâ, consistit. Si quis enim obligetur pœnalitèr, ad Solutionem certæ Pecuniæ Summæ, ad Diem certum; grauius ei fuerit, Nummo vnico Aureo carere, quàm si, posito quod ille vnicus parari non potuerit, deessent etiam decem alij. Similitèr in Decoctionibus Fortunarum, damnosior videtur Gradus Obærationis, qui primus Sortem minuit; quàm extremus, qui ad Egestatem redigit. Hùc spectant Formulæ illæ vsitatæ; *Sera in fundo Parsimonia: Parum interest, vtrùm nihil habeas, an quod nihil iuuet, &c.* Fallit secundò, propter illud Principium in Naturâ, Quod *Corruptio vnius sit Generatio alterius.* Adèo vt *Gradus* ipse *Priuationis* vltimæ; minùs interdùm incommodet, quoniam Ansam & Stimulū præbet, nouæ alicui Rationi ineundæ. Vnde etiam Demosthenes sæpiùs conqueritur apud Ciues suos, *Conditiones minùs vtiles, & honorificas, quas à Philippo impositas subibant, nihil aliud esse, quàm Alimenta quædam ipsorum Ignauiæ & Socordiæ; vt multò ijs fuisset satius illis omnino*

carere; propterea quod hoc pacto Industria illorum meliùs acui possit ad alia paranda Remedia. Nouimus certè Medicũ quendam, qui Mulierib' delicatis, querentib' se malè habere, sed tamẽ à Medicamẽtis omnib' abhorrere solebat dicere, non minus facetè, quam morosè; *Vobis omninò opus est, vt deteriùs haberetis, quo Medicamenta etiã quælibet, libentèr toleretis.* Quinetiàm ipse Gradus Priuationis siue Indigẽtiæ vltimæ, salutaris esse possit, non tantũ ad excitandã Industriam, verùm etiàm ad imperandã Patientiã.

Quod ad secundum Membrum huius *Sophismatis*, illud eodem, quo prius, Fundamento, (de Gradibus Quidditatis & Nullitatis,) nititur. Hinc tanta vsurpantur, de Initijs Negotiorum, Præconia.

Dimidium facti, qui bene cœpit, habet, &c.

Hinc Astrologorum Superstitio; qui iudicium faciunt, de Dispositione aut Fortunâ Hominis, ex Momento siue Articulo Natiuitatis aut Conceptûs.

Elenchus.

Fallit Sophisma primò, quoniàm in nonnullis, primæ Rerum Inceptiones, nihil aliud sunt, quàm quæ Epicurus, in Philosophiâ suâ, appellat *Tantamenta*; id est Rudimenta quædam; quæ nihili sunt, nisi iterentur, aut prouehantur. Itaque in hoc casu, Gradus secundus dignior videtur & potentior, quàm primus: Quemadmodùm in Plaustris, Equus qui penultimus est, plus confert ad Motum Plaustri quàm Primus. Etiàm non ineptè dici solet; *Conuitium regestum, illud esse, quod pugnæ sit reum.* Prius enim fortassè prætervolaturum fuisset. Itaque *prius Malo Principium dedit, sed posterius modum abstulit.* Fallit Sophisma secundò, propter Dignitatem Perseuerantiæ; quæ in progressu, non in Aggressu sita est. Etenim Casus, aut Natura, primum impetum progignere possunt; at Affectus tantummodò maturus, & Iudicium, Constantiam. Fallit tertiò in ijs rebus, quarum Natura & Cursus ordi-

ordinarius in contrarium Rei incœptæ fertur. Ita vt prima Inceptio perpetuò euacuetur, nisi vires continuentur. Quemadmodum in formulis illis vsitatis dicitur; *Non progredi, est regredi*: Et, *Qui non proficit, deficit*: Vt in Cursu in aduersum Montis; Remigatione in aduersum Gurgitis: At contrà, si in decliui Montis Motus incipiat; aut secundo Flumine Remigatio fiat; tum *Gradus Incœptûs* longè potiores Partes tenet. Porrò iste *Color*, non tantùm extenditur ad *Gradum Incœptionis, qui fit à potentiâ ad actum, comparatum cum Gradu, qui fit ab Actu ad Incrementum: Verùm etiàm ad Gradum, qui fit ab Impotentiâ ad potentiam, comparatum cum gradu, qui fit à potentiâ ad Actum. Etenim Gradus, ab Impotentiâ ad Potentiam, maior videtur, quam à Potentiâ ad Actum.*

Sophisma.

10 *Quod ad Veritatem refertur, maius est, quam quod ad Opinionem. Modus autem, & Probatio eius, quod ad Opinionem pertinet, hac est; quod quis, si clam putaret fore, facturus non esset.*

Ita pronunciant Epicurei, de *Felicitate Stoicorum, in Virtute collocatâ*; quod similis sit *Felicitati* Histrionis in Scenâ; qui si à Spectatoribus, & plausu eorum destitueretur, Animis statim concideret. Itaque Virtutem per ignominiam, *Bonum Theatrale* vocant. Aliter fit in Diuitijs, de quibus ille,

Populus me sibilat; At mihi plaudo.

Itidèm in Voluptate,

Grata sub imo

Gaudia Corde premens, Vultu simulante Pudorem.

Elenchus.

Fallacia huius *Sophismatis* subtilior paulò est; licet Responsio ad Exemplum, quod adducitur, facilis. Neque enim Virtus eligitur, *Propter Auram popularem.*

 Cùm

Cùm etiàm illud præceptum sit, *Vt quis maximè omnium seipsum reuereatur*. Ita vt Vir Bonus, idem fuerit in Solitudine, idem in Theatro. Licet fortè intendatur Virtus nonnihil per laudes, quemadmodùm Calor augetur per Reflexionem. Sed hoc Suppositionem negat, non Fallaciam redarguit. *Elenchus* verò talis est. Dato, quod Virtus, (præsertim ea, quæ Labores & Conflictus subit) non eligeretur, nisi quod Laudes & Fama eam comitari soleant; haud inde sequitur, quod Appetitus & Motus ad Virtutem, non sit præcipuè propter se. Siquidem Fama possit esse, Caussa tantùm *Impulsiua*, aut *Sine quâ non*; neutiquàm *Efficiens*, aut *Constituens*. Exempli gratiâ; Si duo fuerint Equi, quorum vnus, Calcaribus non admotis, quæuis haud segnitèr præstaret: At alter, Calcaribus admotis, priorem longè superaret: Posterior iste (arbitror) Palmam referet, & pro Equo meliore iudicabitur. Neque quenquam iudicij sani commouerit Formula illa; *Apage istum Equum, cuius Spiritus siti sunt in Calcaribus*. Quandoquidèm enim Instrumentum Ordinarium Equitanti sit Calcar, neque vllo modo oneri aut impedimento ei sit; non minoris proptereà æstimandus est Equus, qui Calcare incitatur: Neque etiàm ille alter, qui absque Calcaribus mira præstet, eo ipso melior, sed delicatior tantùm habendus est. Simili ratione, Gloria & Honor, Virtuti, pro Stimulis & Calcaribus, subseruiunt: Atque licet Virtus, sine illis, paulò futura esset languidior; tamen cùm semper illa præstò sint ei, etiàm non inuitata; nil officit, quò minùs Virtus propter se quoque expetatur: Itaque rectè redarguitur illa Positio; *Nota eius rei, quod propter Opinionem, & non propter Veritatem eligitur, hæc est; quod quis si clam putaret fore, facturus non fuisset.*

Sophisma.

11 *Quod operâ & virtute nostrâ partum est, maius Bonum;*

num; Quod ab alieno Beneficio, vel ab Indulgentiâ Fortunæ delatum est, minùs Bonum.

Caussæ huius Rei hæ sunt: Primò, propter *Spem de Futuro.* Siquidem in aliorum Gratiâ, aut Fortunæ ipsius Ventis secundis, non multum inest certitudinis; Propria verò Industria, aut Virtus, semper Domi adsunt. Adeò vt, postquàm Boni quid nobis hoc modo paratum fuerit, maneant etiam eadem Instrumenta, in nouos vsus parata; quin & consuetudine, & successu reddita validiora. Secundò, quia quod *alieno Beneficio adipiscimur,* eius etiam *alijs Debitores sumus;* cùm, quæ per nos ipsi comparauerimus, nihil oneris secum trahant. Etiam si quid Indulgentia Diuina in nos cumulauerit, retributionem quandam erga Dei Bonitatem efflagitat, quod Homines prauos & improbos mordet; vbi in priore genere illud Prophetæ vsu-veniat, *Lætantur, & exultant, immolant plagis suis, & sacrificant reti suo.* Tertiò, quia *ea, quæ à Virtute nostrâ minimè profecta sunt, nulla sequitur Laus & Existimatio.* Quæ enim Felicitatis sunt, Admirationem quandam pariunt, Laudem minimè. Sicut ait Cicero ad Cæsarem; *Quæ miremur habemus, quæ laudemus expectamus.* Quartò, quia quæ *Industriâ propriâ* acquiruntur, cum *Laboribus & Contentione* ferè coniuncta sunt, quod nonnullam habet in se *Suauitatem*; vti Salomon, *Suauis Cibus à Venatu.*

Elenchus.

At quatuor inueniuntur *Colores oppositi,* qui rem in contrariam partem inclinant, possintque esse prioribus instar *Elenchorum.* Primò, quia *Felicitas* videtur esse *Signum quoddam, & Character Fauoris Diuini*; & proptereà, tum in nobismetipsis Confidentiam & Alacritatem generat, tum apud alios Auctoritatem & Reuerentiam. Felicitas autem ista etiam Fortuita complectitur, ad quæ Virtus ægrè aspirat; Veluti cùm Cæsar ad Nauis Gubernatorem, Animos addendo, dixit; *Cæsarem*

portas

portas & Fortunam eius. Quod si dixisset, *Cæsarem portas, & virtutem eius,* frigidum prorsùs fuisset Solatium pericliranti in procellâ. Secundò, quia *ea quæ à Virtute, aut Industriâ procedunt, sunt imitabilia,* & alijs patent; cùm Felicitas sit Res inimitabilis, & Prærogatiua quædam Hominis Indiuidui. Itaque, in Genere videmus, Res naturales Artificialibus præponi, quia Imitationem non recipiunt. Quod enim imitabile est, potentiâ vulgatum est. Tertiò, quæ ex Felicitate proueniunt, *Bona videntur gratuita, nec laboribus empta;* At quæ virtute propriâ, Pretio veluti acquisita. Itaque elegantèr Plutarchus, de Rebus Timoleontis, Hominis longè Fortunatissimi, cum Rebus Agesilai & Epaminondæ, qui vno æuo vixerunt, comparatis, dixit; *Illas Homeri Carminibus fuisse similes, quæ cum aliàs excellant, sponte etiàm fluere videantur, & quasi Genium sapere.* Quartò, quia quod *præter Spem, aut præter Expectatum contingit, gratiùs, & maiore cum Voluptate in Hominum Animos influit.* Illud verò neutiquam competit ijs, quæ propriâ curâ, & ambitu comparantur.

Sophisma

12 *Quod ex pluribus constat & Diuisibilibus, est maius, quam quod ex paucioribus, & magis vnum; Nam omnia par Partes considerata maiora videntur: Quare & pluralitas Partium Magnitudinem præ se fert: Fortiùs autem operatur pluralitas partium, si Ordo absit: Nam inducit Similitudinem Infiniti, & impedit Comprehensionem.*

Sophisma istud videtur etiàm primo intuitu fallax, & quasi palpabile; Siquidem, non pluralitas Partium tantùm, sed Maioritas earundem poterit constituere Totum auctius. Attamen abripit hoc ipsum *Sophisma* sæpiùs Phantasiam; quinetiàm insidiatur Sensui. Etenim Aspectui ipsi breuior videtur via, in planitie, vbi nihil intercurrat quod Visum frangat; quam in tali Tractu Terræ, vbi simul conspiciuntur Arbores, aut Ædificia,

Ædificia, aut aliud aliquod Signum, quod Spatium metiri & diuidere possit. Sic homini benè nummato, postquàm Arcas suas, & Marsupia, diuiserit, & digesserit, maior etiàm quàm anteà subit Diuitiarum Phantasia. Habet etiàm vim in Amplificationibus, si Res in plures Portiones diuidatur, atque singulæ seorsùm tractentur. Hoc verò adhùc magis Phantasiam implet, si fiat promiscuè, & sine Ordine. Confusio enim Multitudinis opinionem generat. Siquidem quæ ordine ostenduntur, aut proponuntur, tum ipsa magis finita apparent, tum certum præbent Argumentum, nihil esse prætermissum. At contrà, quæ confusè repræsentantur, non solùm in se numerosa putantur, sed & Suspicioni locum relinquunt, restare adhùc plura, quæ omittuntur.

Elenchus.

Fallit *Sophisma* primò, vbi quis ampliorem præceperit de Re aliquâ Opinionem, quàm pro verâ Rei ipsius magnitudine. Etenim dùm hoc fit, Distributio falsam illam Opinionem destruet, & rem in Veritate suâ, non autem cum Amplificatione, monstrabit. Itaque si quis Morbo, aut Dolore corripiatur, Horæ longiores ei videbuntur, absque Horologio, aut Clepsidrâ, quàm si iisdem mensurentur. Nam si Tædium & Vexatio Morbi, tempus videri longius faciunt, quam reuerà est; at Computatio temporis errorem illum corrigit, & breuius facit, quam Opinio illa falsa conceperat. Etiàm in Planitie, contrà quam superiùs dictū est, aliquandò euenit. Licet enim visus in Principio viam ostenter breuiorem sensus, quia indiuisa est; tamen si ex eo obrepat opinio, de longè minori Interuallo, quam reperitur; Opinionis eius vanæ Frustratio efficiet, vt videatur demùm, etiàm quam reuerà est, productior. Itaque si quis Opinioni alicuius falsæ, de Magnitudine Rei cuiuspiam, velificari cupiat, caueat à Distributionibus, sed rem integram vtique extollat. Fallit *Sophisma* secundò,

si Distributio ea distrahatur, non autem simul obuersetur, aut vno Aspectu visum feriat. Itaque si Flores in Horto aliquo in plures Torulos distinguantur, maioris Quantitatis Speciem præbebunt, quam si omnes in vno Toro simul crescerent; Modò Toruli illi, oculis simul subijciantur; Aliter enim Vnio Distributioni distractæ præualebit. Sic Reditus eorum maiores videntur, quibus Prædia & Latifundia sua vicina aut coniuncta sunt. Nam si sparsim sita sint, non veniunt tam facilè sub Aspectum. Fallit *Sophisma* tertiò, propter Dignitatem Vnitatis, supra Multitudinem. Omnis enim Compositio, Indigentiæ in singulis, Signum est certissimum; vbi illud vsu venit,

Et quæ non prosunt Singula, Multa iuuant.

Itaque Mariæ Partes potiores; *Martha, Martha, attendis ad plurima, vnum sufficit.* Hinc illa Fabula Æsopi de Vulpe & Feli. Iactabat enim Vulpes, quantas Artes haberet, & Effugia, quibus se à Canibus eriperet; Felis autem se vnico tantùm confidere Auxilio dixit, vtpote quæ tenuem Scandendi Facultatem haberet: Quod tamen reliquis illis vulpinis longè præstantius præsidium fuit: vnde Adagium; *Multa nouit vulpes, sed Felis vnum magnum.* Quin etiàm in huius Fabulæ significatione Morali idem cernitur: Nam potenti & fido Amico niti, plus præsidij habet, quam Artes & Astutiæ complurimæ.

Atque hæc Exempli loco sufficient. Superest autem nobis eiusmodi *Colorum* Numerus etiàm magnus, quos olìm Adolescentes congessimus: attàmen sine Illustrationibus suis, atque *Elenchis*; Quos hoc tempore concinnare non vacat: Ideoque *Colores* illos nudos, absque Illustrationibus suis, (cum superiores isti vestiti prodeant,) proponere, minimè nobis consentaneū videtur. Illud interìm monemus, Rem istam, qualiscunque ea

videri

videri possit, haud parui, iudicio nostro, esse pretij: vtpote quæ ex *Philosophiâ primâ*, & ex *Politicâ*, & ex *Rhetoricâ*, participet. Atque de *Signis Popularibus*, siue *Coloribus Boni* ac *Mali apparentis*, tam *Simplicis*, quàm *Comparati*, hactenus.

Secunda *Collectio*, quæ pertinet ad *Promptuariam*, & *desideratur*, ea est, quam Cicero (vt superius in *Logicâ* diximus) innuit; cùm præcipit, vt in promptu habeantur *Loci communes*, in vtramque Partem, disputati & tractati. Quales sunt, *Pro verbis Legis*, & *Pro Sententiâ Legis*, &c. Nos verò hoc Præceptum, etiam ad alia extendimus; vt non solùm ad Genus Iudiciale, sed etiam ad Deliberatiuum, & Demonstratiuum adhibeatur. Omninò hoc volumus, *Locos* omnes, quorum frequens est vsus, (siue ad Probationes & Refutationes; siue ad Suasiones, & Dissuasiones; siue ad Laudes & Vituperia spectent;) meditatos iam haberi; eosque vltimis Ingenij viribus, & tanquàm improbè, & prorsùs præter Veritatem attolli, & deprimi. Modum autem huius *Collectionis*, tam ad vsum, quàm ad Breuitatem, optimum fore censemus, si huiusmodi Loci contrahantur, in Sententias quasdam acutas, & concisas; tanquàm Glomos quosdam, quorum Fila in fusiorem Discursum, cùm res postulat, explicari possint. Atque similem quandam Diligentiam, in Senecâ reperimus, sed in Hypothesibus siue Casibus. Eius generis, cùm plurima parata habeamus, aliqua ad Exemplum proponere visum est. Ea autem *Antitheta Rerum* nominamus.

Exempla *Antithetorum.*

NOBILITAS. I.

Pro.

QVibus virtus à Genere penitùs insita est; ij iam non mali esse nolunt, sed nequeunt.

Nobilitas Laurea, quâ Tempus Homines coronat.

Antiquitatem etiàm in Monumentis Mortuis Veneramur; quantò magis in Viuis?

Si Nobilitatem Familiarum contemnas, quæ tandem erit Differentia, inter Sobolem Hominum, & Brutorum?

Nobilitas Virtutem Inuidiæ subducit, Gratiæ tradit.

Contra.

RArò ex Virtute Nobilitas; rariùs ex Nobilitate Virtus.

Nobiles Maiorum deprecatione ad Veniàm sæpiùs vtuntur, quam suffragatione ad Honores.

Tanta solet esse Industria Hominum nouorum, vt Nobiles præ illis tanquàm Statuæ videantur.

Nobiles in Stadio respectant nimis sæpè; quod mali Cursoris est.

FORMA. II.

Pro.

Deformes Naturam vlcisci solent.

Et Virtus nil aliud, quam Interna Forma; & Forma nil aliud, quam Externa Virtus.

Deformes se à Contemptu, per Malitiam vtique suam vindicare cupiunt.

Forma Virtutes splendere facit, Vitia rubere.

Con.

Virtus, vt Gemma Nobilis, meliùs inseritur sine multo Auro, & Ornatu.

Quod Vestis lauta Deformi, hoc Forma improbo.

Similitèr plerunque leues sunt, quos Forma ornat, & quos mouet.

IVVENTVS. III.

Pro.

Primæ Cogitationes, & Iuuenum Consilia, plus habent è Numine.

Senes sibi sapiunt magis, alijs & Reip. minùs.

Si conspici daretur, magis deformat Animos quam Corpora Senectus.

Senes omnia metuunt, præter Deos.

Con.

Iuuentus pœnitentiæ Campus.

Ingenitus est Iuuenibus Senilis Auctoritatis Contemptus; vt quisque suo periculo sapiat.

Tempus, ad quæ Consilia non aduocatur, nec rata habet.

Senibus Veneres mutantur in Gratias.

VALETVDO. IIII.

Pro.

Cura Valetudinis Animum humilem facit, & Corpori supplicem.

Corpus sanum, Hospes Animæ est; Ægrum, Ergastularius.

Nil tam Summas Actionum promouet, quam prospera valetudo; at contrà infirma, feriatur nimis.

Con.

Sæpè Conualescere est sæpè Iuuenescere.

Excusatio Valetudinis Polychresta; ad quam etiàm Sani confugimus.

Nimis arcto fœdere Corpus Animæ iungit Sanitas.

Et Lectus magna Imperia administrauit; & Lectica magnos Exercitus.

VXOR & LIBERI. V.

Pro.

Charitas Reip. incipit à Familiâ.

Vxor & Liberi Disciplina quædam Humanitatis; at Cœlibes tetrici & seueri.

Cœlibatus & Orbitas ad nil aliud

Con.

Qui vxorem duxit & Liberos suscepit, Obsides Fortunæ dedit.

Generare, & Liberi, Humana sunt; Creare, & Opera, Diuina.

aliud conferunt, quam ad Fugam.

Morti sacrificat, qui Liberos non procreat.

Cætera felices, in Liberis ferè infortunati sunt: ne Diuinæ Sorti nimiùm appropinquent Homines.

Brutorum Æternitas Soboles; Virorum Fama, Merita, & Instituta.

Oeconomicæ Rationes publicas plerunque euertunt.

Aliquibus Fortuna Priami placuit, qui suis omnibus superstes fuit.

DIVITIAE. VI.

Pro.

Diuitias contemnunt, qui desperant.

Inuidia Diuitiarum Virtutem effecit Deam.

Dum Philosophi dubitant, vtrùm ad Virtutem an Voluptatem omnia sint referenda, collige Instrumenta vtriusque.

Virtus per Diuitias vertitur in Commune Bonum.

Cætera Bona Prouincialem habent Administrationem, Diuitiæ solæ Generalem.

Con.

Diuitiarum magnarum, vel Custodia est, vel Dispensatio quædam, vel Fama; at nullus Vsus.

Annon vides Lapillis, & id genus Delicijs, fingi pretia, vt possit esse aliquis magnarum Diuitiarum Vsus?

Multi dum Diuitijs suis omnia venalia fore crediderunt, ipsi in primis venerunt.

Non aliud Diuitias dixerim, quam Impedimenta Virtutis: Nam Virtuti, & necessariæ sunt, & graues.

Diuitiæ bona Ancilla, pessima Domina.

HONORES. VII.

Pro.

Honores non Tyrannorum, (vt loquuntur) sed

Pro-

Con.

Dum Honores appetimus, Libertatem exuimus.

Ho-

Prouidentiæ Diuinæ Calculi sunt.

Honores faciunt & Virtutes, & Vitia conspicua: Itaque illas prouocant, hæc refrænant.

Non nouit quispiam, quantum in Virtutis Cursu profecerit; nisi Honores ei Campum præbeant apertum.

Virtutis, vt Rerum aliarum, rapidus Motus est ad Locum, placidus in Loco: Est autem Virtutis Locus Honos.

Honores dant ferè Potestatem earum Rerum; quas optima Conditio est Nolle, proxima non posse.

Honorum Ascensus arduus, Statio lubrica, Regressus præceps.

Qui in Honore sunt, vulgi Opinionem mutuentur oportet, vt seipsos Beatos putent.

IMPERIA. VIII.

Pro.

Felicitate frui, magnum Bonum est; sed eam & alijs impertiri posse, adhuc maius.

Reges non Hominum instar, sed Astrorum sunt: Nam & in Singulos, & in Tempora ipsa, magnum habent influxum.

Qui Dei Vices gerunt, ijs resistere, non tantùm læsæ Maiestatis Crimen est, sed Theomachia quædam.

Con.

Quam miserum habere, nil ferè quod appetas, infinita quæ metuas.

Qui in Imperijs sunt, similes sunt Corporibus Cælestibus, quæ magnam Venerationem habent, Requiem nullã.

Nemo Humanæ Sortis ad Deorum Conuiuia admittitur, nisi ad Ludibrium.

LAVS, EXISTIMATIO. IX.

Pro.

Virtutis Radij reflexi Laudes.

Laus Honor is est, ad quem liberis

Con.

Fama deterior Iudex, quam Nuncia.

Quid Viro bono cum Saliuâ

liberis Suffragijs peruenitur.

Honores à diuersis Politijs conferuntur; sed Laudes vbique sunt Libertatis.

Vox Populi habet aliquid Diuinum. Nam quomodò aliter tot Capita in vnum conspirare possint?

Ne mireris, si Vulgus verius loquatur, quam Honoratiores; quià etiàm tutiùs loquitur.

Quid Vulgo cum Virtute? aut quid Vulgus de Virtute? ... liuâ vulgi?

Fama veluti Fluuius, leuia attollit, Solida mergit.

Infimarùm Virtutum apud Vulgus Laus est; Mediarum Admiratio; Supremarum Sensus nullus.

Laus magis ex Ostentatione, quàm ex Merito: & Ventosis magis accedit, quàm Realibus.

NATVRA. X.

Pro.

Consuetudinis Progressus est Arithmeticus; Naturæ Geometricus.

Vt in Rebuspublicis, se habent Leges Communes ergà Consuetudines; eodem modo in singulis se habet Natura ad Consuetudinem.

Consuetudo contra Naturam, quasi Tyrannis quædam est: & citò, ac leui occasione corruit.

Con.

Cogitamus secundum Naturam; Loquimur secundum Præcepta; sed Agimus secundum Consuetudinem.

Natura Pedantius quidam est; Consuetudo Magistratus.

FORTVNA. XI.

Pro.

Virtutes apertæ Laudes pariunt, occultæ Fortunas.

Virtutes Officiorum Laudes pariunt, Facultatum Fortunas.

Fortuna

Con.

Stultitia vnius, Fortuna alterius.

In Fortunâ illud præcipuè laudauerim, quod cùm non eligat, non tueatur.

Viri

Fortuna veluti Galaxia; hoc est, Nodus quarundam obscurarum Virtutum, sine Nomine.

Fortuna saltem ob Filias suas honoranda est; Confidentiam scilicet, & Auctoritatem.

Viri Magni, dum Inuidiam Virtutum suarum declinarunt; inter Fortunæ Cultores reperti sunt.

VITA. XII.

Pro.

Absurdum est Accidentia Vitæ magis amare, quam Vitam ipsam.

Præstat ad omnia, etiàm ad Virtutem, Curriculum longum, quam breue.

Absque Spatijs Vitæ maioribus, nec perficere datur, nec superdiscere, nec pœnitere.

Con.

Philosophi, dum tantum Apparatum, aduersus Mortem colligunt, ipsam magis timendam effecerunt.

Mortem Homines timent, quia nesciunt, vt Pueri Tenebras.

Non inuenias inter Humanos, Affectum tam pusillum, qui si intendatur paulò vehementiùs, non Mortis Metum superet.

Mori velle, non tantùm Fortis, aut Miser, aut Prudens, sed etiàm Fastidiosus potest.

SVPERSTITIO. XIII.

Pro.

Qui zelo peccant, non probandi, sed tamen amandi sunt.

Mediocritates Moralibus deben-

Con.

Vt Simiæ, Similitudo cum Homine, Deformitatem addit; ita Superstitioni, Similitudo cum Religione.

Quale

debentur; Extremitates Diuinis.

Superstitiosus Religiosus Designatus.

Fabulosissima quæque Portenta cuiusuis Religionis, citiùs crediderim, quàm hæc omnia sine Numine fieri.

Quale Odium est Affectationis in Ciuilibus, tale Superstitionis in Diuinis.

Præstat nullam habere de Dijs Opinionem, quàm contumeliosam.

Non Epicuri Schola, sed Stoa, veteres Respublicas perturbauit.

Non cadit in Mentem Humanam, vt sit merus Atheista Dogmate; sed magni Hypocritæ, sunt veri Atheistæ; qui Sacra perpetuò contrectant, sed nunquam verentur.

SVPERBIA. XIIII.

Pro.

Superbia etiam Vitijs insociabilis; atque vt Venenum Veneno; ita haud pauca Vitia Superbiâ expelluntur.

Facilis, etiàm alienis vitijs obnoxius est; Superbus tantùm suis.

Superbia, si ab aliorum contemptu, ad sui contemptum ascendet, fiet demùm Philosophia.

Con.

Hedera Virtutum ac Bonorum omnium Superbia.

Cætera Vitia Virtutibus tantùm contraria; Superbia Sola contagiosa.

Superbia optimâ Vitiorum conditione caret, id est, Latebris.

Superbus, cùm cæteros contemnit, se interìm negligit.

INGRATITVDO. XV.

Pro.

Crimen Ingrati Animi, nil aliud est, quam perspicacia quædam

Con.

Crimen Ingrati Animi, non Supplicijs coercetur, sed

quædam, in Caussam Beneficij collati.

Dum grati erga quosdam esse volumus; nec cæteris Iusticiam præstamus, nec nobis ipsis Libertatem.

Beneficij gratia eò minùs reddenda est, quod de pretio non constat.

sed Furijs permittitur.

Arctiora sunt Vincula Beneficiorum quam Officiorum: quare, qui ingratus, iniustus, & omnia.

Ea est Conditio Humana. Nemo tam publicâ Fortunâ natus est, quin priuatæ & Gratiæ, & Vindictæ se omninò debeat.

INVIDIA. XVI.

Pro.

Naturale est Exprobrationem Fortunæ suæ odisse.

Inuidia in Rebuspub. tanquàm salubris Ostracismus.

Con.

Inuidia Festos Dies non agit.

Nemo Virtuti Inuidiam reconciliauerit præter Mortem.

Inuidia Virtutes Laboribus exercet, vt Iuno Herculē.

IMPVDICITIA. XVII.

Pro.

Zelotypiæ debetur, quod Castitas sit facta Virtus.

Multâ Tristiciâ opus est, vt quis Venerem rem seriam putet.

Quid vel Diætæ Partem, vel Munditiæ Speciem, vel Superbiæ Filiam, inter Virtutes collocas?

Amorum, vt Auium Syluestrium, nulla Proprietas est,

Con.

Pessima Circes Transformatio Impudicitia.

Impudicus prorsus Reuerentiam sui perdidit; quod Frænum est omnium Vitiorum.

Omnes vt Paris, qui Formæ Optionem faciunt, Prudentiæ & Potentiæ iacturam faciunt.

In Veritatem non vulgarem

est, sed Iure possessione transfertur.

rem incidit Alexander; cùm Somnum & Venerem, Mortis Arrhabones esse dixit.

CRVDELITAS. XVIII.

Pro.

Nulla Virtutum tam sæpe rea est, quam Clementia.

Crudelitas, si à Vindictâ est, Iusticia est, si à periculo, prudentia.

Qui Misericordiam Inimico impertit, sibi denegat.

Non sæpiùs Phlebotomiæ necessariæ sunt in Curationibus, quam Cædes in Ciuilibus.

Con.

Cædibus grassari, aut Feræ, aut Furiæ est.

Crudelitas Viro bono sempèr fabulosa esse videtur, & Fictio Tragica.

GLORIA VANA. XIX.

Pro.

Qui suas Laudes appetit, aliorum simul appetit Vtilitates.

Qui tam Sobrius est, vt nihil alienum curet, vereor ne & publica aliena putet.

Ingenia in quibus aliquid inane est, faciliùs Curam Reipub. recipiunt.

Con.

Gloriosi sempèr Factiosi, Mendaces, Mobiles, Nimij.

Thraso Gnathonis Præda.

Turpe est Proco sollicitare Ancillam: est autem Virtutis Ancilla Laus.

IVSTITIA. XX.

Pro.

Imperia & Politiæ, Iusticiæ tantùm Additamenta sunt: Si enim Iusticia aliter possit

Con.

Si hoc est iustum esse; Quæ tibi fieri nolis, ea alteri non facere, Clementia demùm Iusticia

possit exerceri, illis minime fuerit Opus.

Iusticiæ debetur, quod Homo Homini sit Deus, non Lupus.

Iusticia etsi Vitia tollere non possit, tamen hoc efficit, vt non lædant.

Iusticia est.

Si suū cuique tribuendū est, certè & Venia Humanitati.

Quid mihi Æquitatem narras, cùm sapienti omnia inæqualia sint?

Considera qualis Reorum Conditio fuerit apud Romanos, & pronuncia Iusticiam è Repub. non esse.

Vulgaris ista Iusticia Politiarum, Philosophus in Aulâ: hoc est, facit tantùm ad Reuerentiam Imperantium.

FORTITVDO. XXI.

Pro.

Nil terribile nisi ipse Timor.

Nil aut in Voluptate solidum, aut in Virtute munitum, vbi Timor infestat.

Qui Pericula apertis Oculis intuetur, vt excipiat, aduertit & vt euitet.

Cæteræ Virtutes nos à Dominatu liberant Vitiorum; Fortitudo sola à Dominatu Fortunæ.

Con.

Præclara virtus velle perire vt perdas.

Præclara Virtus quam etiam Ebrietas inducit.

Vitæ suæ prodigus, alienæ periculosus.

Virtus Ferreæ Ætatis Fortitudo.

TEMPERANTIA. XXII.

Pro.

Eadem ferè vis Abstinendi & Sustinendi.

Vniformitates, Concordiæ, &

Con.

Negatiuæ istæ Virtutes non placent: nam Innocentiam præstant, non Merita.

& Mensuræ Motuum, cœlestia sunt, & Characteres Æternitatis.

Temperantia, velut Frigora salubria, Animi vires colligit & firmat.

Exquisiti & vagi Sensus, Narcoticis indigent; similiter & Affectus.

Languet Mens quæ Excessibus caret.

Amo Virtutes, quæ Excellentiam Actionis inducunt, non Hebetudinem Passionis.

Cùm Consonantes Animi Motus ponis, paucos ponis: Nam Pauperis est numerare Pecus.

Ista (Non vti vt non appetas; Non appetere vt non timeas) pusillanimi sunt & diffidentis.

CONSTANTIA. XXIII.

Pro.

Basis Virtutum Constantia.

Miser est, qui qualis ipse futurus sit, non nouit.

Imbecillitas Humani Iudicij, rebus ipsis constare non potest; quare saltem sibi constet.

Etiàm Vitijs decus aspirat Constantia.

Si ad Fortunæ Inconstantiam, accedat etiàm Inconstantia Mentis, in quantis Tenebris viuitur?

Fortuna, tanquàm Proteus, si perseueres, ad Formam redit.

Con.

Constantia, vt Ianitrix morosa, multa vtilia Indicia abigit.

Æquum est, vt Constantia Res aduersas bene toleret, nam ferè inducit.

Stultitia breuissima optima.

MAGNA-

MAGNANIMITAS. XXIIII.

Pro.

Si Animus semel generosos Fines optauerit, statim non modo Virtutes circumstant, sed & Numina.

Virtutes ex Habitu, aut Præceptis, gregales sunt; ex Fine, Heroicæ.

Con.

Magnanimitas est Virtus poetica.

SCIENTIA, CONTEMPLATIO. XXV.

Pro.

Ea demùm Voluptas est secundum Naturam, cuius non est Satietas.

Dulcißimus Prospectus in Errores aliorum subiacentes.

Quàm bonum est Orbes Mentis habere Concentricos Vniuerso?

Omnes Affectus praui, falsæ æstimationes sunt; atque eadem sunt Bonitas & Veritas.

Con.

Contemplatio, speciosa Inertia.

Benè Cogitare, non multò melius est, quàm benè Somniare.

Orbem Numen curat, tu Patriam.

Vir Politicus etiàm Contemplationes serit.

LITERAE. XXVI.

Pro.

Si de Rebus minutis, Libri scripti fôrent, vix vllus esset Experientiæ Vsus.

Lectio est Conuersatio cum Prudentibus; Actio ferè cum Stultis.

Non inutiles Scientiæ existimandæ

Con.

In Academijs discunt Credere.

Quæ vnquàm Ars docuit, tempestiuum Artis Vsum?

Sapere ex Regulâ, & ex Experientiâ, planè contrariæ rationes sunt; vt qui alteri

istimandæ sunt, quarum in se nullus est vsus, si Ingenia acuant, & ordinent.

teri assuefactus sit, ad alterum sit ineptus.

Artis sæpissimè ineptus vsus est, ne sit nullus.

Hoc ferè omnes Academici habent, vt ex qualibet re, soleant agnoscere, quod sciant, & non addiscere, quod nesciant.

PROMPTITVDO. XXVII.

Pro.

Opportuna Prudentia non est, quæ celeris non est.

Qui citò errat, citò Errorem emendat.

Qui ex composito, & non obiter prudens est, nil magni facit.

Con.

Prudentia non altè petitur, quæ præstò est.

Prudentia, vt vestis, leuis, quæ expedita.

Cuius Consilia non maturat Deliberatio, nec Prudentiam Ætas.

Quæ ad breue Tempus excogitantur, ad breue Tempus placent.

TACITVRNITAS IN SECRETIS. XXVIII.

Pro.

Taciturno nil reticetur; quia Omnia tutò communicantur.

Qui facilè loquitur quæ scit, loquitur & quæ nescit.

Secretis etiàm Mysteria debentur.

Con.

Varietas Morum optimè Animum collocat in Secreto.

Taciturnitas Confessoris Virtus.

Taciturno omnia reticentur; quia Silentiũ rependitur.

Tectus, ignoto proximus.

FACILITAS. XXIX.

Pro.

Amo Virum alieno Affectui

Con.

Facilitas, Iudicij quædam inepta

ctui obnoxium, sed tamen Iudicium ab obsequio reuocantem.

Flexibilem esse, ad Naturam Auri proximè accedit.

inepta Priuatio.

Facilium Beneficia, Debita videntur; Negationes, Iniuriæ.

Sibi gratiam habet, qui à Facili aliquid impetrat.

Facilem omnes Difficultates premunt, nam omnibus se implicat.

Facilis ferè se recipit cum pudore.

POPVLARITAS. XXX.

Pro.

Prudentibus eadem ferè placent, at Stultorum varietati occurrere, prudentiæ est.

Colere populum, est Coli.

Qui ipsi magni Viri sunt, neminem vnum ferè habent, quem vereantur, sed Populum.

Con.

Qui valdè cum stultis congruit, ipse suspectus esse potest.

Qui Turbæ placet, ferè & Turbas miscet.

Nil moderatum Vulgo gratum est.

Infima Assentatio est Assentatio vulgi.

LOQVACITAS. XXXI.

Pro.

Qui silet, aut alios habet pro suspectis, aut suspectus est ipse sibi.

Custodiæ omnes infelices, miserrima Silentij.

Silentium stultorum Virtus: Itaque rectè ille Silenti: Si Prudens es, stultus es; si stultus, Prudens.

Silentium, veluti Nox, Insidijs

Con.

Silentium Verbis, & Gratiam addit, & Auctoritatem.

Silentium, veluti Somnus quidam, alit Prudentiam.

Silentium Fermentatio Cogitationum.

Stilus Prudentiæ Silentium.

Silentium ambit Veritatem.

Cùm

Insidijs opportunum.

Cogitationes in Profluente sanissimæ.

Silentium Solitudinis Genus.

Opinioni se venditat, qui silet.

Silentium, nec prauas Cogitationes egerit, nec bonas distribuit.

DISSIMVLATIO. XXXII.

Pro.

Dissimulatio compendiaria Sapientia.

Non idem dicere, sed idem spectare debemus.

Etiàm in Animo deformis Nuditas.

Dissimulatio & Decori est, & Præsidio.

Sepes Consiliorum Dissimulatio.

Aliqui Bono suo falluntur.

Qui indissimulantèr omnia agit, æquè decipit: nam plurimi, aut non capiunt, aut non credunt.

Indissimulatio nihil aliud, quam Animi Impotentia.

Con.

Cùm cogitare secundum Rerum Veritatem non possimus; at loquamur secundum cogitationem.

Quibus Artes Ciuiles supra Capium Ingenij sunt, ijs Dissimulatio pro Prudentiâ erit.

Qui dissimulat, præcipuo ad Agendum Instrumento se priuat; i. Fide.

Dissimulatio Dissimulationem inuitat.

Qui dissimulat, liber non est.

AVDACIA. XXXIII.

Pro.

Docet improbare qui verecundatur.

Quod Actio Oratori, id Audacia

Con.

Audacia Stultitiæ Viator.

Inuerecundia inutilis nisi ad Imposturam.

Confiden-

Audacia Viro Ciuili; Primum, Secundum, Tertium.

Confitentem Verecundiam amo, accusantem odi.

Confidentia Morum Animos promptiùs sociat.

Placet obscurus Vultus, & perspicua Oratio.

Confidentia Stultorum Imperatrix, Prudentium Scurra.

Audacia est Stupor quidam Sensûs, cum Malitiâ voluntatis.

Ceremoniæ. Puntos. Affectatio. XXXIIII.

Pro.

Vultûs & Gestûs decora Moderatio, verum Condimentum Virtutis.

Si & in Verbis vulgo paremus, quid ni in Habitu, & Gestu?

Qui in Leuibus, & quotidianâ Consuetudine, decus non retinet, sit licet Vir magnus, nôris tamen hunc tantùm certis Horis sapere.

Virtus, & Prudentia sine Punctis, velut peregrinæ Linguæ sunt; nam vulgò non intelliguntur.

Qui vulgi Sensum, per Congruitatem non nouit, is si nec per Obseruationem nouerit, omnium Stultißimus est.

Puncti, Translatio sunt Virtutis in Linguam Vernaculam.

Con.

Quid deformius, quam Scenam in Vitam transferre.

Ex ingenuitate Decorum, ex Arte Odium.

Magis placent Cerussatæ Buccæ, & Calamistrata Coma, quam Cerussati & Calamistrati Mores.

Qui Animum ad tam exiles Obseruationes applicat, magnæ Cogitationis Capax non est.

Affectatio, Ingenuitatis Putredo lucens.

Ioci. XXXV.

Pro.

Oratorum Ara Iocus.

Qui in omnibus modestum Leporem miscet, Libertatem Animi retinet.

Res est supra Opinionem Politica; facilè transire à Ioco ad Serium, à Serio ad Iocum.

Veritatis aliàs non perventuræ sæpè vehiculum Iocus.

Con.

Istos Deformitatum ac Concinnitatum Aucupes, quis non contemnat?

Rerum Magnitudinē eluere ioco, improbum Artificiū est.

Iocos tum considera, cùm Risu destituti sunt.

Faceti isti ferè non penetrant vltra superficiem Rerum; vbi Ioci Sedes est.

Vbi Iocus ad Seria Momenti aliquid habet, ibi Leuitas puerilis est.

Amor. XXXVI.

Pro.

Annon vides omnes se quærere? at Amans solus se inuenit.

Non est melior Ordinatio Animi, quam ex Imperio Affectus alicuius insignis.

Qui sapit, Desiderium quærat; nam qui non aliquid insignitèr appetit, ei omnia ingrata sunt, & tædio plena.

Quidni in Vnitate acquiescat Vnus?

Con.

Amori multum debet Scena, nihil Vita.

Nil tam varij Nominis est quam Amor: Nam Res, aut tam Stulta est, vt se nesciat, aut tam turpis, vt se fuco condat.

Odi istos Mono-Phrontistas.

Angusta admodùm Contemplatio Amor.

Amicitia. XXXVII.

Pro.

Eadem facit Amicitia, quæ Fortitudo, sed suauiùs.

Con.

Qui amicitias arctas copulat, nouas Neceßitates sibi

Suaue Condimentum omnium Bonorum Amicitia.

Peßima Solitudo, non veras habere Amicitias.

Digna malæ Fidei Vltio, Amicitijs priuari.

imponit.

Animi imbecilli est, Partiri Fortunam.

ADVLATIO. XXXVIII.

Pro.

Adulatio magis ex More, quam ex Malitiâ.

Laudando instituere, sempèr Formula fuit, debita Potentioribus.

Con.

Adulatio Stilus Seruorum.

Adulatio Calx Vitiorum.

Adulatio Aucupij illud genus, quod similitudine vocis, Aues fallit.

Adulationis Deformitas Comica, Nocumentum Tragicum.

Auribus mederi difficillimum.

VINDICTA. XXXIX.

Pro.

Vindicta Priuata Iusticia agrestis.

Qui vim rependit, Legem tantùm violat, non Hominem.

Vtilis Metus vltionis priuatæ; Nam Leges nimiùm sæpè dormiunt.

Con.

Qui Iniuriam fecit, Principium Malo dedit; qui reddidit, Modum abstulit.

Vindicta, quò magis Naturalis, eò magis coercenda.

Qui facilè Iniuriam reddit, is fortaßè tempore, non voluntate posterior erat.

INNOVATIO. XL.

Pro.

Omnis Medicina Innouatio.

Con.

Noui Partus deformes sunt.

Qui noua Remedia fugit, noua Mala opperitur.

Nouator maximus Tempus: quidni igitur Tempus imitemur?

Exempla remota inepta sunt; Recentia corrupta & ambitiosa.

Imperitis & Contentiosis permitte, vt ad Exempla Res agant.

Sicut qui nobilitatem, in Familiam introducunt, digniores ferè sunt Posteris: ita Nouationes Rerum plerunque præstant ijs, quæ ad Exempla fiunt.

Morosa Morum retentio, res turbulenta est, æquè ac Nouitas.

Cùm per se Res mutentur in deterius, si Consilio in melius non mutentur, quis finis erit Mali?

Moris Serui, Temporis Ludibria.

Nullus Auctor placet, præter Tempus.

Nulla Nouitas absque Iniuriâ; nam præsentia conuellit.

Quæ vsu obtinuere, si non bona, at saltem apta inter se sunt.

Quis Nouator Tempus imitatur; quod Nouationes ita insinuat, vt sensus fallant?

Quod præter Spem euenit, cui prodest, minus acceptum, cui obest, magis molestum.

MORA. XLI.

Pro.

Fortuna multa festinanti vendit, quibus morantem donat.

Dum Initia Rerum amplecti properamus, vmbras prensamus.

Fluctu-

Con.

Occasio primùm Ansam Vasis porrigit, deinde Ventrem.

Occasio instar Sibyllæ minuit Oblatum, pretium auget.

Celeritas Orci Galea.

Quæ

Fluctuantibus rebus aduertendum, inclinantibus agendum.

Prima Actionum Argo committenda sunt, extrema Briareo.

Quæ maturè fiunt, iudicio fiunt, quæ serò, per ambitum.

PRAEPARATIO. XLII.

Pro.

Qui paruis Copijs rem magnam aggreditur, fingit Opportunitatem, vt speret.

Paruis Apparatibus non Fortuna, sed Prudentia emitur.

Con.

Optimus Terminus parandi, prima Occasio agendi.

Nemo speret se Fortunam Apparatu ligare posse.

Alteratio Apparatûs & Actionis, Politica sunt: Distinctio tumida & infelix.

Magnus Apparatus prodigus & Temporis, & Rerum.

PRINCIPIIS OBSTARE. XLIII.

Pro.

Plura Pericula fallunt, quàm vincunt.

Minùs Operis est Periculo Remedium adhibere, quam Progressum eius obseruare & custodire.

Non iam leue est Periculum, si leue videatur.

Con.

Docet Periculum progredi, qui accingitur, & periculum figit remedio.

Etiàm in remedijs Periculorum, leuia Pericula subsistunt.

Præstat cum paucis Remedijs, quæ inualuerunt, rem habere; quàm cum Minis singulorum.

CON-

CONSILIA VIOLENTA. XLIIII.

Pro.

Qui lenem istam Prudentiam amplectuntur, ijs Augmenta Mali salubria sunt.

Necessitas, quæ violenta consulit, eadem exequitur.

Con.

Omne Remedium Violentum, prægnans noui Mali.

Violenta Consilia Nemo dat, præter Iram & Metum.

SVSPICIO. XLV.

Pro.

Diffidentia Nerui Prudentiæ; at Suspicio Medicamentum arthriticum.

Meritò eius fides suspecta est, quam Suspicio labefacit.

Suspicio fragilem fidem soluit, fortem intendit.

Con.

Suspicio fidem absoluit.

Suspicionum Intemperies est Mania quædam Ciuilis.

VERBA LEGIS. XLVI.

Pro.

Non est Interpretatio, sed Diuinatio, quæ recedit à literâ.

Cum receditur à literâ, Iudex transit in Legislatorem.

Con.

Ex omnibus Verbis eliciendus est Sensus, qui interpretetur singula.

Pessima Tyrannis Lex in Equuleo.

Pro Testibus contra Argumenta. XLVII.

Pro.

Secundum Oratorem, non secundum Caussam pronunciat, qui Argumentis nititur.

Qui Argumentis potiùs Credit, quam Testibus; etiàm Ingenio,

Con.

Si Testibus credendum sit contra Argumenta, sufficit tantùm Iudicem esse, non surdum.

Argumenta Antidotum contra

genio, magis debet fidere, quam Sensui.

Tutum foret Argumentis credere, si Homines nihil absurdi facerent.

Argumenta, cùm sint contra Testimonia, hoc præstant; vt res mira videatur, non autem vt vera.

contra Venena Testimoniorum.

Ijs probationibus tutissimò creditur, quæ rarissimè mentiuntur.

Atque hæc *Antitheta*, (quæ nunc proposuimus) fortasse tanti non fuerint; sed cùm iam olìm parata & collecta à nobis essent, noluimus Diligentiæ nostræ Iuuenilis Fructum perire: Præsertìm cùm, (si quis acutiùs introspiciat) *Semina* sint, non *Flores*. In illo autem Adolescentiam planè spirant, quod sint in *Morali*, siue *Demonstratiuo Genere*, vberiora; in *Deliberatiuo*, & *Iudiciali*, perpauca.

Tertia *Collectio*, quæ pertinet ad *Promptuariam*, atque etiàm *desideratur*, est ea, quam vocare placet, *Formularum Minorum*. Illæ autem sunt, veluti Vestibula, Posticæ, Ante-Cameræ, Re-Cameræ, Transitus, &c. Orationis; quæ indiscriminatìm omnibus Subiectis competere possint. Quales sunt *Præfationes*, *Conclusiones*, *Digressiones*, *Transitiones*, *Promißiones*, *Declinationes*, & plurima eiusmodi. Quemadmodùm enìm in Ædificijs, plurimùm facit, & ad Voluptatem, & ad Vsum, vt Frontispicia, Gradus, Ostia, Fenestræ, Aditus, Transitus, & huiusmodi, commodè distribuantur; eodem modo, etiàm in Oratione fit, vt Additamenta & Interpositiones istæ, (si decorè, & peritè formentur & collocentur) plurimum tum gratiæ, tum commoditatis, vniuersæ Orationis Structuræ adijciant. Harum *Formularum* Exemplum vnum aut alterum proponemus, neque diutiùs ijsdem immorabimur. Etsi enim sint Res haud exigui

igui vsûs, tamen cum nihil in his addamus de nostro, sed tantùm *Formulas* nudas, ex Demosthene, aut Cicerone, aut alio quopiam selecto Auctore, describamus, inferius quiddam videntur, quam vt in eo Tempus teramus.

Exempla *Formularum Minorum.*

Conclusio Deliberatiuæ.

Sic & culpam præteritam, fas erit redimere, & futuris incommodis eâdem operâ prospicere.

Partitionis Accuratæ Corollarium.

Vt omnes intelligant, nihil me & subterfugere voluisse reticendo, aut obscurare dicendo.

Transitio cum Monito.

Verùm hæc ita prætereamus, vt tamen intuentes, & respectantes, relinquamus.

Præoccupatio contra Opinionem inueteratam.

Faciam, vt intelligatis in totâ caussâ, quid res ipsa tulerit, quid Error affinxerit, quid inuidia conflauerit.

Hæc pauca enumerasse, ad Exempla, satis fuerit; cum quibus, *Appendices Rhetoricæ*, quæ ad *Promptuariam* spectant, concludimus.

Capvt IIII.

Appendices generales duæ Traditiuæ; Critica; & Pædagogica.

SVpersunt duæ Appendices *Traditiuæ* in genere; Altera *Critica*, Altera *Pædagogica*. Sicut enim Pars *Traditiuæ* præcipua in *Scriptione Librorum* consistit, ita Pars eius Relatiua in *Librorum* versatur *Lectione*: *Lectio* autem, vel

Magistrorum

Magiſtrorum ope regitur, vel induſtriâ cuiuſque propriâ perficitur; Atque huic rei inſeruiunt *Doctrinæ* illæ, quas diximus, duæ.

Ad *Criticam* ſpectant, primò *Authorum probatorum limata Correctio*, & *emendata Editio*; quibus & ipſorum Authorum Honor vindicatur, & Studioſis Lumen præfertur. Quâ tamen in re, ſtudijs haud parùm Detrimenti intulit, quorundam Hominum Diligentia temeraria. *Criticis* enim haud paucis mos eſt, vbi incidunt in quidpiam, quod non intelligunt, Vitium ſtatìm in Exemplari ſupponere; Veluti in illo loco Taciti: Cùm quædam Colonia ius Aſyli apud Senatum aſſereret, narrat Tacitus, non æquis admodùm Auribus, quæ ab ijs proferebantur, fuiſſe ab Imperatore & Senatu audita: Itaque Legati cauſsâ diffiſi, bonam Pecuniæ ſummam Tito Vinio dederunt, vt eis patrocinaretur; hoc itaque pacto res obtinuit: *Tum* (inquit Tacitus) *Dignitas & Antiquitas Coloniæ valuit*: quaſi Argumenta, quæ anteà leuia videbantur, accedente pretio nouum tum pondus accepiſſent. At *Criticus* quidam, non ex infimis, Verbum *Tum* expunxit, & *Tantùm* repoſuit. Atque hâc prauâ *Criticorum* conſuetudine factum eſt, vt (Quod non-nemo prudentèr notauit) *Exemplaria maximè caſtigata ſint ſæpenumerò minimè omnium caſta.* Quinimò, vt verum dicamus, niſi *Critici* fuerint eruditi in Scientijs illis, de quibus Libri ab ipſis editi tractant, periculo Diligentia eorum non vacat.

Secundò ad *Criticam* ſpectant, *Authorum Interpretatio & Explicatio*, *Commentarij*, *Scholia*, *Notæ*, *Spicilegia*, & ſimilia. In iſtiuſmodi autem Laboribus, peſſimus ille *Criticorum* nonnullos quaſi Morbus inuaſit, vt multa ex obſcurioribus tranſiliant, in ſatis verò perſpicuis ad faſtidium vſque immorentur, & expatientur. Scilicet, non tam illud agitur, vt Author ipſe illuſtretur, quam vt *Criticus* ille, multiplicem ſuam Eruditionem, & variam

Lectionem, vbique arreptâ occasione, ostentet. Optandum inprimis fôret (licet hæc res ad Traditiuam principalem, non ad Appendices pertineat) vt qui Argumenta Obscuriora, & Nobiliora pertractet Scriptor, suas ipse Explicationes subiungat; vt & Textus ipse Digressionibus aut Explicationibus non abrumpatur; & Notæ à Scriptoris Mente non recedant. Cuiusmodi quidpiam suspicamur de *Theone Euclidis.*

Tertiò, ad *Criticam* spectat (quod etiàm Nomen eidem indidit) *de Authoribus quos edunt, breue aliquod iudicium interponere;* Et illos cum cæteris Scriptoribus, qui eadem tractant, comparare; vt per huiusmodi censuram, Studiosi, & de Librorum delectu, moneantur, & ad ipsam Lectionem eorum instructiores accedant. Atque hoc vltimum, est *Criticorum* tanquàm Cathedra, quam certè nostrâ ætate nobilitârunt Viri nonnulli magni, maiores certè, nostro iudicio, quàm pro Modulo *Criticorum.*

Ad *Pædagogicam* quod attinet, breuissimum foret dictu; *Consule Scholas Iesuitarum.* Nihil enim, quod in vsum venit, his melius. Nos tamen pauca more nostro monebimus, tanquam spicas legentes. Omninò *Institutionem Pueritiæ & Iuuentutis Collegiatam probamus;* Non in Ædibus priuatis; Non sub Ludi-magistris tantùm. Adest Adolescentulis in *Collegijs* Æmulatio maior erga Æquales; Adest quoque ipse vultus & Aspectus virorum grauium, quod facit ad Verecundiam, & teneros Animos etiàm à Principio conformat ad Exemplar: Denique sunt quidẽ plurima *Educationis Collegiatæ* Commoda. In *Ordine* autem & *Modo* Disciplinæ, illud inprimis consuluerim; vt *caueatur à Compendijs;* & à *Præcocitate quâdam Doctrinæ*, quæ Ingenia reddat audacula; & magnos Profectus potiùs ostentet, quàm faciat. Quin & *fauendum nonnihil Ingeniorum Libertati*, vt si quis, quæ ex more Disciplinæ sunt, faciat, & simul tempus ad alia, in quæ propensus est,

est, suffuretur, ne vtique cohibeatur. Porrò Operæ-pretium fuerit diligentèr animaduertere (quod forrassè adhùc non fuerit notatum) esse duos *Assuefaciendi*, & *Exercendi*, & *Præparandi Ingenia* Modos, eosque tanquàm Antistrophos. Alter *incipit à Facilioribus*, & ad *magis Ardua paulatim deducit*; Alter *ab initio, duriora imperat & vrget*, vt ijs obtentis, facilioribus quis etiàm suauitèr perfungi possit. Alia enim est *Methodus*, Incipere Natare cum vtribus, qui subleuent; Alia, Incipere Saltare cum Calceis ponderosis, qui aggrauent. Neque facile est dictu, quantum harum *Methodorum* prudens Intermixtio, conferat ad promouendas, tam Animi, quam Corporis, Facultates. Itèm *Applicatio & Delectus Studiorum*, pro naturâ Ingeniorum quæ erudiuntur, res est singularis & vsûs & iudicij; quam etiàm benè & verè notatam & perspectam Magistri Parentibus Adolescentium debent; vt de genere Vitæ, cui Filios suos destinent, consulere possent. Verùm & illud attentiùs paulò obseruandum, non tantùm in ijs, ad quæ Naturâ quisque suâ fertur, longè maximos fieri Profectus; sed etiàm ad ea, ad quæ vitio Naturæ quis maximè fuerit inhabilis, reperiri in Studijs ad hoc propriè delectis, Remedia & Curationes. Exempli gratiâ; Si cuipiam Ingenium tale sit, quale est Auium, vt facilè abripiatur, nec per moram (qualem oportet) intentum esse sustineat; Remedium huic rei præbebunt *Mathematica*, in quibus si euagetur paulò Mens, de integro renouanda est Demonstratio. Etiàm *Exercitiorum*, in erudiendo, Partes liquet esse vel maximas. At illud à paucis notatum est, quod *Exercitiorum* debeat esse, non solùm prudens Institutio, sed etiàm prudens Intermissio. Optimè siquidem Cicero notauit, *Quod in Exercitijs, plerunque exerceri contingat, non minus Vitia, quam Facultates*; adeo vt malus Habitus, quandoque simul acquiratur, & se insinuet cum bono. Itaque tutius est inter-

 mittere

mittere *Exercitia*, & subinde repetere, quam assiduè continuare & vrgere. Verùm de his satis. Sunt certè hæ res, primo aspectu, minùs grandes & solennes, sed fructuosæ tamen & efficaces. Quemadmodùm enim in Plantis, ad felicitatem vel infelicitatem ipsarum, plurimum faciunt Iniuriæ aut Auxilia, quæ iisdem cùm teneræ fuissent interuenerint; quemadmodùm etiàm Incrementa illa immensa Imperij Romani, meritò à quibusdam attribuuntur, Virtuti & Prudentiæ Sex illorum Regum, qui eidem in Pueritiâ suâ, veluti Tutores fuerunt aut Nutritij: Sic certè, Cultura & Institutio Annorum Puerilium aut teneriorum, eas habet vires, licet latentes, & minimè in cuiusuis obseruationem incurrentes, quas neque Temporis Diuturnitas, neque Laborum Assiduitas & Contentio, posteà, Ætate maturiore, possint vllo modo æquiparare. Non abs re fuerit etiàm notare, Facultates vel mediocres, si in magnos Viros, aut Res magnas inciderint, graues & insignes interdùm producere effectus. Ejus rei ponemus Exemplum Memorabile; Quod eò magis adducimus, quia Iesuitæ eandem Disciplinam non videntur aspernari; Sano (vt nobis videtur) iudicio. Atque est res, quæ si sit Professoria, infamis est: Verùm Disciplinaria facta, ex optimis est. Intelligimus autem *Actionem Theatralem*. Quippe quæ Memoriam roborat; Vocis & Pronunciationis Tonum atque Efficaciam temperat; Vultum & Gestum ad Decorum componit; Fiduciam non paruam conciliat; denique Oculis Hominum Iuuenes assuefacit. Erit autem Exemplum, è Tacito desumptum, *Vibuleni* cuiusdam, olim Histrionis, tunc temporis autem Militantis, in Legionibus Pannonicis. Ille, sub excessu Augusti, Seditionem mouerat, ita vt Blæsus præfectus, aliquos ex seditiosis in Carcerem conijceret. Milites verò, Impressione factâ, illos effractis Carceribus liberârunt: At Vibulenus, apud Milites concionabundus, sic

sic orsus est: *Vos (inquit) his innocentibus & miserrimis lucem & spiritum reddidistis: Sed quis Fratri meo vitam, quis Fratrem mihi reddit? quem missum ad vos à Germanico Exercitu, de communibus commodis, nocte proximà iugulauit per Gladiatores suos, quos in Exitium Militum habet atque armat. Responde Blæse, vbi cadauer abieceris? Ne hostes quidem Sepulturam inuident. Cùm osculis, cùm lachrymis dolorem meum impleuero, me quoque trucidari iube; dum interfectos, nullum ob scelus, sed quia vtilitati Legionum consulebamus, hi sepeliant.* Quibus verbis Inuidiæ ac Consternationis nimium quantum conciuit; Adeò vt nisi breui posteà innotuisset, nihil horum fuisse, quinetiàm Fratrem eum nunquàm habuisse, vix à Præfecto Milites manus abstinuissent: Ille verò rem totam, tanquàm Fabulam, in Scenâ peregit.

Nunc verò, ad Colophonem peruenimus, Tractatûs nostri, de *Doctrinis Rationalibus.* In quibus, licet à *Partitionibus* receptis interdùm recesserimus, nemo tamen existimet, nos illas omnes improbare *Partitiones,* quibus vsi non sumus. Duplex enim nobis imponitur Necessitas partitiones mutandi: Vna, quia hæc duo, nimirùm, Res Naturâ proximas, in vnam Classem redigere; & Res ad vsum promendas, conijcere in vnum Cumulum; Fine ipso & intentione, sunt omninò diuersa. Exempli gratiâ; Secretarius aliquis Regis, aut Reip. in Musæo, Chartas suas ita proculdubiò distribuit, vt quæ similis sint Naturæ, simul componat; Veluti Fœdera seorsùm, seorsùm Mandata, Literas ab Exteris, Literas Domesticas, & similia, seorsùm omnia: Contrà, in Scrinio aliquo particulari, illas simul componit, quas, licet diuersi generis sunt, simul tamen vsui fore existimet: Sic nimirùm, in hoc vniuersali Scientiæ Repositorio, nobis pro Naturâ Rerum ipsarum, *Partitiones* erant instituendæ; cùm tamen, si particularis aliqua Scientia fuisset pertractanda, *Partitiones* fuissemus

issemus secuti, vsui & Praxi potiùs accommodatas. Altera Necessitas Partitiones mutandi est, quia *Desideratorum* ad Scientias Adiectio, & eorum cum reliquis in integrum Corpus Redactio, etiam, per consequentiam, *Scientiarum* ipsarum Partitiones transtulit. Nam (Demonstrationis gratiâ) esto quod Artes quæ habentur rationem habeant Numeri 15. adiectis autem *Desideratis* Numeri 20. Dico quod Partes Numeri 15. non sunt eædem partes quæ Numeri 20. Nam Partes Numeri 15. sunt 3. & 5. Partes verò Numeri 20. sunt 2. 4. 5. & 10. Itaque patet quod hæc aliter fieri non potuerint. Atque de *Scientijs Logicis* hæc dicta sint.

FRANCISCI BARONIS DE VERVLAMIO, VICE-COMITIS SANCTI ALBANI, DE *Dignitate & Augmentis Scientiarum* LIBER SEPTIMVS.

AD REGEM SVVM.

CAPVT I.

Partitio Ethicæ, *in* Doctrinam de Exemplari; *&* Georgica Animi. *Partitio* Exemplaris, (*scilicet* Boni) *in* Bonum Simplex; *&* Bonum Comparatum. *Partitio* Boni Simplicis, *in* Bonum Indiuiduale; *&* Bonum Communionis.

Peruen-

Eruentum est (Rex optime) ad *Ethicam*, quæ *Voluntatem Humanam* intuetur & tractat. Voluntatem gubernat Recta Ratio, seducit Bonum Apparens; Voluntatis Stimuli Affectus, Ministri Organa & Motus voluntarij. De hâc Salomon, *Ante omnia* (inquit) *custodi Fili cor tuum; nam inde procedunt Actiones Vitæ.* In huius *Scientiæ* pertractatione, qui de eâ scripserunt, perinde mihi fecisse videntur, ac si quis *Scribendi Artem* tradere pollicitus; pulchra tantùm exhibeat *Exemplaria*, Literarum tam Simplicium, quam Copulatarum; de *Calamo* verò *ducendo*, aut modis Characteres efformandi, nihil præcipiat: Ita & isti proposuerunt nobis Exemplaria bella, & luculenta, atque Descriptiones siue Imagines accuratas, *Boni, virtutis, officiorum, Felicitatis*, tanquàm vera Obiecta, & Scopos Voluntatis & Appetitûs Humani: Verùm quomodò quis possit optimè, ad hos Scopos, (excellentes sanè, & benè ab illis positos) collimare; hoc est, quibus Rationibus & Institutis, Animus ad illa assequenda subigi & componi possit; aut nihil præcipiunt, aut perfunctoriè, & minùs vtilitèr. Disseramus, quantùm libuerit, Virtutes Morales in Animo Humano esse habitualitèr, non naturalitèr: Distinguamus solennitèr, inter Spiritus generosos, & Vulgus ignobile; quod illi Rationum Momentis, hi Præmio aut Pœnâ, ducantur: Præcipiamus ingeniosè, Animum Humanum, vt rectificetur, instar Bacilli, in contrariam Partem Inclinationis suæ flecti oportere: Aliaque insupèr huiusmodi hinc inde spargamus: Longè tamen abest, vt hæc & alia id genus, Absentiam Rei excusent, quam modò requirimus.

Huiusce

Huiusce Neglectûs Caussam, haud aliam esse reor, quam latentem illum Scopulum, ad quem tot *Scientiæ* Naviculæ impingentes, Naufragia passæ sunt: Nimirum, quod fastidiant Scriptores versari in Rebus vulgatis & Plebeijs; quæ nec satis subtiles sint ad Disputandum, nec satis illustres ad Ornandum. Sanè haud facilè quis Verbis assequatur, quantam Calamitatem attulerit hoc ipsum, quod dicimus; quod Homines ingenitâ superbiâ, & gloriâ vanâ, eas Materias Tractationum, eosque Modos Tractandi sibi delegerint, quæ Ingenia ipsorum potiùs commendent, quàm Lectorum Vtilitatibus inseruiant. Optimè Seneca, *Nocet illis Eloquentia, quibus non Rerum facit cupiditatem, sed sui*: Siquidem Scripta talia esse debent, vt Amores Documentorum ipsorum, non Doctorum excitent. Ij igitur rectâ incedunt viâ, qui de Consilijs suis id prædicare possint, quod fecit Demosthenes, atque hâc clausulâ ea concludere; *Quæ si feceritis, non Oratorem dumtaxat in præsentiâ laudabitis, sed Vosmetipsos etiàm non ita multò post, statu rerum vestrarum meliore.* Ego certè, (Rex optime) vt de meipso, quod res est, loquar; & in ijs quæ nunc edo, & in ijs quæ in posterum meditor, Dignitatem Ingenij & Nominis mei, (si qua sit) sæpiùs sciens & volens proijcio, dum Commodis Humanis inseruiam: Quique Architectus fortassè in Philosophiâ & Scientijs esse debeam, etiam Operarius & Baiulus, & quiduis demùm fio; cùm haud pauca, quæ omninò fieri necesse sit, alij autem ob innatam Superbiam subterfugiant, ipse sustineam & exequar. Verùm (vt ad rem redeamus) quod cœpimus dicere, delegerunt sibi Philosophi in *Ethica*, Massam quandam Materiæ splendidam & nitentem, in quâ potissimùm, vel Ingenij Acumen, vel Eloquentiæ Vigorem venditare possint. Quæ verò Practicam maximè instruunt, quandoquidèm tam bellè ornari non possint, maximâ ex parte omiserunt.

Neque tamen debuerant, Viri tam eximij, desperâsse de Fortunâ, simili ei, quam Poeta Virgilius, & sibi spondere ausus, & reuerà consequutus est; qui non minorem, Eloquentiæ, Ingenij, & Eruditionis, gloriam adeptus est, in explicando Obseruationes Agriculturæ, quam Æneæ Res gestas Heroicas enarrando.

Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum,
Quam sit & angustis his addere rebus Honorem.

Certè, si seriò Hominibus cordi sit, non in otio scribere, quæ per otium legantur, sed reuerà vitam Actiuam instruere & subornare; *Georgica* ista *Animi Humani*, non minore in pretio apud Homines haberi debeant, quam Heroicæ illæ Effigies *Virtutis, Boni,* & *Felicitatis,* in quibus tam operosè est insudatum.

Partiemur igitur *Ethicam,* in Doctrinas Principales duas: Alteram de *Exemplari* siue *Imagine Boni*; Alteram de *Regimine* & *Culturâ Animi,* quam etiam Partem *Georgica Animi* appellare consueuimus: Illa *Naturam Boni* describit, hæc *Regulas de Animo ad illam conformando* præscribit.

Doctrina de *Exemplari* (quæ *Boni Naturam* intuetur & describit) *Bonum* considerat, aut *Simplex*; aut *Comparatum*; aut *Genera* (inquam) *Boni*; aut *Gradus.* In posteriore horum, Disputationes illas infinitas, & Speculationes circa *Boni supremum Gradum,* quem *Felicitatem, Beatitudinem, summum Bonum* vocitarunt; (quæ Ethnicis instar Theologiæ erant) Christiana tandem Fides sustulit, & missas fecit. Quemadmodùm enim Aristoteles ait, *Adolescentes posse etiàm beatos esse, sed non alitèr quàm spe*; eodem modo, à Christianâ Fide edocti, debemus nos omnes Minorum & Adolescentum loco statuere, vt non aliam Felicitatem cogitemus, quam quæ in Spe sita est.

Liberati igitur (bonis Auibus) ab hâc *Doctrinâ,* tanquàm de Cœlo Ethnicorum; (Quâ in Parte proculdubiò

biò Eleuationem Naturæ Humanæ, attribuerunt maiorem, quam cuius illa esset capax: Videmus enim quali Cothurno Seneca, *Verè magnum, habere Fragilitatem Hominis, Securitatem Dei)* Reliqua certè ab illis, circa *Doctrinam Exemplaris*, tradita, minore aut Veritatis aut Sobrietatis iacturâ, magnâ ex Parte recipere possumus. Etenìm, quod ad *Naturam Boni Positiui* & *Simplicis* spectat, illam certè pulcherrimè, & ad viuum, veluti in Tabulis eximijs depinxerunt; *Virtutum* & *Officiorum Figuras, Posituras, Genera, Affinitates, Partes, Subiecta, Prouincias, Actiones, Dispensationes*, diligentissimè sub Oculos repræsentantes. Neque hic Finis: Nam hæc omnia Animo Humano, magno quoque Argumentorum Acumine & Viuacitate, & Suasionum Dulcedine, commendârunt atque insinuârunt: Quinetiàm (quantum Verbis præstari possit) eadem contra prauos & populares Errores, & Insultus, fidelissimè muniuerunt. Quatenùs verò ad *Naturam Boni comparati*, huic rei etiàm nullo modo defuerunt; *In constituendis trinis illis Ordinibus Bonorum; In Collatione Vitæ Contemplatiuæ cum Actiuâ; In Discriminatione Virtutis cum Reluctatione, & Virtutis iam Securitatem nactæ, & confirmatæ; In Conflictu & Pugnâ Honesti & Vtilis; In virtutum inter se libramine, nimirùm cui quæque præponderet;* & similibus. Adeò vt hanc Partem de *Exemplari*, insignitèr excultam iam esse, & Antiquos, in eâ re, mirabiles se viros præstitisse, reperiam: Ita tamen, vt Philosophos longo post se interuallo reliquerit, pia & strenua Theologorum Diligentia; in *Officijs, & Virtutibus Moralibus*, & *Casibus Conscientiæ*, & *Peccati Circumscriptionibus* pensitandis & determinandis, exercitata.

Nihilò seciùs (vt ad Philosophos redeamus) si illi (antequàm ad Populares & receptas Notiones, *Virtutis, Vitij, Doloris, Voluptatis*, & cæterorum, se applicassent) supersedissent paulispèr, & Radices ipsas Boni &

Mali, & Radicum illarum Fibras indagassent; ingentem, meo iudicio, Lucem illis omnibus, quæ posteà in Inquisitionem ventura fuissent, affudissent: Ante omnia, si *Naturam Rerum*, non minùs quam *Axiomata Moralia*, consuluissent, *Doctrinas* suas minùs prolixas, magis autem profundas reddidissent. Quod cùm ab illis, aut omninò omissum, aut confusè admodùm tractatum fuerit, nos breuitèr retractabimus; & *Fontes* ipsos *Rerum Moralium* aperire, & purgare conabimur; antequàm ad *Doctrinam* de *Culturâ Animi*, quam ponimus vt *Desideratam*, perueniamus. Hoc enim (vt arbitramur) *Doctrinam de Exemplari*, nouis quodammodò viribus donabit.

Inditus est atque impressus, vnicuique Rei Appetitus, ad duplicem *Naturam Boni*: Alteram, qua *Res Totum quiddam est in seipsâ*; Alteram, quâ est *Pars Totius alicuius Maioris*. Atque posterior hæc illâ alterâ dignior est, & potentior; cùm tendat ad Conseruationem *Formæ Amplioris*. Nominetur prima, *Bonum Indiuiduale*, *siue Suitatis*; posterior, *Bonum Communionis*. Ferrum Sympathiâ particulari fertur ad Magnetem: at si paulò ponderosius fuerit, Amores illos deserit, & tanquàm Bonus Ciuis, & Amator Patriæ, Terram petit, Regionem scilicet Connaturalium suorum. Vlteriùs paulò pergamus; Corpora Densa & Grauia Terram petunt, Congregationem magnam Corporum Densorum: Attamen, potiùs quam Natura Rerum Diuulsionem patiatur, & detur (vt loquuntur) *Vacuum*, Corpora huiusmodi in sursùm ferentur; & cessabunt ab Officio suo erga *Terram*, vt præstent Officium suum *Mundo* ipsi debitum: Ita quasi perpetuò obtinet, vt Conseruatio *Formæ* magis *Communis*, minores Appetitus in ordinem redigat. At Prærogatiua ista *Boni Communionis* signatur præcipuè in Homine, si non degenerauerit; iuxta memorabile illud Pompeij Magni dictum; Qui, quo tempore

Romam

Romam Fames premeret, Annonæ importandæ Præpositus, vehementissimè autem ab Amicis interpellatus, ne Mari, atroce Tempestate ingruente, se committeret, illud tantùm respondit, *Necesse est vt eam, non vt viuam*; Adeò vt Vitæ Desiderium, (quod in Indiuiduo maximum est) Amore & Fide in Rempub. apud eum non præponderaret. Sed quid moramur? Nulla, omnibus Seculis, reperta est vel Philosophia, vel Secta, vel Religio, vel Lex aut Disciplina, quæ in tantum Communionis Bonum exaltauit, *Bonum* verò *Indiuiduale* depressit, quantum *Sancta Fides Christiana*: Vnde liquidò pateat, vnum eundemque *Deum* fuisse, qui Creaturis Leges illas Naturæ, Hominibus vero Legem Christianam dedisset. Propterea legimus nonnullos ex Electis, & Sanctis Viris, optasse se potiùs erasos ex *Libro Vitæ*, quàm vt Salus ad Fratres suos non perueniret; Ecstasi quâdam Charitatis, & impotenti Desiderio *Boni Communionis*, incitati.

Hoc positum, ita vt immotum maneat & inconcussum, nonnullis ex grauissimis in *Morali Philosophiâ* Controuersijs, finem imponit. Primò enim *Quæstionem* illam determinat, de *Vitâ Contemplatiuâ Actiuæ præferendâ*; idque contra Sententiam Aristotelis. Omnes siquidem Rationes, quæ ab illo pro *Contemplatiuâ* afferuntur, *Bonum priuatum* respiciunt, atque *Indiuidui* tantùm ipsius Voluptatem, aut Dignitatem; quibus in rebus *Contemplatiua* Palmam haud dubiè reportat. Etenim *Contemplatiua* non absimilis est Comparationi, quâ vsus est Pythagoras, vt Philosophiæ & Contemplationi Honorem ac Decus assereret. Qui ab Hierone, quisnam esset, interrogatus, respondit; *Hieronem non latere (si fortè vnquàm Olympicis Certaminibus interfuisset) id ibi loci contingere, vt veniant eò Alij Fortunæ suæ in agonibus periculum facturi; Alij verò vt Mercatores, ad Merces distrahendas; Alij vt Amicos vndique*

vndique confluentes conuenirent, & *Epulis ac Hilaritati indulgerent; Alij denique vt caeterorum essent Spectatores: Se autem vnum esse ex illis, qui Spectandi gratiâ venerit.* Verùm Homines nosse debent, in hoc humanae Vitae Theatro, Deo & Angelis solùm conuenire, vt *Spectatores* sint. Neque sanè fieri potuit, vt hâc de re Dubitatio in Ecclesiâ vnquàm suscitaretur; (vtcunque plurimis in ore fuerit Dictum illud, *Pretiosa in Oculis Domini Mors Sanctorum eius*; Ex quo loco, Mortem illam Ciuilem, & Instituta Vitae Monasticae & Regularis attollere soleant;) nisi illud etiàm vnà subesset, quod Vita illa Monastica merè Contemplatiua non sit; verùm planè in Officijs Ecclesiasticis versetur; Qualia sunt iugis Oratio; & Votorum Sacrificia Deo oblata; Librorum itèm Theologicorum, multo in otio, conscriptio, ad Legis Diuinae Doctrinam propagandam; quemadmodùm & Moses fecit, cùm per tot Dies, in Montis secessu moratus esset. Quinetiàm Henoch, *ab Adamo Septimus*, qui videtur fuisse Princeps *Vitae contemplatiuae* (etenim *cum Deo ambulasse* perhibetur) nihilominùs Ecclesiam, *Prophetiae Libro* (qui etiàm à Sancto Iudâ citatur) dotauit. *Contemplatiuam* verò quod attinet meram, & in seipsâ Terminatam; quaeque Radios nullos siue Caloris siue Luminis, in Societatem Humanam diffundat; nescit eam certè Theologia.

Determinat etiam Quaestionem, tantâ contentione agitatam, inter *Scholas Zenonis* & *Socratis* ex vnâ parte; qui Felicitatem in Virtute, aut solâ, aut adornatâ (cuius semper in Officijs Vitae Partes potissimae) collocârunt: & reliquas complures Sectas & Scholas, ex alterâ parte; veluti *Scholas Cirenaicorum* & *Epicuraeorum*, qui eam in Voluptate constituerunt; Virtutem autem (sicut fit in Comoedijs aliquibus, vbi Hera cum Famulâ Vestem mutet) planè Ancillam statuerunt; vtpote sine quâ Voluptati commodè ministrari non posset: Nec minùs illam

illam alteram *Epicuri Scholam*, quasi *Reformatam*; quæ Felicitatem nihil aliud esse prædicabat, quam Animi Tranquillitatem & Serenitatem, à Perturbationibus liberi & vacui; Ac si Iouem de Solio deturbare vellent, & Saturnum cum Aureo Seculo, reducere: quandò neque Æstas, nec Bruma fuissent; Non Ver, nec Autumnus; sed vna & æquabilis Aeris temperies; Denique & illam explosam *Pyrrhonis* & *Herilli Scholam*, qui sitam autumauerunt Felicitatem, in Scrupulis quibusque Animi prorsùs eliminandis; nullam statuentes fixam & constantem Boni aut Mali Naturam, sed Actiones pro Bonis aut Malis habentes, prout ex Animo, motu puro & irrefracto, aut contrà, cum Auersatione & Reluctatione, prodirent; Quæ tamen Opinio in *Hæresi Anabaptistarum* reuixit; qui cuncta metiebantur iuxta Motus & Instinctus Spiritûs, & Constantiâ vel Vacillatione Fidei. Liquet autem ista, quæ recensuimus, omnia, ad priuatā Animorum Tranquillitatē, & Complacentiā, nullo modo autem ad *Bonum Communionis*, spectare.

Porrò redarguit etiam *Philosophiam Epicteti*, qui hoc vtitur Præsupposito; Felicitatem, in ijs poni debere, quæ in Potestate nostrâ sunt, ne scilicet Fortunæ & Casibus simus obnoxij; quasi verò, non multò fuerit felicius, in rectis & generosis Intentionibus & Finibus, qui publicum Bonum amplectantur, successu destitui, & frustrari, quam in omnibus, quæ ad priuatam tantùm Fortunam nostram referuntur, Voti perpetuò compotes fieri. Sicut Consaluus, Neapolim digito Militibus indicans, generosâ voce testatus est, *Multò sibi optatius fore, vnum Pedem promouendo, ad Interitum certum ruere; quam vnius Pedis recessu, Vitam in multos Annos producere.* Cui etiàm concinit Cœlestis Dux & Imperator, qui pronunciauit *Conscientiam bonam iuge esse Conuiuium*; Quibus verbis apertè significat, Mentem bonarum Intentionum sibi consciam, vtcunque successu careat, verius

rius

rius & purius, & Naturæ magis consentaneum præbere gaudium; quàm vniuersum illum Apparatum, quo instrui possit Homo, vel vt Desiderijs suis fruatur, vel vt Animo conquiescat.

Redarguit itidèm *Philosophiæ Abusum illum*, circa Epicteti tempora grassari cœptum: Nempe quod Philosophia versa fuerit in genus quoddam Vitæ Professorium, & tanquàm in Artem; Quasi scilicet Institutum Philosophiæ esset, non vt Perturbationes compescerentur & extinguerentur; sed vt Caussæ & Occasiones ipsarum euitarentur & summouerentur: Ideoque particularis quædam Vitæ Ratio, ad hoc obtinendum ineunda esset: Introducendo sanè, tale genus Sanitatis in Animum, quale fuit Herodici in Corpore, cuius meminit Aristoteles; Illum scilicet nihil aliud per totam vitam egisse, quam vt Valetudinem curaret; & proinde ab infinitis rebus abstineret, Corporis interim vsu quasi mulctatus: Vbi si Hominibus Officia Societatis consectari Cordi sit, illa demùm Valetudo maximè est expetenda, quæ quaslibet Mutationes, & Impetus quoscunque ferre & vincere queat: Eodem modo & Animus ille demùm verè & propriè sanus & validus censendus est, qui per plurimas, & maximas Tentationes & Perturbationes perrumpere potest. Ita vt optimè Diogenes dixisse visus sit; qui eas vires Animi laudârit, *quæ non ad cautè Abstinendum, sed ad fortitèr Sustinendum valerent*: Quæque Animi Impetum, etiàm in maximis præcipitijs cohibere possint; Quæque (id quod in Equis benè subactis laudatur) præstent, vt breuissimo spatio, & sistere se, & vertere possint.

Postremò, redarguit idem *Teneritudinem quandam, & Ineptitudinem ad Morigerandum*, in nonnullis ex Antiquissimis Philosophis, & maximè in Veneratione habitis, notatam; Qui nimis facilè se à rebus Ciuilibus subduxerint, vt Indignitatibus & perturbationibus se exuerent;

rent; atque magis, suâ Opinione, illibati, & tanquàm Sacrosancti viuerent: Vbi consentaneum esset, Constantiam Hominis verè Moralis, talem fore, qualem idem Consaluus in Homine Militari requirebat; Nimirùm vt Honor eius contexeretur tanquàm è *Tela crassiore*; minimeque tam tenui, vt quiduis illud vellicare & lacerare possit.

CAPVT II.

Partitio Boni Indiuidualis, *vel* Suitatis, *in* Bonum Actiuum, *&* Bonum Passiuum. *Partitio* Boni Passiui, *in* Bonum Conseruatiuum, *&* Bonū perfectiuum. *Partitio* Boni Communionis, *in* Officia Generalia; *&* Respectiua.

REpetamus igitur iam, & persequamur primùm, *Bonum Indiuiduale*, & *Suitatis*. Illud partiemur, in *Bonum Actiuum*; & *Bonum Passiuum*. Etenim hæc quoque Differentia *Boni* (non absimilis certè illis Appellationibus, quæ Romanis in Oeconomicis erant familiares, *Promi* scilicet, & *Condi*) in vniuersâ Rerum Naturâ impressa reperitur: Præcipuè autem se prodit, in duplici Rerum Creatarum Appetitu; Altero se *Conseruandi* & *Muniendi*; Altero se *Multiplicandi* & *Propagandi*: Atque hic posterior, qui *Actiuus* est, & veluti *Promus*, potentior videtur & dignior; Ille autem prior, qui *Passiuus* est, & veluti *Condus*, inferior censeri potest. Etenim in Vniuersitate Rerum, Natura Cœlestis præcipuè *Agens* est; At Natura Terrestris, *Patiens*. Etiam in Delectationibus

Animantium, maior Voluptas est Generandi, quam Pascendi. In Oraculis quoque Diuinis pronunciatur, *Beatius esse Dare, quam Accipere.* Quin & in Vitâ Communi, nemo inuenitur Ingenio tam molli, & effœminato, quin pluris faciat, aliquid, quod ei in Votis erat, perficere, & ad Exitum perducere, quam Sensualitatem aliquam aut Delectamentum. Atque ista quidem *Boni Actiui* Præeminentia, in immensum exaltatur ex Intuitu Conditionis Humanæ, quod sit & Mortalis, & Fortunæ Ictibus exposita. Nam si in Voluptatibus Hominum, posset obtineri Perpetuitas atque Certitudo, magnum Pretium eis accederet, propter Securitatem & Moram. Quandoquidem autem videmus huc rem recidere; *Magni æstimamus mori tardiùs;* & *Ne glorieris de Crastino; Nescis partum Diei;* mirum minimè est, si omni contentione feramur ad ea, quæ Temporis Iniurias non reformident. Ea verò nulla esse possunt, præter opera nostra; sicut dicitur, *Opera eorum sequuntur eos.* Est & altera Præeminentia *Boni Actiui* haud exigua, indita & sustentata ex eo affectu, qui Humanæ Naturæ, vt Comes Indiuiduus, lateri adhæret; Amor scilicet Nouitatis, aut Varietatis. Ille verò in Sensuum Voluptatibus (quæ *Boni Passiui* Pars sunt vel maxima) angustus admodùm est, nec Latitudinem habet aliquam insignem: *Cogita quamdiù eadem feceris; Cibus, Somnus, Ludus; per hunc Circulum curritur; Mori velle, non tantùm Fortis, aut Miser, aut Prudens, sed etiàm Fastidiosus potest.* At in Actis vitæ nostræ, & Institutis, & Ambitionibus, insignis est Varietas; Eaque multâ cum Voluptate percipitur, dùm Inchoamus, Progredimur, Interquiescimus, regredimur vt Vires augeamus, Appropinquamus, denique Obtinemus, & huiusmodi; Vt verè admodùm dictum sit, *Vita sine proposito, Languida & Vaga est.* Quod simul & Prudentibus & Stultissimis competit, vt ait Salomon; *Pro Desiderio quærit*

Cerebrosus,

Cerebrosus, omnibus immiscet se. Quinetiàm videmus Reges potentissimos, ad cuius nutum, quæcunque sensibus grata sunt, parari possent, nihilominùs procurasse sibi interdùm Desideria Humilia & inania (quemadmodùm Cythara fuit Neroni, *Gladiatoria Commodo, Antonino Aurigatio*, & alia alijs) Quæ tamen ipsis fuerint, omni affluentiâ Voluptatum Sensualium potiora. Tantò Voluptatem maiorem affert, vt Aliquid Agamus, quam vt Fruamur.

Illud interim paulò attentiùs notandum est, *Bonum Actiuum, Indiuiduale*, à *Bono Communionis*, prorsùs differre, quanquàm nonnunquàm Ambo coincidant. Quamuis enim *Bonum istud Indiuiduale, Actiuum*, sæpè Opera Beneficentiæ, (quæ ex *Virtutibus Communionis* est) pariat & producat; illud tamen interest, quod illa Opera ab Hominibus plurimis fiant, non Animo alios Iuuandi, aut Beandi, sed planè propter se, atque potentiam & Amplitudinem propriam. Id quod optimè cernitur, quandò *Bonum Actiuum* in aliquid impingit, quod sit *Bono Communionis* contrarium. Siquidèm Gigantea illa Animi Conditio, quâ abripiuntur magni isti Orbis Terrarum Perturbatores (qualis fuit L. Sylla, & plurimi alij, (licet in Modulo longè minore) qui videntur ad hoc anhelare, vt omnes felices & ærumnosi sint, prout sibi fuerint Amici, vel Inimici; atque vt Mundus tanquàm ipsorum præferat Imaginem; quæ vera est *Theomachia*) hæc inquam ipsa aspirat ad *Bonum Actiuum*, Indiuiduale, saltèm *Apparens*; etsi à *Bono Communionis*, omnium maximè recedat.

At *Bonum Passiuum* partiemur, in *Bonum Conseruatiuum*; & *Bonum Perfectiuum*. Etenim inditus est vnicuique Rei triplex Appetitus, quatenùs ad *Bonum Suitatis, siue Indiuidui*. Primus, vt se *Conseruet*; Secundus, vt se *Perficiat*; Tertius, vt se *Multiplicet* siue *Diffundat*. Atque hic postremus Appetitus, ad *Bonum Actiuum* refertur,

tur, de quo iam modò diximus. Supersunt igitur reliqua tantùm duo, quæ diximus, *Bona*; Ex quibus præcellit *Perfectiuum*. Minus enim quiddam est, Conseruare Rem in suo Statu; Maius verò, eandem ad Naturam Sublimiorem euehere. Reperiuntur siquidem per Res vniuersas, Naturæ aliquæ Nobiliores, ad quarum Dignitatem & Excellentiam, Naturæ Inferiores aspirant; veluti ad Origines & Fontes suos. Sic de Hominibus, non malè cecinit ille;

Igneus est ollis Vigor, & cœlestis Origo.

Homini enim, Assumptio, aut Approximatio ad Diuinam, aut Angelicam Naturam, est Formæ suæ Perfectio. Cuius quidem *Boni Perfectiui*, praua & præpostera Imitatio, Pestis est ipsa Vitæ Humanæ, & Turbo quidam rapidus, qui omnia abripit, & subuertit. Nimirùm, dum Homines, Exaltationis vice Formalis atque Essentialis, cœcâ Ambitione aduolent, ad Exaltationem tantummodò Localem. Quemadmodùm enim Ægri, Remedium Mali sui non inuenientes, de Loco in Locum, Corpus agitant & voluunt; quasi ex Mutatione Loci, à seipsis abscedere, & Internum Malum effugere possint: Eodem modo euenit in Ambitione, vt Homines, Simulachro quodam falso, Naturæ suæ Exaltandæ, abrepti, nihil aliud adipiscantur, quam Loci quandam Celsitudinem & Fastigium.

Bonum verò *Conseruatiuum*, nihil aliud est, quàm *Receptio & Fruitio Rerum Naturæ nostræ congruentium.* Hoc verò *Bonum*, licet maximè sit Simplex, & Natiuum, tamen ex *Bonis* videtur Mollissimum atque Infimũ. Quin & hoc ipsum *Bonum* recipit Differentiam nonnullá; circa quam partìm vacillauit Iudicium Hominũ, partìm omissa est Inquisitio. *Boni* siquidẽ *Fruitionis*, siue, quod vulgò dicitur, *Iucundi* Dignitas, & Cõmendatio, aut in *Sinceritate Fruitionis* sita est; aut in eiusdem *Vigore*: Quorum alterum inducit & præstat *Æqualitas*; alterum autem

autem *Varietas* & *Viciβitudo*: Alterum minorem habet Mixturam Mali; Alterum Impressionem magis fortem, & Viuidam *Boni*. Cæterùm, Horum Vtrum Melius, *Ambigitur*; Dein, Num Natura Humana vtrunque simul apud se retinere possit, *Non Inquiritur*.

Atque quantum ad id, de quo *Ambigitur*, Ventilari cœpit illa Controuersia, inter Socratem & Sophistam quendam. Ac Socrates quidem asserebat, *Felicitatem sitam esse, in Animi Pace constante, & Tranquillitate*; Sophista verò in hoc, *Vt quis multùm Appetat, & multùm Fruatur*. Quin & ab Argumentis delapsi sunt ad Conuitia; Dicente Sophistâ, *Felicitatem Socratis, Stipitis, vel Lapidis esse Felicitatem*; è contrà Socrate, *Sophistæ Felicitatem, Felicitatem esse Scabiosi, qui perpetuò pruriret & Scalperet*. Neque tamen desunt vtrique Sententiæ sua Firmamenta. Nam *Socrati* assentitur vel *Epicuri Schola* ipsa, quæ Virtutis, ad Felicitatem, Partes esse maximas, non diffiteatur. Quod si ita sit, certo certius est, Virtutis maiorem esse Vsum, in Perturbationibus sedandis, quàm in Rebus cupitis adipiscendis. *Sophistæ* autem nonnihil suffragari videtur *Assertio* illa, cuius à nobis Mentio modò facta est, quod videlicet, *Bonum perfectiuum, Bono Conseruatiuo sit superius*; Quippe quia Cupitarum Rerum Adeptiones Naturam videantur sensìm perficere: Quod licet verè non faciant, tamen & Motus ipse in Circulo, Speciem nonnullam præ se fert *Motûs Progreßiui*.

At Secunda *Quæstio* (*Nùm*, scilicet, *Natura Humana, non poßit & Animi Tranquillitatem, & Fruendi vigorem, simul retinere*) ritè diffinita, priorem illam reddit otiosam & superuacaneam. Annon enim videmus haud rarò, Animos nonnullorum, ita factos & compositos, vt Voluptatibus afficiantur vel maximè cùm adsint, & tamen earum iacturam non grauatè ferant? Ita vt Series illa Philosophica; *Non vti, vt non appetas*; *Non appetere*,

petere, vt non metuas; videatur esse Pusilli cuiusdam Animi, & Diffidentis. Sanè, *Doctrinæ* pleræque Philosophorum, videntur esse paulò timidiores, & cauere Hominibus, plusquam Natura Rerum postulat. Veluti, cùm Mortis Formidinem Medendo augent. Etenìm, cùm nihil aliud ferè, Vitam Humanam faciant, quam Mortis quandam Præparationem & Disciplinam, quomodò fieri possit, vt ille Hostis mirum in modum non videatur terribilis, contra quem Muniendi nullus sit Finis? Meliùs Poeta, (vt inter Ethnicos;)

Qui finem Vitæ extremum, inter munera ponat
Naturæ. ———

Similitèr & in omnibus annisi sunt Philosophi, Animum Humanum reddere nimis Vniformem & Harmonicum: Eum Motibus contrarijs & Extremis minimè assuefaciendo. Cuius Caussam arbitror fuisse, quod ipsi Vitæ se priuatæ dedicârunt, à Negotijs, & aliorum Obsequijs, immuni & liberæ. Quin potiùs imitentur Homines Prudentiam Gemmariorum; qui, si fortè in Gemmâ inueniatur Nubecula aliqua, aut Glaciecula, quæ ita posset eximi, vt Magnitudini Lapidis non nimium detrahatur, eam tollunt; Alitèr verò intactam eam relinquunt: Pari ratione, Serenitati Animorum ita consulendum est, vt non destruatur Magnanimitas. Atque de *Bono Indiuiduali*, hactenùs.

Postquàm igitur de *Bono Suitatis* (quod etiàm *Particulare, Priuatum, Indiuiduale*, appellare solemus) iam dixerimus; repetamus *Bonum Communionis*, quod *Societatem* intuetur. Istud nomine *Officij* vocari consueuit: Siquidèm Vocabulum *Officij* magis propriè attribuitur Animo benè disposito erga alios: Vocabulum *Virtutis* Animo intra se rectè formato & composito. Verùm ista Pars, primo intuitu, *Scientiæ Ciuili* deberi videtur: Attamen, si diligentiùs attendas, non ita: Siquidem tractat Regimen & Imperium Vniuscuiusque in Seipsum, neutiquàm

tiquàm verò in Alios. Atque sicut in Architecturâ, alia res est, Postes, Trabes, & cæteras Ædificij Partes efformare, & ad Ædificandi vsum præparare; alia autem easdem ad inuicem aptare & compaginare: Sicut etiàm in Mechanicis, Instrumentum aut Machinam fabricare & conficere, non idem est, quod Fabricatum erigere, mouere, & in opere ponere: Sic *Doctrina* de *Coniugatione ipsâ Hominum in Ciuitate*, siue *Societate*, differt ab eâ, quæ eos reddit ad huiusmodi *Societatis* Commoda, conformes, & benè affectos.

Ista *Pars de Officijs*, etiàm in duas Portiones tribuitur; quarum Altera tractat de *Officio Hominis in Communi*; Altera de *Officijs Specialibus & Respectiuis*, pro singulorum Professione, Vocatione, Statu, Personâ, & Gradu. Harum primam satis excultam, diligenterque à veteribus & alijs explicatam, iam anteà retulimus: Alteram quoque, sparsim quidem tractatam, licet non in Corpus aliquod integrum Scientiæ digestam reperimus. Neque tamen hoc ipsum, quod sparsim tractetur, reprehendimus; quinimò de hoc Argumento, per Partes scribi longè consultius existimamus. Quis enim tantâ fuerit, vel perspicaciâ, vel confidentiâ, vt de *Officijs Peculiaribus & Relatiuis*, singulorum Ordinum & Conditionum, peritè, & ad viuum disceptare, & diffinire possit, aut sustineat? Tractatus autem, qui Experientiam non sapiunt, sed ex Notitiâ Rerum generali, & Scholasticâ, tantummodò deprompti sunt, de Rebus huiusmodi, inanes plerunque euadunt & inutiles. Quamuis enim aliquandò contingat, Spectatorem ea animaduertere, quæ Lusorem fugiant; Atque iactetur Prouerbium quoddam magis audaculum, quam sanum, de Censurâ Vulgi circa Actiones Principum, *Stantem in Valle optimè perlustrare Montem*; Optandum tamen inprimis esset, vt non nisi expertissimus & versatissimus quisque, se huiusmodi Argumentis immisceret. Hominum

num enim Speculatiuorum, in Materijs Actiuis, Lucubrationes, ijs, qui in agendo fuerint exercitati, nihilò meliores videntur, quam Dissertationes Phormionis de Bellis æstimatæ sunt ab Hannibale, qui eas habuit pro Somnijs & Delirijs. Vnum duntaxat Vitium illos occupat, qui de Rebus, ad suum Munus, aut Artem, pertinentibus, Libros conscribunt; quod scilicet in illis ipsis *Spartis* suis ornandis, atque attollendis, modum tenere nesciant.

In hoc genere Librorum, piaculum fôret, non meminisse (Honoris causâ) excellentissimi illius Operis, à Maiestate tuâ elucubrati, *De Officio Regis*. Scriptū enim hoc plurimos intra se cumulauit ac recondidit Thesauros, tam conspicuos, quàm occultos, *Theologiæ, Ethicæ, & Politicæ*; insigni cum aspersione aliarum Artium: Estque, meo iudicio, inter Scripta, quæ mihi perlegere contigerit, præcipuè sanum, & solidum. Non illud vllo loco, aut Inuentionis Feruore æstuat, aut Indiligentiæ Frigore torpet aut dormitat: Non vertigine aliquandò corripitur, vnde in Ordine suo seruando confundatur aut excidat: Non Digressionibus distrahitur, vt illa, quæ nihil ad Rhombum sunt, expatiatione aliquâ flexuosâ complectatur: Non Odoramentorum aut Pigmentorum fucis adulteratur, qualibus illi vtuntur, qui Lectorum potiùs Delectationi, quàm Argumenti Naturæ inseruiunt: Ante omnia verò, Spiritu valet istud Opus, non minùs quam Corpore; vtpote, quod & cum Veritate optimè consentiat, & ad Vsum sit accommodatissimum. Quinetiam Vitio illo, de quo paulò antè diximus (quod si in alio quopiam, in Rege certè, & Scripto de Maiestate Regiâ, tolerandum fuerit) omninò caret; Nempe, quod Culmen & Fastigiū Regium, non immodicè, aut inuidiosè extollat. Siquidem Maiestas tua, Regem non depinxit aliquem, *Assyriæ* aut *Persiæ*, gloriâ, & externo fastu nitentem, & coruscantem; sed verè *Mosem*,

ſem, aut *Dauidem*, Paſtores ſcilicet Populi ſui. Neque verò mihi vnquàm Memoriâ excidet, Dictum quoddam verè Regium, quod in Lite grauiſſimâ terminandâ, Maieſtas tua, pro ſacro illo, quo præditus es, Spiritu, ad Populos regendos pronunciauit; Nimirùm, *Reges iuxta Leges Regnorum ſuorum gubernacula tractare, quemadmodùm & Deus iuxta Leges Naturæ: & æquè rarò prærogatiuam illam ſuam, quæ Leges tranſcendit, ab illis Vſurpandam, ac à Deo videmus vſurpari poteſtatem Miracula patrandi.* Nihilò tamen feciùs, ex Libro illo altero, à Maieſtate tuâ conſcripto, de *Liberâ Monarchiâ*, ſatis omnibus innoteſcit, non minùs Maieſtati tuæ cognitam eſſe, & perſpectam Plenitudinem Poteſtatis Regiæ, atque *Vltimitates* (vt Scholaſtici loquuntur) Iurium Regalium, quam Officij, & Muneris Regij Limites & Cancellos. Non dubitaui igitur in medium adducere, Librum illum, à Maieſtatis tuæ Calamo exaratũ, tanquàm Exemplum primarium & maximè illuſtre, *Tractatuum de peculiaribus & reſpectiuis officijs.* Quo de Libro, quæ à me iam dicta ſunt, dixiſſem profectò, ſi ante Annos mille à Rege quopiam conſcriptus fuiſſet. Neque verò me mouet, Decorum illud, quod vulgò præſcribitur, ne quis coràm laudetur: modò Laudes illæ, nec modum excedant, nec intempeſtiuè, aut nullâ datâ occaſione, tribuantur. Cicero certè, in luculentiſſimâ illâ Oratione ſuâ, pro M. Marcello, nihil aliud agit, quam vt exhibeat Tabulam quandam, ſingulari Artificio depictam, de Laudibus Cæſaris, licet coram ipſo Oratio illa haberetur. Quod & Plinius Secundus fecit erga Traianum. Itaque iam ad Propoſitum reuertamur.

Pertinet porrò ad hanc *Partem de Officijs Reſpectiuis Vocationum, & Profeſsionum ſingularum, Doctrina* alia, tanquam priori Relatiua, ſiue Oppoſita; nimirùm de *Fraudibus, Cautelis, Impoſturis, & Vitijs* ipſarum: Siquidem Deprauationes & Vitia, Officijs & Virtutibus, opponuntur.

tur. Neque omninò de his, in plurimis Scriptis & Tractatibus, silетur; sed sæpè ad illa notanda, saltèm obitèr excurritur. At quo tandem modo? Per Satyram scilicet, & Cynicè, (more Luciani) potiùs quam seriò, & grauitèr. Etenìm, plus operæ impenditur, vt pleraque in Artibus, etiàm vtilia & sana, maligno dente vellicentur, & ad Ludibrium Hominibus exponantur; quam vt quæ, in ijsdem corrupta sunt & vitiosa, secernantur à Salubribus & incorruptis. At optimè Salomon; *Quærenti Derisori Scientiam, ipsa se abscondit, sed studioso fit obuiàm.* Quicunque enim ad Scientiam accedat, animo Irridendi & Aspernandi, inueniet proculdubiò quæ cauilletur plurima, ex quibus verò doctior fiat, perpauca. Verùm, Tractatio huius, de quo loquimur, Argumenti, grauis & prudens, atque cum integritate quâdam, & sinceritate coniuncta, inter munitissima Virtutis ac Probitatis Propugnacula, videtur numeranda. Nam sicut fabulosè perhibetur de *Basilisco*, si primus quempiam conspexerit, illicò Hominem perimit; si quis illum prior, Basiliscus perit: pari ratione, Fraudes, Imposturæ, & malæ Artes, si quis eas prior detexerit, nocendi Facultate priuantur; quod si illæ præuenerint, tum verò, non aliàs, periculum creant. Est itaque quod gratias agamus *Macciauello*, & huiusmodi Scriptoribus, qui apertè & indissimulantèr proferunt, quid Homines facere soleant, non quid debeant. Fieri enim nullo modo potest, vt coniungatur *Serpentina* illa *Prudentia* cum *Innocentiâ Columbinâ*, nisi quis Mali ipsius Naturam penitùs pernoscat. Absque hoc enim, deerunt Virtuti sua Præsidia & Munimenta. Imò, neque vllo modo possit Vir bonus & probus, malos & improbos corrigere & emendare, nisi ipse priùs omnia Malitiæ Latibula & Profunda explorauerit. Etenim, qui iudicio planè corrupto sunt, & deprauato, hoc habent, vt præsupponant, Honestatem in Hominibus,

nibus, ab Inscitiâ, & Simplicitate quâdam Morum oriri: atque ab eo tantùm, quod fides habeatur Concionatoribus, & Pædagogis; item Libris, Præceptis Moralibus, & ijs, qui vulgò prædicantur & decantantur, Sermonibus. Adeò vt, nisi planè perspiciant, Opiniones suas prauas, ac corrupta & detorta Principia, non minùs illis, qui hortantur & admonent, quam sibi ipsis, esse explorata, & cognita; Probitatem omnem Morum & Consiliorũ aspernentur: Iuxta Oraculum illud Salomonis mirabile; *Non recipit Stultus Verba Prudentiæ, nisi ea dixeris, quæ versantur in Corde eius.* Hanc autem Partem, de *Cautelis*, & *Vitijs Respectiuis*, inter *Desiderata* numeramus; eamque nomine *Satyræ Seriæ*, siue *Tractatûs de Interioribus Rerum*, appellabimus.

Etiàm ad *Doctrinam De Officijs respectiuis*, pertinent *Officia Mutua*, inter Maritum & Vxorem, Parentes & Liberos, Dominum & Seruum: Similitèr Leges Amicitiæ, & Gratitudinis: Nec-non Ciuiles Obligationes Fraternitatum, Collegiorum; etiàm Vicinitatis; ac Similium: Verùm intelligatur hoc sempèr, illa istic tractari, non quatenùs sunt Partes *Societatis Ciuilis*, (Id enim ad *Politicam* refertur,) sed quatenùs Animi singulorum, ad illa *Societatis Vincula* tuenda, instrui & prædisponi debeant.

At *Doctrina de Bono Communionis* (quemadmodùm & illa de *Indiuiduali*) *Bonum* tractat, non tantùm simplicitèr, sed & comparatè: Quò spectat Officia perpendere, inter Hominem & Hominem; inter Casum & Casum; inter Priuata & Publica; inter Tempus præsens & futurum. Sicut videre est, in Animaduersione illâ seuerâ, & atroci L. Bruti, contra Filios suos, illam à plerisque in Cœlum laudibus efferri; At alius quispiam dixit;

Infelix, vtcunque ferent ea Fata Minores.

Idipsum licet intueri, in Cœnâ illâ, ad quam inuitati

ſunt M. Brutus, C. Caſſius, & alij. Illic enim, cùm ad Animos explorandos, circa Conſpirationem in Caput Cæſaris intentatam, Quæſtio aſtutè mota eſſet, (*Num licitum foret Tyrannum occidere?*) Ibant Conuiuæ in Opiniones diuerſas; Dum Alij dicerent, planè licere, *Quod Seruitus vltimum eſſet Malorum:* Alij minimè, *Quod Tyrannis minùs exitialis eſſet, quam Bellum Ciuile.* Tertium autem Genus, veluti ex Scholâ Epicuri aſſerebat, *Indignum eſſe Prudentes periclitari pro Stultis.* Verùm plurimi ſunt Caſus de *Officijs Comparatis*; inter quos frequentèr ille interuenit; *Vtrùm, à Iuſticiâ deflectendum ſit, propter ſalutem Patriæ, aut huiuſmodi aliquod inſigne Bonum in futuro?* Circa quam Iaſon Theſſalus dicere ſolebat; *Aliqua ſunt iniuſtè facienda, vt Multa iuſtè fieri poßint:* Verùm Replicatio in promptu eſt; *Authorem præſentis Iuſticiæ habes; Sponſorem futuræ non habes.* Sequantur Homines, quæ in præſentiâ bona & iuſta ſunt; futura Diuinæ Prouidentiæ remittentes. Atque circa *Doctrinam de Exemplari*, ſiue de *Bono*, hæc dicta ſint.

Caput

CAPVT III.

Partitio Doctrinæ de Culturâ Animi; *in* Doctrinam de Characteribus Animorum; De Affectibus; *&* De Remedijs *siue* Curationibus. *Appendix* Doctrinæ *eiusdem, de* Congruitate inter Bonum Animi, & Bonum Corporis.

NVnc igitur, postquàm de *Fructu Vitæ*, (Sensu intelligimus Philosophico) verba fecerimus; superest, vt de *Culturâ Animi*, quæ ei debetur, dicamus: Sine quâ, Pars prior, nihil aliud videtur, quàm Imago quædam, aut Statua, pulchra quidem Aspectu, sed Motu & Vitâ destituta. Cui Sententiæ Aristoteles ipse disertis Verbis suffragatur; *Necesse est igitur de Virtute dicere, & quid sit, & ex quibus gignatur. Inutile enim ferè fuerit, Virtutem quidem nosse, acquirendæ autem eius modos & vias ignorare. Non enim de virtute tantùm, quâ specie sit, quærendum est, sed & quomodò sui copiam faciat; vtrunque enim volumus, & rem ipsam nosse, & eius compotes fieri: Hoc autẽ ex voto non succedet, nisi sciamus, & ex quibus, & quo modo.* Verbis adeò expressis, atque etiàm iteratò, hanc Partem inculcat; quam tamẽ ipse non persequitur. Hoc similitèr illud est, quod Cicero Catoni Iuniori, veluti Laudem non vulgarem, attribuit; quod scilicet Philosophiã amplexus esset, *Non disputandi caussâ, vt magna pars, sed ita viuendi:* Quamuis autem, pro temporum, in quibus viuimus, socordiâ, paucis curæ sit, vt Animum sedulò colant, & componant; & Vitæ Rationem, ad Normam aliquam instituant (secundum illud Senecæ, *De partibus*

bus Vitæ quisque deliberat; de Summâ nemo; Adeò vt hæc Pars censeri possit superuacua) illud tamen minimè nos mouet, vt eam intactam relinquamus, quin potiùs cum illo Hippocratis Aphorismo concludimus; *Qui graui Morbo correpti, dolores non sentiunt, ijs Mens ægrotat*. Medicinâ illis Hominibus opus est, non solùm ad curandum Morbum, sed ad Sensum expergefaciendum. Quod si quis obijciat, Animorum Curationem, Theologiæ Sacræ Munus esse, verissimum est quod asserit; Attamen *Philosophiam Moralem* in Famulitium Theologiæ recipi, instar Ancillæ Prudentis, & Pedissequæ fidelis, quæ ad omnes eius nutus præstò sit, & ministret, quid prohibeat? Etenim quemadmodùm in Psalmo habetur, quod *Oculi Ancillæ perpetuò ad manus Dominæ respiciunt*; cùm tamen minimè dubium sit, quin haud pauca Ancillæ Iudicio & Curæ relinquantur; Eodem modo & *Ethica* obsequium *Theologiæ* omninò præstare debet, ejusque Præceptis morigera esse; ita tamen vt & ipsa, intra suos limites, haud pauca sana & vtilia Documenta, continere possit.

Hanc igitur Partem, (quandò Præstantiam eius in Animo recolo) in *Corpus Doctrinæ* nondùm redactam, non possum non vehementer mirari. Eam igitur, ex more nostro, cùm inter *Desiderata* collocemus; aliquâ ex parte adumbrabimus.

Ante omnia igitur in hâc re (sicut & in vniuersis, quæ spectant ad Practicam) ratio nobis est subducenda, quid in nostrâ sit Potestate, quid non. In altero enim datur Alteratio, in altero verò Applicatio tantùm. Agricolæ nullum est Imperium, aut in Naturam Soli, aut in Aeris Temperies; Itidèm nec Medico, aut in Crasin & Constitutionem Naturalem Ægri, aut in Accidentium Varietatem. At in *Cultura Animi*, & Morbis eius persanandis, tria in Considerationem veniunt; *Characteres diuersi Dispositionum; Affectus; & Remedia*. Quemadmodùm

admodùm & in Corporibus medicandis proponuntur illa tria; *Complexio,* siue *Constitutio Ægri*; *Morbus*; & *Curatio.* Ex illis autem tribus, postremum tantùm in nostrâ potestate situm est; priora duo non item. Verùm & in illis ipsis, quæ in Potestate nostrâ non sunt, non minùs diligens facienda est Inquisitio, quam in illis, quæ potestati nostræ subijciuntur. Etenim illorum perspicax, & accurata Cognitio, substernenda est *Doctrinæ de Remedijs*, vt eadem commodiùs & feliciùs applicentur. Neque enim Vestis Corpori aptari possit, nisi Mensura Corporis antè excipiatur.

Primus igitur Articulus, *Doctrinæ de Culturâ Animi*, versabitur circa *diuersos Characteres Ingeniorum* siue *Dispositionum.* Neque tamen loquimur de vulgatis illis Propensionibus in Virtutes & Vitia; aut etiàm in Perturbationes, & Affectus: sed de magis Intrinsecis, & Radicalibus. Sanè subijt Animum, etiàm in hâc Parte, nonnunquàm Admiratio, quod à *Scriptoribus*, tam *Ethicis*, quam *Politicis*, vt plurimùm neglecta, aut prætermissa sit; cùm vtrique Scientiæ, clarissimum Luminis Iubar affundere possit. In *Traditionibus Astrologiæ*, non inscitè omninò distincta sunt Ingenia, & Dispositiones Hominum, ex Prædominantijs Planetarum; quod Alij à Naturâ facti sint *ad Contemplationes*; Alij ad *Res Ciuiles*; Alij *ad Militiam*; Alij *ad Ambitum*; Alij *ad Amores*; Alij *ad Artes*; Alij *ad Genus Vitæ varium.* Itèm apud *Poetas* (Heroicos, Satyricos, Tragicos, Comicos) sparguntur vbique Simulachra Ingeniorum, licet ferè cum excessu, & præter modum Veritatis. Quin & hoc ipsum Argumentum, de *Diuersis Characteribus Ingeniorum*, est ex ijs rebus, in quibus Sermones Hominum Communes (quod valdè rarò, interdùm tamen contingit) Libris ipsis sunt prudentiores. At longè optima huius Tractatûs Supellex & Sylua, peti debet ab *Historicis* prudentioribus; Neque tamen ab

Elogijs

Elogijs tantùm, quæ ſub Obitum Perſonæ alicuius illuſtris, ſubnectere ſolent; ſed multò magis ex Corpore integro *Hiſtoriæ*, quoties huiuſmodi Perſona, veluti Scenam conſcendat. Illa enim intertexta Imago, potior videtur Deſcriptio, quàm Elogij Cenſura: Qualis habetur apud T. Liuium, *Africani*, & *Catonis Maioris*; Apud Tacitum, *Tiberij*, *Claudij*, & *Neronis*; Apud Herodianum, *Septimij Seueri*; Apud Philippum Comineum, *Lodouici vndecimi* Gallorum Regis; Apud Franciſcum Guicciardinum, *Ferdinandi Hiſpani*, *Maximiliani Cæſaris*, & *Leonis*, & *Clementis*, Pontificum. Iſti enim Scriptores, harum Perſonarum, quas ſibi depingendas delegerunt, Effigies, quaſi perpetuò intuentes, nunquam ferè Rerum Geſtarum ab ipſis Mentionem faciunt, quin & aliquid inſupèr de Naturâ ipſorum inſpergant. Etiàm nonnullæ, in quas incidimus, *Relationes de Conclauibus Pontificum*, Characteres de Moribus Cardinalium bonos exhibuerunt: ſicut & Literæ Legatorum, de Conſiliarijs Principum. Fiat itaque ex eâ, quam diximus, Materiâ, (quæ certè fertilis eſt & copioſa) Tractatus diligens, & plenus. Neque verò volumus, vt *Characteres* iſti in Ethicis (vt fit apud Hiſtoricos, & Poetas, & in Sermonibus Communibus,) excipiantur, tanquàm Imagines Ciuiles integræ; ſed potiùs vt Imaginum ipſarum Lineæ, & Ductus magis ſimplices; quæ inter ſe compoſitæ & commixtæ quaſcunque Effigies conſtituunt; Quot & quales eæ ſint, & quomodò inter ſe connexæ, & ſubordinatæ; vt fiat tanquam artificioſa & accurata Ingeniorum & Animorum Diſſectio; atque vt Diſpoſitionum, in Hominibus Indiuiduis, Secreta prodantur, atque ex eorum Notitiâ, Curationum Animi Præcepta rectiùs inſtituantur.

Neque verò *Characteres Ingeniorũ*, ex Naturâ impreſſi, recipi tantùm in hunc Tractatum debent; ſed & illi, qui aliàs Animo imponuntur, ex *Sexu*, *Ætate*, *Patriâ*, *Valetudine*,

letudine, *Formâ*, & ſimilibus: Atque inſupèr illi, qui ex *Fortunâ*; veluti *Principum*, *Nobilium*, *Ignobilium*, *Diuitum*, *Pauperum*, *Magiſtratuum*, *Idiotarum*, *Felicium*, *Ærumnoſorum*, & huiuſmodi. Videmus enim Plautum, Miraculi loco habere, quod Senex quis ſit Beneficus; *Benignitas huius, vt Adoleſcentuli eſt*. D. autem Paulus, Seueritatem Diſciplinæ erga Cretenſes præcipiens (*Increpa eos durè*) Ingenium Gentis ex Poetâ accuſat, *Cretenſes ſempèr Mendaces, malæ Beſtiæ, Ventres pigri*. Saluſtius, id in Regum Ingenijs notat, quod apud eos frequens ſit, Contradictoria appetere; *plerunq; Regiæ voluntates, vt vehementes ſunt, ſic mobiles, ſæpeq; ipſæ ſibi aduerſæ*. Tacitus obſeruat Honores & Dignitates Ingenia Hominũ in deterius ſæpiùs flectere, quam in melius; *Solus Veſpaſianus mutatus eſt in melius*. Pindarus illud animaduertit, Fortunam ſubitam & indulgentẽ, Animos plerunque eneruare, & ſoluere; *Sunt, qui magnã felicitatem concoquere non poſſunt*. Pſalmus innuit, facilius eſſe Modum adhibere & Temperamentum, in Fortunæ Statu, quam in Incremento; *Diuitiæ ſi affluant, nolite Cor apponere*. De ſimilibus quibuſdam Obſeruationibus, ab Ariſtotele in *Rhetoricis*, Mentionem obitèr factam, non inficior; Necnon in aliorum Scriptis nonnullis ſparsìm; Verùm nunquàm adhùc incorporatæ fuerunt in *Moralem Philoſophiam*; Ad quam principalitèr pertinent; Non minùs certè quam ad *Agriculturam*, Tractatus de Diuerſitate Soli & Glebæ; Aut ad *Medicinam*, Tractatus de Complexionib' aut Habitibus Corporum diuerſis. Id autem nunc tandem fieri oportet, niſi fortè imitari velimus Temeritatem Empiricorum, qui ijſdem vtuntur Medicamentis, ad Ægrotos omnes, cuiuſcunque ſint Conſtitutionis.

Sequitur *Doctrinam de Characteribus*, *Doctrina de Affectibus, & perturbationibus*; qui loco Morborum Animi ſunt, vt iam dictum eſt. Quemadmodùm enim Politici priſci, de Democratijs dicere ſolebant; Quod

Populus esset Mari ipsi similis, Oratores autem Ventis; Quia sicut *Mare* per se placidum fôret & tranquillum, nisi à *Ventis* agitaretur & turbaretur; sic & *Populus* esset Naturâ suâ pacatus & tractabilis, nisi à *seditiosis Oratoribus* impelleretur, & incitaretur: Similitèr verè affirmari possit, *Naturam Mentis Humanæ*, sedatam fôre, & sibi constantem; si *Affectus* tanquàm *Venti*, non tumultuarentur, ac omnia miscerent. Et hîc rursùs subijt noua Admiratio, Aristotelem, qui tot Libros de *Ethicis* conscripsit, *Affectus*, vt membrum *Ethicæ* Principale, in illis non tractasse; In *Rhetoricis* autem, vbi tractandi interueniunt secundariò (quatenùs scilicet Oratione cieri aut commoueri possint) locum illis reperisse: (In quo tamen loco, de ijs, quantùm tam paucis fieri potuit, acutè & benè disseruit:) Nam Disceptationes eius de *Voluptate* & *Dolore*, huic Tractatui nullo modo satisfaciunt: Non magis, quam qui de Luce & *Lumine tantùm* scriberet, de *Particularium Colorum Naturâ* scripsisse diceretur: Siquidem *Voluptas* & *Dolor* erga *Affectus particulares* ita se habent, vt *Lux* erga *Colores*. Meliorem certè in hoc Argumento (quatenùs ex his quæ nunc extant conijcere liceat) diligentiam adhibuerunt Stoici; attamen talem, quæ potiùs in Diffinitionum Subtilitate, quam in Tractatu aliquo pleno, & fuso, consisteret. Equidem reperio etiàm Libellos quosdam elegantes, de nonnullis ex *Affectibus*; veluti de *Irâ*, *de inutili verecundiâ*, & alijs perpaucis. Sed si verum omninò dicendum sit, Doctores huius *Scientiæ* præcipui sunt *Poetæ*, & *Historici*; In quibus ad viuum depingi & dissecari solet, Quomodò *Affectus* excitandi sunt & accendendi? Quomodò leniendi & sopiendi? Quomodò rursùs continendi ac refrænandi, ne in Actus erumpant? Quomodò itidem se, licet compressi & occultati, prodant? Quas Operationes edant? Quas Vices subeant? Qualitèr sibi mutuò implicentur? Qualitèr inter se digladientur & oppo-

opponantur? & innumera huius generis. Inter quæ hoc vltimum plurimi est vsûs, in *Moralibus* & *Ciuilibus*; *Qualitèr* (inquam) *Affectus Affectum in ordinem cogat; & alterius auxilio, ad alterum subiugandum, vti liceat?* Venatorum & Aucupum more, qui Bestiæ operâ ad Bestias, Volucris alicuius ad Volucres capiendas, vtuntur: Quod fortassè alitèr ex sese, absque Brutorum Auxilio, Homo tam facilè præstare non possit. Quin & hoc Fundamento nititur, excellens ille, & per omnia patens, vsus in Ciuilibus, *Præmij* & *Pœnæ*; quæ Rerumpub. Columen sunt; cùm *Affectus* illi prædominantes, *Formidinis* & *Spei*, alios omnes *Affectus* noxios coerceant & supprimant. Etiàm, sicut in Regimine Statûs, non raró fit, vt Factio Factione in Officio contineatur; similitèr fit & in Regimine Mentis interno.

Peruenimus nunc ad illa, quæ in nostrâ sunt potestate, quæque operantur in Animum, Voluntatemque & Appetitum afficiunt, & circumagunt; ideoque ad immutandos Mores plurimùm valent. Quâ in Parte debuerant Philosophi strenuè & gnauitèr inquirere, *De Viribus & Energiâ Consuetudinis, Exercitationis, Habitûs, Educationis, Imitationis, Æmulationis, Conuictûs, Amicitiæ, Laudis, Reprehensionis, Exhortationis, Famæ, Legum, Librorum, Studiorum*, & si quæ sunt alia. Hæc enim sunt illa, quæ regnant in *Moralibus*; Ab istis Agentibus Animus patitur & disponitur; Ab istis, veluti Ingredientibus, conficiuntur Pharmaca, quæ ad conseruandam, & recuperandam Animi Sanitatem conducant; quatenùs Remedijs Humanis, id præstari possit. Ex quorum Numero vnum aut alterum seligemus, in quibus paululùm immoremur, vt reliquis sint Exemplo. *De Consuetudine* igitur, & *Habitu*, pauca delibabimus.

Opinio illa Aristotelis, planè mihi videtur, Angustias quasdam Contemplationis, & Negligentiam sapere: cùm asserit, in illas Actiones, quæ Naturales sunt, *Consuetudinem*

ſuetudinem nihil poſſe : Exemplo vſus ; *Quod ſi Lapis millies proijciatur in altum, ne Inclinationem quidem ſponte aſcendendi acquirit* : Quinetiàm, quod *Sæpiùs videndo, aut Audiendo, nihilò meliùs aut videmus, aut audimus.* Quamuis enim hoc teneat in aliquibus, vbi Natura eſt peremptoria (cuius Rei Cauſſas reddere in præſentiâ non vacat) alitèr tamen in illis fit, in quibus Natura, ſecundum Latitudinem quandam, patitur Intentionem & Remiſſionem. Sanè videre potuit, *Chirothecam* paulò arctiorem, manui ſæpiùs inducendo, laxiorem reddi ; *Baculum* vſu & morâ in Contrarium Flexûs ſui Naturalis incuruari, & in eodem Statu paulò poſt durare ; *Vocem* exercitando, magis fieri robuſtam & ſonoram ; *Frigora, Æſtúmque conſuetudine* tolerari ; & eiuſdem generis complura. Quæ quidem poſteriora duo Exempla propiùs accedunt ad rem, quam quæ ab ipſo adducta ſunt. Attamen, vtcunque hoc ſe habeat, quò magis verum fuerit, *Tam virtutes, quam vitia, in Habitu conſiſtere* ; eò magis ei contendendum fuerat, vt Normas præſcriberet, quomodò huiuſmodi Habitus fuerint acquirendi, aut amouendi. Plurima ſiquidem confici poſſint Præcepta, de prudenti Inſtitutione Exercitationum Animi, non minùs quam Corporis. Illorum paucula recenſebimus.

Primum erit, vt iam à Principio caueamus, à *Penſis, vel magis arduis, vel magis puſillis*, quam res poſtulat : Nam ſi Oneris nimium imponatur, apud Ingenium mediocre, benè Sperandi Alacritatem obtundes ; apud Ingenium fiduciæ plenum, Opinionem concitabis, quâ plus ſibi polliceatur, quam præſtare poſſit ; Quod ſecum trahit Socordiam. In vtroque autem Ingenij Temperamento, fiet vt Experimentum Expectationi non ſatisfaciat : Id quod Animum ſempèr deijcit, & confundit. Quod ſi penſa leuiora fuerint, magna inducitur, in progreſſionis Summâ, Iactura.

Secundum

Secundum erit, vt ad *exercendam Facultatem aliquam, quò Habitus comparetur, duo* inprimis *Tempora obseruentur*: Alterum, quandò Animus optimè fuerit ad Rem dispositus; Alterum, quandò pessimè: Vt ex priore, plurimùm in viâ promoueamus; ex posteriore, Nodos Obicesque Animi contentione strenuâ deteramus: vnde Tempora Media facilè & placidè labentur.

Tertium erit illud Præceptum, cuius Aristoteles obitèr meminit; *Vt totis viribus* (citra tamen Vitium) *nitamur in contrarium illius, ad quod Naturâ maximè impellimur*; Sicut cùm in aduersum Gurgitis remigamus; Aut Baculum incuruum, vt rectum fiat, in contrarium flectimus.

Quartum Præceptum ex illo Axiomate pendet, quod verissimum est; *Animum ad quæcunque feliciùs trahi & suauiùs, si illud, quò tendimus, in Intentione operantis, non sit principale, sed tanquàm Aliud Agendo superetur*; quoniàm ita fert Natura, vt Necessitatem & Imperium durum fermè oderit. Sunt & alia multa, quæ vtilitèr præcipi possint, de Regimine *Consuetudinis*: *Consuetudo* enim, si prudentèr & peritè inducatur, fit reuerà (vt vulgò dicitur) *Altera Natura*: Quod si imperitè, & fortuitò administretur, erit tantùm *Simia* Naturæ; quæ nihil ad viuum imitetur, sed inscitè tantùm, & defor-mitèr.

Similitèr, si de *Libris & Studijs*, eorumque ad *Mores* Virtute & Influentiâ, verba facere vellemus; num-nam desunt plurima Præcepta, & Consilia fructuosa, eò spectantia? Annon vnus ex Patribus, magnâ cum Indignatione, *Poesim* appellauit *Vinum Dæmonum*; cùm reuerà progignat, plurimas Tentationes, Cupiditates, & Opiniones vanas? Annon prudens admodùm, & digna, quæ benè perpendatur, est Sententia Aristotelis, *Iuuenes non esse idoneos Moralis philosophiæ Auditores*; quia in illis Perturbationum Æstuatio nondùm sedata est, nec

Tempore & Rerum Experientiâ consopita? Atque vt verum dicamus, Annon ideò fit, vt Scriptorum priscorum præstantissimi Libri, & Sermones (quibus ad Virtutem Homines efficacissimè inuitati sunt; tam *Augustam* eius *Maiestatem* omnium Oculis repræsentando; quam Opiniones populares, in Virtutis Ignominiam, tanquàm *Habitu Parasitorum* indutas, derisui propinando) tam parum prosint, ad Vitæ Honestatem, & Mores prauos corrigendos, quia perlegi & reuolui non consueuerunt, à Viris Ætate & Iudicio maturis, sed pueris tantùm & Tyronibus relinquuntur? Annon & hoc verum est, Iuuenes multò minùs *Politicæ*, quam *Ethicæ*, Auditores idoneos esse, antequàm *Religione*, & *Doctrinâ de Moribus* & *Officijs*, planè imbuantur; ne fortè Iudicio deprauati & corrupti, in eam Opinionem veniant, non esse Rerum Differentias Morales veras & solidas; sed Omnia ex Vtilitate, aut Successu metienda? Sicut Poeta canit;

Prosperum & felix Scelus Virtus Vocatur.

Et rursùs,

Ille Crucem pretium Sceleris tulit, hic Diadema.

Ac Poetæ quidem hæc Satyricè, & per Indignationẽ loqui videntur: At *Libri* nonnulli *politici*, idem seriò & positiuè supponunt. Sic enim Macciauello dicere placet, *Quod si contigisset Cæsarem Bello superatum fuisse, Catilinâ ipso fuisset odiosior*: Quasi verò nihil interfuisset, præter fortunam solam, inter Furiam quandam, ex Libidine & Sanguine conflatam; atque Animum excelsum, & inter Homines Naturales, maximè omnium (si Ambitio abfuisset) suspiciendum. Videmus etiàm, ex hoc ipso, quam necessarium sit, Homines, *Doctrinas pias* & *Ethicas*, antequàm *Politicam* degustent, plenis faucibus haurire: Nimirùm, quod qui in Aulis Principum, & Negotijs Ciuilibus, à teneris (vt aiunt) Vnguiculis innutriti sunt, nunquàm ferè sinceram & internam Mo-

rum Probitatem assequantur; quantò minùs si accesserit etiàm Librorum Disciplina? Porrò, & in Documentis ipsis Moralibus, vel saltem aliquibus eorum, annon Cautio paritèr est adhibenda, ne inde fiant Homines pertinaces, arrogantes, & insociabiles, iuxta illud Ciceronis de M. Catone; *Hæc Bona, quæ videmus, diuina & egregia, ipsius scitote esse Propria; quæ nonnunquàm requirimus, Ea sunt omnia, non à Naturâ, sed à Magistris.* Sunt & Axiomata alia complura, de ijs, quæ à *Studijs & Libris*, Hominum Animis ingenerantur. Verum est enim quod dicit ille, *Abeunt Studia in Mores*: Quod paritèr affirmandum, de cæteris illis Rebus, *Conuictu, Famâ, Legibus patrijs*, & reliquis, quas paulò antè recensuimus.

Cæterùm *Animi* quædam est *Cultura*, quæ adhùc magis accurata, & elaborata videtur, quam reliquæ. Nititur autem hoc Fundamento; *Quod omnium Mortalium Animi, certis temporibus, reperiantur in statu perfectiore; alijs, in statu magis deprauato.* Huius igitur Culturæ Intentio fuerit & Institutum, vt *Bona* illa *tempora* foueantur; *Praua* verò, tanquàm ex Kalendario deleantur, & expungantur. Ac *bonorum* quidem *Temporum Fixatio* duobus modis procuratur; *Votis*, aut saltèm *Constantissimis Animi Decretis*; & *Obseruantijs*, atque *Exercitationibus*: quæ non tantum in se valent, quantum in hoc, quod Animum in Officio, & Obedientiâ iugitèr contineant. *Malorum Temporum Obliteratio*, duplici itidèm ratione perfici potest; *Redemptione aliquâ*, vel *Expiatione præteritorum*; & *Nouo Vitæ Instituto*, veluti *de Integro*. Verùm hæc Pars, ad Religionem planè spectare videtur; Nec mirum, cùm *Moralis Philosophia* vera & genuina (sicut antè dictum est) Ancillæ tantùm vices erga Theologiam suppleat.

Quamobrem, concludemus hanc Partem de *Culturâ Animi*, cum eo *Remedio*, quod omnium est maximè

Compen-

Compendiosum, & Summarium; & rursùs maximè Nobile & Efficax, quo Animus ad Virtutem efformetur, & in Statu collocetur Perfectioni proximo. Hoc autem est, *Vt Fines Vitæ Actionumque deligamus, & nobis ipsis proponamus, rectos, & Virtuti congruos; qui tamen tales sint, vt eos assequendi nobis aliquatenùs suppetat Facultas.* Si enim hæc duo supponantur; vt & *Fines Actionum sint honesti, & boni*; & *Decretum Animi de ijs assequendis, & obtinendis, fixum* sit & *Constans*; sequetur, vt continuò vertat & efformet se Animus, vnâ operâ, in Virtutes omnes. Atque hæc certè, illa est Operatio, quæ *Naturæ ipsius Opus* referat; cùm reliquæ, quæ diximus, videantur esse solummodò sicut *Opera Manûs*. Quemadmodùm enim *Statuarius*, quandò Simulachrum aliquod sculpit aut incîdit, illius solùmmodò Partis Figuram effingit, circa quam Manus occupata est, non autem cæterarum: (veluti si Faciem efformet, Corpus reliquum rude permanet & informe Saxum, donec ad illud quoque peruenerit;) Econtrà verò *Natura*, quandò Florem molitur, aut Animal, Rudimenta Partium omnium simul parit, & producit: Eodem modò, quandò Virtutes Habitu acquiruntur, dum Temperantiæ incumbimus, ad Fortitudinem, aut reliquas parùm proficimus: quandò autem *Rectis & honestis Finibus*, nos dedicauerimus penitùs, & deuouerimus, quæcunque fuerit virtus, quam Animo nostro commendauerint, & imperauerint Fines illi, reperiemus nos iamdudùm imbutos, & prædispositos Habilitate & propensione nonnullâ, ad eam assequendam & exprimendam. Atque hic possit esse Status ille Animi, qui egregiè ab Aristotele describitur; & ab eo, non *Virtutis*, sed *Diuinitatis* cuiusdam Charactere insignitur. Ipsa eius Verba hæc sunt; *Immanitati autem consentaneum est, opponere eam, quæ supra Humanitatem est, Heroicam* siue *Diuinam Virtutem.* Et paulò post, *Nam vt Feræ,*

ræ, neque Vitium, neque Virtus est, sic neque Dei. Sed hic quidem Status, altius quiddam Virtute est; ille aliud quiddam à vitio. Plinius certè Secundus, ex Licentiâ Magniloquentiæ Ethnicæ, Traiani Virtutem, Diuinæ, non tanquàm Imitamentum, sed tanquàm Exemplar, proponit, cùm ait; *Opus non esse Hominibus, alias ad Deos preces fundere, quam vt benignos æquè & propitios se Dominos Mortalibus præstarent, ac Traianus præstitisset.* Verùm hæc profanam Ethnicorum Iactantiam sapiunt, qui Vmbras quasdam Corpore maiores prensabant. At Religio vera, & Sancta Fides Christiana, rem ipsam petit; Imprimendo Animis Hominum Charitatem, quæ appositissimè *Vinculum perfectionis* appellatur, quia Virtutes omnes simul colligat, & reuincit. Sanè elegantissimè dictum est à Menandro, de *Amore Sensuali*, qui *Diuinum* illum perperàm imitatur; *Amor, melior Sophistâ læuo, ad Humanam Vitam.* Quibus innuit, Morum Decus meliùs ab Amore efformari, quam à Sophistâ & præceptore inepto, quem *Læuum* appellat. Siquidem vniuersis suis operosis Regulis & Præceptionibus, Hominem tam dextrè & expeditè effingere nequeat, vt seipsum & in pretio habeat, & se bellè in omnibus componat, quam Amor facit. Sic proculdubiò, si Animus cuiuspiam, feruore *Charitatis* veræ, incendatur, ad maiorem Perfectionem euehetur, quam per Vniuersam *Ethicam Doctrinam*; Quæ *Sophistæ* profectò habet Rationem, si cum alterâ illâ conferatur. Quinetiàm, sicut Xenophon rectè obseruauit, *Cæteros Affectus, licet Animum attollant, eum tamen distorquere & discomponere, per Ecstases & Excessus suos; Amorem verò solum, eum simul & dilatare, & componere.* Sic omnes aliæ Humanæ, quas admiramur, Dotes, dum Naturam in maius exaltant, Excessui interìm sunt obnoxiæ; Sola autem *Charitas* non admittit Excessum. Angeli, dum ad Potentiam, Diuinæ parem, aspirarent, præuari-

cati sunt & ceciderunt: *Ascendam & ero similis Altissimo.* Homo dum ad Scientiam, Diuinæ parem, aspiraret, præuaricatus est, & lapsus: *Eritis sicut Dij, scientes Bonum & Malum.* Verùm ad Similitudinem, Diuinæ *Bonitatis*, aut *Charitatis*, aspirando, nec Angelus, nec Homo, vnquàm in Periculum venit, aut veniet. Imò ad hanc ipsam *Imitationem* etiàm inuitamur; *Diligite Inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos, & orate pro persequentibus, & calumniantibus vos, vt sitis Filij patris vestri, qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super Bonos & Malos, & pluit super Iustos & Iniustos.* Quin & in ipso Archetypo Naturæ Diuinæ, verba sic collocat Religio Ethnica (*Optimus, Maximus;*) Scriptura autem Sacra pronunciat; *Misericordia eius super omnia Opera eius.*

Hanc itaque *Moralis Doctrinæ* Partem, de *Georgicis Animi*, iam absoluimus. In quâ, si ex intuitu Portionum eius, quas perstrinximus, quis existimet, Operam nostram in hoc tantummodò sitam esse, vt ea in *Artem* seu *Doctrinam* redigeremus, quæ ab alijs Scriptoribus prætermissa sint, tanquam vulgata & obuia, & per se satis clara & perspicua; suo Iudicio liberè vtatur. Interìm illud meminerit, quod ab initio monuimus, propositum à Nobis esse, non Rerum Pulchritudinem, sed vsum & Veritatem sectari. Recordetur etiàm paulispèr Commentum illud Parabolæ antiquæ, de *Geminis Somni portis.*

Sunt geminæ Somni portæ, quarum altera fertur
Cornea, quâ veris facilis datur Exitus vmbris;
Altera candenti perfecta nitens Elephanto,
Sed falsa ad Cœlum mittunt Insomnia Manes.

Insignis sanè Magnificentia *Portæ Eburneæ*; tamen *Somnia vera* per *Corneam* commeant.

Additamenti vice poni possit circa *Doctrinam Ethicam* Obseruatio illa; Inueniri nimirùm Relationem

& Congruitatem quandam, inter *Bonum Animi*, & *Bonum Corporis*. Nam ſicut *Bonum Corporis*, conſtare diximus, ex *Sanitate*, *Pulchritudine*, *Robore*, ac *Voluptate*; Sic *Animi Bonũ*, ſi iuxta *Moralis Doctrinæ* ſcita illud contemplemur, hùc tendere perſpiciemus; vt Animum reddat *Sanum*, & à Perturbationibus immunem; *Pulchrum*, verique Decoris Ornamentis excultum; *Fortem*, ac Agilem ad omnia Vitæ Munia obeunda; Denique non *Stupidum*, ſed *Voluptatis* & Solatij Honeſti Senſum viuidè retinentem. Hæc autem, ſicut in *Corpore*, ita & in *Animo*, rarò ſimul omnia coniunguntur. Facile enim videre eſt, Multos, Ingenij Viribus, & Fortitudine Animi, pollentes, quos infeſtant tamen Perturbationes; quorumque etiàm Moribus vix aliquid Elegantiæ aut Venuſtatis aſpergitur: Alios, quibus abundè eſt in Moribus Elegantiæ & Venuſtatis, illis tamen non ſuppetit, aut Probitas Animi vt velint, aut Vires vt poſſint rectè agere: Alios, Animo præditos honeſto, atque à Vitiorum labe repurgato, qui tamen nec ſibi ipſis Ornamento ſunt, nec Reipub. vtiles: Alios, qui iſtorum fortaſsè trium compotes ſunt, ſed tamen Stoicâ quâdam triſtitiâ, & ſtupiditate præditi, Virtutis quidem Actiones exercent, Gaudijs non perfruuntur. Quod ſi contingat, ex quatuor iſtis, duo aut tria aliquandò concurrere, rariſſimè tamen fit, quemadmodum diximus, vt omnia. Iam verò Principale iſtud Membrum *Philoſophiæ Humanæ*, quæ *Hominem* contemplatur, quatenùs ex *Corpore* conſiſtit atque *Animâ*, ſed tamen *Segregatum*, & citra *Societatem*, à nobis pertractatum eſt.

& Conjunctionem quandam, inter Bonum Animi, & Bonum Corporis. Nam sicut Bonum Corporis, consistere diximus, ex Sanitate, Pulchritudine, Robore, & Voluptate; Sic Animi Bona, juxta Doctrinæ Moralis leges ea contemplemur, huc tendere perspicimus; ut Animum reddat Sanum, & a Perturbationibus immunem; Pulchrum, veraque Decoris Ornamentis excultum; Fortem ac Agilem ad omnia Vitæ Munia obeunda; Denique non Stupidum, sed Voluptatis & Solatij Honesti Sensum vividè retinentem. Hæc autem, sicut in Corpore, ita & in Animo rarò simul omnia conjunguntur. Facile enim videre est Multos, Ingenij Viribus, & Fortitudine Animi pollentes, quos infestant tamen Perturbationes; quorumque etiam Moribus vix aliquid Elegantiæ aut Venustatis aspergitur: Alios, quibus abunde est in Moribus Elegantiæ & Venustatis, illis tamen non suppetit, aut Probitas Animi ut velint, aut Vires ut possint rectè agere: Alios, Animo præditos honesto atque à Vitiorum labe repurgato, qui tamen nec sibimetipsis Ornamento sunt, nec Reipub. utiles: Alios, qui istorum fortassè trium compotes sunt, sed tamen Stoicâ quadam tristitiâ, & stupiditate præditi, Virtutis quidem Actiones exercent, Gaudijs non perfruuntur. Quod si evenerit, ex quatuor istis, duo aut tria aliquando conjungi, rarò tamen quatuor, quemadmodum diximus, ut omnia. Jam verò Principale illud Membrum Philosophiæ Humanæ, quod Hominem contemplatur, quatenus ex Corpore constitutus atque Anima, ...

FRANCISCI

FRANCISCI BARONIS DE VERVLAMIO, VICE-COMITIS SANCTI ALBANI, DE *Dignitate & Augmentis Scientiarum* LIBER OCTAVVS.

AD REGEM SVVM.

CAPVT I.

Partitio Doctrinæ Ciuilis, *in* Doctrinam de Conuersatione; Doctrinam de Negotijs; *&* Doctrinam de Imperio, *siue* Repub.

VEtus est Narratio (Rex Optime) conuenisse complures Philosophos solenniter, coram Legato Regis Exteri; atque singulos pro virili parte, Sapientiam suam ostentasse; vt haberet Legatus, quæ referret, de mirabili Sapientiâ Græcorũ. Vnus tamen ex eorũ Numero

filebat,

silebat, & nihil adducebat in medium; adeò vt Legatus ad eum conuersus diceret; *Tu verò quid habes, quod referã?* Cui ille; *Refer* (inquit) *Regi tuo, te inuenisse apud Græcos aliquem, qui Tacere sciret.* Equidem oblitus eram, in hâc Artium Synopsi, Artem *Tacendi* interserere: Quam tamen (quoniàm plerunque *Desideretur*) Exemplo iam proprio docebo. Etenim, cùm me tandem Ordo Rerum ad illud deduxerit, vt paulò post de *Arte Imperij* tractandum sit; cúmque ad tantum Regem scribam, qui perfectus adeò in eâ Arte sit Magister, ipsamque ab Incunabulis suis hauserit; Nec omninò immemor esse possim, qualem apud Maiestatem tuam Locum sustinuerim; consentaneum magis existimaui, meipsum *Tacendo* de hâc re, apud Maiestatem tuam, quam Scribendo, probare. Cicero verò, non solùm Artis, verùm etiàm Eloquentiæ cuiusdam, quæ in *Tacendo* reperiatur, meminit. Cùm enim, Sermones nonnullos suos, cum alio quodam, vltrò citróque habitos, in Epistolâ quâdam ad Atticum commemorasset, sic scribit; *Hoc loco, sumpsi aliquid de tuâ Eloquentiâ, nam Tacui.* Pindarus verò, (cui illud peculiare est, Animos Hominum, inopinatò, Sententiolâ aliquâ mirabili, veluti Virgulâ Diuinâ, percutere) huiusmodi quidpiam eiaculatur; *Interdùm magis afficiunt non Dicta, quàm Dicta.* In hac Parte igitur, *Tacere*, aut quod Silentio proximum est, *Breuis* admodùm esse decreui. Verùm, antequàm ad *Artes Imperij* perueniam, haud pauca, de alijs *Doctrinæ Ciuilis Portionibus* sunt præmittenda.

Scientia Ciuilis, versatur circa Subiectum, quod cæterorum omnium, maximè est Materiæ immersum; ideóque difficillimè ad Axiomata reducitur. Sunt tamen nonnulla, quæ hanc Difficultatem leuant. Primò enim, quemadmodùm *Cato* ille *Censorius*, de Romanis suis, dicere solitus est; *Ouibus eos similes esse, quarum Gregem integrum, minore quis molestiâ ageret, quam vnam aliquam:*

quam: quoniàm si paucas ex grege, vt rectam ineant viam, propellere possis, cæteræ vltrò sequentur: Similitèr, hoc quidem respectu, Ethicæ Munus, est quodammodò illo politicæ, difficilius. Secundò, proponit sibi *Ethica*, vt Animus *Bonitate Internâ* imbuatur, & cumuletur; At *Ciuilis Scientia*, nihil ampliùs postulat, præter Bonitatem Externam; Hæc enim ad *Societatem* sufficit. Itaque non rarò accidit, vt Regimen sit bonum, Tempora mala: Siquidèm in Sacrâ Historiâ, illud non semel occurrit (Cùm de Regibus bonis & pijs narretur) *Sed adhùc Populus non direxerat Cor suum, ad Dominum Deum Patrum suorum.* Itaque, & hoc quoque Respectu, duriores Partes sunt *Ethicæ*. Tertiò, hoc habent Respub. vt tanquàm Machinæ grandiores, tardiùs moueantur, nec sine magno molimine; vnde haud tam citò labefactantur: Sicut enìm in Ægypto, septem Anni Fertiles, Steriles septem sustentârunt; ita in Rebuspub. priorum Temporum bona Institutio, efficit, vt sequentium Errores non statìm perniciem inferant: At singulorum Hominum Decreta, & Mores, magis subitò subuerti solent. Hoc denique *Ethicam* grauat, *Politicæ* succurrit.

Scientia Ciuilis, tres habet Partes, iuxta tres Societatis Actiones Summarias: *Doctrinam de Conuersatione*; *Doctrinam de Negotijs*; & *Doctrinam de Imperio* siue *Repub.* Tria siquidèm sunt *Bona*, quæ ex *Societate Ciuili*, Homines sibi parare expetunt: *Solamen contra Solitudinem*; *Adiumentum in Negotijs*; & *protectio contra Iniurias*. Suntque istæ tres Prudentiæ, planè inter se diuersæ, & sæpenumerò disiunctæ; *Prudentia in Conuersando*; *Prudentia in Negotiando*; & *Prudentia in Gubernando*.

Enimuerò, quod ad *Conuersationem* attinet, Illa certè affectata esse non debet, at multò minùs neglecta: Cùm Prudentia in eius Moderamine, & Decus quod-

dam Morum in se ipsâ præ se ferat; & ad Negotia, tam publica, quam priuata, commodè administranda, plurimùm iuuet. Etenim sicut Actio Oratori, tanti habetur, (licet sit Externum quiddam) vt etiàm illis alteris Partibus, quæ grauiores, & interiores videntur, anteponatur; eodem ferè modo, in Viro Ciuili, *Conuersatio*, eiusque Regimen (vtcunque in Exterioribus occupetur) si non summum, at certè Eximium locum inuenit. Quale enim pondus habet, *Vultus* ipse, eiusque Compositio? Rectè Poeta;

——*Nec Vultu destrue Verba tuo.*

Poterit enim quis *Vim Orationis*, *Vultu* labefactare, & planè prodere. Quin & *Facta*, non minùs quam *Verba*, *Vultu* paritèr destrui possint, si Ciceroni credamus; Qui, cùm Fratri Affabilitatem commendaret erga Prouinciales; non in hoc eam potissimùm sitam dixit, vt Aditus præberet ad se faciles, nisi etiàm *Vultu* ipso comitèr accedentes exciperet; *Nil interest habere Ostium apertum, vultum clausum.* Videmus quoque Atticum, sub primum Ciceronis cum Cæsare Congressum, Bello adhùc feruente, diligentèr & seriò Ciceronē per Epistolam monuisse, de *Vultu* & *Gestu*, ad Dignitatem & Grauitatem componendis. Quod si tantum possit, *Oris* & *Vultûs* solius Moderatio, quantò magis *Sermo Familiaris*, & alia, quæ ad *Conuersationem* pertinent? Atque sanè Summa, & Compendium Decori, & Elegantiæ Morum, in hoc ferè sita sunt; vt quasi æquâ Lance, & propriam Dignitatem, & aliorum, metiamur & tueamur: Quod etiàm, non malè expressit T. Liuius, (licet alij Rei intentus) eo Personæ Charactere; *Ne* (inquit) *aut arrogans videar, aut obnoxius; quorum alterum est, alienæ libertatis Obliti, alterum, suæ.* Ex contrariâ verò parte, si *Vrbanitati*, & Elegantiæ Morum externæ, impensiùs studeamus, transeunt illæ in Affectationem quandam Deformem, & Adulterinam; *Quid enim deformius, quàm*

Scenam

Scenam in Vitam transferre? Quinetiàm, licet in Excessum illum vitiosum minimè prolabantur, Temporis tamen Nimium in huiusmodi Leuiculis absumitur; Animusque ad curam ipsarum, magis quàm oportet, deprimitur. Ideóque sicut in Academijs, Adolescentes Literarum Studiosi, at Sodalium Congressibus plus satis indulgentes, moneri soleant à præceptoribus: *Amicos esse Fures Temporis*: Sic certè assidua ista, in *Conuersationis* Decorum, Animi Intentio, magnum grauioribus Meditationibus Furtum facit. Deinde, qui Primas adeò in *Vrbanitate* obtinent, & ad hanc rem vnam quasi nati videntur, hoc ferè habent, vt sibi ipsis in illâ solâ complaceant, & ad Virtutes solidiores, & celsiores, vix vnquàm aspirent: Quandò econtrà, qui sibi in hâc parte Defectûs sunt conscij, Decus ex bonâ Existimatione quærunt: Vbi enim adest bona Existimatio, omnia ferè decent; vbi verò illa deficit, tum demùm à Commoditate Morum, atque *Vrbanitate*, subsidium petendum est. Porrò, ad res gerendas, vix grauius, aut frequentius reperias Impedimentum, quam huiusce Decori externi Curiosam nimis Obseruationem; atque illud alterum, quod huic ipsi inseruit; nimirùm, anxiam Temporis atque Opportunitatum Electionem. Egregiè enim Salomon; *Qui respicit ad Ventos, non seminat; qui respicit ad Nubes, non metit*: Creanda siquidèm nobis est Opportunitas, sæpiùs quam opperienda. Vt Verbo dicamus, *Vrbana* ista Morum *Compositio*, veluti Vestis Animi est; & proinde Vestis Commoditates referre debet. Primùm enim, talis esse debet, vt sit in vsu communi: Rursùs, vt non sit nimis delicata aut sumptuosa: Deinde, ita conficienda, vt si qua sit in Animo Virtus, eam exhibeat maximè conspicuam; si qua Deformitas, eandem suppleat, & occultet: Postremò, & super omnia, ne sit nimis arcta, atque ita Animum angustiet, vt eiusdem Motus in rebus gerendis, cohibeat &

impediat. Verum hæc Pars *Scientiæ Ciuilis de Conuersatione*, elegantèr profectò à nonnullis tractata est, neque vllo modo tanquàm *Desiderata* reponi debet.

Caput II.

Partitio Doctrinæ de Negotijs; *in* Doctrinam de Occasionibus Sparsis; *&* Doctrinam de Ambitu Vitæ. *Exemplum* Doctrinæ, de Occasionibus Sparsis, *ex* Parabolis *aliquibus* Salomonis. *Præcepta*, de Ambitu Vitæ.

DOctrinam de Negotijs, partiemur in *Doctrinam, de Occasionibus Sparsis*, & *Doctrinam de Ambitu Vitæ*; Quarum Altera, vniuersam *Negotiorum* Varietatem complectitur, & Vitæ Communis tanquàm *Amanuensis* est; Altera, ea tantùm, quæ ad *propriam cuiusque Fortunam* amplificandam spectant, excerpit, & suggerit; quæ singulis, pro intimis quibusdam Rerum suarum *Tabellis*, aut *Codicillis* esse possint. Verùm antequàm ad Species descendamus, aliquid, circa *Doctrinam de Negotijs* in genere, præfabimur. *Doctrinam de Negotijs*, pro rei Momento, tractauit adhùc nemo; cum magnâ, tam Literarum, quam Literatorum, Existimationis iacturâ. Ab hâc enim Radice pullulat illud Malum, quod notam Eruditis inussit; Nimirùm, *Eruditionem & Prudentiam ciuilem rarò admodùm coniungi.* Etenim si quis rectè aduertat, ex Prudentijs illis tribus, quas modò diximus ad Vitam Ciuilem spectare; Illa *Conuersationis* ab Eruditis ferè contemnitur, tanquàm Seruile quiddam, atque insupèr Meditationibus inimicum. Quod verò ad

ad illam de *Repub. Administrandâ*; sanè si quandò Rerum Gubernaculis admoneantur Eruditi, Munus suum non incommodè sustinent; Verùm ea promotio contingit paucis. De *Prudentiâ* autem *Negotiandi* (quâ de nunc loquimur) in quâ Vita Humana plurimùm versatur, nulli omninò Libri conscripti habentur, præter pauca quædam *Monita Ciuilia*, in Fasciculum vnum aut alterum collecta, quæ Amplitudini huius Subiecti, nullo modo respondent. Etenim si Libri aliqui extarent, de hoc Argumento, sicut de cæteris, minimè dubitauerim, quin Viri Eruditi, aliquo Experientiæ Manipulo instructi, Ineruditos, licet diutinâ Experientiâ edoctos, longè superarent, & *proprio illorum* (quod dicitur) *Arcu vsi*, magis è longinquo ferirent.

Neque verò est cur vereamur, ne *Scientiæ* huius, tam varia sit Materia, vt sub Præceptionibus non cadat: Multò siquidem angustior est, quàm illa *Reip. Administrandæ Scientia*; quam tamen apprimè videmus excultam. Huius generis *Prudentiæ*, apud Romanos, optimis temporibus, extitisse videntur nonnulli Professores. Testatur enim Cicero, moris fuisse, paulò ante sua Secula, vt Senatores, Prudentiâ, & Rerum vsu maximè celebres (*Coruncanij, Curij, Lælij,* & alij;) statis Horis, in Foro deambularent; vbi Ciuibus copiam sui facerent, & consulerentur, non de Iure, sed de Negotijs omnigenis; Veluti *de Filiâ elocandâ, siue de Filio educando, siue de prædio coemendo, de Contractu, Accusatione, Defensione,* aut aliâ quacunque re, quæ in Vitâ Communi interueniat. Ex quo liquet, Prudentiam quandam esse, *Consilium dandi*, etiam in Negotijs Priuatis; ex Vniuersali Rerum Ciuilium Cognitione & Experientiâ promanantem; quæ exerceatur quidem in Casibus Particularibus, extrahatur autem ex generali Casuum Consimilium Obseruatione. Sic enim videmus, in eo Libro, quem ad Fratrem conscripsit, Q. Cicero, *de Petitione*

Consulatûs (quem Vnicum à Veteribus habemus, quantum memini, Tractatum, de *Negotio aliquo Particulari*) quanquàm ad Consilium dandum, de re tum præsenti, potissimùm spectaret, plurima tamen contineri Axiomata Politica, quæ non vsum solùm temporarium, sed Normam quandam perpetuam, circa Electiones populares præscribant. In hoc genere autem, nihil inuenitur, quod vllo modo comparandum sit, cum *Aphorismis* illis, quos edidit Rex Salomon: De quo testatur Scriptura, *Cor illi fuisse instar Arenæ Maris*; Sicut enim Arenæ Maris vniuersas Orbis oras circundant; ita & Sapientia eius omnia Humana, non minùs quam Diuina, complexa est. In *Aphorismis* verò illis, præter alia magis Theologica, reperies liquidò, haud pauca Præcepta, & Monita Ciuilia præstantissima; ex profundis quidem Sapientiæ Penetralibus scaturientia, atque in amplissimum Varietatis Campum excurrentia. Quoniàm verò, *Doctrinam de Occasionibus Sparsis* (quæ, *Doctrinæ de Negotijs*, Portio est prior) inter *Desiderata* reponemus; ex more nostro, paulispèr in illâ immorabimur: Atque Exemplum eiusdem, ex *Aphorismis* siue *Parabolis* illis Salomonis, desumptum proponemus. Neque verò quis, vt arbitramur, nos meritò sugillare possit, quod ex Scriptoribus Sacræ Scripturæ aliquem, ad Sensum Politicum trahamus: Equidem existimo, si extarent Commentarij illi, Salomonis eiusdem, de *Naturâ Rerum*, (in quibus de *Omni vegetabili, à Musco super Murum, ad cedrum Libani*, itemque de *Animalibus* conscripsit) non illicitum esse, eos secundum Sensum Naturalem, interpretari: Quod idem nobis liceat in *Politicis*.

Exemplum

Exemplum Portionis Doctrinæ de Occasionibus sparsis, *ex* Parabolis aliquibus Salomonis.

PARABOLA.

1. *Mollis Responsio frangit iram.*

EXPLICATIO.

Si incendatur *Ira* Principis, vel Superioris aduersus te, & tuæ iam sint loquendi partes, duo præcipit Salomon: Alterum, vt *fiat Responsio*; Alterum, vt *eadem sit mollis*. Prius continet tria præcepta. Primò, vt *caueas à Silentio tristi & contumaci*: Illud enim, Aut culpam totam in te recipit, ac si nihil habeas, quòd respondere possis; Aut Dominum occultè Iniquitatis insimulat, ac si Aures eius, Defensioni, licet iustæ, non paterent. Secundò, vt *caueas à re comperendinandâ*, neque tempus aliud ad Defensionem postules: Hoc enim, Aut eandem Notam inurit, quam prius, (nimirùm Dominum tuum nimiâ Mentis Perturbatione efferri,) Aut planè significat, te Artificiosam quandam Defensionem meditari, cùm in promptu nihil habeas: Adeò vt optimum sempèr fuerit, aliquid in præsentiâ, & è re natâ, in Excusationem tui adducere. Tertiò, vt *fiat prorsùs Responsio*: *Responsio* (inquam) non mera *Confessio*, aut mera *Submissio*, sed aliquid Apologiæ, & Excusationis inspergatur: Neque enim alitèr tutum est facere, nisi apud Ingenia valdè Generosa & Magnanima; quæ rara admodùm sunt. Sequitur posteriore loco, vt *Responsio sit mollis*, minimè præfracta, aut aspera.

PARABOLA.

2. *Seruus prudens dominabitur in Filium stultum; Et partietur hæreditatem inter Fratres.*

EXPLICATIO.

In omni Familiâ, turbatâ & discordi, semper exurgit aliquis

aliquis *Seruus*, aut *humilis Amicus*, præpotens, qui pro Arbitro se gerat, ad Lites Familiæ componendas; cuique, eo nomine, & Familia tota, & Dominus ipse, sunt obnoxij. Ille, si suam rem agat, Familiæ Mala fouet, & aggrauat; sin fidelis reuera fuerit & integer, plurimùm certè meretur: Adeò vt etiàm tanquàm inter *Fratres* haberi debeat, aut saltem *procurationem Hereditatis* accipere *Fiduciariam*.

PARABOLA.

3. *Vir Sapiens, si cum stulto contenderit, siue irascatur, siue rideat, non inueniet requiem.*

EXPLICATIO.

Monemur sæpiùs, vt *Congressum imparem fugiamus*; eo sensu, *Ne cum potioribus decertemus*. At haud minùs vtile est Monitum, quod hic exhibet Salomon, *Ne cum Indigno contendamus*. Iniquâ enim prorsùs sorte, hæc res transigitur. Siquidem, si superiores simus, nulla sequitur victoria; si superemur, magna Indignitas. Neque iuuat etiam, in huiusmodi Contentione exercendâ, si interdùm veluti *per Iocum* agamus, interdùm cum *Fastu & Contemptu*. Nam quocunque nos vertamus, leuiores inde efficiemur, neque commodè nos explicabimus. Pessimè autem fit, si huiusmodi persona, quâcum contendimus, (vt Salomon loquitur,) aliquid affine habeat cum *Stulto*; hoc est, si sit Audaculus, & Temerarius.

PARABOLA.

4. *Sed & cunctis Sermonibus, qui dicuntur, ne accommodes Aurem tuam, ne fortè audias seruum tuum maledicentem tibi.*

EXPLICATIO.

Vix credi possit, vitam quantum perturbet, *inutilis Curiositas*, circa illas res, quæ nostrâ intersunt: Nimirùm, quandò secreta illa rimari satagimus, quæ detecta & inuenta, Ægritudinem quidem Animo inferant, ad Consilia autem expedienda nihil iuuent. Primò enim sequitur

quitur *Animi Vexatio & Inquietudo*, cùm Humana omnia, perfidiæ & Ingratitudinis plena sint. Adeò vt, si cõparari possit speculum aliquod Magicum, in quo Odia, & quæcunque contra nos vllibi commouentur, intueri possemus, melius nobis fôret, si protinùs proijceretur & collideretur. Huiusmodi enim Res, veluti Foliorum Murmura sunt, & breui euanescunt. Secundò *Curiositas illa Animum Suspicionibus nimijs onerat*, quod consilijs inimicissimum est, eaque reddit inconstantia, & complicata. Tertiò eadem, *Mala ipsa sæpißimè figit, aliàs præteruolatura*: Graue enim est Conscientias Hominum irritare; qui, si latere se putent, facilè mutantur in melius; sin deprehensos se sentiant, Malum Malo pellunt. Meritò igitur Summæ Prudentiæ tribuebatur Pompeio Magno, quod Sertorij Chartas Vniuersas, nec à se perlectas, nec alijs permissas, Igni protinùs dedisset.

PARABOLA.

5 *Aduenit veluti Viator Pauperies; & Egestas quasi Vir Armatus.*

EXPLICATIO.

Elegantèr describitur in Parabolâ, quomodò *Prodigis*, & circa Rem Familiarem Incuriosis, superueniant *Naufragia Fortunarum*. A Principio enim pedetentìm, & Passibus lentis, instar *Viatoris*, aduenit *Obæratio*, & *Sortis Diminutio*, neque ferè sentitur: At non multò post, inuadit *Egestas*, tanquàm *Vir Armatus*, Manu scilicet tam forti, & potente, vt ei ampliùs, resisti non possit; cùm apud Antiquos rectè dictum sit, *Neceßitatem ex omnibus rebus esse fortißimam.* Itaque *Viatori* occurrendum, contra *Armatum* muniendum.

PARABOLA.

6 *Qui erudit Derisorem, ipse sibi Iniuriam facit; & qui arguit impium, sibi Maculam generat.*

EXPLICATIO.

Congruit cum Præcepto Saluatoris, *Vt non mittamus Mar-*

Margaritas nostras ante Porcos: Distinguuntur autem in hac *Parabola*, Actiones *Praeceptionis*, & *Reprehensionis*; Distinguuntur itidèm Personæ *Derisoris*, & *Impij*; Distinguitur postremò, *id quod rependitur*. In priore enim, *rependitur Opera lusa*; in posteriore, etiàm & *Macula*. Cùm enim quis erudit, & instituit *Derisorem*; *Iactura* primùm *sit Temporis*; Deinde & *Alij Conatum irrident*, tanquàm rem vanam, & Operam malè collocatam; Postremò, *Derisor* ipse, *Scientiam, quam didicit, Fastidio habet*. At maiore cum periculo, transigitur Res in *Reprehensione Impij*; quia non solùm *Impius* non auscultat, sed & Cornua obuertit, & Reprehensorem, odiosum sibi iam factum, aut confestim conuitijs proscindit, aut saltem posteà apud alios criminatur.

PARABOLA.

7 *Filius Sapiens lætificat patrem: Filius verò Stultus Mæstitiæ est Matri suæ.*

EXPLICATIO.

Distinguuntur Solatia atque Ægritudines Oeconomicæ, *Patris* videlicet & *Matris*, circa *Liberos* suos. Etenìm *Filius prudens & frugi*, præcipuo *Solatio* est *Patri*, qui *Virtutis* Pretium meliùs nouit quam *Mater*; ac propterea *Filij* sui Indoli, ad virtutem propensæ, magis gratulatur: Quinetiàm Gaudium illi fortasse affert Institutum suum, quod *Filium* tam probè educârit, illique Honestatem Morum, præceptis & Exemplo, impresserit. E contrà, *Mater Calamitati Filij plus compatitur* & indolet; tùm ob Affectum Maternum magis mollem, & tenerum; tùm fortasse Indulgentiæ suæ conscia, quâ eum corruperit, & deprauauerit.

PARABOLA.

8 *Memoria Iusti cum Laudibus; at Nomen Impiorum putrescet.*

EXPLICATIO.

Distinguitur inter *Famam Virorum Bonorum*, & *Malorum*,

rum, qualis esse soleat post *Obitum*. *Viris* enim *bonis*, extinctâ Inuidiâ (quæ Famam eorum, dum vixerant, carpebat) *Nomen* continuò efflorescit, & *Laudes* magis indies inualescunt: At *Viris malis*, (licet Fama eorum, per Gratiam Amicorum, & Factionis suæ Hominum, ad breue Tempus manserit) paulò post Fastidium *Nominis* oboritur; & postremò *Laudes* illæ *Euanidæ*, in *Infamiam*, & veluti in *Odorem grauem & tetrum*, desinunt.

PARABOLA.

9. *Qui conturbat Domum suam, poßidebit Ventos.*

EXPLICATIO.

Vtile admodùm Monitum, de *Discordijs*, & *Turbis Domesticis*. Plurimi enim, ex *Dißidijs Vxorum*, aut *Exhæredationibus Filiorum*, aut *Mutationibus frequentibus Familiæ*, magna sibi spondent; ac si inde, vel Animi Tranquillitas, vel Rerum suarum Administratio felicior, sibi obuentura foret. Sed plerunque abeunt Spes suæ in *Ventos*. Etenim, tum Mutationes illæ, vt plurimùm, non cedunt in melius; tum etiàm, Perturbatores isti Familiæ suæ, Molestias varias, & Ingratitudinem eorum, quos, alijs præteritis, adoptant & deligunt, sæpenumerò experiuntur; Quin & hoc pacto, Rumores sibi progignunt non optimos, & Famas ambiguas: Neque enim malè à Cicerone notatum est; *Omnem Famam à Domesticis manare*. Vtrunque autem Malum, per *Ventorum possessionem* elegantèr à Salomone exprimitur: Nam & *Expectationis Frustratio*, & *Rumorum Suscitatio*, *Ventis* rectè comparantur.

PARABOLA.

10. *Melior est Finis orationis, quàm principium.*

EXPLICATIO.

Corrigit *Parabola* Errorem frequentissimum, non solùm apud eos, qui verbis præcipuè student, verùm

etiàm apud Prudentiores. Is est, quod Homines de *Sermonum* suorum *Aditu* atque *Ingressu*, magis sint solliciti, quam de *Exitu*; & accuratiùs Exordia & præfatiunculas meditentur, quam Extrema Orationum. Debuerant autem, nec illa negligere, & ista, vt longè potiora, præparata & digesta apud se habere; reuoluentes secum, &, quantum fieri potest, Animo prospicientes, quis tandem *Exitus Sermonis* sit futurus, & quomodò Negotia inde promoueri, & maturari possint. Neque hic Finis. Quinimò non *Epilogos* tantùm, & *Sermonum*, *qui ad ipsa Negotia spectant*, *Egressus*, meditari oportet; verùm etiàm & illorum *Sermonum* Cura suscipienda, *quos sub ipsum Discessum, commodè & vrbanè injicere possint*; licet à *Negotio prorsùs alienos*. Equidem cognoui Consiliarios duos, Viros certè magnos, & prudentes, & quibus Onus Rerum tunc præcipuè incumbebat; quibus illud fuit perpetuum, & proprium, vt quoties cum Principibus suis, de Negotijs ipsorum communicarent, Colloquia, in rebus ad ipsa Negotia spectantibus, nunquam terminarent; verùm sempèr, aut ad Iocum, aut aliud aliquid, quod Audire erat volupe, Diuerticula quærerent: Atque vt Adagio dicitur, *Sermones marinos Aquâ Fluuiatili sub extremum abluerent.* Neque hoc illis inter Artes postremum erat.

PARABOLA.

II. *Sicut Muscæ mortuæ fœtere faciunt Vnguentum optimum, sic Hominem pretiosum Sapientiâ, & gloriâ, parua Stultitia.*

EXPLICATIO.

Iniqua admodùm, & misera est Conditio, *Hominum Virtute Præcellentium* (vt optimè notat *Parabola*) quia *Erroribus* eorum, quantumuis leuissimis, nullo modo ignoscitur: Verùm, quemadmodùm in Gemmâ, valdè nitidâ, minimum quodque Granulum, aut Nubecula,

Oculos ferit, & molestiâ quâdam afficit; quod tamen si in Gemmâ vitiosiore repertum fôret, vix notam subiret: Similitèr, in *Viris singulari virtute præditis*, minima quæque Vitia, statìm in Oculos, & Sermones Hominum incurrunt, & Censurâ perstringuntur grauiore: quæ in *Hominibus mediocribus*, aut omninò laterent, aut Veniam facilè reperirent. Itaque Viro valdè prudenti, parua Stultitia; valdè probo, paruum peccatum; vrbano, & Moribus eleganti, paululùm Indecori; de Famâ & Existimatione multùm detrahit. Adeò vt, non pessimum foret *Viris Egregijs*, si nonnulla *Absurda* (quod citra vitium fieri possit) Actionibus suis immiscerent; vt Libertatem quandam sibi retineant, & paruorum Defectuum notas confundant.

PARABOLA.

12 *Homines Derisores Ciuitatem perdunt; Sapientes verò auertunt Calamitatem.*

EXPLICATIO.

Mirum videri possit, quod in descriptione Hominum, qui ad Respub. labefactandas & perdendas, veluti Naturâ comparati & facti sunt; delegerit Salomon Characterem; Non Hominis Superbi & Insolentis; Non Tyrannici & Crudelis; Non Temerarij & Violenti; Non Impij & Scelerati; Non Iniusti & Oppressoris; Non Seditiosi & Turbulenti; Non Libidinosi & Voluptarij; Non denique Insipientis & Inhabilis; Sed *Derisoris*. Verùm hoc, Sapientiâ eius Regis, qui Rerumpub. Conseruationes & Euersiones optimè nôrat, dignissimum est. Neque enim similis ferè est Pestis Regnis & Rebuspub; quam si Consiliarij Regum, aut Senatores, quique Gubernaculis Rerum admouentur, sint ingenio *Derisores*. Huiusmodi enim Homines, Periculorum Magnitudinem, vt fortes videantur Senatores, sempèr extenuant; ijsque, qui pericula prout par

 est,

est, ponderant, veluti Timidis insultant: Consultandi & Deliberandi maturas Moras, & meditatas Disceptationes, veluti Rem Oratoriam, & tædij plenam, & ad Summas Rerum nihil facientem, subsannant: Famam, ad quam Principũ Consilia præcipuè sunt componenda, vt *Saliuam Vulgi*, & Rem citò præteruolaturam, contemnunt: Legum vim & Auctoritatem, vt Reticula quædam, quibus Res maiores minimè cohiberi debeant, nil morantur: Consilia & præcautiones, in longum prospicientes, vt Somnia quædam, & Apprehensiones Melancholicas, reijciunt: Viris reuerà prudentibus, & Rerum peritis, atque magni Animi & Consilij, Dicterijs & Facetijs illudunt: Denique Fundamenta omnia Regiminis Politici simul labefactant. Quod magis attendendum est, quia Cuniculis, & non Impetu aperto, hæc res agitur: Neque cœpit esse inter Homines (prout meretur) suspecta.

PARABOLA.

13. *Princeps, qui libentèr præbet Aures verbis Mendacij, omnes Seruos habet improbos.*

EXPLICATIO.

Cùm *Princeps* talis fuerit, vt Susurronibus, & Sycophantis, absque iudicio, faciles & credulas Aures præbeat, spirat omninò, tanquam à parte *Regis*, Aura pestilens, quæ omnes *Seruos* eius corrumpit, & inficit. Alij Metus *Principis* rimantur, eosque Narrationibus Fictitijs exaggerant: Alij Inuidiæ Furias concitant, præsertim in Optimos quosque: Alij Criminationibus Aliorum, proprias Sordes, & Conscientias malas, eluunt: Alij Amicorum suorum Honoribus & Desiderijs velificant, Competitores eorum calumniando, & mordendo: Alij Fabularum Argumenta, contra Inimicos suos, tanquàm in Scenâ, componunt: & innumera huiusmodi. Atque hæc illi, qui ex *seruis Principis* Ingenio sunt magis improbo. At illi etiam, qui Naturâ

Probiores sunt, & meliùs Morati, postquàm, in Innocentiâ suâ, parùm Præsidij esse senserint, (quoniam *Princeps* vera à falsis distinguere non nouit) Morum suorum Probitatem exuunt, & Ventos Aulicos captant, ijsque seruilem in modum circumferuntur. *Nihil enim* (vt ait Tacitus de Claudio) *tutum est apud Principem, cuius Animo omnia sunt tanquàm indita & iussa.* Atque benè Comineus; *Præstat Seruum esse Principis, cuius suspicionum non est Finis, quam eius, cuius credulitatis non est Modus.*

PARABOLA.

14. *Iustus miseretur Animæ Iumenti sui; sed Misericordiæ Impiorum, crudeles.*

EXPLICATIO.

Inditus est, ab ipsâ Naturâ, Homini, *Misericordiæ* Affectus nobilis, & excellens; qui etiàm ad *Animalia Bruta* extenditur; quæ ex Ordinatione Diuinâ, eius Imperio subijciuntur. Itaque habet ista *Misericordia*, Analogiam quandam, cum illâ Principis erga Subditos. Quinetiàm illud certissimum est, quod quò dignior est Anima, eò pluribus compatiatur. Etenim Animæ angustæ & degeneres, huiusmodi Res, ad se nihil pertinere putant: At illa, quæ nobilior est Portio Vniuersi, ex communione afficitur. Quare videmus, sub Veteri Lege, haud pauca fuisse præcepta, non tam merè *Cæremonialia*, quàm *Misericordiæ Institutiuá*: Quale fuit illud, de *non Comedendo Carnem cum sanguine eius*; & similia. Etiàm in Sectis Essæorum, & Pythagoræorum, ab Esu Animalium, omninò abstinebant. Quod etiàm hodiè obtinet (superstitione inuiolatâ) apud Incolas nonnullos Imperij Mogollensis. Quin & Turcæ, (Gens licet, & Stirpe & Disciplinâ, crudelis, & Sanguinaria) Brutis tamen Eleemosynas largiri solent; neque Animalium Vexationes & Torturas fieri sustinent. Verùm, ne fortè hæc quæ diximus, omnis generis *Misericordiæ*,

cordiæ, patrocinari videantur, salubritèr subiungit Salomon, *Impiorum Misericordias esse crudeles.* Eæ sunt, quandò Hominibus Sceleratis & Facinorosis parcitur, Iusticiæ Gladio feriendis: Crudelior enim huiusmodi *Misericordia*, quàm Crudelitas ipsa. Nam Crudelitas exercetur in singulos, at Misericordia illa, vniuersum Facinorosorum Exercitum, concessâ Impunitate, in Homines Innocentes, armat & immittit.

PARABOLA.

15 *Totum spiritum suum profert Stultus; at Sapiens reseruat aliquid in posterum.*

EXPLICATIO.

Corrigit Parabola præcipuè (vt videtur) Non Hominum Vanorum Futilitatem, qui, Dicenda, Tacenda, facilè proferunt; Non Parrhesiam illam, quâ absque discrimine & Iudicio, in omnes & omnia inuolant; Non Garrulitatem, quâ ad Nauseam vsque, alijs obstrepunt; sed Vitium aliud magis occultum; Nempe Sermonis Regimen, minimè omnium prudens, & Politicum: Hoc est, cùm quis ita Sermonem, (in Colloquijs priuatis) instituit, ut quæcunque in Animo habeat, quæ ad rem pertinere putet, simul, & tanquam vno Spiritu, & Oratione continuatâ, proferat: Hoc enim plurimùm Negotijs officit. Siquidèm primò, *Oratio intercisa*, & per Partes infusa, longè magis penetrat, quam Continuata; quoniàm in Continuatâ, pondus Rerum, non distinctè & sigillatìm excipitur, nec per moram nonnullam insidet, sed Ratio Rationem, antequam penitùs insederit, expellit. Secundò, Nemo tam potenti, & felici eloquentiâ valet, vt primo Sermonis Impetu, eum quem alloquitur, *mutum & elinguem planè reddat*; quin & alter aliquid vicissim respondebit, & fortassè obijciet: Tum verò accidit, vt quæ in Refutationem, aut Replicationem reseruanda fuissent, præmissa iam, & anteà delibata, Vires suas & Gratiam, amiserint. Tertiò, si

si quis ea, quæ dicenda sunt, non simul effundat, sed per partes eloquatur, aliud primò, aliud subinde inijciens; sentiet ex eius, quem alloquitur, vultu, & Responso, quomodò singula illum affecerint, quam in partem accepta fuerint; vt quæ adhùc restant dicenda, cautiùs aut supprimat, aut excerpat.

PARABOLA.

16. *Si Spiritus potestatem habentis, ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris; quia Curatio faciet cessare magna peccata.*

EXPLICATIO.

Præcipit *Parabola*, quomodò se quis gerere debeat, cùm Iram, atque Indignationem *Principis* incurrerit. Præceptum duplex: Primò, *vt non dimittat Locum suum*; Secundò, vt *Curationi*, tanquàm in Morbo aliquo graui, diligentèr & cautè, *attendat*. Consueuerunt enim Homines, postquàm commotos contra se *Principes* suos senserint, partìm ex Dedecoris Impatientiâ, partìm ne vulnus obuersando refricent, partìm vt tristitiam & Humilitatem eorum Principes sui perspiciant, se, a Muneribus & Functionibus suis, subducere: Quinetiàm interdùm, ipsos Magistratus, & Dignitates quas gerunt, in *Principum* Manus restituere. At Salomon, hanc medendi Viam, veluti noxiam, improbat; idque summâ profectò ratione. Primò enim, *Dedecus ipsum nimis illa publicat*; vnde tum Inimici, atque Inuidi, audaciores fiunt ad lædendum; tum Amici timidiores ad subueniendum. Secundò, hoc pacto fit, vt *Principis Ira*, quæ fortassè, si non euulgaretur, sponte concideret, *magis figatur*; & veluti principio iam facto Hominis deturbandi, in præcipitium illius, feratur. Postremò, *Secessus* iste, *aliquid sapit ex maleuolo*, & Temporibus infenso; Id quod Malum Indignationis, Malo Suspicionis cumulat. Ad *Curationem* autem pertinent ista. Primò, caueat ante omnia, ne *stupiditate* quâdam, aut etiàm *Ani-*

mi

mi Elatione, Indignationem Principis minimè sentire, aut inde, prout debeat, affici, videatur: Hoc est, vt & Vultum, non ad Tristitiam contumacem, sed ad Mœstitiam grauem atque modestam componat: & in rebus quibuscunque agendis, se minùs solito hilarem & lætum, ostendat: Quin & in rem suam erit, Amici alicuius operâ, & Sermone, apud *Principem*, vti, qui, quanto Doloris sensu, in intimis excrucietur, tempestiuè insinuet. Secundò, *Occasiones omnes*, vel *minimas*, sedulò *euitet*, per quas aut *Res* ipsa, quæ Indignationi Caussam præbuit, *refricetur*; aut *Princeps* denuò excandescendi, & ipsum, quacunque de caussâ, coram alijs, obiurgandi, Ansam arripiat. Tertiò, perquirat etiàm diligentèr Occasiones omnes, in quibus *Opera eius principi grata esse poßit*; vt & Voluntatem promptam redimendi Culpam præteritam ostendat; & *Princeps* suus sentiat, quali tandem seruo, si eum dimittat, priuari se contigerit. Quartò, *Culpam ipsam*, Aut *sagacitèr in alios transferat*; Aut *Animo* illam non *malo commissam* esse insinuet; Aut etiàm *Malitiam illorum*, qui ipsum Regi detulerunt, vel rem supra Modum aggrauârunt, *indicet*. Denique in omnibus euigilet, & *Curationi* sit intentus.

PARABOLA.

17. *Primus in Caussâ suâ Iustus: tum venit altera pars, & inquirit in eum.*

EXPLICATIO.

Prima in vnaquaque *Caussâ Informatio*, si paulispèr Animo Iudicis insederit, altas Radices agit, eumque imbuit, & occupat; Adeò vt ægrè elui possit, nisi aut manifesta aliqua Falsitas, in Materiâ Informationis; aut Artificium aliquod, in eâdem exhibendâ, deprehendatur. Etenim nuda & simplex Defensio, licet iusta sit & præponderans, vix Præiudicium Informationis Primæ, compensare, aut Libram Iustitiæ semel propendentem, ad Æquilibrium reducere, per se valet. Itaque & Iudici tutissimum,

tissimum, vt nihil, quod ad Merita caussæ spectat, prælibetur, priusquàm vtraque Pars simul audiantur; & Defensori optimum, si Iudicem senserit præoccupatum, in hoc potissimùm, (quantum dat Caussa) incumbere, vt Versutiam aliquam, & Dolum malum, ab aduersâ parte, in Iudicis abusum, adhibitum, detegat.

PARABOLA.

18. *Qui delicatè à pueritiâ nutrit Seruum suum, posteà sentiet eum contumacem.*

EXPLICATIO.

Seruandus est, *Principibus* & *Dominis*, ex Consilio Salomonis, in Gratiâ & Fauore suo, erga *Seruos*, *Modus*. Is triplex est; Primò, vt *Promoueantur per Gradus, non per Saltus*: Secundò, vt *interdùm assuefiant Repulsæ*: Tertiò, (quod benè præcipit Macciauellus) vt *habeant præ oculis suis semper aliquid, quò vlteriùs aspirare possint.* Nisi enim hæc fiant, reportabunt proculdubiò *Principes*, in Fine, à *Seruis* suis, Loco Animi grati, & officiosi, Fastidium & Contumaciam. Etenim, ex Promotione subitâ, oritur *Insolentia*; ex perpetuâ Desideratorum Adeptione, *Impatientia Repulsæ*; Denique si Vota desint, deerit itidèm Alacritas & *Industria*.

PARABOLA.

19. *Vidisti Virum velocem in Opere suo; coram Regibus stabit; nec erit inter Ignobiles.*

EXPLICATIO.

Inter Virtutes, quas *Reges*, in Delectu *Seruorum*, potissimùm spectant & requirunt, gratissima est præ eunctis *Celeritas*, & in *Negotijs expediendis strenuitas*. Viri profundâ prudentiâ, *Regibus* suspecti; vtpote, qui nimiùm sint Inspectores; & Dominos suos, inscios & inuitos, Ingenij sui viribus, (tanquàm Machinâ) circumagere possint. Populares, inuisi; vtpote qui Regum Luminibus officiunt, & Oculos Populi in se conuertunt. Animosi, pro turbulentis sæpè habentur, & vltra, quam

 par

par est, ausuris. Probi, & Vitæ integræ, tanquàm difficiles existimantur, nec ad omnes Nutus Heriles apti. Denique non est Virtus alia, quæ non habeat aliquam quasi vmbram, quâ *Regum* Animi offendantur; Sola *Velocitas ad Mandata*, nihil habet, quod non placeat. Insuper, Motus Animorum Regiorum celeres sunt, & Moræ minùs patientes. Putant enim se quiduis efficere posse; Illud tantùm deesse, vt citò fiat. Itaque ante omnia ijs grata est *Celeritas*.

PARABOLA.

20. *Vidi cunctos viuentes, qui ambulant sub Sole, cum Adolescente Secundo, qui consurgit pro eo.*

EXPLICATIO.

Notat *Parabola* Vanitatem Hominum, qui se agglomerare solent ad *Successores Designatos Principum*. Radix autem huius rei est, Insania illa, Hominum Animis penitùs à Naturâ insita; Nimirùm vt spes suas nimium adament. Vix enim reperitur, qui non delectatur magis, ijs quæ *Sperat*, quam ijs quæ *Fruitur*. Quinetiàm *Nouitas* Humanæ Naturæ grata est, & auidè expetitur. In *Successore* autem *Principis* ista duo concurrunt; *Spes* & *Nouitas*. Innuit autem *Parabola* idem, quod olim dictum erat; primò à Pompeio ad Syllam; posteà à Tiberio de Macrone; *Plures adorare Solem Orientem, quam Occidentem*. Neque tamen *Imperantes*, multùm hâc re commouentur, aut eam magni faciunt, sicut nec Sylla, nec Tiberius fecit; sed rident potius Hominum Leuitatem, nec pugnant cum Somnijs: *Est autem* (vt aiebat ille) *Spes vigilantis Insomnium*.

PARABOLA.

21. *Erat Ciuitas parua, & pauci in eâ Viri; Venit contra eam Rex magnus, & vadauit eam, instruxitque Munitiones per Gyrum, & perfecta est Obsidio; inuentusque est in eâ Vir pauper & sapiens, & liberauit eam per Sapientiam*

entiam suam; & nullus deinceps recordatus est, Hominis illius pauperis.

EXPLICATIO.

Describit *Parabola Ingenium Hominum prauum & maleuolum.* Ij in Rebus duris, & angustis, confugiunt ferè ad Viros Prudentes, & Strenuos, licet anteà contemptui habitos. Quamprimùm autem Tempestas transierit, ingrati demùm erga Conseruatores suos reperiuntur. Macciauellus verò, non sine Caussâ, instituit Quæstionem, *Vter ingratior esset erga Benemeritos, Princeps, aut populus?* Sed interim vtrunque Ingratitudinis arguit. Attamen hoc, non solùm ex *Ingratitudine Principis*, aut *Populi* oritur, sed accedit plerunque his, *Inuidia Procerum*, qui secretò indolent Euentui, licet felici & prospero, quia ab ipsis profectus non sit: Itaque & Meritum Hominis extenuant, & ipsum deprimunt.

PARABOLA.

22. *Iter pigrorum, quasi Sepes Spinarum.*

EXPLICATIO.

Elegantissimè ostendit *Parabola, Pigritiam* in fine *laboriosam* esse. Diligentia enim, & sedula præparatio, id præstant, vt Pes in aliquod Offendiculum non impingat; sed vt complanetur via, antequàm ineatur. At qui piger est, & omnia in extremum Momentum Executionis differt, necesse est vt perpetuò, & singulis passibus, quasi per Rubos & Sentes incedat, qui eum subindè detineant, & impediant. Idem obseruari possit etiàm in Familiâ regendâ; in quâ, si adhibeatur Cura & Prouidentia, omnia placidè, & veluti sponte procedunt, absque Strepitu & Tumultu: Sin hæc desint, vbi maior aliquis Motus interuenerit, omnia simul agenda turmatim occurrunt; tumultuantur Serui; Ædes personant.

PARABOLA.

23. *Qui cognoscit in Iudicio faciem, non benè facit; Iste, & pro bucellâ panis, deseret Veritatem.*

EXPLICATIO.

Prudentissimè notat *Parabola*, in *Iudice* magis perniciosam esse, *Facilitatem Morum*, quam *Corruptelam Munerum*. *Munera* enim, haudquaquàm ab omnibus deferuntur; at vix vlla est Caussa, in quâ non inueniatur aliquid, quod flectat Iudicis Animum, si *Personas respiciat*. Alius enim respicietur, vt Popularis; Alius, vt Maledicus; Alius, vt Diues; Alius, vt Gratus; Alius, vt ab Amico commendatus; Deniquè omnia plena sunt Iniquitatis, vbi dominatur *Respectus Personarum*; & leui omninò de Caussâ, veluti pro *Buccellâ Panis*, *Iudicium* peruertetur.

PARABOLA.

24. *Vir Pauper calumnians Pauperes, similis est Imbri vehementi, in quo paratur Fames.*

EXPLICATIO.

Parabola ista antiquitùs expressa & depicta fuit, sub Fabulâ *Hirudinis vtriusque*; nimirùm, Plenæ, & Vacuæ. *Pauperis* enim & *Famelici Oppreßio*, longè grauior est, quam *Oppreßio*, per *Diuitem* & *Repletum*; quippe quæ omnes Exactionum Technas, & omnes Nummorum Angulos, perquirit. Solebat hoc ipsum etiam Spongijs assimilari; quæ aridæ fortitèr sugunt; madidæ, non item. Monitum autem vtile continet, tum erga Principes, Ne Præfecturas Prouinciarum, aut Magistratus, Viris Indigentibus, & Obæratis, committant; tum erga Populos, ne Reges suos, cum nimiâ Egestate conflictari, permittant.

PARABOLA.

25. *Fons turbatus pede, & vena corrupta, est Iustus cadens coram Impio.*

EXPLICATIO.

Præcipit *Parabola*, Rebuspub. ante omnia cauendum esse, de *iniquo & infami Iudicio*, in *Caußâ aliquâ celebri & graui*; præsertìm vbi non absoluitur Noxius, sed condemnatur

demnatur Insons. Etenim Iniuriæ inter Priuatos grassantes, turbant quidem & polluunt *Latices Iustitiæ*; sed tanquàm in *Riuulis*: Verùm Iudicia iniqua, qualia diximus, à quibus Exempla petuntur, *Fontes* ipsos *Iustitiæ* inficiunt, & inquinant. Postquàm enim Tribunal cesserit in partes Iniustitiæ, Status Rerum vertitur, tanquàm in Latrocinium publicum: Fitque planè, vt *Homo Homini sit Lupus*.

PARABOLA.

26. *Noli esse Amicus Homini Iracundo, nec ambulato cum Homine Furioso.*

EXPLICATIO.

Quantò religiosiùs Amicitiæ Iura inter Bonos seruanda, & colenda sunt; tantò magis cauendum est, iam vsque à principio, de *Prudente Amicorum Delectu*. Atque Amicorum Natura & Mores, quantum ad nos ipsos spectant, omninò ferendi sunt: Cùm verò necessitatem nobis imponunt, qualem erga alios personam induamus, & geramus, dura admodum, & iniqua, Amicitiæ Conditio est. Itaque interest inprimis, vt præcipit Salomon, ad Vitæ Pacem, & præsidia, ne Res nostras, cum *Hominibus Iracundis*, & qui facilè Lites & Iurgia prouocant, aut suscipiunt, commisceamus. Istud enim Genus Amicorum, perpetuò nos Contentionibus, & Factionibus implicabit: vt aut Amicitiam abrumpere, aut Incolumitati propriæ deesse, cogamur.

PARABOLA.

27. *Qui celat Delictum, quærit Amicitiam; sed qui altero sermone repetit, separat Fœderatos.*

EXPLICATIO.

Duplex, Concordiam Tractandi, & Animos Reconciliandi, via. Altera, quæ incipit ab *Amnestiâ*; Altera, quæ à *Repetitione Iniuriarum*, subiungendo Apologias, & Excusationes. Equidem memini sententiam viri admodùm prudentis & politici; *Qui pacem tractat, non*

repetitis

repetitis Conditionibus Dissidij, & magis Animos, Dulcedine Concordiae fallit, quam Aequitate componit. Verùm Salomon, illo scilicet prudentior, in contrariâ Opinione est; & *Amnestiam* probat, *Repetitionem* prohibet. Etenim in *Repetitione* haec insunt Mala; tum quod ea, sit veluti *Vnguis in vlcere*; tum quod *Periculum impendeat à nouâ Altercatione*, (siquidem de Iniuriarum Rationibus, inter partes nunquàm conueniet;) tum denique quod *deducat Rem ad Apologias*; At vtraque pars, malit videri, potiùs offensam remisisse, quam admisisse Excusationem.

PARABOLA.

28. *In omni opere bono erit Abundantia; vbi autem Verba sunt plurima, ibi frequentèr Egestas.*

EXPLICATIO.

Separat Salomon, hâc *Parabolâ*, Fructum *Laboris Linguae*, & *Laboris Manuum*; quasi ex altero proueniat *Egestas*, ex altero *Abundantia*. Etenim fit ferè perpetuò, vt qui multa effutiant, iactent multa, multa promittant, Egeni sint; nec emolumentum capiant, ex illis Rebus, de quibus loquuntur. Quinetiàm, vt plurimùm, Industrij minimè sunt, aut Impigri ad Opera; sed tantummodò, Sermonibus se, tanquàm Vento, pascunt & satiant. Sanè, vt poeta loquitur; *Quj silet est firmus*. Is qui conscius est, se in opere proficere, sibi plaudit, & tacet: Qui verò econtrà conscius est, Auras se inanes captare, multa & mira apud alios praedicat.

PARABOLA.

29. *Melior est Correptio manifesta, quam Amor occultus.*

EXPLICATIO.

Reprehendit *Parabola, Mollitiem Amicorum*, qui Amicitiae priuilegio non vtuntur, in admonendo liberè & audactèr Amicos, tam de Erroribus, quam de Periculis suis. *Quid enim faciam* (solet huiusmodi *Mollis Amicus* dicere)

dicere) *aut quo me vertam? Amo illum, quantum quis maximè; neque, siquid illi Aduersi contigerit, ipsius loco libenter substituerim; Sed noui Ingenium eius; si liberè cum eo egero, Animum illius offendam, saltem contristabo; Neque tamen proficiam; Atque citius eum ab Amicitiâ meâ alienabo, quam ab ijs, quæ in Animo fixa habet, abducam.* Huiusmodi *Amicum*, tanquàm eneruem, & inutilem, redarguit Salomon; atque plus vtilitatis, ab Inimico *manifesto*, quam ab eius generis *Amico*, sumi posse pronunciat. Siquidem ea fortassè audire ei contigerit ab *Inimico* per Contumeliam, quæ *Amicus* mussat præ nimiâ Indulgentia.

PARABOLA.

30. *Prudens aduertit ad Gressus suos; Stultus diuertit ad Dolos.*

EXPLICATIO.

Duæ sunt *Prudentiæ* Species; Altera vera & sana; Altera degener & falsa, quam Salomon *Stultitiæ* nomine appellare non dubitat. Qui priori se dederit, vijs & Vestigijs proprijs cauet; periculis prospiciens, meditans Remedia; Proborum Operâ vtens, contra Improbos seipsum muniens; cautus Incœptu, Receptu non imparatus; In Occasiones attentus, contra Impedimenta strenuus; cum innumeris alijs, quæ ad Sui ipsius *Actiones & Gressus regendos* spectant. At altera Species, tota est consuta, ex *Fallacijs & Astutijs*, Spemque ponit omninò, in alijs circumueniendis, ijsdemque ad libitum effingendis. Hanc meritò reijcit *Parabola*, non tantum vt Improbam, sed etiam, vt *Stultam*. Primò enim, minimè est ex ijs Rebus, quæ *in nostra sunt potestate*, nec etiam aliquâ *constanti Regula nititur*; Sed noua quotidiè comminiscenda sunt Stratagemata, prioribus Fatiscentibus, & Obsoletis. Secundò, qui Vafri & Subdoli Hominis Famam & Opinionem semel incurrerit, præcipuo se, ad res gerendas *Instrumento*, prorsus

sus priuauit; hoc est, *Fide.* Itaque omnia, parum Votis suis consentientia, experietur. Postremò, *Artes istæ, vtcunque Pythiæ videantur,* & *complaceant;* attamen sæpiùs frustrantur; quod benè notauit Tacitus; *Consilia callida & audacia, expectatione læta, tractatu dura, euentu tristia.*

PARABOLA.

31. *Noli esse Iustus nimium, nec Sapientior quam oportet; cur abripiare subito?*

EXPLICATIO.

Sunt Tempora (vt inquit Tacitus) *in quibus magnis virtutibus, certissimum est exitium.* Atque hoc, Viris Virtute & Iustitiâ egregijs, aliquandò subitò, aliquandò diù antè præuisum, contingit. Quod si adiungatur etiàm Prudentia, hoc est, vt cauti sint, & ad Propriam Incolumitatem euigilent, tum hoc lucrantur, vt Ruina eorum subitò obueniat, ex occultis omninò & obscuris Consilijs; quibus & euitetur Inuidia, & pernicies ipsos imparatos adoriatur. Quod verò ad illud *Nimium,* quod in *Parabolâ* ponitur (quandoquidem non Periandri alicujus, sed Salomonis Verba sunt ista, Qui Mala in Hominum Vitâ sæpiùs notat, nunquàm præcipit) intelligendum est, non de Virtute ipsâ, (in quâ *Nimium* non est,) sed de vanâ eius atque inuidiosâ Affectatione, & Ostentatione. Simile quiddam innuit Tacitus de Lepido; Miraculi loco ponens, quod nunqàm Seruilis alicuius Sententiæ Auctor fuisset, & tamen tam sæuis temporibus incolumis mansisset; *Subit* (inquit) *Cogitatio, vtrùm hæc Fato regantur, an etiàm sit in nostrâ potestate, cursum quendam tenere, inter deforme Obsequium, & abruptam contumaciam, medium, Periculo simul, & Indignitate vacuum?*

PARABOLA.

132. *Da Sapienti Occasionem, & addetur ei Sapientia.*

EXPLI-

EXPLICATIO.

Distinguit *Parabola*, inter *Sapientiam* illam, quæ in Verum Habitum increuerit, & maturuerit; & illam, quæ natat tantùm in Cerebro & Conceptu, aut Sermone iactatur, sed Radices altas non egerit. Siquidèm prior, oblatâ occasione, in quâ exerceatur, illicò excitatur, accingitur, dilatatur, adeò vt seipsâ maior videatur: Posterior verò, quæ ante Occasionem alacris erat, occasione datâ, fit attonita & confusa; vt etiàm ipsi, qui eâ se præditum arbitrabatur, in dubium vocetur; Annon Præceptiones de eâ fuerint Insomnia mera, & Speculationes inanes?

PARABOLA.

33. *Qui laudat Amicum voce altâ, surgendo manè; erit illi loco Maledictionis.*

EXPLICATIO.

Laudes moderatæ, & tempestiuæ, & per Occasionem prolatæ, Famæ Hominum atque etiàm Fortunæ, plurimùm conferunt; At immoderatæ, & Streperæ, & importunè effusæ, nihil prosunt; imo potiùs, ex Sententiâ *Parabolæ*, impensè nocent. Primò enim, manifestò se produnt, aut ex *nimiâ Beneuolentiâ Oriundas*; Aut *ex composito affectatas*; quò Collaudatum potiùs falsis Præconijs demereantur, quàm veris Attributis ornent. Secundò, *Laudes parcæ* & *Modestæ*, *inuitant* ferè *Præsentes*, vt *ipsis etiàm aliquid adijciant*; Profusæ contrà & immodicæ, vt aliquid demant & detrahant. Tertiò, (quod Caput rei est) Conflatur illi Inuidia, qui *nimiùm laudatur*; cùm *Laudes* omnes *nimiæ*, videantur spectare ad Contumeliam aliorum, qui non minùs merentur.

PARABOLA.

34. *Quomodò in Aquis resplendent Facies; sic Corda Hominum manifesta sunt Prudentibus.*

EXPLICATIO.

Distinguit *Parabola* inter *Mentes Prudentiũ*, & cæterorũ *Hominũ*; Illas *Aquis*, aut *Speculis* comparans, quæ Species & Imagines Rerũ recipiunt; cùm alteræ similes sint *Terræ*, aut *Lapidi impolito*, in quibus nihil reflectitur. Atque eò magis aptè comparatur *Animus Hominis Prudentis* ad *Speculum*; quia in *Speculo*, *Imago* propria spectari possit, vnà cum *Imaginibus aliorum*; Id quod *Oculis* ipsis, sine *Speculo* non conceditur. Quod si *Animus Prudentis*, adeò capax sit, vt innumera Ingenia, & Mores obseruare & internoscere possit; superest, vt detur opera, quò reddatur non minùs *varius Applicatione*, quam *Repræsentatione*;

Qui sapit, innumeris Moribus aptus erit.

ATque his *Salomonis Parabolis*, diutiùs fortassè immorati sumus, quam pro modo Exempli; Dignitate, & Rei ipsius, & Auctoris, longiùs prouecti.

Neque tantùm in vsu erat apud Hebræos, sed alibi etiàm, Priscorum Sapientibus frequentissimum; vt si cuiuspiam Obseruatio, in aliquid incidisset, quod Vitæ Communi conducibile fuisset; id redigeret & contraheret, in breuem aliquam *Sententiam*, vel *Parabolam*, vel etiàm *Fabulam*. Verùm, quod ad *Fabulas* (sicut aliàs dictum est) illæ Exemplorum Vicarij, & Supplementa, olìm extiterunt: Nunc quando Tempora *Historiarum* copiâ abundent, ad Animatum Scopum rectiùs & alacriùs collimatur. At Modus Scribendi, qui optimè conuenit Argumento tam vario & multiplici (quale est *Tractatus* de *Negotijs* & *Occasionibus sparsis*) aptissimus ille esset, quem delegit Macciauellus, ad tractandas Res Politicas; nimirùm per Obseruationes, siue *Discursus* (vt loquuntur) super *Historiam* & *Exempla*. Nam Scientia, quæ recentèr, & quasi in conspectu nostro, ex Particularibus elicitur, viam optimè nouit, Particularia denuò repetendi: Atque certè ad Practicam longè con-

conducit magis, cùm Discursus siue Disceptatio, sub Exemplo militat, quàm cùm Exemplum Disceptationi subiungitur. Neque enim hîc Ordo tantùm spectatur, sed Res ipsa. Cùm enim Exemplum statuitur tanquàm Disceptationis Basis, vniuerso cum Circumstantiarum Apparatu proponi solet; quæ Discursum interdùm corrigant, interdùm suppleant; vnde fit loco Exemplaris ad Imitationem, & Practicam. Vbi econtrà, Exempla in gratiam Disceptationis adducta, succinctè & nudè citantur, & tanquàm Mancipia Nutus tantùm Disceptationis obseruant.

Hoc verò Discriminis, Operæ pretium fuerit obseruasse; quod sicut *Historiæ Temporum*, optimam præbent Materiam, ad *Discursus* super *Politica*, quales sunt illi Macciauelli; ita *Historiæ Vitarum* optimè adhibentur ad *Documenta* de *Negotijs*; Quoniàm omnem Occasionum & Negotiorum, tam grandium quam leuiorum, Varietatem complectuntur. Imò reperire est Basin, ad *Præceptiones de Negotijs*, vtrâque illâ *Historiâ*, adhùc commodiorem: Ea est, vt Discursus fiant super *Epistolas*, sed Prudentiores, & magis serias; quales sunt illæ Ciceronis ad Atticum, & aliæ. Siquidèm *Epistolæ* magis in Proximo, & ad Viuum, Negotia solent repræsentare, quam vel *Annales*, vel *Vitæ*. Quare iam, & de Materiâ, & de Formâ, Portionis primæ, *Doctrinæ* de *Negotijs*, quæ tractat *Occasiones sparsas*, diximus; eamque inter *Desiderata* numeramus.

Est & alia Portio eiusdem *Doctrinæ*, quæ tantùm differt ab illâ alterâ, de quâ diximus, quantum *Sapere*, & *Sibi Sapere*. Altera enim mouere videtur, tanquàm à Centro ad Circumferentiam; Altera, tanquàm à Circumferentiâ ad Centrum. Est enim *Prudentia* quædam *Consilij alijs Impertiendi*; est verò & alia *suis Rebus prospiciendi*: Atque hæ nonnunquàm coniunguntur, sæpiùs separantur. Multi siquidem, in suis ipsorum Rationibus

bus instituendis Prudentissimi sunt; qui tamen in Rebuspub. administrandis, aut etiàm Consilijs dandis, nihil valent: Formicæ similes, quæ Creatura sapiens est ad sese tuendum, sed Horto planè noxia. Hæc Virtus *sibi Sapiendi*, Romanis ipsis, licet Patriæ optimis Curatoribus, non ignota fuit: vnde Comicus, *Nam pol Sapiens fingit Fortunam sibi.* Quin & in Adagium apud ipsos versum est, *Faber quisque Fortunæ propriæ.* Et Liuius hanc ipsam Catoni Maiori tribuit; *In hoc viro, tanta vis Animi, & Ingenij inerat, vt quocunque loco natus esset, sibi ipse Fortunam facturus videretur.*

Hoc Genus *Prudentiæ*, si quis ipsum profiteatur, & palàm venditet, semper habitum est, non modò non Politicum, verùm etiàm infaustum quiddam, & inauspicatum: Sicut in Timotheo Atheniensi obseruatum est: Qui, postquam præclara multa Facinora, in Decus & Commodum Ciuitatis suæ, edidisset, atque Administrationis suæ (sicut tùm moris erat) populo rationem redderet; singula conclusit hâc Clausulâ; *Atque in hâc re Fortunæ partes fuerunt nullæ.* Contigit verò, vt post id Temporis, nunquàm ei quicquam feliciter cesserit. Sanè nimis elatum hoc, & altum sapiens; Eòdem spectans, quo Ezechielis illud de Pharaone; *Dicis, Fluuius est meus, & ego feci memetipsum.* Aut illud Habacuc Prophetæ; *Exultant, & sacrificant Reti suo.* Aut illud etiàm Poetæ, de Contemptore Deûm Mezentio;

Dextra mihi Deus, & telum quod mißile libro,
Nunc adsint.——

Denique, Iulius Cæsar, nunquàm (quod memini) Impotentiam Cogitationum suarum arcanarum prodidit, nisi simili Dicto: Cùm enim Aruspex ei referret, Exta reperta fuisse non bona, admurmurauit submissè; *Erunt lætiora cùm volo.* Quod etiàm Dictum, Mortis suæ Infortunium, non diù præcessit. Verùm Excessus iste Fiduciæ (vt diximus) res vt profana, ita semper infelix.

Qua-

Quapropter, Viris magnis, & verè Sapientibus, visum, successus quoslibet, Felicitati suæ, non Virtuti aut Industriæ, tribuere: Nam & Sylla, *Felicem* se, non *Magnum* cognominauit; & Cæsar, (meliùs quam suprà,) ad Nauis Gubernatorem; *Cæsarem vehis, & Fortunam eius*.

Attamen istæ Sententiæ; *Faber quisque Fortunæ suæ*; *Sapiens dominabitur Astris*; *Inuia virtuti nulla est Via*; ac similes; si intelligantur & adhibeantur, potiùs pro Calcaribus ad Industriam, quam pro Stapedibus ad Insolentiam; magisque vt progignant in Hominibus Decretorum Constantiam & Robur, quam Arrogantiam & Iactantiam; tanquàm sanæ & salutares meritò habitæ sunt; ac proculdubiò in pectoribus Hominum Magnanimorum Sedem nonnullam occuparunt: eousque vt Cogitationes tales quandoque ægrè dissimulent. Videmus enim Augustum Cæsarem (qui cum Auunculo suo comparatus, potiùs ab illo Diuersus quam Inferior fuit; sed Vir certè paulò moderatior) sub finem Vitæ, petijsse ab Amicis, qui Lectum eius circumstabant, vt postquàm expirasset, sibi *Plauderent*; quasi Conscius sibi fuisset, *Mimum vitæ à se commodè transactum*. Hæc quoque *Doctrinæ* Portio inter *Desiderata* numeranda est: Non quin in Praxi, etiàm nimiò plus quam oportet, vsurpata sit & frequentata; Verùm quod Libri de illâ silent. Quamobrem ex more nostro, sicut in priore, nonnulla eius Capita recensebimus; Eamque *Fabrum Fortunæ*, siue (vt diximus) *Doctrinam de Ambitu vitæ* nominabimus.

Ac primo quidem intuitu, nouum quoddam, & insolitum Argumentum tractare videbor; Docendo Homines, quomodò *Fortunæ suæ Fabri* fieri possint: Doctrinam certè, cui quiuis libentèr se Discipulum addixerit, donec Difficultatem eiusdem habuerit perspectam. Non enim leuiora sunt, aut pauciora, aut minùs ardua, quæ ad *Fortunam* comparandam requiruntur, quam

quæ ad *Virtutem*: Resque est, æque difficilis ac seuera, fieri verè *Politicum*, ac verè *Moralem*. At huius *Doctrinæ* Pertractatio, plurimùm ad Literarum, tum *Decus*, tum *Pondus*, pertinet. Interest enim inprimis *Honoris* Literarum, vt Homines isti Pragmatici sciant, Eruditionem haudquaquàm Auiculæ, qualis est Alauda, similem esse, quæ in sublime ferri, & cantillando se oblectare solcat; at nihil aliud: Quinimò ex Accipitris potiùs genere esse, qui & in alto volare, ac subinde, cùm visum fuerit, descendere, & prædam rapere nouit. Deinde, & ad *Perfectionem* Literarum hoc ipsum spectat, quia Legitimæ Inquisitionis vera Norma est, *vt nihil inueniatur in Globo Materiæ, quod non habeat parallelum, in Globo Crystallino, siue Intellectu.* Hoc est, vt nihil veniat in *Practicâ*, cuius non sit etiàm *Doctrina* aliqua & *Theoria*. Neque tamen Literæ, hanc ipsam *Fortunæ Architecturam*, alitèr admirantur, aut æstimant, quam vt Opus quoddam inferioris Generis. Nemini enim, *Fortuna propria*, pro Dono *Esse sui*, à Deo concesso, vllo modo digna Retributio esse possit. Quin & non rarò fit, vt viri Virtutibus egregij, Fortunæ suæ sponte renuncient, vt Rebus sublimioribus vacent. Digna tamen est *Fortuna*, quatenùs Virtutis ac Benemerendi Organum est, suâ quoque *Speculatione*, & *Doctrinâ*.

Ad hanc *Doctrinam* pertinent Præcepta, nonnulla *Summaria*; nonnulla *Sparsa* & *Varia*. Præcepta *Summaria* versantur, circa veram *Notitiam*, & *Aliorum*, & *Sui*. Primum igitur Præceptum (in quo Cardo *Notitiæ Aliorum*, vertitur) illud constituatur, vt procuremus nobis (quantum fieri possit) *Fenestram* illam, quam olim requisiuit Momus. Ille, cùm in Humani Cordis Fabricâ, tot Angulos & Recessus conspicatus esset, id reprehendit, quod defuisset *Fenestra*, per quam in obscuros illos & tortuosos Anfractus inspicere quis possit. Hanc autem *Fenestram* obtinebimus, si omni sedulitate

nobis

nobis Informationem comparemus, & procuremus, de personis, quibuscum intercedunt Negotia, Particularibus; Earumque Ingenijs, Cupiditatibus, Finibus, Moribus, Auxilijs & Adminiculis quibus præcipuè suffulciuntur & valent; Et rursùs, Defectibus & Imbecillitatibus, quâque ex parte maximè pateant & obnoxij sint; Amicis, Factionibus, Patronis, Clientelis; Rursúsque Inimicis, Inuidis, Competitoribus; Etiàm Temporibus & Aditibus:

(*Sola viri molles Aditus, & Tempora nôris;*)

Denique Institutis, & Normis quas sibi præscripserunt; & similib'. Quinetiam, non solùm Informatio capienda est, de *Personis*, sed insupèr de *Actionibus* Particularibus, quæ de Tempore in Tempus in Motu sunt, & tanquàm sub Incude; Quomodò regantur & succedant, quorum studijs foueantur, à quibus oppugnentur, cuiusque sint ponderis & momenti, & quid secum trahant, & huiusmodi. Etenim *Actiones* præsentes nosse, & in se plurimùm prodest; & illud insupèr habet, quod absque hoc, etiàm personarum Notitia valdè futura sit fallax & erronea. Mutantur enim Homines simul cum Actionibus: & Alij sunt, dum Actionibus ipsis implicentur & obsideantur; Alij, postquàm redierint ad Ingenium. Atque hæ de Rebus Particularibus Informationes, quæ tam ad *Personas*, quàm ad *Actiones* spectant, sunt tanquàm Propositiones Minores in omni Actiuo Syllogismo. Nulla enim Obseruationum, aut Axiomatum (vnde conficiuntur Maiores Propositiones politicæ) Veritas, aut Excellentia, ad Conclusionis Firmamentum sufficere possit, si in Minore Propositione fuerit erratum. Quod verò huiusmodi *Notitia* comparari possit, Fideiussor nobis est Salomon, qui ait; *Consilium in corde Viri, tanquàm Aqua Profunda; sed vir Prudens exhauriet illud.* Quamuis autem ipsa *Notitia* non cadat sub Præceptum, quoniàm Indiuiduorum est, attamen

Mandata

Mandata de eadem eliciendâ vtilitèr dari possunt.

Notitia Hominum sex Modis elici, & hauriri potest; per *Vultus* & Ora ipsorum; per *Verba*; per *Facta*; per *Ingenia* sua; Per *Fines* suos; Denique per *Relationes Aliorum*. Quantum ad *Vultus* attinet, minimè nos moueat Vetus Adagium, *Fronti nulla Fides*; Licet enim hoc ipsum non perperam dictum sit, de *Vultûs*, & *Gestus* compositione externâ & generali; Attamen subsunt subtiliores quidam Motus, & Labores *Oculorum*, *Oris*, *Vultûs*, & *Gestûs*; Ex quibus reseratur, & patet (vt elegantèr ait Q. Cicero) veluti *Ianua quædam Animi*. Quis Tiberio Cæsare occultior? At Tacitus, notans Characterem & Modum Loquendi diuersum, quo vsus est Tiberius, in laudando apud Senatum, Res à Germanico, & à Druso, gestas; de Laudibus Germanici sic; *Magis in speciem adornatis verbis, quam vt penitùs sentire videretur*. De Laudib' Drusi sic, *Paucioribus, sed intentior, & fidâ Oratione*. Iterùm Tacitus, eundem Tiberium, aliàs etiam vt nonnihil Pellucidum, notans; *In alijs* (inquit) *erat veluti eluctantium Verborum; solutiùs verò loquebatur, quandò subueniret*. Sanè difficilè reperiatur Simulationis Artifex aliquis, tam peritus & egregius, aut Vultus aliquis ita coactus, &, vt ille loquitur, *Iussus*; qui à Sermone artificioso & simulatorio possit istas Notas seiungere, quin Aut Sermo sit solito *Solutior*; Aut *Comptior*; Aut magis *Vagus & Oberrans*; Aut magis *Aridus* & quasi *Eluctans*.

Ad *Verba Hominum* quod attinet; sunt quidem illa (vt de Vrinis loquuntur Medici) *Meretricia*. Sed isti *Meretricij Fuci* optimè deprehenduntur duobus Modis; Cùm scilicet *proferuntur Verba*, aut *ex improuisò*; Aut in *Perturbatione*. Sic Tiberius, cùm ex Agrippinæ Verbis aculeatis, subitò commotus esset, & nonnihil abreptus, extra innatæ Simulationis Terminos pedem protulit; *Audita* hæc (inquit Tacitus) *raram occulti pectoris vocem*

cem elicuere; *correptamque*, *Græco Versu*, *admonuit*, *Ideò lædi quia non regnaret.* Quare Poeta Perturbationes huiusmodi, non inscitè appellat *Torturas*, quod ab ijs Secreta sua prodere Homines compellantur;

——*Vino tortus & Irâ.*

Ipsa sanè testatur Experientia, paucos admodùm reperiri, qui erga Arcana sua tam fidi sint, Animúmque gerant adeò obfirmatū; quin interdùm ex Iracundiâ; interdùm ex Iactantiâ; interdùm ex intimâ erga Amicū Beneuolentiâ; interdùm ex Animi Imbecillitate, qui se Mole Cogitationum onerari ampliùs non sustineat; interdùm deniquè ex alio quopiam Affectu; intimas Animi Cogitationes, reuelent & communicent. Ac ante omnia Sinus Animi excutit, si Simulatio Simulationem impulerit; iuxta Adagium illud Hispanorum; *Dic Mendacium, & erues Veritatem.*

Quin & *Factis* ipsis, licet Humani Animi Pignora sint certissima, non prorsùs tamen fidendum; nisi diligentèr ac attentè pensitatis priùs, illorum & *Magnitudine*, & *Proprietate*. Illud enim verissimum; *Fraus sibi in paruis fidem præstruit*, *vt maiore emolumento fallat.* Italus verò seipsum, *In ipso stare lapide* putat, *vbi Præco prædicat*, si meliùs solitò tractetur, absque Caussâ manifestâ. Etenim, Officia ista Minora, Homines reddunt oscitantes, & quasi consopitos, tam ad Cautionem, quam ad Industriam: Atque rectè à Demosthene appellantur, *Alimenta Socordiæ.* Porrò *Proprietatem* & Naturam, nonnullorum *Factorum*, etiam quæ *Beneficiorum* loco habentur, subdolam & ambiguam, luculentèr cernere licet ex eo, quod Antonio Primo imposuit Mucianus: Qui post reditū cum eo in gratiam, sed Fide pessimâ; plurimos ex Antonij Amicis, ad Dignitates euexit; *Simul Amicis eius Præfecturas & Tribunatus largitur.* Hoc autem Astu, Antonium non muniuit, sed exarmauit penitùs & desolauit, Amicitias eius ad se transferendo.

Certissima autem Clauis, ad Animos Hominum reserandos, vertitur, in rimandis & pernoscendis, vel *Ingenijs* & *Naturis* ipsorum; vel *Finibus* & *Intentionibus*. Atque Imbecilliores certè & Simpliciores, ex *Ingenijs*; Prudentiores autem, & Tectiores, ex *Finibus* suis optimè iudicantur. Certè prudentèr & facetè, (licet meo iudicio minùs verè) dictum fuit à Nuntio quopiam Pontificis, sub Reditu eius à Legatione apud Nationem quandam, vbi tanquàm Ordinarius resederat. Interrogatus, de Delectu Successoris sui, consilium dedit, *Vt nullo modo mitteretur aliquis, qui eximiè Prudens esset, sed potiùs mediocritèr tantùm; quoniàm* (inquit) *ex Prudentioribus nemo facilè conijciet, quid Verisimile fôret illius Gentis Homines facturos.* Sanè, non raò interuenit ille Error, & maximè familiaris est Viris Prudentibus, vt ex Modulo Ingenij proprij, alios metiantur; ac proinde vltra Scopum sæpiùs iaculentur, supponendo quod Homines maiora quædam meditentur, & sibi destinent, & subtilioribus Technis vtantur, quàm quæ illorum Animos vnquàm subierint. Quod etiàm elegantèr innuit Adagium Italicum, quo notatur; *Nummorum, Prudentiæ, Fidei, semper minores inueniri rationes, quam quis putaret.* Quare in Leuioris Ingenij Hominibus, quia multa Absurda faciunt, capienda est Coniectura, potiùs ex Propensionibus *Ingeniorum*, quam ex Destinationibus *Finium*. Porrò, *Principes* quoque (sed longè aliam ob Caussam) ab *Ingenijs* optimè iudicantur; *Priuati* autem ex *Finibus*. *Principes* enim Fastigium adepti Humanorum Desideriorum, nullos ferè sibi propositos *Fines* habent, ad quos, præsertim vehementèr & constantèr, aspirant; ex quorum *Finium* Situ & Distantiâ, reliquarum suarum *Actionum*, possit excipi & confici, Directio & Scala: Id quod inter alia, Caussa est vel præcipua, vt *Corda eorum* (quod Scriptura pronunciat) *sint inscrutabilia*. At *Priuatorum* nullus est, qui non sit planè veluti Viator, &

& proficiſcatur intentè ad aliquam Itineris Metam, vbi conſiſtat; vndè non malè diuinare quis poterit, quid facturus ſit, aut non facturus. Si enim in ordine ſit quidpiam ad Finem ſuum, probabile eſt facturum: Sin ſit in contrarium finis, minimè. Neque de *Finium* aut *Ingeniorum*, in Hominibus Diuerſitate, Informatio capienda eſt ſimplicitèr tantùm, ſed & comparatè: Quid ſcilicet prædominetur, & reliqua in ordinem cogat? Sic, vt videmus, Tigellinus, cùm ſe Petronio Turpiliano inferiorem ſentiret, in Voluptatibus Neroni miniſtrandis & prægustandis *Metus* (vt ait Tacitus) *Neronis rimatus eſt*; & hoc pacto Æmulum euertit.

Ad *Notitiam* quod attinet, de Hominum Animis, Secundariam; nimirùm, quæ ab aliorum *Relatione* deſumitur, breuitèr dicere ſufficiet. Defectus & Vitia didiceris optimè ab Inimicis; Virtutes & Facultates ab Amicis; Mores & Tempora à Famulis; Opiniones & Meditationes ab intimis Familiaribus, cum quibus frequentiùs Colloquia miſcent. Fama Popularis leuis eſt; & Superiorum Iudicia minùs certa: Etenim coram illis tectiores incedunt Homines. *Verior Fama è Domeſticis emanat.*

Verùm ad *Inquiſitionem* iſtam Vniuerſam, via maximè Compendiaria, in tribus conſiſtit. Primùm, vt *Amicitias multas* comparemus, cum eiuſmodi *Hominibus*, qui *multiplicem & variam* habent, tam *Rerum*, quàm *Perſonarum, Notitiam*: Inprimis verò enitendum, vt ſaltem ſingulos habeamus præſtò, qui pro Negotiorum atque Hominum Diuerſitate, nos de vnaquaque re certiores facere, & ſolidè informare poſſint. Secundò, vt *Prudens Temperamentum*, & *Mediocritatem* quandam perſequamur, & in *Libertate Sermonis*, & in *Taciturnitate*: Frequentiùs *Libertatem* vſurpantes; at, cùm Res poſtulat, *Silentium*. *Libertas* ſiquidem in *Sermone*, etiàm alios inuitat & prouocat, vt pari *Libertate* erga nos

vtantur; Et sic multa deducit ad Notitiam nostram: At *Taciturnitas* Fidem conciliat, efficitque, vt ament Homines Secreta sua apud Nos, tanquam in Sinu, deponere. Tertiò, Is nobis paulatim acquirendus est *Habitus*, vt vigilante & præsente animo, in Omnibus Colloquijs & Actionibus, simul, & rem, *quæ instat, geramus*; & alia, *quæ incidunt, obseruemus.* Nam sicut Epictetus præcipit, vt *Philosophus*, in singulis suis Actionibus, ita secum loquatur; *Et hoc volo, & etiàm Institutum seruare*; Sic *Politicus* in singulis Negotijs, ita secum statuat; *Et hoc volo, atque etiàm aliquid, quod in futurum vsui esse poßit, addiscere.* Itaque, qui eo sunt Ingenio, vt nimiùm *Hoc agant*, & toti sint in præsente Negotio, quod in Manibus habent, de ijs autem, quæ interueniunt, nec cogitant quidem (Id quod in se agnoscit Montaneus,) Illi certè Ministri Regum, aut Rerumpub. sunt vel optimi, sed ad proprias Fortunas claudicant. Interìm, Cautio ante omnia adhibenda, vt *Impetum Animi*, & *Alacritatem* nimiam cohibeamus; ne multa sciendo, ad nos multis immiscendum, feramur. Infelix enim quiddam est, & temerarium, *Polypragmosyne.* Itaque ista; quam comparandam præcipimus, *Notitiæ Rerum & Personarum* Varietas, hùc tandem redit, vt & *Rerum*, quas suscipimus, & *Hominum*, quorum operâ vtimur, magis cum iudicio Delectum faciamus; vnde cuncta, & magis dextrè, & magis tutò, disponere & administrare sciamus.

Notitiam aliorum sequitur *Notitia Sui.* Etenìm non minor Diligentia adhibenda est, sed maior potiùs, vt nos de Nobis ipsis, quam de Alijs, verè & accuratè informemus. Quippe cùm Oraculum illud, *Nosce teipsum*, non tantùm sit Canon Prudentiæ Vniuersalis, sed & in *Politicis* præcipuum locum habeat. Optimè enim Homines monet S. Iacobus; *Eum, qui vultum in Speculo considerauit, obliuisci tamen illicò, qualis fuerit*; Vt omninò frequenti inspectione sit opus. Idque tenet etiàm in *Politicis*:

liticis: Sed *Specula* ſcilicet ſunt diuerſa: Nam *Speculum Diuinum*, in quo nos contueri debemus, eſt Verbum Dei; *Speculum* autem *Politicum*, non aliud eſt, quam Status Rerum, & Temporum, in quibus viuimus.

Examen igitur accuratum, nec quale eſſe ſolet, Sui nimiùm Amantis, inſtituendum eſt *Homini*, de Proprijs *Facultatibus, Virtutibus* & *Adminiculis*; necnon de *Defectibus, Inhabilitatibus*, & *Obſtaculis*; Ita rationem ſubducendo, vt hæc perpetuò in maius; Illa autem, minoris potiùs, quam reuerà ſunt, æſtimentur. Ex huiuſmodi autem Examine, in *Conſiderationem* veniant, quæ ſequuntur.

Prima *Conſideratio* ſit, quomodò alicui Homini, Moribuſque & Naturæ ſuæ, cum *Temporibus* conueniat; quæ ſi inuenta fuerint congrua, omnibus in Rebus, magis liberè & ſolutè agere, & ſuo Ingenio vti liceat; ſin ſit aliqua Antipathia, tum demùm in Vniuerſo Vitæ Curſu, magis cautè & rectè eſt incedendum; minúſque in Publico verſandum. Sic Tiberius fecit, qui Morum ſuorum ſibi conſcius, cum Seculo ſuo, non optimè conuenientium, Ludos publicos nunquàm ſpectauit; Quinetiàm per duodecim continuos Annos poſtremos, nunquàm in Senatum venit; vbi contrà, Auguſtus perpetuò in Oculis Hominum vixit; quod & Tacitus obſeruat; *Alia Tiberio Morum Via.* Eadem & Periclis ratio fuit.

Secunda ſit *Conſideratio*, quomodò alicui conueniat, cum *Profeßionibus & Generibus Vitæ*, quæ in vſu & pretio ſunt, quorumque ſibi delectus ſit faciendus; vt ſi iam decretum non ſit de *Genere Vitæ*, maximè aptum, & Ingenio ſuo congruum ſumat; ſin iam pridèm id *Genus* Vitæ, ad quod minùs à Naturâ factus eſt, fuerit ingreſſus, ſub primâ Occaſione ſe ſubducat, & nouam Conditionem arripiat. Id quod à Valentino Borgiâ videmus factum, ad Vitam Sacerdotalem à Patre innutrito,

nutrito, quam tamen posteà eiurauit, suo obsecutus Ingenio, & Vitæ Militari se applicuit: Quanquàm Principatu æque ac Sacerdotio indignus, cùm vtrunque Homo Pestilens dehonestauerit.

Tertia sit *Consideratio*, quomodò se habeat quis, *comparatus ad Æquales & Æmulos suos*; quos verisimile sit eum habiturum in Fortunâ suâ Competitores; cumque Vitæ Cursum teneat, in quo maxima inueniatur Virorum Egregiorum Solitudo; atque in quo probabile sit, seipsum, inter cæteros, maximè posse eniti. Id quod à C. Cæsare factum est; qui ab initio Orator fuit, & Caussas egit; & in Togâ potissimùm versabatur: Cùm verò vidisset, *Ciceronem, Hortensium, Catulum*, eloquentiæ gloriâ excellere; Rebus verò Bellicis clarum admodùm neminem, præter Pompeium; destitit ab Incœpto, & Potentiæ illi Ciuili, multùm Valedicere iubens, transtulit se ad Artes Militares, & Imperatorias; Ex quibus summum Rerum Fastigium conscendit.

Quarta sit *Consideratio*, vt Naturæ suæ, & Ingenij Rationem, habeat quis, in *deligendis Amicis*, ac *Necessarijs*: Siquidèm diuersis, diuersum Genus *Amicorum* conuenit; Alijs Solenne, & Taciturnum; Alijs Audax, & Iactabundum; & complura id genus. Certè notatu dignum est, quales fuerint *Amici* Iulij Cæsaris (Antonius, Hirtius, Pansa, Oppius, Balbus, Dolabella, Pollio, reliqui:) Illi scilicet iurare solebant; *Ita viuente Cæsare moriar*; Infinitum studium erga Cæsarem præ se ferentes; Erga omnes alios Arrogantes & Contemptores: Fueruntque Homines, in Negotijs gerendis, impigri; Famâ, & Existimatione, Mediocres.

Quinta sit *Consideratio*, vt caueat quis sibi *ab Exemplis*; neque ad *Imitationem Aliorum* se ineptè componat; quasi quod alijs fuerit peruium, etiàm sibi patere necesse sit; neutiquàm secum reputans, quantùm fortassè interfuerit, inter suum, & Illorum, quos ad Exemplum

emplum sibi delegit, Ingenium et Mores. In quem Errorem manifestò incidit Pompeius, qui, vt Cicero scriptum reliquit, toties solitus erat dicere; *Sylla potuit, ego non potero?* Quâ in re, vehementèr sibi imposuit, cùm Ingenium, & Rationes Agendi Syllæ, à Suis, *Toto Cœlo* (vt aiunt) *distarent*: Cum Alter Ferox esset, Violentus, quíque Factum in omnibus vrgeret; Alter Grauis, Legum Memor, omniaque ad Maiestatem & Famam componens; vnde longè minùs erat, ad perficienda quæ cogitârat, efficax & validus. Sunt & aliæ huius generis *Præceptiones*; verùm hæ ad Exemplum reliquarum sufficient.

Neque verò, *Nosse seipsum*, Homini sufficit; sed ineunda etiàm est Ratio secum, quomodò se *Ostentare*, *Declarare*, denique *Flectere se & Effingere*, commodè & prudentèr, possit. Ad *Ostentandum se* quod attinet, nihil videmus vsuvenire frequentiùs, quam vt qui Virtutis Habitu sit Inferior, Specie Virtutis externâ sit potior. Non parua igitur est Prudentiæ Prærogatiua, si quis Arte quâdam, & decorè, Specimen sui apud alios exhibere possit; *Virtutes* suas, *Merita*, atque *Fortunam* etiàm, (quod sine Arrogantiâ, aut Fastidio fieri possit) commodè *ostentando*; Contrà, *Vitia*, *Defectus*, *Infortunia* & *Dedecora*, artificiosè occultando; Illis immorans, easque veluti ad Lumen obuertens; His subterfugia quærens, aut aptè ea interpretando eluens; & Similia. Itaque, de Mutiano, Viro sui Temporis prudentissimo, & ad Res gerendas impigerrimo, Tacitus; *Omnium, quæ dixerat, feceratque, Arte quâdam Ostentator*. Indiget certè Res hæc Arte nonnullâ, ne Tædium, & Contemptum pariat: Ita tamen, vt *Ostentatio* quæpiam, licet vsque ad Vanitatis *primum gradum*, vitium sit potiùs in *Ethicis*, quam in *Politicis*. Sicut enim dici solet de Calumniâ; *Audactèr calumniare, semper aliquid hæret*: Sic dici possit de Iactantiâ, (nisi planè deformis fuerit & ridicu-

la;)

la;) *Audactèr te vendita, sempèr aliquid hæret.* Hærebit certè apud Populum, licet Prudentiores subrideant. Itaque Existimatio parta apud Plurimos, Paucorum Fastidium abundè compensabit. Quod si ista, de quâ loquimur, *Sui Ostentatio*, decentèr, & cum Iudicio, regatur; Exempli gratiâ; Si natiuum quendam Pectoris Candorem, & Ingenuitatem præ se ferat; Aut si illis temporibus adhibeatur, vel cùm Pericula circunstent (vt apud Viros Militares in Bellis;) vel cùm alij Inuidiâ flagrent; Aut si Verba, quæ ad laudes proprias pertinent, tanquàm Aliud Agenti, excidisse videantur, minimeque vel seriò, vel prolixè nimis, ijs insistatur; Aut si ita quis se laudibus honestet, vt simul etiàm Censuris & Iocis erga se non abstineat; Aut si denique hoc facit, non sponte, sed tanquàm lacessitus, & aliorum Insolentijs & Contumelijs prouocatus: non paruum certè hæc Res Existimationi Hominis Cumulum adijcit. Neque sanè exiguus est eorum Numerus, qui, cùm Natura sint magis solidi, & minimè ventosi, atque propterea hâc Arte, Honori suo velificandi, careant; Moderationis suæ, nonnullâ cum Dignitatis iacturâ, dant pœnas.

Verùm huiusmodi *Ostentationem virtutis*, vtcunque aliquis infirmiore Iudicio, & nimiùm fortassè *Ethicus*, improbauerit; illud nemo negârit, dandam saltem esse Operam, vt Virtus per Incuriam, iusto suo pretio non fraudetur, & minoris, quam reuerà est, æstimetur. Hæc verò, in Virtute æstimandâ, pretij Diminutio, tribus modis solet contingere: Primò, quandò quis, in Rebus gerendis, se, & operam suam, offert & obtrudit, non vocatus, aut accersitus: Huiusmodi enim officijs, Remunerationis loco esse solet, si non repudientur. Secundò, quandò quis in principio Rei gerendæ, viribus suis nimiùm abutitur; & quod sensìm erat præstandum, vno Impetu effundit; Id quod Rebus benè administratis,

præ-

præproperam conciliat Gratiam, in fine autem Satietatem inducit. Tertiò, quandò quis Virtutis suæ fructum, in Laudibus, Plausu, Honore, Gratiâ, sibi præbitis, nimis citò, & leuitèr sentit, atque in ijs sibi complacet; de quo prudens habetur Monitum; *Caue ne insuetus rebus maioribus videaris, si hæc te res parua, sicuti magna, delectat.*

Defectuum enimuerò sedula *Occultatio*, minoris haudquaquàm momenti est, quam *Virtutum* Prudens, & Artificiosa *Ostentatio*. Defectus autem occultantur, & latent maximè, triplici quâdam Industriâ, & quasi tribus Latebris; *Cautione*; *Prætextu*; & *Confidentiâ*. *Cautionem* dicimus, quandò ijs Rebus prudentèr abstinemus, quibus Pares non sumus: Vbi contra, Ingenia Audacula, & Inquieta, se facilè ingerunt, sine Iudicio, Rebus, quibus non insueuêrunt; & proinde Defectus suos proprios publicant, & quasi proclamant. *Prætextum* dicimus, cùm sagacitèr, & prudentèr, viam nobis sternimus & munimus, quâ benigna & commoda, de *Vitijs*, & *Defectibus* nostris, fiat Interpretatio; quasi aliunde prouenientibus, aut aliò tendentibus, quam vulgò existimatur. Etenìm, de Latebris Vitiorum non malè Poeta;

Sæpè latet Vitium proximitate Boni.

Quarè, si quem *Defectum*, in nobis ipsis perceperimus, opera danda, vt Personam & Prætextum, *Virtutis finitimæ* mutuemur, sub cuius vmbrâ lateat. Verbi gratiâ, *Tardo Grauitas* prætexenda, *Ignauo Lenitas*, & sic de cæteris. Illud etiàm vtile, probabilem aliquam Caussam obtendere, & in Vulgus spargere, quâ adducti, vltimas vires nostras, promere refugiamus; vt quod *Non possimus*, *Nolle* videamur. Quod ad *Confidentiam* attinet, Impudens certè est Remedium, sed tamen certissimum atque efficacissimum; Nempe, vt quis ea omninò contemnere, & vilipendere se profiteatur, quæ reuerà assequi non possit: Mercatorum Prudentium More, quibus solenne est, & proprium, vt Pretium Mercium suarum

rum attollant, Aliorum deprimant. Est tamen & aliud *Confidentiæ* Genus, hoc ipso impudentius; Nimirùm, perfrictâ fronte, *Defectus* suos etiàm Opinioni obtrudere, & venditare; quasi in ijs, quibus maximè destituitur, se eminere credat; Atque vt hoc facilius cæteris imponat, se in ijs Rebus, quibus reuerà plurimùm pollet, fingat diffidentem; Quemadmodùm fieri videmus in Poetis; Poetâ enim Carmina sua recitante, si vnum aliquem Versiculum, non admodùm dixeris probandum, audias illicò; *Atque hic Versus, pluris mihi constitit, quam reliquorum Plurimi.* Tum verò alium quempiam Versum adducet, quasi sibi suspectum, & de eo, quid putes, sciscitabitur, quem satis nôrit, inter plurimos esse optimum, & censuræ minimè obnoxium. Ante omnia verò, ad hoc, quod nunc agitur; vt scilicet, Specimen sui quis edat coram alijs illustre, & Ius suum in omnibus retineat, nil magis interesse iudico, quam ne quis per nimiam suam Naturæ Bonitatem, & Suauitatem, se exarmet, & Iniurijs & Contumelijs exponat: Quin potiùs in omnibus, aliquos Animi Liberi, & Generosi, & non Aculei minus, quam Mellis, intra se gestantis, Igniculos, subinde emittat. Quæ quidē munita Vitæ Ratio, vnà cum prompto & parato, ad se à Cōtumelijs vindicandum, Animo, Aliquib' ex Accidente imponitur, & Necessitate quâdā inouitabili, propter aliquid infixū, in Persona, aut Fortunâ suâ: veluti fit, in *Deformibus*, & *Spurijs*, & *Ignominiâ aliquâ mulctatis*, vnde huiusmodi Homines, si Virtus non desit, felices plerunque euadunt.

Quod verò, ad se *Declarandum* attinet; Id alia Res omninò est, ab *Ostentatione* sui, de quâ diximus. Neque enim ad *Virtutes*, aut *Defectus* Hominum, refertur; sed ad *Actiones Vitæ Particulares*. Quâ in Parte, nihil inuenitur magis Politicum, quam vt Mediocritas quædam seruetur, prudens & sana, in Sensa Animi, circa Actiones Particulares, Aperiendo, aut Recondendo. Licet enim,

enim, profunda Taciturnitas, & Consiliorum Occultatio, & is Rerum gerendarum Modus, qui Omnia Cœcis, & (vt Modernæ Linguæ potiùs loquuntur) Surdis Artibus, & Medijs, operatur, Res sit & vtilis, & mirabilis; tamen non rarò euenit, vt (quod dicitur) *Dissimulatio Errores pariat, qui Dissimulatorem ipsum illaqueant.* Nam videmus Viros Politicos, maximè omniū insignes, liberè & indissimulantèr, Fines quos peterent, palàm proferre non dubitasse. Sic L. Sylla manifestò præ se tulit, *Se, Omnes Mortales, vel felices, vel infelices fieri cupere, prout sibi essent, vel Amici, vel Inimici.* Sic Cæsar, cùm primùm profectus est in Gallias, nil veritus est profiteri; *Se malle primum esse in villâ obscurâ, quam Secundum Romæ.* Idem Cæsar, cæpto iam Bello, Dissimulatorem minimè egit, si audiamus quid Cicero de illo prædicet. Alter (Cæsarem intuens) *non recusat, sed quodammodò postulat, vt (vt est,) sic appelletur Tyrannus.* Similitèr videmus, in Epistolâ quâdam Ciceronis ad Atticum, quam minimè fuerit Augustus Cæsar Dissimulator; qui in ipso ingressu ad Res gerendas, cùm adhuc Senatui esset in Delicijs, solitus tamen erat, in Concionibus apud Populum, iurare, illâ Formulâ; *Ita Parentis Honores consequi liceat.* Illud autem, non minus quiddam erat, quam ipsa Tyrannis. Verum est, ad Inuidiam paululùm leniendam, solitum eum simul, ad Statuam Iulij Cæsaris, quæ in Rostris posita erat, manum protendere. Homines autem ridebant, & plaudebant, & admirabantur, & inter se ita loquebantur; *Quid hoc est? Qualis Adolescens?* Sed tamen nihil Malitiæ in eo suspicabantur, qui tam candidè & ingenuè, quod sentiret, loqueretur. Et isti quidem, quos nominauimus, prospera omnia consecuti sunt; Pompeius contrà, qui ad eosdem tendebat Fines, sed Vijs magis vmbrosis & obscuris (sicut Tacitus de eo loquitur; *Occultior, non melior*: Atque Salustius similitèr idem insimulat; *Ore probo, Animo inuerecundo*:)

id prorsùs agebat, & innumeris Technis moliebatur, vt Cupiditates suas, & Ambitionem altè recondendo, interim Rempub. in Anarchiam & Confusionem redigeret; quo illa se necessariò in Sinus eius conijceret; Atque hoc pacto, summa Rerum ad eum deferretur, quasi inuitum & renitentem. Cùm verò hoc se putaret consequutum, factus Consul solus (quod nunquàm cuiquam contigisset) nihilò plus ad Fines suos proficiebat; eò quod, etiàm illi, qui proculdubiò eum fuissent adiuturi, quid vellet non perciperent. Adeò vt tandèm coactus sit, tritam & vulgarem inire viam; vt scilicet, prætextu se Cæsari opponendi, Arma & Exercitum compararet. Adeò lenta, Casibus obnoxia, & plerunque infelicia solent esse ea Consilia, quæ profundâ *Dißimulatione* obteguntur! Quâ de re, idem sensisse videtur Tacitus, cùm *Simulationis* Artificia, tanquàm Inferioris Subsellij Prudentiam, constituit, præ *Artibus Politicis*: Illam Tiberio, has verò Augusto Cæsari attribuens. Etenim, de Liuiâ verba faciens, sic loquitur; Quod fuisset illa, *cum Artibus Mariti, & Simulatione Filij, benè composita.*

Quod ad Animum *Flectendum*, & *Effingendum* attinet; Totis viribus certè incumbendum, vt Animus reddatur, Occasionibus & Opportunitatibus obsequens, neque vllo modo, erga eas, durus aut renitens. Neque enim maius fuerit Impedimentum, ad Res gerendas, aut Fortunas Hominum constituendas, quam illud; *Idem manebat, neque idem decebat*; videlicet, Cùm Homines ijdem sint, & Naturâ suâ vtantur, postquàm Occasiones se mutauerint. Benè itaque Liuius, cùm Catonem Maiorem introducit, tanquàm Fortunæ suæ Architectum peritissimum, illud subiungit; quod ei fuerit *Ingenium Versatile.* Atque hinc fit, quod Ingenia Grauia & Solennia, & Mutare Nescia, plus plerunque habeant Dignitatis, quam Felicitatis. Hoc verò Vitium, in ali-

quibus à *Naturâ* penitùs insitum est, qui suopte Ingenio sunt, *Viscosi*, & *Nodosi*, & ad Versandum inepti. At in Alijs *Consuetudine* obtinuit (quæ est altera *Natura*) atque Opinione quâdam (quæ in Animos Hominum facilè obrepit;) vt minimè mutandam sibi putent Rerum gerendarum Rationem, quam priùs bonam & prosperam sint experti. Prudentèr enim obseruat Macciauellus in Fabio Maximo, quod *Pristinum suum & inueteratum, Cunctandi, & Belli trahendi, morem, retinere mordicùs voluerit, cùm Natura Belli esset alia, & acriora postularet Consilia.* In Alijs porrò, idem Vitium ex Inopiâ Iudicij progignitur, cùm Homines Periodos Rerum, & Actionum, non tempestiuè discernant; sed tùm demùm se vertant, postquàm Opportunitas iam elapsa sit: Tale quidpiam in Atheniensibus suis, redarguit Demosthenes, Eos, aiens esse, *Rusticis similes, qui in Ludo Gladiatorio se probantes, sempèr post plagam acceptam, in eam Partem muniendam Scutum transferunt, quâ percussi sunt; non priùs.* In alijs rursùs, hoc ipsum contingit, quia operam, in viâ eâ, quam semel ingressi sunt, collocatam, perdere grauantur, nec receptui canere sciunt; Sed potiùs se Occasionibus superiores fore, Constantiâ suâ, confidunt. Verùm ista Animi *Viscositas*, & *Renitentia*, à quacunque illa tandem Radice pullulârit, Rebus gerendis, & Fortunæ Hominum, est damnosissima: Nihilque magis Politicum, quàm Animi Rotas reddere, cum Rotis Fortunæ, Concentricas, & simul Volubiles. Atque de *Præceptis duobus Summarijs*, circa *Fortunæ Architecturam*, hactenus. *Præcepta* autem *Sparsa* haud pauca sunt; Nos tamen perpauca deligemus, pro modo Exempli.

Primum *Præceptum* est; *Faber Fortunæ*, Amusse suâ peritè vtatur, eamque ritè applicet; Hoc est, Animum assuefaciat, vt Rerum omnium Pretium & valorem æstimet,

æstimet, prout ad Fortunam & Fines suos, magis aut minus, conducant; Hocque curet sedulò, non perfunctoriè. Mira enim Res; sed verissima; Inueniuntur plurimi, quorum Mentis *Pars Logica* (si ita loqui liceet) est bona, *Mathematica*, pessima; videlicet, Qui de Rerum Consequentijs satis firmitèr Iudicant; de Pretijs verò, imperitissimè. Hinc fit, vt Alij, priuata & secreta cum Principibus Colloquia, Alij, Auras Populares, tanquàm Magna adepti, admirentur; cùm sit vtrunque sæpenumerò Res, & Inuidiâ & Periculo plena: Alij autem Res metiuntur ex Difficultate, atque operâ suâ in eis impensâ: Fieri oportere existimantes, vt quantùm mouerint, tantùm etiam promouerint: Sicut Cæsar de Catone Vticensi, veluti per Ironiam, dixit; Narrando quam laboriosus fuerit & assiduus, & quasi indefatigabilis, neque tamen multùm ad Rem; *Omnia* (inquit) *magno studio agebat*. Hinc etiã illud accidit, vt Homines sæpiùs seipsos fallant; qui, si Magni alicuius, aut Honorati viri operâ vtantur, sibi omnia prospera promittant; cùm illud verum sit, non grandissima quæque Instrumenta, sed aptissima, citiùs & feliciùs Opus quodque perficere. Atque ad *Mathematicam* veram *Animi* informandam, operæ pretium est, illud inprimis nosse, & descriptum habere; quid ad cuiusque Fortunam constituendam & promouendam Primum statui debeat, quid Secundum, & sic deinceps? Primo loco, *Emendationem Animi* pono; *Animi* enim *Impedimenta*, & *Nodos* tollendo & complanando, citiùs viam Fortunæ aperueris, quam Fortunæ Auxilijs, *Animi Impedimenta* sustuleris. Secundo loco, *Opes* pono, & *Pecuniam*; Quam summo loco plurimi fortasse collocauerint, cùm tanti sit ad omnia vsûs. Verùm, eam Opinionem, similem ob Caussam abiudico, atque Macciauellus fecit, in aliâ re, non multùm ab eâ discrepante. Cùm enim vetus fuerit Sententia, *Pecuniam esse Neruos Belli*; Ille contrà, non

alios

alios esse *Neruos Belli* asseruit, quam *Neruos Virorum Fortium & Militarium*; Eodem prorsùs modo, verè asseri possit; *Neruos Fortunæ*, non esse *Pecuniam*, sed potiùs *Animi Vires*; Ingenium, Fortitudinem, Audaciam, Constantiam, Moderationem, Industriam, & similia. Tertio loco, colloco *Famam & Existimationem*; Eò magis, quod illa, Æstus quosdam habeant, & Tempora, quibus si non opportunè vtaris, difficile erit rem, in integrum restituere. Ardua enim Res, Famam præcipitantem retrouertere. Postremo loco, pono *Honores*, ad quos certè facilior Aditus, per vnumquodque ex illis tribus, multò magis per Omnia coniuncta datur; quam si ab *Honoribus* auspiceris, & deinde ad reliqua perrexeris. Verùm, vt in Ordine Rerum seruando, haud parùm est momenti; ita non multò minùs, in seruando Ordine Temporis; Cuius perturbatione frequentissimè peccatur; dum ad Fines tum properatur, quando Initia essent curanda; Atque, dum ad maxima quæque subitò aduolamus, quæ in medio posita sunt, temerè transilientes. At illud rectè præcipitur; *Quod nunc instat, agamus.*

Secundum *Præceptum* est, vt caueamus, ne Animi quâdam Magnitudine, & Præfidentiâ, ad magis Ardua, quam par est, feramur; neue in aduersum Fluuij remigemus. Optimum enim Consilium circa Fortunas Hominum,

——— *Fatis accede, Deisque.*

Circumspiciamus in omnes Partes, & obseruemus quà Res pateant, quà clausæ & obstructæ sint, quà procliues, quà arduæ, neque viribus nostris, vbi non patet Aditus commodus, abutamur. Hoc si fecerimus, & à Repulsâ nos immunes præstabimus; & in Negotijs singulis nimis diù non hærebimus; & Moderationis Laudem reportabimus; & pauciores offendemus; & denique Felicitatis Opinionem acquiremus, dum quæ sponte fortassè euentura fuissent, nostræ Industriæ acceptæ ferentur.

Tertium

Tertium *Præceptum*, cum proximè præcedente nonnihil pugnare videri possit; Licet probè intellectum, minimè. Illud huiusmodi est; Vt Occasiones non sempèr expectemus, sed eas quandoque prouocemus, & ducamus. Quod etiàm innuit Demosthenes, Magniloquentiâ quâdam. *Et quemadmodùm receptum est, Vt Exercitum ducat Imperator; sic à cordatis Viris, res ipsæ ducendæ, vt quæ ipsis videntur, ea gerantur; & non ipsi persequi Euentus tantùm cogantur.* Etenìm, si diligentèr attendamus, duas obseruabimus, easque discrepantes Species, eorum, qui Rebus gerendis, & Negotijs tractandis, pares habeantur. Alij siquidèm Occasionibus commodè sciunt vti, sed nihil ex se moliuntur, aut excogitant; Alij toti sunt in machinando, qui Occasiones, quæ opportunè incidunt, non arripiunt. Harum Facultatum altera, alteri non coniuncta, manca omninò & imperfecta censenda est.

Quartum est *Præceptum*; Vt nihil suscipiamus, in quo necesse sit, Temporis plurimum insumere: verùm vt Versiculus ille Aurem sempèr vellicet;

Sed fugit intereà, fugit irreparabile Tempus.

Neque alia subest Caussa, cur ij, qui Professionibus laboriosis, aut Rebus similibus, se addixerunt; veluti Iureconsulti, Oratores, Theologi doctiores, Librorum Scriptores, & huiusmodi; in Fortunâ suâ constituendâ, & promouendâ, minùs sint solertes; quàm quod Tempore, (aliàs scilicet insumpto,) indigent ad Particularia pernoscenda; Opportunitates captandas; & Machinas, quæ ad Fortunam suam spectent, comminiscendas & meditandas. Quinetiàm, in Aulis Principum, & Rebuspub. eos reperias, & ad Fortunam suam promouendam, & ad aliorum inuadendam, maximè efficaces, qui nullo publico Munere funguntur; sed in hoc, de quo loquimur, *Ambitu Vitæ*, perpetuò occupantur.

Quintum est *Præceptum*; Vt Naturam quodammodò imite-

imitemur, quæ *nihil facit frustrà.* Id quod factu non erit admodùm difficile, si Negotia nostra omnium generum, peritè commisceamus & contexamus. In singulis enim Actionibus, ita Animus est instituendus & præparandus, atque Intentiones nostræ aliæ alijs substernendæ, & subordinandæ; Vt si, in aliquâ re, Voti compotes, in *Summo Gradu*, fieri non possimus, in *Secundo* tamen liceat consistere; imò vel in *Tertio*: Quod si, nec in *aliqua* omninò *Parte Rei* hærere aut consistere possimus, tum verò ad alium quempiam (præter destinatum) Finem, Operam impensam flectamus: Sin nec in *Præsenti*, aliquem Fructum demetere queamus, saltèm aliquid ex eâ extrahamus, quod in *Futurum* prosit: Si verò nihil *Solidi*, nec in *Præsenti*, nec in *Futuro* inde elicere detur, satagamus saltèm, vt aliquid *Existimationi* nostræ inde accrescat: & alia id genus: Rationes sempèr à nobis ipsis exigendo, quibus constet, nos Fructûs aliquid, plus minus, ex singulis Actionibus, & Consilijs nostris percepisse; Neque vllo modo permittendo, vt tanquàm confusi ac consternati Animum illicò despondeamus, si fortè Scopum Principalem non licuerit attingere. Nihil enim minùs conuenit Viro Politico, quam vni Rei, vnicè esse intentum. Qui enim hoc facit, Occasionum innumerarum iacturâ mulctabitur, quæ Rebus agendis ex obliquo interuenire solent: Quæque fortasse magis fuerint propitiæ & commodæ ad alia, quæ posteà vsui futuræ sint, quam ad ea, quæ in manibus habeamus. Ideoque benè calleamus illam Regulam; *Hæc oportet facere, & illa non omittere.*

Sextum est *Præceptum*; Vt nos Rei alicui nimis peremptoriè non astringamus; quanquàm Casui videatur, primo intuitu, minùs obnoxia; Sed sempèr habeamus, vel Fenestram apertam ad Euolandum; vel Posticum aliquod secretum, ad Redeundum.

Septimum *Præceptum*, est Antiquum illud Biantis;

modò non ad Perfidiam, ſed ad Cautionem, & Moderationem, adhibeatur: *Et ames tanquàm Inimicus futurus, & Oderis tanquàm Amaturus.* Nam Vtilitates qualque, mirum in Modum, prodit & corrumpit, ſi quis nimiùm ſe immerſerit, Amicitijs infelicibus; moleſtis & turbidis Odijs; aut Puerilibus & futilibus Æmulationibus.

Hæc Exempli loco, circa *Doctrinam* de *Ambitu Vitæ* ſufficient: Illud enim Hominibus in Memoriam ſubinde reducendum eſt, longè abeſſe, vt Adumbrationes iſtæ, quibus vtimur in Deſideratis, loco iuſtorum Tractatuum ponantur; Sed ſint ſolummodò tanquàm Schedæ aut Fimbriæ, ex quibus, de Telâ integrâ, iudicium fieri poſſit. Neque rursùs ita deſipimus, vt Fortunam, abſque tanto, quantum diximus, molimine, minimè parari aſſeramus. Probè enim nouimus, eam tanquàm ſponte in gremium aliquorum defluere: Alij autem eam, Diligentiâ ſolâ & Aſſiduitate (cautione nonnullâ aſpersâ) abſque Arte multâ aut operosâ, adipiſcuntur: Verùm ſicut Cicero, Oratorem Perfectum depingens, non id vult, vt Cauſidici ſinguli tales eſſe debeant, aut poſſint: Ac rursùs, ſicut in Principe aut Aulico deſcribendo (quod nonnulli tractandum ſuſceperunt) Modulus effingitur, prorsùs ſecundum Artis Perfectionem, non autem ſecundum Practicam vulgatam: Idem & nos in *Politico* inſtruendo præſtitimus: *Politico* (inquam) quoad *Fortunam propriam.*

Enimuerò, illud vtique monendum, *Præcepta*, quæ circa hanc rem, delegimus & propoſuimus, omnia, ex genere eorum eſſe, quæ *Bonæ Artes* vocantur. Quod enim ad *Malas Artes* attinet; Si quis Macciauello ſe dederit in Diſciplinam, qui præcipit; *Virtutem ipſam non magnoperè curandam, ſed tantùm Speciem eius, in publicum verſam: quia Virtutis Fama & Opinio Homini adiumento ſit, virtus ipſa Impedimento*; Quique alio loco præcipit;

pit; *Vt Homo Politicus, illud tanquàm Fundamentum Prudentiæ suæ substernat; quod præsupponat, Homines non rectè, nec tutò, ad ea, quæ volumus, flecti aut adduci posse, præterquàm solo metu; ideoque det operam, vt omnes, quantum in se est, Obnoxij sint, atque in Periculis, & Angustijs constituti*; Ita vt Politicus suus, videatur esse, quod Itali dicunt, *Seminator Spinarum*: Aut si quis Axiôma illud, quod à Cicerone citatur, amplecti velit; *Cadant Amici, dummodò Inimici intercidant*; Sicut Triumuiri fecerunt, qui Inimicorum Interitum, Amicissimorum exitio redimebant: Aut si quis L. Catilinæ Imitator esse velit, vt Rerumpub. Incendiarius fiat & Perturbator, quò meliùs in Aquis turbidis piscari, & Fortunam suam expedire possit; *Ego*, (inquit) *si in Fortunis meis Incendium sit excitatum, id non Aquâ, sed Ruinâ restinguam*: Aut si quis illud Lysandri ad se transferat, qui dicere solebat; *Pueros Placentis, viros Periurijs alliciendos*; Cum alijs eiusdem Farinæ prauis, ac perniciosis Dogmatibus; Quorum (vt fit in cæteris rebus omnibus) maior est Numerus, quam rectorum & sanorum; Si quis (inquam) huiusmodi inquinatâ Prudentiâ delectetur; non iterim inficias, eum (quandoquidem Legibus Charitatis & virtutis omnibus seipsum solutum, Fortunæ solummodò mancipârit) posse, maiore compendio, & celeriùs, Fortunam suam promouere. Fit verò in *Vitâ*, quemadmodùm & in *viâ*, vt Iter breuius, sit fœdius & cœnosius; neque sanè, vt per Viam meliorem quis incedat, multâ circuitione opus est.

Tantum verò abest, vt Homines ad huiusmodi *Artes Prauas* se applicare oporteat, vt potiùs sanè, (si modò sint apud se, seque sustinere valeant, neque Ambitionis Turbine & Procellâ in aduersum rapiantur) ante Oculos proponere debeant; non solùm Mundi Chorographiam generalem illam, quod *Omnia sint Vanitas, & vexatio Spiritûs*; verùm etiàm & illam magis specia-

 lem;

lem; videlicet, Quod ipsum *Esse*, seiunctum à *Bene Esse*, Maledictionis loco sit; & quò grandius sit *Esse*, eò maior sit Maledictio: Quodque, amplissimum Virtutis Præmium, sit ipsa Virtus; Quemadmodùm & vltimum Vitij Supplicium est Vitium ipsum; sicut egregiè Poeta;

Quæ vobis, quæ digna Viri, pro Laudibus istis
Præmia posse rear solui? Pulcherrima primùm
Dij Moresque dabunt vestri. ——

Et econtrà, non minùs verè ille de Sceleratis, *Atque eum vlciscentur Mores sui.* Quinetiàm, Mortales, dum in omnes Partes, Cogitationes suas agitant, & diffundunt, vt Fortunis suis rectè prospectum atque consultum sit, interìm in medijs illis Animi Transcursibus, ad Diuina Iudicia, & Prouidentiam æternam, oculos attollere debent; quæ sæpissimè Impiorum Machinationes, & Consilia Praua, licet profunda, subuertit, & ad nihilum redigit; secundum illud Scripturæ; *Concepit Iniquitatem, & pariet Vanitatem.* Imò, etsi Iniurijs, & *Malis Artibus*, abstineant; Attamen hæc iugis, & irrequieta Anhelatio ad Ardua Fortunæ, absque Cessatione, & quasi sine Sabbato, Tributum Temporis nostri Deo debitum minimè soluit: Qui, vt videre est, Facultatum nostrarum Decimas, Temporis autem Septimas exigit, & sibi seponit. Quorsùm enim fuerit, Os gerere in Cœli sublimia erectum; Mentem verò humi prostratam, & Puluerem instar Serpentis comedentem? Quod etiàm Ethnicos non fugit;

Atque affigit humo Diuinæ Particulam Auræ.

Quod si in hoc sibi quisquam adblandiatur, quod Fortunâ suâ, vtcunque eam Malis artibus obtinuerit, rectè vti decreuerit; sicut de Augusto Cæsare, & Septimio Seuero, solitum erat dici; *Debuisse illos aut nunquàm Nasci, aut nunquàm Mori:* Tanta in Ambitu Fortunæ suæ patrârunt Mala; tanta rursùs, Summa adepti, contulerunt

Bona; intelligat nihilominùs, hanc Malorum per Bona Compensationem, post Factum probari; Consilium autem huiusmodi meritò damnari. Abs re postremò nobis non fuerit, in Cursu isto incitato, & feruido, versus Fortunam nostram, Frigidam paulisper aspergere, haustam è Dicterio illo non inelegante, Caroli Quinti Imperatoris, in Institutionibus suis ad Filium; *Imitari Fortunam Mores Mulierum, quæ procos plus nimiò ambientes, plerunque superbè auersantur.* Verùm hoc vltimum Remedium, pertinet ad eos, quibus Gustus, ex Morbo Animi, corruptus est. Innitantur potiùs Homines *Lapidi* illi, qui *Theologiæ* & *Philosophiæ* est tanquàm *Angularis*; quæ idem ferè asserunt de eo, quod *primum quæri* debeat; Etenim *Theologia* edicit; *Primùm quærite Regnum Dei, & ista omnia adijcientur vobis*; Philosophia autem simile quiddam iubet; *Primùm quærite Bona Animi, cætera aut aderunt, aut non oberunt.* Quamuis autem hoc *Fundamentum*, humanitùs iactum, interdùm locetur super *Arenas*; quemadmodùm videre est in M. Bruto, qui in eam vocem, sub Exitum suum, prorupit;

Te colui Virtus vt Rem, ast tu Nomen inane es.

At idem *Fundamentum*, diuinitùs locatum, firmatur sempèr in *Petrâ*. Hîc autem *Doctrinam* de *Ambitu Vitæ*, & simul *Doctrinam Generalem* de *Negotijs*, concludimus.

CAPVT

Capvt III.

Partitiones Doctrinæ *de* Imperio, *siue* Repub. *omittuntur*; *Tantùm Aditus fit*, *ad* Desiderata *duo*; Doctrinam *de* Proferendis Finibus Imperij; *&* Doctrinam *de* Iustitiâ Vniuersali, *siue de* Fontibus Iuris.

VEnio iam ad *Artem Imperij*, siue *Doctrinam de Repub. Administrandâ*; Sub quâ etiàm *Oeconomica* continetur, vt *Familia* sub *Ciuitate*. In hâc Parte, sicut iam anteà dixi, Silentium mihi imperaui. Neque tamen prorsùs diffidere debui, quin possim de illâ fortassè non imperitè aut inutilitèr disserere; vtpote, qui longâ Experientiâ edoctus, & per tot Munerum & Honorum Gradus, ad amplissimum Regni Magistratum, Fauore Maiestatis tuæ indulgentissimo, nullo Merito meo, euectus fuerim; eundemque Magistratum, per Annos Quatuor integros gesserim; & quod pluris est, Maiestatis tuæ Mandatis, & Colloquijs, per Annos octodecim continuos assueuerim; (Quod etiàm è Stipite aliquo Politicum exculpere potuisset;) Quíque etiàm, inter omnes Artes, plurimum Temporis in Historijs, & Legibus contriuerim. Quæ omnia, non Iactantiâ ad Posteros, refero, sed quia ad Literarum Dignitatem nonnihil pertinere putem, quod Homo quispiam, ad Literas, potiùs quam ad aliud quicquam, natus; & ad Res gerendas, nescio quo Fato, contra Genium suum abreptus, ad Ciuilia tamen Munera, tam honorifica & ardua, sub Rege prudentissimo, assumptus fuerit. Verùm, si quid circa

Politicam

Politicam posthàc parturiet Otium meum, erit fortassè *Proles*, aut *Abortiua*, aut *Posthuma*. Interim, ne Scientijs omnibus, iam veluti in Subsellijs suis collocatis, Sedes hæc tam excelsa omninò vacet, decreui duas tantùm *Ciuilis Scientiæ* portiones, quæ ad *Arcana Imperij* non pertinent, sed sunt Naturæ magis communis, vt *Desiderata*, notare; Earumque, more nostro, *Exempla* proponere.

Cùm *Artes Imperij*, tria *Officia Politica*, complectantur; Primò, vt *Imperium conseruetur*; Secundò, vt *Beatum efficiatur & Florens*; Tertiò, vt *Amplificetur*, *Finesque eius longiùs proferantur*; de duobus primis *Officijs*, maximâ ex parte, egregiè à nonnullis tractatum est; de Tertio siletur. Illud itaque inter *Desiderata* reponemus; & More nostro, *Exemplum* eius proponemus. Eam *Doctrinæ* Partem, *Consulem Paludatum*, siue *Doctrinam de Proferendis Imperij Finibus*, nominantes.

Exemplum Tractatûs Summarij de proferendis Finibus Imperij.

DIctum Themistoclis, sibi ipsi applicatum, inciuile certè fuit, & inflatum; sin de alijs, atque in genere, prolatum fuisset, prudentem sanè Obseruationem, & pergrauem Censuram, complecti videatur. Rogatus in Conuiuio, vt Cytharam pulsaret, respondit, *Fidibus se nescire; cæterùm posse Oppidum paruum in magnam Ciuitatem euehere.* Ista certè Verba, ad Sensum Politicum translata, Facultates duas, multùm inter se discrepantes, in ijs, qui Rerum Gubernacula tractant, optimè describunt, & distinguunt. Etenìm, si Regum Consiliarios, Senatores, aliosque ad Negotia publica admotos, qui vsquàm fuerunt, attentè intueamur; reperientur profectò (licet rarissimè) nonnulli, qui *Regnum* aut *Ciuitatem* è paruis ampla efficere possint, Fidicines tamen sint valde

valde imperiti: Econtrà autem, Alij quamplurimi, in *Cytharâ*, aut *Lyrâ*, (hoc est Aulicis Tricis) miri Artifices, qui, tantùm abest, vt *Rempub. amplificare* possint, vt potiùs à Naturâ comparati videantur, ad Statum Reipub. Beatum & Florentem, labefactandum, & euertendum. Sanè, Artes illæ degeneres, & præstigiæ, quibus sæpenumerò Consiliarij, atque Rerum Potentes, & Gratiam apud Principes suos, & Famam in Vulgus, reportant, haud aliud Nomen merentur, quam *Peritiæ* cuiusdam Fidiculariæ; vtpote cùm sint Res, magis gratæ in Præsens, & Artificibus ipsis Ornamento, quam ad Rerumpub. quarũ sunt Ministri, Opes, & Amplitudinẽ, vtiles aut accommodæ. Occurrent proculdubiò & alij Consiliarij, atque Reipub. Gubernatores, minimè spernendi, qui sint Negotijs pares, possintque Res commodè administrare, easque à manifestis præcipitijs & Incommodis conseruare; à Virtute tamen illâ Rerumpub. Erectrice & Amplificatrice, longo interuallo absunt.

Verùm, qualescunque demùm fuerint Operarij, conijciamus Oculos in Opus ipsum; Qualis nimirùm censeri debeat vera *Regnorum & Rerumpub. Magnitudo*, & quibus *Artibus obtineri* possit: Dignum profectò Argumentum, quod Principes perpetuò in Manibus habeant, & diligentèr meditentur; Quò nec Vires suas in maius æstimantes, Incæptis se vanis & nimis arduis implicent; Nec rursùs easdem plus æquo despicientes, ad Consilia pusillanima & meticulosa, se demittant.

Magnitudo Imperiorum, quoad Molem & Territorium, Mensuræ subijcitur; quoad Reditus, Calculis. Numerus Ciuium, & Capita, Censu; Vrbium & Oppidorum Multitudo & Amplitudo, Tabulis excipi possint. Attamen non reperitur inter Ciuilia, Res errori magis obnoxia, quam verum & intrinsecum, excipere Valorem, circa *Vires & Copias Imperij* alicuius. Assimilatur *Regnum Cælorum*, non Glandi, aut Nuci alicui grandiori, sed *Grano*

Sinapis,

Sinapis, quod inter Grana est minimum; quod tamen habeat interim, intra se, Proprietatem quandam, & Spiritum innatum, quò se & citiùs attollat, & latiùs diffundat: Eodem modo, inuenire est Regna & Status, Ambitu quidem & Regionum Tractu, valdè ampla; quæ tamen ad *Fines vlteriùs proferendos*, aut latiùs imperandum, sunt minùs apta; Alia contrà, Dimensione satis exigua, quæ tamen Bases, in quibus maximæ Monarchiæ inædificentur, esse possint.

1. Vrbes munitæ, plena Armamentaria, Equorum Propagines generosæ, Currus armati, Elephanti, Machinæ atque Tormenta Bellica omnigena, & similia; sunt certè ista vniuersa nihil aliud, quam Ouis induta Pelle leoninâ; Nisi Gens ipsa, Stirpe suâ, & Ingenio, sit fortis, & Militaris. Imò, nec Numerus ipse Copiarum multùm iuuat, vbi Milites imbelles sunt & ignaui. Rectè enim Virgilius; *Lupus numerum Pecorum non curat*. Exercitus Persarum in Campis Arbelæ, Oculis Macedonum, tanquàm vastum Hominum Pelagus, subijciebatur; adeò vt Duces Alexandri, nonnihil ipso Spectaculo perculsi, Regem interpellarent, atque vt Noctù prælium committeret, ei Auctores erant: Quibus ille, *Nolo* (inquit) *suffurari Victoriam*. Ea autem etiàm Opinione fuit facilior. Tigranes Armenius, castrametatus in quodam Colle, cum Exercitu Quadringentorum Millium, cùm spectaret Aciem Romanorum, quæ quatuordecim Millia non excessit, contra se tendentem, in Dicterio illo suo sibi complacuit; *Ecce* (inquit) *Hominum, pro Legatione, nimiò plus quam oportet, pro pugnâ, longè minùs*. Eosdem tamen, priusquàm occubuisset Sol, satis multos, ad illum infinitâ strage profligandum, expertus est. Innumera sunt Exempla, quam sit Multitudinis cum Fortitudine congressus impar. Primò igitur pro re certissimâ & exploratissimâ decernatur, & statuatur, quod Caput omnium, quæ ad Magnitudinem Regni aut

aut status spectent, sit, vt *Populus* ipse sit *Stirpe* & *Ingenio bellicosus*. Atque illud magis tritum quam verum, quod *Nerui Belli sint Pecuniæ*; si desint Nerui Lacertorum in Gente molli & effœminatâ. Rectè enim Crœso ostentanti Aurum respondit Solon; *At si quis (ô Rex) venerit, qui melius quam tu Ferrum gestet, illi profectò, totum hoc cedet Aurum*. Quare, quicunque is tandem sit Princeps aut Status, cuius Subditi Natiui & Indigenæ, non sint Animosi & Militares, Potentiam suam admodùm sobriè æstimet: Atque econtrà, Principes, qui dominantur in Gentes Animosas & Martias, nôrint illi satis Vires suas, si sibi aliàs non desint. Quod attinet ad *Copias Mercenarias* (quod solet adhiberi Remedium cùm *Copiæ Natiuæ* desint) plena sunt omnia Exemplis; quibus liquidò patet, quod quicunque *Status* illis innitetur, poterit fortassè Pennas, ad tempus breue, Nido maiores extendere, sed defluent illæ paulò post.

2. *Benedictio Iudæ*, & *Issacharis*, in vnum nunquàm conuenient: Nimirùm, vt eadem Tribus aut Gens, sit simul, & *Leonis Catulus*, & *Asinus procumbens inter Sarcinas*. Neque vnquàm fiet, vt *Populus* Tributis oppressus, fortis existat & Bellicosus. Verum est, Collationes publico consensu factas, minùs Animos Subditorum deijcere, & deprimere, quam quæ ex Imperio mero indicuntur. Id quod liquidò videre est, in *Tributis Germaniæ Inferioris*, quas *Excisas* vocant; Atque aliquâ ex parte, in ijs, quæ *Subsidia* nominantur apud *Anglos*. Etenim notandum est, Sermonem iam institui, de Animis Hominum, non de Opibus. *Tributa* autem, quæ ex consensu conferuntur, & quæ ex Imperio imponuntur, etsi eadem Res sint, quoad Opes exhauriendas, variè tamen omninò Animos Subditorum afficiunt. Statuatur igitur & hoc, *Populum* Tributis grauatum, idoneum ad Imperandum, non esse.

3. Aspirantibus ad *Magnitudinem* Regnis & Statibus,

prorsùs cauendum, ne *Nobiles & Patricij*, atque (quos vocamus) *Generosi*, maiorem in modum multiplicentur. Hoc enim eò Rem deducit, vt *Plebs* Regni sit humilis & abiecta; & nihil aliud ferè quam Nobilium Mancipia & Operarij. Simile quiddam fieri videmus in Syluis cæduis; in quibus, si maior, quam par est, Caudicum, siue Arborum maiorum relinquatur Numerus; non renascetur Sylua sincera, & pura; sed maior Pars in Vepres & Dumos degenerabit: Eodem modo, in *Nationibus*, vbi numerosior iusto est *Nobilitas*, erit *Plebs* vilis & ignaua; atque eò demum res redibit, vt nec Centesimum quodque Caput, sit, ad Galeam portandam, idoneum: Præsertim si Peditatum spectes; qui Exercitûs plerunque est Robur præcipuum; Vnde succedet magna Populatio, Vires exiguæ. Nusquàm Gentium, hoc quod dico, luculentiùs comprobatum est, quam Exemplis Angliæ & Galliæ; Quarum Anglia, quamuis Territorio, & Numero Incolarum, longè inferior, potiores tamen Partes ferè semper in Bellis obtinuit; Hanc ipsam ob Caussam, quod apud Anglos, Coloni, & inferioris Ordinis Homines, Militiæ habiles sint, Rustici Galliæ non item. Quâ in re, mirabili quâdam & profundâ prudentiâ excogitatum est, ab Henrico Septimo Angliæ Rege (Id quod in *Vitæ eius Historia* fusiùs tractauimus) vt Prædia minora, atque Domus Agricolationis instituerentur, quæ habeant certum, cumque mediocrem Agri Modum annexum, qui distrahi non possit; eo fine, vt ad Victum liberaliorem sufficiat; Vtque Agricultura ab ijs exerceretur, qui Domini fuerint Fundi, aut saltem vsufructuarij, non Conductitij aut Mercenarij. Nam ita demùm Characterem illum, quo Antiquam Italiam insigniuit Virgilius, merebitur Regio aliqua;

——*Terra potens Armis, atque vbere Glebæ.*

Neque prætereunda est illa Pars Populi (quæ Angliæ

ferè est peculiaris; nec alibi (quod scio) in vsu, nisi fortè apud Polonos) *Famuli* scilicet *Nobilium*: Huius enim Generis, etiàm Inferiores, quoad Peditatum, Agricolis ipsis minimè cedunt. Quare certissimum est, quod Magnificentia, & Splendor ille Hospitalis, atque Famulitia, & veluti Satellitia ampla, quæ in more sunt apud Nobiles & Generosos in Angliâ, ad Potentiam Militarem apprimè conducant; vbi contrà, Nobilium obscura, & magis priuata, & in se reducta Vitæ ratio, Copias Militares minuit.

4. Danda est omninò opera, vt *Arbor* ista *Monarchiæ*, qualis fuit Nebuchadnezzaris, *Truncum* habeat satis *amplum*, & *robustum*, ad *Ramos* suos & *Frondes sustentandos*: Hoc est, vt Numerus *Indigenarum*, ad *Subditos extraneos* cohibendos, satis superque sufficiat. Illi igitur *Status*, ad *Imperij Magnitudinem* benè comparati sunt, qui *Ius Ciuitatis*, facilè & libentèr largiuntur. Vana siquidem fuerit Opinio, posse Manipulum Hominum, vtcunque Animis & Consilio excellant, Regiones nimiò plus amplas & Spatiosas, Imperij Iugo cohibere & frænare. Id ad tempus fortassè facere possint, sed Diuturnitatem hæc Res non assequitur. *Spartani* parci fuerunt, & difficiles in cooptandis nouis Ciuibus. Vnde, donec intra paruos Limites dominati sunt, Res eorum firmæ fuerunt, & Stabiles: At postquàm Limites suos cœpissent proferre, & latiùs dominari, quam vt Stirps Spartanorum, Turbam Exterorum, Imperio commodè coercere posset, Potentia eorum subitò corruit. Nulla vnquàm Respub. Sinus suos, ad nouos Ciues recipiendos, tam profusè laxauit, quam *Respub. Romana*. Itaque par erat, Instituto tam prudenti, Fortuna; cùm in Imperium toto Orbe amplissimum succreuerint. Moris apud eos erat, *Ius Ciuitatis* promptè elargiri; Idque in supremo gradu: Hoc est, non solùm *Ius Commercij*, *Ius Connubij*, *Ius Hæreditatis*; verùm etiàm *Ius Suffragij*, &

Ius Petitionis, siue *Honorum*: Hocque rursùs, non singulis tantùm Personis, sed totis Familijs, imo Ciuitatibus, & nonnunquàm integris Nationibus communicârunt. Hùc adde Consuetudinem *deducendi Colonias*, quibus Romanæ Stirpes in Solum exterum transplantabantur. Quæ duo Instituta, si simul componas, dices profectò, non Romanos se diffudisse super Vniuersum Orbem; sed contrà, Orbem vniuersum se diffudisse super Romanos: Quæ securissima *proferendi Imperij* est Ratio. Subit mirari sæpiùs *Imperium Hispanorum*; quod tam paucis Indigenis, tot Regna & Prouincias amplexari & frænare possit. At certè, Hispaniæ ipsæ, pro Arboris stemmate satis grandi haberi debent; cùm longè ampliorem contineant Regionum Tractum, quam Romæ aut Spartæ, sub Initijs suis, contigerat. Porrò, quanquàm *Ius Ciuitatis*, satis parcè soleant Hispani impertire, quod proximum tamen est, faciunt; Quippe, qui Cuiuscunque Nationis Homines, ad Militiam suam ordinariam, promiscuè admittant. Quinetiàm, summum Belli Imperium, haud raro, ad Duces Natione non Hispanos deferunt. Attamen & illam ipsam, videntur, non ita pridèm, *Indigenarum* Paucitatem sensisse, eique succurrere cupijsse; vt ex *Pragmaticâ Sanctione*, hoc Anno Promulgatâ, cernere est.

5. Certissimum est, *Artes Mechanicas Sedentarias*, quæ non sub Dîo, sed sub Tecto exercentur; Atque *Manufacturas delicatas* (quæ Digitum potiùs quam Brachium requirunt) suâ naturâ Militaribus Animis esse contrarias. In vniuersum, Populi Bellicosi feriari gaudent; & Pericula quam Labores minùs exhorrent. Atque in hoc Ingenio suo, non sunt admodùm reprimendi, si Animos ipsorum in Vigore conseruare, cordi nobis sit. Magno itaque Adiumento, Spartæ, Athenis, Romæ, alijsque Antiquis Rebuspub. fuit, quod habuerint non *Ingenuos*, sed *Seruos* plerunque, quorum Laboribus istiusmodi

Opificia

Opificia expediebantur. Verùm Mancipiorum vsus, post Legem Christianam receptam, maximâ ex parte, abijt in Desuetudinem. Huic verò Rei proximum est, vt Artes istæ, Alienigenis tantùm permittantur, qui propterea alliciendi, aut saltèm facilè recipiendi sunt. *Natiuorum* autem *Plebs*, ex tribus Generibus Hominum constare debet; Nempe, ex *Agricolis*; *Famulis ingenuis*; & *Artificibus*, quorum *Opera Robur & Lacertos viriles* postulant; Cuiusmodi sunt *Fabri Ferrarij*, *Lapidarij*, *Lignarij*, & similes; Non annumerando *Militiam Descriptam*.

6. Ante omnia, ad *Imperij Magnitudinem* confert, vt Gens aliqua, *Armorum studium* profiteatur, tanquàm Decus suum, & Institutum vitæ primarium, & in præcipuo Honore habitum. Quæ enim à nobis adhùc dicta sunt, ad Habilitates tantùm erga Arma spectant; Quorsùm autem Habilitas, si non Rei ipsi incumbitur, vt producatur in Actum? *Romulus* (vt narrant, aut fingunt) postquàm è viuis excesserat, illud Ciuibus suis legauit, vt ante omnia Rem Militarem colerent, vnde in Caput Orbis Terrarum Vrbs eorum insurgeret: *Imperij Spartani* Fabrica vniuersa, (non nimis prudentèr quidem, sed diligentèr tamen) ad illum Finem & Scopum, composita est & constructa, vt Ciues sui Belligeratores essent. *Persarum & Macedonum*, idem erat Institutum, sed non tam constans aut diuturnum. *Britanni*, *Galli*, *Germani*, *Gothi*, *Saxones*, *Normanni*, & nonnulli alij, etiàm ad Tempus Armis se præcipuè dediderunt. *Turcæ* idem Institutum, Lege suâ haud paululùm extimulati, hodiè retinent, sed Magnâ cum Militiæ suæ (vt nunc est) declinatione. In Europâ Christianâ, Gens quæ illud adhuc retinet & profitetur, soli sunt *Hispani*. Verùm Res est, tam liquida, & manifesta, vnumquemque in eo proficere maximè, in quo plurimùm impendit studij, vt Verbis non indigeat. Satis sit innuisse, desperandum

omninò

omninò alicui Nationi esse, quæ non ex Professo Arma & Militiam colat, ijsque præcipuè studeat & incumbat, sibi veluti vltrò obuenturam, insignem aliquam *Imperij Magnitudinem*: Contrà autem, certissimum esse Temporis Oraculum, Nationes illas, quæ in Armorum Professione & Studijs diutiùs permanserint (Id quod Romani, Turcæque, potissimùm fecere) miros in Imperio amplificando facere Progressus. Quin & illæ, quæ Bellicâ Gloriâ, per vnius tantummodò Seculi Spatium floruere; inde tamen, vnico illo Seculo, eam Imperij Amplitudinem assecutæ sunt, quam longo post Tempore, etiàm remissâ illâ Armorum Disciplinâ, retinuerunt.

7. Præcepto præcedenti affine est; Vt *Status* quis vtatur eiusmodi *Legibus* & *Consuetudinibus*, quæ iustas illi Caussas, aut saltèm Prætextus, Arma capessendi, tanquàm in promptu ministrent. Etenim, ea est insita Animis Hominum Iustitiæ Apprehensio, vt Bellum (quod tot sequuntur Calamitates) nisi grauem ob Caussam, saltèm speciosam, inferre abstineant. Turcis præstò est semper, & ad nutum, Belli Caussa, Propagatio scilicet Legis & Sectæ suæ. Romani, quanquàm pro magno decore Imperatoribus apud eos fuerit, si *Fines Imperij ipsorum protulissent*, tamen ob hanc solam Caussam, vt *Fines proferrentur*, nunquàm Bella susceperunt. Aspiranti igitur ad Imperium Nationi, illud in more sit; Vt *Sensum* habeat *viuidum* & *acrem*, *Iniuriæ* alicuius, vel Subditis suis Limitaneis, vel Mercatoribus, vel publicis Ministris, illatæ; neque à primâ prouocatione diutiùs torpeat, aut tardet. Itèm, *Promptus* sit & *alacris*, ad *Auxilia mittenda Socijs suis*, & *Fœderatis*: Id quod perpetuum erat apud Romanos: Adeò vt, si fortè in populum Fœderatũ, cui etiàm cum alijs Fœdus Defensiuũ intercederet, Hostilis Impressio facta esset, atque ille à plurimis suppetias peteret, Romani omnium primi sempèr adessent, Beneficij

neficij Decus, nemini præripiendum relinquentes. Quod verò attinet ad *Bella*, antiquis Temporibus, propter *Statuum Conformitatem* quandam, aut *Correspondentiam tacitam*, gesta, non video in quo Iure illa fundata sint. Talia fuerunt Bella, quæ à Romanis suscepta erant, ad Græciam in Libertatem vindicandam: Talia à Lacedæmonijs & Atheniensibus, ad constituendas, aut euertendas Democratias, & Oligarchias: Talia quandóque illata sunt à Rebusbup. aut Principibus, sub prætextu, Subditos alienos protegendi, & à Tyrannide liberandi. Ad rem præsentem sufficiat, vt illud decernatur; Non esse expectandam, *Statui* alicui, *Imperij Amplitudinem*, nisi ad quamuis Occasionem iustam se Armandi, protinùs expergiscatur.

8. Nullum omninò *Corpus*, siue sit illud *Naturale*, siue *Politicum*, absque *Exercitatione*, *Sanitatē* suam tueri queat. Regno autem, aut Reipub. iustum atque honorificum *Bellum* loco salubris *Exercitationis* est. Bellum Ciuile profectò instar Caloris Febrilis est; At Bellum Externum instar Caloris ex Motu, qui Valetudini inprimis conducit. Ex Pace enim deside atque torpente, & emolliuntur Animi, & corrumpuntur Mores. Sed vtcunque Res se habeat quatenùs ad alicuius Statûs Felicitatem, *Magnitudinis* proculdubiò interest, vt quasi sempèr in Armis sit. Atque Exercitus Veteranus, perpetuò tanquàm sub Vexillis habitus, etsi Res sit, magni proculdubiò Sumptûs & Impensæ; Attamen eiusmodi est, vt Statui alicui, quasi Arbitrium Rerum inter Vicinos, aut saltèm plurimùm Existimationis ad omnia conferat. Id quod insignitèr cernere est in Hispanis, qui iam per Annos centum & Viginti, Exercitum Veteranum, ad aliquas Partes, licet non sempèr ad easdem, aluerunt.

9. *Maris Dominium*, Monarchiæ quædam Epitome est. Cicero, de Pompeij contra Cæsarem Apparatu, scribens

bens ad Atticum; *Consilium* (inquit) *Pompeij, planè Themistocleum est; putat enim, qui Mari potitur, eum Rerum potiri.* Atque Cæsarem Pompeius, proculdubiò delassasset, & attriuisset, nisi inani fiduciâ inflatus, ab illo Incœpto destitisset. *Prælia Naualia*, quanti fuerint Momenti, ex multis Exemplis patet. *Pugna* ad *Actium* Orbis Imperium determinauit. *Pugna* ad *Insulas Cursolares*, *Circulum in Naribus* Turcæ *posuit*. Multoties certè euenit, vt Victoriæ Nauales, Finem Summæ Belli attulerint; Sed hoc factum est, cùm Aleæ huiusmodi Præliorum, totius Belli Fortuna commissa est. Illud minimè dubium, quod qui *Maris* potitur Dominio, in magnâ Libertate agit, & tantum, quantum velit, de Bello sumere potest: Vbi contrà, qui Terrestribus Copijs est superior, nihilominùs plurimis Angustijs conflictatur. At hodiè, atque apud nos Europæos, si vnquàm, aut vspiam, *Potentia Naualis* (quæ quidem huic *Regno Britanniæ* in Dotem cessit) summi, ad Rerum Fastigia, Momenti est; tum quia pleraque Europæ Regna Mediterranea simplicitèr non sunt, sed maximâ ex Parte *Mari* cincta; tum etiàm, quia Vtriusque Indiæ Thesauri & Opes, *Imperio Maris*, veluti Accessorium quiddam, existunt.

10. *Bella Moderna*, veluti in *Tenebris gesta*, censeri possunt, præ Gloriâ & Decore vario, quæ in Homines Militares, priscis temporibus, à Rebus Bellicis, resilire solebant. Habemus hodiè, fortasse ad Animos faciendos, *Ordines* quosdam honorificos Militiæ; qui tamen iam facti sunt & Armis & Togæ communes: Etiàm in *Scutis Gentilitijs*, *Stemmata* nonnulla habemus: Insupèr, *Hospitia* quædam *Publica* Militibus Emeritis & Mutilatis destinata, & huiusmodi. Verùm, apud Veteres, in Locis, vbi Victoriæ partæ sunt, extructa *Trophæa*; *Laudationes Funebres*; & *Monumenta Magnifica Occumbentium* in *Bello*; *Coronæ Ciuicæ*, *Militares*, singulis concessæ;

cessæ; Nomen ipsum *Imperatoris*, quod posteà Reges maximi à Belli Ducibus mutuati sunt; Redeuntium Ducum, Bellis prosperè confectis, *celebres Triumphi*; *Donatiua*, atque *Largitiones ingentes* in Milites, sub Exercituum Dimissionem: Hæc (inquam) tot & tanta fuerunt, & tam insigni Splendore coruscantia, vt Pectoribus Mortalium, etiàm maximè conglaciatis, Igniculos subdere, eáque ad Bellum inflammare potuerint. Ante omnia verò, *Mos ille Triumphandi*, apud *Romanos*, non Res erat ex Pompâ, aut Spectaculum quoddam inane, sed inter Prudentissima planè Nobilissimaque Instituta numerandus: Vtpote, qui in se hæc tria haberet; *Ducum Decus & Gloriam*; *Ærarij ex Spolijs Locupletationem*; & *Donatiua Militum*. Verùm *Honor Triumphi*, fortassè *Monarchijs* non competit, præterquàm in Personis *Regis* ipsius, aut *Filiorum Regis*; Quod etiàm, temporibus Imperatorum, Romæ obtinuit; Qui Honorem ipsum Triumphi, sibi & Filijs suis, de Bellis, quæ præsentes ipsi confecerant, tanquàm peculiarem reseruârunt: *Vestimenta* autem solummodò, & *Insignia Triumphalia*, alijs Ducibus indulserunt.

Verùm, vt Sermones hos claudamus; Nemo est (vt testatur Sacra Scriptura) *qui sollicitè cogitando, potest apponere ad Staturam suam, Cubitum vnum*; In pusillo scilicet *Corporis Humani* Modulo: Cæterùm, in magnâ *Regnorum* & *Rerumpub*. Fabricâ, Imperium amplificare & *Fines proferre*, Reges penes & Dominantes est. Nam prudentèr introducendo Leges, Instituta, & Consuetudines, quales iam proposuimus, & alias his similes, Posteris, & Seculis futuris, *Magnitudinis* Sementem fecerint. Verùm ista Consilia apud Principes raró tractantur, sed Res Fortunæ plerunque committitur.

Atque hæc habuim', quæ de *Proferendis Imperij Finibus*, in præsentiâ occurrunt. Verùm quorsùm ista Commentatio;

tatio; cum *Monarchia Romana*, futura sit inter Mundanas (vt creditur) vltima? Nisi quod nobis Instituto nostro fidis, neque vspiàm de Viâ declinantibus (quandoquidèm *Amplificatio Imperij*, fuerit inter *Officia* tria *Politices*, tertium) illud omninò prætermittere, non licuerit. Restat iam *Desideratum* alterum, ex ijs, quæ posuimus, duobus; Nimirùm, de *Iustitiâ Vniuersali*, siue de *Fontibus Iuris*.

Qui de *Legibus* scripserunt, omnes vel tanquàm Philosophi, vel tanquàm Iurisconsulti, Argumentum illud tractauerunt. Atque Philosophi proponunt multa, dictu pulchra, sed ab vsu remota. Iurisconsulti autem, suæ quisque Patriæ Legum, vel etiàm Romanarum, aut Pontificiarum, Placitis obnoxij & addicti, Iudicio sincero non vtuntur; sed tanquàm è Vinculis sermocinantur. Certè Cognitio ista ad Viros Ciuiles propriè spectat; qui optimè nôrunt, quid ferat Societas humana, quid Salus Populi, quid Æquitas Naturalis, quid Gentium Mores, quid Rerumpub. Formæ diuersæ: Ideóque possint de *Legibus*, ex Principijs & Præceptis, tam Æquitatis Naturalis, quam Politices, decernere. Quamobrèm id nunc agatur, vt *Fontes Iustitiæ*, & *Vtilitatis Publicæ*, petantur; & in singulis *Iuris* Partibus, *Character* quidam & *Idea Iusti* exhibeatur; ad quam Particularium Regnorum & Rerumpub. *Leges*, probare, atque inde Emendationem moliri, quisque, cui hoc cordi erit & curæ, possit. Huius igitur rei, more nostro, *Exemplum*, in *vno Titulo*, proponemus.

Exemplum *Tractatûs* de *Iustitiâ Vniuersali*, siue de Fontibus Iuris, in vno Titulo, per Aphorismos.

PROOEMIVM.

APHORISMVS I.

IN *Societate Ciuili, aut* Lex, *aut* Vis *valet. Est autem &* Vis *quædam* Legem *simulans; &* Lex *nonnulla magis* vim *sapiens, quam* Æquitatem Iuris. *Triplex est igitur* Iniustitiæ Fons; Vis mera; Illaqueatio malitiosa *prætextu* Legis; *&* Acerbitas *ipsius* Legis.

APHORISMVS 2.

Firmamentum Iuris Priuati *tale est. Qui Iniuriam facit, Re, vtilitatem, aut Voluptatem, capit, Exemplo, Periculum. Cæteri, vtilitatis aut Voluptatis illius, participes non sunt, sed Exemplum ad se pertinere putant. Itaque facilè coeunt in Consensum, vt caueatur sibi per* Leges; *ne Iniuriæ per vices ad singulos redeant. Quod si ex Ratione Temporum, & Communione Culpæ, id eueniat, vt pluribus & Potentioribus, per* Legem *aliquam, Periculum creetur, quam caueatur,* Factio *soluit* Legem; *Quod & sæpè fit.*

APHORISMVS 3.

At Ius Priuatum, *sub Tutelâ* Iuris Publici, *latet.* Lex *enim cauet Ciuibus, Magistratus* Legibus. *Magistratuum autem Auctoritas pendet ex Maiestate Imperij, & Fabricâ Politiæ, &* Legibus Fundamentalibus. *Quare, si ex illâ parte Sanitas fuerit, & recta Constitutio,* Leges *erunt in bono Vsu; sin minùs, parùm in ijs Præsidij erit.*

APHORISMVS 4.

Neque tamen Ius Publicum *ad hoc tantùm spectat, vt addatur tanquam Custos* Iuri priuato, *ne illud violetur; atque vt cessent Iniuriæ; Sed extenditur etiàm ad Religionem,*

&

& Arma, & Disciplinam, & Ornamenta, & Opes, denique ad omnia circa Bene Esse Ciuitatis.

APHORISMVS 5.

Finis *enim &* Scopus, *quem* Leges *intueri, atque ad quem, Iusiones & Sanctiones suas, dirigere debent, non alius est, quam vt Ciues feliciter degant. Id fiet, si Pietate & Religione rectè instituti; Moribus honesti; Armis aduersus Hostes Externos tuti;* Legum *auxilio aduersus Seditiones, & priuatas Iniurias muniti; Imperio & Magistratibus obsequentes; Copijs & Opibus locupletes & florentes fuerint. Harum autem Rerum Instrumenta & Nerui sunt* Leges.

APHORISMVS 6.

Atque hunc Finem *Optimæ* Leges *assequuntur, Plurimæ verò ipsarum aberrant.* Leges *enim, mirum in modum, & maximo interuallo, inter se differunt; Vt Aliæ* excellant; *Aliæ* mediocriter se habeant; *Aliæ prorsùs* vitiosæ *sint. Dictabimus igitur pro Iudicij nostri Modulo, quasdam tanquàm* Legum Leges; *Ex quibus Informatio peti posit, quid in singulis* Legibus, *benè aut perperàm positum aut constitutum sit.*

APHORISMVS 7.

Antequàm verò ad Corpus *ipsum* Legum Particularium *deueniamus; perstringemus paucis,* Virtutes & Dignitates Legum *in genere.* Lex *bona censeri posit, quæ sit* Intimatione certa; Præcepto iusta; Executione commoda; Cum Formâ Politiæ congrua; & Generans Virtutem in Subditis.

TITVLVS I.

De Primâ Dignitate Legum, vt sint certæ.

APHORISMVS 8.

LEgis *tantum interest vt* certa *sit, vt absque hoc nec* Iusta *esse posit.* Si enim incertam Vocem det Tuba, quis

quis se parabit ad Bellum? *Similiter, si incertam vocem det* Lex, *quis se parabit ad Parendum? vt moneat igitur oportet, priusquam feriat. Etiàm illud rectè positum est;* Optimam esse Legem, quæ minimum relinquit Arbitrio Iudicis: *Id quod* Certitudo *eius præstat.*

APHORISMVS. 9.

Duplex Legum Incertitudo: *Altera, vbi* Lex nulla præscribitur; *Altera, vbi* ambigua & obscura. *Itaque de* Casibus omissis à Lege, *primò dicendum est; vt in his etiàm inueniatur aliqua Norma* Certitudinis.

De Casibus omissis à Lege.

APHORISMVS 10.

ANgustia Prudentiæ Humanæ, Casus *omnes, quos Tempus reperit, non potest capere. Non raro itaque se ostendunt* Casus Omissi & Noui. *In huiusmodi* Casibus, *triplex adhibetur Remedium, siue Supplementum; vel per* Processum ad Similia; *vel per* vsum Exemplorum, licet in Legem non coaluerint; *vel per* Iurisdictiones, quæ statuunt ex Arbitrio boni Viri, *& secundum Discretionem sanam; siue illæ* Curiæ *fuerint* Prætoriæ, *siue* Censoriæ.

De Processu ad Similia, & Extensionibus Legum.

APHORISMVS 11.

IN Casibus omissis, *deducenda est Norma* Legis *à* similibus; *sed cautè, & cum Iudicio. Circa quod seruandæ sunt Regulæ sequentes.* Ratio prolifica, Consuetudo sterilis esto, nec generet casus. *Itaque quod contra* Rationem Iuris *receptum est, vel etiàm vbi* Ratio *eius est* obscura, *non trahendum est ad Consequentiam.*

APHORISMVS 12.

Bonum publicum insigne, rapit ad se Casus omissos.

Quamobrem,

Quamobrem, quandò Lex *aliqua, Reipub. Commoda notabilitèr, & maiorem in modum intuetur, & procurat,* Interpretatio *eius* Extensiua *esto, &* Amplians.

APHORISMVS 13.

Durum est torquere Leges, *ad hoc vt torqueant Homines.* Non placet igitur extendi Leges pœnales; multò minùs Capitales, ad Delicta noua. *Quod si Crimen vetus fuerit, &* Legibus *notum; sed Prosecutio eius incidat in Casum nouum, à Legibus non prouisum; omninò recedatur à placitis Iuris, potiùs quam delicta maneant impunita.*

APHORISMVS 14.

In Statutis, *quæ* Ius Commune *(præsertìm circa ea, quæ frequentèr incidunt, & diù coaluerunt) planè abrogant, non placet procedi per* Similitudinem *ad* Casus Omissos. *Quandò enim Respub.* totâ Lege *diù caruerit; idque in* Casibus expressis; *parum periculi est, si* Casus Omissi *expectent Remedium à* Statuto Nouo.

APHORISMVS 15.

Statuta, *quæ manifestò* Temporis Leges *fuere, atque ex Occasionibus Reipub. tunc inualescentibus natæ, mutatâ ratione* Temporum, *satis habent, si se in proprijs Casibus sustinere poßint: Præposterum autem esset, si ad* Casus Omissos, *vllo modo traherentur.*

APHORISMVS 16.

Consequentiæ non est Consequentia: sed sisti debet Extensio *intra* Casus proximos. *Alioqui labetur paulatìm ad Dißimilia; Et magis valebunt Acumina Ingeniorum, quam Auctoritates* Legum.

APHORISMVS 17.

In Legibus & Statutis *breuioris Stili,* Extensio *facienda est liberiùs. At in illis, quæ sunt Enumeratiua Casuum Particularium, cautiùs. Nam vt Exceptio firmat vim* Legis, *in Casibus non Exceptis; ita Enumeratio infirmat eam, in Casibus non Enumeratis.*

APHORISMVS

APHORISMVS 18.

Statutum Explanatorium *claudit Riuos Statuti prioris; nec recipitur posteà* Extensio *in alterutro* Statuto. *Neque enim facienda est* Super-Extensio *à Iudice; vbi semel cœpit fieri* Extensio *à* Lege.

APHORISMVS 19.

Solennitas Verborum, *&* Actorum, *non recipit* Extensionem ad Similia. *Perdit enim Naturam Solennis, quòd transit à More ad Arbitrium: Et Introductio nouorum, corrumpit Maiestatem veterum.*

APHORISMVS 20.

Procliuis est Extensio Legis *ad* Casus Post-natos; *qui in Rerum Naturâ non fuerunt tempore* Legis *latæ. Vbi enim* Casus *exprimi non poterat, quia tunc nullus erat*, Casus Omissus *habetur pro* Expresso, *si similis fuerit Ratio.*

Atque de Extensionibus Legum, in Casibus Omissis, hæc dicta sint: Nunc de vsu Exemplorum dicendum.

De Exemplis, & vsu eorum.

APHORISMVS 21.

DE Exemplis *iam dicendum est, ex quibus* Ius *hauriendum sit, vbi* Lex *deficit. Atque de* Consuetudine, *quæ* Legis *Species est; deque* Exemplis, *quæ per frequentem vsum, in Consuetudinem transierunt, tanquàm* Legem tacitam, *suo loco dicemus. Nunc autem de* Exemplis *loquimur, quæ rarò & sparsìm interueniunt, nec in* Legis *vim coaluerunt; quandò, & quâ cautione, Norma* Iuris *ab ipsis petenda sit, cùm* Lex *deficiat.*

APHORISMVS 22.

Exempla *à Temporibus Bonis & Moderatis petenda sunt; non Tyrannicis, aut Factiosis, aut Dissolutis. Huiusmodi* Exempla *Temporis Partus spurij sunt; & magis nocent, quam docent.*

APHORISMVS 23.

In Exemplis, *Recentiora habenda sunt pro Tutioribus. Quod enim paulò antè factum est, vnde nullum sit secutum Incommodum, quid ni iterùm repetatur? Sed tamen minus habent Auctoritatis* Recentia. *Et si fortè Res in melius restitui opus sit,* Recentia Exempla *magis Seculum suum sapiunt, quam rectam Rationem.*

APHORISMVS 24.

At Vetustiora Exempla, *cautè, & cum Delectu recipienda. Decursus siquidem Ætatis multa mutat; vt quod tempore videatur antiquum, id perturbatione, & Inconformitate ad Præsentia, sit planè nouum.* Medij *itaque* Temporis Exempla *sunt optima, vel etiàm talis* Temporis, *quod cum* Tempore currente *plurimùm conueniat; quod aliquandò præstat* Tempus Remotius, *magis quam* in Proximo.

APHORISMVS 25.

Intra Fines Exempli, *vel citra potiùs, se cohibeto, nec illos vllo modo excedito. Vbi enim non adest* Norma Legis, *omnia quasi pro* Suspectis *habenda sunt. Itaque vt in* Obscuris, *minimùm sequitor.*

APHORISMVS 26.

Cauendum ab Exemplorum Fragmentis & Compendijs: *atque integrum* Exemplum, *& vniuersus eius Processus introspiciendus. Si enim inciuile sit, nisi totâ* Lege *perspectâ, de Parte eius iudicare, multò magis hoc valere debet in* Exemplis; *Quæ ancipitis sunt vsûs, nisi valdè quadrent.*

APHORISMVS 27.

In Exemplis *plurimùm interest, per quas Manus transierint, & transacta sint. Si enim apud* Scribas *tantùm, &* Ministros Iustitiæ, *ex* Cursu Curiæ, *absque* Notitiâ *manifestâ* Superiorum, *obtinuerint; Aut etiàm apud* Errorum Magistrum Populum; *conculcanda sunt, & parui facienda. Sin apud* Senatores, *aut* Iudices, *aut* Curias Principales,

les, *ita sub oculis posita fuerint, vt necesse fuerit illa, Approbatione Iudicum, saltem tacitâ, munita fuisse, plus Dignationis habent.*

APHORISMVS 28.

Exemplis, *quæ publicata fuerint, vtcunque minùs fuerint in vsu, cùm tamen Sermonibus, & Disceptationibus Hominum, agitata & ventilata extiterint, plus Auctoritatis tribuendum. Quæ verò in Scrinijs & Archiuis manserunt, tanquàm sepulta, & palàm in Obliuionem transierunt, minùs.* Exempla *enim, sicut Aquæ, in* Profluente sanissima.

APHORISMVS 29.

Exempla, *quæ ad* Leges *spectant, non placet ab* Historicis *peti; sed ab* Actis publicis, & Traditionibus diligentioribus. *Versatur enim Infelicitas quædam inter* Historicos *vel optimos, vt* Legibus, & Actis Iudicialibus, *non satis immorentur; Aut si fortè Diligentiam quandam adhibuerint, tamen ab* Authenticis *longè varient.*

APHORISMVS 30.

Exemplum, *quod* Ætas Contemporanea, *aut* Proxima *respuit, cùm* Casus *subinde recurreret, non facilè admittendum est. Neque enim tantum pro illo facit, quod Homines illud quandóque vsurparunt; quàm contra, quod Experti reliquerunt.*

APHORISMVS 31.

Exempla *in* Consilium adhibentur, *non vtique iubent, aut* imperant. *Igitur ita regantur, vt* Auctoritas præteriti Temporis *flectatur ad* Vsum præsentis.

Atque de Informatione ab exemplis, vbi Lex deficit, hæc dicta sint. Iam dicendum de Curijs Prætorijs, & Censorijs.

De Curijs Prætorijs & Censorijs.

APHORISMVS 32.

CVriæ *sunto* & Iurisdictiones, *quæ statuant ex Arbitrio boni Viri, & Discretione sanâ, vbi* Legis Norma *deficit.* Lex *enim, (vt anteà dictum est) non sufficit* Casibus; *sed ad ea, quæ plerunque accidunt, aptatur. Sapientissima autem Res* Tempus, *(vt ab Antiquis dictum est) & nouorum* Casuum *quotidie Auctor, & Inuentor.*

APHORISMVS 33.

Interueniunt autem noui Casus, *& in* Criminalibus, *qui Pœnâ indigent; & in* Ciuilibus, *qui Auxilio.* Curias, *quæ ad priora illa respiciunt,* Censorias; *quæ ad Posteriora,* Prætorias *appellamus.*

APHORISMVS 34.

Habento Curiæ Censoriæ *Iurisdictionem & Potestatem, non tantùm* noua Delicta *puniendi, sed etiam* Pœnas à Legibus constitutas, *pro* Delictis veteribus *augendi, si* Casus *fuerint odiosi, & Enormes, modò non sint Capitales. Enorme enim, tanquàm Nouum est.*

APHORISMVS 35.

Habeant similiter Curiæ Prætoriæ *Potestatem, tam Subueniendi contra* Rigorem Legis, *quam Supplendi* Defectum Legis. *Si enim porrigi debet Remedium ei, quem* Lex præterijt; *multò magis ei, quem* vulnerauit.

APHORISMVS 36.

Curiæ *istæ* Censoriæ, & Prætoriæ *omninò intra* Casus enormes & extraordinarios *se continento; nec* Iurisdictiones ordinarias *inuadunto; Ne fortè tendat res ad* Supplantationem Legis, *magis quam ad* Supplementum.

APHORISMVS 37.

Iurisdictiones *istæ, in* Supremis *tantùm* Curijs *residento, nec ad* Inferiores *communicantor. Parùm enim abest, à*

Potestate Leges *Condendi*, *Potestas eas Supplendi*, *aut Extendendi*, *aut Moderandi*.

APHORISMVS 38.

At Curiæ *illæ* vni Viro *ne committantur*, *sed ex* Pluribus *constent*. *Nec* Decreta *exeant cùm* Silentio; *sed* Iudices Sententiæ *suæ* Rationes *adducant*, *idque* palàm, *atque astante* Coronâ: *vt quod ipsâ Potestate sit liberum*, *Famâ tamen & Existimatione sit circumscriptum*.

APHORISMVS 39.

Rubricæ Sanguinis *ne sunto*; *Nec de* Capitalibus, *in quibuscunque* Curijs, *nisi ex* Lege notâ & certa, *pronunciato*. *Indixit enim Mortem Deus ipse priùs*; *posteà inflixit*. *Nec Vita eripienda nisi ei*, *qui se in suam Vitam peccare priùs nosset*.

APHORISMVS 40.

In Curijs Censorijs *Calculum tertium dato*; *vt Iudicibus non imponatur Necessitas*, *aut* Absoluendi, *aut* Condemnandi; *sed etiàm vt* non Liquere *pronunciare possint*. Etiàm Censoria *non tantùm* Pœna, *sed &* Nota *esto*: *Scilicet*, *quæ non infligat* Supplicium, *sed aut in* Admonitionem *desinat*, *aut* Reos Ignominiâ leui, & *tanquàm* Rubore *castiget*.

APHORISMVS 41.

In Curijs Censorijs, *omnium* magnorum Criminum, & Scelerum, Actus Inchoati, & Medij, *puniuntor*; *licet non sequatur* Effectus Consummatus: *Isque sit earum* Curiarum *Vsus vel maximus*: *Cùm & Seueritatis intersit*, *Initia Scelerum puniri*; & *Clementiæ*, *Perpetrationem eorum* (*puniendo Actus medios*) *intercipi*.

APHORISMVS 42.

Cauendũ inprimis, *ne in* Curijs Prætorijs, *præbeatur Auxilium in* Casibus, *quos* Lex *non tam* omisit, *quam pro* Leuibus contempsit, *aut pro* Odiosis Remedio indignos iudicauit.

APHORISMVS 43.

Maximè omnium interest Certitudinis Legum (*de quâ*

quà nunc agimus,) ne Curiæ Prætoriæ *intumescant & exundent in tantum, vt Prætextu* Rigoris Legum mitigandi, *etiam* Robur, *&* Neruos *ijs incidant, aut laxent; omnia trahendo ad Arbitrium.*

APHORISMVS 44.

Decernendi *contra* Statutum expressum, *sub vllo æquitatis Prætextu,* Curijs Prætorijs *Ius ne esto. Hoc enim si fieret,* Iudex *prorsùs transiret in* Legislatorem, *atque omnia ex Arbitrio penderent.*

APHORISMVS 45.

Apud nonnullos receptum est, vt Iurisdictio, *quæ decernit secundum* Æquum *&* Bonum; *atque illa altera, quæ procedit secundum* Ius strictum, ijsdem Curijs *deputentur: Apud alios autem, vt* diuersis. *Omninò placet* Curiarum Separatio. *Neque enim seruabitur* Distinctio Casuum, *si fiat* Commixtio Iurisdictionum: *Sed* Arbitrium Legem *tandem trahet.*

APHORISMVS 46.

Non sine Caussâ in Vsum venerat apud Romanos, Album Prætoris, *in quo præscripsit, & publicauit, quomodò ipse Ius dicturus esset. Quo Exemplo* Iudices *in* Curijs Prætorijs, *Regulas sibi certas, (quantum fieri potest) proponere, easque publicè affigere debent. Etenim optima est* Lex, *quæ minimum relinquit Arbitrio Iudicis; Optimus Iudex, qui minimum sibi.*

Verùm de Curijs istis fusiùs tractabimus, cùm ad locum de Iudicijs veniemus; Obitèr tantùm iam locuti de ijs, quatenùs Expediant, & suppleant Omissa à Lege.

De Retrospectione Legum.

APHORISMVS 47.

EST *& aliud Genus* Supplementi Casuum omissorum, *cùm* Lex Legem superuenit, *atque simul* Casus Omissos

sos *trahit. Id fit in* Legibus, *siue* Statutis, *quæ* retrospiciunt, *vt vulgò loquuntur. Cuius Generis* Leges, *rarò, & magnâ cum Cautione, sunt adhibendæ. Neque enim placet* Ianus *in* Legibus.

APHORISMVS 48.

Qui Verba, *aut* Sententiam Legis, Captione, *&* Fraude *eludit, & circumscribit, dignus est, qui etiàm à* Lege sequente *innodetur. Igitur in* Casibus Fraudis, *&* Euasionis dolosæ, *iustum est, vt* Leges retrospiciant, *atque alteræ alteris in subsidijs sint; vt qui* Dolos *meditatur, & Euersionem* Legum Præsentium, *saltem à* Futuris *metuat.*

APHORISMVS 49.

Leges, *quæ* Actorum, *&* Instrumentorum *veras Intentiones, contra* Formularum *aut* Solennitatum *Defectus, roborant & confirmant, rectißime Præterita complectuntur.* Legis *enim, quæ* retrospicit, *Vitium vel præcipuum est, quod* Perturbet. *At huiusmodi* Leges confirmatoriæ, *ad Pacem & Stabilimentum eorum, quæ transacta sunt, spectant. Cauendum tamen est, ne conuellantur Res iudicatæ.*

APHORISMVS 50.

Diligentèr attendendum, ne eæ Leges *tantùm ad* Præterita respicere *putentur, quæ* Anteacta infirmant: *Sed & eæ, quæ* futura prohibent *&* restringunt, *cum* præteritis *necessariò* connexa. *Veluti, si quæ* Lex *Artificibus aliquibus interdicat, ne Mercimonia sua in* Posterum *Vendant: Hæc sonat in* posterum, *sed operatur in* Præteritum: *Neque enim illis aliâ Ratione victum quærere iam integrum est.*

APHORISMVS 51.

Lex Declaratoria *omnis, licet non habet* Verba de Præterito, *tamen ad* Præterita, *ipsâ vi* Declarationis, *omninò trahitur. Non enim tum incipit* Interpretatio *cùm* declaratur, *sed efficitur tanquàm* Contemporanea *ipsi* Legi. *Itaque* Leges Declaratorias *ne ordinato, nisi in Casibus, vbi* Leges *cùm Iustitiâ* retrospicere *poßint.*

Hîc verò eam Partem absoluimus, quæ tractat de Incertitudine

certitudine Legum vbi inuenitur Lex nulla. Iam dicendum est de alterâ illâ Parte, vbi scilicet Lex extat aliqua, sed perplexa, & obscura.

De Obscuritate Legum.

APHORISMVS 52.

OBscuritas Legum, *à quatuor Rebus, Originem ducit; vel ab* Accumulatione Legum nimiâ, *præsertim admixtis Obsoletis*. Vel à Descriptione earum ambiguâ, *aut minùs perspicuâ, & dilucidâ: vel à* Modis Enucleandi Iuris neglectis, *aut non benè institutis: vel denique, à* Contradictione *&* Vacillatione Iudiciorum.

De Accumulatione Legum nimiâ.

APHORISMVS 53.

DIcit *Propheta*; Pluet super eos Laqueos. *Non sunt autem peiores* Laquei, *quam* Laquei Legum, *præsertim* Pœnalium; *Si numero immensæ, & Temporis Decursu inutiles, non* Lucernam pedibus *præbeant, sed* Retia *potiùs obijciant.*

APHORISMVS 54.

Duplex in vsum venit Statuti noui *condendi Ratio: Altera* Statuta priora *circa idem Subiectum* confirmat *&* roborat; *dein nonnulla* addit *aut* mutat. *Altera* abrogat *&* delet *cuncta, quæ antè ordinata sunt, & de* Integro Legem nouam *&* vniformem substituit. *Placet posterior Ratio. Nam ex priore Ratione, Ordinationes deueniunt complicatæ & perplexæ; & quod instat agitur sanè, sed* Corpus Legum *interìm redditur vitiosum. In posteriore autem, maior certè est adhibenda Diligentia, dum de* Lege *ipsâ deliberatur; Et anteacta scilicet euoluenda, & pensitanda, antequàm* Lex *feratur: Sed optimè procedit per hoc* Legum Concordia *in futurum.*

APHORISMVS

APHORISMVS 55.

Erat in more apud Athenienses, *vt* contraria Legum Capita, (*quæ Anti-Nomias vocant*) *quotannis à sex Viris* examinarentur, *& quæ* reconciliari *non poterant*, proponerentur populo, *vt de illis* certum *aliquid* statueretur. *Ad quorum exemplum, ij, qui Potestatem in singulis Politijs* Legum *condendarum habent, per Triennium, aut Quinquennium, aut prout videbitur,* Anti-Nomias *retractanto. Eæ autem à viris, ad hoc delegatis, prius inspiciantur, & præparentur, & demùm Comitijs exhibeantur; vt quod placuerit, per Suffragia stabiliatur, & figatur.*

APHORISMVS 56.

Neque verò contraria Legum Capita reconciliandi, *& omnia (vt loquuntur)* Saluandi, *per Distinctiones subtiles, & quæsitas, nimis sedula aut anxia Cura esto. Ingenij enim hæc tela est: Atque vtcunque Modestiam quandam & Reuerentiam præ se ferat, inter noxia tamen censenda est; vtpote quæ reddat* Corpus vniuersum Legum *varium, & malè consutum. Melius est prorsùs, vt succumbant Deteriora, & Meliora stent sola.*

APHORISMVS 57.

Obsoletæ Leges, *& quæ abierunt in Desuetudinem, non minùs quam* Anti-Nomiæ, *proponantur à* Delegatis *ex officio tollendæ. Cùm enim* Statutum expressum *regulariter desuetudine non abrogetur, fit vt ex Contemptu Legum Obsoletarum, fiat nonnulla Auctoritatis Iactura etiam in reliquis. Et sequitur Tormenti illud genus* Mezentij, *vt* Leges viuæ in complexu Mortuarum perimantur. *Atque omninò cauendum est à* Gangræna *in* Legibus.

APHORISMVS 58.

Quin & in Legibus *&* Statutis obsoletis, *nec nouiter promulgatis,* Curijs Prætorijs *interim contra eas decernendi Ius esto. Licet enim non malè dictum sit,* Neminem oportere Legibus esse Sapientiorem, *tamen intelligatur hoc de* Legibus, *cùm* euigilent, *non cùm* dormitent. *Contra*

Recentiora

Recentiora *verò* Statuta (*quæ* Iuri publico *nocere deprehenduntur*) *non vtique* Prætoribus, *sed* Regibus, & Sanctioribus Consilijs, & Supremis Potestatibus *auxilium præbendi Ius esto: Earum Executionem per Edicta aut Acta suspendendo, donec redeant Comitia, aut huiusmodi Cœtus, qui potestatem habeant eas abrogandi; Ne Salus Populi interim periclitetur.*

De nouis Digestis Legum.

APHORISMVS 59.

QVod *si* Leges *aliæ super alias* Accumulatæ, *in tam vasta excreuerint Volumina, aut tantâ confusione laborauerint, vt eas de integro retractare, & in Corpus sanum, & habile redigere, ex Vsu sit; Id ante omnia agito; atque Opus eiusmodi Opus Heroicum esto: Atque Auctores talis Operis, inter Legislatores, & Instauratores, ritè & meritò numerantor.*

APHORISMVS 60.

Huiusmodi Legum Expurgatio, & Digestum nouum, *quinque rebus absoluitur. Primò, omittantur* Obsoleta, *quæ* Iustinianus Antiquas Fabulas *vocat. Deinde ex* Anti-Nomijs recipiantur probatissimæ, aboleantur contrariæ. *Tertio* Homoio-Nomiæ, *siue* Leges quæ idem sonant, *atque nil aliud sunt, quam Iterationes eiusdem rei*, expungantur; *atque* vna quæpiam ex ijs, *quæ maximè est perfecta*, retineatur *vice omnium. Quartò, si quæ* Legum nihil determinent, *sed* Quæstiones *tantùm* proponant, *easque relinquant indecisas, similitèr* facessant. *Postremò, quæ* verbosæ *inueniuntur, & nimis* Prolixæ, contrahantur magis in arctum.

APHORISMVS 61.

Omninò verò ex vsu fuerit, in nouo Digesto Legum, Leges *pro* Iure Communi receptas, *quæ tanquàm immemoriales sunt in Origine suâ; atque ex alterâ parte,* Statu-

ta de Tempore in Tempus superaddita; *seorsùm digerere & componere: Cùm in plurimis rebus, non eadem sit, in Iure dicendo,* Iuris Communis, *&* Statutorum *Interpretatio, & Administratio. Id quod fecit* Trebonianus *in* Digesto, *&* Codice.

APHORISMVS 62.

Verùm, in huiusmodi Legum Regeneratione, *atque* Structurâ nouâ, veterum Legum, *atque* Librorum Legis Verba *prorsùs &* Textum *retineto: Licet per* Centones, *&* Portiones exiguas *eas excerpere necesse fuerit: Ea deinde ordine contexito. Etsi enim fortassè commodiùs, atque etiàm, si ad rectam Rationem respicias, meliùs hoc transigi posset per Textum nouum, quam per huiusmodi Consarcinationem; tamen in* Legibus, *non tam* stilus, *&* Descriptio, *quam* Auctoritas, *& huius Patronus* Antiquitas *spectanda est. Aliàs videri possit huiusmodi Opus* Scholasticum *potiùs quiddam, &* Methodus, *quam* Corpus Legũ Imperantiũ.

APHORISMVS 63.

Consultum fuerit in nouo Digesto Legum, Vetera Volumina *non prorsùs* deleri, *& in Obliuionem cedere, sed in* Bibliothecis *saltèm* manere; *licet Vsus eorum vulgaris & promiscuus prohibeatur. Etenim in Causis grauioribus, non abs re fuerit,* Legum *Præteritarum Mutationes, & Series, consulere & inspicere; ac certè solenne est Antiquitatem Præsentibus aspergere.* Nouum *autem huiusmodi* Corpus Legum, *ab ijs, qui in Politijs singulis habent Potestatem Legislatoriam, prorsùs confirmandum est; ne fortè prætextu* Veteres Leges *digerendi,* Leges nouæ *imponantur occultò.*

APHORISMVS 64.

Optandum esset, vt huiusmodi Legum Instauratio, *illis* Temporibus *suscipiatur, quæ* Antiquioribus, *quorum Acta & Opera retractant,* Literis *&* Rerum Cognitione *præstiterint. Quod secùs in* Opere Iustiniani *euenit. Infelix Res namque est, cùm ex Iudicio & Delectu Ætatis minùs Prudentis & eruditæ,* Antiquorum Opera *mutilantur,*

lentur, & recomponantur. Veruntamen sæpè Necessarium *est, quod non* Optimum.

Atque de Legum Obscuritate, quæ à nimiâ, & confusâ earum Accumulatione fit, hæc dicta sint. Iam de Descriptione earum, ambiguâ & obscurâ, dicendum.

De Descriptione Legum perplexâ, & Obscurâ.

APHORISMVS 65.

DEscriptio Legum obscura *oritur, Aut ex* Loquacitate & Verbositate earum; *Aut rursùs ex* Breuitate nimiâ; *Aut ex* Prologo Legis, cum ipso Corpore Legis, pugnante.

APHORISMVS 66.

De Obscuritate *verò* Legum, *quæ ex earum* Descriptione prauâ *oritur, iam dicendum est.* Loquacitas, *quæ in perscribendo Leges in vsum venit, &* Prolixitas, *non placet. Neque enim, quod vult & captat, vllo modo assequitur, sed contrarium potiùs. Cùm enim Casus singulos particulares, verbis appositis & proprijs, persequi & exprimere contendat, maiorem inde sperans certitudinem; Econtrà Questiones multiplices parit de Verbis; vt difficiliùs procedat Interpretatio secundum* Sententiam Legis; *(quæ sanior est & verior) propter* Strepitum Verborum.

APHORISMVS 67.

Neque propterea nimis Concisa & Affectata Breuitas, *Maiestatis gratiâ, & tanquam magis Imperatoria, probanda est; præsertim his Seculis, ne fortè sit* Lex *instar* Regulæ Lesbiæ. *Mediocritas ergo affectanda est; & Verborum exquirenda generalitas, benè terminata; quæ licet* Casus comprehensos *non sedulò persequatur, attamen* non comprehensos *satis perspicuè excludat.*

APHORISMVS 68.

In Legibus *tamen, atque* Edictis Ordinarijs & Poli-

ticis, *in quibus, vt plurimum, nemo Iurisconsultum adhibet, sed suo Sensui confidit, Omnia* fusiùs explicari *debent, &* *ad captum vulgi, tanquàm digito monstrari.*

APHORISMVS 69.

Neque nobis Prologi Legum, *qui inepti olim habiti sunt, &* Leges *introducunt* Disputantes, *non* Iubentes, *vtique placerent, si priscos Mores ferre possemus. Sed* Prologi isti Legum *plerunque (vt nunc sunt Tempora) necessariò adhibentur, non tam ad* Explicationem Legis, *quam instar* Suasionis, *ad* perferendam Legem *in* Comitijs; *& rursùs ad* satisfaciendum Populo. *Quantum fieri potest tamen* Prologi *euitentur, &* Lex *incipiat à* Iussione.

APHORISMVS 70.

Intentio & Sententia Legis, *licet ex* Præfationibus, & Præambulis (*vt loquuntur*) *non malè quandóque eliciatur; Attamen* Latitudo *aut* Extensio *eius, ex illis minimè peti debet. Sæpè enim* Præambulum *arripit nonnulla ex maximè plausibilibus, & Speciosis ad Exemplum, cùm* Lex *tamen multò plura complectatur: Aut contrà,* Lex *restringit, & limitat complura, cuius Limitationis rationem, in* Præambulo *inseri, non fuerit Opus. Quare* Dimensio & Latitudo Legis *ex* Corpore Legis *petenda. Nam* Præambulum, *sæpè aut vltrà aut citrà cadit.*

APHORISMVS 71.

Est verò Genus perscribendi Leges *valdè vitiosum. Cùm scilicet* Casus, *ad quem* Lex *collimat, fusè exprimitur in* Præambulo: *Deinde ex Vi* Verbi (Talis) *aut huiusmodi Relatiui,* Corpus Legis *retrò vertitur in* Præambulum, *vnde* Præambulum *inseritur, & incorporatur ipsi* Legi: *Quod & obscurum est, & minùs tutum, quia non eadem adhiberi consueuit Diligentia, in ponderandis & examinandis Verbis* Præambuli, *quæ adhibetur in* Corpore *ipsius Legis.*

Hanc partem de Incertitudine Legum, quæ ex malâ Descriptione ipsarum Ortum habet, fusiùs tractabimus, quandò de Interpretatione Legum posteà agemus. Atque

que de Descriptione Legum Obscurâ hæc dicta sint; Iam de Modis enucleandi Iuris dicendum.

De Modis Enucleandi Iuris, & tollendi Ambigua.

APHORISMVS 72.

MOdi Enucleandi Iuris, & Tollendi Dubia, *quinque sunt. Hoc enim fit, Aut per* Perscriptiones Iudiciorum; *Aut per* Scriptores Authenticos; *Aut per* Libros Auxiliares; *Aut per* Prælectiones; *Aut per* Responsa, *siue* Consulta Prudentum. *Hæc omnia, si benè instituantur, præstò erunt magna* Legum Obscuritati *Subsidia.*

De perscriptione Iudiciorum.

APHORISMVS 73.

A*Nte omnia*, Iudicia reddita *in* Curijs Supremis & *Principalibus, atque* Caussis Grauioribus, *præsertim* dubijs, *quæque aliquid habent* Difficultatis, *aut* Nouitatis, *diligenter, & cum fide excipiunto.* Iudicia *enim* Anchoræ Legum sunt, *vt* Leges Reipub.

APHORISMVS 74.

Modus *huiusmodi* Iudicia excipiendi, & *in* Scripta referendi, *talis esto.* Casus *præcisè*, Iudicia *ipsa exactè perscribito*; Rationes Iudiciorum, *quas adduxerunt Iudices, adijcito*; Casuum, *ad Exemplum adductorum*, Auctoritatem, *cum* Casibus Principalibus, *ne commisceto*; *De* Aduocatorum Perorationibus, *nisi quidpiam in ijs fuerit admodum eximium, sileto.*

APHORISMVS 75.

Personæ, *quæ huiusmodi* Iudicia *excipiant, ex* Aduocatis *maximè* doctis *sunto*, & Honorarium liberale *ex* Publico *excipiunto.* Iudices *ipsi ab huiusmodi* Persciptionibus

bus *abstinento; ne fortè Opinionibus proprijs addicti, &* *Auctoritate propriâ freti, Limites* Referendarij *transcendant.*

APHORISMVS 76.

Iudicia *illa, in* Ordine, *&* Serie Temporis, *digerito; non per* Methodum *&* Titulos. *Sunt enim* Scripta *eiusmodi, tanquàm* Historiæ, *aut* Narrationes Legum. *Neque solùm* Acta *ipsa, sed &* Tempora *ipsorum,* Iudici Prudenti, *Lucem præbent.*

De Scriptoribus Authenticis.

APHORISMVS 77.

EX Legibus ipsis, *quæ* Ius commune *constituunt; Deinde, ex* Constitutionibus *siue* Statutis; *Tertio loco, ex* Iudicijs Perscriptis, Corpus Iuris *tantummodò constituitor. Præter illa, alia* Authentica, *aut nulla sunto, aut parcè recipiuntor.*

APHORISMVS 78.

Nihil tam interest Certitudinis Legum, *(de quâ nunc tractamus) quam vt* Scripta Authentica, *intra* Fines *moderatos coerceantur, & facessat* Multitudo *enormis,* Auctorum, *&* Doctorum in Iure; *vnde laceratur Sententia Legum, Iudex fit attonitus, Processus Immortales, atque Aduocatus ipse, cùm tot Libros perlegere, & vincere non poßit, Compendia sectatur.* Glossa *fortassè aliqua bona; & ex* Scriptoribus Classicis Pauci, *vel potiùs* Scriptorum paucorum pauculæ Portiones, *recipi poßint pro* Authenticis. *Reliquorum nihilominùs maneat vsus nonnullus in* Bibliothecis, *vt eorum* Tractatus *inspiciant* Iudices, *aut* Aduocati, *cùm opus fuerit: Sed in Caußis agendis, in Foro citare eos non permittitor, nec in Auctoritatem transeunto.*

De

De Libris Auxiliaribus.

APHORISMVS 79.

AT Scientiam Iuris, & Practicam, Auxiliaribus Libris *ne nudanto, sed potiùs instruunto. Ij Sex in genere sunto.* Institutiones. De Verborum significatione. De Regulis Iuris. Antiquitates Legum. Summæ. Agendi Formulæ.

APHORISMVS 80.

Præparandi sunt Iuuenes, & Nouitij, *ad Scientiam, & Ardua Iuris, altiùs & commodiùs haurienda, & imbibenda, per* Institutiones. Institutiones *illas, ordine claro, & perspicuo componito. In illis ipsis, vniuersum* Ius Priuatum *percurrito; non alia omittendo, in alijs plus satis immorando, sed ex singulis quædam breuitèr delibando, vt ad* Corpus Legum *perlegendum accessuro, nil se ostendat prorsùs nouum, sed leui aliquâ notione præceptum.* Ius Publicum *in* Institutionibus *ne attingito, verùm illud ex* Fontibus *ipsis hauriatur.*

APHORISMVS 81.

Commentarium *de* Vocabulis Iuris *conficito. In Explicatione ipsorum, & Sensu reddendo, ne curiosè nimis aut laboriosè versator. Neque enim hoc agitur, vt* Diffinitiones Verborum *quærantur exactè, sed* Explicationes *tantùm, quæ legendis* Iuris Libris *viam aperiant faciliorem.* Tractatum *autem istum, per* Literas Alphabeti *ne digerito: Id* Indici *alicui relinquito: sed collocentur simul Verba, quæ circa eandem rem versantur; vt Alterum Alteri sit iuuamento ad intelligendum.*

APHORISMVS 82.

Ad Certitudinem Legum *facit, (si quid aliud)* Tractatus *bonus & diligens, de* Diuersis Regulis Iuris. *Is dignus est, qui maximis Ingenijs, & Prudentissimis Iure consultis, committatur. Neque enim placent, quæ in hoc genere extant. Colligendæ autem sunt* Regulæ, *non tantùm notæ, & vulgatæ,*

vulgatæ, sed & aliæ magis subtiles & reconditæ, quæ ex Legum, & Rerum Iudicatarum *Harmonia extrahi poßint; quales in* Rubricis *optimis quandoque inueniuntur: suntque* Dictamina Generalia Rationis, *quæ per Materias* Legis *diuersas percurrunt, & sunt tanquam* Saburra Iuris.

APHORISMVS 83.

At singula Iuris Scita, *aut* Placita, *non intelligantur pro* Regulis, *vt fieri solet satis imperitè. Hoc enim si reciperetur,* Quot *Leges, tot* Regulæ. Lex *enim nil aliud, quam* Regula Imperans. *Verùm eas pro* Regulis *habeto, quæ in Formâ ipsâ Iustitiæ hærent: vnde, vt plurimùm, per* Iura Ciuilia *diuersarum Rerumpub. eædem* Regulæ *ferè reperiuntur; nisi fortè propter Relationem ad Formas Politiarum varient.*

APHORISMVS 84.

Post Regulam, *breui & solido verborum complexu enuntiatam, adijciantur* Exempla, & Decisiones Casuum, *maximè luculentæ ad* Explicationem; Distinctiones, & Exceptiones *ad* Limitationem; Cognata *ad* Ampliationem *eiusdem* Regulæ.

APHORISMVS 85.

Rectè iubetur; vt non ex Regulis Ius *sumatur; sed ex* Iure *quod est,* Regula *fiat. Neque enim ex* Verbis Regulæ *petenda est Probatio, ac si esset* Textus Legis. Regula *enim* Legem (*vt* Acus Nautica Polos) indicat, *non* statuit.

APHORISMVS 86.

Præter Corpus *ipsum* Iuris, *iuuabit etiam* Antiquitates Legum *inuisere; quibus licet euanuerit* Auctoritas, *manet tamen* Reuerentia. *Pro* Antiquitatibus *autem* Legum *habeantur* Scripta *circa* Leges & Iudicia; *siue illa fuerint edita, siue non, quæ ipsum* Corpus Legum *tempore præcesserunt. Earum siquidem Iactura facienda non est. Itaque ex ijs, vtilißima quæque excerpito (multa enim inuenientur inania & friuola) eáque in vnum Volumen redigito: Ne*

Antiquæ Fabulæ, *vt loquitur* Trebonianus, *cum* Legibus *ipsis misceantur.*

APHORISMVS 87.

Practicæ *verò plurimùm interest, vt* Ius vniuersum *digeratur ordine, in* Locos & Titulos; *Ad quos subitò (prout dabitur Occasio) recurrere quis poßit, veluti in promptuarium paratum ad præsentes Vsus. Huiusmodi* Libri Summarum, *& ordinant Sparsa, & abbreuiant Fusa & Prolixa in* Lege. *Cauendum autem est, ne* Summæ *istæ, reddant Homines promptos ad* Practicam, Cessatores *in* Scientiâ *ipsâ. Earum enim Officium est tale, vt ex ijs re*colatur Ius, *non* perdiscatur. Summæ *autem omninò, magnâ Diligentiâ, Fide, & Iudicio, sunt conficienda, ne furtum faciant* Legibus.

APHORISMVS 88.

Formulas Agendi *diuersas, in vno quoque genere colligito. Nam &* Practicæ *hoc interest; & certè pandunt illæ Oracula & Occulta* Legum. *Sunt enim non pauca, quæ latent in* Legibus: *At in* Formulis Agendi, *meliùs & fusiùs perspiciuntur; instar* Pugni, & Palmæ.

De Responsis & Consultis.

APHORISMVS 89.

DVbitationes Particulares, *quæ de tempore in tempus emergunt, dirimendi & soluendi, aliqua Ratio iniri debet. Durum enim est, vt ij, qui ab Errore cauere cupiant, Ducem Viæ non inueniant; Verùm vt Actus ipsi periclitentur, neque sit aliquis ante Rem peractam Iuris prænoscendi Modus.*

APHORISMVS 90.

Responsa Prudentum, *quæ petentibus dantur de* Iure, *siue ab* Aduocatis, *siue à* Doctoribus, *tantâ valere Auctoritate, vt ab eorum Sententia,* Iudici *recedere non sit licitum, non placet.* Iura à Iuratis Iudicibus *sumunto.*

APHORISMVS 91.

Tentari Iudicia, *per* Caussas & Personas fictas, *vt co modo experiantur Homines, qualis futura sit* Legis Norma, *non placet. Dedecorat enim* Maiestatem Legum, & *pro Præuaricatione quapiam censenda est.* Iudicia *autem aliquid habere ex* Scenâ *deforme est.*

APHORISMVS 92.

Iudicum *igitur solummodò, tam* Iudicia, *quam* Responsa & Consulta *sunto. Illa de* Litibus Pendentibus; *Hæc de* Arduis Iuris Quæstionibus *in Thesi. Ea* Consulta, *siue in* Priuatis Rebus, *siue in* Publicis, *à* Iudicibus *ipsis ne poscito; (Id enim si fiat,* Iudex *transeat in* Aduocatum,) *sed à* Principe, *aut* Statu. *Ab illis, ad* Iudices *demandentur.* Iudices *verò, tali Auctoritate freti, Disceptationes Aduocatorum, vel ab his, quorum interest, adhibitorum, vel à Iudicibus ipsis, si opus sit, aßignatorum, & Argumenta ex vtrâque parte audiunto; & re deliberatâ* Ius *expediunto, & declaranto.* Consulta *huiusmodi inter* Iudicia *referunto & edunto, & paris Auctoritatis sunto.*

De Prælectionibus.

APHORISMVS 93.

PRælectiones *de* Iure, *atque* Exercitationes *eorum, qui* Iuris *Studijs incumbunt, & Operam dant, ita instituuntor, & ordinantor, vt omnia tendant ad* Quæstiones, & Controuersias *de* Iure, *sedandas potiùs, quam* excitandas. Ludus *enim (vt nunc fit) ferè apud omnes instituitur, & aperitur, ad* Altercationes, & Quæstiones de Iure *multiplicandas, tanquàm ostentandi Ingenij caussâ. Atque hoc vetus est Malum. Etenim etiàm apud Antiquos gloriæ fuit, tanquàm per Sectas & Factiones, Quæstiones complures de Iure, magis fouere, quam extinguere. Id ne fiat, prouideto.*

De Vacillatione Iudiciorum.

APHORISMVS 94.

VAcillant Iudicia, *vel propter* Immaturam & præfestinam Sententiam; *vel propter* Æmulationem Curiarum; *vel propter* Malam & Imperitam perscriptionem Iudiciorum; *vel propter* Viam præbitam ad Rescisionem eorum nimis facilem & Expeditam. *Itaque prouidendum est, vt* Iudicia emanent, Maturâ deliberatione priùs habitâ; *Atque vt* Curiæ se inuicem reuereantur; *Atque vt* Iudicia perscribantur fidelitèr & prudentèr; *vtque* Via ad rescindenda Iudicia, sit Arcta, Confragosa, & *tanquàm* Muricibus strata.

APHORISMVS 95.

Si Iudicium *redditum fuerit, de* Casu *aliquo, in aliquâ* Curiâ Principali; *& similis* Casus *interuenerit, in aliâ* Curiâ; *ne procedito ad* Iudicium, *antequàm fiat* Consultatio, *in* Collegio aliquo Iudicum maiore. Iudicia *enim* reddita, *si forte* rescindi *necesse sit, saltem* sepeliuntor cum Honore.

APHORISMVS 96.

Vt Curiæ *de* Iurisdictione *digladientur, & conflictentur, humanum quiddam est; eòque magis, quod per ineptam quandam Sententiam* (quod Boni & Strenui sit Iudicis ampliare Iurisdictionem Curiæ) *alatur planè ista Intemperies, & Calcar addatur, vbi Fræno opus est. Vt verò, ex hâc Animorum Contentione*, Curiæ, Iudicia *vtrobique reddita* (*quæ nil ad* Iurisdictionem *pertinent*) *libentèr rescindant, Intolerabile Malum; & à Regibus, aut Senatu, aut Politiâ planè vindicandum. Peßimi enim Exempli Res est, vt* Curiæ, *quæ pacem subditis præstant, inter se Duella exerceant.*

APHORISMVS 97.

Non facilis esto, aut procliuis, ad Iudicia rescindenda,

Aditus, per Appellationes, *aut* Impetitiones *de* Errore, *aut* Reuisus, *& similia. Receptum apud nonnullos est, vt* Lis trahatur, *ad* forum superius, *tanquam Res integra*; Iudicio *inde dato seposito, & planè suspenso. Apud alios verò, vt* Iudicium ipsum maneat *in suo* vigore, *sed* Executio *eius tantùm cesset: Neutrum placet; nisi* Curiæ, *in quibus* Iudicium *redditum sit, fuerint* humiles, *&* inferioris Ordinis: *Sed potiùs, vt &* Iudicium *stet, & procedat eius* Executio; *modò* Cautio *detur à* Defendente, *de* Damnis *&* Expensis, *si* Iudicium *fuerit rescissum.*

ATque hic *Titulus*, de *Certitudine Legum*, ad Exemplum *Digesti* reliqui (quod meditamur) sufficiet. Iam verò *Doctrinam Ciuilem* (quatenùs eam nobis tractare visum est) conclusimus; Atque vnà cum eâ *Philosophiam Humanam*; Sicut etiàm cum *Philosophiâ Humanâ*, *Philosophiam* in genere. Tandem igitur paululùm respirantes, atque ad ea, quæ præteruecti sumus, Oculos retroflectentes; Hunc Tractatum nostrum non absimilem esse censemus, Sonis illis & Præludijs, quæ prætentant Musici, dum Fides ad Modulationem concinnant: Quæ ipsa quidem Auribus ingratum quiddam & asperum exhibent; At in Caussâ sunt, vt quæ sequuntur omnia, sint suauiora: Sic nimirùm nos in Animum induximus, vt in Cytharâ Musarum concinnandâ, & ad Harmoniam veram redigendâ, operam nauaremus, quo ab Alijs posteà pulsentur Chordæ, meliore Digito, aut Plectro. Sanè, cùm nobis ante Oculos proponamus, Temporum horum Statum, in quibus *Literæ* iam tertiò, ad Mortales videntur redijsse; Et vnà diligentèr intueamur, quam varijs iam nos inuiserint instructæ Præsidijs, & Auxilijs; Qualia sunt, Ingeniorum nostri temporis complurium Acumen & Sublimitas; Eximia illa Monumenta Scriptorum Veterum, quæ veluti tot Faces nobis prælucent; Ars Typographica, Libros cuiuscunque

cuiuscunque Fortunæ Hominibus, largâ manu suppeditans; Oceani Sinus laxati, & Orbis ex omni Parte peragratus, vnde Experimenta plurima Priscis ignota comparuerunt, & ingens accessit Naturali Historiæ Cumulus; Otium, quo Ingenia optima, in Regnis & Prouincijs Europæ vbique abundant, cùm Negotijs minùs his in locis implicentur Homines, quam aut Græci, propter Populares Status, aut propter Ditionum Amplitudinem, Romani solebant; Pax, quâ fruitur hoc tempore Britannia, Hispania, Italia, etiàm nunc Gallia, & aliæ Regiones non paucæ; Consumptio & Exinanitio omnium, quæ videntur excogitari aut dici posse, circa Controuersias Religionis, quæ tot Ingenia iam diù diuerterunt, à cæterarum Artium Studijs; Summa & excellens Maiestatis tuæ Eruditio, cui (tanquàm Phœnici Volucres,) aggregant se vndique Ingenia; Proprietas denique illa inseparabilis, quæ *Tempus* ipsum sequitur, vt Veritatem indies parturiat; Hæc (inquam) cùm cogitamus, non possumus non in eam Spem Animum erigere, vt existimemus, Tertiam hanc *Literarum Periodum*, duas illas priores, apud *Græcos* & *Romanos*, longo interuallo superaturam: Modò saltèm Homines, & Vires suas, atque Defectus etiàm Virium suarum, probè & prudentèr nosse velint; Atque alij ab alijs Inuentionis Lampada, non Contradictionis Torres accipiant; Atque Inquisitionem Veritatis, pro Incæpto Nobili, non pro Delectamento aut Ornamento putent; Atque Opes ac Magnificentiam impendant, in Res Solidas & eximias, non in Peruulgatas, & Obuias. Ad Labores meos quod attinet, si cui libeat in eorum Reprehensione, aut sibi, aut alijs placere, veterem certè, & vltimæ Patientiæ Petitionẽ exhibebunt illi; *Verbera, sed audi*. Reprehendant Homines, quantũ libuerit, modò attendant & perpendant, quæ dicuntur. Appellatio sanè legitima fuerit (licet Res fortassè minùs eâ indigebit) si à primis Cogita-

Cogitationibus Hominum ad Secundas prouocetur, & ab Æuo præsenti ad Posteros. Veniamus nunc ad eam Scientiam, quâ caruerunt duæ illæ priscæ Temporum Periodi, (neque enim tanta illis Felicitas concessa est) *Sacram* dico & *diuinitùs Inspiratam Theologiam*; Cunctorum Laborum, ac Peregrinationum Humanarum Sabbatum, ac Portum Nobilissimum.

FRANCISCI

FRANCISCI BARONIS DE VERVLAMIO, VICE-COMITIS SANCTI ALBANI,

DE *Dignitate & Augmentis Scientiarum* LIBER NONVS.

AD REGEM SVVM.

CAPVT I.

Partitiones Theologiæ Inspiratæ *omittuntur; Tantùm Aditus fit ad* Desiderata *tria*; Doctrinam *de* Legitimo Vsu Rationis Humanæ *in* Diuinis; Doctrinam *de* Gradibus Vnitatis *in* Ciuitate Dei; *&* Emanationes Scripturarum.

Am verò (Rex optime) cùm Carina parua, qualis nostra esse potuit, vniuersum Ambitum, tam veteris, quam noui Orbis, Scientiarum, circumnauigauerit, (quam secundis ventis, & Cursu, Posterorum sit iudicium) quid superest, nisi vt Vota, tandem perfuncti, persoluamus?

mus? At restat adhùc *Theologia Sacra*, siue *Inspirata*: Veruntamen si eam tractare pergamus, exeundum nobis foret è *Nauiculâ Rationis Humanæ*, & transeundum in *Ecclesiæ Nauem*; Quæ sola *Acu Nauticâ Diuinâ* pollet, ad Cursum rectè dirigendum. Neque enim sufficient ampliùs *Stellæ Philosophiæ*, quæ hactenùs præcipuè nobis affulserunt. Itaque par fôret, Silentium quoque in hâc re colere. Quamobrem *Partitiones Legitimas* circa eam omittemus; Pauca tamen, pro tenuitate nostrâ, etiàm in hanc conferemus, locò Votorum. Id eò magis facimus, quia in Corpore Theologiæ, nullam prorsùs Regionem, aut Tractum, planè Desertum, aut Incultum, inuenimus: Tanta fuit Hominum Diligentia, in seminandis, aut Tritico, aut Zizaniјs.

Tres igitur proponemus, *Theologiæ Appendices*, quæ non de *Materià*, per *Theologiam*, *Informatâ*, aut *Informanda*, sed tantummodò de *Modo Informationis*, tractent. Neque tamen, circa eos *Tractatus*, (vt in reliquis consueuimus) vel *Exempla* subiungemus, vel *Præcepta* dabimus. Id Theologis relinquemus. Sunt enim illa (vt diximus) instar Votorum tantùm.

1. *Prærogatiua Dei* totum Hominem complectitur; nec minùs ad *Rationem*, quam ad *Voluntatem Humanam*, extenditur: Vt Homo scilicet, in Vniuersum se abneget, & accedat Deo. Quare, sicut *Legi Diuinæ* obedire tenemur, licet reluctetur *Voluntas*; ita & *Verbo Dei* fidem habere, licet reluctetur *Ratio*. Etenim, si ea duntaxat credamus, quæ sunt *Rationi* nostræ consentanea, *Rebus* assentimur, non *Auctori*: Quod etiàm, suspectæ Fidei Testibus, præstare solemus. At *Fides* illa, quæ *Abrahamo imputabatur ad Iustitiam*, de huiusmodi Re extitit, quam Irrisui habebat *Sarah*: Quæ in hâc parte Imago quædam erat *Rationis Naturalis*. Quantò igitur, *Mysterium* aliquod *Diuinum*, fuerit magis absonum, & incredibile, tantò plus in *Credendo* exhibetur Honoris Deo, &

& sit *Victoria Fidei* nobilior. Etiam & Peccatores, quò magis conscientiâ suâ grauantur, & nihilominus Fidem de salute suâ, in Dei Misericordiâ, collocant, eò Deum maiore afficiunt Honore: Omnis autem *Desperatio* Deo pro Contumeliâ est. Quinetiam, si attentè rem perpendamus, dignius quiddam est *Credere*, quam *Scire*; qualiter nunc *Scimus*. In *Scientiâ* enim, Mens humana patitur à Sensu, qui à Rebus Materiatis resilit; In *Fide* autem, Anima patitur ab Animâ; quæ est Agens dignius. Aliter se Res habet in *Statu Gloriæ*: Tunc siquidem cessabit *Fides*, atque *Cognoscemus, sicut & Cogniti sumus*.

Concludamus igitur *Theologiam Sacram*, ex *Verbo & Oraculis Dei*, non ex *Lumine Naturæ*, aut *Rationis Dictamine*, hauriri debere. Scriptum est enim; *Cœli enarrant Gloriam Dei*: At nusquam scriptum inuenitur; *Cœli enarrant Voluntatem Dei*. De illâ pronunciatur, *Ad Legem, & Testimonia, si non fecerint secundum Verbum istud*, &c. Neque hoc tenet tantùm, in *Grandibus* illis *Mysterijs*, *De Deitate, Creatione, Redemptione*; Verùm pertinet etiam ad Interpretationem perfectiorem Legis Moralis, *Diligite Inimicos Vestros; Benefacite his qui Oderunt Vos* &c. *Vt sitis Filij Patris Vestri, qui in cœlis est, qui pluit super Iustos & Iniustos*. Quæ certè Verba Plausum illum merentur, *Nec vox Hominem sonat*. Siquidem *Vox* est, quæ *Lumen Naturæ* superat. Quinetiam videmus Poetas Ethnicos, præsertim cùm patheticè loquantur, expostulare non rarò cum *Legibus*, & *Doctrinis Moralibus* (quæ tamen *Legibus Diuinis* multò sunt indulgentiores & solutiores) ac si Naturæ Libertati cum Malignitate quâdam repugnent;

Et quod Natura remittit
Inuida Iura negant.

Ita Dendamis Indus, ad Alexandri Nuntios; *Se inaudisse quidem aliquid, de nomine Pythagoræ, & aliorum Sapientum è Græciâ; Et credere illos fuisse Viros magnos; Vitio*

tamen illo laborasse, quod scilicet nimiâ in Reuerentiâ & Veneratione habuissent, rem quampiam phantasticam, quam Legem & Morem vocitabant. Quare, nec illud dubitandum, magnam Partem *Legis Moralis*, sublimiorem esse, quam quò *Lumen Naturæ* ascendere possit. Veruntamen, quod dicitur, Habere Homines, etiàm ex *Lumine & Lege Naturæ*, Notiones nonnullas, *Virtutis, Vitij*; *Iustitiæ, Iniuriæ*; *Boni, Mali*; id verissimum est. Notandum tamen, *Lumen Naturæ*, duplici Significatione accipi. Primò, quatenùs oritur ex Sensu, Inductione, Ratione, Argumentis, secundum *Leges Cœli* ac *Terræ*: Secundò, quatenùs Animæ Humanæ interno affulget instinctu, secundum *Legem Conscientiæ*; quæ Scintilla quædam est, & tanquàm Reliquiæ, Pristinæ & Primitiuæ Puritatis. In quo posteriore Sensu, præcipuè particeps est Anima, Lucis nonnullæ, ad Perfectionem intuendam & discernendam *Legis Moralis*; Quæ tamen Lux, non prorsùs clara sit, sed eiusmodi, vt potiùs Vitia quadamtenùs redarguat, quam de Officijs plenè informet. Quare, *Religio*, siue Mysteria spectes, siue Mores, pendet ex *Reuelatione Diuinâ*.

Attamen vsus *Rationis Humanæ* in Spiritualibus, multiplex sanè existit, ac latè admodùm patet. Neque enim sine Caussâ est, quod Apostolus Religionem appellauerit, *Rationalem Cultum Dei*. Recordetur quis Cæremonias & Typos veteris Legis; *Fuerunt illæ Rationales*, & Significatiuæ, longè discrepantes à Cæremonijs Idolatriæ, & Magiæ; quæ tanquàm Surdæ & Mutæ erant, nihil Docentes plerunque, imò ne innuentes quidem. Præcipuè *Christiana Fides*, vt in omnibus, sic in hoc ipso eminet; quod Auream seruet Mediocritatem, circa Vsum *Rationis*, & *Disputationis* (quæ *Rationis* proles est) inter Leges Ethnicorum, & Mahometi, quæ Extrema sectantur. Religio siquidèm Ethnicorum, Fidei aut Confessionis constantis nihil habebat; Contrà in Religione Mahometi,

Mahometi, omnis Disputatio interdicta est: Ita vt Altera, Erroris vagi & multiplicis; Altera, vafræ cuiusdam & cautæ Imposturæ, Faciem præ se ferat; Cùm sancta *Fides Christiana*, *Rationis* vsum, & *Disputationem* (sed secundum debitos Fines) & recipiat, & reijciat.

Humanæ Rationis Vsus, in Rebus ad *Religionem* spectantibus, duplex est; Alter, in *Explicatione Mysterij*; Alter, in *Illationibus*, quæ inde deducuntur. Quod ad *Mysteriorum Explicationem* attinet, videmus non dedignari *Deum*, ad Infirmitatem Captûs nostri se demittere; *Mysteria* sua ita explicando, vt à nobis optimè ea possint percipi; Atque *Reuelationes* suas, in *Rationis* nostræ Syllepses & Notiones veluti inoculando; Atque *Inspirationes*, ad Intellectum nostrum aperiendum sic accommodando, quemadmodùm Figura Clauis aptatur Figuræ Seræ. Quâ tamen in Parte, nobis ipsis deesse minimè debemus: Cùm enim *Deus* ipse, operâ *Rationis* nostræ, in *Illuminationibus* suis vtatur, etiàm nos eandem in omnes Partes versare debemus, quò magis capaces simus, ad *Mysteria* recipienda & imbibenda: Modò Animus, ad Amplitudinem *Mysteriorum*, pro Modulo suo, dilatetur; non *Mysteria* ad Augustias Animi constringantur.

Quantum verò ad *Illationes*, nosse debemus; Relinqui nobis Vsum *Rationis*, & *Ratiocinationis* (quoad *Mysteria*) secundarium quendam & Respectiuum, non Primitiuum & Absolutum. Postquàm enim *Articuli*, & *Principia Religionis*, iam in Sedibus suis fuerint locata, ita vt à *Rationis* Examine penitùs eximantur, tum demùm conceditur ab illis *Illationes* deriuare, ac deducere, secundum Analogiam ipsorum. In *Rebus* quidem *Naturalibus* hoc non tenet. Nam & ipsa *Principia* Examini subijciuntur; Per *Inductionem* (inquam) licet minimè per *Syllogismum*: Atque eadem illa nullam habent cum *Ratione* Repugnantiam, vt ab eodem Fonte, tum

primæ Propositiones, tum Mediæ, deducantur. Alitèr fit in *Religione*; Vbi & primæ Propositiones Authypostatæ sunt, atque per se subsistentes; Et rursus, non reguntur ab illâ *Ratione*, quæ Propositiones consequentes deducit. Neque tamen hoc fit in *Religione* solâ, sed etiàm in alijs *Scientijs*, tam Grauioribus, quam Leuioribus; vbi scilicet Propositiones Primariæ *Placita* sint, non *Posita*: Siquidèm & in illis *Rationis* Vsus absolutus esse non potest. Videmus Enim in *Ludis*, puta *Schaccorum*, aut Similibus, primas Ludi Normas, & Leges, merè positiuas esse, & ad Placitum; quas recipi, non in Disputationem vocari, prorsùs oporteat: Vt verò vincas, & peritè Lusum instituas, id Artificiosum est & Rationale: Eodem modo fit & in *Legibus Humanis*: In quibus haud paucæ sunt *Maximæ* (vt loquuntur) hoc est, *Placita mera Iuris*, quæ *Auctoritate* magis quam *Ratione* nituntur; Neque in Disceptationem veniunt; Quid verò sit iustissimum, non absolutè, sed relatiuè; (hoc est, ex Analogiâ illarum *Maximarum*,) id demùm Rationale est, & latum Disputationi Campum præbet. Talis igitur est, *Secundaria* illa *Ratio*, quæ in *Theologiâ Sacrâ*, locum habet; quæ scilicet fundata est super *Placita Dei*.

Sicut verò, *Rationis Humanæ* in *Diuinis*, *vsus* est duplex; ita & in eodem *Vsu*, duplex *Excessus*. Alter, cùm in *Modum Mysterij*, *curiosiùs*, quam par est, *inquiritur*; Alter, cùm *Illationibus*, *æqua tribuitur Auctoritas*, ac *Principijs* ipsis. Nam & *Nicodemi Discipulus* videri possit, qui Pertinaciùs quærat, *Quomodò posset Homo nasci cùm sit Senex?* Et *Discipulus Pauli* neutiquàm censeri possit, qui non quandoque in Doctrinis suis inserat; *Ego, non Dominus*: Aut illud, *Secundum Consilium Meum*. Siquidèm *Illationibus* plerisque Stilus iste conueniet. Itaque nobis Res salubris videtur, & inprimis vtilis, si Tractatus instituatur Sobrius & Diligens, qui de *Vsu Rationis Humanæ* in *Theologicis* vtilitèr præcipiat, tanquàm *Diuina* quædam

quædam *Dialectica*. Vtpote, quæ futura sit, instar *Opiatæ* cuiusdam *Medicinæ*; quæ non modò Speculationum, quibus Schola interdùm laborat, Inania consopiat; Verùm etiàm, Controuersiarum Furores, quæ in Ecclesiâ Tumultus cient, nonnihil mitiget. Eiusmodi Tractatum, inter *Desiderata* ponimus; & *Sophronem*, siue de *Legitimo vsu Rationis Humanæ in Diuinis* nominamus.

2. Interest admodùm *Pacis Ecclesiæ*, vt *Fœdus Christianorum*, à *Seruatore* præscriptum, in duobus illis *Capitibus*, quæ nonnihil videntur discrepantia, benè & clarè explicetur: Quorum Alterum sic diffinit; *Qui non est nobiscum, est contra nos:* Alterum autem sic; *Qui contra nos non est, nobiscum est.* Ex his liquidò patet, Esse nonnullos Articulos, in quibus, qui dissentit, extra *Fœdus* statuendus sit: Alios verò, in quibus dissentire liceat, saluo *Fœdere*. Vincula enim Communionis Christianæ ponuntur, *Vna Fides, Vnum Baptisma*, &c. Non *Vnus Ritus, vna Opinio.* Videmus quoque *Tunicam Saluatoris*, Inconsutilem extitisse; *Vestem* autem *Ecclesiæ*, Versicolorem. *Paleæ* in Aristâ separandæ sunt à Frumento; At *Zizania* in Agro, non protinùs euellenda. *Moses*, cùm certantem reperisset Ægyptium cum Israelitâ, non dixit, *Cur certatis?* Sed Gladio euaginato Ægyptium interfecit: At cùm Israelitas duos certantes vidisset, quamuis fieri non potuit, vt vtrique Caussa iusta contingeret, ita tamen eos alloquitur; *Fratres estis, cur certatis?* His itaque perpensis, Magni videatur Res, & Momenti, & Vsûs esse, vt diffiniatur, qualia sint illa, & quantæ Latitudinis, quæ, ab Ecclesiæ Corpore, Homines penitùs diuellant, & à Communione Fidelium eliminent. Quod si quis putet, hoc iam pridèm factum esse, videat ille etiàm atque etiàm, quam sincerè & moderatè. Illud interìm verisimile est, eum qui *Pacis* mentionem fecerit, reportaturum Responsum illud Iehu, ad

Nuntium,

Nuntium, (*Nunquid pax est Iehu?*) *Quid tibi & Paci? transi, & sequere me:* Cùm non *Pax*, sed *Partes*, plerisque Cordi sint. Nobis nihilominùs visum est, Tractatum de *Gradibus Vnitatis in Ciuitate Dei*, vt salubrem & vtilem, inter *Desiderata* reponere.

3. Cùm *Scripturarum Sacrarum*, circa *Theologiam informandam* tantæ sint Partes, de earum *Interpretatione* inprimis videndum. Neque nunc de *Auctoritate eas interpretandi* loquimur, quæ in Consensu Ecclesiæ firmatur; sed de *Modo Interpretandi*. Is duplex est; *Methodicus*, & *Solutus*. Etenim Latices isti Diuini, qui Aquis illis, ex Puteis Iacobi, in infinitum præstant, similibus ferè hauriuntur, & exhibentur Modis, quibus Aquæ Naturales ex Puteis solent: Hæ siquidèm, aut sub primum Haustum, in Cisternas recipiuntur, vnde per Tubos complures, ad Vsum commodè diduci possunt; Aut statìm in Vasa infunduntur, subinde, prout opus est, vtendæ. Atque *Modus* ille prior *Methodicus*, *Theologiam* nobis tandèm peperit *Scholasticam*; per quam *Doctrina Theologica*, in *Artem*, tanquàm in *Cisternam*, collecta est; atque inde *Axiomatum* & *Positionum Riuuli*, in omnes Partes, sunt distributi. At in *Interpretandi Modo Soluto* duo interueniunt *Excessus*: Alter, *eiusmodi præsupponit in Scripturis Perfectionem*, vt etiàm omnis Philosophia ex earum Fontibus peti debeat; ac si Philosophia alia quæuis, Res profana esset & Ethnica. Hæc Intemperies in Scholâ Paracelsi præcipuè, nec-non apud alios inualuit: Initia autem eius à Rabbinis & Cabalistis defluxerunt. Verùm istiusmodi Homines, non id assequuntur quod volunt; Neque enim Honorem, vt putant, Scripturis deferunt; sed easdem potiùs deprimunt & polluunt. Cœlum enim Materiatum, & Terram, qui in *Verbo Dei* quæsiuerit (de quo dictum est; *Cœlum & Terra pertransibunt, Verbum autem meum non Pertransibit*) is sanè, Transitoria inter Æterna temere perse-

persequitur. Quemadmodùm enim *Theologiam* in *Philosophiâ* quærere, perinde est, ac si *Viuos quæras inter Mortuos*; Ità econtrà *Philosophiam* in *Theologiâ* quærere, non aliud est, quam *Mortuos quærere inter Viuos*. Alter autem *Interpretandi Modus* (quem pro *Excessu* statuimus) videtur primo intuitu Sobrius & Castus; sed tamen & *Scripturas* ipsas dedecorat, & plurimo *Ecclesiam* afficit detrimento. Is est (vt verbo dicamus) quandò *Scripturæ diuinitus inspiratæ*, eodem, quo *Scripta Humana, explicantur modo*. Meminisse autem oportet, *Deo* Scripturarum Auctori, duo illa patere, quæ Humana Ingenia fugiunt; *Secreta* nimirùm *Cordis*, & *Successiones Temporis*. Quamobrèm, cùm *Scripturarum Dictamina* talia sint, vt ad *Cor* scribantur, & *omnium Seculorum Vicißitudines* complectantur; cùm æternâ & certâ Præscientiâ omnium Hæresium, Contradictionum, & Statûs Ecclesiæ varij & mutabilis, tum in Cõmuni, tùm in Electis singulis; Interpretandæ non sunt solummodò, secundùm Latitudinẽ & obuiũ Sensum Loci; Aut respiciendo ad Occasionem ex quâ Verba erant prolata; Aut præcisè ex Contextu Verborum Præcedentium & Sequentium; Aut contemplando Scopum Dicti Principalem; Sed sic, vt intelligamus complecti eas, non solùm totalitèr, aut collectiuè, sed distributiuè, etiàm in Clausulis & Vocabulis singulis, innumeros Doctrinæ Riuulos & Venas, ad Ecclesiæ singulas Partes, & Animas Fidelium, irrigandas. Egregiè enim obseruatum est, quod *Responsa Saluatoris* nostri, ad Quæstiones non paucas, ex ijs quæ proponebantur non videntur ad rem, sed quasi impertinentia: Cuius rei Caussa duplex est; Altera, quod cùm *Cogitationes* eorum qui interrogabant, non ex *Verbis*, vt nos Homines solemus, sed *immediatè*, & *ex sese* cognouisset, ad *Cogitationes* eorum, non ad *Verba* respondit; Altera, quod non ad *eos* solùm locutus est, qui *tunc aderant*, sed ad *Nos* etiàm *qui viuimus*, & ad *Omnis Æui ac Loci Homines*

mines, quibus *Euangelium* fuerit Prædicandum. Quod etiàm in alijs *Scripturæ Locis* obtinet.

His itaque Prælibatis, veniamus ad *Tractatum* eum, quem *Desiderari* statuimus. Inueniuntur profectò inter *Scripta Theologica*, *Libri Controuersiarum* nimiò plures; *Theologiæ* eius, quam diximus *Positiuam*, Massa ingens; *Loci Communes*; *Tractatus speciales*; *Casus Conscientiæ*; *Conciones* & *Homiliæ*; Denique prolixi plurimi in Libros Scripturarum *Commentarij*: Quod *Desideramus* autem est huiusmodi: *Collectio scilicet succincta, sana*, & cum Iudicio, *Annotationum*, & *Obseruationum*, super *Textus Scripturæ Particulares*; neutiquàm in Locos Communes excurrendo, aut Controuersias persequendo, aut in Artis Methodum eas redigendo; sed quæ planè Sparsæ sint, & Natiuæ. Res certè, in Concionibus doctioribus, se quandoque ostendens, quæ vt plurimùm non perennant; sed quæ in Libros adhùc non coaluit, qui ad Posteros transeant. Certè, quemadmodùm Vina, quæ sub primam Calcationem mollitèr defluunt, sunt suauiora, quam quæ à Torculari exprimuntur; quoniàm hæc ex Acino & Cute vuæ aliquid sapiant; Similitèr salubres admodùm, ac suaues sunt Doctrinæ, quæ, ex *Scripturis* lenitèr *expreßis*, emanant; nec ad *Controuersias*, aut *Locos Communes*, trahuntur. Huiusmodi Tractatum *Emanationes Scripturarum* nominabimus.

Iam itaque mihi videor confecisse Globum exiguum *Orbis Intellectualis*, quam potui, fidelissimè; Vnà cum Designatione & Descriptione earum Partium, quas Industriâ & Laboribus Hominum, aut non constantèr occupatas, aut non satis excultas, inuenio. Quo in Opere, sicubi à Sententiâ Veterum recesserim, intelligatur hoc factum esse, Animo *Proficiendi in Melius*, non *Innouandi*, aut *Migrandi in aliud*. Neque enim mihimetipsi, aut Argumento, quod in Manibus habeo, constare potui, nisi

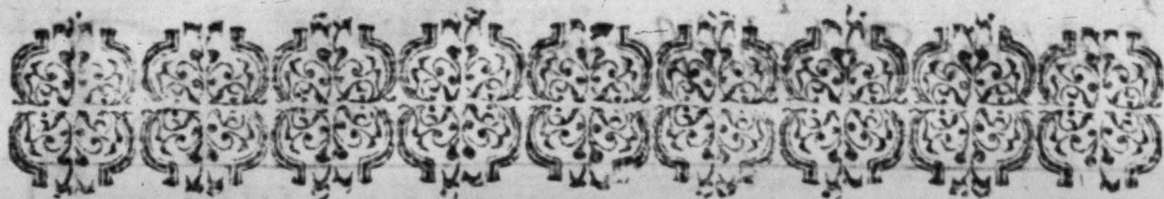
nisi planè decretum mihi fuisset, *Aliorum Inuentis*, quantum in me fuerit, addere; Cùm tamen non minùs optauerim, etiàm *Inuenta mea*, ab Alijs, in posterum superari. Quam autem in hâc Re æquus fuerim, vel ex hoc apparet; quod Opiniones meas proposuerim vbique nudas, & inermes, neque alienæ Libertati, per Confutationes pugnaces, præiudicare contenderim. Nam in ijs, quæ rectè à me posita sunt, subest Spes, id futurum, vt si in primâ Lectione emergat Scrupulus, aut Obiectio; At in Lectione iteratâ, Responsum se vltrò sit exhibiturum: In ijs verò, in quibus mihi errare contigit, certus sum, nullam à me illatam esse vim Veritati, per Argumenta contentiosa; Quorum ea ferè est Natura, vt Erroribus Auctoritatem concilient, rectè Inuentis derogent. Siquidèm ex Dubitatione Error Honorem acquirit; Veritas patitur Repulsam. Interìm, in Mentem mihi venit Responsum illud Themistoclis, qui, cùm ex Oppido paruo Legatus quidam, magna nonnulla perorasset, Hominem perstrinxit; *Amice, verba tua Ciuitatem desiderant.* Certè obijci mihi rectissimè posse existimo, quod Verba mea *Seculum* desiderent. *Seculum* fortè *integrum*, ad Probandum; *Complura* autem *Secula*, ad Perficiendum. Attamen, quoniàm etiàm Res quæque maximæ Initijs suis debentur, mihi satis fuerit seuisse *Posteris*, & *Deo Immortali*: Cujus Numen supplex precor, per *Filium* suum, & *Seruatorem* nostrum, vt has, & hisce similes, *Intellectûs Humani victimas*, *Religione*, tanquàm *Sale*, respersas, & Gloriæ suæ *immolatas*, propitius accipere dignetur.

FINIS.

nisi planè decretum mihi fuisset, *Aliorum Inuentis*, quantum in me fuerit, addere; Cùm tamen non minùs optauerim, etiam *Inuenta mea*, ab Alijs, in posterum superari. Quàm autem in hâc Re æquus fuerim, vel ex hoc apparet; quod Opiniones meas proposuerim vbique nudas, & inermes, neque alienæ Libertati, per Confutationes pugnaces, præiudicare contenderim. Nam in ijs, quæ rectè à me posita sunt, subest Spes, id futurum, vt in primâ Lectione emergat Scrupulus, aut Obiectio; At in Lectione iteratâ, Responsum se vltrò sit exhibiturum: In ijs verò, in quibus mihi errare contigit, certus sum, me nullam à me illatam esse vim Veritati, per Argumenta contentiosa; Quorum ea ferè est Natura, vt Erroribus Auctoritatem concilient, rectè Inuentis derogent. Siquidem ex Dubitatione Error Honorem acquirit; Veritas patitur Repulsam. Interim, in Mentem mihi venit Responsum illud Themistoclis, qui, cùm ex Oppido paruo Legatus quidam, magna nonnulla perorasset, Hominem perstrinxit; *Amice, verba tua Ciuitatem desiderant.* Certè obijci mihi rectissimè posse existimo, quod Verba mea *Seculum* desiderent. *Seculum fortè integrum*, ad Probandum; *Complura autem Secula*, ad Perficiendum. Attamen, quoniam etiam Res quæque maximæ Initijs suis debentur, mihi satis fuerit seuisse *Posteris*, & Immor-

Deo Immortali: Cujus Numen supplex precor, per *Filium suum*, & *Servatorem nostrum*, vt has, & hisce similes, *Intellectûs Humani victimas*, *Religione*, tanquàm *Sale*, respersas, & *Gloriæ suæ immolatas*, propitius accipere dignetur.

FINIS.

NOVVS ORBIS SCIENTIARUM, siue Desiderata.

LIB. 2.

ERrores Naturæ, *siue Historia Præter-Generationum.*

Vincula Naturæ, *siue Historia Mechanica.*

Historia Inductiua, *siue Historia Naturalis in Ordine ad condendam Philosophiam.*

Oculus Polyphemi, *siue Historia Literarum.*

Historia ad Prophetias.

Philosophia secundum Parabolas Antiquas.

LIB. 3.

PHilosophia Prima, *siue de Axiomatibus Scientiarum Communibus.*

Astronomia Viua.

Astrologia Sana.

Continuatio Problematum Naturalium.

Placita Antiquorum Philosophorum.

Pars Metaphysicæ de Formis Rerum.

Magia Naturalis, *siue Deductio Formarum ad Opera.*

Inuentarium Opum Humanarum.
Catalogus Polychrestorum.

LIB. 4.

TRiumphi Hominis, *siue de Summitatibus Naturæ Humanæ.*
Physiognomia Corporis in Motu.
Narrationes Medicinales.
Anatomia Comparata.
De Curatione Morborum habitorum pro Insanabilibus.
De Euthanasiâ exteriore.
De medicinis Authenticis.
Imitatio Thermarum Naturalium.
Filum Medicinale.
De prolongando Curriculo Vitæ.
De Substantiâ Animæ Sensibilis.
De Nixibus Spiritûs in Motu Voluntario.
De Differentiâ Perceptionis & Sensûs.
Radix Perspectiuæ, siue De Formâ Lucis.

LIB. 5.

E*Xperientia Literata, siue* Venatio Panis.
Organum Nouum.
Topicæ Particulares.
Elenchi Idolorum.
De Analogiâ Demonstrationum.

Lib. 6.

De Notis Rerum.
De Grammatica Philosophans.
Traditio Lampadis, siue Methodus ad Filios.
De Prudentiâ Sermonis Priuati.
Colores Boni & Mali Apparentis, tam Simplicis, quam Comparati.
Antitheta Rerum.
Formulæ Minores Orationum.

Lib. 7.

SAtyra Seria, siue de Interioribus Rerum.
Georgica Animi, siue de Culturâ Morum.

Lib. 8.

AManuensis Vitæ, siue de Occasionibus Sparsis.
Faber Fortunæ, siue de Ambitu Vitæ.
Consul Paludatus, siue de proferendis Imperij Finibus.
Idea Iustitiæ Uniuersalis, siue de Fontibus Iuris.

Lib. 9.

SOphron, siue de Legitimo Usu Rationis Humanæ in Diuinis.
Irenæus, siue de Gradibus Vnitatis in Ciuitate Dei.
Vtres Cœlestes, siue Emanationes Scripturarum.

Errata.

PAg. 14. lin. 30. dictum lege *ductum*. p. 33. l. 17. ſuis leg. *ſuus*. p. 36. l. 1. è. leg. à. p. 71. l. 33. Ros leg. *Res*. p. 98. l. 31. poſſet leg. *poſſent*. p. 99. l. 17 Fabulâ leg. *Tabulâ*. p. 137. l. 20. ſtalis leg. *ſtabilis*. p. 168. l. 17. anguſtas leg. *anguſtos*. p. 172. l. 7. Inuentaria leg. *Inuentarium*. p. 216. l. 11. quæ leg. *quas*. p. 263. l. 29. excludantur leg. *excludantur*. p. 298. l. 10. agant leg. *agunt*. Ibid. l. 31. ſuæ leg. *ſuis*. p. 311. l. 29. ſenſus leg. *ſenſui*. p. 355. l. 2. cuius leg. *quorum*. p. 364. l. 13. quam leg. *quem*. p. 431. l. vlt. acceptæ leg. *accepta*. p. 433. l. 27. futuræ leg. *futura*.